

วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น

ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม – มีนาคม 2567

วัตถุประสงค์

วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น เป็นวารสารวิชาการราย 3 เดือน (ปีละ 4 ฉบับ ฉบับที่ 1 มกราคม - มีนาคม, ฉบับที่ 2 เมษายน - มิถุนายน, ฉบับที่ 3 กรกฎาคม - กันยายน และ ฉบับที่ 4 ตุลาคม - ธันวาคม) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ และนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ที่นำองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาไปบูรณาการร่วมกับสาขาที่เกี่ยวข้องกับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้แก่ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ และสาขาวิชาทางการศึกษา

บทความที่ได้รับการพิจารณาให้ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) อย่างน้อย 2 ท่าน พิจารณาตีพิมพ์บทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษที่ชนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่นถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะของกองบรรณาธิการวารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น วารสารไม่สงวนลิขสิทธิ์การคัดลอก แต่ให้อ้างอิงแสดงที่มา

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ 4 ฉบับ

ฉบับที่ 1 มกราคม - มีนาคม	(เผยแพร่ทางเว็บไซต์ 30 มีนาคม)
ฉบับที่ 2 เมษายน - มิถุนายน	(เผยแพร่ทางเว็บไซต์ 30 มิถุนายน)
ฉบับที่ 3 กรกฎาคม - กันยายน	(เผยแพร่ทางเว็บไซต์ 30 กันยายน)
ฉบับที่ 4 ตุลาคม - ธันวาคม	(เผยแพร่ทางเว็บไซต์ 30 ธันวาคม)

เกณฑ์การพิจารณาและคัดเลือกบทความ

บทความแต่ละบทความจะได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review) อย่างน้อย จำนวน 2 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการก่อนตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความจะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อของผู้เขียนบทความ เช่น ชื่อหรือประวัติการทำงาน และผู้เขียนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double-Blind Peer Review)

บทความที่ส่งมาขอเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความของวารสาร และต้องให้เป็นไปตามรูปแบบที่กำหนดไว้

ทรรศนะและความคิดเห็นของผู้เขียนบทความ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือโทษความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เจ้าของ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

อาคารบัณฑิตศึกษา ศูนย์วิจัยนวัตกรรมและการประกันคุณภาพการศึกษา

เลขที่ 30 หมู่ 1 บ้านโคกสี ตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40000

โทรศัพท์ 084-636-9669

www.so02.tci-thaijo.org/index.php/jg-mcukk/index

E-mail: journalmcukk@gmail.com

ที่ปรึกษาวารสาร

พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร.	อธิการบดี
พระเทพปวรเมธี, รศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร
พระราชวัชรสารบัณฑิต, รศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา
พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
พระเมธีวราญาณ, ผศ.ดร.	คณบดีคณะพุทธศาสตร์
พระอุดมสิทธิธนายก, รศ.ดร.	คณบดีคณะสังคมศาสตร์
พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินโนโท, รศ.ดร.	คณบดีคณะมนุษยศาสตร์
พระมหาบัณฑิต ปลูกจิตเมธี, ดร.	รศ.คณบดีคณะครุศาสตร์
พระครูสุธีภักดีบัณฑิต, รศ.ดร.	ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

บรรณาธิการ

พระราชพัฒน์วัชรบัณฑิต, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
-------------------------------	------------------------------------

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นางสาวอนุชิตา บุญตะวัน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
------------------------	------------------------------------

กองบรรณาธิการ

พระครูศรีพุทธีบัณฑิต, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ ดร.กนกอร สมปราษฎ์	มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ แสนบุราณ	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รองศาสตราจารย์ ดร.ไพโรจน์ บัวสุข	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.สำเร็จ ยุระชัย	มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
รองศาสตราจารย์ ดร.ภักดี โพธิ์สิงห์	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร.รัตนะ ปัญญาภา	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
รองศาสตราจารย์ ดร.วิทยา ทองดี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร.อภิญวัฒน์ โพธิ์सान	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หอมหวล บั้วระภา	มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุทัย สติมัน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพัชญ์ อนันต์ธีระกุล	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประมุข ศรีชัยวงษ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ มงคลขจรกิติ	มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมชาย ดำเนิน	สมาคมนักวิจัยแห่งประเทศไทย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล พรหมกุล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิเทศ สนั่นนารี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิรัช เรืองแสน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review)

ผู้ทรงคุณวุฒิจากภายใน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาญชัย ฮวดศรี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา คล้ายเดช	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยูร แสงใส	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จรัส ลีกา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.จักรพรรณ วงศ์พรวัฒน์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูปลัดบุญช่วย โชติวิโส, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร.ยิ่งสรรค์ หาพา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร.สมควร นามสีฐาน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอก

รองศาสตราจารย์ ดร.มารุต พัฒนา	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
รองศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ บัวเจริญ	มหาวิทยาลัยพายัพ
รองศาสตราจารย์ ดร.วิสุทธิ์ วิจิตรพัชรภรณ์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.นันทนัย ประสานนาม	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร.ยงยุทธ ยะบุญจง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประทีป พิษทองกลาง	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัจฉรา ศรีพันธ์	มหาวิทยาลัยนเรศวร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิเชียร แสนมี	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรุณี สันฐิตวิณชัย	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนต์นภัส มโนการณ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รวีวรรณ แพทย์สมาน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กาญจน์ เรืองมนตรี	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรุฒิ เพ็งพันธ์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชวลิต เกิดทิพย์	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภวรรณ สัจจพิบูล	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิริพร บุรณาทิรันดร์	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สินทรัพย์ ยืนยาว	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุเทน ลาพิงค์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ดร.ประชัน ชะชิกุล	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ดร.เชมฤทัย บุญวรรณ	มหาวิทยาลัยมหิดล

ผู้จัดการวารสาร

นางสาวอนุธิดา บุญตะวัน

ออกแบบปก

นางสาวอนุธิดา บุญตะวัน

จัดพิมพ์ที่

เอมี ก้อปปี้ เซนเตอร์

88/27 ถนนเหล่านาดี ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40000

โทร. 0-4330-6845, 085-010-1395

E-mail: emmy.emma.emem@gmail.com

บรรณาธิการแถลง

วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาฯขอนแก่น ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม - มีนาคม 2567 ได้มีผู้สนใจเพื่อขอตีพิมพ์ในวารสารเป็นจำนวนมากทั้งจากภายในและภายนอก ซึ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางด้านวิจัย ด้านวิชาการ ในสาขาที่เกี่ยวข้องในปีที่ 11 ฉบับที่ 1 ประกอบด้วย บทความวิชาการ 7 บทความ บทความวิจัย 23 บทความ

กองบรรณาธิการวารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาฯขอนแก่น ขอขอบคุณท่านผู้เขียนบทความ และท่านผู้อ่านทุกท่านที่ให้ความสนใจและไว้วางใจวารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาฯขอนแก่น และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความที่ได้เลือกสรรมาตีพิมพ์มีประโยชน์ต่อผู้อ่านทุกท่าน

สุดท้ายนี้ กองบรรณาธิการหวังอย่างยิ่งว่าเนื้อหาในวารสารจะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านพอสมควร อันจักเป็นประโยชน์ในการศึกษา การวิจัยและนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน หากผู้อ่านจะมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวารสารนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น กองบรรณาธิการขออ้อมรับไว้ด้วยความยินดียิ่ง

พระราชพัฒนวัชรบัณฑิต, รศ.ดร.

บรรณาธิการ

สารบัญ

บรรณาธิการแถลง

บทความวิชาการ (Academic Article)

ความเป็นหญิงในลิลิตพระลอ : บทบาทแม่ เมีย และลูกสาว

Femininity in Lilit Phra Lor : Roles of Motherhood, Wife and Daughters

พร้อมลิริ นามมุงคุณ

1

Phromsiri Nammungkhun

การพัฒนาภาวะผู้นำจากทฤษฎีสู่การปฏิบัติที่เป็นเลิศ

Leadership Development From Theory to Excellent Practice

ธราภรณ์ จิตรสม และ พระครูปลัดบุญช่วย โชติวิโส (อัยวงศ์)

13

Tharaporn Jitsom and PhrakhrupaladBoonchuay Chotivungso (Auiwong)

ภาวะผู้นำทางการศึกษากับการมีส่วนร่วมของบุคลากร ในการบริหารสถานศึกษาตาม
หลักสังคหวัตถุ 4

Educational Leadership and Personnel Participation in Administration of
Educational Institutions According to the Principles of Social Object 4

เยาวดี ภูนิละมัย และ พระครูปลัดบุญช่วย โชติวิโส อัยวงศ์

26

Yaowadee Phunilamai and PhrakhrupaladBoonchuay Chotivungso (Auiwong)

ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ 4

Leadership of Educational Institution Administrators According to the
Principles of Thitthuthammikut 4

นุชนารถ อันอาจ และ พระครูปลัดบุญช่วย โชติวิโส (อัยวงศ์)

42

Nutchanart An-ard and PhrakhrupaladBoonchuay Chotivungso (Auiwong)

การเมืองในทัศนะของ มหาตมะ คานธี

Politics in the View of Mahatma Gandhi

นิमित ตราชู และ จรัส ลีกา

54

Nimit Trachu and Jaras Leeka

การส่งเสริมความผาสุกดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวตามหลักพุทธธรรม

Promoting Well-Being and Caring for the Elderly in the Family According to Buddhist Principles

บุญญาพร ธนัชชวลัย

Buyabon Thanatchawalai

66

การทำสมาธิเพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา

Meditation to Promote Critical Thinking and Problem Solving

พระอนุสรณ์ วชิรวโร (เกาะน้ำใส), กนกอร สมปราชญ์ และ พระฮอนด้า วาทสทุโท (เข็มมา)

Phra Anusorn Wachirawangso (Kornamsai), Kanokorn Somprach and

PhraHonda Vadasuddo (Khemma)

77

บทความวิจัย (Research Article)

The Applied Political Philosophy of King Norodom Sihanouk

Samphose Prak, Jaras Leeka and Ratanak Keo

88

รูปแบบภารกิจด้านสาธารณสุขของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หลังการถ่ายโอนไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด

The Model in Public Health Mission of Sub-District Health Promoting Hospitals After Transferring to the Provincial Administrative Organization

นิเทศ สนั่นนารี และ เดชา บัวเทศ

Nites Sanannaree and Decha Buathed

102

การพัฒนาแบบการเรียนการสอน MARKET MODEL เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะรายวิชา หลักการตลาดสำหรับนักศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) วิทยาลัยเทคนิค กำแพงเพชร

The Development of the MARKET MODEL to Enhance the Competency of Principles of Marketing for High Vocational Certificate Student of Kamphaengphet Technical College

ดัชนีย์ จะวรรณะ

Datchanee Jawanna

113

คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
มัธยมศึกษากาญจนบุรี

Characteristics of School Administrators in 21st Century Under the
Secondary Educational Service Area Office Kanchanaburi

ธีรพงศ์ จิตเจริญ และ ประเมศร์ กลิ่นหอม

Thiraphong Chitchaloen and Poramet Klinhom

127

คุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาคุณฐานวิถีชีวิตใหม่ New Normal
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี

Characteristics of Administrators in Secondary Schools in New Normal Era,
Under the Secondary Education Area Office, Nonthaburi

วงศ์เดือน สวาทพร

Wongduean Sawatporn

138

ภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้
ในการบริหารจัดการครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี

Leadership of Administrators Affecting the Application of Sufficiency
Economy Philosophy in Private School teacher Management in Pathum
Thani Province

วารางคณา จงไกรจักร และ ธีรพนธ์ คงนาวัง

Warangkana Chongkrajak and Teerapon Kongnawang

156

ผลของกลวิธี อาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวดความคิดหกใบต่อ
ความสามารถในการอ่านภาษาไทยอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
The Effect of Reap Strategy Supplemented with Using the Six Thinking Hats
Questions on Thai Critical Reading Ability of Mathayomsuksa 3 Students

ธัชชัย ดีสร้อย และ ศศิพงษ์ ศรีสวัสดิ์

Thatchai Deesoi and Sasipong Srisawat

170

การเปรียบเทียบการบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา
ในโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2
The Comparison of the Personnel Administration According to
Brahmavihara 4 in Opportunity of School Administrators Expansion Schools
Under Ratchaburi Primary Educational Service Area Office 2

ชิตชนก กองแก้ว และ ประเมศร์ กลิ่นหอม

Chitchanok Kongkaew and Poramet Klinhom

183

การศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการบริหารจัดการ
จัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในโรงเรียน สังกัดสำนักงาน
เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร

The Study of the Current State, Desirable State and Needs of Administration
of Student Care System using Digital Technology in Schools under
Sakon Nakhon Secondary Educational Service Area Office

สรารุช วิเชียรลม และ ปาริชาติ บัวเจริญ

Sarawoot Wichianlom and Parichat Buacharoen

194

การประเมินโครงการโรงเรียนสุจริตของโรงเรียนบ้านซบสนุ่น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2

An Evaluation of Upright School Project at Bansubsanoon School Under
Saraburi Primary Educational Service Area Office 2

อมรเทพ มูลสุตร์ และ ปาริชาติ บัวเจริญ

Amornateb Moonlasoot and Parichat Buacharoen

206

อิทธิพลของเครือข่ายอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ต่อการจัดการ
สวัสดิการสังคมเพื่อดูแลผู้สูงอายุที่มีความพิการร่วมในเขตพื้นที่จังหวัดยโสธร

The Impact of Social Development and Human Security Volunteer Networks
on Social Welfare Administration for Older Persons with Disabilities in
Yasothon Province

กิตติยา ศิริโสตา และ อจิรภาส เพียรขุนทด

Kitiya Sirisoda and Ajirapa Pienkhuntod

218

พฤติกรรมการนิเทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี

School Administrators' Supervisory Behavior Under the Secondary Educational Service Area Office Kanchanaburi

นีรนุช จิตเจริญ และ ประเมศร์ กลิ่นหอม

Neeranuch Chitchaloen and Poramet Klinhom

231

ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี

Technological Leadership of School Administrators by Opinion of Teachers Under the Secondary Educational Service Area Office Kanchanaburi

สุพัฒน์ กนกพจนานนท์ และ ประเมศร์ กลิ่นหอม

Supat Kanocpodchananon and Poramet Klinhom

243

การส่งเสริมการรู้ดิจิทัลของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี

Risk Management of Schools Under the Secondary Educational Service Area Office Kanchanaburi

ศิวัช ภูระหงษ์ และ มิตรภาณี พุ่มกล่อม

Siwat Purahong and Mitparnee Pumklom

253

แนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2

Guideline for Developing Digital Citizenship of Teachers Under Nongkhai Primary Education Service Area Office 2

นพพร ลิ้มตระกูล และ สิทธิชัย สอนสุภี

Nopporn Limtrakul and Sittichai Sonsupee

266

แนวทางการป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมของนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาส
ทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1
Guidelines for Preventing the Problem of Students Inappropriate Behaviors
in Expansion Opportunity Schools Under the Suphanburi Primary
Educational Service Area Office 1

สุรียา นิลเลปิยั้ง และ ประเมศร์ กลิ่นหอม

Suriya Nilaphiyang and Poramet Klinhom

279

การบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การ
ศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี

School Curriculum Administration Of School Administrators Under
The Secondary Educational Service Area Office Kanchanaburi

พรพิมล ศุภวาท และ พงษ์ศักดิ์ รวมชมรัตน์

Phonphimon Suphawan and Pongsak Ruamchomrat

293

การบริหารจัดการระบบอุตสาหกรรม : กรณีศึกษาบริษัท ฟีนิกซ์ พัลป์ แอนด์ เพเพอร์ จำกัด
(มหาชน) ตำบลกุดน้ำใส อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

Industrial Management : A Case Study of Fhoenix Pulp & Paper Public
Company Limited, Kud Nam Sai Sub-District, Nam Pong District,
Khonkaen Province

ทศพร พรหมเทศ, ราเมศร์ กลางประพันธ์, ธนศักดิ์ สรรพกิจจำนง, อัษฎางค์ แสงวงการ,
แทน พระนคร และ เมวิกา ขอบสูงเนิน

*Tossaporn Promtes, Ramate Klamgprapan, Tanasak Supakitjumphong,
Aussadang Savangkan, Thaen Pranakorn and Maywika Chorpsoongern*

305

บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในงานบุญเบิกฟ้าที่มีอิทธิพลต่อประชาชน
จังหวัดมหาสารคาม

Integration of Theravada Buddhist Philosophy Principle that Appeared in
the Boon Berk Fa Event that Influenced to the People in Maha Sarakham
Province

พระครูญาณโพธารักษ์ อภิญญาโณ (ปาปะขำ), พระราชปริยัติวิมล และ อุทัย กมลศิลป์

*Phrakru Yanphodharak Abhiyano (Papakham), Phrarachpriyatiwimol and
Uthai Kamolsil*

318

บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

Integration of Beliefs that Appeared in The Boon Phawet Tradition According to Theravada Buddhist Philosophy Principle to Promote Tourism in Roi-Et Province

พระครู สุตพัฒนาภรณ์ อมโร (ทองหูน), อุทัย กมลศิลป์ และ โสวิทย์ บำรุงภักดิ์
Phrakhru Sutaphatthanaporn Amaro (Tonghun), Uthai Kamolsilp and Sowit Bumrungpak

330

บูรณาการคุณค่าของพระธาตุพนมที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนจังหวัดนครพนม

Integrating Phra That Phanom's Values Influencing Life According to The ravada Buddhist Philosophy of the People of Nakhon Phanom Province

พระครูปริยัติธรรมมากร ฐานวโร (ทิพมาลา) และ อุทัย กมลศิลป์
Phrakhru Pariyatthamakorn Thanavaro (Thipmala) and Uthai Kamolsil

346

รูปแบบการสร้างสภาวะทางอารมณ์ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์

The Model of Creating Emotional Well-Being Bases on Theravada Buddhist Philosophy of People in Kalasin Province

พระมหาฉัตรเพชร سماจาโร, โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ และ อุทัย กมลศิลป์
PhramahaChatpat Samajaro, Sowit Bamrungpak and Uthai Kamolsil

361

บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์

Integration of The Beliefs of Building a Chapel According to Theravada Buddhist Philosophy of Temples in Kalasin Province

พระครูสุขชัยมงคลกิจ สุคโต, โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ และ อุทัย กมลศิลป์
Phrakru Suchaimongkolkit Sukato, Sowit Bamrungpak and Uthai Kamolsil

379

ภาคผนวก	391
กระบวนการพิจารณาบทความ	392
คำแนะนำสำหรับผู้เขียน	394

ความเป็นหญิงในลิลิตพระลอ : บทบาทแม่ เมีย และลูกสาว
Femininity in Lilit Phra Lor : Roles of Motherhood, Wife and Daughters

พร้อมสิริ นามมงคล

นักวิชาการอิสระ

Phromsiri Nammungkun

Independent Scholar

E-mail: promsiri.5834@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นหญิงภายใต้อิทธิพลของสังคมปิตาธิปไตยในวรรณคดีเรื่อง “ลิลิตพระลอ” โดยศึกษาความเป็นหญิงใน 3 มิติ คือ 1. บทบาทความเป็นแม่ 2. บทบาทความเป็นเมีย และ 3. บทบาทการเป็นลูกสาว ผลการศึกษาพบว่า ตัวละครหญิงในลิลิตพระลอล้วนถูกยึดโยงจากอิทธิพลชายเป็นใหญ่ทั้งสิ้น บทบาทเหล่านี้ถูกกำหนดให้เป็นจากการสั่งสอนขนบธรรมเนียมประเพณีและจารีตต่าง ๆ ตามแบบฉบับ ดังนั้น ภาพความเป็นหญิงที่แสดงออกมาสะท้อนให้เห็นว่าสตรีในราชสำนักจะต้องมีกิริยามารยาทและการวางตัวที่ดั่งงามสมค่าแก่ชาติกำเนิด ในบทบาทการเป็นลูกสาวต้องปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพ่อแม่ และเมื่อมีสามีก็ต้องปรนนิบัติดูแลเป็นอย่างดี สามารถยินดีและยินยอมในความสุขของสามีที่สามารถมีเมียหลายคนได้ และเมื่อเป็นแม่ก็ต้องทำหน้าที่คอยเลี้ยงดูอุ้มชูลูกตั้งแต่เล็กจนโต เพื่อให้ได้รับสิ่งที่ดีที่สุด ซึ่งจะเห็นได้ว่าตัวละครหญิงในเรื่องไม่มีอำนาจใด ๆ ในแง่การเมืองการปกครอง ถูกจำกัดให้อยู่และมีบทบาทแต่เพียงในส่วนของสถาบันครอบครัวเท่านั้น

คำสำคัญ: ปิตาธิปไตย; ความเป็นหญิง; ลิลิตพระลอ

* ได้รับบทความ: 6 ตุลาคม 2566; แก้ไขบทความ: 25 พฤศจิกายน 2566; ตอปรับตีพิมพ์: 7 มีนาคม 2567

Abstract

This article aimed to study the femininity under the influence of patriarchal society in the literature entitled "Lilit Phra Lor" by studying the femininity in three dimensions, namely 1. the role of mother 2. the role of wife and 3. the role of daughter. The study found that female characters in Lilit Phra Lor are all influenced by patriarchy. These roles are defined by teachings, customs, traditions, and social norms. Therefore, the image expression of femininity reflected that woman in the royal palace must have good manners and demeanor that commensurate with their original background. In a role of daughter, a woman had to obey her parents' instructions. Meanwhile, when having a husband, a woman must take good care of her husband and be pleased with and accept the happiness of a husband who can have many wives. And as a mother, she has to take care of her children from young ages to get the best. It can be seen that female characters in the story do not have any power in terms of politics and governance. They are restricted to live and play roles only in family institution.

Keywords: Patriarchy; Femininity; Lilit Phra Lor

บทนำ

ระบบสังคมแบบปิตาธิปไตย (Patriarchy) เป็นระบบสังคมที่ชายเป็นใหญ่และฝังรากลึกในสังคมมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน โดยหมายถึงสังคมใด ๆ ก็ตามที่ผู้ชายเป็นผู้กุมอำนาจทั้งหมด หรือเกือบทั้งหมดของสังคม (Tyson, 2011 : 141 อ้างใน อรทัย เพ็ญยุระ, 2560) และเป็นสังคมที่มีระบบความคิดที่ให้อำนาจแก่ผู้ชายเหนือผู้หญิงในทุกด้าน ผู้หญิงถูกกำหนดให้เป็นเพียงผู้ตามและถูกผลักดันให้กลายเป็นพลเมืองชั้นสองของสังคม ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของผู้ชาย ภาพของผู้หญิงที่ปรากฏในสื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นนิตยสาร โฆษณาหรือภาพยนตร์บ่อยครั้งที่ถูกนำเสนอในฐานะวัตถุทางเพศ เช่น การนำเสนอภาพผู้หญิงนุ่งน้อยห่มน้อยในสื่อโฆษณาแอลกอฮอล์ชนิดต่าง ๆ หรือในนิตยสารผู้ชาย เป็นต้น ในสื่อภาพยนตร์หลายเรื่องมีการนำเสนอภาพของผู้หญิงที่เป็นวัตถุทางเพศผ่านการจ้องมองจากสายตาของผู้ชายด้วยการนำเสนอภาพของผู้หญิงที่พึงปรารถนาจะต้องสวย หุ่นดี มีผิวขาว หรือมีรูปร่างชวนมองและน่าหลงใหล (พรจันทร์ เสียงสอน, 2557) โดยระบบสังคมปิตาธิปไตยจะกำหนดคุณลักษณะและให้คุณค่าแก่ผู้หญิงดีเท่านั้น และผู้ชายเป็นผู้กำหนดว่าสิ่งใดที่ผู้หญิงทำได้ ทำไม่ได้ ควรทำหรือไม่ควรทำ ซึ่งหากผู้หญิงไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์หรือแหวกขนบออกไปจะถือว่าเป็นผู้หญิงเลวจะไม่ใช่ที่ยอมรับของคนในสังคมชายเป็นใหญ่

ซึ่งแนวคิดนี้ฝังรากลึกในสังคมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socializations) ถือเป็นส่วนสำคัญที่สร้างความเป็นเพศชายและเพศหญิงสะท้อนออกมาในทุกพื้นที่ของชีวิตประจำวันและพื้นที่สาธารณะ เช่น การทำอาหารในครัวเรือนนั้นเป็นหน้าที่และบทบาทของผู้หญิง ในขณะที่การทำอาหารในโรงแรมหรือร้านอาหาร (เชฟ) เป็นหน้าที่ของผู้ชาย โดยผู้ชายจะมีบทบาทในพื้นที่สาธารณะที่สร้างรายได้เสมอ (กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินพิมาน, 2551 : 592) ส่วนในพื้นที่สาธารณะที่เป็นเรื่องของการเมืองผู้หญิงถูกกีดกันออกจากพื้นที่เหล่านั้นด้วยหน้าที่ของความเป็นแม่และเมียที่ดี ซึ่งหากที่ไม่ดูแลสามีและลูกถือว่าบกพร่องต่อหน้าที่ ดังนั้น ผู้หญิงจึงต้องทนรับแรงกดดันจากสังคมรอบข้างที่คาดหวังกับบทบาทที่ต้องแสดงตามสถานภาพที่เป็นอยู่ ความเท่าเทียมระหว่างผู้หญิงและผู้ชายจึงหายไปโดยปริยาย อาจกล่าวได้ว่าจารีต ประเพณีและวัฒนธรรมเป็นกรอบที่สวดยุติที่ครอบงำผู้หญิงให้ถูกจำกัดอยู่ภายใต้อิทธิพลชายเป็นใหญ่เสมอมา

อิทธิพลของปิตาธิปไตยส่งผลต่อระบบสังคมแทบทุกด้านรวมถึงวรรณกรรมไทย โดยถูกถ่ายทอดและผลิตซ้ำอิทธิพลเหล่านี้มานานหลายยุคหลายสมัย เนื่องจากอิทธิพลดังกล่าวส่งผลต่อตัวผู้สร้างสรรค์ผลงานโดยตรงและถูกถ่ายทอดผ่านงานวรรณกรรมมาอีกต่อหนึ่ง ดังที่ตรีศิลป์ บุญขจร (2542) อธิบายว่า นักเขียนคนเดียวเปรียบเสมือนคนสามคน คือ เป็นนักประพันธ์ เป็นหน่วยหนึ่งของคนรุ่นนั้น และเป็นพลเมืองของสังคม ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า วรรณกรรมที่ถูกเขียนขึ้นในยุคสมัยใด ๆ ก็เป็นเสมือนกระจกสะท้อนสภาพสังคมและชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมนั้น ๆ โดยนัยซึ่งในส่วนของงานสร้างสรรค์ผลงานทางวรรณกรรมไม่ว่าก็ยุคก็สมัย ผู้สร้างผลงานจะเป็นเพศหญิงหรือชายก็ย่อมได้รับอิทธิพลของปิตาธิปไตยอยู่เนื่อง ๆ เพราะมีความสัมพันธ์กับระบบสังคมอย่างแยกไม่ได้ สอดคล้องกับที่นพพร ประชากุล ได้กล่าวไว้ว่า วรรณกรรมก็เป็นดังสิ่งประกอบสร้างทางวัฒนธรรม (cultural artifact) อย่างอื่น ๆ ที่ผลิตขึ้นมาภายในระบบที่ชายเป็นใหญ่ วรรณกรรมเอกของโลกและของชาติต่าง ๆ มักถูกสร้างขึ้นโดยผู้ชาย จึงย่อมได้รับการหล่อเลี้ยงจากระบบคิดดังกล่าว และกลับมาค้ำจุนมันไม่มากนักน้อย ถึงแม้จะมีวรรณกรรมจำนวนมากที่เป็นผลงานของผู้หญิง แต่ส่วนใหญ่เป็นการเขียนในแบบปิตาธิปไตยที่หล่อหลอมให้ผู้หญิงเขียนอยู่ดี ดังนั้นไม่ว่าจะอย่างไร ภาพของผู้หญิงที่ปรากฏในงานวรรณกรรม จึงเสี่ยงไม่พ้นที่จะสอดรับกับคตินิยมของสังคมที่ชายเป็นใหญ่ (นพพร ประชากุล, 2544 : 114-119)

ลิลิตพระลอเป็นหนึ่งในงานวรรณคดีโบราณที่ได้รับการยกย่องว่ายอดของลิลิตแต่ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งว่าเป็นใครและแต่งขึ้นเมื่อใด ได้แต่เพียงสันนิษฐานกันไปเท่านั้น โดยสมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุภาพ (2475) ได้ประทานอธิบายเกี่ยวกับหนังสือลิลิตพระลอไว้ว่า “จึงเห็นควรเป็นที่ยุติได้ว่า ลิลิตเรื่องพระลอนั้นแต่งในกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ราวในระหว่าง พ.ศ. 1991 จน พ.ศ. 2076 ส่วนผู้แต่งนั้นจะว่าพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดยากอยู่ด้วยจะเป็นสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 หรือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 หรือสมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูร พระองค์ใดพระองค์หนึ่งก็ได้ทั้งนั้น เป็นอันรู้ไม่ได้แน่”

เมื่อทราบแน่แล้วว่าวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอแต่งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนต้น หากมองย้อนกลับไปดูการนำเสนอภาพของผู้หญิงในช่วงยุคสมัยนั้นหรือก่อนหน้านั้นจะเห็นได้ว่า บทบาทของผู้หญิงถูกอำนาจปิตาธิปไตยคอยควบคุมกำกับให้อยู่ในแบบฉบับของผู้หญิงดี นั้นหมายถึง ไม่เพียงความงามของร่างกายและจิตใจ แต่ทัศนคติ กิริยามารยาท รวมถึงการแสดงออกต้องดิงตามไปด้วย ซึ่งในเรื่องลิลิตพระลอสะท้อนสภาพชีวิตของบุคคลในชนชั้นปกครอง ซึ่งเพศชายจะเป็นฝ่ายกุมอำนาจทั้งหมดทั้งในการบริหารบ้านเมือง ออกรบ และเป็นผู้นำครอบครัว ดังคำบรรยายว่า

“กล่าวถึงขุนผู้ห้าว นามมทาน้าวแมนสรวง เปนพระยาหลวงผ่านเฝ้า เจ้าเมืองสรวงมีศักดิ์”

.....
“พระยาหนึ่งใหญ่ ฐไชรัทรงนาม พิมพิสาครราช พระบาทเจ้าเมืองสรวง”
.....

“เมื่อนั้นไต้แมนสรวง พระยาหลวงให้หา หัวเมืองรียง ว่าเมืองสองกษัตริย์กล้า
อย่าช้าเราจะรบ ชิงพิภพเมืองออก เร่งบอกให้รีบพล นายกคณชุมกัน
ครั้งเทียบพลศึกเสร็จ ท้าวธเสด็จพยุบาตร ลีลาจากพระนคร คลื่นกรพลพยุห้
สู่แดนศึกบมิช้า เตียรดาชพลข้างม้า เทียบพื้นภูมินา ”

(ลิลิตพระลอ, 2517 : 2-3)

บทบาทความเป็นชายชั้นปกครองถูกผลิตซ้ำในการแสดงความเป็นผู้นำและความเสียสละชีวิตเพื่อบ้านเมือง ภาพลักษณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นจากลักษณะของความกล้าหาญ สรีระร่างกายที่แข็งแรง ความมีเหตุมีผล ฯลฯ ซึ่งปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ถูกประกอบสร้างขึ้นเพื่อสถาปนาความเป็นผู้นำของเพศชาย บทบาทของผู้หญิงจึงถูกจำกัดอยู่ในขอบเขตของการเป็นเฉพาะผู้ตามในสถานะความเป็นแม่ เมีย และลูกสาว เท่านั้น โดยความเป็นหญิงของตัวละครหญิงในเรื่องลิลิตพระลอถูกจำกัดบทบาทให้อยู่เฉพาะส่วนของตนคือการรับหน้าที่ดูแลครอบครัว ไม่ได้มีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครอง หากจะมีก็แต่การแต่งงานแบบคลุมถุงชนเพื่อสร้างสัมพันธ์อันดีต่อกันระหว่างบ้านเมืองเท่านั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า บทบาทของผู้หญิงในเรื่องถูกอิทธิพลของปิตาธิปไตยครอบงำเต็มขั้น โดยแสดงออกผ่านการปฏิบัติตามคำสั่งและให้ความเคารพต่อผู้เป็นพ่อและสามี ฯลฯ ซึ่งเป็นไปตามขนบของหญิงชั้นสูง ทั้งนี้ คุณลักษณะความเป็นแม่ เมีย และลูกสาว ถูกส่งคนนำไปเชื่อมโยงกับเพศสภาพผู้หญิงอย่างใกล้ชิดแบบแนบแน่นที่สุด คุณสมบัติดังกล่าวเป็นปฏิบัติการการประกอบสร้างทางค่านิยมจากอำนาจของสังคมและวัฒนธรรมที่ฝังรากลึกมานานในสังคมไทย ภาพเสนอของแม่ เมีย และลูกสาวดังกล่าวได้รับการสืบทอดต่อมาในวรรณคดีไทย และได้รับการตอกย้ำมากขึ้นเมื่อสังคมและวรรณกรรมไทยรับอิทธิพลจากตะวันตกในช่วงรัชกาลที่ 5 ต่อเนื่องมาจนถึงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งในวรรณกรรมไทยนั้น สามารถเห็นร่องรอยการตกผลึก

คุณสมบัติของความเป็นแม่ เมีย และลูกสาวที่สมบูรณ์แบบในตัวละคร “แม่พลอย” ในสี่แผ่นดิน ที่ได้กลายมาเป็นแหล่งอ้างอิงที่สำคัญในการเป็นกุลสตรีไทย (เสนาะ เจริญพร, 2546 : 38) ดังนั้น ผู้เขียนจึงสนใจเลือกที่จะศึกษาประเด็นความเป็นหญิงในบทบาทความเป็นแม่ เมียและลูกสาว ภายใต้อิทธิพลของสังคมนิตาธิปไตยในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ เพื่อชี้ชัดว่าบทบาทเหล่านี้ถูกนำเสนอผ่านตัวละครหญิงให้แสดงออกอย่างไรและตัวละครดังกล่าวปฏิบัติตนตามกรอบที่สังคมชายเป็นใหญ่กำหนดไว้หรือไม่อย่างไร

บทบาทความเป็นแม่

ความเป็นแม่ถูกมองว่าเป็นหน้าที่ที่สัมพันธ์กับความเป็นหญิงอย่างแยกขาดไม่ได้ ภาพความเป็นแม่ที่ถูกสร้างขึ้นในเรื่องลิลิตพระลอถูกนำเสนอในมุมมองของความรักและห่วงหาอาทรลูกเท่าชีวิต ผ่านตัวละครหญิงคือ พระนางบุญเหลือ ซึ่งถือเป็นต้นแบบของแม่ที่สมบูรณ์ที่สุดที่รักลูกมาก “รักยิ่งตายังตน รักยิ่งซมมียิ่งชีพ” ดังจะเห็นได้จากตอนที่พระลอถูกมนต์เสน่ห์พระนางก็หาทุกวิถีทางเพื่อช่วยลูกให้พ้นทุกข์โศกดังคำบรรยายที่ว่า

“นายแก้วจักอยู่เร่ง	ไปหา
เร็วเร่งพระโอรมา	อย่าช้า
หาหม่มหมื่นแพทยา	หม่อมฤต มานา
หาแม่มดถ้วนหน้า	หม่มแก้วฤติยา ฯ”

(ลิลิตพระลอ, 2517 : 29)

เมื่อสุดจะห้ามปรามไม่ให้พระลอเดินทางไปหาพระเพื่อนพระแพง เนื่องจากเห็นความทรนทรายของลูกแล้วทนไม่ไหว บทตัดพ้อที่พระนางกล่าวนั้นก็ยิ่งตอกย้ำถึงความรักของผู้เป็นแม่ที่คอยเฝ้าห่วงหาเลี้ยงดูลูกมาตั้งแต่เล็กจนโตด้วยปรารถนาดี อีกทั้งยังเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อลูกด้วยความเต็มใจดังคำบรรยายที่ว่า

“สิบเดือนอุ้มท้องพระ	ลอลักษณ์
สงวนปลื้มตนสัก	หนึ่งน้อย
ตราบพระปิ่นไตรจักร	เสด็จตลอด มานา
ถนอมอาบอุ้มค้อยค้อย	ลูบเลี้ยงรักษา ฯ
แลวันสามคาบป้อน	เปนนิตย์
บมิให้ใครทำผิด	แมกเจ้า
แสนสงวนคู่ชีวิต	ฤใคร่ กลายเลย
เที่ยวผดุงคั่งท้าว	ตราบรู้เสวยเอง ฯ

บัญญัติกับเข้าแต่ง	ของเสวย
บมิได้ลีนเล่อเฉย	หนึ่งน้อย
สรรพเครื่องพระลูกเฮย	ไตรตรวจ แต่งนา
บวางใจกึ่งก้อย	แก่ผู้ใดทำ ฯ
แต่น้อยแม่พรำเลี้ยง	รักษา ฟอนา
จนเจริญชนมา	ตราบได้
สมบัติผ่านภูวดา	ถวัลยราช
ฤพ้อจำจากให้	แม่นี้ตรอมตาย ฯ”

(ลิลิตพระลอ, 2517 : 45)

จะเห็นได้ว่านอกจากความเป็นแม่ที่ทุ่มเททุกสิ่งอย่างทั้งความรักและความปรารถนาดีเพื่อลูกแล้ว เมื่อต้องจาก ‘แม่นี้ตรอมตาย’ เมื่อถึงคราวต้องจากลาพระนางก็จูบลูกทั่วสรรพางค์กาย แสดงให้เห็นความรักอันยิ่งใหญ่และบริสุทธิ์ยากจะหาสิ่งใดมาเทียบเทียมได้ ส่วนตัวละครพระนางคาราวดีแม่ของพระเพื่อนพระแพงเมื่อทราบข่าวการตายของลูกก็ ‘ทรุดสยบ ชรบชรอนลงพะพ่น สันหนุทัยทะทาว’ และ ‘รึกทอตตนต็อก ผกกิ่งเกลือกไปมา’ แสดงให้เห็นถึงอาการโศกเศร้าเสียใจต่อการสูญเสียลูกไปอย่างน่าเวทนา

อาจกล่าวได้ว่าบทบาทการเป็นแม่ในสังคมปิตาธิปไตยเน้นคุณลักษณะของการเป็นแม่ที่ดี คือ ต้องรัก เลี้ยงดู และอุทิศตนเพื่อลูก โดยจะเห็นได้ว่าหน้าที่ของการอบรมเลี้ยงดูลูกผูกขาดกับผู้หญิง แต่อำนาจการตัดสินใจเรื่องลูกจะขึ้นอยู่กับผู้ชาย

บทบาทการเป็นเมีย

คุณลักษณะของผู้หญิงกับบทบาทความเป็นเมียในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอถูกนำเสนอออกมาในลักษณะที่ด้อยกว่าผู้ชายแทบทุกด้าน ภาพแสดงของตัวละครหญิงหลักในเรื่อง คือ สวย กริยามารยาทดี เพียงพร้อมทั้งรูปสมบัติ ทรัพย์สมบัติ และชาติตระกูล มีการดูแลปรนนิบัติสามีเป็นอย่างดี และด้วยความที่วรรณคดีเรื่องนี้นำเสนอเรื่องราวของคนในราชสำนักหรือคนชั้นสูง ผู้ที่เป็นกษัตริย์หรือท้าวผู้ครองเมืองผู้ชายจึงจะต้องมีเมียหลายคนทั้งมเหสี เจ้าจอมและอีกสนมมากมาย ซึ่งผู้หญิงจะต้องยอมรับกฎเกณฑ์ที่ไม่ใช่แบบตัวเดียวเมียเดียว ดังที่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชย์ ได้ให้ความเห็นว่าวัฒนธรรมแบบนี้เกิดขึ้นเนื่องจากความต้องการส่งเสริมอำนาจทางการเมือง โดยเอาสตรีที่เป็นบุตรสาวของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่มาเป็นเจ้าจอม การมีเจ้าจอมหลายคนถือเป็นเครื่องประดับบารมี และป้องกันการคิดกบฏของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ไปด้วย (ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชย์, 2509 : 119)

จะเห็นได้ว่าขนบในการเลือกคู่ครองของตัวละครชายในเรื่องจะเลือกเฉพาะหญิงที่มีเชื้อเครือพระยาหรือหญิงชั้นสูงที่มีครบพร้อมทุกสิ่งสรรพด้วยกันทั้งสิ้น และจะต้องมีบริวารเป็นสนมทั้งหลายด้วยไม่ว่าจะเป็นท้าวแมนสรวงหรือพระลอกเองก็ต่างมีนางสนมเป็นบริวารทั้งสิ้น นั่นหมายความว่าทั้งพระนางบุญเหลือและนางลักษณะดีก็ต้องยอมรับในเงื่อนไขข้อนี้โดยไม่สามารถเลี่ยงได้ ดังคำบรรยายว่า

“กล่าวถึงขุนผู้ห้าว นามท่านท้าวแมนสรวง เปนพระยาหลวงผ่านเผ้า เจ้าเมืองสรวงมีศักดิ์
รมีอัคเทพีพิลาส ชื่อนางนาฏบุญเหลือ ล้วนเครือท้าวเครือพระยา สาวโสกาพระสนมล้วนทุกกรมกำนัล”
(ลิลิตพระลอ, 2517: 2)

“เสร็จโลมเสร็จสั่งเจ้า	จอมสนม
สนมอยู่อย่าเกรียมกราม	อกใหม่
ปวงนางรับคำคม	บัวบาท ท่านนา
ชบสอีกสอื่นให้	แซร์ซร้องแรงโรย ฯ”

(ลิลิตพระลอ 2517 : 53)

ความเป็นหญิงกับบทบาทเมียในสังคมปิตาธิปไตยถูกนำเสนอผ่านนางลักษณะดีเป็นหลัก โดยขึ้นชื่อได้ว่าเป็นบุคคลที่สวมบทบาทเมียได้อย่างสมบูรณ์ที่สุด คือเป็นผู้หญิงที่ดีตามหลักสังคมชายเป็นใหญ่ ทั้งในเรื่องของการปรนนิบัติดูแลสามี การซื่อสัตย์ จงรักภักดี หรือแม้กระทั่งยอมโอนอ่อนต่อพระลอกที่จะออกเดินทางไปหาพระเพื่อนพระแพงทั้ง ๆ ที่รู้ว่าเมื่อไปแล้วบุคคลทั้งสามก็จะได้สู่สมเป็นผัวเมีย แม้กระทั่งคิดว่าหากไปแล้วพระเพื่อนพระแพงจะไม่ปล่อยให้พระลอกกลับมาหาตนอีกเมื่อสุดจะโน้มน้าวก็ต้องจำยอม ดังคำบรรยายว่า

“พระไปแม่พระได้	สมสอง
ไหนดจะคืนคงครอง	ครอบเกล้า
อย่าคิดอย่างจงปอง	สองปล่อย มาถุ
สองจักลงโลมเล่า	อยู่ว่าวังขัง ฯ
สุดทานสุดตัดท้าว	สุดบุญ
ทรงไศกพักตรชบชุน	รำให้
เหนือบาทยุคลชุน	ครวญคร่ำ ไปนา
สยายเกศเซ็ดบาทให้	ธิดาชไว้เปนเฉลิม ฯ”

(ลิลิตพระลอ 2517 : 52)

จะเห็นได้ว่านางลักษณวดีมีการสยายผมเช็ดเท้าให้กับพระลอก่อนจะจากลา กัน ซึ่งเป็นการโน้มน้าวเอาสิ่งที่สูงที่สุดของร่างกายมาเช็ดเท้าที่เป็นสิ่งต่ำสุดนั้น เป็นการแสดงความเคารพและความจงรักภักดีบูชาสามีอย่างสูงสุด เป็นนัยว่าเมื่อออกจากอกพ่อแม่แล้วสามีก็คือผู้ที่ต้องเคารพบูชาเหนือชีวิต

ในกรณีของพระเพื่อนพระแพงเองก็ต้องยอมรับสถานะเมียรองเช่นกัน เนื่องจากพระลอมีนางลักษณวดีเป็นมเหสีอยู่แล้ว และพระเพื่อนพระแพงยังมีความยินดีที่จะมีสามีคนเดียวกันโดยที่ไม่ได้แบ่งแยกและแสดงความรังเกียจเด็ดฉันทใด ๆ แสดงให้เห็นว่าผู้ชายในยุคสมัยนั้นกับการมีเมียหลายคนเป็นเรื่องธรรมดา และเมื่อนางทั้งสองเป็นเมียพระลอกทางพฤตินัยแล้ว การปฏิบัติตนยอมเปลี่ยนไปตามบทบาทที่รับคือนอกจากสนองความใคร่ทางเพศแล้วการดูแลปรนนิบัติสามีก็เป็นสิ่งที่พึงกระทำ ดังคำบรรยายว่า

“ผ้าต้นตีค่าล้วน	ทองถวาย
ถวายกระแจะจรงลาย	ลูบไล้
สลาพานมกรราย	รัตนแต่ง ถวายนา
พระกระยาเสวยไ้	อ่อนท้าวผจงถวาย ฯ”

(ลิลิตพระลอ 2517 : 130)

นอกเหนือจากการปรนนิบัติดูแล ท้ายที่สุดแล้วเมื่อเจ้าย่าทราบความและสั่งทหารมาฆ่าพระลอมินางทั้งสองก็ยังมีพร้อมที่จะยืนเคียงบ่าเคียงไหล่ ร่วมสู้เพื่อปกป้องพระลอมแมแต่ความตายที่กำลังจะมาเยือนก็มีได้ขลาดกลัว แสดงให้เห็นถึงศักดิ์ศรีความเป็นหญิงที่มีความจงรักภักดีต่อสามียิ่งชีวิต หากปล่อยสามีตายแล้วจะต้องเอาชายอื่นมาเป็นคู่อือเป็นเรื่องน่าอาย สะท้อนให้เห็นถึงจารีตประเพณีที่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อครอบงำผู้หญิงทั้งด้านความคิดและการกระทำเป็นนัยว่าผู้หญิงจะต้องมีสามีเพียงคนเดียว และจงรักภักดีกระทั่งหากตายก็จะขอตายตามไปด้วย ดังคำบรรยายที่ว่า

“เมื่อข้าก็กษัตริย์ชาติ ใจบมิขลาดกลัวตาย บมิเอาชายอื่นเป็นคู่ บมิอยู่ให้ใหญ่ช่าบมิอยู่ให้ช่าคุณแคลน ครั้นพระเมื่อแมนเมืองฟ้า เมื่อข้าตายตามราช”

(ลิลิตพระลอ 2517: 134)

อิทธิพลของปิตาธิปไตยที่แสดงผ่านตัวละครตัวหญิงในบทบาทเมีย จะเห็นได้ว่ามีความเหลื่อมล้ำทางเพศสูงมาก โดยเฉพาะเรื่องของสิทธิการสมรสที่ผู้ชายสามารถมีเมียหลายคนได้ แต่ผู้หญิงจะต้องถูกจำกัดให้จงรักภักดีและซื่อสัตย์ต่อสามีเพียงคนเดียว ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถูกควบคุมด้วยกรอบของจารีตประเพณีความดีงามและการให้คุณค่าผู้หญิงของสังคมชายเป็นใหญ่ อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะการยอมรับให้สามีมีเมียหลายคน ยอมตกเป็นรอง ให้ความซื่อสัตย์และความจงรักภักดีต่อสามี รวมทั้งการปรนนิบัติรับใช้ต่าง ๆ ล้วนเป็นสิ่งที่ตัวละครหญิงในเรื่องเต็มใจและยินยอมปฏิบัติทั้งสิ้น

บทบาทการเป็นลูกสาว

บทบาทการเป็นลูกสาวในเรื่องลิลิตพระลอ การแสดงออกของตัวละครหญิงเน้นไปที่การเคารพ และเชื่อฟังบิดา เห็นได้ชัดเจนจากขนบการแต่งงานที่มักกระทำกันภายในหมู่เครือญาติและชนชั้นสูงที่ไม่เหลื่อมล้ำจากตนมากนัก ไม่นิยมและยอมรับการที่ชนชั้นสูงไปแต่งงานกับชนชั้นที่ต่ำกว่า ดังที่ ลาลูแบร์ ได้ให้เหตุผลเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า วัฒนธรรมแบบนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้พระราชธิดามีโอกาสเฉลิมฉลองพิธีขมุกขมูญขององค์ชนกนาคด้วยกันกับพระราชโอรส (เดอ ลาลูแบร์, 2510 : 46-47) นั่นหมายความว่าตามราชประเพณีกฎหมายเทียรบาลผู้หญิงไม่มีสิทธิ์จะได้นั่งราชบัลลังก์หรือสืบทอดราชสมบัติ จะเป็นเพียงแต่ผู้ชายเท่านั้นที่ได้รับสิทธิ์นี้ ดังนั้น การที่ผู้หญิงจะได้อยู่ในฐานะที่สูงขึ้นคือจะต้องมีพระราชโอรสเท่านั้น แสดงให้เห็นว่าสตรีชั้นสูงไม่ได้รับสิทธิ์และความอิสระด้านการเลือกคู่ครองด้วยตนเองมากนัก โดยจะต้องแต่งงานกับเชื้อเครือตัวเองและเป็นคนที่พ่อแม่เห็นว่าเหมาะสมเท่านั้น กรณีที่เกิดขึ้นนี้ในเรื่องถูกถ่ายทอด และส่งผ่านวัฒนธรรมเช่นนี้ผ่านนางดาราวดีและนางลักษณวดี ดังคำบรรยายที่ว่า

“มีพระยาหนึ่งใหญ่ ฐไชร์ทรงนามกร พิมพิสาครราช พระบาทเจ้าเมืองสรวง สมบัติหลวงสองราชา มีมहिมาเสมอกัน ทิศตะวันตกให้ท้าว อคร้าวครอบครองยศ ท้าวธมเียรสราษฎาไกร ชื่อท้าวพิไชยพิษณุกร ครั้นลูกภรรยาใหญ่ไชร์ ฐก็ให้ไปกล่าวถาม นางนามท้าวนามพระยา ชื่อเจ้าดาราวดี นางมีศรีโสภา เปนนางพระยาแก่ลูกไท”

(ลิลิตพระลอ 2517: 2)

“เมื่อนั้นไท้แมนสรวง พระยาหลวงผู้มีศักดิ์ ให้ไปกล่าวนางลักษณวดี นางมีศรีสวัสดิ์ล่อให้แก่พระลอดิลกยก เป็นอัครมहिษี”

(ลิลิตพระลอ 2517: 4)

ลักษณะการแต่งงานดังกล่าวไม่ได้ปรากฏกับพระเพื่อนพระแพง หากแต่ในแง่การปฏิบัติตนในบทบาทลูกสาวของสองตัวละครนี้เป็นไปในทางเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งบิดาในเรื่องอื่น ๆ ดังที่ ‘ฐก็ให้สองพงหาหน่อหน้า ไปอยู่ด้วยเจ้าย่าวังเดียว’ และเรื่องกิริยามารยาทก็เรียบร้อยเป็นไปตามวิถีหญิงสูงศักดิ์พึงปฏิบัติ ซึ่งจะเห็นได้ว่าท้าวพิไชยพิษณุกรรักลูกสาวมากถึงขนาดสั่งทหารชำระโทษเจ้าย่าและเหล่าทหารที่รับใช้ถึงชีวิตให้ตายตกไปตามกัน เหตุผลที่สนับสนุนการกระทำดังกล่าวน่าจะมาจากการที่ลูกสาวปฏิบัติตัวเป็นลูกสาวที่ดีมาตลอด ถึงแม้จะมีความขัดแย้งเกิดขึ้นกับตัวละครทั้งสองที่ทำให้ชีวิตถึงจุดเปลี่ยน คือ ใช้เสน่ห์เชิญชวนชายเข้าหา แต่ด้วยการกระทำดังกล่าวก็ได้มีการผ่านกระบวนการคิดขบขั้ข่งใจ เกรงว่าจะเสื่อมเสียไปถึงชาติตระกูล ดังที่ ‘เชื่อกคิดใช้ความดี มีผู้รู้มากกลัว เสียตัวเชื้อลูกไท้

จะไว้ชีวิตในแหล่งหล้า จะไว้หน้าแห่งหนใด’ แต่ถึงกระนั้นแล้วเมื่อควบคุมกิเลสไม่ได้จนทำการประพฤติดินแดนจากค่านิยมผู้หญิงดี เมื่อถึงที่สุดก่อนที่นางทั้งสองจะสิ้นชีวิตก็ได้ปฏิญาณตนว่าจะขอตายเคียงข้างสามี ‘บ่มิอยู่ให้ใหญ่เข้า บ่มิอยู่ให้เข้าคู่แคลน’ แสดงให้เห็นว่าความเป็นชาติเชื้อกษัตริย์ไม่กลัวตาย ยอมตายเพื่อรักษาศักดิ์ศรีและเกียรติของตนเอง สามี และวงศ์ตระกูล

สรุป

ตั้งแต่เกิดจนโตผู้หญิงถูกยึดเยียดความความไม่เท่าเทียมให้เสมอจากสภาพสังคมและวัฒนธรรม ดังที่ Simone de Bouvoir (1953) ได้นำเสนอว่าเพศหญิงและเพศชายมีสรีระที่แตกต่างกันนั้นไม่ใช่สิ่งที่ทำให้ผู้หญิงและผู้ชายมีความสามารถแตกต่างกัน แต่สังคมต่างหากที่เป็นตัวกำหนดความแตกต่างระหว่างเพศหญิงกับเพศชาย เมื่อเป็นดังนั้นสังคมจึงให้ค่าผู้ชายมากกว่าผู้หญิงด้วยข้ออ้างด้านสรีระร่างกายความเด็ดเดี่ยว กล่าวหาหรือแม้กระทั่งการมีเหตุผลมาใช้เป็นเครื่องมือในการกำกับผู้หญิงให้มีสถานภาพด้อยกว่า มีการกำหนดกรอบความคิด ตั้งเป็นกฎเกณฑ์ ขบประเพณี วัฒนธรรมสืบต่อกันมานานจากรุ่นสู่รุ่นจนกลายเป็นความเชื่อที่ฝังรากลึกจนยากจะแก้ไข ดังที่ เอเดรียน ริช กล่าวถึง ปิตาธิปไตยว่าการถือระบบชายเป็นใหญ่ (patriarchy) เป็นอำนาจของผู้ชายในทางครอบครองสังคม อุดมการณ์ ระบบการเมือง โดยการใช้อำนาจกดดันโดยตรงหรือผ่านพิธีกรรม ประเพณี กฎหมาย ภาษา ขนบธรรมเนียม สำนวนโวหาร การศึกษาและการแบ่งงานกันทำ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้มีส่วนบังคับกำหนดบทบาทผู้หญิงที่ควรทำหรือไม่ควรทำ ในลักษณะที่ผู้หญิงตกอยู่ภายใต้อำนาจของผู้ชาย และไม่ว่าฐานะของผู้หญิงคนหนึ่งจะเป็นอย่างไร มีฐานะทางเศรษฐกิจอย่างไร หรือการเลือกเพศจะเป็นอย่างไร ผู้หญิงคนนั้นจะอาศัยอยู่ภายใต้อำนาจของบิดา และมีสิทธิหรืออำนาจเพียงเท่าที่ระบบชายเป็นใหญ่จะอนุญาตให้มีเท่านั้น (Adrienne Rich, 1976 : 57-58 อ้างใน อรทัย เพียยุระ, 2560) สิ่งหนึ่งที่ทำให้ผู้หญิงไม่อาจหลุดพ้นจากอิทธิพลปิตาธิปไตยได้ก็คือบทบาทการเป็นลูกสาว เมีย และแม่ซึ่งไม่สามารถแยกขาดจากกันได้เลย จึงทำให้ผู้ชายยังคงมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิต สังคมหล่อหลอมให้เด็กที่เกิดมาเป็นผู้หญิง ต้องเชื่อฟังพ่อ เมื่อโตขึ้นก็ต้องมีครอบครัวและลูก สิ่งเหล่านี้ยังคงวนเวียนอยู่อย่างนั้นและจะไม่มีวันหายไปไหนในเรื่องลิลิตพระลอการดำเนินไปของชีวิตตัวละครหญิงล้วนถูกยึดโยงจากอิทธิพลชายเป็นใหญ่ทั้งสิ้น บทบาทเหล่านี้ถูกกำหนดให้รู้จากการสั่งสอนขนบธรรมเนียมประเพณีและจารีตต่าง ๆ และให้เป็นไปตามแบบฉบับนั้น โดยให้คุณค่าว่าสิ่งเหล่านั้นคือสิ่งที่ดีและพึงปฏิบัติ ดังนั้น ภาพความเป็นหญิงที่แสดงออกมาสะท้อนให้เห็นว่า สตรีในราชสำนักจะต้องมีกิริยามารยาทและการวางตัวที่ดั่งงามสมค่าแก่ชาติกำเนิด ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพ่อแม่ และเมื่อมีสามีก็ต้องปรนนิบัติดูแลเป็นอย่างดี สามารถยินดีและยินยอมในความสุขของสามีที่สามารถมีเมียหลายคนได้ และเมื่อเป็นแม่คนก็ต้องทำหน้าที่คอยเลี้ยงดูคุ้มชูลูกตั้งแต่เล็กจนโต เพื่อให้ได้รับสิ่งที่ดีที่สุด ซึ่งจะเห็นได้ว่าตัวละครหญิงในเรื่องแทบจะไม่มีอำนาจใด ๆ ในแง่การเมือง

การปกครอง ถูกจำกัดให้อยู่และมีบทบาทแต่เพียงในส่วนของสถาบันครอบครัวเท่านั้น ถึงแม้ว่าตัวละครเจ้าย่าจะมีอำนาจสั่งทหารไปฆ่าพระลอแต่ตนเองก็ต้องมาตายตกตามเพราะมีความคิดขัดแย้งรวมทั้งขัดคำสั่งของท้าวพิไชยพิชณุกร ส่วนใหญ่แล้วตัวละครหญิงอื่น ๆ ภาพที่แสดงออกบ่อยมักจะเป็นเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ และอารมณ์ที่อ่อนไหวง่าย ดังเช่นที่พระเพื่อนพระแพงเพียงแค่นำขมิ้นบวมหม่อมพระลอาก็เกิดอาการ ‘รทวยดุจวัลย์ทอง ครวญใคร่ เห็นนา’ ซึ่งภาพที่แสดงออกคือการผลิตซ้ำทางความคิดว่าผู้หญิงจะต้องคู่กับผู้ชายและหลงใหลไปกับเพศตรงข้ามเสมอ และหากเรื่องนี้ไม่ได้จบที่โศกนาฏกรรม การผลิตซ้ำบทบาทความเป็นแม่ก็จะต้องเกิดขึ้นกับพระเพื่อนพระแพงเช่นกัน อาจกล่าวได้ว่าความเป็นหญิงในบทบาทของการเป็นแม่ เมียและลูกสาวในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ แสดงให้เห็นว่าตัวละครหญิงถูกอิทธิพลระบบสังคมแบบปิตาธิปไตยหล่อหลอมอย่างเข้มข้นดังที่กล่าวและยกตัวอย่างมาแล้วในข้างต้น และตัวละครไม่ได้แสดงอารยะขัดขืนที่อยากจะหลุดพ้นจากวังวนชายเป็นใหญ่ด้วยวิถีใด ๆ แม้ในปัจจุบันจะมีแนวคิดสตรีนิยม (Feminism) เกิดขึ้นเพื่อเรียกร้องความเท่าเทียมกันระหว่างชายหญิงก็เชื่อว่าผู้หญิงจะสามารถหลีกเลี่ยงบทบาทการเป็นลูกสาว เมียและแม่ได้เลย เพราะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับมิติทางสังคมและวัฒนธรรม

องค์ความรู้ใหม่

ในทุกมิติทางสังคมทั้งในวรรณคดีและสภาพสังคมจริงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ปิตาธิปไตยยังคงฝังรากลึกมาอย่างยาวนาน ผู้คิดยึดโยงกับการใช้ชีวิตของคนจนกระทั่งไม่สามารถแยกออกจากกันได้เห็นได้จากการส่งผ่านสิ่งเหล่านี้ถ่ายทอดไปยังวรรณคดี ละคร และงานเขียนประเภทอื่น ๆ ฯลฯ ดังที่ผู้เขียนได้หยิบยกขึ้นมาวิเคราะห์จากวรรณคดี “ลิลิตพระลอ” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความเท่าเทียมระหว่างเพศของชาย-หญิง มีความเหลื่อมล้ำมาทุกยุคทุกสมัย แม้ว่าจะระยะหลังจะมีกระแสของการเรียกร้องความเท่าเทียมทางเพศเข้มข้นขึ้น มีแนวคิดสตรีนิยม (Feminism) เกิดขึ้น และผู้หญิงส่วนใหญ่ตระหนักถึงความเท่าเทียมที่พึงมีพึงได้ แต่สิ่งเหล่านี้ก็ยังไม่อาจทำลายอุดมคติชายเป็นใหญ่ได้อย่างแท้จริง ในบางสังคมยังมีการลิดรอนสิทธิเสรีภาพของผู้หญิงทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ เช่น การแต่งกาย การแต่งงาน การทำงาน ฯลฯ สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าความเท่าเทียมทางเพศในสังคมยังไม่เกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ อย่างไรก็ตามด้วยกาลเวลาและบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปถือว่าเป็นสัญญาณที่ดีสำหรับผู้หญิงที่สามารถเรียกร้องความเท่าเทียมได้มากขึ้น ผู้หญิงบางคนเลือกที่จะมีเพียงแค่บทบาทความเป็นลูกสาว บางคนรับบทบาทลูกสาวและภรรยา บางคนเป็นทุกบทบาททั้งลูกสาว ภรรยา และแม่ ซึ่งเป็นไปตามความต้องการและความสุขของแต่ละบุคคล แม้ว่าบทบาทความเป็นลูกสาวจะไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ แต่บทบาทของการเป็นภรรยาและแม่นั้นสามารถเลือกเองได้ สอดคล้องกับสภาพสังคมยุคปัจจุบันที่ผู้หญิงเลือกที่จะใช้ชีวิตโสดกันมากขึ้น เนื่องจากบทบาทของผู้หญิงเปลี่ยนแปลงไปสามารถดูแลตัวเองได้โดยไม่ต้องคาดหวังและพึ่งพาผู้ชายเช่นในยุคสมัยก่อน

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2517). ลิลิตพระลอ. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.
- กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน. (2551). สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับการสื่อสารการศึกษา. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2475). บันทึกพระวินิจฉัยเรื่องลิลิตพระลอ. สมาคมวรรณคดี, 1(5), 14-15.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. (2542). นวนิยายกับสังคมไทย (2475-2500). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- นพพร ประชากุล. (2544). แนวคิดสกุล “สตรีนิยม” (Feminism). สารคดี, 17(195), 114-119.
- พรจันทร์ เสียงสอน. (2557). การนำเสนอผู้หญิงและความรุนแรงในภาพยนตร์ไทย. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การสื่อสารประยุกต์)). กรุงเทพฯ: คณะภาษาและการสื่อสารบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชย์. (2509). ประชุมปฐกฐาและคำอภิปรายของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชย์. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- เสนาะ เจริญพร. (2546). ผู้หญิงกับสังคมในวรรณกรรมไทยยุคทอง. กรุงเทพฯ: มติชน.
- อรทัย เพ็ญยุระ. (2560). วรรณกรรมกับเพศภาวะ. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เดอ ลาลูแบร์. (2510). ราชอาณาจักรสยาม แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. กรุงเทพฯ: ก้าวหน้า.
- Beauvoir, Simone de. (1953). The Second Sex (Parshley, H.M., Trans.). INC, New York.

การพัฒนาภาวะผู้นำจากทฤษฎีสู่การปฏิบัติที่เป็นเลิศ
Leadership Development From Theory to Excellent Practice

ธราภรณ์ จิตรสม¹

และ พระครูปลัดบุญช่วย โชติวิโส (อ้วยวงศ์)²

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 11¹

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น²

Tharaporn Jitsom¹

and PhrakhrupaladBoonchuay Chotivungso (Auiwong)²

Khon Kaen Primary Educational Service Area Office 11¹

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, KhonKaen Campus²

Corresponding Aithor, E-mail: Tharaporn.jitsom@gmail.com

บทคัดย่อ

การพัฒนาภาวะผู้นำเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ และทัศนคติของบุคคลในบทบาทผู้นำ เพื่อให้สามารถนำทางและส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงในองค์กรหรือสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาภาวะผู้นำมีความสำคัญอย่างยิ่งในทุก ๆ ระดับขององค์กร ไม่ว่าจะเป็นไปในภาคธุรกิจ ภาครัฐ หรือองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรกระบวนการนี้มักเน้นการฝึกฝนทักษะในการบริหารและนำผู้คน การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ และการสร้างทีมงานที่มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังเน้นการพัฒนาคุณลักษณะส่วนบุคคล เช่น ความรับผิดชอบ ความเชื่อมั่น ความเป็นผู้นำที่เข้มแข็ง มีเป้าหมาย การสร้างสรรค์วิสัยทัศน์และพลวัตในการเล่นบทบาทผู้นำอย่างเหมาะสม การพัฒนาภาวะผู้นำช่วยให้บุคคลสามารถทำหน้าที่ในบทบาทผู้นำอย่างมีประสิทธิภาพ และมีส่วนร่วมในการนำทางองค์กรหรือกลุ่มเป้าหมายให้บรรลุผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืนการพัฒนาผู้นำที่เป็นเลิศเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีและปฏิบัติ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในการนำทีมและการสร้างความเข้าใจที่ดีระหว่างผู้นำและทีมงาน

* ได้รับบทความ: 27 ตุลาคม 2566; แก้ไขบทความ: 23 ธันวาคม 2566; ตอรับตีพิมพ์: 7 มีนาคม 2567

เพื่อสร้างผู้นำที่สามารถนำองค์กรไปสู่ความเป็นผู้นำที่เป็นเลิศในอนาคต และถือว่าเป็นกระบวนการที่สำคัญในการสร้างผู้นำที่มีความสามารถและมีประสิทธิภาพในการนำทีมและองค์กร เราเห็นว่ามีขั้นตอนสำคัญที่ผู้นำควรปฏิบัติตามเพื่อพัฒนาตนเองและส่งเสริมการเป็นผู้นำที่ดีขึ้น

คำสำคัญ: การพัฒนาภาวะผู้นำ; การปฏิบัติที่เป็นเลิศ

Abstract

Leadership development is a process that focuses on increasing the knowledge, skills, and attitudes of individuals in leadership roles. To be able to effectively navigate and promote change in organizations or society. Leadership development is very important in every business. level of organization Whether in business, government, or a non-profit organization, this process often focuses on honing skills in managing and leading people. Promoting creativity and building an effective team It also emphasizes the development of personal characteristics such as responsibility confidence Strong leadership, having goals, creating a vision, and having the dynamism to play an appropriate leadership role. Leadership development helps individuals perform their leadership roles effectively. and participate in leading the organization or target group to achieve success with efficiency and sustainability.

Developing excellent leaders is a process that connects theory and practice. Emphasis is placed on developing the skills needed to lead teams and creating good understanding between leaders and teams. To create leaders who can lead the organization towards leadership excellence in the future. And it is considered an important process in creating leaders who are capable and effective in leading teams and organizations. We consider that there are important steps that leaders should take to develop themselves and promote better leadership.

Keywords: Leadership development; Best practice

บทนำ

การพัฒนาภาวะผู้นำเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ และทัศนคติของบุคคลในบทบาทผู้นำ เพื่อให้สามารถนำทางและส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงในองค์กรหรือสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาภาวะผู้นำมีความสำคัญอย่างยิ่งในทุกๆ ระดับขององค์กร ไม่ว่าจะเป็นในภาคธุรกิจ ภาครัฐ หรือองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรกระบวนการนี้มักเน้นการฝึกฝนทักษะในการบริหารและนำผู้คน การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ และการสร้างทีมงานที่มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังเน้นการพัฒนาคุณลักษณะส่วนบุคคล เช่น ความรับผิดชอบ ความเชื่อมั่นในตนเอง และความเป็นผู้นำที่เข้มแข็งและมีเป้าหมาย รวมถึงการสร้างสรรควิธีทัศน์และพลวัตในการเล่นบทบาทผู้นำอย่างเหมาะสม การพัฒนาภาวะผู้นำช่วยให้บุคคลสามารถทำหน้าที่ในบทบาทผู้นำอย่างมีประสิทธิภาพ และมีส่วนร่วมในการนำทางองค์กรหรือกลุ่มเป้าหมายให้บรรลุผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

การพัฒนาผู้นำที่เป็นเลิศเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีและปฏิบัติ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในการนำทีมและการสร้างความเข้าใจที่ตรงระหว่างผู้นำและทีมงาน เพื่อสร้างผู้นำที่สามารถนำองค์กรไปสู่ความเป็นผู้นำที่เป็นเลิศในอนาคต และถือว่าเป็นกระบวนการที่สำคัญในการสร้างผู้นำที่มีความสามารถและมีประสิทธิภาพในการนำทีมและองค์กร เราเห็นว่ามีขั้นตอนสำคัญที่ผู้นำควรปฏิบัติตามเพื่อพัฒนาตนเองและส่งเสริมการเป็นผู้นำที่ดีขึ้น

การพัฒนาภาวะผู้นำจากทฤษฎีสู่การปฏิบัติที่ดี

ผู้นำ หมายถึง บุคคลที่มีความสามารถในการใช้อิทธิพลให้คนอื่นทำงานในระดับต่าง ๆ ที่ต้องการให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้ที่สามารถในการชักจูงให้คนอื่นทำงานให้สำเร็จตามต้องการ (พินดา ดามาพงษ์, 2559 : 32) ให้ความหมายของผู้นำว่ามีหลายแบบ คือ 1. เป็นศิลป์ในการทำให้ผู้อื่นยอมตามทำให้ผู้อื่นเกิดความประทับใจเชื่อฟังภักดีและเกิดความร่วมมือ 2. เป็นการใช้อิทธิพลทำให้การเปลี่ยนแปลงเกิดความร่วมมือไปสู่จุดมุ่งหมาย 3. เป็นรูปแบบของการชักจูงใจให้ยอมทำตามโดยสมัครใจหรือสร้างแรงบันดาลใจให้ ยอมรับ 4. เป็นผลของการมีปฏิสัมพันธ์มีการกระตุ้นซึ่งกันและกันเพื่อไปสู่จุดตามารณ์เดียวกัน ด้วยความสมัครใจ ซึ่งความเป็นผู้นำเป็นความสามารถของบุคคลที่ทำให้ผู้อื่นยอมทำตามด้วยความ สมัครใจ เพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายร่วมกัน (กวี วงศ์พุด, 2542 : 3) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำไว้ 5 ประการ คือ

1. ผู้นำ หมายถึง ผู้ซึ่งเป็นศูนย์กลางหรือจุดรวมของกิจกรรมภายในกลุ่ม เปรียบเสมือนแกนของกลุ่ม เป็นผู้มีโอกาสติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นมากกว่าทุกคนในกลุ่มมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของกลุ่มสูง

2. ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งนำกลุ่มหรือพากลุ่มไปสู่วัตถุประสงค์หรือสู่จุดหมายที่วางไว้ แม้แต่เพียงชี้แนะให้กลุ่มไปสู่จุดหมายปลายทางก็ถือว่าเป็นผู้นำทั้งนี้รวมถึงผู้นำที่นำกลุ่มออกนอกกลุ่มออกทางด้วย

3. ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่คัดเลือกหรือยกให้เขาเป็นผู้นำของกลุ่มซึ่งเป็นไปโดยอาศัยลักษณะทางสังคมมีดีของบุคคลเป็นฐาน และสามารถแสดงพฤติกรรมของผู้นำได้

4. ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งมีคุณสมบัติเฉพาะบางอย่างคือสามารถสอดแทรกอิทธิพลบางประการ อันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มได้มากที่สุด

5. ผู้นำ หมายถึง บุคคลผู้ซึ่งสามารถนำกลุ่มไปในทางที่ต้องการเป็นบุคคลที่มีส่วนร่วมและเกี่ยวข้องโดยตรงต่อการแสดงบทบาทหรือพฤติกรรมความเป็นผู้นำ (บุญทัน ดอกไธสง, 2553 : 5) ได้สรุปเกี่ยวกับผู้นำไว้ว่า ผู้นำ (Leader) หมายถึง

1. ผู้มีอิทธิพล มีศิลปะ มีอิทธิพลต่อกลุ่มชน เพื่อให้พวกเขามีความตั้งใจที่จะปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายตามต้องการ

2. เป็นผู้นำและแนะนำ เพราะผู้นำต้องคอยช่วยเหลือกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดตามความสามารถ

3. ผู้นำไม่เพียงแต่ยืนอยู่เบื้องหลังกลุ่มที่คอยแต่วางแผนและผลักดัน แต่ผู้นำจะต้องยืนอยู่ข้างหน้ากลุ่ม และนำกลุ่มปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย ผู้นำ(Leader) คือ บุคคลที่สามารถชักจูงหรือชี้นำบุคคลอื่นซึ่งอาจโดยการเลือกตั้งหรือแต่งตั้งและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกให้มีอิทธิพลและบทบาทเหนือกลุ่ม ให้ปฏิบัติงาน สามารถที่จะจูงใจชักนำ ชี้ทางให้สมาชิกของกลุ่มรวมพลังเพื่อปฏิบัติการกิจต่าง ๆ ของกลุ่มให้ สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

สรุปได้ว่า ผู้นำมีบทบาทสำคัญในการชักจูงและนำกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ตามความสามารถและลักษณะทางสังคมของบุคคลนั้น ๆ การมีผู้นำที่มีความสามารถและศิลป์ในการชักจูงและแนะนำจึงมีบทบาทสำคัญในความสำเร็จของกลุ่มหรือองค์กรใด ๆ ที่มีวัตถุประสงค์ที่ต้องการบรรลุถึงและร่วมมือในการตัดสินใจและการกระทำในทางที่เหมาะสมเพื่อสร้างผลลัพธ์ที่ดีขึ้น ศิริพงษ์ ศรีชัยรมย์รัตน์ (2442 : 25-28) ได้กล่าวไว้ว่า คุณสมบัติของผู้นำควรมีคุณลักษณะใน 9 ด้าน คือ

1. ความรู้ (Knowledge) การเป็นผู้นำนั้น ความรู้เป็นสิ่งจำเป็นที่สุด ความรู้ในที่นี้มีได้ หมายถึง เฉพาะความรู้เกี่ยวกับงานในหน้าที่เท่านั้น หากแต่รวมถึงการใฝ่หาความรู้เพิ่มเติมในด้านอื่น ๆ ด้วย

2. ความริเริ่ม (Initiative) คือ ความสามารถที่จะปฏิบัติสิ่งหนึ่งสิ่งใดในขอบเขตอำนาจหน้าที่ได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องคอยคำสั่งหรือความสามารถแสดงความคิดเห็นที่จะแก้ไขสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ดีขึ้น

3. มีความกล้าหาญและความเด็ดขาด (Courage and Firmness) ผู้นำที่ดีจะต้องไม่กลัวต่ออันตราย ความยากลำบาก หรือความเจ็บปวดใด ๆ ทั้งทางกาย วาจา และใจผู้นำที่มีความกล้าหาญ จะช่วยให้สามารถผจญต่องานต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้

4. การมีมนุษยสัมพันธ์ (Human Relations) ผู้นำที่ดีจะต้องรู้จักประสานความคิด ประสานประโยชน์สามารถทำงานร่วมกับคนทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับการศึกษา ได้ผู้นำที่มีมนุษยสัมพันธ์ดีจะช่วย ให้ปัญหาใหญ่เป็นปัญหาเล็กได้

5. มีความยุติธรรมและซื่อสัตย์สุจริต (Fairness and Honesty) ผู้นำที่ดีจะต้องอาศัยหลักของความถูกต้อง หลักแห่งเหตุผลและความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเองและผู้อื่น เป็น เครื่องมือในการวินิจฉัยสั่งการหรือปฏิบัติงานด้วยจิตที่ปราศจากอคติ

6. มีความอดทน (Patience) ความอดทน จะเป็นพลังอันหนึ่งที่จะผลักดันงานให้ไปสู่จุดหมายปลายทางได้อย่างแท้จริง

7. มีความตื่นตัวแต่ไม่ตื่นตูม (Alertness) ความตื่นตัว หมายถึง ความระมัดระวัง ความ สุขุมรอบคอบ ความไม่ประมาท มีความฉับไวในการปฏิบัติงาน ทันทต่อเหตุการณ์ความตื่นตัวเป็นลักษณะที่แสดงออกทางกาย แต่การไม่ตื่นตูม รู้จักใช้ดุลยพินิจที่จะพิจารณาสิ่งต่าง ๆ หรือเหตุต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องพุดง่าย ๆ ผู้นำที่ดีจะต้องรู้จักควบคุมตัวเองนั่นเอง (Self Control)

8. มีความภักดี (Loyalty) การเป็นผู้นำหรือหัวหน้าที่ดีนั้น จำเป็นต้องมีความจงรักภักดี ต่อหมู่คณะ ต่อส่วนรวมและต่อองค์กร ความภักดีนี้จะช่วยให้หัวหน้าได้รับความไว้วางใจ และ ปกป้องภัยอันตรายในทุกทิศได้เป็นอย่างดี

9. มีความสงบเสงี่ยมไม่ถือตัว (Modesty) ผู้นำที่ดีจะต้อง ๆ ไม่หยิ่งยโส ไม่จองหอง ไม่วางอำนาจ และไม่ภูมิใจในสิ่งที่ไรเหตุผลความสงบเสงี่ยมนี้ถ้ามีอยู่ในหัวหน้างานคนใดแล้ว ก็จะทำให้ลูกน้องมีความนับถือ และให้ความร่วมมือเสมอ

สรุปคุณสมบัติที่ดีของผู้นำ คือ มีความรู้ความสามารถ การใช้สติปัญญานั้น ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาคำถามต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไป ได้เมื่อมีสติปัญญาดีก็เกิด เป็นผู้ที่มีสัมมาทิฐิว่าสัมมาทิฐิคือจะต้องมีลักษณะของการเป็นผู้นำที่มีอารมณ์มั่นคงมีวุฒิภาวะ มีความเชื่อมั่นในตนเองมีความสนใจและใช้กิจกรรมต่าง ๆ อย่างกว้างขวางเพื่อประโยชน์ต่อ การปฏิบัติงาน เป็นผู้ที่มีแรงกระตุ้นภายใน คือ มีจิตสำนึกเกิดขึ้นในตัวของผู้เป็นแรงกระตุ้นที่เกิดขึ้น จากความสัมพันธ์ต่อแรงจูงใจที่จะโน้มน้าวให้ผู้ปฏิบัติงานมีความปรารถนาที่จะทำงานตรงนั้นให้เกิดความสำเร็จ เป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ดีและมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีผู้นำจะต้องตระหนักในคุณค่า และศักดิ์ศรีของ ตัวเอง ของลูกน้องมีความสัมพันธ์ที่ดีกับทุกคน มองโลกในแง่ดีในการที่จะทำให้งานต่าง ๆ ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย

ภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำ (Leadership) ในบริบทของการบริหารการศึกษาหมายถึงการมีผู้นำที่มีความสามารถในการนำทางและบังคับบัญชาในสถานการณ์การศึกษา และมีความรับผิดชอบในการสร้างและพัฒนาระบบการศึกษาให้เติบโตและพัฒนาอย่างเหมาะสมตามวัตถุประสงค์และค่านิยมที่กำหนดไว้ (Dessler, Gary, 2004 : 154)

ภาวะผู้นำ” หรือ “ความเป็นผู้นำ” ซึ่งหมายถึง ความสามารถในการนำ จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับความสำเร็จของผู้นำ การศึกษาภาวะผู้นำเริ่มตั้งแต่คุณลักษณะของผู้นำ อำนาจของผู้นำ พฤติกรรมของผู้นำแบบต่าง ๆ เพื่อให้รู้ว่าอะไรเป็นองค์ประกอบที่จะช่วยให้ผู้นำมีความสามารถในการนำหรือมีภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพในแต่ละองค์การและในสถานการณ์ต่างกัน ภาวะผู้นำ หมายถึง สัมพันธภาพในเรื่องของการใช้อิทธิพล ที่มีต่อกันและกัน ระหว่างผู้นำกับผู้ ตามที่มุ่งหมายให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยสะท้อนถึงวัตถุประสงค์ที่มีร่วมกันภาวะผู้นำ เกี่ยวข้องกับการใช้อิทธิพล เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มบุคคล โดยกลุ่มบุคคลเหล่านั้นมีความตั้งใจที่จะ ก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะสะท้อนให้เห็นวัตถุประสงค์ที่มีร่วมกัน ระหว่างผู้นำ กับผู้ตาม ในที่นี้จึงขอนำเสนอให้ศึกษาดังต่อไปนี้ ภาวะผู้นำคือ เป็นกระบวนการของการใช้อิทธิพลต่อกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่ม การใช้ความริเริ่มและธำรงไว้ซึ่งโครงสร้างของความคาดหวังและความสัมพันธ์ระหว่างกันของสมาชิกของกลุ่ม เพื่อการตั้งเป้าหมายและบรรลุเป้าหมาย ประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับอิทธิพล กลุ่ม และเป้าหมาย ได้แก่ เป็นการมองภาวะผู้นำในฐานะกระบวนการอิทธิพล กระบวนการอิทธิพลดังกล่าวเป็นแนวคิดหลักที่เกิดขึ้นในบริบทของกลุ่ม ผู้นำใช้อิทธิพลต่อพฤติกรรมของกลุ่มสมาชิกกลุ่มไปในทิศทางของเป้าหมายที่ ต้องการให้กลุ่มบรรลุผล

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ คือ กระบวนการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือมากกว่า พยายามใช้อิทธิพลของตนหรือกลุ่มตน กระตุ้น ชี้นำ ผลักดัน ให้บุคคลอื่น หรือกลุ่ม บุคคลอื่น มีความเต็มใจ และกระตือรือร้นในการทำสิ่งต่าง ๆ ตามต้องการ โดยมีความสำเร็จของกลุ่ม หรือ องค์การเป็นเป้าหมาย ดังนั้น ภาวะผู้นำเป็นการมีปฏิสัมพันธ์ที่ไม่หยุดนิ่งของกระบวนการ 3 อย่าง ที่ มีความเกี่ยวเนื่องและมีอิทธิพลต่อกัน ได้แก่ ผู้นำ ผู้ตาม และสถานการณ์ อันนำไปสู่การบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย

ทฤษฎีภาวะผู้นำ

ทฤษฎีภาวะผู้นำ (Leadership Theory) คือ การอธิบายถึงลักษณะของความเป็นผู้นำ เพื่อที่จะทำนายและควบคุมความมีประสิทธิภาพของผู้นำ กระบวนทัศน์ในการศึกษาภาวะผู้นำมีวิวัฒนาการมาเป็นลำดับในระยะแรกให้ความสำคัญกับการศึกษา คุณลักษณะผู้นำ ระยะต่อมาสนใจพฤติกรรมของผู้นำและผู้นำตามสถานการณ์ ปัจจุบันกระบวนการทัศน์ในการศึกษาภาวะผู้นำได้เปลี่ยนแปลงไปโดยมีการผสมผสานแนวคิดเดิม เกิดเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ (New Paradigm) หรือทฤษฎีภาวะผู้นำแบบบูรณาการ (Integrative Leadership Theory) (Achua and Lussier, 2001 : 16-17) ได้แบ่งทฤษฎีภาวะผู้นำตามวิวัฒนาการ ดังนี้ ทฤษฎีภาวะผู้นำด้านคุณลักษณะ (Trait Leadership Theory) ทฤษฎีภาวะผู้นำด้านพฤติกรรม (Behavioral Leadership Theory) ทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ (Situation Leadership Theory) ทฤษฎีภาวะผู้นำด้านบูรณาการ(Integrative Leadership Theory) ซึ่งในแต่ละกระบวนทัศน์มีรายละเอียด ดังนี้

กระบวนการที่ค้นพบทฤษฎีภาวะผู้นำด้านคุณลักษณะ เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญ กับลักษณะผู้นำทางด้านกายภาพ บุคลิกภาพ และจิตใจของผู้นำ โดยผู้ที่สนใจในแนวทางนี้ตั้งข้อสังเกตว่าคนที่เป็ผู้นำนั้นจะต้องมีลักษณะพิเศษเฉพาะอะไรบ้าง เช่น มีลักษณะทางกาย คือ รูปร่างหน้าตา เป็นอย่างไร หรือบุคลิกภาพการแสดงตัว ท่าทางการพูดจำเป็นอย่างไร เป็นต้น ในการศึกษาวิจัยค้นหาคุณลักษณะความเป็นผู้นำ นักวิจัยใช้วิธีการใน 2 แบบ คือ แบบที่ 1 เปรียบเทียบคุณลักษณะ ความเป็นผู้นำของบุคคลที่เป็นผู้นำกับที่ไม่ได้เป็นผู้นำ แบบที่ 2 เปรียบเทียบคุณลักษณะของผู้นำที่ประสบความสำเร็จ กับบุคคลที่เป็นผู้นำที่ไม่ประสบความสำเร็จ การศึกษาส่วนใหญ่จะใช้วิธีแรก เพื่อที่จะหาลักษณะของผู้นำที่เป็นสากลสามารถนำไปใช้บังคับ ผู้นำโดยทั่วไปได้ (เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2544 : 44-45)

ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของเบส (Bass)

ผู้นำแบบเปลี่ยนแปลงสามารถที่จะจูงใจให้ผู้ตามปฏิบัติตามได้มากกว่าที่คาดหมายไว้ ดังนั้นจึงวัดระดับความเป็นผู้นำแบบเปลี่ยนแปลงโดยดูจากผลกระทบที่ผู้นำมีต่อผู้ตามของตนกำหนดองค์ประกอบของการเป็นผู้นำแบบเปลี่ยนแปลงไว้ 4 ด้าน ดังนี้

1. พฤติกรรมโดยเสน่ห์หา (Charismatic Behaviors) หรือพฤติกรรมอิทธิพลเชิงอุดมการณ์ (Idealized influence) พฤติกรรมที่ผู้นำแสดงออกถึงการมีวิสัยทัศน์และมีวัตถุประสงค์ที่แจ่มชัด เป็นผู้นำที่ผู้ตามให้ความไว้วางใจและให้ความนับถือเป็นผู้สร้างพันธกิจ (mission) ในอนาคตขององค์การ และสามารถแสดงให้ผู้ตามเชื่อว่าต้องสำเร็จได้มากกว่าที่ผู้ตามรู้สึกว่าจะสำเร็จด้วยเหตุนี้ผู้ตามจึงเต็มใจที่จะทุ่มความพยายามมากกว่าปกติเพื่อให้บรรลุความสำเร็จ

2. สร้างแรงจูงใจด้านการคลใจ (Inspirational Motivation) เป็นพฤติกรรมที่ผู้นำแสดงออกให้ผู้ตามตระหนักถึงคุณค่า ความหมายและความสำคัญของงานที่ทำตลอดจนสร้างความน่าท้าทายในการทำงานให้กับผู้ตาม

3. พฤติกรรมกระตุ้นให้เกิดการใช้ปัญญา (Intellectual Stimulation) เป็นพฤติกรรมที่ผู้นำกระตุ้นให้กำลังใจ เสริมแรงให้กับผู้ตามค้นหาวิธีใหม่ในการทำงานโดยช่วยผู้ตามหัดสงสัยและตั้งคำถามต่อความเชื่อพื้นฐานที่เคยประพฤติปฏิบัติมาจนเคยชิน ฝึกให้มองปัญหาเดิมด้วยมุมมองใหม่ หรือมองจากแง่มุมต่าง ๆ เป็นต้น

4. พฤติกรรมมุ่งความสัมพันธ์รายบุคคล (Individualized consideration) เป็นพฤติกรรมที่ผู้นำให้ความใส่ใจต่อความต้องการของผู้ตามแต่ละคน ตลอดจนให้ความสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพด้านต่าง ๆ ของผู้ตามเป็นรายบุคคลโดยใช้วิธี เช่น การกระจายอำนาจความรับผิดชอบตัดสินใจ การช่วยเหลือเป็นที่ปรึกษา (mentor) การเป็นผู้สอนงาน (coach) การให้ข้อมูลย้อนกลับอย่างสร้างสรรค์ การให้โอกาสไปศึกษา อบรม เป็นต้น

สรุปได้ว่า ทั้ง 4 ด้านนี้มีเป้าหมายที่จะสร้างผู้นำที่มีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงและผลักดันองค์การไปสู่ความสำเร็จและความเจริญขึ้น โดยให้ความสำคัญกับการทำให้ผู้ตามรู้สึกถึงความสำคัญและความคุ้มค่าในการทำงานและการเปลี่ยนแปลง

ทฤษฎีภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลง Kouzes & Posner

การเป็นผู้นำเป็นกระบวนการที่สามารถสอนได้ โดยผู้นำได้รับอำนาจอิทธิพลจากผู้อื่นและเพื่อนร่วมงานในขณะที่ความเป็นผู้นำมาจากความเชื่อที่มั่นคงต่อวัตถุประสงค์และเต็มใจที่จะแสดงออกซึ่งวัตถุประสงค์ดังกล่าว ผู้นำแบบเปลี่ยนแปลง จะต้องแสดงภาวะผู้นำของตนใน 5 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. กล้าท้าทายต่อกระบวนการ (Challenging the Process) ผู้นำต้องกระตุ้นให้ กำลังใจผู้ร่วมงานในการแสวงหาความคิดใหม่และวิธีการใหม่ในการปฏิบัติงาน

2. สร้างแรงจูงใจต่อวิสัยทัศน์ร่วม (Inspiring a shared vision) ผู้นำต้องสร้าง ความวาดฝันหรือวิสัยทัศน์ในอนาคต เป็นผู้ปรารถนาให้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม สามารถเห็นความจำเป็นที่ทุกคนต้องปฏิบัติภายใต้วัตถุประสงค์ร่วมกัน

3. เพิ่มศักยภาพในการปฏิบัติงานให้ผู้อื่น (Enabling others to act) ผู้นำตระหนักดีว่าลำพังตนเองคนเดียวไม่สามารถที่จะบรรลุวิสัยทัศน์ได้ ด้วยเหตุนี้ ผู้นำจึงเพียรหาผู้อื่นเข้ามาสนับสนุนและเข้ามามีส่วนร่วม

4. เป็นต้นแบบนำทาง (Modeling the way) ผู้นำต้องกระตุ้นกระบวนการบริหาร ให้มีการวางแผน มีการตรวจสอบความคืบหน้าและลงมือแก้ไขข้อบกพร่องที่เกิดขึ้น ในการทำเช่นนี้ผู้นำจะต้องวางตนให้เหมาะสมเป็นที่เคารพนับถือ โปร่งใสมีสัจจะ การกระทำกับคำพูดสอดคล้องกันเสมอ 5. กระตุ้นหัวใจ (Encouraging the heart) ผู้นำตระหนักดีว่าการทำงานกว่าจะบรรลุตามวิสัยทัศน์นั้น ต้องฝ่าฟันอุปสรรคมากมายทุกคนต้องเหนื่อยล้าและท้อถอย ผู้นำจึงต้องทำทุกอย่างเพื่อบำรุงขวัญกำลังใจของผู้ปฏิบัติงาน

ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) ของเบอร์น

วาสนา หน้อย วงษ์สิงห์ (2564) ได้กล่าวไว้ว่า ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง เริ่มต้นได้รับการพัฒนาจากการวิจัยเชิงบรรยายผู้นำทางการเมือง คือเบอร์น อธิบายถึงภาวะผู้นำในเชิงกระบวนการที่ผู้นำมีอิทธิพลต่อผู้ตาม และในทางกลับกันผู้ตามก็ส่งอิทธิพลต่อการแก้ไขพฤติกรรมของผู้นำเช่นเดียวกัน ทฤษฎีของเบอร์น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงพยายามยกระดับการตระหนักรู้ของผู้ตาม โดยการยกระดับแนวความคิดและค่านิยมทางสังคมให้สูงขึ้น เช่น ความยุติธรรม สันติภาพ โดยไม่ยึดตามอารมณ์ เช่น ผู้นำจะทำให้ผู้ตามมีแนวคิดจากตัวตนในทุกวันไปสู่ตัวตนที่ดีกว่า เบอร์นมีแนวคิดที่ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง อาจจะมีการแสดงออกโดยผู้ใดก็ได้ในองค์กรทุกตำแหน่ง เบอร์น กล่าวว่า ภาวะผู้นำเป็นปฏิสัมพันธ์ของบุคคลที่มีความแตกต่างกันในด้านอำนาจ ระดับแรงจูงใจ และทักษะเพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายร่วมกัน ซึ่งเกิดได้ใน 3 ลักษณะ คือ 1. ภาวะผู้นำแบบแลกเปลี่ยน (Transactional Leadership) 2. ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) 3. ภาวะผู้นำแบบจริยธรรม (Moral Leadership)

แนวคิด หลักการพัฒนาภาวะผู้นำ

สัมฤทธิ์ กางเพ็ง และ ประยุทธ์ ชูสอน (2557 : 74) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาภาวะ (Leadership Development) ผู้นำถือเป็นหัวใจสำคัญของการเพิ่มประสิทธิภาพ ของผู้นำเนื่องจากไม่มีใครพร้อม เป็นผู้นำมาตั้งแต่เกิด หรือมีพรสวรรค์ติดตัวมาตามธรรมชาติไปเสียทุกคน หรือ เก่งไปเสียทุกอย่าง การพัฒนาภาวะผู้นำจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการช่วยให้ผู้นำสามารถทำหน้าที่ผู้นำได้ดี พร้อมรับ ต่อการเปลี่ยนแปลงที่ท้าทายต่อความเป็นผู้นำ และสามารถตอบสนองความต้องการของสังคมโลกได้ ซึ่งการพัฒนาภาวะผู้นำนับเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนศักยภาพองค์กรให้เติบโตอย่างแข็งแกร่ง และมั่นคง ที่ควรเกิดขึ้นกับทุกคนในองค์กรเพราะเป็นเรื่องสำคัญที่พนักงานทั้งหมดจะมีความพร้อม ในการเป็นผู้นำ ภาวะผู้นำนั้นมีอยู่ได้ทุกที่ มีอยู่ได้ทุกคน และทุกคนสามารถเป็นผู้นำหรือใช้ภาวะ ผู้นำ ดังคำที่ว่า “ทุกคนล้วนมีศักยภาพในการนำอยู่ในตัวเองอยู่แล้ว” เพื่อบ่มเพาะผู้นำให้เป็นผู้นำที่มี ประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ (Allen, S. and Hartman, 2008 : 47-48) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนา ภาวะผู้นำสามารถทำได้หลากหลายด้าน ได้นำเสนอด้านต่าง ๆ ไว้ดังนี้ คือ

1. การพัฒนาเพื่อความเติบโตของผู้นำ (Personal Growth) หมายถึง การสะท้อนถึงพฤติกรรม คุณค่าส่วนบุคคลและความต้องการ ความปรารถนา
2. การพัฒนาเพื่อความรู้ความเข้าใจ (Conceptual Understanding) หมายถึง การมุ่งเน้นที่ การพัฒนาความรู้ของผู้นำผ่านหัวข้อภาวะผู้นำเพื่อให้ผู้นำได้มีส่วนร่วมแสดงออกในหัวข้อภาวะผู้นำนั้น ๆ ซึ่งการพัฒนาแบบนี้บ่อยครั้งมุ่งเน้นไปที่ทฤษฎีภาวะผู้นำที่หลากหลาย
3. การพัฒนาผ่านให้ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) ซึ่งช่วยให้ผู้นำได้เรียนรู้เกี่ยวกับจุดแข็งและ จุดควรพัฒนาที่ทักษะภาวะผู้นำบางอย่างผ่านผู้ให้ข้อมูลที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้นำ
4. การพัฒนาทักษะ (Skill Building) หมายถึง การแตกความสามารถของภาวะผู้นำออกเป็น กระบวนการที่มีกลไกชัดเจนและสามารถปฏิบัติตามได้

พัชรา วาณิชวสิน (2560 : 80-83) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาภาวะผู้นำสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบใหญ่ ๆ ที่ประกอบไปด้วย วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำที่หลากหลายในแต่ละรูปแบบ โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาภาวะผู้นำผ่านการศึกษาและการจัดฝึกอบรม (Education and Training) โดยการ พัฒนารูปแบบนี้สามารถจัดขึ้นโดยสถานศึกษา เช่น วิทยาลัยและมหาวิทยาลัย เป็นต้น หรือองค์กรต่าง ๆ ที่รับจัดฝึกอบรมไม่ว่าจะเป็นบริษัทที่ปรึกษา หรือศูนย์ฝึกอบรม เป็นต้น ซึ่งการพัฒนาภาวะผู้นำรูปแบบนี้ อาจใช้วิธีการสอดแทรกและส่งเสริมความเป็นผู้นำผ่านกิจกรรม โครงการ หรือหลักสูตรต่าง ๆ ที่ประกอบ ไปด้วย กฎหมาย กรณีศึกษา กิจกรรมกระตุ้นการเรียนรู้ต่าง ๆ

2. การพัฒนาภาวะผู้นำผ่านผู้อื่น (Exposure) โดยการพัฒนารูปแบบนี้สามารถจัดทำได้หลากหลายวิธี ไม่ว่าจะเป็นการพบปะพูดคุยสังสรรค์ การให้ข้อมูลป้อนกลับ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การแบ่งปันโอกาส การสร้างเครือข่ายและการให้ความช่วยเหลือในวงสังคมเพื่อสร้างพลังสามัคคีสรรค์สร้างสิ่งใหม่ และสร้างแรงบันดาลใจ

3. การพัฒนาภาวะผู้นำผ่านประสบการณ์ทำงาน (Experience) โดยการจัดให้ผู้นำได้มีประสบการณ์ การเป็นผู้นำผ่านการมอบหมายความรับผิดชอบใหม่หรือความรับผิดชอบอันยิ่งใหญ่ที่ผู้นำไม่คุ้นเคยเพื่อให้ฝึก บริหารสถานการณ์นั้น ๆ หรือลองจัดการกับความซับซ้อนและสะท้อนการเรียนรู้ที่ได้รับจากประสบการณ์นั้น ๆ โดยพื้นฐานนั้นการพัฒนาภาวะผู้นำเกี่ยวข้องกับการทดสอบผู้นำในสถานการณ์ที่โหดร้าย หรืออยู่ยากด้วยการ สร้างสภาพแวดล้อมที่ทำให้ผู้นำได้รับประสบการณ์ที่แปลกใหม่ไปจากเดิม

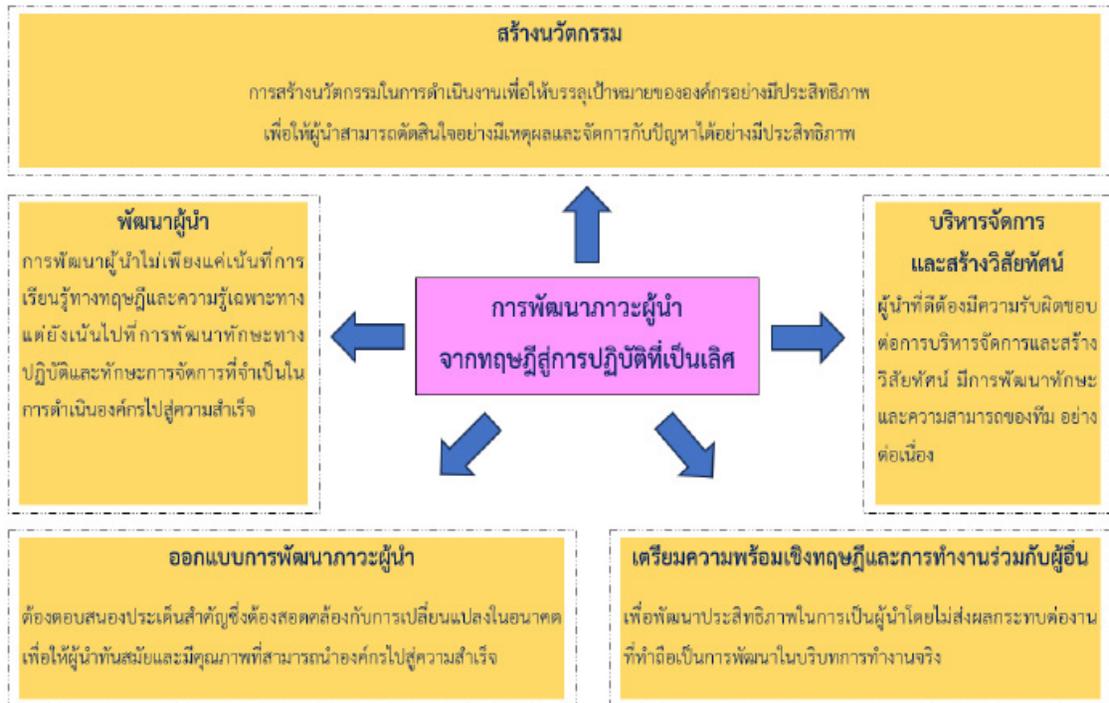
การพัฒนาภาวะผู้นำจากทฤษฎีสู่การปฏิบัติที่ดี

พลอยชมพู ทับเอม, มณีนุช จัยเอี่ยม และ ธนัสภา โจรนตระกูล (2565 : 304-319) ได้กล่าวว่า ความต้องการผู้นำจะเน้นทั้งคุณภาพและปริมาณ แต่คุณภาพของผู้นำย่อมสำคัญกว่าปริมาณเพราะผู้นำที่มีความสามารถอย่างแท้จริงเท่านั้นถึงจะนำองค์กรรับมือกับความซับซ้อนทางธุรกิจและความไม่แน่นอนของกระแสการเปลี่ยนแปลงได้ดีว่า ซึ่งผู้นำที่ดีและมีคุณภาพไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติแต่เกิดจากการพัฒนาอย่างเข้มข้นให้ผู้นำได้รู้จักตัวเอง รับรู้ถึงความสามารถและสร้างเสริมประสบการณ์หล่อหลอมความเป็น ผู้นำอย่างต่อเนื่องมากกว่า ปัจจุบันมีแนวปฏิบัติที่ดีในการพัฒนาภาวะผู้นำอยู่ไม่น้อยที่สามารถช่วยให้องค์กรพัฒนาผู้นำทุกระดับได้อย่างมีคุณภาพในปริมาณที่เพียงพอ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับบริบทขององค์กร ซึ่งแนวปฏิบัติที่ดีในการพัฒนา ภาวะผู้นำนั้นควรเป็นแบบครบวงจร ครอบคลุมให้เนื้อหาสำคัญ การสร้างเสริมประสบการณ์การเรียนรู้และการนำไปประยุกต์ใช้ในงานจริง รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่นเพื่อยกระดับความเป็นผู้นำอย่างมี ประสิทธิภาพ โดยต้องคำนึงถึงหลักการเรียนรู้ 3 แนวทาง คือ 1. การเรียนรู้อย่างเป็นทางการ ได้แก่ การสัมมนา ฝึกอบรม หรือเวิร์คชอป เชิงปฏิบัติการ เป็นต้น 2. การเรียนรู้ด้วยการแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น ได้แก่ การโค้ช การเป็นพี่เลี้ยง การจับคู่ (Buddy) หรือการแลกเปลี่ยนความรู้กับผู้อื่น (Knowledge Sharing) เป็นต้น 3. การเรียนรู้ด้วยการลงมือทำ ได้แก่ การมอบหมายงาน การหมุนเวียนงานโครงการพิเศษ การติดตามห้อยตามหัวหน้า หรือการทำหน้าที่แทนระหว่างที่หัวหน้าไม่อยู่ สามารถปฏิบัติแทนผู้นำให้ได้มากที่สุด การพัฒนาภาวะผู้นำที่ประสบความสำเร็จขององค์กรจะกลายเป็นสูตรสำเร็จ

สรุป

ผู้นำมีบทบาทสำคัญในการชี้นำและสร้างแรงบันดาลใจให้กับทีม ในขณะเดียวกัน ผู้นำต้องสามารถตัดสินใจอย่างมีเหตุผลและจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น การสื่อสารที่ชัดเจนและการสร้างทีมที่มีประสิทธิภาพเป็นสิ่งสำคัญ ผู้นำที่ดีต้องมีความรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการและสร้างวิสัยทัศน์ที่สามารถแนะนำทางที่ถูกต้องให้กับองค์กร ต้องสามารถพัฒนาทักษะและความสามารถของทีม และสร้างนวัตกรรมในการดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ ความสามารถในการบริหารจัดการ ทรัพยากรและการกำกับคณกะทำงานทำให้ผู้นำมีบทบาทสำคัญในความสำเร็จขององค์กร การพัฒนาผู้นำจึงมีความสำคัญ เพราะเป็นการมุ่งเน้นการสร้างความสามารถและทักษะที่จำเป็นในการเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งมีลักษณะทั้งทางบุคลิกและทางองค์กร การพัฒนาผู้นำไม่เพียงแต่เน้นการเรียนรู้ทางทฤษฎีและความรู้เฉพาะทาง แต่ยังเน้นไปที่การพัฒนาทักษะทางปฏิบัติและทักษะการจัดการความสามารถต่าง ๆ ที่จำเป็นในการดำเนินองค์กรให้ประสบความสำเร็จ มีการเตรียมความพร้อมเชิงทฤษฎีอย่างเป็นทางการ เพื่อให้นำไปประยุกต์ใช้ในเชิงปฏิบัติผ่านการทำงานจริงและการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในการเป็นผู้นำโดยไม่ส่งผลกระทบต่องานที่ทำ ซึ่งถือเป็นการพัฒนาในบริบทการทำงานจริงที่ใช้ความเป็นผู้นำจริง การออกแบบการพัฒนาภาวะผู้นำก็ต้องตอบสนองประเด็นสำคัญที่องค์กรต้องการในขณะเดียวกันก็ต้องสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตด้วย องค์กรจะได้สามารถพัฒนาภาวะผู้นำให้ทันยุคทันสมัยและได้ผู้นำที่มีศักยภาพมาเป็นกำลังสำคัญให้กับองค์กรต่อไป ดังนั้น องค์กรจึงต้องมีการวางแผนออกแบบ ในการเตรียมพัฒนาผู้นำอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างผู้นำที่มีคุณภาพนำพาองค์กรสู่ความสำเร็จ

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

เอกสารอ้างอิง

กวีวงศ์พุม. (2542). ภาวะผู้นำ. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: พี.เค.อินเตอร์พริ้นท์.

บุญทัน ดอกไธสง. (2553). ขอบข่ายรัฐประศาสนศาสตร์ยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ: ปัญญาชน.

พนิดา ดามาพงศ์. (2534). การพัฒนาแบบประเมินภาวะผู้นำสุขภาพดีถ้วนหน้าของสาธารณสุขอำเภอ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.

พลอยชมพู ทับเอม, มณีนุช จัยเอี่ยม และ ธนัสถา โรจนตระกูล. (2565). การพัฒนาภาวะผู้นำ : จากทฤษฎีสู่แนวทางการปฏิบัติที่ดีในองค์กร. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 7(2), 304-319.

พัชรา วาณิชวสิน. (2560). การพัฒนาภาวะผู้นำ : จากทฤษฎีสู่แนวปฏิบัติที่ดีและกรณีศึกษา. กรุงเทพฯ: ปัญญาชน.

วาสนา หน้อย วงษ์สิงห์. (2564). ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง. สืบค้นเมื่อ 8 กันยายน 2566, จาก <https://www.gotoknow.org/posts/384595>

ศิริพงษ์ ศรีชัยรมย์รัตน์. (2542). กุญแจสู่ความเป็นเลิศทางการบริหารคน. กรุงเทพฯ: ชูม.

สัมฤทธิ์ กางเพ็ง และประยุทธ์ ชูสอน. (2557). ภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์แนวคิดและการวิจัย. กรุงเทพฯ: คลังนานา.

เสริมศักดิ์ ศิลาภรณ์. (2544). ภาวะผู้นำ. ประมวลชุดวิชาทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา เล่มที่ 2 หน่วยที่ 5. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

Achua and Lussier. (2001). *Effective Leadership*. (4th ed.). South-Western : Cengage Learning.

Allen, S. and Hartman, N. (2008). Leadership Development : an Exploration of Sources of Learning. *Advanced Management Journal*, 73(1), 10-62.

Dessler, Gary. (2004). *Management : Principles and Practices for Tomorrow's Leaders*. (3rd ed.). Florida : UG/GGS Information Services, 154.

ภาวะผู้นำทางการศึกษากับการมีส่วนร่วมของบุคลากร
ในการบริหารสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4
Educational Leadership and Personnel Participation
in Administration of Educational Institutions According
to the Principles of Social Object 4

เยาวดี ภูนิละมัย¹

และ พระครูปลัดบุญช่วย โชติวิโส (อุ้ยวงศ์)²

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4¹
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น²

Yaowadee Phunilamai¹

and PhrakhrupaladBoonchuay Chotivungso (Auiwong)²

Khon Kaen Primary Educational Sevice Area Office 4¹

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, KhonKaen Campus²

Corresponding Aithor, E-mail: Yaoyaodee18@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาวะผู้นำทางการศึกษากับการมีส่วนร่วมของบุคลากรในการบริหารสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 เข้ามาเป็นหลักในการยึดถือปฏิบัติ ภาวะผู้นำทางการศึกษา คือ คุณสมบัติและทักษะที่ผู้นำในสาขาการศึกษาควรมีเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ดีและสร้างผลสัมฤทธิ์ที่ดีให้กับนักเรียน ภาวะผู้นำเป็นการมีปฏิสัมพันธ์ที่ไม่หยุดนิ่งของกระบวนการเพื่อให้มีการประสานความร่วมมือในการทำกิจกรรมภายในสถานศึกษาร่วมกัน รวมทั้งการกำหนดบทบาทในการบริหารจัดการภาระงานทั้งระบบของโรงเรียนให้ดำเนินไปได้อย่างเป็นระบบและมีความชัดเจนในการดำเนินงานตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้นั้นคือการพัฒนาการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน โดยการนำธรรมะสำหรับการทำงาน

* ได้รับบทความ: 27 ตุลาคม 2566; แก้ไขบทความ: 18 มีนาคม 2566; ตอรับตีพิมพ์: 28 มีนาคม 2567

ร่วมกัน หลักพุทธธรรมมายึดถือปฏิบัติหากผู้นำและบุคคลใดนำไปปฏิบัติก็จะเกิดความมั่นคงและก้าวหน้าในหน้าที่การงาน เป็นที่รักและเคารพของผู้อื่น ผู้นำที่มีประสิทธิภาพในยุคโลกาภิวัตน์ “งาน” ทุกอย่างไม่สามารถทำสำเร็จด้วยตนเพียงคนเดียว ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจซึ่งกันและกัน ดังนั้น หลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับการทำงานร่วมกัน คือ สังคหวัตถุ 4 ซึ่งหมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี และเอื้อเฟื้อเกื้อกูล เพื่อการดำเนินงานได้อย่างบรรลุวัตถุประสงค์ตอบสนองความต้องการของชาติการทำงานร่วมกันอย่างมีความสุขและนำพาสังคมไทยให้ก้าวออกไปข้างหน้าได้อย่างทัดเทียมกับอารยประเทศได้ต่อไป

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำทางการศึกษา; การมีส่วนร่วมของบุคลากร; การบริหารการศึกษา; หลักสังคหวัตถุ 4

Abstracts

This article aims to study the leadership qualities and the personnel participation of Administration educational, incorporating the principles of Buddhism, institutions according to the principles of social object 4, as a guiding framework. Educational leadership refers to the characteristics and skills that leaders in the field of education should possess to create a conducive learning environment and achieve positive outcomes for students. Leadership is an ongoing process of collaboration, fostering cooperation in various school activities, and defining roles in managing the school system effectively. The ultimate goal is to enhance the learning experience throughout the school.

Leadership involves a continuous interaction to ensure collaborative efforts in school activities. It also includes defining roles in managing the school system to achieve set objectives. This is done systematically and with clarity to develop the learning environment within the school. Incorporating the principles of Buddhism, into educational leadership can lead to stability, progress, and mutual respect among individuals. Effective leaders in the modern globalized world recognize that "work" cannot be accomplished by individuals alone. Instead, it requires cooperation and collaboration among team members. In conclusion, effective leadership in the contemporary world requires the application of moral principles, such as the principles of social object 4, to foster collaboration, mutual respect, and harmonious working relationships. By doing so,

we can work together happily and lead Thai society toward progress on par with other developed national

Keywords: Educational Leadership; Personnel Participation; Administration Educational; Principles

บทนำ

ความเจริญก้าวหน้าของสังคมโลกในปัจจุบัน นับว่ามีพัฒนาการที่เป็นไปอย่างรวดเร็วและไร้ขอบเขต เป็นสังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุ โดยมีการพัฒนาที่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นสังคมที่ทุกคนมีปฏิสัมพันธ์กันและอยู่ร่วมกันอย่างมีบทบาทหน้าที่ที่ซับซ้อนมากขึ้นยิ่งกว่าเดิม เป็นสังคมที่ถูกกล่าวขานหรือเรียก กันในปัจจุบันว่าสังคมยุคโลกาภิวัตน์หรือสังคมของโลกที่ไร้พรมแดน กระแสความเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจ การเมือง สังคมวัฒนธรรมและเทคโนโลยีที่รุนแรงรวดเร็ว ในขณะนี้ส่งผลกระทบต่อมนุษยชาติทั้ง สังคมไทยและสังคมโลกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ก่อให้เกิดการปรับตัวของผู้ที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตาม เพื่อนำพากลุ่มหรือองค์กรให้ฝ่าฟัน ผ่านพ้นกับวิกฤติที่เกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ภาวะผู้นำ (Leadership) มีความคิดสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ ประการแรก “ภาวะผู้นำเป็น ความสัมพันธ์ระหว่างคนตั้งแต่สองคนขึ้นไป ซึ่งมีอิทธิพลและอำนาจไม่เท่ากัน” ความหมายนี้แยกให้เห็น “ผู้นำเป็นทางการ” (Formal Leader) ของกลุ่มที่เป็นผู้ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการใช้อิทธิพลต่อกลุ่มกับ “ผู้นำไม่เป็นทางการ” (Informal Leader) ที่เป็นผู้ซึ่งมีพฤติกรรมภาวะผู้นำในการมีอิทธิพลต่อกลุ่ม ประการที่สอง ผู้นำไม่ได้เกิดขึ้นในความโดดเดี่ยว ถ้าถามว่า “ใครคือผู้นำ” คำตอบหนึ่งต่อคำถามนี้คือ “ให้มองไปข้างหลังผู้นั้น และดูว่ามีใครกำลังเดินตามหลังมาบ้าง” ในเกือบทุกกรณีบุคคลย่อมไม่สามารถ บังคับให้ผู้อื่นปฏิบัติตามในทางใดทางหนึ่งโดยเฉพาะ ดังนั้นภาวะผู้นำจึงหมายความว่า ผู้เดินตามหลัง จะต้องยอมรับอิทธิพลของผู้นำ (สุนทร โคตรบรรเทา, 2560 : 23-24)

ดังนั้น ภาวะผู้นำเป็นการมีปฏิสัมพันธ์ที่ไม่หยุดนิ่งขององค์ประกอบ 3 ประการ ที่มีความ เกี่ยวเนื่องและมีอิทธิพลต่อกัน ได้แก่ ผู้นำ (Leaders) ผู้ตาม (Follows) และสถานการณ์ (Situations) อันนำไปสู่การบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย ภาวะผู้นำทางการศึกษาคือคุณสมบัติและทักษะที่ผู้นำในสาขา การศึกษาควรมีเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ดีและสร้างผลสัมฤทธิ์ที่ดีให้กับนักเรียนหรือนักศึกษา ภาวะนี้อาจรวมถึงคุณลักษณะเช่น ความเป็นธรรมชาติในการเสนอแนะนโยบายการศึกษา ความสามารถในการสร้างแผนการเรียนการสอนที่เหมาะสม การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ การเป็นตัวอย่างที่ดี ในการเรียนรู้และพัฒนาองค์ความรู้ในระดับสูง รวมทั้งความเข้าใจและคำนึงถึงความต้องการและ ความเป็นไปได้ของนักเรียนหรือนักศึกษาทุกคนในองค์กรการศึกษานั้น ๆ ความฉลาดในการแก้ไขปัญหา และการทำงานร่วมกับผู้อื่นก็เป็นสิ่งสำคัญในบทบาทผู้นำทางการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (พ.ศ.2562) มาตรา 8 วรรค 2 ว่าด้วยเรื่องการจัดการศึกษาที่รัฐมุ่งเน้นให้สังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ตามความมาตรา 9 การจัดระบบโครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษาให้เป็นไปตามความในวรรค 2 กำหนดให้มีการกระจาย อำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา โรงเรียน และองค์กรปกครอง (ราชบัณฑิตสถาน) ส่วนท้องถิ่น และวรรค 6 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2562 : 34) การจัดการศึกษามุ่งการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ สถาบันสังคมอื่น ซึ่งแนวทางการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2562 โดยมีสาระตามพระราชบัญญัติเพื่อที่จะพัฒนาให้มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ และส่งผลให้บรรลุ นโยบายเป้าหมายและมาตรฐานด้านการศึกษาตามเกณฑ์การประกันคุณภาพการศึกษา กล่าวคือ การพัฒนาโรงเรียนตามเกณฑ์มาตรฐาน ในด้านวิชาการ บุคลากร อาคารสถานที่ ครุภัณฑ์การบริหารและการจัดการด้านอื่น ๆ พร้อมกันนี้ มีเป้าหมายที่จะให้ครู ผู้บริหารศึกษา ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ และมีรายงานผลการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนให้เป็นไปตามลักษณะที่พึงประสงค์ภารกิจดังกล่าวจะสำเร็จลุล่วงต้องได้รับความร่วมมือ จากทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารโรงเรียน ครู ผู้ปกครอง ชุมชน และบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะผู้บริหารโรงเรียนจะต้องวางแผนและปฏิบัติ ภารกิจตามบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้องการบริหารงานวิชาการ งานธุรการ งานบุคคล งานกิจการนักเรียน อาคารสถานที่และงานสัมพันธ์กับชุมชนให้สอดคล้องกับนโยบายการจัดการศึกษา

การนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาปรับใช้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ที่จะช่วยพัฒนาให้สถานศึกษามีการพัฒนาจากสภาพสังคมไทยในปัจจุบัน ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างไม่หยุดยั้ง ทำให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และอื่น ๆ อีกนานัปการ เมื่อวัตถุดิบและวัฒนธรรมทางสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น การจัดการศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาให้มีความเจริญก้าวหน้าในทุก ๆ ด้าน โดยนำการบริหารงานวิชาการ ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ประกอบด้วย 1) ทาน การให้ 2) ปิยวาจา ความเป็นผู้มีวาจาน่ารัก 3) อตถจริยา ความประพฤติประโยชน์และ 4) สมานัตตตา ความเป็นผู้มีตนเสมอ เข้ามาช่วยให้การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาสามารถดำเนินการได้โดยอิสระ คล่องตัว รวดเร็ว สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน สถานศึกษา ชุมชน ท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่าย ซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญทำให้สถานศึกษามีความเข้มแข็งในการบริหารงานวิชาการ สามารถพัฒนาบุคลากรได้อย่างมีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 2 (สุนันท์ สารคำ, 2565 : 2)

ความหมายของภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำ (Leadership) มีความคิดสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ ประการแรก “ภาวะผู้นำเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนตั้งแต่สองคนขึ้นไป ซึ่งมีอิทธิพลและอำนาจไม่เท่ากัน” ความหมายนี้แยกให้เห็น “ผู้นำเป็นทางการ” (Formal Leader) ของกลุ่มที่เป็นผู้ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการใช้อิทธิพลต่อกลุ่มกับ “ผู้นำไม่เป็นทางการ” (Informal Leader) ที่เป็นผู้ซึ่งมีพฤติกรรมภาวะผู้นำในการมีอิทธิพลต่อกลุ่ม ประการที่สอง ผู้นำไม่ได้เกิดขึ้นในความโดดเดี่ยว ถ้าถามว่า “ใครคือผู้นำ” คำตอบหนึ่งต่อคำถามนี้คือ “ให้มองไปข้างหลังผู้นั้น และดูว่ามีใครกำลังเดินตามหลังมาบ้าง” ในเกือบทุกกรณีบุคคลย่อมไม่สามารถบังคับให้ผู้อื่นปฏิบัติตามในทางใดทางหนึ่งโดยเฉพาะ ดังนั้นภาวะผู้นำจึงหมายความว่า ผู้เดินตามหลังจะต้องยอมรับอิทธิพลของผู้นำ (สุนทร โคตรบรรเทา, 2560 : 23-24)

ภาวะผู้นำ คือ คุณสมบัติของบุคคล เช่น สติปัญญาความดีงาม ความรู้ ความสามารถของบุคคลที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงามโดยถูกต้องตามธรรมชาติของภาวะผู้นำ คุณสมบัติของบุคคล เช่น สติปัญญา ความดีงามความรู้ความสามารถ ของบุคคลที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงามโดยถูกต้องตามธรรมชาติ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2546 : 2)

ภาวะผู้นำ เป็นกระบวนการที่บุคคลหนึ่ง (ผู้นำ) ใช้อิทธิพลและอำนาจของตนกระตุ้นชี้แนะให้บุคคลอื่น (ผู้ตาม) มีความกระตือรือร้น เต็มใจทำในสิ่งที่เขาต้องการ โดยมีเป้าหมายขององค์การเป็นจุดหมายปลายทาง (พยอม วงศ์สารศรี, 2534 : 196)

ภาวะผู้นำ คือ ความสามารถที่จะชี้แนะ สั่งการ หรืออำนวยการ หรือมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้อื่นเพื่อให้มุ่งไปสู่จุดหมายที่กำหนดไว้ (McFarland, 1979 : 303)

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ คือ กระบวนการที่บุคคลมีอิทธิพลต่อผู้อื่นให้ปฏิบัติตาม ประสานความร่วมมือเพื่อขับเคลื่อนองค์กรมุ่งไปสู่เป้าหมายให้สำเร็จด้วยความถูกต้องดีงามด้วยสติปัญญา ความดีงาม ความรู้ ความสามารถ ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องและมีอิทธิพลต่อกัน ได้แก่ ผู้นำ (Leaders) ผู้ตาม (Follows) และสถานการณ์ (Situations)

หลักการของภาวะผู้นำ

ตามทฤษฎีวิชาการได้กล่าวถึงแนวความคิดเกี่ยวกับผู้นำและภาวะผู้นำในข้างต้นที่กล่าวมาข้างต้น ได้อธิบายเกี่ยวกับภาวะผู้นำโดยพิจารณาปัจจัยที่สำคัญและจุดเน้นที่แตกต่างกัน จากการศึกษาจึงได้รวบรวมทฤษฎีที่อธิบายเกี่ยวกับภาวะผู้นำ ดังต่อไปนี้

ฮอดจ์และจอห์นสัน (Hodge & Johnson) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำโดยมีพื้นฐานตั้งอยู่บนสมมติฐานต่าง ๆ ดังนี้

- 1) ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณลักษณะผู้นำ (Trait Theory) ทฤษฎีนี้มีสมมติฐานว่า ผู้นำที่ประสบผลสำเร็จจะมีลักษณะของบุคลิกภาพที่ดี
- 2) ทฤษฎีสถานการณ์ (Situation Theory) ทฤษฎีนี้มีสมมติฐานว่า บุคคลที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้นำที่เหมาะสมที่สุดในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง ทั้งนี้เกิดจากลักษณะของกลุ่มที่เขาเป็นผู้นำ
- 3) ทฤษฎีการเป็นผู้ตาม (Fellowship Theory) ทฤษฎีนี้มีสมมติฐานว่า เครื่องบ่งชี้คุณภาพของผู้นำ คือ คุณภาพของผู้ตามซึ่งเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการประเมินค่าของผู้นำคือการวิเคราะห์ผู้ตามนั่นเอง
- 4) ทฤษฎีของผลรวม (Electric Theory) ทฤษฎีนี้เกิดจากการนำเอาคำอธิบายของทฤษฎีทั้ง 3 ทฤษฎีข้างต้นมารวมกันเพื่ออธิบายเกี่ยวกับภาวะผู้นำ (Hodge Billey J. & Herbert J. Johnson, 1970 : 255-259)

ติน ปรัชญาพฤทธิ ได้กล่าวไว้ว่า ทฤษฎีภาวะผู้นำที่เป็นหลักใหญ่ ๆ ดังนี้

- 1) ทฤษฎีผู้ยิ่งใหญ่ (Greatman Theories) ทฤษฎีนี้ได้กล่าวถึงผู้นำซึ่งมีลักษณะพิเศษบางประการที่ผู้ตามไม่มี คือ มีพลังกาย มีพลังสมอง มีพลังศีลธรรมที่สืบเนื่องมาจากกรรมพันธุ์และสภาพแวดล้อมที่เกิดแต่ละยุคสมัย
- 2) ทฤษฎีสภาพแวดล้อม (Environmental Theories) ทฤษฎีนี้เชื่อว่าผู้ที่ที่จะก้าวขึ้นสู่ภาวะผู้นำนั้นจะต้องขึ้นอยู่กับความสามารถหน้าที่และความชำนาญ (Abilities and Skills) ขณะนั้นว่าที่จะมีความสามารถแก้ไขสถานการณ์ต่าง ๆ ในยามวิกฤตได้ ภาวะผู้นำสืบเนื่องมาจากภาวะทางวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง
- 3) ทฤษฎีสถานการณ์ (Personal Situational Theories) ทฤษฎีนี้ได้นำเอาทฤษฎีสองทฤษฎีข้างต้นมารวมกัน คือ ภาวะผู้นำสืบเนื่องมาจากลักษณะพิเศษของผู้นำเองและสถานการณ์ที่อยู่รอบตัวผู้นำเป็นปัจจัยที่สำคัญที่นักทฤษฎีกลุ่มนี้ให้ความสนใจเป็นพิเศษ คือ ปฏิกริยาโต้ตอบ สถานภาพ การรับรู้ พฤติกรรมของผู้นำและผู้ตาม
- 4) ทฤษฎีปฏิกริยาโต้ตอบความคาดหวัง (Interaction Expectation Theories) ทฤษฎีนี้เชื่อว่าภาวะผู้นำเกิดจากการโต้ตอบและความคาดหวังระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ดังนั้น ผู้นำจะต้องมีความคิดริเริ่ม และสามารถดูแลโครงสร้างสมาชิกโต้ตอบของสมาชิกในกลุ่ม เพราะจะต้องสามารถตอบสนองความคาดหวังของสมาชิกในกลุ่มได้ตลอดเวลา
- 5) ทฤษฎีมนุษยนิยม (Humanistic Theories) ทฤษฎีนี้มุ่งพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิผลและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวโดยเน้นความสำคัญที่จะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ทำให้บุคคลในองค์กรมีความเป็นอิสระ เสรี สามารถตอบสนองความต้องการการของตนเองและของสถาบันได้เป้าหมายที่สำคัญของทฤษฎีนี้ คือ การปฏิบัติเพื่อการที่จะได้ทำซึ่งผลงานและเข้าใจจากผู้ร่วมกลุ่มงานเดียวกัน

6) ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theories) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า การที่ผู้ตามให้การยอมรับผู้นำ เพราะทั้งสองฝ่ายมีสัญญาแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน กล่าวคือ การมีสมาชิกคนใดคนหนึ่ง ในกลุ่มได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำทำให้สมาชิกสมาชิกคนอื่นมีความพึงพอใจยอมรับผู้นำคนนั้นด้วย (ติน ปรัชญาพฤทธิ, 2527 : 235-637)

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ ได้กล่าวถึงความเป็นภาวะผู้นำว่าเป็นองค์ประกอบประการหนึ่ง ที่ทำให้การบริหารงานของผู้นำประสบผลสำเร็จ โดยเป็นการใช้พฤติกรรมของแต่ละคนที่สะสมจาก ประสบการณ์หรือการรับรู้เพื่อใช้ในการชักจูงใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเต็มใจที่จะทำตาม ที่ผู้นำต้องการให้ ประสบผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำมีทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1) ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณลักษณะผู้นำ (Trait Theories of Leadership) เป็นกลุ่มที่เน้นการศึกษา เกี่ยวกับคุณลักษณะต่าง ๆ ที่มีอยู่ในตัวผู้นำ เช่น สติปัญญา ความรับผิดชอบ กล่าวอีกอย่างหนึ่ง คือ เป็นกลุ่มที่พยายามหาคำตอบว่าผู้นำควรลักษณะเช่นไร

2) ทฤษฎีความเป็นผู้นำเชิงพฤติกรรมศาสตร์หรือพฤติกรรมผู้นำ (Behavioral Theories of Leadership) เป็นกลุ่มที่มุ่งเน้นการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมผู้นำที่แสดงออกมา กลุ่มนี้พยายามที่จะหา คำตอบว่าพฤติกรรมของผู้นำมีลักษณะอย่างไร

3) ทฤษฎีความเป็นผู้นำเชิงสถานการณ์ (Contingency Theories of Leadership) เป็นกลุ่ม ที่เน้นการศึกษาสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเป็นภาวะผู้นำกลุ่มนี้พยายามจะหาคำตอบว่า ผู้นำต้องเรียนรู้สถานการณ์อะไรบ้าง เพื่อที่จะได้นำคนอื่นได้ (ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, 2542 : 437)

จากการศึกษาทฤษฎีภาวะผู้นำ สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำเกิดขึ้นทั้งในทางพันธุกรรมสัณฐานวิทยา สถานการณ์ เวลา โอกาสหรือกระทั่งสภาพแวดล้อมทางสังคม โดยพฤติกรรม คือ การใช้อำนาจ อิทธิพล ตามบทบาทหน้าที่เพื่อให้บรรลุความสำเร็จจึงทำให้แยกทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำออกเป็น 3 ทฤษฎี ดังนี้

- 1) ทฤษฎีคุณลักษณะภาวะผู้นำ (Trait Theories)
- 2) ทฤษฎีพฤติกรรมภาวะผู้นำ (Behavioral Theories)
- 3) ทฤษฎีตามสถานการณ์ (Contingency Theories)

ความหมายของภาวะผู้นำทางการศึกษา

ผู้นำทางการศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่งเนื่องจากเป็นผู้ที่กำหนดทิศทาง แนวทางในการผลิต ประชากรให้มีคุณภาพ ดังนั้น ผู้นำทางการศึกษาต้องมีคุณลักษณะที่จะนำพาให้สถานศึกษามุ่งไปสู่ ความสำเร็จก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างมีคุณภาพประกอบไปด้วย การเป็นนักคิดสร้างสรรค์ การคิดวิเคราะห์ การเป็นนักสื่อสาร การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ การคิดบวก การเชื่อมั่นในตนเอง

การมุ่งมั่นพากเพียร เป็นนักประกอบการและสร้างสรรค์นวัตกรรมทางเทคโนโลยี นักสร้างแรงบันดาลใจ และการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี นำไปสู่การขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษาให้บรรลุผลสำเร็จ ตามเป้าประสงค์ด้วยการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ การใช้เทคโนโลยีเข้าถึงองค์ความรู้ และการสร้างระบบ เครือข่ายการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้มีความรู้ มีทักษะ และสมรรถนะ เพื่อนำไปสู่การ ขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษาไทยต่อไป (พระมหาอำพล ชัยสาร และคณะ, 2565 : 417-436)

ภาวะผู้นำทางการศึกษา คือ ผู้นำของผู้ได้บังคับบัญชา นักเรียน ผู้ปกครอง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และชุมชน การเป็นผู้นำที่มีความน่าเชื่อถือจะสามารถนำการพัฒนาไปสู่เยาวชนและบุคคลในชุมชนได้ (อินตา ศิริวรรณ, 2557 : 457)

ภาวะผู้นำทางการศึกษาเป็นศาสตร์และศิลป์ในการช่วยให้นักเรียนประสบความสำเร็จ ด้วยการ จัดการและปรับปรุงพัฒนาการศึกษาและพยายามช่วยให้พวกเขาบรรลุเป้าหมายโดยรวมแล้วจำเป็นต้อง มีผู้นำที่มีความเชี่ยวชาญมีความสามารถและทุกมท ที่สำคัญต้องมีความเชื่อและความหลงใหลในสิ่งที่ทำ และทำด้วยความมุ่งมั่นเพื่อให้การศึกษาไปสู่ความเป็นเลิศ (พระมหาปฐมภูมิ ปญญาทีโป (จังพล) และ จิราภรณ์ ผันสว่าง, 2565 : 47)

หลักของภาวะผู้นำทางการศึกษา

ผู้นำทางการศึกษา หรือ ผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ซึ่งจะต้องเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในตนเองให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาตนเองสู่การเป็นผู้นำที่ดี มีทักษะ ความเป็นผู้นำ มีปัญญา มีความรู้ความสามารถ มีความฉลาดทางอารมณ์ มีความกล้าหาญทางจริยธรรม และมีทักษะในการใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนาเพื่อการบริหารจัดการที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพ ทัวทั้งสถานศึกษาโดยมุ่งผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนทุกระดับเป็นสำคัญ การเป็นผู้นำที่มีความโดดเด่น จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องได้รับการพัฒนาในด้านความเชื่อมั่นในตนเอง (Having self-belief (pono)) อย่างต่อเนื่องซึ่งจะส่งผลให้ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถใช้ทักษะภาวะผู้นำให้เกิด ความชำนาญและความเชี่ยวชาญในการบริหารตนเอง พร้อมทั้งความเชื่อมั่นในตนเองเป็นคุณสมบัติที่สำคัญ อย่างหนึ่งของบรรดาบุคคลที่ประสบความสำเร็จ ไม่มีบุคคลสำคัญคนใดเลยที่ไม่มีคุณสมบัติดังกล่าว เป็นมิติหนึ่งที่อยู่บุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์ หากปราศจากความเชื่อมั่นในตนเองแล้วก็ไม่สามาร ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งที่ใหญ่โตได้ ลักษณะของคนที่มีความเชื่อมั่นในตนเองจะมีพฤติกรรม กล่าวคือ กล้าแสดงออก กล้าพูด กล้าคิดกล้าที่จะลงมือทำ มีความกล้าเสี่ยง ขอบริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งแปลกใหม่ มีความเป็นผู้นำ (พระมหาอำพล ชัยสาร และคณะ, 2565 : 417-436)

ความหมายของการบริหารการศึกษามีส่วนร่วม

การบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participative Management) มีนักวิชาการและนักการศึกษาได้ให้ความหมายในบริบทที่แตกต่างกันไว้หลายประการ ดังนี้

การบริหารการศึกษาแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การบริหารแบบมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา หมายถึง การบริหารที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาได้เข้ามามีส่วน ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผนร่วมทำงานจึงก่อให้เกิดความรู้สึกผูกพันผูกมัดและตกลงใจร่วมกันใน การบริหารสถานศึกษา ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ประกอบด้วย 1. การร่วมคิดตัดสินใจ เป็นการให้คำปรึกษาหารือในการ ดำเนินงานการคัดเลือกบุคลากร กำหนดระเบียบข้อบังคับ ดูแลสภาพแวดล้อม พัฒนาศักยภาพบุคลากร ประสาน การทำงานร่วมกัน นำเสนอเทคนิคใหม่ ๆ ประสานโรงเรียนใกล้เคียงเพื่อพัฒนาผู้เรียน สร้างการ ทำงานอย่างเป็นระบบเป็นทีม สร้างความเข้าใจหน่วยงาน ลดความขัดแย้งสร้างความสุข 2. การร่วมดำเนินการ เป็นการขับเคลื่อนไปสู่ทิศทางและแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน ประชุมร่วมมือในการพัฒนาโรงเรียน ให้ดีขึ้น พัฒนาการเรียนการสอน ร่วมเสนอปัญหาและหาทางแก้ไข รับรู้ข่าวสารการดำเนินการต่าง ๆ ทุกมิติ ตรวจสอบ ปลูกขวัญสร้างกำลังใจ สร้างบรรยากาศดี ๆ นำเสนอเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาปรับใช้ การเสนอการนำเอาคุณธรรมมาสอดแทรกทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อสร้างความอบอุ่นสามัคคี สร้างวัฒนธรรม ใหม่ในองค์กร 3. การร่วมรับรู้ผลประโยชน์ เป็นการรับรู้ผลประโยชน์ของการดำเนินการให้ความรู้ และ นำเสนอโครงการต่าง ๆ ให้คำปรึกษาแสดงความคิดเห็นในการพัฒนารับรู้การใช้งบประมาณรายปี พัฒนาการเรียนของนักเรียน ให้คำแนะนำให้ความรู้และและปรับทัศนคติที่ตรงกัน จัดหาทุนเพิ่มเติม เพื่อดำเนินงานจัดสันงตามลำดับความจำเป็น โกล่เกลี่ยเมื่อเกิดปัญหาขัดแย้งในงบประมาณ ตรวจสอบ ความโปร่งใสและดูแลผลประโยชน์ส่วนรวม 4. การร่วมติดตามประเมินผล เป็นการดำเนินการสนับสนุน การเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ ตั้งแต่การตรวจสอบประเมินผลการดำเนินงาน ดูแลผลประโยชน์ สถานศึกษา ติดตามผลการดำเนินงาน เก็บข้อมูลเชิงสถิติ สร้างสามัคคีในการบริหารสถานศึกษารับรู้ ผลการประเมินรวมและเสนอแก้ไขอย่างอิสระ เลือกแบบการประเมินที่เหมาะสม แนะนำช่วยเหลือ แก้ปัญหาในการประเมิน ออกแบบวิธีประเมินทดสอบ (พระมหาสิริยา สิริยโส (ชาลีเปี่ยม), 2563 : 8)

การบริหารแบบมีส่วนร่วมเป็นการบริหารรูปแบบหนึ่งโดยการเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานทุกระดับ เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน การตัดสินใจ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกันเป็นทีม และมีอิสระในการ ทำงาน โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ ร่วมติดตามประเมินผลสถานศึกษาภายใต้พื้นฐานของความเป็นประชาธิปไตยที่จะเป็น ที่ยอมรับลดความขัดแย้งและสร้างผลประโยชน์ร่วมกันให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดของสถานศึกษา (วรรณภา ใจเย็น และ ศันสนีย์ จะสุวรรณ, 2564 : 1110)

อากรีซ (Argyris) กล่าวว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การจูงใจให้ผู้ร่วมปฏิบัติงานในองค์กรได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมมือในการพัฒนาองค์กรที่ปฏิบัติอยู่ด้วยความเต็มใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานขององค์กร ควรประกอบด้วยสาระสำคัญอย่างน้อย 3 ประการ คือ 1) การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น สมาชิกขององค์กรย่อมมีความผูกพันกับองค์กรที่ตนเองปฏิบัติงานอยู่ และมีความปรารถนาที่จะได้มีส่วนร่วมในการบริหารงานขององค์กร แม้เพียงได้รับฟังความคิดเห็น ก็ทำให้รู้สึกว่าได้มีส่วนร่วมในการบริหารงานขององค์กรแล้ว 2) การมีส่วนร่วมช่วยให้เกิดการยอมรับในเป้าหมาย เพราะนอกจากจะช่วยกระตุ้นให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นแล้ว ยังช่วยให้เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน ระหว่างกลุ่มสมาชิก และความร่วมนั้นจะแพร่ขยายไปทั้งองค์กร ทำให้สมาชิกทั้งองค์กรมีเป้าหมายเดียวกัน การมีส่วนร่วมเป็นการยินยอมและพร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเต็มใจ ซึ่งจะมีผลทั้งทางใจ การยอมรับการสนับสนุน และผลต่อการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ 3) การมีส่วนร่วมช่วยให้เกิดความสำนึกในหน้าที่ความรับผิดชอบ การที่บุคคลได้แสดงความคิดเห็นและยอมรับในเป้าหมายเดียวกัน จะช่วยกระตุ้นให้บุคคลเกิดความสำนึกในหน้าที่ความรับผิดชอบต่อการทำงานขององค์กรจากความหมายที่กล่าวมาข้างต้น (Argyris, C., 1964 : 21)

จากบทความดังกล่าว สรุปว่า การมีส่วนร่วมในการบริหารสถานศึกษา หมายถึง กระบวนการและกิจการที่ผู้บริหารขององค์การทางการศึกษาใช้ภาวะผู้นำในการระดมทรัพยากร และเทคนิคในการประยุกต์ศาสตร์และศิลป์ทางการบริหารมาใช้ในกิจการทางการศึกษา การพัฒนาองค์การทางการศึกษากิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลหลายคนร่วมกันดำเนินการ เพื่อพัฒนาสมาชิกของสังคมในทุก ๆ ด้าน นับตั้งแต่บุคลิกภาพ ความรู้ ความสามารถ เจตคติ พฤติกรรม คุณธรรม เพื่อให้มีค่านิยมตรงกันกับความต้องการของสังคม โดยกระบวนการต่าง ๆ ที่อาศัยควบคุมสิ่งแวดล้อมให้มีผลต่อบุคคลและอาศัยทรัพยากรตลอดจนเทคนิคต่าง ๆ อย่างเหมาะสม แม้การบริหารการศึกษาจะเป็นศาสตร์แขนงหนึ่งซึ่งมีวิธีการจัดการความรู้เป็นหมวดหมู่ เป็นระบบการบริหารการศึกษายังเป็นศิลป์ ซึ่งผู้บริหารต้องประยุกต์ทฤษฎีและหลักการใช้ ให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสภาพจริง

หลักการมีส่วนร่วมในการบริหารสถานศึกษา

การมีส่วนร่วม หมายถึง ชุมชนใดที่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมมากเท่าใด ก็จะทำให้การพัฒนาชุมชนนั้นสามารถเป็นไปได้โดยสะดวกและสามารถดำเนินไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ได้ ในการปฏิบัติงานร่วมกัน ควรมีส่วนร่วมในการบริหารตั้งแต่การกำหนดเป้าหมาย ร่วมกัน มีความเข้าใจในบทบาทของตนเองและของผู้อื่น การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ได้เห็นคุณค่าในการทำงานร่วมกัน ทำให้ผู้ร่วมงานมีความรู้สึกที่ตนเองมีความสำคัญและการติดต่อสื่อสารเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกสื่อสาร

ได้อย่างอิสระได้แสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะให้คำปรึกษาให้ทางเลือก ในการปฏิบัติการมีส่วนร่วม ในการตัดสินใจประการแรกที่จะต้องทำ (กิตติศักดิ์ อังคะนาวิน, 2563 : 16-17)

หลักการมีส่วนร่วมในการบริหารสถานศึกษา

การมีส่วนร่วม หมายถึง ชุมชนใดก็ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมมากเท่าใด ก็จะทำให้การพัฒนาชุมชนนั้นสามารถเป็นไปได้โดยสะดวกและสามารถดำเนินไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ได้ ในการปฏิบัติงานร่วมกัน ควรมีส่วนร่วมในการบริหารตั้งแต่การกำหนดเป้าหมายร่วมกัน มีความเข้าใจ ในบทบาทของตนเองและของผู้อื่น การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ได้เห็นคุณค่าในการทำงานร่วมกัน ทำให้ผู้ร่วมงานมีความรู้สึกว่าคุณค่าตนเองมีความสำคัญและการติดต่อสื่อสารเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกสื่อสาร ได้อย่างอิสระได้แสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะให้คำปรึกษาให้ทางเลือก ในการปฏิบัติการมีส่วนร่วม ในการตัดสินใจประการแรกที่จะต้องทำ (กิตติศักดิ์ อังคะนาวิน, 2563 : 16-17)

หลักสังคหวัตถุ 4

สังคหวัตถุ 4 ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือ ยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี, หลักการสงเคราะห์

1. ทาน (การให้) คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

2. ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก วาจาตุดตี่มน้ำใจ หรือ วาจาซาบซึ้งใจ) คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือตลอดถึงคำแสดง ประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจงใจให้นิยมยอมตาม

3. อัตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

4. สมานัตตตา (ความมีตนเสมอ) คือ ทำตนเสมอด้วยปลาย ปฏิบัติสม่าเสมอกันในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และ สิ่งแวดล้อมถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546 : 143)

หลักการบริหารตามสังคหวัตถุ 4

การดำเนินการบริหารการศึกษาขององค์กร สังคหวัตถุ 4 คือ หลักอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวบุคคล ซึ่งในที่นี้รวมถึงพลเมืองบริษัท (Corporate Citizen) ให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข สามารถใช้เป็นตัวแบบหรือวิธีการในการดำเนินการบริหารการศึกษาขององค์กร โดยมีความสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยที่มีการสงเคราะห์ที่เกื้อกูลเป็นพื้นฐาน ประกอบด้วย 1) Corporate Philanthropy คือ การให้หรือการบริจาคในสิ่งที่ควรให้แก่ผู้ยากไร้หรือแก่ผู้ที่ขาดแคลนกว่าทั้งในรูปของวัตถุสิ่งของ เช่น การนำสิ่งของเครื่องใช้ไปแจกแก่ผู้ประสบภัย การทำบุญตามหลักศาสนา การให้โอกาสทางธุรกิจ การแบ่งปันตลาดหรือการให้อภัย ตลอดจนการให้ความรู้คำแนะนำต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ เปรียบได้กับทาน 2) Corporate Communication คือ การสื่อสารในสิ่งที่เป็คุณประโยชน์ซึ่งที่เป็สาระข้อเท็จจริง ประกอบด้วยเหตุผลและความจริงใจ โดยไม่ก่อให้เกิดความเข้าใจผิด เช่น การให้ข้อมูลผลิตภัณฑ์ที่ถูกต้องครบถ้วนแก่ผู้บริโภค การไม่โฆษณาประชาสัมพันธ์คุณลักษณะของสินค้าเกินจริง หรือการไม่หลอกลวงมอมเมาประชาชน เปรียบได้กับ ปิยวาจา 3) Community Volunteering คือ การเสียสละแรงงาน แรงใจและเวลา เพื่อบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เช่น การเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครช่วยเหลือสังคม ในโอกาสต่าง ๆ การระแวงระวังในการดำเนินงานที่อาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่เป็นไปโดยสมัครใจ เป็นการแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสังคมในรูปแบบหนึ่งเปรียบได้กับอัตถจริยา 4) Equitable Treatment คือ การปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นหนึ่งในหลักการกำกับดูแลกิจการที่ดี (Good Corporate Governance) ไม่ถือว่าองค์กรตนเป็นใหญ่ เอาใจใส่ในสุขทุกข์ของผู้มีส่วนได้เสียอื่น ๆ และร่วมแก้ไขโดยไม่เลือกปฏิบัติซึ่งหมายถึง การมีส่วนร่วม (Participation) ขององค์กรในการดูแลสังคมอย่างสม่ำเสมอ เช่น การดูแลสิทธิประโยชน์ของผู้ถือหุ้นรายใหญ่รายย่อยอย่างเสมอภาคการบริการลูกค้าอย่างเสมอต้นเสมอปลายโดยไม่เลือกกว่าเป็นรายใหญ่หรือรายย่อย การทำหน้าที่ในการเสียภาษีอากรให้รัฐอย่างตรงไปตรงมา เปรียบได้กับสมานัตตตา (วรวิฑูมิ พลเพชร, 2563 : 43-44)

สรุป

ภาวะผู้นำทางการศึกษากับการมีส่วนร่วมของบุคลากรในการบริหารสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4

ผู้นำทางการศึกษา เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในตนเองให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาตนเองสู่การเป็นผู้นำที่ดี มีทักษะความเป็นผู้นำ มีปัญญา มีความรู้ความสามารถ มีความฉลาดทางอารมณ์ มีความกล้าหาญทางจริยธรรมและมีทักษะในการใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนาเพื่อการบริหารจัดการที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพทั่วทั้งสถานศึกษาโดยมุ่งผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน

ทุกระดับเป็นสำคัญ การเป็นผู้นำที่มีความโดดเด่นจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องได้รับการพัฒนาในด้านความเชื่อมั่นในตนเอง (Having self –belief (pono)) อย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะส่งผลให้ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถใช้ทักษะภาวะผู้นำให้เกิดความชำนาญและความเชี่ยวชาญในการบริหารตนเอง

นอกจากนี้ต้องรู้จักการบริหารแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การจูงใจให้ผู้ร่วมปฏิบัติงานในองค์กร ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจความรับผิดชอบ และร่วมมือในองค์กรพัฒนาปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจ การบริหารแบบมีส่วนร่วมมีขั้นตอนในการ บริหารมี 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประการแรกที่จะต้องทำ คือ การกำหนดความต้องการ และการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผน และการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานได้มาจากคำถามที่ว่าใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้างและจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ เจริญปริมาณ เจริญคุณภาพ และต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในด้วย ผลประโยชน์ของโครงการในทางบวกและผลเสียหายของโครงการที่เกิดขึ้นในทางลบ ซึ่งเป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคม

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล สิ่งสำคัญจะต้องสังเกต คือ ความเห็น (view) ความชอบ (preference) และความคาดหวัง (expectation) ซึ่งจะมีอิทธิพลและสามารถเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ ได้ สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม

โดยการนำธรรมะสำหรับการทำงานร่วมกับหลักพุทธธรรม หากผู้นำและบุคคลใดนำไปปฏิบัติ ก็จะทำให้เกิดความมั่นคงและก้าวหน้าในหน้าที่การงาน เป็นที่รักและเคารพของผู้อื่น ผู้นำที่มีประสิทธิภาพในยุคโลกาภิวัตน์ “งาน” ทุกอย่างไม่สามารถทำสำเร็จด้วยตนเองเพียงคนเดียว ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจ ซึ่งกันและกัน ดังนั้น หลักธรรมเหมาะสมสำหรับการทำงานร่วมกัน คือ สังคมวัตถุ 4 ซึ่งหมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี และเอื้อเพื่อเกื้อกูล โดยหลักธรรมในสังคมวัตถุ 4

1) ทาน : เกื้อกูลกันด้วยการให้ หมายถึง การให้ การเสียสละ หรือ การเอื้อเพื่อแบ่งปันของ ๆ ตน เพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น

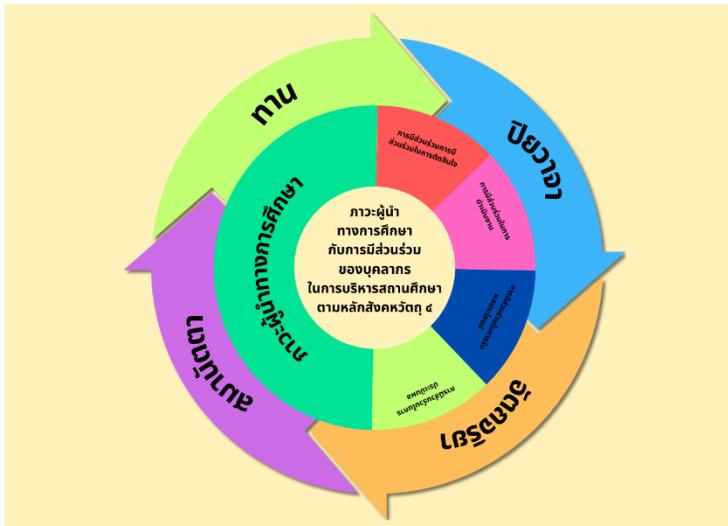
2) ปิยวาจา : ใช้วาจาประสานไมตรี หมายถึง การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคาย ก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับกาลเทศะ

3) อตถจริยา : ร่วมสร้างสรรค์อุดมการณ์ หมายถึง การสงเคราะห์ทุกชนิดหรือการปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น

4) สมานัตตา : ร่วมทุกข์ร่วมสุขในทุกคราว หมายถึง การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำทางการศึกษากับการมีส่วนร่วมของบุคลากรในการบริหารสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

จากภาพ สามารถอธิบายเกี่ยวกับองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำทางการศึกษากับการมีส่วนร่วมของบุคลากรในการบริหารสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ได้ดังนี้วงกลมชั้นในสุด คือ สิ่งที่ได้ตั้งเป้าประสงค์ไว้เป็นข้อค้นพบที่ด้วงกลมชั้นที่ 2 คือ ภาวะผู้นำทางการศึกษากับการมีส่วนร่วม 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผลวงกลมชั้นที่ 3 คือ หลักพุทธธรรมที่นำมาบูรณาการ คือ หลักสังคหวัตถุ 4 ประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา อัทธจริยา และสมานัตตา

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2562). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2562. กรุงเทพฯ: ศุภสภา.
- กิตติศักดิ์ อังคะนาวิน. (2563). การมีส่วนร่วมในการบริหารสถานศึกษาของบุคลากรทางการศึกษา. วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 3(1), 16-17.
- ติน ปรัชญาพฤทธิ. (2527). ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วม. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พยอม วงศ์สารศรี. (2534). การบริหารบุคคล. กรุงเทพฯ: พรานนกการพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2546). ภาวะผู้นำ. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 12) (บันทึก 9 สิงหาคม พ.ศ. 2547).
- พระมหาปฐมภูมิ ปญญาปทีโป (จังหว) และ จิราภรณ์ ผันสว่าง. (2565). ภาวะผู้นำทางการศึกษากับการพัฒนาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง. วารสารการบริหารการศึกษา มจร.วิทยาเขตร้อยเอ็ด, 2(1), 43-52.
- พระมหาสิริยา สิริโย (ชาลีเปี่ยม). (2563). รูปแบบการบริหารจัดการการศึกษาแบบมีส่วนร่วมเชิงพุทธ. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาอำพล ชัยสาร และคณะ. (2565). ภาวะผู้นำทางการศึกษาในศตวรรษที่ 21 กับความเชื่อมั่นในตนเอง. Journal of Modern Learning Development, 7(7), 417-436.
- วรรณภา ใจเย็น และ ศันสนีย์ จะสุวรรณ. (2564). การบริหารแบบมีส่วนร่วม. การประชุมวิชาการนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 14, 1110.
- วรวิฑูม พลเพชร. (2564). สังคหวัตถุ 4 : ภาวะผู้นำทางการศึกษากับทีมงานทางการศึกษาไทย. วารสารนิตยสารเสียงธรรมจากมหายาน, 7(2), 50-62.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. (2542). องค์การและการจัดการ. กรุงเทพฯ: ดวงกลมสมัย.
- สุนันท์ สารคำ. (2565). การบริหารงานวิชาการตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 2. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุนทร โคตรบรรเทา. (2560). ภาวะผู้นำในองค์การสถานศึกษา. กรุงเทพฯ: ปัญญาชน.
- อินดา ศิริวรรณ. (2557). รูปแบบของภาวะผู้นำทางการศึกษา. สารนิพนธ์, 451-458.

Argyris, C.. Interpersonal competence and organizational effectiveness (Homewood: Irwin-Dorsey, 1964). 21.

Hodge Billey J. & Herbert J.Johnson, (1970). Management and Organization Behavior, Newyork: John Willey & Sons, pp. 255-259.

ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ 4
Leadership of Educational Institution Administrators According
to the Principles of Thitthuthammikut 4

นุชนารถ อันอาจ¹ และ พระครูปลัดบุญช่วย โชติวิโส (อ๋วยวงศ์)²
ศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น¹

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น²

Nutchanart An-ard¹ and PhrakhrupaladBoonchuay Chotivungso (Auiwong)²

Khon Kaen Provincial Education¹

Office1Mahachulalongkornrajavidyalaya University, KhonKaen Campus²

Corresponding Aithor, E-mail: nimnut2524@gmail.com

บทคัดย่อ

ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกลไกหลักที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งในด้านการจัดการศึกษาเพื่อให้มีคุณภาพในสถานศึกษา ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีภาวะผู้นำ มีความรู้ความสามารถ มีทักษะ เป็นผู้มีความรับผิดชอบ มีคุณลักษณะที่ดี มีบทบาทหน้าที่ของภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา มีคุณธรรมจริยธรรม นำเอาหลักธรรมทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ 4 มาประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อนำพาสถานศึกษาให้ประสบผลสำเร็จ สามารถสนองต่อการแข่งขัน และทันสมัยเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา; หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ 4

Abstract

Educational institution administrators are the main mechanism that is extremely important in providing quality education. In educational institutions therefore Therefore, educational institution administrators must have leadership. Have knowledge, abilities,

* ได้รับบทความ: 27 ตุลาคม 2566; แก้ไขบทความ: 7 มีนาคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 21 มีนาคม 2567

Received: 27 October 2023; Revised: 7 March 2024; Accepted: 21 March 2024

skills, and be a visionary. has good characteristics There is a role and duty of executive leadership. Educational institutions have morals and ethics. Apply the 4 principles of Dhammaditthadhamkattha benefit in the educational institution for maximum benefit in order to lead the educational institution to success. Able to respond to competition and modern, suitable for changes in the present era

Keywords: Leadership of Educational Institution Administrators;

Principles of Thitthuthammikut 4

บทนำ

สถานศึกษาถือว่าเป็นหน่วยงานสำคัญที่ทำหน้าที่ในการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ภูมิปัญญา ทัศนคติ มีคุณธรรมและจริยธรรม สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ที่มีการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีความสุข ธนวัฒน์ ลิ้มไพบูลย์ (2565 : 36-48) กล่าวว่า สถานศึกษาสามารถช่วยให้ผู้เรียนได้เกิดการพัฒนาคำรู้ ทักษะ และความสามารถที่จำเป็นให้มีความสำเร็จในการเผชิญหน้ากับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทางสังคม และเศรษฐกิจ ดังนั้น สถานศึกษาจึงต้องเตรียมความพร้อมให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยจะต้องเปลี่ยนวิธีการในการให้ความรู้ แก่ผู้เรียนด้วยการจัดการศึกษาที่เน้นให้เกิดการพัฒนาในภาพรวม สถานศึกษาจะต้องสร้าง หลักสูตรที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เกิดการเชื่อมโยงความรู้และทักษะให้สามารถคิดแก้ปัญหา คิดวิเคราะห์ สื่อสารได้ รวมทั้งมีความสามารถทางเทคนิค ผู้บริหารและครูจำเป็นต้องปลูกฝังความรู้และทักษะที่จำเป็นให้ผู้เรียนได้เห็นถึงความสำคัญว่าความรู้และทักษะดังกล่าวนี้สามารถนำไปใช้กับโลกความเป็นจริงได้ และต้องปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความใฝ่รู้ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเป็นผู้ใฝ่เรียน ใฝ่รู้ตลอดชีวิต

ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้นำ หมายถึง บุคคลที่มีความสามารถช่วยให้ผู้อื่นหรือชุมชนได้มีข้อตกลงร่วมกันและพยายามหาทางออกเพื่อให้ประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ พฤติกรรมของผู้นำนั้นจะมีอิทธิพลเหนือบุคคลทั่วไปเพื่อก่อให้เกิดการร่วมมือกันทำงาน โดยมุ่งความสำเร็จเป็นสิ่งสำคัญหรืออาจกล่าวได้ง่าย ๆ คือ ผู้ที่มีอำนาจหรืออิทธิพลทางสังคมสามารถชักจูงคนในสังคมของตนได้ (จักรี ศรีจารุเมธีญาณ และ พระณัด วฑฒโน, 2561 : 527-528)

เนตรนภา ห่างภัย (2545 : 42-43) กล่าวว่า กระบวนการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือมากกว่า พยายามใช้อิทธิพลของตนหรือกลุ่มคน กระตุ้น ชี้นำ ผลักดัน ให้บุคคลอื่นหรือกลุ่มบุคคลอื่นมีความเต็มใจ

และกระตือรือร้นในการทำสิ่งต่าง ๆ ตามที่ต้องการโดยมีความสำเร็จของกลุ่ม หรือองค์การเป็นเป้าหมาย ปรีชา ทศน์ละไม (2553 : 12) กล่าวว่า ภาวะผู้นำคือการสร้างสรรค์หรือปลูกฝังศรัทธาความกลมเกลียว ความร่วมมือร่วมใจให้เกิดขึ้นในระหว่างผู้ร่วมงาน ผู้ตาม ทั้งนี้เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปในทิศทางที่ผู้นำ เป็นผู้บริหารต้องการอันเป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์กร

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำหมายถึงบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ใช้อิทธิพล ผลักดัน ชี้นำ ในทางสร้างสรรค์ ให้กับกลุ่มคนอื่น เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่เป็นไปในทิศทางที่ผู้บริหารต้องการให้บรรลุวัตถุประสงค์ และเป็นไปตามเป้าหมายที่ขององค์กร

ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง บุคคลซึ่งปฏิบัติงานในตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษาภายใน เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาอื่นที่จัดการศึกษาปฐมวัยขั้นพื้นฐานและอุดมศึกษาที่ต่ำกว่าปริญญา ทั้งของรัฐและเอกชน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา, 2546 : 1) คำว่า “ผู้บริหารสถานศึกษา” ไม่ว่าจะ เป็น ประถมศึกษา หรือมัธยมศึกษา เรียกว่า Principal หรือเรียกว่า Head of School เป็นคำที่ใช้เรียก ผู้บริหารสูงสุดของโรงเรียนของรัฐ แต่ถ้าเป็นโรงเรียนเอกชน อาจใช้คำอื่น ๆ เช่น head teacher, head master หรือ head mistress สำหรับประเทศไทย ผู้บริหารโรงเรียนในปัจจุบันเรียกว่า ผู้อำนวยการสถานศึกษา เมื่อก่อน เรียกว่า “ครูใหญ่” หรือ “อาจารย์ใหญ่” (ประกอบ บุปรัตน์, 2552)

ภาวะผู้นำผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง คุณสมบัติของผู้บริหารสถานศึกษาสูงสุด เช่น สติ ปัญญา ความดีงาม ความรู้ ความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันไปสู่จุดหมาย ที่ดีงาม ผู้บริหารสถานศึกษาจึงเป็นกลไกสำคัญและมีอิทธิพลสูงสุดต่อคุณภาพของผลลัพธ์ที่ได้จากระบบ การศึกษาประสิทธิภาพของการบริหารและประสิทธิผลของสถานศึกษา ดังนั้น ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำ จึงเป็นตัวแปรสำคัญในด้านการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีภาวะผู้นำ มีความรู้ ความสามารถ ทักษะและประสบการณ์ทางการบริหารการศึกษาเพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้ทันสมัย เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของโลก

ความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นผู้ที่จะทำให้ภารกิจในสถานศึกษาบรรลุ วัตถุประสงค์ นอกจากจะนำองค์การไปสู่จุดหมายปลายทางแล้วยังต้องนำพา คนให้มีความสุขในการ เดินทางด้วยความสำเร็จนอกจากมีความรู้ความสามารถแล้วต้องมีคุณธรรม จริยธรรม ในการบริหารงานด้วย ได้มีนักวิชาการได้ กล่าวถึงความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ดังนี้ หาดแก้ว ทองขาว (2558 : 10) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีความสำคัญในการเป็นผู้นำ กำหนดนโยบาย วิสัยทัศน์ กลยุทธ์ ของสถานศึกษา เป็นผู้ปฏิบัติกิจกรรมทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพ การบริหารการศึกษา ตัดสินใจปฏิบัติ กิจกรรมต่าง ๆ โดยคำนึงถึงผลที่เกิดขึ้นกับการพัฒนาของบุคลากร ผู้เรียน และชุมชน มุ่งมั่นพัฒนาผู้ร่วมงาน

ให้สามารถปฏิบัติงานได้เต็มศักยภาพ พัฒนาแผนงานขององค์กรให้สามารถปฏิบัติได้ผลจริง ทั้งนี้ต้องนำองค์คณะบุคลากรในสถานศึกษาและชุมชนให้เข้าไปในแนวทางที่บรรลุเป้าหมายจนสำเร็จด้วยดี มารยาท คงเมือง (2559 : 14) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลที่สำคัญ จะต้องมีคุณธรรมในการบริหารงานที่จะขับเคลื่อนภารกิจของสถานศึกษาไปสู่เป้าหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ เอกพล กาญจน์สำเร็จ (2560 : 14) กล่าวว่า การจัดการศึกษาในโรงเรียนให้มีมาตรฐานคุณภาพที่บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้นำขององค์กรเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพ และประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากร รวมทั้งการได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา การศึกษาคุณลักษณะของผู้บริหารจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถใช้เป็นแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานและพัฒนาสถานศึกษาให้ประสบผลสำเร็จได้

สรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นหัวใจในการปฏิรูปการศึกษาและเป็นบุคคลสำคัญที่จะนำพาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศในการบริหารจัดการ โดยใช้กระบวนการบริหารที่เน้นการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกฝ่ายทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา

องค์ประกอบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักทฤษฎีธัมมิตถประโยชน์ 4

1. คุณลักษณะภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้ที่จะเป็นผู้นำได้นั้นจะต้องมีคุณลักษณะ บุคลิกภาพพิเศษกว่าคนทั่ว ๆ ไป ได้แก่ มีความเฉลียวฉลาด มีความกล้าหาญ มีความกระตือรือร้น มีลักษณะท่าทางดีสง่าน่าเลื่อมใส มีความยุติธรรม ฯลฯ 10 ได้มีผู้ศึกษาว่าผู้นำที่ดีนั้นจะต้องมีลักษณะบางอย่างผู้นำไม่ใช่คนที่ต่างไปจากคนธรรมดาอื่น ๆ อย่างน้อยผู้นำจะต้องมีลักษณะพื้นฐานเช่นเดียวกับมนุษย์จากการสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับผู้บริหารสถานศึกษา ยุคใหม่ของ Maxine (2015) Gerald Augus (2012) (Meado (2016), 2023) และ George Couros (2010) ได้เขียนบทความเรื่อง Top 10 Characteristics of Successful 21st Century School Leaders : 21st Century Administrators : New Roles, New Responsibilities และ The 21st Century Principal ตามลำดับ สามารถสรุปได้ว่าผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิผลในศตวรรษที่ 21 ควรมีคุณลักษณะ ดังนี้

1. นักสร้างสรรค์ (Creative) ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพ มีกระบวนการผลักดันให้บุคลากรในโรงเรียนที่มีความสามารถสร้างสรรค์งานให้มีคุณภาพและมาตรฐานมากขึ้น ต้องผลักดันเพื่อประโยชน์ของนักเรียนและจะต้องหาวิธีจัดการอย่างต่อเนื่อง

2. นักการสื่อสาร (Communicator) ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพไม่เพียงแต่การสื่อสารโดยการแบ่งปันข้อมูลผ่านหลายสื่อเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้ฟังที่มีประสิทธิภาพซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่กลุ่มผู้บริหาร

ต้องเป็นผู้สื่อสารที่มีประสิทธิภาพกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด

3. นักคิดวิเคราะห์ (Critical Thinker) ผู้บริหารสถานจึงต้องให้ความสนใจในความคิดที่ครูหรือบุคลากรแสดงออกเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง โดยเฉพาะด้านผลกระทบที่มีต่อโรงเรียนและนักเรียนในระยะยาว และจะได้รับประโยชน์เหล่านั้นมากที่สุดได้อย่างไร ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้บริหาร ที่จะต้องนำเอาข้อมูลและความคิดต่าง ๆ มาใช้ในการตัดสินใจทั้งหมด

4. สร้างชุมชน (Builds Community) ในที่นี้ หมายถึง การประสานเชื่อมโยงต่อกลุ่มคนที่เหมาะสม ตัวอย่าง เช่น วิธีที่จะสร้างโอกาสให้กับบุคลากรเพื่อเชื่อมโยงต่อกับคนอื่น ๆ ที่จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้มากขึ้นมันเป็นสิ่งสำคัญที่ไม่เพียงแต่พัฒนาผู้นำในโรงเรียนเท่านั้น แต่เป็นการเปิดโอกาสให้คนอื่นเห็นความเป็นผู้นำด้วย

5. การมีวิสัยทัศน์ (Visionary) ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิผล ต้องมีวิสัยทัศน์ในการที่จะทำให้โรงเรียนเตรียมพร้อมที่ดีที่สุดสำหรับนักเรียนไปสู่อนาคตที่ต้องการ และสามารถแบ่งปันวิสัยทัศน์ไปพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพพร้อมกันได้ด้วย

6. การสร้างความร่วมมือและการติดต่อ (Collaboration and Connection) ผู้บริหารสถานศึกษาต้องแสวงหา แบ่งปันข้อมูล และความรู้อย่างเปิดเผยชัดเจน มีการค้นหาความเข้าใจและปฏิบัติ อย่างเข้าใจกับคนอื่น มีการติดต่อกับโลกภายนอกผ่านทางบล็อกและสื่อทางสังคม และต้องสร้างการร่วมมือกับผู้อื่น

7. สร้างพลังเชิงบวก (Positive Energy) ผู้บริหารสถานศึกษาต้องสร้างหลักการตั้งเชิงบวก เชิงรุก และวิธีการดูแลเอาใจใส่ ต้องใช้เวลาในการพบปะพูดคุยกับนักเรียน ครู และผู้ปกครอง รับรู้และคุณค่าของพวกเขาโดยการพัฒนาความสัมพันธ์ที่แท้จริงให้เกิดขึ้น นอกจากนี้ผู้บริหารต้องสร้างสุขภาพตนเอง สวัสดิการและระดับพลังงานให้พร้อมเสมอ

8. ความเชื่อมั่น (Confidence) ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีลักษณะความมั่นใจ (confidence) เข้าถึงได้ง่าย (approachable) มีความโดดเด่น (be visible) ในฐานะที่เป็นผู้นำต้องมีความกล้าที่จะต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ยากลำบาก ซึ่งสถานการณ์เหล่านี้มักจะอยู่ในความสงบเสมอ และมีความมั่นใจในการรักษาขวัญกำลังใจและความเชื่อมั่นในชุมชนโรงเรียน

9. ความมุ่งมั่นและความพากเพียร (Commitment and Persistence) ผู้บริหารสถานศึกษาต้องแสดงความมุ่งมั่นและความทุ่มเท (dedication) อย่างจริงจัง เพื่อผลักดันให้กับครูและนักเรียนเกิดความมุ่งมั่นทุ่มเทในงานและอย่ายอมแพ้ (Never give up) เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายการพัฒนาที่กำหนดไว้

10. ความเต็มใจที่จะเรียนรู้ (Willingness to Learn) ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเรียนรู้ อย่างสม่ำเสมอ เพราะการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 เป็นที่น่าตื่นเต้นและนำมาใช้เสริมสร้างศักยภาพ ผู้บริหารและสังคมโรงเรียน ผู้บริหารจึงต้องเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต (Be a Lifelong Learner)

11. ต้องเป็นนักประกอบการ คิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Entrepreneurial, Creative and Innovative) ความสามารถในการคิดนอกกรอบเป็นพลังที่มีอำนาจของผู้บริหาร การคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรมเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการบริหารจัดการกับความซับซ้อนทางสังคมในศตวรรษที่ 21 และต้องพัฒนาโรงเรียนเป็นองค์การประกอบการ (entrepreneurial organization) ได้ด้วย

12. นักริเริ่มงาน (Intuitive) ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเรียนรู้ถึงความเชื่อมั่นในสัญชาตญาณ (instincts) ของตนเอง ความสามารถในการเป็นนักคิด นักริเริ่มสร้างสรรค์ผู้บริหารสามารถการแก้ปัญหาให้สำเร็จอย่างไม่คาดฝันหรือจากการสังหรณ์ใจ (intuitively) ซึ่งเป็นการเกิดขึ้นจากความชาญฉลาดที่ดี

13. ความสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจ (Ability to Inspire) ผู้บริหารสถานศึกษาควรสร้างความกระตือรือร้นและความคิดเชิงบวกต่อบุคลากรในการร่วมกันกำหนดทิศทางในอนาคต สิ่งทั้งหมดนี้ต้องเน้นให้เกิดขึ้นในขณะที่ยังดำรงตำแหน่งผู้บริหาร

14. การเจียมเนื้อเจียมตัว (Be Humble) ผู้บริหารสถานศึกษามีความสำคัญต่อการทำหน้าที่ในโรงเรียนซึ่งงานผู้บริหารไม่ใช่เป็นรูปปั้นแต่เป็นงานที่เอื้อต่อทุกคนในโรงเรียนนั่นคือ ต้องมีสัมมาคารวะ การรู้จักบุคคลในชุมชน การเปิดโอกาสกับครูและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

15. ตัวแบบที่ดี (good Model) ผู้บริหารสถานศึกษาต้องรู้ และฝึกพวกเขาให้มีความคิดสร้างสรรค์ การทำงานร่วมกันฝึกการสื่อสารที่ดีและคิดวิเคราะห์เป็นการใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพและการปลูกฝังสร้างสรรค์นวัตกรรมจิตสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยสำหรับการเรียนรู้และความเสี่ยง

2. ทักษะยุคใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษา

ทักษะยุคใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของการเป็นผู้นำที่มีประสิทธิผล ผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งเป็นผู้นำของสถานศึกษา จึงเป็นอย่างยิ่งที่ต้องได้รับการพัฒนาทักษะยุคใหม่ที่จำเป็นต่อการบริหารจัดการสถานศึกษาและการบริหารตนเอง อย่างต่อเนื่องเพื่อนำไปสู่การบริหารงานให้มีประสิทธิภาพ มีนักวิชาการให้ทัศนะด้านทักษะยุคใหม่จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับทักษะยุคใหม่ของภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพของ (Avis Gaze (2016) ได้เขียนงานเรื่อง Preparing School Leaders : 21st Century Skills และ National Association of econdary School Principals (NASSP) (2013) เขียนหนังสือเรื่อง 10 Skills for Successful School Leaders สามารถสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับทักษะของภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่สอดคล้องกันได้ ดังนี้

1. ทักษะการคิดวิเคราะห์และการคิดสร้างสรรค์ (Critical and creative thinking skill)
2. ทักษะการแก้ปัญหา (Problem solving skills)
3. ทักษะการสื่อสาร (communication skill)
4. ทักษะทางเทคโนโลยีและการใช้ดิจิทัล (Technological and digital literacy skills)
5. ทักษะด้านการบริหารองค์การ (Organizational management skills)

6. ทักษะการบริหารงานบุคคล (Personal management skills)
7. ทักษะทำงานเป็นทีม (Teamwork skills)
8. ทักษะด้านนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ (Learning innovation skill)
9. ทักษะการกำหนดทิศทางองค์กร (Setting instructional direction skill)
10. ทักษะการรับรู้ไว (Sensitivity skill)
11. ทักษะการตัดสินใจ (Adjustment skill)
12. ทักษะมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Results orientation skill)
13. ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (interpersonal skill)
14. ทักษะคุณธรรมจริยธรรม (ethical-moral skills)

3. บทบาทหน้าที่ของภาวะผู้นำผู้บริหารสถานศึกษา

บทบาทหน้าที่เป็นแบบแผนพฤติกรรมที่แสดงออกตามตำแหน่งหน้าที่ ซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังของสังคม บทบาทของบุคคลจึงมีความแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรม สำหรับบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา เป็นหน้าที่ในการบริหารสถานศึกษาให้บรรลุเป้าหมายตามตำแหน่งที่ดำรงอยู่มีนักวิชาการให้ทัศนะด้านบทบาทหน้าที่ผู้บริหารสถานศึกษาควร ำไปใช้ประโยชน์ มีรายละเอียด ดังนี้ จากการศึกษาทัศนะด้านบทบาทหน้าที่ผู้บริหารสถานศึกษาของ The Wallace oundation (2012) เป็นมูลนิธิให้ทุนสนับสนุนโครงการส่งเสริมความเป็นผู้นำการศึกษา (Derick Meado (2016) ได้เขียนบทความเรื่อง The Role of the Principal in Schools : (Grossman (2011) ได้พัฒนาชุดมาตรฐานการพัฒนาผู้บริหาร : (DoDEA 21 (2014) ได้นำเสนอเครื่องมือการ ประเมินเรื่อง Instructional Leadership : Self Assessment and Reflection Continuum สามารถสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่สอดคล้องกันได้ ดังนี้

1. บทบาทในฐานะผู้นำทางวิชาการบทบาทในฐานะผู้รักษาระเบียบวินัย
2. บทบาทในฐานะผู้ประเมิน
3. บทบาทในการทบทวนนโยบาย
4. บทบาทในการการบริหารหลักสูตรและการสอน
5. บทบาทในการกำหนดตารางการปฏิบัติงาน
6. บทบาทในการสร้างบรรยากาศและวัฒนธรรมการเรียนรู้
7. บทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาครูและบุคลากร
8. บทบาทในการประชาสัมพันธ์บทบาทในการประสานสัมพันธ์กับชุมชน
9. บทบาทในการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

4. คุณธรรมและจริยธรรมของภาวะผู้นำผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักทฤษฎีหลักทฤษฎีภูมิทัศน์
ประโยชน์ 4

คุณธรรมของภาวะผู้นำสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ถึงแม้จะไม่มีกำหนดให้ปฏิบัติไว้อย่างชัดเจน แต่ต้องประยุกต์จากหลักคุณธรรม จริยธรรมตามแนวทางศาสนาระเบียบกฎหมายคำสั่งและจรรยาบรรณ จากการศึกษาแนวคิดด้านคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาของนักวิชาการกล่าว สอดคล้องกันว่า ผลกระทบหลายด้านของผู้บริหารสถานศึกษาไม่ได้เกี่ยวข้องกับปัญหาคุณธรรมโดยตรง แต่วัตถุประสงค์ด้านคุณธรรมต้องเป็นตัวขับเคลื่อน (driver) ศักยภาพของภาวะผู้นำของผู้บริหาร ให้สามารถบริหารจัดการบรรลุผลสำเร็จได้

หลักธรรมที่นำมาใช้กับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ 4

ในทางพระพุทธศาสนา มีหลักธรรมคำสอนที่ว่าด้วยการดำเนินชีวิตที่ดี หรือการเดินทางสายกลาง ที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา อันเป็น “ข้อปฏิบัติที่พอดี” มีลักษณะแห่งดุลยภาพมีความสมดุลแห่งชีวิต และมีข้อปฏิบัติที่พอดีทั้งในแง่การปฏิบัติและการก้าวพ้นวิฤทธิเศษฐกิจและสามารถเดินไปสู่ชีวิตที่ดีงาม มีดุลยภาพ ตามหลักพระพุทธศาสนา พระธรรมปิฎก หลักธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสรู้นำมาเป็นหลัก ในการดำเนินชีวิตได้ถึงปัจจุบัน

ทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ หมายถึง หลักธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบันหรือ หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้นประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ที่คนทั่วไปปรารถนามีทรัพย์สิน เกียรติไมตรีเป็นต้น ที่จะสำเร็จด้วยธรรม 4 ประการ คือ อุฏฐาน สัมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตตา และสมชีวิตา อย่างไรก็ตาม ในมุมมองของนักการศึกษาได้ให้ความหมายไว้ในหลาย ๆ มุมมอง ผู้วิจัยจึงต้องการสะท้อนให้เห็นถึงความหมายในแง่มุมต่าง ๆ ของนักวิชาการหรือนักการศึกษา สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2554 : 130) ได้กล่าวถึง ทฤษฎีธัมมิกัตถในหนังสือพจนานุกรม พุทธศาสนนฉบับประมวลศัพท์ตอนหนึ่งว่า ทฤษฎีธัมมิกัตถ คือ ประโยชน์ในปัจจุบันหรือประโยชน์สุขสามัญ ที่มองเห็นกันในชาตินี้ที่คนทั่วไปปรารถนามีทรัพย์สิน เกียรติไมตรีเป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรมเรียกเต็ม ว่า “ทฤษฎีธัมมิกัตถสังวัตตนิกรรม” ธรรมอันเป็นไปเพื่อทฤษฎีธัมมิกัตถหรือมักเรียกคล่องปากว่า ทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์มี 4 ประการ คือ

- 1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น
- 2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา
- 3) กัลยาณมิตตตา ถึงพร้อมด้วยความมีเพื่อนเป็นคนดี
- 4) สมชีวิตา ถึงพร้อมด้วยการเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโต, 2548 : 320) ได้กล่าวไว้ในหนังสือคำวัดเกี่ยวกับความหมายของทฤษฎีธัมมิกัตถไว้ว่า “ทฤษฎีธัมมิกัตถ” หมายถึง คุณธรรมที่อำนวย ประโยชน์ให้ในปัจจุบัน

คือ ให้ผลในชาตินี้โดยเป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติมีความมั่นคงมั่นคงจึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หัวใจเศรษฐี มี 4 ประการ ดังนี้

- 1) อุภูฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันในการทำงานหาเลี้ยงชีพในการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ
- 2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักรักษาทรัพย์สิ่งของที่มีอยู่หรือที่ได้มาให้อยู่คงทน
- 3) กัลยาณมิตตตา ถึงพร้อมด้วยความมีเพื่อนดี คือ รู้จักคบเพื่อนรู้จักหาคู่ครองที่ดี
- 4) สมชีวิตา ถึงพร้อมด้วยความมีชีวิตเหมาะสม คือ รู้จักใช้สอยทรัพย์สมบัติกินอยู่พอเพียงไม่ฟุ่มเฟือยเกินไปไม่ฝืดเคืองจนเกินไป

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2547 : 38) กล่าวไว้ในหนังสือธรรมนุญชีวิตถึงที่ภุชฌัมมิกัตถประโยชน์ ว่าเป็นหลักธรรมอำนวยการประโยชน์สุขขั้นต้น มี 4 ประการ ได้แก่

- 1) อุภูฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานและการประกอบอาชีพที่สุจริตฝึกฝนให้มีความชำนาญและรู้จักใช้ปัญญาสอดคล้องตรวจตราหาวิธีการที่เหมาะสมที่จัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี
- 2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรมด้วยกำลังงานของตนไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย
- 3) กัลยาณมิตตตา คบหาคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักเสวนาคบหาคนไม่คบไม่เอาอย่างผู้ที่ซุกงูไปในทางที่เสื่อมเสียเลือกเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้รู้ผู้ทรงคุณผู้มีความสามารถผู้นำเคารพนับถือและมีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่อาชีพการงาน
- 4) สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตแต่พอดีคือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเป็นอยู่พอดีสมรายได้มีให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือยให้รายได้เหนือรายจ่ายมีประหยัดเก็บไว้

สรุป

ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกลไกหลักที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งในด้านการจัดการศึกษาเพื่อให้มีคุณภาพในสถานศึกษา ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีภาวะผู้นำ มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะ เป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มีคุณลักษณะที่ดี มีบทบาทหน้าที่ของภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา มีคุณธรรม จริยธรรม นำเอาหลักธรรมที่ภุชฌัมมิกัตถประโยชน์ 4 มาประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อนำพาสถานศึกษาให้ประสบผลสำเร็จประกอบไปด้วย 4 องค์ความรู้

1. คุณลักษณะของภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย การเป็นนักสร้างสรรค์ นักการสื่อสาร นักคิดวิเคราะห์ สร้างชุมชน มีวิสัยทัศน์ สร้างความร่วมมือ สร้างพลังเชิงบวก มีความมั่นใจ

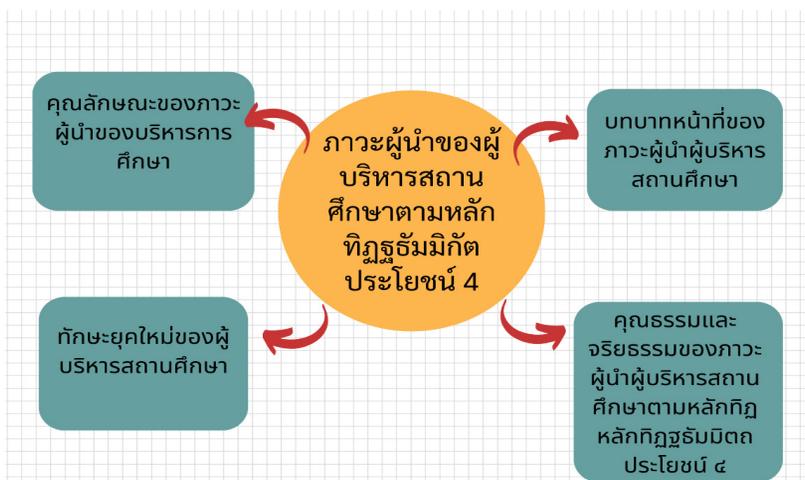
มุ่งมั่นพากเพียร เต็มใจเรียนเป็นเรียนรู้ ริเริ่มงานคิดสร้างสรรค์นวัตกรรม สร้างแรงบันดาลใจ เจียมเนื้อเจียมตัว และเป็นแบบอย่างที่ดี

2. ทักษะยุคใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วยทักษะต่าง ๆ ดังนี้ ทักษะการคิดวิเคราะห์ และการคิดสร้างสรรค์ ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะการสื่อสาร ทักษะทางเทคโนโลยีและการใช้ดิจิทัล ทักษะด้านการบริหารองค์การ ทักษะการบริหารงานบุคคล ทักษะทำงานเป็นทีม ทักษะด้านนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ ทักษะการกำหนดทิศทางองค์กร ทักษะการรับรู้ไว ทักษะการตัดสินใจ ทักษะมุ่งผลสัมฤทธิ์ ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และทักษะคุณธรรมจริยธรรม

3. บทบาทหน้าที่ของภาวะผู้นำผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย บทบาทในฐานะผู้นำทางวิชาการ บทบาทในฐานะผู้รักษาระเบียบวินัย บทบาทในฐานะผู้ประเมิน บทบาทในการทบทวนนโยบาย บทบาทในการการบริหารหลักสูตรและการสอน บทบาทในการกำหนดตารางการปฏิบัติงาน บทบาทในการสร้างบรรยากาศและวัฒนธรรมการเรียนรู้ บทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาครูและบุคลากร บทบาทในการประชาสัมพันธ์บทบาทในการประสานสัมพันธ์กับชุมชน และบทบาทในการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

4. คุณธรรมและจริยธรรมของภาวะผู้นำผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหาร สามารถเลือกใช้ให้เหมาะสมกับบริบทการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่มีอยู่ในตัวของผู้บริหารการนำหลักธรรมมาปฏิบัติจนเป็นอุปนิสัยติดตัวประกอบด้วย คุณธรรมจริยธรรมสำหรับตนเอง คุณธรรมจริยธรรมเพื่อการปฏิบัติหน้าที่การบริหาร และคุณธรรมจริยธรรมสำหรับสังคม

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

เอกสารอ้างอิง

- จักรี ศรีจารุเมธีญาณ และ พระถนัด วฑฒโน. (2561). ภาวะผู้นำกับการพัฒนาชุมชน. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 6(พิเศษ), 527-528.
- ชนพัฒน์ ลิ้มไพบูลย์. (2565). ภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุพรรณบุรี, *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 7(1), 36-48.
- เนตรนภา ท่างภัย. (2545). ความหมายของภาวะผู้นำ. สืบค้นเมื่อ 2 ตุลาคม 2566, จาก <https://www.gotoknow.org/posts/444656>
- ประกอบ บุปรัตน์. (2552). ผู้บริหารสถานศึกษาชื่อและความหมาย. สืบค้นเมื่อ 25 ธันวาคม 2566, จาก http://pracob.blogspot.com/2009/11/blog-post_1389.html
- ปรีชา ทศน์ละไม. (2553). ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การประถมศึกษาชุมพรเขต 2. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). จันทบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2548). คำวัด. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2547). ธรรมนุญชีวิต. กรุงเทพฯ: ศาสนา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2554). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- มารยาท คงเมือง. (2559). คุณธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาตามการรับรู้ของครู จังหวัดอุทัยธานี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 42. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). นครสวรรค์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- หาดแก้ว ทองขาว. (2558). วิสัยทัศน์และพฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 5. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). ลพบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
- เอกพล กาญจน์สำเร็จ. (2560). ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะของผู้บริหารกับความสำเร็จในการบริหารกิจการลูกเสือตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชุมพรเขต 1. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). สุราษฎร์ธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- Avis Gaze. (2016). Preparing School leaders : 21st Century Skills. Retrieved 26 December 2023, from http://www.principals.ca/documents/International_Symposium_White_Paper- OPC.

- Derick Meado. (2016). The Role of the Principal in Schools. Retrieved 26 December 2023, from http://www.etheses.rbruac.th/pdf-uploads/thesis-430-file_10-2022-07.21-09-34-17.pdf
- DoDEA 21. (2014). Instructional Leadership : Self-Assessment and Reflection Continuum. Retrieved 26 December 2023. from shorturl.at/tuJMS.
- George Couros (2010). The 21st century Principal. Retrieved 26 December 2566, from <http://connectedprincipals.com/archives/1663>.
- Gerald Augus. (2012). 21st Century Administrators : New Roles, New Responsibilities. Retrieved 26 December 2023, from http://www.mis.krirk.ac.th/librarytext/ED/2561/Sornsawan_Bunnakornchai.pdf.
- Maxine. The 4 Types of School Principals. Retrieved 26 December 2015, from <http://mawiasgedom.com/the-4typesfschool-principals/>.
- National Association of Secondary School Principals (NASSP) (2013). Breaking Ranks : 10 Skills for Successful School Leaders. Retrieved 26 December 2023, from http://www.nassp.org/Content/158/BR-tenskills_ExSum.pdf.
- The Wallace Foundation. (2012). The school principal as leader : Guiding schools to better teaching and learning. Retrieved 26 December 2023, from <http://shorturl.at/iwAB3>.

การเมืองในทัศนะของมหาตมะ คานธี

Politics in the View of Mahatma Gandhi

นิमित ตราชู¹ และ จรัส ลีกา²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น^{1,2}

Nimit Trachu¹ and Jaras Leeka²

Mahachulalongkornrajavidyalayai University, KhonKaen Campus^{1,2}

Corresponding Author, E-mail : t_nimit1@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอถึงการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองที่ไม่ใช้ความรุนแรงมาเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ ด้วยการนำหลักอหิงสาที่เป็นหลักการที่ทุกคนได้ปฏิบัติอยู่แล้วในชีวิตประจำวันมาเป็นเครื่องมือต่อสู้ทางการเมืองและได้นำวิธีการเมืองแบบ "สัตยาเคราะห์" มาใช้แทนวิธีการใช้ความรุนแรงในการเรียกร้องความยุติธรรมและเสรีภาพให้แก่ประชาชน และหลักอหิงสานี้ได้ถูกนำมาใช้เพื่อการแก้ปัญหาคความขัดแย้งในอินเดียจนได้รับอิสรภาพจากประเทศอังกฤษ

คำสำคัญ: การเมือง; มหาตมะ คานธี; สัตยาเคราะห์

Abstract

This academic article aims to present political activities that do not use violence as a tool for fighting. By using the principle of non-violence, which is a principle that everyone already practices in their daily lives, as a tool for political struggle. Moreover, it has adopted the political method of "Satyagraha" instead of the method of using violence to demand justice and freedom for the grass-root people. This principle of

* ได้รับบทความ: 7 มีนาคม 2567; แก้ไขบทความ: 29 มีนาคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 31 มีนาคม 2567

Received: 7 March 2024; Revised: 29 March 2024; Accepted: 31 March 2024

nonviolence was used to solve conflicts in India until it gained official full independence from England.

Keywords: Politics; Mahatma Gandhi; Satyagraha

บทนำ

ปรัชญาการเมืองเป็นสาขาหนึ่งของปรัชญาประยุกต์ที่มุ่งศึกษาถึงวิถีชีวิต และการดำเนินกิจกรรมทางสังคมและการเมืองของมนุษย์ ปัญหาที่เป็นประเด็นทางการเมืองจึงเป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับสังคม (Society) และ รัฐ (State) ในแง่ของธรรมชาติ (Essence) แหล่งกำเนิด (Origin) และคุณค่า (Value) ของสังคมและกิจการทางการเมือง ซึ่งมีนักปรัชญาการเมืองเป็นกลุ่มนักคิดที่ต้องการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับองค์กรที่เหมาะสมสำหรับมนุษย์ด้วยความคาดหวังจะทำให้สังคมเป็นสังคมที่ดีจึงมีการเสนอแนวคิดเพื่อการพัฒนาสังคมให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา (กิตติพัฒน์ สุวรรณสิริเมธี, 2550 : 1) กระบวนการขบคิดเพื่อแสวงหาผู้ปกครองที่พึงประสงค์ได้มีการกล่าวถึงและโต้แย้งกันตลอดมาทั้งในโลกตะวันออกและตะวันตก นักปรัชญาที่มีชื่อเสียงของโลกหลาย ๆ คนพยายามที่จะแสดงและอธิบายให้เห็นภาพของผู้ปกครองที่ดี ผู้ปกครองที่ดีของนักปรัชญา ก่อให้เกิดความคิดเห็นและความปกครองที่ดีในหมู่ประชาชน (ปานทิพย์ ศุภนคร, 2545 : 243) ปรัชญาการเมือง (Political Philosophy) เป็นความพยายามศึกษาถึงธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ความถูกต้องเหมาะสม ความดีงามของระเบียบทางการเมือง ตลอดจนเป็นความพยายามคิดค้นหาแนวความคิดมาชี้แนะกำหนดความดีขึ้น หรือ เพลิดเพลินของการกระทำ และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ทั้งยังเห็นว่า การวิพากษ์วิจารณ์ การครุ่นคิดคำนึง การเสวนา และการแสวงหาในแนวทางที่ว่านั้น จะเป็นวิธีที่พัฒนา และยกระดับทางศีลธรรมให้สูงขึ้น ซึ่งจะโน้มนำไปสู่การมีจิตสำนึกให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมมากขึ้น (ปานทิพย์ แซ่โค้ว, 2542 : 9)

การเมืองการปกครองของอินเดีย มีประวัติที่ยาวนานหลายพันปี จึงสั่งสมมรดกทางสังคมการเมืองให้แก่อินเดียในปัจจุบันมาก ทั้งที่เป็นปัจจัยส่งเสริมและเป็นปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย มรดกทางสังคมและการเมืองของอินเดียเช่นเรื่องระบบวรรณะ (Caste system) เรื่องความขัดแย้งทางปรัชญาและเรื่องระบบการปกครอง แต่สังคมอินเดียก็เป็นสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ ก่อนอินเดียถูกอังกฤษรุกรานในคริสต์ศตวรรษที่ 17 อังกฤษเข้าปกครองได้นำเอาอารยธรรมตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ทั้งทางตรงและทางอ้อมทำให้สังคมอินเดียเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะสังคมในเมืองใหญ่ ๆ ที่ชาวอังกฤษได้ไปตั้งถิ่นฐาน โดยเปิดโอกาสให้ชาวอินเดียจำนวนจำกัดได้รับการศึกษาอบรมแผนใหม่ทั้งระดับกลาง และสูงตามแบบยุโรป บางพวกมีโอกาสเดินทางไปศึกษาต่างประเทศอังกฤษ ซึ่งการที่ชาวอินเดียบางกลุ่มได้รับการศึกษาตามแบบตะวันตกนี้

ทำให้ชาวอินเดียกลุ่มนี้ได้ทราบถึงความเจริญของยุโรปโดยเฉพาะทางด้านการปกครอง การศึกษาจึงเป็นตัวการสำคัญที่สุดในการปลุกปล้ำทิวาตินิยมที่สำคัญและสร้างกลุ่มปัญญาชนชาวอินเดียขึ้น ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นผู้นำของขบวนการเรียกร้องเอกราชให้อินเดียในที่สุด โดยเฉพาะช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นช่วงที่กระแสแนวคิดประชาธิปไตยกำลังแพร่ขยายมายังดินแดนภายใต้อาณัติของมหาอำนาจในยุโรปผ่านทางชนชั้นกลางของท้องถิ่นที่ได้รับการศึกษาจากประเทศตะวันตก ชนชั้นกลางเหล่านี้เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการเรียกร้องเอกราชจากอังกฤษอย่างค่อยเป็นค่อยไปโดยการตั้งมวลชนเข้าร่วม นั่นคือการฟื้นฟูเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชาวอินเดียขึ้น ซึ่งจะทำให้เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นตัวของตัวเอง และไม่ตกอยู่ในอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษที่ไม่ใช่พวกเดียวกันด้วย แต่เป็นที่น่าเสียดายที่เอกลักษณ์ของอินเดียมิได้เป็นเอกภาพ ปัญหาสังคมจึงเกิดขึ้นพร้อมๆ กับปัญหาการเมือง (เรีอรบ เมืองมัน, 2539 : 19)

มหาตมะ คานธี เป็นนักการเมือง นักคิด และผู้นำชาวฮินดู ที่มีบทบาทต่อการเมืองที่ยิ่งใหญ่ของอินเดีย มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับมากที่สุดในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ท่าน เป็นผู้นำของพรรคคองเกรสที่มีแนวทางเป็นของตนเองและปฏิบัติตามแนวทางความคิดของตน และปฏิบัติตามแนวทางความคิดของตนเองอย่างมุ่งมั่น เองอย่างมุ่งมั่นโดยพิจารณาถึงความสำคัญของการขัดเกลาทางสังคมจนกลายเป็นหลักการและนโยบายที่ท่านยึดถือในการแก้ปัญหาโดยมีหลักการที่แน่นอนและมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เป็นไปตามหลักแห่งธรรมะ มหาตมะ คานธี ได้นำหลักอหิงสาซึ่งใช้ในชีวิตประจำวันของปัจเจกชนเข้ามาสู่การกระทำมวลชนในทางสังคมและการเมือง และนำวิธีการเมืองแบบ "สัตยาเคราะห์" มาใช้แทนวิธีการใช้ความรุนแรงในการเรียกร้องความไม่เป็นธรรมหรือต่อต้านผู้ปกครองที่กดขี่ข่มเหงริดรอนสิทธิ และเสรีภาพของประชาชน โดยใช้แนวคิดของวิธีการ "อหิงสา" เพื่อการแก้ปัญหาขัดแย้งที่รุนแรงในอินเดียจนประสบความสำเร็จ ในการเรียกร้องสวราชย์หรือการปกครองตนเองจากอังกฤษซึ่งอุดมการณ์ทางการเมืองในปัจจุบันของอินเดียนั้นส่วนหนึ่งมาจากลัทธิของปรัชญาต่าง ๆ ที่มีอยู่หลายสำนักปรัชญาในอินเดีย และอีกส่วนหนึ่งมาจากลัทธิทางการเมืองของต่างประเทศซึ่งผู้นำทางการเมืองของอินเดียนำมาเผยแพร่ให้ชาวอินเดียนยอมรับ มหาตมะ คานธี เป็นผู้หนึ่งที่น่าเอาลัทธิของปรัชญาต่าง ๆ ที่มีอยู่ แล้วผสมกับลัทธิการเมืองของต่างประเทศ เพื่อปลุกฝังให้แก่ชาวอินเดีย และกลายเป็นอุดมการณ์ ประชาธิปไตยของอินเดียปัจจุบัน (กฤต ศรียะอาต, 2561 : 54)

จากสภาพความเป็นมาดังที่กล่าวมาแล้วนี้จึงทำให้ผู้เขียนมีความต้องการที่จะนำเสนอถึงการเมืองในทัศนะของมหาตมะ คานธี เพื่อหาคำตอบว่า วิธีการปกครองหรือกิจกรรมทางการเมืองที่ใช้หลักสัตยาเคราะห์และหลักอหิงสาที่มหาตมะ คานธี ได้เคยนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการเรียกร้องเอกราช (สวราชย์) จากอังกฤษให้กับประเทศอินเดียมาแล้วในอดีต และถ้านำหลักการเหล่านั้นมาใช้เพื่อการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองในปัจจุบันมันมีผลอย่างไร และบทความนี้เมื่อเสร็จสมบูรณ์แล้วจะเป็นสารสนเทศแก่ผู้สนใจต่อไป

ความหมายการเมือง

1) ความหมายการเมือง

การเมืองนั้นมีความสำคัญสำหรับมนุษย์เพราะเป็นกิจกรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อกันในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม ดังคำกล่าวของอริสโตเติลที่ได้กล่าวไว้ว่า “มนุษย์คือสัตว์สังคม” (Man is by nature a social animal) มนุษย์นั้นหลีกเลี่ยงการเมืองไม่ได้เพราะการเมืองนั้นช่วยจัดระเบียบทางอำนาจให้กับมนุษย์จนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปลอดภัยและมีประสิทธิภาพในการประกอบกิจการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมการจัดระเบียบเช่นนี้ปรากฏออกมาในรูปแบบของการแบ่งกลุ่มชนเผ่าหรือชนชั้นมีการจัดวางตำแหน่งในการบริหารกลุ่มอย่างเป็นระบบเมื่อมนุษย์มีจำนวนมากมนุษย์จึงหลีกเลี่ยงการเมืองไม่ได้ เพราะการเมืองนั้นช่วยจัดระเบียบทางอำนาจให้กับมนุษย์จนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปลอดภัย และมีประสิทธิภาพในการประกอบกิจการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรม การจัดระเบียบเช่นนี้ปรากฏออกมาในรูปแบบของการแบ่งกลุ่ม ชนเผ่า หรือชนชั้น มีการจัดวางตำแหน่งในการบริหารกลุ่มอย่างเป็นระบบ เมื่อมนุษย์มีจำนวนมากขึ้น กลุ่มหรือเผ่าก็ขยายตัวเป็นเมือง จนเป็นอาณาจักรหรือจักรวรรดิรูปแบบการเมืองและการปกครองก็ซับซ้อนมากกว่าเดิม อันส่งผลให้สิ่งรอบข้าง อุดมการณ์ เศรษฐกิจ ศิลปะ วัฒนธรรม วิถีชีวิตของมนุษย์ ฯลฯ ก็มีความซับซ้อนตาม ซึ่งสิ่งเหล่านั้นก็จะมีอิทธิพลต่อรูปแบบการเมืองและการปกครองเป็นลูกโซ่กันไป

การเมืองมาจากภาษาอังกฤษว่า Politics ซึ่งมีรากศัพท์จากภาษากรีกว่า polis หมายถึง กิจกรรมที่กระทำในเมืองใหญ่ ซึ่งในที่นี้มีลักษณะตามแบบนครรัฐ (Citystate) ของกรีกยุคโบราณเท่านั้นคำว่า polis ยังหมายถึง “สำหรับ” หรือ “เกี่ยวกับ” พลเมือง (Heywood, 2007 : 5)

ความหมายโดยทั่วไปของการเมือง มี 4 ประการดังต่อไปนี้

1. ศิลปะในการปกครอง (Art of Government) ตามนิยามของเดวิด ฮีสตัน การเมืองหมายถึง การที่รัฐใช้อำนาจหน้าที่ในการจัดสรร หรือแจกแจงคุณค่าต่าง ๆ ให้กับสังคมอย่างชอบธรรม (Joseph K, 2013 : 8)

2. กิจกรรมที่ทำในสาธารณะ (Public affairs) นิยามของการเมืองแบบนี้ถือได้ว่านิยามแบบเก่าที่มีการแบ่งแยกขอบเขตของสังคม ออกเป็นสาธารณะ (Public) และส่วนบุคคล (private) ตามนิยามเช่นนี้ การเมืองจะถูกวางกรอบไว้ที่องค์กรทางการเมืองดังที่เข้าใจในปัจจุบันเช่น รัฐบาล รัฐสภา ศาล ระบบราชการ ฯลฯ เป็นหลัก ส่วนองค์กรและกิจการต่าง ๆ ของประชาชนเช่นสหภาพ วงการธุรกิจ สถาบันครอบครัว กิจกรรมทางศาสนา ฯลฯ จะไม่ถูกจัดว่าเป็นเรื่องการเมือง (Hanisch, C., 2022)

3. การประนีประนอมและการหาฉันทมติร่วมกัน (Compromise and Consensus) ตามแนวคิดของกลุ่มพหุนิยม (Pluralism) การเมืองหมายถึงการเจรจาและพูดคุยกัน เพื่อหาทางประนีประนอมและเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม (Shively, 2008 : 10)

4. อำนาจ (Power) การเมืองยังหมายถึงอำนาจอันหมายถึงสิ่งที่ทำให้บุคคลหนึ่งสามารถบังคับให้อีก บุคคลหนึ่งกระทำตามหรือไม่กระทำตามที่ตัวเองต้องการได้อันมีผลต่อพลเมือง

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การเมือง คือ การจัดสรรอำนาจเพื่อประโยชน์สูงสุดของประชาชน ซึ่งหมายถึงการกำหนดและบังคับใช้กฎ ระเบียบของสังคมอย่างยุติธรรม เพื่อสนองตอบประโยชน์สุขของประชาชนอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน การเมืองจึงเป็นกระบวนการเกี่ยวกับการตัดสินใจหรือตกลงใจ เพื่อจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและควบคุมการดำรงชีวิตร่วมกันในสังคม ด้วยการกำหนดและปฏิบัติตามกติกา ตลอดจนการยอมรับการใช้อำนาจในสังคมทั้งในส่วนของการบังคับหรือยอมรับนับถือ

2) ความสำคัญของการเมือง

มนุษย์มีชีวิตเกี่ยวข้องกับสังคมการเมือง จึงจำเป็นต้องรักษากฎเกณฑ์ แบบแผนพฤติกรรมบางอย่างเอาไว้เพื่อความสงบเรียบร้อยของชุมชน เมื่อเวลาผ่านไปมนุษย์มักจะสงสัยและตั้งคำถามว่า กฎเกณฑ์หรือข้อบังคับที่มีอยู่เหมาะสมหรือไม่กับสถานการณ์ในขณะนั้น ผู้ที่ตั้งคำถามถึงสิ่งที่ดีในสังคม และตรวจสอบความคิดที่ผ่านมา หรือกฎระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ และเสนอความคิดใหม่ขึ้นมา นั้น เรียกว่า “นักคิด” นักคิดแต่ละคนจะมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมที่เขาอยู่ในขณะนั้น ความคิดทางการเมืองเป็นระบบความคิดที่สะท้อนความเห็นทางการเมือง เป็นแนวทางปฏิบัติที่ผู้มีส่วนร่วมทางการเมืองใช้เป็นเครื่องมือในการสนับสนุน หรือโจมตีสถาบันใดสถาบันหนึ่ง บางครั้งอาจเป็นจินตนาการหรืออุดมคติ และความสนใจในการวินิจฉัยเชิงคุณค่า ความคิดทางการเมืองจึงเป็นผลที่ได้จากประสบการณ์ และการสังเกตการณ์ความเป็นไปของสังคม ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงไปได้ตามยุคสมัย และต้องมีการเผยแพร่ความคิดเห็นนั้น ๆ ให้มวลชนรับรู้และปฏิบัติตาม จึงมีลักษณะใกล้เคียงกับอุดมการณ์ทางการเมือง (สมบัติ จันทร์วงศ์, 2523 : 4)

เสนห์ จามริก (2510 : 1) อธิบายความสำคัญของการเมืองว่า เป็นการอธิบายอ้างอิงหรือวิพากษ์วิจารณ์ด้านต่าง ๆ ของสัมพันธ์ภาพทางการเมือง กล่าวคือ ผู้ที่ปกครองกับผู้ถูกปกครอง ดังที่เราได้เห็นเรื่องต่าง ๆ มากมายมหาศาลอยู่ในหัวข้อเรื่องนี้ สมาชิกสังคมทุกคนได้รับผลกระทบจากสัมพันธ์ภาพเหล่านี้ เขาได้รับอยู่แล้ว และจะได้รับอยู่ต่อไป เขาอาจให้ความใส่ใจต่อเรื่องราวมากหรือเพียงเล็กน้อย แต่เขาไม่อาจหนีข้อเท็จจริงที่ว่า สิ่งที่เขาเป็นอยู่หรือสิ่งที่เขากระทำเป็นเรื่องที่กำหนดขึ้น ส่วนใหญ่ทีเดียว โดยระบบการเมืองที่ตนประกอบเป็นส่วนหนึ่ง และพื้นฐานของระบบการเมืองก็คือ ความคิดทางการเมือง

Eugene J. Meehan (1967 : 2) มีความเห็นว่า ความสำคัญของการเมืองเป็นเรื่องของความคิดเห็นเชิงประเมินค่าทางการเมือง ซึ่งบางครั้งก็ไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับการเมืองที่เป็นจริง หรืออาจเป็นความคิดเห็นที่ยากแก่การที่จะทำให้เป็นจริงก็ได้ แม้ว่าการศึกษาความคิดทางการเมืองจะเกี่ยวข้อง กับประสบการณ์ทางการเมืองในระดับหนึ่งก็ตาม

Leo Strauss (1973 : 9) ให้ความหมาย ความสำคัญของการเมืองคือการสะท้อนความคิดหรือความหมายใด ที่มีความสำคัญทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นความเห็นหรือจินตนาการที่เป็นหลักเบื้องต้นทางการเมือง โดยมีเจตนาเพื่อสนับสนุนหรือป้องกันความคิด ความเชื่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือเป็นความสนใจเฉพาะในกฎเกณฑ์ หรือนโยบายทางการเมืองอย่างใดอย่างหนึ่ง

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2525 : 42) กล่าวว่า มีทัศนะเกี่ยวกับความคิดทั้งหลายของมนุษย์ว่า แนวคิดทั้งหลาย รวมทั้งแนวคิดทางการเมือง มีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมในสังคมหนึ่ง ๆ เสมอ กล่าวคือความคิดและสิ่งแวดล้อมในสังคม ต่างปรุงแต่งซึ่งกันและกันตลอดเวลา ความคิดจึงไม่ได้เป็นปรารถนาภาพที่หยุดนิ่งและยังมีส่วนหนึ่งในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์อีกด้วย

ดังนั้น ความสำคัญของการเมือง หมายถึง ระบบที่เกี่ยวข้องกับการเมือง การแบ่งคุณค่าต่าง ๆ ในสังคมโดยความสัมพันธ์ทางอำนาจ ความคิดทางการเมืองมีจุดประสงค์เพื่อสนับสนุน ป้องกันหรือโจมตีความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่งหรือสถาบันหนึ่ง และเผยแพร่ความคิดทางการเมืองนั้นให้มวลชนรับรู้และปฏิบัติตาม ด้วยเหตุที่ความคิดทางการเมืองไม่สามารถตัดขาดจากสังคมได้ อิทธิพลจากสภาพของสังคม เพราะเป็นสิ่งที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกันตลอดเวลา ความคิดทางการเมืองไม่สามารถเกิดขึ้นเอง ต้องอาศัยอิทธิพลจากปัจจัยของสภาพของสังคม และสถานการณ์ทางการเมือง ซึ่งมีผลต่อการก่อรูปแนวคิดทางการเมืองของนักคิดทางการเมืองอีกด้วย ดังนั้น ในการศึกษาแนวคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ จำเป็นต้องศึกษาปัจจัย และองค์ประกอบต่างๆ ได้แก่ ภูมิหลัง ประสบการณ์ การศึกษา สภาพสิ่งแวดล้อม และสภาพทางสังคมการเมือง ซึ่งมีผลในช่วงที่ท่านได้ศึกษาและนำเสนอแนวคิดออกมาด้วย

แนวคิดทางการเมืองในทัศนะของมหาตมะ คานธี

ในรูปแบบของการปกครองของมหาตมะ คานธี เกิดจากนักการเมืองที่เสนอหลักการการปกครองที่ดีที่สุดในทัศนะของท่าน คือการเมืองที่มีหลัก “สัตยาเคราะห์” หมายถึง “การต่อต้านแบบไม่ต่อสู้” (passive resistance) ซึ่งคานธีนำมาใช้เป็นวิธีการของท่านนั้นในที่สุดคานธีได้เปลี่ยนมาใช้เป็นคำว่า “สัตยาเคราะห์” (satyagraha) แทนคำนี้ คานธีคิดขึ้นจากคำในภาษาสันสกฤตสองคำ สัตยะ (satya) (ความจริง ความถูกต้อง) และ อาครหะ (agraha) (ความมั่นคง ความตั้งใจแน่วแน่) การเปลี่ยนชื่อนี้ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญเพราะว่า “การต่อต้านแบบไม่ต่อสู้” ถูกแปลความหมายไปในทางที่คับแคบเกินไปว่าเป็นอาวุธของคนอ่อนแอ และยังอาจสามารถยอมรับความเกลียดชังภายใน ซึ่งในที่สุดแล้วสามารถจะนำไปสู่ความรุนแรงได้

คานธีได้ค้นพบวิธี “สัตยาเคราะห์” (Satyagraha) สัตยาเคราะห์เป็นพื้นฐานทางศีลธรรมที่สำคัญของสังคมที่มหาตมะ คานธี นำเอาแนวคิดในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ศาสนาพุทธและศาสนาเซน

มาใช้เป็นวิธีการในการต่อสู้กับศัตรูภายในตัวเองและศัตรูภายนอกนั้น คือหลักธรรมที่ชื่อว่า อหิงสา คือ การไม่เบียดเบียนกัน แต่มหาตมา คานธี ใช้คำนี้ในความหมายที่กว้างกว่าการไม่เบียดเบียนที่เราเข้าใจกันทั่วไป หมายถึง การเบียดเบียนกันทั้งทางกาย (ฆ่ากันทำร้ายร่างกาย) ทางวาจา (ด่าว่ากัน) และทางใจ (นึกคิดในทางไม่ดีต่อผู้อื่น) และยังแสดงให้เห็นว่า จุดหมายสำคัญของอหิงสาคือความรักความปรารถนาดีต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งมวลไม่เลือกหน้า ไม่ว่า มิตร หรือศัตรู รวมถึงการให้อภัยต่อผู้เป็นศัตรูอยู่ในตัวด้วย อหิงสาในภาคปฏิบัติหาใช้สิ่งใดไม่ หากเป็นความรักด้วยความเมตตาปราณี เป็นกฎที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของอหิงสา เป็นศีลธรรมที่ทรงพลังกว่าอย่างหาที่เปรียบไม่ได้ อหิงสาเป็นสิ่งประเสริฐที่สุดในชีวิต (มหาตมา คานธี (แปลโดย กรุณา กุศลาสัย, เรื่องอุไร กุศลาสัย), 2523 : 81)

การต่อสู้แบบ “สัตยาเคราะห์” หรือที่เรียกกันว่าต่อสู้ “ดื้อแพ่ง” นั้นผู้ต่อสู้จะต้องไม่ใช้กำลังกับฝ่ายปรปักษ์ ผู้ต่อสู้จะต้องมีความอดทนและเห็นใจฝ่ายที่เป็นปรปักษ์ และการยอมรับทุกซ์ด้วยตนเอง และยอมรับผลที่จะเกิดขึ้น กล่าวคือพลเมืองดีปฏิบัติตามกฎหมายด้วยใจสมัคร พลเมืองดีทำลายกฎหมายเมื่อเขาเห็นว่ากฎหมายนั้นไม่เป็นธรรม และยินดีรับโทษทัณฑ์อันพึงจะได้รับ เป็นปฏิบัติการที่ตรงข้ามกับการต่อสู้ด้วยอาวุธ และยอมรับผลจากกระทำที่เกิดขึ้น เช่น ยอมติดคุก ยอมรับการจับกุม เป็นการดื้อแพ่งที่ผู้ดื้อแพ่งต้องรับทุกซ์กรรมาน ผู้อื่นไม่ต้องรับทุกซ์กับเขา กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การกบฏโดยปราศจากการใช้กำลัง ผู้ดื้อแพ่งจะไม่นำพาต่ออำนาจรัฐ ไม่ยอมรับนับถือกฎหมายทุกระดับของรัฐที่ไม่ชอบด้วยศีลธรรม เช่น จะไม่ยอมเสียภาษีที่ไม่เป็นธรรม ไม่ยอมปฏิบัติตามกฎหมายที่ห้ามมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดเข้าไปเจรจาติดต่อกับทหารในกองทหาร แนวคิดของคานธี คนและการกระทำเป็นสองสิ่งที่ต้องแยกจากกัน กล่าวคือต่อต้านและโจมตีระบบ แต่ต้องไม่โจมตีตัวบุคคล (อานนท์ จิตรประภาส , 2558 : 13)

หัวใจของแนวคิดสัตยาเคราะห์ คือ การอุทิศชีวิตกับสิ่งที่เชื่อว่าถูกต้อง โดยมีเงื่อนไข ดังนี้

- 1) ต้องไม่เกลียดชังฝ่ายตรงข้าม
- 2) ต่อสู้เรื่องที่เป็นจริง
- 3) ต้องอดทนต่อความทุกซ์กรรมาน
- 4) สวดมนต์ภาวนาอันเป็นเป้าหมายสูงสุดในสัตยาเคราะห์

การศึกษาเรื่องสัตยาเคราะห์ทำให้ทราบโครงสร้างแนวคิดของคานธี เนื่องจากสัตยาเคราะห์มีหลักการที่สำคัญ 3 ประเด็น ได้แก่ (จันทน์ อธิวัฒน์สิทธิ์, 2525 : 71)

1. พระเป็นเจ้าคือสัจจะ

คานธีเป็นชาวฮินดูบูชาวิษณุเทพเจ้าตั้งแต่กำเนิด เกิดในวรรณะแพศย์ แม่ของคานธีเคร่งครัดในศาสนาอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการสมานทานศีลและวัตรปฏิบัติต่าง ๆ ความเชื่อทางศาสนาจึงเป็นแบบเทวนิยม คือ มีความเชื่อในพระเป็นเจ้า แต่ที่คานธีแตกต่างกับคนอื่น คือ การที่เขาเชื่อว่า ความจริงคือ พระเป็นเจ้าและเขาพยายามพิสูจน์ความจริงนี้ด้วยการฝึกปฏิบัติตนในเรื่องความจริง (Truth) ก็เพื่อเข้าถึงพระเป็นเจ้า

2. บรรลุสัจจะจะต้องใช้วิธีหิงสา

การเข้าถึงสัจจะต้องปฏิบัติตามหลักอหิงสา คือ ความไม่เบียดเบียน (Non-violence) เมื่อคานธีไปรับภรรยาและลูกชายที่ทำเรือเคอร์บัน ซึ่งได้เดินทางไปอยู่ที่แอฟริกาไปด้วยกัน เขาถูกทำร้ายร่างกายจนสลบ แต่ก็ไม่เอาเรื่อง เพราะว่าเขามีหลักธรรมในใจ คือ การไม่เบียดเบียน

3. อหิงสาจะเกิดขึ้นได้ต้องอุทิศตนหรือการเสียสละตน

การประพฤติปฏิบัติตามหลักอหิงสาจำเป็นต้องทุ่มแรงกายแรงใจอย่างมาก นั่นคือ การเสียสละตน (Self-sacrifice) เพื่อสังคม หรือที่เรียกว่า ตบะ (Self-torture) ยกตัวอย่าง การประท้วงด้วยการอดอาหาร การเดินขบวน

จากแนวคิดของคานธีที่กล่าวมา จะเห็นว่า หลักการสัตยาเคราะห์ของคานธีทำให้เกิดสันติ ประกอบแนวคิดสำคัญ 3 ประเด็น คือ 1) พระเป็นเจ้า คือ สัจจะ คานธีเชื่อมั่นในพระเป็นเจ้า แต่พระเป็นเจ้าที่เขายึดมั่น คือ ความจริงหรือสัจจะ เขาปฏิบัติตามหลักการนี้ตั้งแต่เด็ก กระทั่งเป็นวัยรุ่นเรียนหนังสือและวัยทำงาน สัจจะที่เขายึดมั่นนี้ได้เป็นแรงขับเคลื่อนในการต่อสู้อันยิ่งใหญ่ เช่น การมีสัจจะที่จะอดอาหารประท้วง เป็นต้น 2) หนทางเดียวที่จะบรรลุสัจจะจะต้องใช้วิธีหิงสา การปฏิบัติตามหลักสัจจะของคานธีต้องต่อสู้กับความลำบากทั้งทางกายและใจ ทำให้เขาต้องฝึกฝนหลักอหิงสา คือ ความไม่เบียดเบียนไปด้วย เช่น การไม่ทำร้ายร่างกาย การเอาชนะความเกลียดชัง การขจัดความเป็นศัตรูออกจากจิตใจ การให้อภัย การให้โอกาสคนทำผิด 3) อหิงสาจะเกิดขึ้นได้ต้องอุทิศตนหรือเสียสละตน คานธีทราบเป็นอย่างดีว่าการต่อสู้กับการไม่เบียดเบียนต้องแลกกับความเสียสละตนเอง คานธีจึงยอมลำบากด้วยการเดินขบวน การอดอาหารประท้วง เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า “สัตยาเคราะห์” หรือที่เรียกกันว่า “ดื้อแพ่ง” จะต้องไม่ใช่กำลังกับฝ่ายปรปักษ์ ผู้ต่อสู้จะต้องมีความอดทนและเห็นใจฝ่ายที่เป็นปรปักษ์และการยอมรับทุกซ์ด้วยตนเอง และยอมรับผลที่จะเกิดขึ้น กล่าวคือพลเมืองดีปฏิบัติตามกฎหมายด้วยใจสมัคร พลเมืองดีทำลายกฎหมายเมื่อเขาเห็นว่ากฎหมายนั้นไม่เป็นธรรม และยินดีรับโทษทัณฑ์อันพึงจะได้รับ เป็นปฏิบัติการที่ตรงข้ามกับการต่อสู้ด้วยอาวุธ ท่านได้นำไปแปรเป็นการต่อสู้ในวิธีการต่าง ๆ เป็นอาวุธทางการเมือง ดังนั้นจึงจะไม่ถูกนำมาใช้อย่างพร่ำเพรื่อ เมื่อสิ่งที่อยู่ดีธรรม เกิดขึ้นในสังคม เช่น การออกกฎหมายโดยรัฐเป็นไปเพื่อกดขี่ประชาชน สัตยาเคราะห์จะต่อต้านกฎหมายนั้นไม่ใช่ต่อต้านรัฐ และแม้ว่ารัฐนั้นมักจะออกกฎหมายที่ผิดศีลธรรมอยู่เนือง ๆ ก็ไม่ใช่เหตุผลที่นัก สัตยาเคราะห์จะต้องต่อต้านรัฐโดยการไม่ยอมรับฉบับอื่น ๆ ด้วย ในฐานะเช่นนี้ จะทำให้สามารถใช้ ดุลยพินิจได้ว่า กฎหมายฉบับใดถูกต้องมีความเป็นธรรม และกฎหมายฉบับใดผิดไม่เป็นธรรม เมื่อนั้นเขาจึงจะมีสิทธิ์ที่จะดื้อแพ่งต่อกฎหมายที่เขาเห็นว่าไม่เป็นธรรมได้ ทั้งนี้โดยมีเงื่อนไขของการต่อสู้ที่ได้กำหนดไว้ (คานธี, โมหันทาส การามจันทร์, 2529 : 596)

ทัศนะของผู้เขียน

จากการศึกษาแนวคิดทางการเมืองของมหาตมะ คานธี เห็นได้ว่า สัตยาเคราะห์เป็นพื้นฐานทางศีลธรรมที่สำคัญของสังคม ที่มหาตมา คานธี นำเอาแนวคิดในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาพุทธและศาสนาเชน มาใช้เป็นวิธีการในการต่อสู้กับศัตรูภายในตัวเองและศัตรูภายนอกนั้น คือ หลักธรรมที่ชื่อว่า อหิงสา คือ การไม่เบียดเบียนกัน แต่มหาตมะ คานธี ใช้คำนี้ในความหมายที่กว้างกว่าการไม่เบียดเบียนที่เราเข้าใจกันทั่วไป หมายถึง การเบียดเบียนกันทั้งทางกาย (ฆ่ากันทำร้ายร่างกาย) ทางวาจา (ด่าว่ากัน) และทางใจ (นึกคิดในทางไม่ดีต่อผู้อื่น) และยังแสดงให้เห็นว่า จุดหมายสำคัญของอหิงสา คือ ความรัก ความปรารถนาดีต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งมวลไม่เลือกหน้า ไม่ว่า มิตร หรือศัตรู รวมถึงการให้อภัยต่อผู้เป็นศัตรูอยู่ในตัวด้วย อหิงสาในภาคปฏิบัติหาใช้สิ่งใดไม่ หากเป็นความรักด้วยความเมตตาปราณี เป็นกฎที่ยิ่งใหญ่ที่สุดอหิงสาเป็นศีลธรรมที่ทรงพลานุภาพอย่างหาที่เปรียบไม่ได้ อหิงสาเป็นสิ่งประเสริฐที่สุดในชีวิต (มหาตมา คานธี (แปลโดย กรุณา กุศลาสัย, เรื่องอุไร กุศลาสัย), 2523 : 81)

ในทัศนะผู้เขียน เห็นว่าสัตยาเคราะห์คืออำนาจของสัจจะซึ่งปรากฏอยู่ในตัวของมนุษย์ในรูปของพลังจิตใจ และมนุษย์สามารถใช้สัตยาเคราะห์ได้ก็ต่อเมื่อเขาตระหนักถึงคุณค่าของความรักหรืออหิงสา เมื่อมนุษย์ประกาศพลังแห่งจิตใจและอหิงสาเข้าด้วยกัน เขาจึงรับรู้ในสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ในฐานะของมนุษย์ และต้องต่อต้านความไม่เป็นธรรมในสังคมที่ตนได้ประสบอยู่ รูปแบบการต่อสู้แบบสัตยาเคราะห์แบ่งได้เป็น 2 แบบ คือ การไม่เชื่อฟังต่อรัฐ และการถอนความร่วมมือ รูปแบบทั้งสองนี้แสดงออกถึงความไม่เป็นสัตยาเคราะห์มากกว่าการดื้อแพ่ง ซึ่งมหาตมะ คานธี เคยใช้ในสังคมแอฟริกาในระยะแรก ๆ แต่การดื้อแพ่งนั้นเป็นรูปแบบการต่อสู้ที่ยืนยันเจตนารมณ์และการกระทบที่ค่อนข้างแข็งแกร่ง แม้จะไม่ใช้ความรุนแรงกระทำต่อฝ่ายตรงข้ามโดยตรงก็ตาม แต่ภายหลังมหาตมะ คานธี จะหลีกเลี่ยงที่ใช้วิธีการดื้อแพ่ง แต่จะไปใช้วิธีการไม่เชื่อฟังและถอนความร่วมมือมากกว่า ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความรักที่มีต่อผู้กระทำผิดเพื่อชี้ทางออกให้เห็นสิ่งที่ถูกต้องด้วย วิธีการไม่เชื่อฟังเป็นส่วนหนึ่งของการถอนความร่วมมือและจุดหมายของการถอนความร่วมมือ คือ การบีบบังคับรัฐให้ตกอยู่ในภาวะลำบาก เพื่อความพยายามเปลี่ยนแปลงฝ่ายตรงข้าม ด้วยเหตุผลนี้การต่อสู้แบบสัตยาเคราะห์นี้จึงเป็นการเคลื่อนไหวแห่งการกระทำตนให้บริสุทธิ์ (A.C. Niemeijer, 1972 : 76)

แนวคิดทางการเมืองของมหาตมะ คานธี มีลักษณะในทางความคิดทางการเมืองประชาธิปไตยหรือความคิดทางการเมืองที่อ้างความชอบธรรมของการปกครองโดย ดังนี้ คือ 1) การปกครองที่แท้จริงคือการบังคับตนเองหรือการควบคุมตนเอง 2) วิธีทางที่จะนำไปสู่ การปกครองตัวเองคือ ใช้พลังวิญญาณหรือพลังความรักที่เรียกว่า “สัตยาเคราะห์” คือ การบรรลุคุณค่าสูงสุดทางจิตใจ และเสรีภาพทั้งทางการเมืองและ พันธนาการที่ปิดกั้นการบรรลุสัจจะและกลุ่มเป้าหมายของคือประชาชนทั้งหมดทั่วอินเดียนและทั้งโลก เป็นถ้อยแถลงเกี่ยวกับอุดมคติทางสังคมและทางการเมือง (เดอ แบริ้, 2523 : 463)

ดังนั้น รูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดตามที่ชนะของ มหาตมะ คานธี คือ รูปแบบการปกครองที่มีการพัฒนาศีลธรรมของปัจเจกบุคคลควบคู่ไปการพัฒนาทางการเมือง ท่านได้ใช้หลักการของสัตยาเคราะห์ และอหิงสา มาทดลองใช้กับรูปแบบการปกครองในทศนะของท่าน โดยมี “สัตยาเคราะห์” เป็นอาวุธทางความคิดทางการเมืองเพื่อต่อสู้กับรัฐที่อยู่ดิธธรรมหรือกฎหมายที่กดขี่ประชาชน “อหิงสา” นั้นได้รับการยกย่องว่าเป็นอุดมคติทางการเมืองและสังคมที่มีความรักเพื่อนมนุษย์เป็นรากฐาน และมีความปรารถนาที่จะเห็นเพื่อนมนุษย์ของตนมีความเป็นอยู่อย่างมีอิสระเสรีภาพ อันนำไปสู่สังคมที่มีเสรีภาพและน่าพึงปรารถนาโดยมีการเรียกร้อง เสรีภาพทางการเมืองและการปกครองตนเองจากอังกฤษและเรียกร้องให้มนุษย์หวนคืนสู่การเป็นตัวของตัวเอง กลับไปหาคุณค่าแห่งจิตใจตามที่หลักแห่ง “สัจจะ” ที่ควรเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยและให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการปกครองตนเอง มีสิทธิเลือกตั้งผู้แทนของตนเองและการปกครองที่ดีที่สุดนั้นควรนำเอาแบบอย่างที่ดีของบรรพบุรุษที่ได้ดำเนินการปกครองที่ดี และได้ผลเป็นรูปแบบของตนเองเพื่อนำมาปรับปรุงใช้ให้เหมาะสมกับเหตุการณ์การปกครองในปัจจุบัน

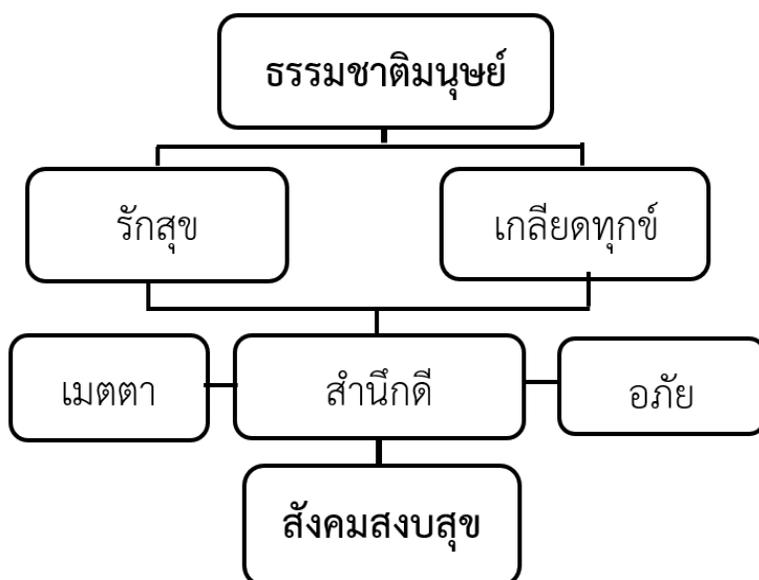
สรุป

แนวคิดทางการเมืองในทศนะของมหาตมะ คานธี ได้นำเอา “สัตยาเคราะห์” เป็นอาวุธทางการเมือง สัตยาเคราะห์ คือ อาวุธแห่งสัจจะและความรัก ความเคลื่อนไหวที่เรียกว่า “สัตยาเคราะห์” เป็นการทดลองความจริงทางการเมืองที่ยิ่งใหญ่และทรงพลังที่สุดของคานธี ขบวนการสัตยาเคราะห์จะยึดมั่นอยู่แต่ในหลักแห่ง “อหิงสธรรม” จะอุทิศตนและทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อความถูกต้องและความยุติธรรม

หลักสำคัญที่คานธีถือปฏิบัติในเรื่อง “อหิงสา” ก็คือ การยอมทนทุกข์เพื่อชำระจิตใจของ ตัวเอง และเปลี่ยนจิตใจของผู้ที่ทำผิด คานธีได้อวดอาหารนับจำนวนครั้งไม่ถ้วนในชีวิต เมื่อเห็น ผู้ร่วมงานใช้วิธีการรุนแรงหรือกระทำผิด ด้วยความเสียสละและการยอมทนทุกข์ของคานธี ผู้กระทำผิดได้สำนึกกลับตัวเสียใหม่ คานธี ถือว่าการอดอาหารเป็นการชำระจิตใจของตนเองให้บริสุทธิ์ และเป็นการชำระจิตสำนึกของส่วนรวม ให้บริสุทธิ์ด้วยการปฏิบัติแบบ “อหิงสา” ความจริงหรือคุณธรรมในตัวของมนุษย์จะถูกปลูกให้ดีขึ้นในจิตสำนึก และไม่ว่ามีตรหรือศัตรูก็จะกลายเป็นบุคคลที่รักความจริงและความเป็นธรรมในที่สุด ถ้าเป็นมิตร ก็จะเป็นมิตรที่ดียิ่งขึ้น ถ้าเป็นศัตรูก็จะค่อย ๆ เปลี่ยนท่าทีจากศัตรูกลายเป็นมิตรในที่สุด คานธีมีความเชื่อมั่นในมนุษยชาติมาก ว่ามนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะเป็นคนดีหรือคนเลว หากได้รับการปฏิบัติอย่างถูกต้องแล้ว ก็จะกลายเป็นคนดีขึ้นมาได้ทุกคนไม่มียกเว้น

องค์ความรู้ใหม่

จากการนำเสนอบทความวิชาการเรื่อง “การเมืองในทัศนะของมหาตมะ คานธี” ทำให้ได้ องค์ความรู้ว่า ถ้ามนุษย์ทุกคนมีสำนึกว่า ทุกชีวิตมีความรู้สึกรักความสงบสุขและเกลียดกลัวความทุกข์ เหมือนกัน การได้เห็นคุณค่าในชีวิตของเพื่อนมนุษย์จะทำให้เกิดความรักและมีเมตตาต่อกัน การทำร้าย ประหัตประหารกันที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันเพราะว่ามนุษย์ไม่เห็นคุณค่าชีวิตมนุษย์ด้วยกัน จึงมีการ เบียดเบียนกันด้วยกาย วาจา ใจ และนำไปสู่การทำสงคราม สรุปลงเป็นแผนภูมิภาพได้ ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

เอกสารอ้างอิง

- กฤต ศรียะอาด. (2561). การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องตรีภาวะสัมพันธ์ในปรัชญาของคานธี. วารสาร มหาวิทยาลัยวิชาการ, 5(2), 53-62.
- กิตติพัฒน์ สุวรรณสิริเมธี. (2550). เอกสารประกอบวิชาปรัชญาการเมืองตะวันตก. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- คานธี, โมहनทาส การามจันทร์ (แปลโดย กรุณา-เรืองอุไร กุศลาลัย). (2529). อัตชีวประวัติ หรือข้าพเจ้า ทดลองความจริง. กรุงเทพฯ: อาศรมวัฒนธรรมไทย - ภารต.

- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. (2525). ประวัติแนวความคิดทางสังคม (History of Social Thought). กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- เดอร์ แบร์ และ วิลเลียม ซีโอดอร์ (แปลโดย จำนงค์ ทองประเสริฐ). (2523). บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2525). การศึกษาประวัติความคิดของไทย. *วารสารธรรมศาสตร์*, 11(4), 42.
- ปานทิพย์ แซ่คิ้ว. (2542). การศึกษาเชิงเปรียบเทียบเชิงปรัชญา เรื่อง ชัมมิกราชาและราชาปราชญ์. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปานทิพย์ สุภนกร. (2545). ปรัชญาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- มหาตมา คานธี (แปลโดย กรุณา กุศลาสัย, เรื่องอุไร กุศลาสัย). (2523). โลกทั้งผองพี่น้องกัน. กรุงเทพฯ: สายสือไทย.
- เรือบ เมืองมั่น. (2539). มหาตมา คานธี กับการพยายามแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างฮินดูและมุสลิม. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมบัติ จันทรวงศ์ และ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2523). ความคิดทางการเมืองและสังคมไทย. กรุงเทพฯ: บรรณกิจการพิมพ์.
- เสน่ห์ จามริก. (2510). ความคิดทางการเมืองของเพลโตถึงปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อานนท์ จิตรประภาส. (2558). มหาตมาคานธี มหาบุรุษแห่งสัตยาเคราะห์. กรุงเทพฯ: ยิปซี.
- A.C. Niemeijer. (1972). *The Khilafat Movement In India*. The Haque: Martinus Nijhoff.
- Eugene J. Meehan. (1967). *Contemporary Political Thought : A Critical Study*, Home Wood, Illinois : The Dorsey Press.
- Hanisch, C. (2022). *The Personal Is Political*. Retrieved 11 January 2022, from: <http://www.roehampton.ac.uk/uploadedFiles>.
- Heywood, A. (2007). *Politics*. New York: Palgrave Macmillan.
- Joseph K. (2013). *Comparative Politics: An Introduction*, USA: McGraw-Hill Education.
- Leo Strauss, (1973). *What is Political Philosophy? And other Study*, Westport, Connecticut: Greenwood Press.
- Shively, W. P. (2008). *Power & Choice: An Introduction to Political Science*, UK: McGraw-Hill Education.

การส่งเสริมความผาสุกดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวตามหลักพุทธธรรม
Promoting Well-Being and Caring for the Elderly in the Family
According to Buddhist Principles

บุญญาพร ธนัชชาลัย
สโมสรไลออนส์ศรีประจักษ์ อุตรธานี
Buyabon Thanatchawalai
Lions Club Udonthani Sri-Prajak
Email: buyapornt@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการส่งเสริมความผาสุกดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวตามหลักพุทธธรรม ความผาสุกทางใจมีความสำคัญต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ การสนับสนุนต่อสิทธิและประโยชน์ของผู้สูงอายุเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และความสัมพันธ์สังคมในการดำรงชีวิตตามหลักพุทธธรรม หลักภavana 4 ประกอบด้วย กายภavana การพัฒนาด้านร่างกาย สีลภavana การพัฒนาด้านพฤติกรรม จิตภavana การพัฒนาด้านจิตใจ ปัญญาภavana การพัฒนาด้านปัญญา เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุให้ดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อให้การดำเนินงานเกี่ยวกับการคุ้มครองดูแล การส่งเสริมและการสนับสนุนต่อสิทธิและประโยชน์ของผู้สูงอายุเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย นำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์เป็นแนวทางการพัฒนาการส่งเสริมความผาสุกและการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว

คำสำคัญ: การส่งเสริมความผาสุก; ผู้สูงอายุ; หลักพุทธธรรม

* ได้รับบทความ: 29 กันยายน 2566; แก้ไขบทความ: 15 มีนาคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 19 มีนาคม 2567
Received: 29 September 2023; Revised: 15 March 2024; Accepted: 19 March 2024

Abstract

The purpose of this academic article is to study the promotion of well-being and care for the elderly in the family according to Buddhist principles. Mental well-being is important to the quality of life of the elderly. Supporting the rights and benefits of the elderly is effective and in accordance with the provisions of the Constitution of the Kingdom of Thailand. and social relations in living according to the principles of Buddhism. The 4 principles of meditation include body meditation, physical development, spiritual meditation, behavioral development, mental meditation, mental development, wisdom meditation, intellectual development. It is a tool for improving the health of the elderly so that they can live effectively in society and to carry out operations related to protection and care Promoting and supporting the rights and benefits of the elderly is effective and consistent with the provisions of the Constitution of the Kingdom of Thailand. Apply the principles of Buddhism as a guideline for developing, promoting well-being and caring for the elderly in the family.

Keywords: Promoting Well-being; Elderly People; Principles of Buddhism

บทนำ

ในสังคมโลกปัจจุบัน สถานการณ์ประชากรกำลังเป็นที่ได้รับความสนใจ โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างประชากรที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นสังคมเข้าสู่ "สังคมผู้สูงอายุ" (Aging Society) สังคมไทยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรครั้งสำคัญ กำลังประสบปัญหาในระดับชาติสถานะผู้สูงอายุมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างมาก ประเทศไทยจะเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ในปี 2567 เมื่อประชากร อายุ 60 ปี ขึ้นไปมีสัดส่วนมากกว่าร้อยละ 20 (ปัทมา ยมศิริ และคณะ, 2563 : 218) การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในภาพรวม ทุกภาคส่วนจึงต้องทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการ เพื่อรับนโยบายด้านผู้สูงอายุไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง ข้อมูลผลการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุจากทุกภาคส่วนที่มีผลการดำเนินงานนั้น ไม่สามารถแสดงให้เห็นผลการดำเนินงานที่เป็นปัจจุบันได้ จึงส่งผลกระทบต่อประเมินสถานการณ์และการกำหนดนโยบายในระดับต่าง ๆ (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงมนุษย์, 2561 : 34) ตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 เป็นผู้ซึ่งเริ่มได้รับสิทธิจากทางราชการ เช่น อายุเกษียณของข้าราชการ หรืออายุที่เริ่มได้รับเบี้ยยังชีพ อย่างไรก็ตาม การกำหนดอายุที่ 60 ปีนี้ไม่ได้เป็นเกณฑ์หรือข้อตกลงที่เป็นสากล มีความแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ

พระราชบัญญัติผู้สูงอายุได้ถูกตราขึ้นมาด้วยเหตุผลหลักเนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 54 ที่ใช้อยู่ในขณะนั้นได้กำหนดเกี่ยวกับสิทธิผู้สูงอายุให้มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติและเพื่อให้ได้กฎหมายที่ครอบคลุมทุกด้านสำหรับผู้สูงอายุ ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินงานเกี่ยวกับการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนต่อสิทธิและประโยชน์ของผู้สูงอายุเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 นี้ขึ้น แต่ต่อมาพระราชบัญญัตินี้ได้ถูกนำแก้ไขเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความเหมาะสมโดยพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2553 ซึ่งได้มีการให้ยกเลิกความในพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 บางส่วน กล่าวคือ

เนื่องจากอัตราการเกิดของเด็กทารกมีจำนวนน้อยลง ผู้คนในยุคปัจจุบันมีทัศนคติที่เปลี่ยนไปจากเดิม กล่าวคือ ผู้คนในปัจจุบันนิยมอยู่เป็นโสดมากยิ่งขึ้นเนื่องจากผู้หญิงมีความสามารถในการหาเลี้ยงตนเองได้มากขึ้น หรือแม้แต่ผู้ที่มีครอบครัวก็มักจะนิยมมีลูกเพียง 1 – 2 คน เท่านั้น ในปี 2565 จำนวน 595,965 คน (กรุงเทพมหานคร, 14 มีนาคม 2566) ส่วนอัตราการเจริญพันธุ์รวม (Total Fertility Rate) หรือจำนวนบุตรโดยเฉลี่ยของผู้หญิง 1 คน ลดลงเหลือเพียง 1.08 ซึ่งต่ำกว่าที่เหมาะสมหรือระดับทดแทนคือ 2.1 และมีแนวโน้มที่จะลดลงต่อเนื่อง ในการเทียบอัตราส่วนที่เกิด เด็กอายุ 0-14 ปี เหลือเพียง 1 ล้านคน ขณะที่ผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า 65 ปี จะเพิ่มขึ้นจาก 8 ล้านคน เป็น 18 ล้านคน ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างจำนวนประชากรมากขึ้นทำให้เกิดปัญหาการดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งแตกต่างจากในอดีตที่คนนิยมมีลูกจำนวนมาก เพราะมีความเชื่อว่า เมื่อมีลูกจำนวนมากจะช่วยกันทำมาหาเลี้ยงครอบครัว นอกจากนั้นแล้วเทคโนโลยีทางการแพทย์ในปัจจุบันที่มีการวิวัฒนาการก้าวไกลมากยังมีส่วนทำให้ผู้คนในปัจจุบันมีอายุที่ยืนยาวมากยิ่งขึ้นด้วย ดังนั้นเพื่อเป็นการเตรียมการรองรับกับสภาพสังคมที่จะเป็นสังคมผู้สูงอายุ ประเทศไทยจึงมีความจำเป็นที่จะต้องเตรียมพร้อมรับมือกับสภาพสังคมดังกล่าวในทุกๆ ด้านของผู้สูงอายุ เช่น ด้านสวัสดิการสังคม การอำนวยความสะดวกสิ่งต่าง ๆ ในที่สาธารณะ ด้านการแพทย์ รวมทั้งยังควรมีกฎหมายที่มีความเหมาะสมเพื่อเตรียมการรองรับครอบครัวผู้สูงอายุในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม เป็นความรู้สึกส่วนลึกภายในจิตใจของบุคคลที่แสดงถึงภาวะสงบ เป็นสุข มีความเข้มแข็งในจิตใจยอมรับความจริง มีเป้าหมายในชีวิต มีความหวัง ยอมรับ และพึงพอใจในสิ่งที่เป็นอย่างอยู่ รู้สึกมั่นใจในความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งที่ตนยึดเหนี่ยว จิตวิญญาณ จะเป็นผู้ที่ใช้สติ และจิตสำนึกในการพิจารณาปัญหาที่เกิดขึ้น ยอมรับในสิ่งที่เป็นอย่างอยู่ มองเห็นชีวิตตนเองมีคุณค่าและสามารถยอมรับความจริงของสภาพร่างกายที่เกิดขึ้นในชีวิตได้ เป็นผู้ที่เห็นความหมายและเป้าหมายในชีวิต

โดยนำหลักธรรมภavana 4 ประกอบด้วย กายภavana สีลภavana จิตภavana ปัญญาภavana เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุให้ดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลดีต่อสุขภาพทางกาย ทางจิต ครอบครัวเกิดความผาสุก มีความตระหนักรู้ในตนเอง และสามารถควบคุมจัดการ

กับตนเองในด้านต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม เปิดใจกว้างยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นมากขึ้น เกิดประโยชน์ต่อผู้นำหลักพุทธธรรมไปปฏิบัติและสามารถการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

ความหมายของผู้สูงอายุ

ความหมายผู้สูงอายุ คำว่าผู้สูงอายุ เป็นคำสรรพนามที่ใช้เรียกผู้ที่มีอายุมากในภาษาไทยมีวิธีเรียกด้วยคำต่าง ๆ เช่น เรียกว่า "คนชรา" การเรียกโดยการใช้ลักษณะทางกายภาพ "สังขาร" เป็นเกณฑ์ ส่วนกรณีที่เรียกว่า "ผู้อาวุโส" เป็นการเรียกโดยนำเอาสถานภาพทางราชการที่มากกว่าหรือสูงอายุ พรรษาที่บวชมานานกว่าเป็นเกณฑ์ในการเรียก เช่นเดียวกับกรณีของภาษาอังกฤษที่มีวิธีเรียกผู้ที่มีอายุมากแตกต่างกันไป เช่น เรียกว่า aging, elderly, older person, senior citizen ดังนั้น สมัชชาโลกขององค์การสหประชาชาติจึงกำหนดไว้ให้ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป เป็นผู้สูงอายุและเรียกว่า the elderly เพื่อให้เป็นการสื่อให้เหมือนกัน ส่วนประเทศไทยได้บัญญัติศัพท์ว่า "ผู้สูงอายุ" เพื่อใช้เป็นสรรพนามเรียกผู้ที่มีอายุมาก ๆ (สิริหทัย มุลวนิชย์, 2551 : 7) ส่วนเกณฑ์การกำหนดความสูงอายุนั้นขึ้นอยู่กับสภาพที่แตกต่างกันไปตามแต่ละสังคม และในการกำหนดเกณฑ์เข้าสู่วัยสูงอายุ การให้ความหมายหรือการกำหนดว่าบุคคลจะเข้าสู่วัยสูงอายุเมื่อใดขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายด้าน เช่นสภาพทางสังคม กฎหมาย และประเพณีปฏิบัติของแต่ละประเทศที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ มีผู้ให้ความหมายของผู้สูงอายุและการจัดว่าบุคคลเข้าสู่วัยสูงอายุหรือไม่ ไว้ดังนี้ 1) องค์การอนามัยโลก (สรวงชัย อยู่สาโก, 2550) แบ่งผู้สูงอายุออกเป็น 3 กลุ่มคือ ผู้สูงอายุระยะต้น อยู่ระหว่าง 60 – 74 ปี, ผู้สูงอายุระยะกลาง อยู่ระหว่าง 75–89 ปี และผู้สูงอายุระยะสุดท้าย อายุ 90 ปีขึ้นไป 2) พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 กำหนดว่าผู้สูงอายุเริ่มเมื่ออายุเท่าใดนั้นขึ้นอยู่กับความแตกต่างกันในแต่ละสังคม สำหรับสังคมไทยนั้นกำหนดว่าผู้สูงอายุ หมายถึงบุคคลที่มีสัญชาติไทยและมีอายุตั้งแต่ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป 3) สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ (กระทรวงสาธารณสุข, 2551) แบ่งผู้สูงอายุเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มอายุ 60-69 ปี, กลุ่มอายุ 70-79 ปี และกลุ่มอายุ 80 ปีขึ้นไป

การสนับสนุนทางสังคมผู้สูงอายุ

การสนับสนุนทางสังคมมีแนวคิดที่มีซับซ้อนและหลากหลาย องค์ประกอบของการสนับสนุนทางสังคมเป็นสิ่งที่แสดงถึงการช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ที่บุคคลต้องการได้รับจากแหล่งต่าง ๆ นักวิชาการจึงได้กำหนดความหมายและองค์ประกอบไว้อย่างหลากหลาย เช่นไวส์ (Weiss, 1974) อธิบายการสนับสนุนทางสังคมว่าเป็นการรับรู้ของบุคคลในการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นหรือได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือประคับประคองจากสมาชิกในสังคม มีการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตามความต้องการของบุคคลทำให้มีความรู้สึกพึงพอใจ และไม่รู้สึกโดดเดี่ยว ประกอบด้วยการสนับสนุนทางสังคม 5 ด้าน 1) การได้รับคำแนะนำ (guidance) คือ การแนะนำ หรือการให้ข้อมูล ที่เกี่ยวข้องกับความต้องการของบุคคลนั้น เช่น

ข้อมูลด้านสุขภาพ คำแนะนำในการปฏิบัติพฤติกรรมให้สอดคล้องกับภาวะสุขภาพ 2) การรับรู้ถึงคุณค่าของตนเอง (reassurance of worth) คือ การรับรู้ถึงความสามารถ ทักษะ และคุณค่าของตนเอง 3) การได้ช่วยเหลือประโยชน์แก่บุคคลอื่น (opportunity for nurturance) คือ การที่บุคคลได้มีโอกาสอบรมเลี้ยงดูผู้อื่น ให้การช่วยเหลือผู้อื่น ส่งผลให้บุคคลเกิดความรู้สึกว่าตนเป็นที่ต้องการของบุคคลอื่น 4) ความรู้สึกผูกพันใกล้ชิด (attachment) คือ ความรู้สึกสนิทสนมกับบุคคลอื่นในสังคม ทำให้บุคคลรู้สึกอบอุ่น ปลอดภัย ไม่รู้สึกโดดเดี่ยว ซึ่งความผูกพันใกล้ชิดสามารถพบได้ในคู่สมรส สมาชิกในครอบครัว หรือเพื่อน 5) การรับรู้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม (social integration) คือ ความรู้สึกของบุคคลที่มีความสนใจในกิจกรรมต่าง ๆ และได้ร่วมปฏิบัติกิจกรรมนั้น ๆ ในสังคม (คอบบ์ Cobb, 1976) ให้ความหมายของการสนับสนุนว่าเป็นการให้ข้อมูล ทำให้บุคคลเชื่อว่าตนเองได้รับความรัก เอาใจใส่ รับรู้ว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่ 1) การสนับสนุนด้านอารมณ์ (emotional support) เป็นการช่วยเหลือทำให้บุคคลได้รับความรัก การดูแลเอาใจใส่ มีความผูกพันต่อกัน มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน 2) การสนับสนุนด้านการยอมรับและเห็นคุณค่า (esteem support) เป็นการช่วยเหลือทำให้บุคคลรับรู้ว่ามีคุณค่า ได้รับการยอมรับและความเคารพนับถือ ซึ่งบุคคลจะรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง 3) การสนับสนุนด้านการเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายความผูกพันระหว่างบุคคล (support for belonging to a network of mutual obligation) เป็นข้อมูลที่บุคคลนำมาแสดง แลกเปลี่ยน แบ่งปันภายในสังคม ทำให้เกิดความผูกพันซึ่งกันและกัน เกิดการช่วยเหลือทางสังคม และสมาชิกในสังคมรับรู้ตัวตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เช่น การสอบถามเรื่องราว ความเป็นอยู่ของบุคคลในสังคม การเข้าถึง การบริการในสังคม การให้ข้อมูลเพื่อความปลอดภัย การให้ข้อมูลด้านสุขภาพ และแหล่งให้การช่วยเหลือเมื่อเกิดการเจ็บป่วย หรือเหตุฉุกเฉิน เป็นต้น เฮาส์ (House, 1981) ได้ให้ความหมายของการสนับสนุนทางสังคมว่าเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทำให้เกิดความรัก ความหวังใจ และความไว้วางใจ ทำให้บุคคลได้รับความช่วยเหลือในด้านต่างๆ จากบุคคลอื่นประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านอารมณ์ (emotional support) เป็นการให้การเอาใจใส่ ให้การดูแล ให้ความรัก และให้ความไว้วางใจ ทำให้บุคคลรู้สึกได้รับความหวังใจ ซึ่งหากบุคคลได้รับการสนับสนุนด้านอารมณ์นี้จะส่งผลดีต่อภาวะสุขภาพและลดความเครียดลงได้ 2) ด้านการประเมินค่า (appraisal support) เป็นการให้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อนำไปประเมินตนเอง ทำให้บุคคลเกิดความมั่นใจ รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า โดยการเปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่น 3) ด้านข้อมูลข่าวสาร (informational support) เป็นการให้ข้อมูล ข้อเสนอแนะแก่บุคคล ทำให้บุคคลสามารถจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองและสิ่งแวดล้อมได้ การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสารนี้หากไม่ได้ให้การช่วยเหลือโดยตรงก็สามารถให้ข้อมูลเพื่อให้ผู้อื่นช่วยเหลือแทนได้ เช่น การแจ้งข่าวเรื่องตำแหน่งที่ว่างงานให้แก่บุคคลที่ตกงาน การสอนหรือการฝึกอาชีพ เป็นต้น 4) ด้านทรัพยากร (instrumental support) เป็นการช่วยเหลือโดยจะเห็นรูปธรรมโดยตรง ซึ่งจะแตกต่างจากการสนับสนุนด้านอารมณ์ เช่น การช่วยเหลือผู้อื่นในด้านการทำงาน การใช้แรงงาน การให้การดูแลรักษา การให้สิ่งของ การเงิน เป็นต้น

ผู้เขียนเห็นว่า การสนับสนุนทางสังคมมีแนวทางหลากหลาย และเป็นสิ่งที่แสดงถึงการช่วยเหลือ ในวิธีการต่าง ๆ ที่ผู้สูงอายุต้องการมีในการดำเนินชีวิตให้เกิดความปกติสุข และทำให้คนสังคมมีความเข้าใจ ได้ว่าผู้สูงอายุต้องการการดูแล การสนับสนุนทางสังคม การปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทำให้เกิดความรัก ความห่วงใย และความไว้วางใจ เกิดการช่วยเหลือในส่วนที่ผู้สูงอายุไม่สามารถทำได้เอง เป็นต้น

การคุ้มครองดูแลผู้สูงอายุตามกฎหมาย

พระราชบัญญัติผู้สูงอายุได้ถูกตราขึ้นมาด้วยเหตุผลหลักเนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 54 ที่ใช้อยู่ในขณะนั้นได้กำหนดเกี่ยวกับสิทธิผู้สูงอายุให้มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติและเพื่อให้ได้กฎหมายที่ครอบคลุมทุกด้านสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อให้การดำเนินงานเกี่ยวกับการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนต่อสิทธิและประโยชน์ของผู้สูงอายุเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 นี้ขึ้น แต่ต่อมาพระราชบัญญัตินี้ ได้ถูกนำแก้ไขเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความเหมาะสมโดยพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2553 ซึ่งได้มีการให้ยกเลิกความในพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 บางส่วน คือ มาตรา 3 ได้บัญญัติไว้ว่า “ให้ยกเลิกความใน (5) ของมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน “(5) กำหนดระเบียบเกี่ยวกับการพิจารณาอนุมัติการจ่ายเงินเพื่อการคุ้มครอง การส่งเสริม การสนับสนุน และการจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุตามมาตรา 20 (2)” มาตรา 4 ให้ยกเลิกความใน (11) ของมาตรา 11 แห่งพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน “(11) การจ่ายเงินเบี้ยยังชีพเป็นรายเดือนอย่างทั่วถึง และเป็นธรรม” มาตรา 5 ให้ยกเลิกความใน (2) ของมาตรา 20 แห่งพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน “(2) พิจารณาอนุมัติการจ่ายเงิน เพื่อการคุ้มครอง การส่งเสริม การสนับสนุน และการจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ ทั้งนี้ ตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด”

ซึ่งพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 นั้นได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาโดยมีผลใช้บังคับโดย มาตรา 11 บัญญัติว่าผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับการคุ้มครอง การส่งเสริมและการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ดังนี้ 1) การบริการทางการแพทย์และการสาธารณสุขที่จัดไว้โดยให้ความสะดวกและรวดเร็วแก่ผู้สูงอายุ เป็นกรณีพิเศษ 2) การศึกษา การศาสนา และข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต 3) การประกอบอาชีพหรือฝึกอาชีพที่เหมาะสม 4) การพัฒนาตนเอง และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม การรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายหรือชุมชน 5) การอำนวยความสะดวก และความปลอดภัยโดยตรงแก่ผู้สูงอายุในอาคาร สถานที่ ยานพาหนะหรือการบริการสาธารณะอื่นแต่วันที่ 1 มกราคม 2547 เป็นต้นไป และเพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับการดูแลคุ้มครองอย่างชอบธรรมตามกฎหมายของผู้สูงอายุ ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยกำหนดไว้ เพื่อให้บุคคลผู้ที่ดูแลผู้สูงอายุได้เข้าใจหลักการปฏิบัติที่ถูกต้อง และผู้สูงอายุสามารถการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขในครอบครัวและสังคม

การเสริมสร้างตามหลักพุทธธรรมสำหรับผู้สูงอายุ

การเสริมสร้างตามหลักพุทธธรรมสำหรับผู้สูงอายุ คือ การเพิ่มคุณสมบัติของบุคคล หรือเป็นการเพิ่มคุณค่าของบุคคล ด้วยการพัฒนาตนให้เป็นผู้มี กาย ศีล จิต และปัญญาที่เจริญแล้วหรือฝึกอบรมแล้ว เป็นผู้ควรค่าแก่การบูชา (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 59) การปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าตรัสในคำสอนของพระพุทธองค์เองเพื่อใช้เป็นคุณสมบัติของบุคคลท่านไว้ว่า ภาวิตกาโย ภาวิตสีโล ภาวิตจิตโต ภาวิตปัญญา คือ คำว่าภาวนา เวลาใช้เป็นคุณศัพท์ เป็นภาวิตกาโยผู้มีกายที่เจริญแล้วหรือฝึกอบรมแล้ว ภาวิตสีโลผู้มีศีลที่ฝึกอบรมแล้วหรือเจริญแล้ว ภาวิตจิตโตผู้มีจิตที่เจริญแล้วหรือมีจิตที่ฝึกอบรมแล้ว ภาวิตปัญญาผู้มีปัญญาที่เจริญแล้วหรือปัญญาที่ฝึกอบรมแล้ว ถ้าเป็นคำนาม 4 อันนี้ก็ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2540 : 51) คือ 1) กายภาวนา คนเป็นภาวิตกาโย ตัวการกระทำเป็นกายภาวนา 2) ศีลภาวนา คนเป็นภาวิตสีโล ตัวการกระทำเป็นจิตภาวนา 3) จิตภาวนา คนเป็นภาวิตจิตโต ตัวการกระทำเป็นจิตภาวนา 4) ปัญญาภาวนา คนเป็นภาวิตปัญญา ตัวการกระทำเป็นปัญญาภาวนา

กายภาวนา การพัฒนากาย การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพเป็นการฝึกอบรมกาย ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในทางที่เกื้อกูล โดยการปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างมีสติ มิให้เกิดโทษ แต่ให้เป็นคุณหรือเป็นไปในทางเกื้อกูล ประกอบด้วย การรู้จักใช้อินทรีย์ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ด้วยปัญญา นอกจากนี้ยังเป็นการรู้จักบริโภคปัจจัย 4 และสิ่งของเครื่องใช้ ตลอดจนเทคโนโลยี ให้ได้ตรงตามคุณค่าที่แท้จริง ไม่ลุ่มหลงมัวเมา ไม่ประมาทขาดสติ (พระพรหมคุณาภรณ์, ป.อ.ปยุตฺโต, 2540 : 235) ความสัมพันธ์ที่ดีกับครอบครัวในทางเกื้อกูล ไม่ใช่กำลังทางกาย บังคับกับคนในครอบครัวและผู้อื่น เป็นการปฏิบัติให้เกิดความสุขและความเข้าใจ

ศีลภาวนา คำว่า ศีล (สัน) ข้อบัญญัติทางพระพุทธศาสนาที่กำหนดการปฏิบัติกายและวาจา เช่น ศีล 5 ศีล 8, การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย เป็นธรรมข้อ 1 ในทศพิธ ราชธรรม (ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542 : 1103) และการพัฒนาศีล การพัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นการฝึกอบรมด้านพฤติกรรมให้มีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม มีพฤติกรรมที่พึงงามในความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ โดยตั้งอยู่ในวินัย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2557 : 264) ผู้พฤติกรรมตนด้วยศีลที่พึงงามย่อมมีความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ก่อให้ความสงบสุขในครอบครัวและสังคมได้

จิตภาวนา การพัฒนาจิตใจ จิตใจมีองค์ประกอบสำคัญคือ เจตจำนงหรือเจตนา ที่เป็นตัวกำหนดหรือกำกับจิตใจ โดยจะเป็นตัวเชื่อมโยงจิตใจออกมาสู่การสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และเจตนาหรือเจตจำนง จะทำงานไปอย่างไรนั้นจะมีแรงจูงใจเป็นตัวชักนำและแรงจูงใจจะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของตัวปรุงแต่งที่อยู่เบื้องหลังในจิตใจ คุณสมบัติดังกล่าวมีมากมาย เรียกว่าเจตสิก มีทั้งที่ดีและที่ชั่ว

บุญหรือบาป กุศลหรืออกุศล เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความหวง ความริษยา ศรัทธา เมตตา กรุณา สติ ปัญญา เป็นต้น เป็นตัวที่มาปรุงแต่งเจตนา และเจตนา ก็จะแสดงตัวออกมาทางทวาร คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ (พระพรหมคุณาภรณ์, ป.อ.ปยุตโต, 2557 : 53) การฝึกจิตใจย่อมทำให้ จิตมีความละเอียดอ่อนและมีสติในการพิจารณา เป็นผู้ไม่ค่อยมีความโกรธง่าย ๆ ใจเย็นมีความสุข และ อ่อนโยนต่อบุคคลในครอบครัวและผู้อื่นเป็นอย่างดี

ปัญญาภาวนา คำว่า ปัญญา หมายถึง ความรู้ทั่ว ปรีชาหยั่งรู้เหตุผล ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้ เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ ดำเนินการ ทำให้ผล ล่วงพ้นปัญหา ความรอบรู้ในกองสังขารมองเห็นตามความเป็นจริง (พระพรหมคุณาภรณ์, ป.อ.ปยุตโต, 2557 : 228) เป็นผู้มีความรู้เข้าใจบุคคลในครอบครัวอย่างแท้จริง ว่าควรปฏิบัติ ต่อผู้อื่นอย่างไรจะทำให้เกิดความผาสุกในครอบครัว เป็นหลักการเสริมสร้างตามหลักพุทธธรรมสำหรับผู้สูงอายุให้มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีงาม

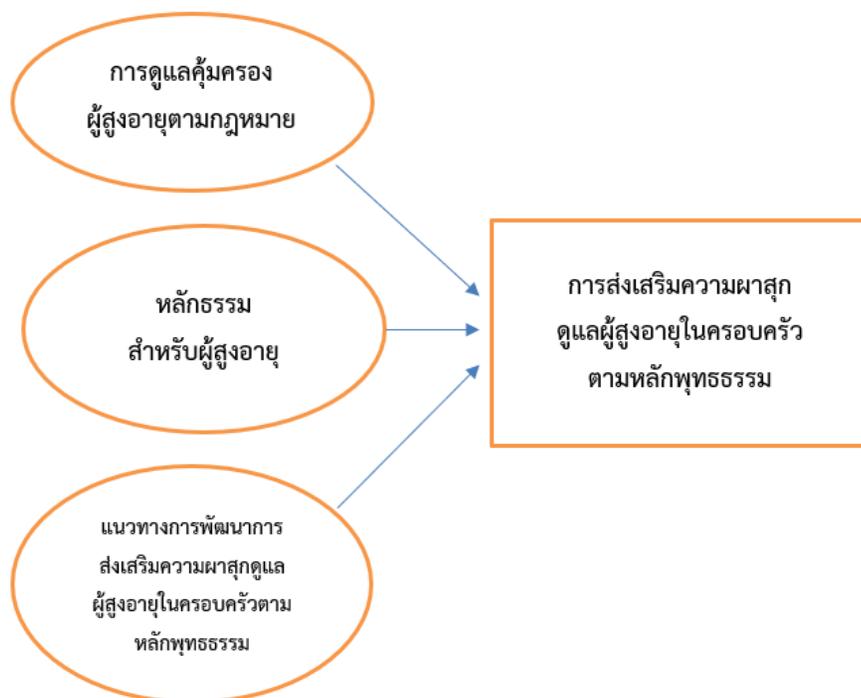
แนวทางการพัฒนาการส่งเสริมความผาสุกและการดูแลผู้สูงอายุ

ในส่วนพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 จะต้องคุ้มครองดูแลตามที่กฎหมายได้กำหนดไว้ โดยชอบธรรมเพื่อให้มีประสิทธิภาพ ในการดูแลผู้สูงอายุได้อย่างทั่วถึงครบถ้วนเสมอภาค และการเสริมสร้างความผาสุกและการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวตามหลักพุทธธรรม เมื่อนำหลักภาวนา 4 มาเป็นหลักในการเสริมสร้างความสุขทำให้เกิดความสุขที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุ เริ่มจากการพัฒนากายเพื่อให้สุขภาพแข็งแรง การพัฒนาศีล เพื่อให้มีพฤติกรรมที่ปกติ ตลอดจนการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข พัฒนาสมาธิ ให้มองโลกในแง่ดี มองโลกด้วยสัมมาทิฐิ ตามความเป็นจริง ครอบครัวมีความรัก มีความเมตตาต่อกัน มีความสุข (พระมหาเชาวฤทธิ์ ทรัพย์สวัสดิ์ นรินโท, และคณะ 2562) เป็นหลักการพัฒนาบุคคล โดยมีกรอบแห่งการพัฒนา 4 ประการ คือ การพัฒนาตนเองให้มีสติตั้งอยู่ในความไม่ประมาท การทำตนให้ตั้งอยู่ในกรอบระเบียบข้อประพฤติที่ดีงามของสังคม การอบรมจิตของตนให้มีความผ่องใส การพัฒนาปัญญา ให้เป็นผู้มีเหตุมีผล การทำตนให้ตั้งอยู่ในกรอบระเบียบข้อประพฤติที่ดีงามของสังคม การอบรมจิตของตนให้มีความผ่องใส การพัฒนาปัญญา ให้เป็นผู้มีเหตุมีผล หลักภาวนา 4 นี้ เป็นหลักการพัฒนาตนเอง ในการดำเนินชีวิตประจำวันและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข บริบทวิถีการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ สร้างความสัมพันธ์ที่ดีทางสังคม การรู้จักประมาณตน การใช้ชีวิตที่ดีงาม ผู้สูงอายุปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนาและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

สรุป

การเสริมสร้างความผาสุกของผู้สูงอายุในครอบครัวตามหลักพุทธธรรมในหลักธรรมภavana 4 ประกอบด้วย กายภavana ศีลภavana จิตภavana ปัญญาภavana เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุให้ดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีผลดีต่อสุขภาพทางกาย ทางจิต เป็นหลักในการเสริมสร้างความสุขทำให้เกิดความสุขที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุ ถึงแม้ประเทศจะมีผู้สูงอายุมากขึ้น และหลักกฎหมายพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 กำหนดการคุ้มครองและดูแลผู้สูงอายุ ในสิทธิประโยชน์เพื่อการปฏิบัติที่ดีงาม หลักของความชอบธรรม ความเสมอภาค การปฏิบัติตามหน้าที่ในการดูแลผู้สูงอายุของตนเองให้ดี ใช้แนวทางตามหลักพุทธธรรมมาพัฒนาชีวิต เพื่อให้เกิดความสงบและความผาสุกในครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 แนวคิดการส่งเสริมความผาสุกดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวตามหลักพุทธธรรม

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงมนุษย์. (2561). ยุทธศาสตร์กรมกิจการผู้สูงอายุ 20 ปี พ.ศ. 2561-2580. กรุงเทพฯ: สามลดา.
- กรุงเทพธุรกิจ. (2567). วิฤตเด็กเกิดน้อยสูงวัยพุ่งส่งผลกระทบต่อประเทศ. สืบค้นเมื่อ 14 มีนาคม 2567, จาก <https://www.bangkokbiznews.com/health/well-being/1115919>.
- ปัทมา ยมศิริ และคณะ. (2563). การบูรณาการพัฒนาคูณภาพชีวิตผู้สูงอายุตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564). *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 5(9), 216-229.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2540). พุทธธรรมกับการพัฒนาชีวิต. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2557). สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ. (พิมพ์ครั้งที่ 33). กรุงเทพฯ: ผลิธัมม์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2558). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 31). กรุงเทพฯ: ผลิธัมม์.
- พระมหาเชาวฤทธิ์ ทรัพย์สวัสดิ์ นรินโท และคณะ. (2562). การศึกษาแนวทางการพัฒนาคูณภาพชีวิตผู้สูงอายุตามหลักภาวนา 4 กรณศึกษา : ผู้สูงอายุบ้านห้วยหอย ตำบลธาตุทอง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ. (รายงานการวิจัย). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. กรุงเทพฯ: บริษัท นานมีบุคส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด.
- สิริหทัย มุลวนิชย์. (2551). ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความว่าเหวของผู้สูงอายุในชมรมวชิรพยาบาล. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- Campbell, A. (1976). Subjective measures of well-being. *American Psychologist*, 12, 117-124.

- Cobb, S. (1976). Social support as a moderator of life stress. *Psychosomatic Medicine*, 38(5), 300-314.
- House, J. S. (1981). *Work stress and social support*. Reading, Mass: Addison-Wesley.
- Schaefer, C., Coyne, J. C., & Lazarus, R. S. (1981). The health-related functions of social support. *Journal of Behavioral Medicine*, 4(4), 381-405.
- Weiss, R. (1974). The provision of social relationship. In R. Zick (Ed.), *Doing unto others* (pp. 17-26). Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

การทำสมาธิเพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา

Meditation to Promote Critical Thinking and Problem Solving

พระอนุสรณ์ วชิรวโส (เก่าน้ำใส)¹,

กนกอร สมปราชญ์² และ พระฮอนต้า วาทสโท (เข็มนา)³

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น^{1,2,3}

PhraAnusorn Wachirawangso (Kornamsai)¹,

Kanokorn Somprach² and PhraHonda Vadasuddo (Khemma)³

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus^{1,2,3}

Corresponding Author, E-mail: kornamsaia@gmail.com

บทคัดย่อ

การทำสมาธิเพื่อให้เกิดผลของสมาธิต่อความคิดมนุษย์ การคิดวิเคราะห์ การสังเคราะห์อย่างมี
วิจารณญาณและสามารถแก้ปัญหาในชีวิตได้อย่างเหมาะสม โดยมีวัตถุประสงค์การทำสมาธิเพื่อส่งเสริม
การคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา ประกอบด้วย 1) การทำสมาธิเพื่อส่งเสริมการคิด 2) การทำสมาธิ
สามารถช่วยให้เกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ 3) การทำสมาธิเพื่อช่วยแก้ปัญหา 4) เพื่อส่งเสริม
ประสิทธิภาพในการทำงาน การเล่าเรียน และการทำกิจการทุกอย่าง การปฏิบัติสมาธิกับการทำงานนั้น
เพื่อมีจิตใจให้แน่วแน่ เพื่อเพ่งเล็งสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีอารมณ์ไม่ฟุ้งซ่านเป็นปัจจัยสำคัญที่จะส่งผลต่อ
การปฏิบัติงาน การเล่าเรียน และการทำกิจการต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จทั้งสิ้น หากมนุษย์สามารถทำสมาธิ
ได้ในระดับพื้นฐานก็จะส่งเสริมต่อกระบวนการคิดให้เกิดความรู้ความสามารถ มีความฉลาด มีความรับผิดชอบ
มีเหตุผลการแก้ไขปัญหานั้นในการทำงานย่อมทำให้เกิดผลสำเร็จได้กิจต่าง ๆ

คำสำคัญ: การทำสมาธิ; การคิดอย่างมีวิจารณญาณ; การแก้ปัญหา

* ได้รับบทความ: 28 สิงหาคม 2566; แก้ไขบทความ: 30 มีนาคม 2567; ตอปรับตีพิมพ์: 31 มีนาคม 2567

Abstract

This article aimed to study the meditation for the effect of concentration on human thinking, critical thinking, critical synthesis and proper problem-solving in life with the objective of meditation to promote critical thinking and problem solving skills consisting of 1) Meditation to promote thinking, 2) Meditation can help in thinking critically. 3) Meditation to help solve problems, 4) To promote efficiency in work, study and all business activities. The practice of meditation and work to have a strong mind to focus on one thing, not being distracted is a key factor that will affect work, study and business success. If human beings can meditate at the basic level, it will promote the thinking process to create knowledge, ability, intelligence, responsibility, reason to solve problems, which is the main principle in the work that will result in various achievements.

Keywords: Meditation; Critical Thinking; Problem Solving

บทนำ

การทำสมาธิในปัจจุบันผู้คนส่วนใหญ่จะนึกถึงเรื่องการทำสมาธิภาวนา และเมื่อกล่าวถึงเรื่องการทำสมาธิภาวนา ก็จะนึกถึงภาพการนั่งขัดสมาธิ หลังตาบริกรรมภาวนา การที่คนส่วนมากมีความเข้าใจเรื่องการทำสมาธิภาวนาในลักษณะนี้ ทำให้เห็นว่าเรื่องดังกล่าวไม่ใช่เรื่องของชีวิตประจำวันหรือเป็นเรื่องที่ผู้คนทั่วไปจะทำได้ เพราะเป็นเรื่องยาก ลึกซับซ้อน ต้องมีเวลาว่าง ต้องอาศัยสถานที่เงียบสงบ เช่น ต้องไปวัด เป็นต้น จึงเห็นว่างานนี้สมควรเป็นงานของพระภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา ความเข้าใจดังกล่าว นับว่าเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนและอยู่ในวงแคบเกินไป จึงสมควรทำความเข้าใจเรื่องของการทำสมาธิให้ถูกต้อง พระราชสังวรญาณ (หลวงพ่อพุทธ ฐานิโย) (2565) เพื่อจะได้นำผลจากการทำสมาธินั้นมาส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหาในชีวิตได้

การทำสมาธิ นั้น เป็นงานหรือกิริยาของจิต ภายจะอยู่ในอิริยาบถหรือทำการงานใดอยู่ก็ได้ ไม่ว่าจะยืน เดิน นั่ง นอน รับประทาน ดื่ม ทำ พูดคิด หากทำไปด้วยความมีสติสัมปชัญญะ มีความรู้ตัวทั่วพร้อม มีใจจดจ่ออยู่กับงานหรืออาการนั้น ถือว่าเป็นการทำสมาธิทั้งสิ้น ดังที่พระราชสังวรญาณ (หลวงพ่อพุทธ ฐานิโย) กล่าวไว้ว่า “สมาธิเป็นกิริยาของจิต เมื่อเรามีสติกำหนดรู้จิตของเราอยู่ตลอดเวลา ถ้าเรานั่งกำหนดรู้จิตของเราเรียกว่า ปฏิบัติสมาธิในท่านั่ง แต่เวลาเรายืนกำหนดจิตของเรา เรียกว่า ปฏิบัติสมาธิในท่านยืน เมื่อเรามีสติกำหนดรู้จิตของเราในท่านอน เรียกว่าปฏิบัติสมาธิในท่านอน เวลาเดินจงกรม เรามีสติกำหนดรู้จิตของเราเรียกว่า ปฏิบัติสมาธิในท่าเดิน ยืน เดิน นั่ง นอน เป็นแต่เพียงอิริยาบถบริหารร่างกายเพื่อมิให้ส่วนใดส่วนหนึ่งถูกรบกวนมากจนเกินไป เพราะฉะนั้น สมาธิจึงไม่ใช่เพียงเรื่องการนั่งสมาธิอย่างเดียว

แม้แต่การยืน เดิน นั่ง นอน รับประทานอาหาร ดื่ม ทำ พูด คิด ถ้าเรามีสติรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา เราก็ได้ปฏิบัติสมาธิอยู่ตลอดเวลา” นอกจากนี้การกำหนดรู้เรื่องชีวิตประจำวันนี้เป็นเหตุปัจจัยสำคัญยิ่งกว่าการนั่งหลับตาสมาธิ” กล่าวโดยสรุป สติ-สัมปชัญญะ คือ กลไกที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาจิตหรือการทำสมาธิ การปฏิบัติสมาธิ เป็นการปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างและเพิ่มพูนพลังสติสัมปชัญญะ เพื่อให้เกิดปัญญาวิจยารณาญาณและการแก้ปัญหา ดังนั้น ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถใด หรือทำางานใดอยู่ ให้มีสติรู้อยู่กับอิริยาบถหรือการงานนั้น พลังสติสัมปชัญญะจะก่อให้เกิดปัญญา วิจยารณาญาณ และเป็นพลังควบคุมกาย วาจา ใจ ให้ทำ พูด คิด ในสิ่งที่ถูกต้องดีงามเป็นเสมือนเบรคห้ามล้อที่จะหยุดกาย วาจา ใจ ไม่ให้ทำ พูด คิด ในสิ่งที่จะเป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

การทำสมาธิ

สมาธิในความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน แปลว่า “ที่ตั้งมั่นแห่งจิต” คือ อากาธราวมใจให้แน่วแน่ เพื่อเพ่งเล็งในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยพิจารณาสิ่งนั้นอย่างเคร่งครัด เพื่อให้เกิดปัญญารู้แจ้งในสิ่งนั้น (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2565)

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2565) ได้อธิบายความหมายของสมาธิ แปลว่า ความตั้งมั่นของจิต หรือภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนดหรือเอกัคคตา ซึ่งแปลว่า ภาวะที่จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง คือ การที่จิตกำหนดแน่วแน่อยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ฟุ้งซ่านหรือส่ายไป

สมาธิ คือ อากาธที่ใจตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวอย่างต่อเนื่อง หรืออากาธที่ใจหยุดนิ่งแน่วแน่มิซัดส่ายไปมาเป็นอากาธที่ใจสงบรวมเป็นหนึ่ง มีแต่ความบริสุทธิ์ผ่องใสสว่างไสวผุดขึ้นในใจจนกระทั่งสามารถเห็นความบริสุทธิ์นั้นด้วยใจตนเองอันจะก่อให้เกิดทั้งกำลังใจ กำลังขวัญ กำลังปัญญาและความสุขแก่ผู้ปฏิบัติในเวลาเดียวกัน ในทางพระพุทธศาสนาการทำสมาธิที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงจุดประสงค์ของการทำสมาธิไว้ 4 ประการ ดังนี้

1. เพื่ออยู่เป็นสุขในปัจจุบัน คือ การทำจิตใจให้สงบเยือกเย็น เป็นความสุขที่ประณีต แม้แต่พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์นิยมเข้าสมาธิในโอกาสว่างเพื่อเป็นการพักผ่อน

2. เพื่อให้ได้ญาณทัศนะ คือ การฝึกจิตจนได้ฌานแล้วเกิดความรู้พิเศษที่ไม่ต้องอาศัยประสาทสัมผัส เช่น การแสดงฤทธิ์ตาทิพย์ หูทิพย์ อ่านใจผู้อื่นได้ ระลึกได้

3. เพื่อให้มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ คือ สติเมื่อเข้าคู่กับสัมปชัญญะ หมายถึง ระลึกก่อนพูด การทำสัมปชัญญะรู้ตัวในขณะที่กำลังพูดถ้าทำสมาธิอยู่เสมอจิตจะมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์รู้เท่าทันความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ สามารถตัดความคิดที่ชั่ว ทำความคิดที่ดีให้เจริญ การคิดอย่างมีเหตุผล และรอบคอบ เรียกว่า การคิดอย่างมีวิจยารณาญาณ

4. เพื่อทำลายอาสวะ คือ ทำกิเลสให้สิ้น ได้แก่ การใช้สมาธิเป็นประโยชน์ในทางปัญญา เป็นอุปกรณ์ในการเจริญวิปัสสนาคือเมื่อได้บรรลุสมาธิเพียงขั้นต้นเท่าที่จำเป็นในการปฏิบัติหรือได้บรรลุฌาน 4

แล้วใช้สติจับยึดสิ่งที่ต้องการกำหนด อันได้แก่อารมณ์วิปัสสนา เช่น ชันซ์ 5 เป็นต้น แล้วใช้ปัญญาพิจารณา ตรวจสอบจนสามารถกำจัดอัสวะได้มีการเปรียบเทียบไว้ว่า สมาธิเป็นเสมือนการลับมีดให้คม วิปัสสนา อันได้แก่ การใช้ปัญญาพิจารณา เป็นเสมือนการใช้มีดนั้นฟันต้นไม้นั่นคือกิเลสให้ขาดลงได้

ดั่งการทำสมาธิทั้ง 4 ประการ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ผู้วิจัยจะขอยกเฉพาะในข้อที่ 3 เพื่อให้เข้ากับงานวิจัยเรื่องการทำสมาธิเพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา คือ Mindfulness คือ การเจริญสติเพื่อให้จดจ่อกับอารมณ์ ความคิด ความรู้สึก เพื่อให้เกิดสมาธิ (Meditation) ตั้งมั่นในอารมณ์เดียว ในขณะนั้นอย่างตั้งใจ รวมไปถึงการฝึกจิต ซึ่งวิธีการนี้สามารถนำมาปรับใช้ในการทำงาน ทำความคิดที่ดีให้เจริญ ทำให้วิธีการคิดมีเหตุผล และรอบคอบมีวิจารณญาณ

1. วิธีการทำสมาธิ

วิธีการทำสมาธิตามแนวทางของ พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี หรือ ว.วชิรเมธี ผู้ก่อตั้งศูนย์วิปัสสนา สากลไร่เชิญตะวัน จังหวัดเชียงราย กล่าวว่า ถ้าคนเรามีสติทุกวันชีวิตของคนคนนั้นก็ดีขึ้นทุกวันแน่นอน แต่สิ่งสำคัญ คือ ต้องฝึกสติ ซึ่งฝึกไม่ยาก “ลองนั่งตามสะดวก นั่งขัดสมาธิก็ได้ ถ้าไม่ได้ก็พับเพียบ การนั่งขัดสมาธิ คือ เอาเท้าขวาทับเท้าซ้าย มือขวาทับมือซ้าย ตั้งกายให้ตรง แล้วก็หลับตา หลับตาให้พอดีอย่าให้สนิทมาก จนปวดตา มีอวางให้พอดี อย่าถึงกับเกร็ง” ท่าน ว. วชิรเมธี กล่าวพร้อมแนะนำวิธีทำสมาธิเบื้องต้น 2 วิธี ง่าย ๆ (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี, 2565)

วิธีแรก : ให้เอาสติของเราไปจับอยู่ที่ลมหายใจเข้าออก หายใจช้าๆ หายใจเข้า กำหนดว่า “พุท” หายใจออก กำหนดว่า “โธ” แล้วตามดูลมหายใจ เมื่อจิตสงบแล้วไม่บริกรรมว่า “พุทโธ” ก็ได้ แต่ขอให้ดูลมหายใจเฉย ๆ เมื่อจิตสงบถึงที่สุดแล้วก็จะเกิดสมาธิ

วิธีที่สอง : ถ้าจับลมหายใจไม่ได้ ให้เอาสติไปจับที่ท้องน้อย ตรงลิ้นปี่ของเรา หายใจเข้าให้ดูว่า มันพอง หายใจออกให้ดูว่ามันยุบ แล้วก็กำหนดว่า ยุบหนอ พองหนอ ยุบหนอ พองหนอ หรือถ้าขี้เกียจ บริกรรมก็นั่งดูว่าท้องพองยุบอย่างเดียว เอาจิตไปจดจ่อกับที่ท้องหรือที่ปลายจมูกถ้าทำถูกวิธีจะนิ่งลง โดยลำดับจนเกิดสมาธิ แต่ก่อนจะเกิดสมาธิ ถ้ามาถูกทางแล้วจะเกิดความเพลินที่เรียกว่า “ปราโมทย์” ถ้าเกิดขึ้นมาแล้วก็จะมี ความซาบซ่านเกิดขึ้น เขาเรียกว่า “ปีติ” แล้วลมหายใจสงบกายก็สงบ เรียกว่า “ปัสสัทธิ” จากนั้นก็จะสงบ โปร่ง เบา ผ่อนคลาย เมื่อกายเป็นอย่างนี้ก็รู้สึกว่ามีสมาธิจิตนิ่ง จิตนิ่งหรือ จิตเป็นหนึ่งตัวนี้ คือ สมาธิ “เมื่อมีสมาธิจิตเราก็มั่นแข็ง สติเข้มแข็งแล้ว เราจะรู้เท่าทันทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้น ทั้งทางกาย ทางความรู้สึก ทางความคิด และก็ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเราก็จะรู้เท่าทันตามความเป็นจริงนั่นเอง

ส่วนวิธีการทำสมาธิแบบไม่ต้องนั่งหลับตาภาวนา จะอยู่ในอิริยาบถใดก็ตาม ยืน เดิน นั่ง นอน รับประทาน ดื่มน้ำ ทำ พูด คิด หรือการทำงาน ถ้าเรามีสติรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา เราก็ได้ปฏิบัติสมาธิอยู่ตลอดเวลา เป็นวิธีทำจิตให้เป็นสมาธิ (Concentration) คือ การให้จิตสำนึกจดจ่อกับอะไรสักอย่างเพียงอย่างเดียว

โดยการทำให้จิตให้ตั้งมั่นอยู่กับอะไรสักอย่างไม่วอกแวกในทางปฏิบัติเราจดจ่อกับลมหายใจ หายใจเข้า หายใจออก ใช้สติเงาจงเฝ้ารับรู้กับลมหายใจ การจดจ่อนี้เป็นการจดจ่อแบบตัดสิ่งทีกระตุ้นอย่างอื่นทิ้งไปหมด (Selective Attention) ตั้งมั่นอยู่กับลมหายใจเข้า หายใจออก หรือให้จิตตั้งมั่นอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (พรทต โพนินาม, 2562 : 96) (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 19) กล่าวว่า การทำสมาธิโดยความตั้งมั่นอยู่ในเรื่องที่ต้องการให้ตั้งใจไว้เพียงเรื่องเดียว ไม่ให้จิตใจคิดฟุ้งซ่านออกไปนอกจากเรื่องที่ต้องการทำ ถ้าเกิดสมาธิแล้วในการจดจ่อกับงาน ก็จะมีสติปัญญา

องค์ประกอบของการทำสมาธิเพื่อส่งเสริมการคิด

ผู้วิจัยได้นำองค์ประกอบของการทำสมาธิมาอธิบาย ดังนี้

1) ความตั้งมั่น (Concentration) หมายถึง การสำรวมจิตให้เกิดความแน่วแน่นด้วยความเพียรใส่ใจอย่างต่อเนื่อง โดยการกำหนดเป้าหมายของจิตโดยมุ่งเน้นไปที่ความสนใจในอารมณ์ ด้วยการคิดเรื่องที่กำหนดโดยไม่ซัดส่ายและสามารถดึงความคิดกลับมาเรื่องที่กำหนดได้ การสังเคราะห์องค์ประกอบของความตั้งมั่น (Concentration) ในการทำสมาธิได้ ดังนี้ (1) ความตั้งใจ (Attention) (2) การมุ่งเน้น (Focus) และ (3) ความไม่ฟุ้งซ่าน (No Distraction)

2) ความมีสติ (Mindfulness) หมายถึง ความสามารถในการรู้ตัว รู้เท่าทันความคิดของตนเองได้ สามารถจำและไม่เกิดความหลงลืมในปัจจุบัน และสามารถดักเตือนตนเองและควบคุมอารมณ์ความคิดได้ การสังเคราะห์องค์ประกอบของความมีสติ (Mindfulness) ในการทำสมาธิได้ ดังนี้ (1) การระลึกได้ (Conscious) (2) ความจำได้ไม่ลืม (Recall) และ (3) การควบคุม (Control)

3) การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) หมายถึง ความสามารถในการใช้ปัญญาในการพิจารณาโดยไม่ตัดสินโดยคำนึงถึงความสัมพันธ์เชิงเหตุผล และการสังเคราะห์ข้อมูล และตัดสินคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ อย่างสมเหตุสมผลเพื่อประยุกต์ใช้หรือนำไปปฏิบัติ ซึ่งการคิดอย่างมีวิจารณญาณมีความสัมพันธ์กับการทำสมาธิตามแนวคิดทฤษฎีซึ่งผู้เขียนจะสรุปองค์ประกอบย่อย ดังนี้ (1) การพิจารณาโดยใช้ปัญญา (Identify) (2) การใช้ปัญญาวិเคราะห์แบบไม่เข้าไปตัดสิน (Analysis) (3) การใช้ปัญญาในการสังเคราะห์สำหรับการนำไปใช้ประโยชน์ (Synthesis) และ (4) การนำปัญญาไปประยุกต์ใช้และปฏิบัติ (Problem Solving)

4) การคิดบวก (Positive Thinking) หมายถึง ความสามารถในการทำความเข้าใจกระบวนการคิดและอารมณ์ของตนในแง่ดีเกี่ยวกับมุมมองที่มีต่อโลกและการใช้ชีวิต โดยไม่ใช้ความคิดเข้าไปตัดสินว่าสิ่งใดผิดหรือถูก และเกิดความมั่นใจในความคิดของตนเองความกล้าในการบอกตนเองและผู้อื่นเกี่ยวกับ

ความคิดของตนเองซึ่งการคิดบวกมีความสัมพันธ์กับการทำสมาธิตามแนวคิดทฤษฎีซึ่งผู้เขียนจะสรุปองค์ประกอบย่อย ดังนี้ (1) เป็นความคิดแบบเปิดใจยอมรับ (Openness) (2) มองโลกและชีวิตในแง่ดี (Optimistic) (3) ไม่ตัดสินว่าผิดหรือถูก (non-judgment) (4) เกิดความมั่นใจความคิด (Confidence) และ (5) มีความกล้า (Courage)

การคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา

วิจารณ์ญาณ (Judgment) หมายถึง ปัญญาหรือความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ถูกต้อง เหมาะสม และสอดคล้องตามเหตุผล อันได้มาจากกระบวนการคิด และพิจารณาด้วยความรู้ และประสบการณ์เดิมของตน

การคิดอย่างมีวิจารณญาณ “critical thinking” หมายถึง การรู้จักใช้ความคิดพิจารณาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินผลในเนื้อหาหรือเหตุการณ์ที่เป็นปัญหาหรือข้อขัดแย้ง โดยอาศัยความรู้ ความคิด และประสบการณ์ของตน เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในการปฏิบัติด้วยความเหมาะสมสอดคล้องกับหลักการ และเหตุผล

การคิดอย่างมีเหตุผลและรอบคอบ ภายใต้อำนาจของหลักเกณฑ์และมีข้อมูลที่เชื่อถือได้ ย่อมนำไปสู่ข้อสรุปและการตัดสินใจในทิศทางที่เหมาะสม และมีประสิทธิภาพ

การคิดอย่างมีวิจารณญาณจำเป็นต้องประกอบด้วยทักษะต่าง ๆ คือ การตั้งคำถาม การคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ การสรุปประเมิน และการหาแนวทางในการนำไปใช้ โดยใช้เหตุและผล ประกอบการตัดสินใจ ไม่มีความลำเอียง หรือมีอคติต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยยึดหลักการบนพื้นฐานข้อมูลที่เป็นจริงมากกว่าอารมณ์ และพิจารณาแยกแยะความเป็นไปได้ในแง่มุมต่าง ๆ ความรู้และความคิดเป็นสิ่งคู่กันไปเสมอ เพราะการใช้ความคิดจำเป็นต้องนำความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ มาเป็นพื้นฐานประกอบในกระบวนการคิด ดังนั้น การเรียนรู้เพื่อให้เกิดความคิดจึงไม่อาจทำได้ หากไม่มีเนื้อหาของความรู้แทรกอยู่ ทั้งการเรียนรู้ด้วยการอ่าน การฟัง และการดู เช่น การอ่านอย่างมีวิจารณญาณ เป็นการอ่านที่ต้องใช้ความคิดขณะอ่านข้อความ โดยนำความรู้ และประสบการณ์ที่ตนมาคิดประเมินเนื้อเรื่องที่อ่านว่า ผู้เขียนมีความคิดอย่างไร เนื้อหาที่น่าเชื่อถือเพียงใด รวมถึงสามารถอธิบาย และขยายความในประโยคที่อ่านได้ (Thaihealthlife, 2565)

1. องค์ประกอบการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

1.1 จุดมุ่งหมายของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ คือ คำตอบ หรือ ความรู้ใหม่ที่ได้จากการคิด รวมถึงแนวทางแก้ไขหรือประโยชน์ที่ตามมา

1.2 ประเด็นคำถาม คือ โจทย์ปัญหาที่ต้องการคำตอบ อันเกิดจากความสงสัยและการอยากรู้ ทั้งนี้การตั้งโจทย์ปัญหาจะต้องสั้น ได้ใจความ ไม่ยาวเกินไป และให้สัมพันธ์กับเนื้อหาหรือสถานการณ์ที่สงสัย

1.3 สารสนเทศ คือ แหล่งของข้อมูล หรือหลักฐานที่จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์ อาจเป็นหนังสือ ตำรา หรือ ข้อความบนเว็บไซต์ เป็นต้น ซึ่งควรเป็นข้อมูลที่ถูกต้องและเชื่อถือได้

1.4 ข้อมูลเชิงประจักษ์ คือ ข้อมูลที่ได้กลั่นกรองและแยกแยะจากข้อมูลต่าง ๆ ที่หามาได้ จนได้ข้อมูลที่สำคัญและตรงประเด็นกับเรื่องหรือสิ่งที่เราต้องการหาคำตอบ

1.5 แนวคิดอย่างมีเหตุผล คือ การเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างข้อมูลที่หามาได้และองค์ความรู้เดิมกับข้อมูลหรือสถานการณ์ที่ต้องการคำตอบ เพื่อให้เข้าใจต่อข้อมูลและสถานการณ์นั้นอย่างแจ่มชัด หรือที่เรียกว่า คำตอบของโจทย์ ต้องอาศัยหลักการหรือทฤษฎีเข้าช่วยในการพิจารณาภายใต้พื้นฐานของเหตุและผลที่ถูกต้อง

1.6 ข้อสรุปและประโยชน์ คือ คำตอบของโจทย์ปัญหาที่ชัดเจนและสำคัญที่สุด เป็นคำตอบที่ได้จากการกลั่นกรองด้วยการวิเคราะห์ตามหลักเหตุ และผล แล้วสรุปลงมาให้สั้น กระชับ และเข้าใจง่าย นอกจากนั้น ควรพิจารณาคำตอบนั้นว่า มีข้อดีข้อเสียอย่างไร จึงจะถือเป็นการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่ดี

2. ทักษะสำหรับการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

2.1 การตั้งประเด็นปัญหา เป็นพื้นฐานขั้นแรกที่น่าไปสู่ข้อสรุป คือ ต้องรู้จักสงสัย และตั้งโจทย์ขึ้นมาก่อน

2.2 การรวบรวมข้อมูล คือ การเสาะแสวงหาข้อมูลทั้งที่เป็นหนังสือ เอกสารตีพิมพ์ การสัมภาษณ์ เป็นต้น เพื่อนำมาใช้ประกอบการพิจารณา

2.3 การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาใช้ประกอบการพิจารณาในหลักการและความเป็นไปได้ ด้วยการเปรียบเทียบข้อมูลกับเนื้อหาหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

2.4 การสังเคราะห์ เป็นการแยกแยะผลของการวิเคราะห์ ว่าอะไรคือเหตุ และอะไรคือผล ส่วนใดน่าเชื่อถือ ส่วนใดควรตัดออก

2.5 การประเมินข้อมูล เป็นการตัดสินใจ และเลือกประเด็นที่ได้จากการสังเคราะห์ เพื่อให้เกิดความกระชับ และชัดเจน

3. ขั้นตอนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

3.1 เป็นการตั้งคำถามต่อข้อสงสัยของตน ซึ่งอาจเป็นประโยคบอกเล่า เช่น ปลาออกลูกเป็นตัว หรือการตั้งเป็นประโยคคำถาม เช่น ปลาออกหรือเป็นตัวหรือไม่ คอมพิวเตอร์ทำงานอย่างไร เป็นต้น

การตั้งประเด็นคำถามนี้ เกิดได้ทั้งจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้น หรือ จากข้อมูลที่ได้อ่าน ได้ฟัง ซึ่งเป็นจุดเริ่มของกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

3.2 การรวบรวมข้อมูล เป็นการแสวงหาข้อมูลหรือหลักฐานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้ประกอบการพิจารณา ทั้งนี้ ผู้รวบรวมจะต้องคัดเลือกข้อมูลให้เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ตนค้นหาเป็นหลัก ข้อมูลเหล่านี้ ได้แก่ หนังสือตำราเรียน หนังสืองานวิจัย การสัมภาษณ์บุคคล ข่าวสารจากโทรทัศน์ หรือวิทยุ สื่อออนไลน์ เช่น เนื้อหาในเว็บไซต์ วิดีโอบนเว็บไซต์ เป็นต้น

3.3 การจัดระเบียบหมวดหมู่ของข้อมูล หลังจากที่ได้ข้อมูลหรือหลักฐานที่เกี่ยวข้องกันแล้ว ข้อมูลเหล่านี้อาจมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องน้อย เกี่ยวข้องมาก เนื้อหาที่มีความชัดเจน หรือ ไม่ชัดเจน ซึ่งจำเป็นต้องคัดเลือกข้อมูลที่สำคัญไว้ และจัดกลุ่มข้อมูลเป็นหมวดหมู่ เพื่อให้สามารถนำไปประกอบการพิจารณาได้อย่างเหมาะสม ถูกต้อง และรวดเร็ว โดยในขั้นนี้จำเป็นต้องใช้ความรู้เดิมช่วยในการพิจารณา ซึ่งเป็นทั้งการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ร่วมกัน

3.4 การวิเคราะห์ การเปรียบเทียบ และการทดสอบ หลังจากที่ได้ข้อมูลเป็นหมวดหมู่หรือได้ข้อมูลที่สำคัญแล้ว จะเป็นการพิจารณา และวิเคราะห์สิ่งที่เราต้องการคำตอบด้วยการนำข้อมูลมาเปรียบเทียบ มาเชื่อมโยงความสัมพันธ์ เพื่อให้รู้ข้อเท็จจริง ให้รู้ถึงเหตุและผลของสิ่งที่เราค้นหา นอกจากนั้นแล้ว เพื่อความแน่ใจ และชัดเจน อาจต้องทำการทดสอบหรือลองปฏิบัติดู

3.5 การสังเคราะห์ข้อมูล เมื่อทำการเปรียบเทียบข้อมูลในแต่ละส่วนที่สัมพันธ์กันแล้ว ก็จะได้สิ่งที่เรียกว่า ประเด็นสัมพันธ์ หรือประเด็นที่เกี่ยวข้องกันอันถูกต้องและชัดเจน ซึ่งอาจเกิดได้ในหลาย ๆ ประเด็นที่เป็นไปได้ ดังนั้น จึงต้องทำการสังเคราะห์เพิ่มเติมว่า ประเด็นใดมีความน่าเชื่อถือที่สุด ประเด็นใดมีความน่าเชื่อถือน้อย พร้อมเรียงลำดับให้ชัดเจน และคัดเลือกประเด็นที่สำคัญที่สุด

3.6 การสรุปผล หลังจากที่ได้ประเด็นที่น่าเชื่อถือหรือสำคัญที่สุดแล้ว จึงนำประเด็นนั้นมาเป็นคำตอบของโจทย์ที่เราตั้งไว้ พร้อมกับอธิบายความสัมพันธ์อย่างมีเหตุ

4. ประโยชน์จากการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

บุคคลที่สามารถตั้งมั่นแล้วเกิดปัญญา เกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหาได้ดี มีลักษณะดังนี้ เป็นคนไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ ใช้ปัญญาพิจารณาถึงเหตุผล ชอบการสังเกต และจดบันทึก มักมีการแสวงหาหลักฐานหรือข้อมูลอ้างอิง ชอบการอ่านหรือการฟัง มักเป็นผู้ฟังที่ดี ไม่มีการโต้แย้งจนกว่าจะแน่ใจว่าผิด มักเป็นคนไม่ด่วนตัดสิน ว่าสิ่งใดผิดสิ่งใดถูก จนกว่าจะมีหลักฐานที่ชัดเจน มักเป็นคนใจเย็น มีความสุขุม มักคาดเดาหรือทำนายเหตุในอนาคตได้ดี หากเกิดปัญหาในชีวิตหรือปัญหาในการทำงานก็จะสามารถแก้ไขปัญหานั้นได้ กล่าวโดยสรุปข้อดีของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ดังนี้ (Thaihealthlife, 2565)

1. สามารถฟัง และอ่านเข้าใจในเนื้อหาได้ง่าย
2. สามารถพูด หรือสื่อสารให้ผู้อื่นเข้าใจได้ดี
3. สามารถเขียนได้เร็ว เนื้อหาครอบคลุม และถูกต้อง
4. สามารถตั้งปัญหาที่ตรงประเด็น สั้น และกะทัดรัดได้ดี
5. สามารถมองเห็นภาพรวมของเนื้อหาหรือสถานการณ์ได้
6. สามารถหาข้อมูลหรือหลักฐานมาประกอบการตัดสินใจได้ดี
7. มีการตัดสินใจที่ถูกต้อง สมเหตุสมผล
8. เป็นผู้รู้ทันโลก รู้ทันสถานการณ์ในการดำเนินชีวิต
9. ช่วยให้มีมุมมองที่หลากหลาย
10. ช่วยให้เป็นผู้ไม่หลงงมงาย ไม่เชื่ออะไรง่าย
11. เป็นผู้มีน้ำใจ และเปิดใจกว้าง
12. ยอมรับในความคิดเห็นของผู้อื่น

5. การนำความคิดอย่างมีวิจารณญาณมาแก้ปัญหา

การเกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่มีผลมาจากการทำสมาธิ โดยใช้ปัญหาพิจารณาถึงเหตุผล การทำความเข้าใจปัญหา ทำความเข้าใจสภาพบริบทต่าง ๆ แยกแยะข้อมูลข่าวสารและพิจารณาสิ่งที่ต้องการหาคำตอบได้จากการกลั่นกรองด้วยการวิเคราะห์ตามหลักเหตุและผลว่ามีข้อดีข้อเสียอย่างไร นำปัญหาเหล่านั้นมาปรับปรุงแนวทางในการแก้ปัญหาให้สอดคล้องเหมาะสมกับตัวเองไม่กระทบบุคคลอื่น ไม่เดือนร้อนตนเอง จึงจะถือเป็นการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่ดีและสามารถแก้ปัญหาได้

ผลของการทำสมาธิเพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา

การทำสมาธิย่อมทำให้เกิดความคิดที่สมบูรณ์ มีวิจารณญาณในการตัดสินใจต่าง ๆ รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้กาล เรียกได้ว่าเป็นผู้รู้ตามพุทธพจน์ “วิชา จรณ สมปนโน คือ ความรู้ควบคุม คุณธรรม” หรือเมื่อมีสถานการณ์ (Situation) ที่จะต้องตัดสินใจก็สามารถตัดสินใจได้ถูกต้องในหลักปฏิบัติ และสามารถแก้ปัญหาได้ เป็นประโยชน์ที่สามารถรับรู้ได้จากผลของสมาธิโดยตรง ซึ่งประโยชน์ดังกล่าวอาจจะสรุปเป็นรายข้อได้ ดังนี้

1. เมื่อมีการฝึกสมาธิเป็นประจำเราสามารถควบคุมการทำงานของร่างกายส่วนต่าง ๆ ระบบการไหลเวียนของโลหิตได้ดีขึ้น
2. สมองส่วนต่าง ๆ สามารถติดต่อสื่อสารกันได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ระบบความจำดี ความคิดดี สามารถคิดวิเคราะห์ คิดแยกแยะ คิดสังเคราะห์สิ่งต่าง ๆ รู้สิ่งที่เป็นประโยชน์ และสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์

3. ควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ มีอารมณ์ตั้งมั่นแปรปรวนง่าย และแสดงออกอย่างระมัดระวังมากขึ้น ไม่พูดในสิ่งที่ไร้สาระไม่เป็นแก่นสาร พูดแต่ในสิ่งที่ดีที่สามารถเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีกับทุกคนได้
4. มีความยืดหยุ่นมากขึ้นทั้งในมุมมองต่อตนเอง มุมมองต่อโลก การดำเนินชีวิตควรมีความยืดหยุ่นทางจิตใจ (Resilience) เป็นกระบวนการของการปรับตัวได้เป็นอย่างดี เมื่อเผชิญกับปัญหาที่สามารถนำความคิดที่มีวิจรรย์ญาณมาจัดการหรือแก้ไขปัญหามาได้อย่างได้ผล
5. เห็นอกเห็นใจผู้อื่นมากขึ้น การที่เราสามารถเข้าใจความรู้สึกหรือมุมมองของคนอื่นได้นั้นเป็นผลจากการปฏิบัติสมาธิ เมื่อเจริญสมาธิมากขึ้นเป็นลำดับก็จะจัดการอารมณ์ต่าง ๆ ได้ เมื่อจัดการอารมณ์ต่าง ๆ ได้ที่ไม่ดีออกไป ก็จะเกิดความมีเมตตาต่อกัน รับรู้ความเห็นอกเห็นใจแก่บุคคลอื่น
6. สมาธิทำให้มีความมั่นใจในตัวเอง มีกำลังใจในการทำงาน กล้าที่จะลงมือปฏิบัติมากขึ้น
7. สมาธิสามารถพัฒนาตัวเองและตระหนักรู้ตัวเอง (Self-awareness) คือ ความสามารถในการมองเห็นตัวเองและตระหนักถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตัวเองได้อย่างชัดเจน ผู้วิจัยขออ้างถึง พระเทพกิตติรังสี, ดร. (ทองสา วรลาโภ ป.ธ.8) อดีตที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น วัดธาตุน้อย พระอารามหลวง กล่าวไว้ว่า “ดูตัวเองให้ออก บอกตัวเองให้ได้ ใช้ตัวเองให้เป็น” คือ ให้รู้ตัวเองว่ามีความรู้ ความสามารถ ความถนัด ความชอบด้านใด และสามารถบังคับบัญชาตัวเองได้ว่ากิจที่ควรทำในหน้าที่คืออะไร ผ่านการรับรู้และเข้าใจสภาวะต่างๆ Self-awareness ช่วยทำให้เรามีความสุขและมีการพัฒนาตัวเอง ทั้งในเรื่องชีวิตส่วนตัวและการทำงานได้

สรุปการทำสมาธิเพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจรรย์ญาณและการแก้ปัญหา

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา การทำสมาธิเพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจรรย์ญาณและการแก้ปัญหา ทำให้ทราบถึงความสำคัญของสมาธิ หลักวิธีปฏิบัติสมาธิโดยการกำหนดในอารมณ์เดียว ตั้งมั่นในอารมณ์เดียว หรือการเจริญสติ Mindfulness โดยที่ไม่จำเป็นต้องนั่งหลังตาภาวนา พุช โธ หรือ หุบบนอ พองหนอ แต่เป็นกำหนดสติจดจ่อกับงานที่ทำแทน ไม่เอาใจซัดสายไปในอารมณ์ต่าง ๆ ในความคิดต่าง ๆ เป็นการดึงจิตใจกลับมาไว้อยู่กับตัวของเราให้มีอารมณ์เดียว ทุกคนสามารถฝึกหัดปฏิบัติได้ตามสะดวกทุกเวลา

สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารหน่วยงานต่าง ๆ หรือ ผู้ปฏิบัติงานทุกระดับ ถ้าปฏิบัติสมาธิ มีสติ มีวิจรรย์ญาณในการตัดสินใจต่าง ๆ รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้กาล สามารถใช้ปัญญาพิจารณาถึงเหตุผล การทำความเข้าใจตัวเอง ทำความเข้าใจผู้อื่น พิจารณาสິงที่ต่าง ๆ การกลั่นกรอง การวิเคราะห์ตามหลักเหตุผล ไม่เดือดร้อนบุคคลอื่น ไม่เดือดร้อนตนเอง จึงจะถือเป็นการคิดอย่างมีวิจรรย์ญาณที่ดีและสามารถแก้ไขปัญหาได้ดี ซึ่งวิธีการนี้สามารถนำมาปรับใช้ในการทำงาน ทำความคิดที่ดีให้เจริญ ทำให้วิธีการคิดมีเหตุผลและรอบคอบมีวิจรรย์ญาณ ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่จะส่งผลต่อการปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จทั้งสิ้น

เอกสารอ้างอิง

- พระราชสังวรญาณ (หลวงพ่อพุทธ ฐานิโย). (2565). การพัฒนาจิตด้วยสมาธิและการปฏิบัติสติเชิงพุทธ. สืบค้นเมื่อ 13 กรกฎาคม 2565, จาก <https://ricd.go.th/webth1/wp-content/uploads/2020/02/mdtmbcp.pdf>
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2554). สมาธิ. สืบค้นเมื่อ 24 เมษายน 2565, จาก <https://dictionary.sanook.com>
- พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี. (2565). วิธีทำสมาธิเบื้องต้นอย่างง่าย. สืบค้นเมื่อ 24 เมษายน 2565, จาก <https://40plus.posttoday.com/dhamma/6251>
- พรทัต โปธินาม. (2562). การพัฒนาโปรแกรมการทำสมาธิเพื่อเสริมสร้าง ความฉลาดทางอารมณ์สำหรับผู้สูงอายุ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พรทัต โปธินาม. (2562). การพัฒนาโปรแกรมการทำสมาธิเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์สำหรับผู้สูงอายุ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- Thaihealthlife. (2565). วิจัยรณญาณและการคิดอย่างมีวิจารย์รณญาณ. สืบค้นเมื่อ 13 เมษายน 2566, จาก <https://thaihealthlife.com/healthy/>

The Applied Political Philosophy of King Norodom Sihanouk

Samphose Prak¹

Jaras Leeka² and Ratanak Keo³

Mahachulalongkornrajavidyalaya University KhonKaen Campus^{1,2}

Department of Policy of the Ministry of Education, Youth, and Sport, Kingdom of Cambodia³

Corresponding Author, E-mail: praksamphose48@gmail.com

Abstract

The research article on the applied political philosophy of King Norodom Sihanouk has the objective s: (1) to study the concept of the applied political philosophy of King Norodom Sihanouk (2) to find out the practice of the concept of politics of King Norodom Sihanouk (3) to analyze the concept and practice of King Norodom Sihanouk's political philosophy in the Cambodian societal context during his leadership in the period of 50s and 70s. This study was conducted by documentary research.

The research results were as follows:

1) Knowing about the concept of the applied political philosophy of the leadership of King Norodom Sihanouk, in which his leadership is based on the concept of the political philosophy of Buddhism, and follows up in accordance with the ten virtues of a leader, and four sublime states. Furthermore, it is not only ten virtues that, the study has found that King Norodom Sihanouk uses two basic concepts of philosophy: a) according to the principles of Buddhism. b) it is combined with the Brahmanism concept, including the ancient Khmer belief system such as Totemic belief, and supernatural forces as well as to support the way of the leadership of His Majesty King Norodom Sihanouk.

* Received: 2 January 2024; Revised: 30 March 2023; Accepted: 31 March 2024

2) This study reveals how King Norodom Sihanouk applied his political philosophy in the practical leadership approach and found that His Majesty King Norodom Sihanouk performed well until his common people praised him as a great King or so-called him the Righteous King or Dharmic Raja, which reflects that the practice of the ten duties of leader and the four sublime states, and this leading style can attractive of loving from the massive strongly support of the bottom of felt hearted people around the nation.

3) This study gained new knowledge from the applied political philosophy of King Norodom Sihanouk in the current social context, especially how to apply and reconcile in order for national harmony. Although respecting the neutral policy and non-aligned movement of King Norodom Sihanouk, if look at the practical knowledge from King Norodom Sihanouk, that is, flexibility in the geopolitical situation of the region and the globe is very significant mechanism to avoid the Kingdom of Cambodia from the geopolitical challenges, so the Buddhist thought was a central concept of his applied political philosophy.

Keywords: The Applied Political Philosophy; Buddhist Concepts

Introduction

The late King Norodom Sihanouk was a great King of Cambodia he has greatly done for the sake of the Kingdom of Cambodia, especially his wise royal patronage which led to the country being more prosperous, including economic growth, international relations, and cultural perspective of unity during his reign. Julio A. Jeldres sees the King as a smart strategist to resolve the national issue, so he asserted that the former Cambodian monarch and head of state, a strategist of weak-state diplomacy unequalled in contemporary international politics, had astutely managed Cambodia's relations with China and Communist North Vietnam in the 1960s, keeping his country in peace, while the war-ravaged in neighboring Vietnam and parts of Laos during his leadership. Moreover, the King Norodom Sihanouk has applied both theories of Western and Easter's political philosophy to integrate into Khmerization under the shadow of Buddhist concepts and Brahmanism concepts as well.

In this regarding to these concepts, the other scholars found different views, like academician Ros Chantrabot, in his dissertation in French wrote in chapter 5 that the feature of Cambodian political life, especially the King Father always use of the word "compromise" should be kept in mind, there is not a political stance but it is facilitation manner, and not on consensus, an economic, social, educational, agricultural or health sectors.

In contrast, the word "compromise" in the Cambodian political context refers to the balance of power divisions between the various factions that are involved in government. King Norodom Sihanouk has a very high art of coordinating, organizing, and defining in detail the composition of the members who have to serve in the government, but those members of the government have never had the same political aspirations and ideals. Such a political perspective could give the impression that Cambodia is a Democrat because the leaders of each current are present at the peak of their power. All Cambodian politicians are also involved in indebted King Norodom Sihanouk, For instance, in arranging the match, "Lon Nol's National Salvation Government" on August 14, 1969, both King Norodom Sihanouk and his civil servants, as well as Prince Sisowath Sirikmatak's group, were noticed.

Having no one dared to protest against King Norodom Sihanouk's actions, the implementation of the compromise principle did not make much sense, and activities have become a habit that was practiced and quietly accepted.

To an awareness of the eminent role of the late King Norodom Sihanouk in his leadership and his main concept of political philosophy, this research article will show how the late King Norodom Sihanouk conducted the past time for national unity and reconciliation which in turn led to further substantive learning from him as well.

Getting back to the problem of research, I found the previous one that no scholar researched this topic in terms of His Majesty King Norodom Sihanouk was the most powerful monarch and charismatic leadership style not only among his own grass-roots people but also for his foreign friends around the world such as De Gaulle, Nehru, Sukarno, Chou Enlai, Nasser, Mao Tse-Tung, Tito, Haile Selassie, Enver Hodja, Sekou Toure, Nikita Khrushchev, Boumediene, Nicolae Ceausescu. The legacy of King Father Norodom

Sihanouk remains until nowadays is divided into two parts:

1) **Physical legacy** refers to infrastructural physical such as old buildings, the senate building along the road Norodom Blvd, Chaktomuk Theater Hall in front of the Royal Palace, and so on.

2) **Mental legacy** refers to common Cambodian people always commemorating their late King Father in terms of King Father Norodom Sihanouk as be great King in this age for all people around the country. Moreover, the King Father regarded him as the symbol of the national spirit unique. In doing so, he led the national reconciliation moving forward to national unity, including independence from France in 1953 and other significant achievements that he has well done for his nation. Therefore, people kept him in their minds forever.

His Majesty King Norodom Sihanouk, the charismatic Cambodian leader whose remarkable skills of political adaptation personified the world the tiny, troubled kingdom where he was a towering figure for six decades, unfortunately, His Majesty King Norodom Sihanouk died peacefully early Monday in Beijing, China in 2012, and then he was 89. It has also been noticed that King Norodom Sihanouk was born in Phnom Penh, the Cambodian capital, on Oct. 31, 1922. A prince of the Norodom clan of the royal family, he was never considered a serious candidate to gain the throne. Instead, he was seen as a sensitive, if lonely, prince with a serious gift for music and, later, a passion for film. He received a first-rate French education, initially at a primary school in Phnom Penh and then at the Lycee Chasseloup-Laubat in Saigon, the best in colonial Indochina. He was only 18 when King Monivong died in 1941 and the French colonial powers tapped him as the unlikely successor.

Regarding the main idea of King Norodom Sihanouk involving the political concept, Andrew Wickersham has written in his article related to King Sihanouk's political ideology that King Norodom Sihanouk could not be grasped apart from an understanding of Cambodian monarchic history. From its origins during the Classical Angkor Period (AD 802-1431), the Khmer kingship was an office infused with religious symbolism and its occupant was a divine figure. In 802, C.E. Jayavarman II became the first king of the Khmer Empire. Upon his coronation at the Mountain of Indra, King of the Gods, Jayavarman took

the title “The God who is King.” Fitting with his divine status, the kings of the Khmer Empire constructed enormous public works projects, including palaces and enormous temples, such as the iconic Angkor Wat. These Wats were representations of the Mountain of Indra. In addition, the king was expected to distribute patronage in a pre-modern form of social welfare to the Khmer people, understood by the monarch to be his children.

There was no indication that Sihanouk understood the function and duties of the institution of kingship any differently than his predecessors. His Majesty King Norodom Sihanouk, by all accounts, was a workaholic. He attended the opening of numerous hospitals, factories, and irrigation systems in Cambodia. In undertaking these projects, King Norodom Sihanouk ensured his legitimacy by carrying out one of the primary duties of kingship. There was no indication either that Sihanouk viewed the people any differently than the ancient kings of Angkor. He routinely referred to them in his addresses as "my children." He also showed no reticence in promoting a cult of personality about himself. He hated being isolated from his people, and early in his reign, the peasantry responded with the traditional displays of adoration characteristic of earlier times.

Thus, the researcher sees the essence of the study of the concept of the applied political philosophy of His Majesty King Norodom Sihanouk. Therefore, the researcher is more interested in the topic “The concept of the Political Philosophy of King Norodom Sihanouk”.

Objectives of the Study

1. To study the concept of the applied political philosophy of King Norodom Sihanouk.
2. To find out the practice of the concept of politics of King Norodom Sihanouk.
3. To analyze the concept and practice of King Norodom Sihanouk’s political philosophy in the Cambodian societal context during his leadership in the 50s and 70s.

Scope of the Study

This research article aims to study the concept of the applied political philosophy of King Norodom Sihanouk divided into two scopes of study as follows

1. Scope of Text:

a) Primary source: Khmer Constitution, Western political philosophy, Norodom Sihanouk & Zhou Enlai, Reconciliation Process in Cambodia: 1997-2007 before the Khmer Rouge Tribunal.

b) Secondary sources: dissertations, thesis, Books, texts, and academic papers as well as websites.

2. Scope of subject-matter/Contents:

a) Studying the concept of the applied political philosophy of King Norodom Sihanouk

b) Figured out the practice of the concept of politics of King Norodom Sihanouk.

c) Analyzing the concept and practice of King Norodom Sihanouk's political philosophy in the Cambodian societal context during his leadership in the 50s and 70s, due to since 1955-1970 he become a key role model in the politics, including the Kingship, and the Prime Minister before he was deposed by Lon Nol during 70s.

Research Methodology

This research is documentary research, which emphasizes documents. Its research methodology can be divided into three stages as the following:

1. Collecting the materials from primary sources, Khmer Tipitaka, Cambodian Constitution, Khmer Republic, Royal Government of Cambodia, texts/books, research, thesis, papers, and other sources, in which all the information and data concerned with the main concept of the political philosophy of King Norodom Sihanouk in terms of politic philosophy and Khmer Philosophy.

2. Analyzing the raw materials as well as systematizing them to give a clear scope and descriptive analysis of the topic in the concept of political philosophy.

3. Giving conclusions and suggestions for a further research study on the applied political philosophy, which can be beneficial for anyone interested in the academic field.

Research Result

In terms of practical results, His Majesty King Norodom Sihanouk applied his political philosophy, especially the basics of Buddhism and the concepts from his French school while he studied there as well. It was this feature that dared to advocate both on the international stage and at the regional level for the benefit of future generations forever, and that was known as the demand for full independence from France and the declaration of independence in officially on November 9, 1953.

In the political philosophy aspect, His Majesty King Norodom Sihanouk fully adopted the concepts from the philosophy of Buddhism and Brahmanism. These two important inputs were incorporated into the implementation of nationalist policies during his reign, especially in 1955-1970.

To achieve applied political leadership concepts in the state's affairs, His Majesty King Norodom Sihanouk, focused on two principles that combine the theories of religious philosophy, including Buddhism, Brahmanism, and the ancient Khmer philosophy concept, such as Totemic belief into one force of the applied political thought in the management of state affairs both internal and external perspectives.

What is the common idea that he took from these two major religions to merge is that Brahmanism has a philosophy focused on monotheism, which means that only Brahma can save people. Buddhism, on the other hand, came to Cambodia after Brahmanism, a religion that focused on the ten virtues of the King, and those ten virtues are namely: generosity, high moral character, self-sacrifice, integrity, kindness, gentleness, self-control, non-fury, non-oppress, tolerance, and also non-opposition.

Based on the History of Cambodia, it is also revealed that Jayavarman VII is the royal model in conformity to the leadership style. During his reign was strong and able to expand its considerable territory in terms of Jayavarman VII integrated philosophical concepts from these two religions, leading it will become to the strongest country at that time in this Asian region.

As a result, His Majesty King Norodom Sihanouk gained great popularity among the grassroots people of Cambodia. On the other hand, His Majesty King Norodom Sihanouk was a high ordination as a Bhikkhu for three months in 1947. So, it shows that

King Norodom Sihanouk is a profound Buddha's teaching practitioner in the Royal Kingdom of Cambodia.

The King Norodom Sihanouk has applied his concepts as follows:

1) The formula of national reconciliation, in which he played an important role in political reconciliation was favor, waiver, and tolerance under the conditions of a single Khmer nation. His Majesty King Norodom Sihanouk used images as a good example for his people, such as giving alms, keeping morals, and how to resolve internal conflicts or civil war in a peaceful manner in accordance with the fundamental principle of Buddhism and the Ancient Khmer philosophical thought, such as Totemic belief, supernatural force as well. Furthermore, in regard to the national reconciliation process after internal conflict among Khmer politicians, His Majesty King Norodom Sihanouk met with Mr. Hun Sen privately on 4 June 1991 to find out the national reconciliation process in the name of the same Khmer nationality.

2) The international relations, His Majesty King Norodom Sihanouk shows the maturity of relations with the heads of state and governments in the world, most of them tend to side with the communist countries, but he always tried to maintain neutrality and not take any side in the political system, and that the time the King Norodom Sihanouk always uses the Dharma (Righteous) into real society and also integration of the Dharma state of Buddhism with Brahmanism in his leadership approach, and including the ancient Khmer philosophical concepts, so-called Totemic belief for the sake of balance thoughts of integration between among of those theories as mentioned above. His Majesty King Norodom Sihanouk's neutral stance led to the Cambodian country living in a peaceful manner during his leadership from 1955 to 1970.

3) The national economy, he took a combination of planning economy and liberalism, which fed the economy during his reign as a rich country until the export of agricultural products and creation. The motto is that Cambodia is an important rice barn in the world.

4) The national religion, His Majesty King Norodom Sihanouk adhered to Buddhism as the state religion, promoting Buddhism to the point of naming a Buddhist university

as Preah Sihanouk Raja Buddhist University, the oldest school in the Asia region as well. On the Other hand, Cambodia has never experienced sectarian conflict like other countries in the world.

5) National education, during his reign, His Majesty King Norodom Sihanouk established many prestige universities left to the present day, For instance, including the Royal University of Phnom Penh, and the Royal University of Law and Economics, which also trained many Cambodians to become intellectuals at the national level and competition to other countries in the South East Asia Nations, so-called (ASEAN) at that time.

The finding reveals as follows:

a) The concept of the Dharma of Buddhism was implemented by King Norodom Sihanouk in the political ideas led by the Cambodian society, thus making this society an island of peace between 1955 to 1970, was under the wise leadership of King Norodom Sihanouk, the economic, culture, international politics, and religion flourished to the point of establishing the Preah Sihanoukraja Buddhist University (PSBU) to train the resources of monks and morality to the people of Cambodia.

b) The integration of Buddhism and Hinduism has made the Cambodian nation prosperous since the time of Jayavarman VII, a formula that was continued by King Norodom Sihanouk until he said that “all of us have not created anything new, we just follow in the footsteps of our ancestors in the glorious Angkorian era when our nation was so strong that no one dares to look down on us”.

c) The applied political philosophical thought based on these principles of King Norodom Sihanouk, So, politicians can take those concepts into account by learning from the above concepts, In fact, Samdech Akka Maha Sena Padei Techo Hun Sen, the Prime Minister of the Kingdom of Cambodia also learned a good leadership style and followed up what King Norodom Sihanouk had done in the past time. On the basis of the political point of view and national reconciliation, the point of complete peace also starts from the seeds of the political philosophy of Buddhism, and Hinduism, and also the concepts of the ancient Khmer belief based, the so-called Totemic approach.

d) The influence of Buddhism has rooted into the state of Cambodian society, His Majesty King Norodom Sihanouk began to formulate a national policy to respond to the Buddhist country in the basis of people needs.

e) His Majesty King Norodom Sihanouk, who retired in 2010, has been quiet about politics, what stands out is that he remains active in humanitarian and philanthropic work with his own poor Cambodian people living in rural areas around the country, and continues to maintain the sacrament regularly. This proves that no matter how old he was, he still fulfilled the royal tradition of Buddhism, an important part of his political policy, guiding the practical aspects of Cambodian society.

Suggestions

In general political philosophy, it can be observed that from ancient times up to the present times, the concept of philosophers in the world past to present are still important and can be applied in daily life, especially, in leadership for each national and country institution that requires a clear philosophical thought to orient towards success. As for the applied political philosophy of His Majesty King Norodom Sihanouk, found that King used the applied political philosophy extracted from Buddhist and Brahman theories to integrate into one. His Majesty King Norodom Sihanouk always practiced the ten duties of the King, are consist of Generosity, High moral character, Self-sacrifice, Integrity, Kindness and Gentleness, Self-Control, Non- fury, Non-oppress, Tolerance, and Non-Opposition to get more popular among the people who are living under his patronage until regarding as Dhimmica Raja, referring to the King with Dharma in practical.

Some questions should be further researched for next-generation scholars as follows:

a) There should be further research on how and why His Majesty King Norodom Sihanouk fell down from his reign during the 70s.

b) During His Majesty King Norodom Sihanouk's pose as the Head of State, he always raised "Neutralism" instead of "Neutrality", but in a practical manner on politics showing his government in favor of the communist side rather than the democratic side

and look seems to be put far away from neutralism theory in accordance with his declaration in the political platform.

c) Concerning the treatment of other opponents in domestic politics during his leadership, His Majesty King Norodom Sihanouk applied to silence them, especially politicians who opposed his applied political thought. In this way, King Norodom Sihanouk regarded the same binary distinction between “Sihanouk loyalists” and “foreign traitors” to any opposition politician in Cambodia at that time. So, next researchers could find out to reveal more details about what is behind his applied political philosophy concepts.

The small research has just found one aspect of the implementation of King Norodom Sihanouk's policy. So, in order to get more detailed data from the comprehensive research of His Majesty King Norodom Sihanouk's applied political philosophy idea, let the next generation of researchers continue to research other aspects of King Norodom Sihanouk's thoughts, including how he reconciled Cambodia, diplomacy, and economy. Hopefully, the next generation of researchers can find further scientific data on the Applied Political Philosophy Concept of His Majesty King Norodom Sihanouk for the sake of the benefit of future scholars.

New Knowledge

After researching the applied political philosophy of His Majesty King Norodom Sihanouk, received new knowledge from his applied political thought, especially how to deal with the real political situation, for instance, the Royal Kingdom of Cambodia.

In summary, the new knowledge is received two approaches in practical way the both in politics and personal connectivity as follows:

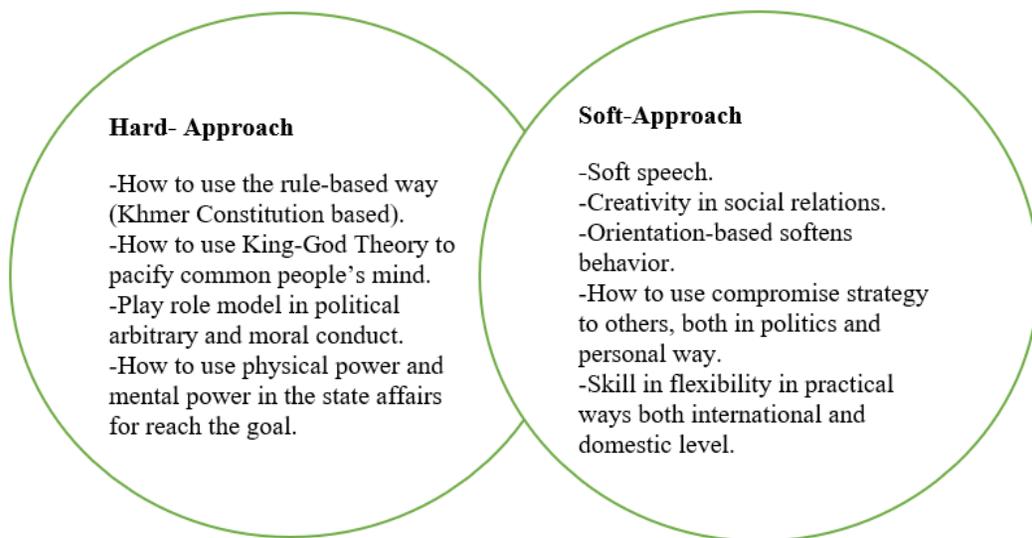

Figure 1 Picture 1 New knowledge

References

- Ambassador Julio A. Jeldres. (2021). Norodom Sihanouk & Zhou Enlai. Phnom Penh: The Documentation Center of Cambodia.
- Andrew Wickersham. (2019). The Political Ideology of Cambodia's Norodom Sihanouk (1945-1970). University of Arizona, 1-11.
- Ang Cheng Guan. (2013). Singapore, ASEAN and the Cambodian Conflict, 1978-1991. Singapore: NUS Press Pte Ltd.
- Bhikkhu P. A. Payutto. (2543 (B.E)). Dictionary of Buddhism. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.

- David P. Chandler. (1993). A History of Cambodia. Chiang Mai, Thailand: Westview Press. Inc.
- Department of Press and Information of the Ministry of Foreign Affairs of Democratic Kampuchea. (1978). Facts and Evidence of the Acts of Aggression and Annexation of Vietnam against Kampuchea. Black Paper, 1-88.
- Dr. Thich Nhat Tu and Dr. Thich Duc Thien. (2019). Buddhist Approach to Global Education in Ethics. Hanoi, Vietnam: Hong Duc Publishing House.
- Johannes Bronkhorst. (2011). Buddhism in the shadow of Brahmanism. Netherlands: BRILL.
- Julio A. Jeldres. (2005). Shadow over Angkor. Phnom Penh: Monument Books.
- Julio A. Jeldres. (2015). Norodom Sihanouk and the Formulation of Cambodian Foreign Policy (1953-1976). Melbourne, Australia: Monah University Press.
- Keo Baphnom. (2022). The Birth of the 2nd Kingdom of Cambodia. ក្នុង Keo Baphnom, Samdech Techo Hun Sen: Man of Cambodia's Destiny (ទំព័រ 298). Phnom Penh, Cambodia: Ariyathoar Publishing House.
- Matthew J. Moore. (2016). Buddhism & Political Theory. New York: Oxford University Press.
- Michelle Vachon. (2011). Norodom Sihanouk Has Always Been an Active Political Force. The Cambodia Daily, 4-15.
- Milton Osborne. (1994). Sihanouk: Prince of Light, Prince of Darkness. O'ahu: University of Hawaii Press.
- Norodom Sihanouk. (2021). Sommaire. Bulletin Mensuel de Documentation, 1-22.
- Pann Vutha. (2014). Foundation of Khmer Philosophy. Phnom Penh: Royal Academy of Cambodia.
- Rui Xu. (2020). Analysis of the Concept of Self Between Brahmanism and Buddhism. Atlantis Press, Volume 468.
- Trevor Findlay. (1995). Cambodia the Legacy and Lessons of UNTAC. Great Clarendon Street: Oxford University Press.

ณัช เสงวีภุณ. (๒๐๒๒). *របស់នយោបាយ សីហនុ- លន់ នល់- ប៉ុល ពត- ហ៊ុន សែន ភាគ១ ភាគ២ ភាគ៣*. ភ្នំពេញ: ចេញផ្សាយដោយ អ្នកនិពន្ធ.

ជ្រែង បូរ៉ាដេន. (២០២៣). *កំណត់ហេតុសង្គ្រាម រឿងរ៉ាវសន្តិភាព*. ភ្នំពេញ: គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពឯកសារខ្មែរ.

ជៀប សុផល. (២០០៩). របបសង្គមវប្បធម៌ (១៩៥៥-១៩៧០) មហាជ័យយជនៈ និងវិបត្តិ. ក្នុង ជៀប សុផល, *របបសង្គមវប្បធម៌* (ទំព័រ ២៩២-២៩៧). ភ្នំពេញ: រោងពុម្ពផ្សាយជាតិ (សុខណក រោងពុម្ព).

ជៀប សុផល. (២០១១). *មនោគមវិជ្ជានយោបាយ ភាគ១ ភាគ២*. ភ្នំពេញ: ជាតិជ័យ.

នធាតុម រណប្បទិ្ធ. (២០១៧). *អនុស្សាវរីយ៍ផ្តួមផ្តំ និងជួរចត់*. ភ្នំពេញ: រំដួល.

នធាតុម សីហនុ. (២០០៣). រាជសកម្មភាពដើម្បីឯករាជ្យបរិច្ឆេទនៃកម្ពុជា (ទសវត្សរ៍ ១៩៤០-១៩៥០). ភ្នំពេញ: ទស្សនាវដ្តីតន្ត្រីទេវី.

នធាតុម សីហនុ នាយករដ្ឋមន្ត្រី. (១៩៥៩). *នយោបាយទូទៅ. សារពត៌មាន អ្នកជាតិវិទ្យាសាលា ១-២ និង ៣, ១-២៥*.

បណ្ឌិត មីសែល ត្រាណេ. (១៩៩៦). *ប្រវត្តិសាស្ត្រ នៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧*. ភ្នំពេញ: ការចេញផ្សាយរបស់អ្នកនិពន្ធ.

បណ្ឌិត មីសែល ត្រាណេ. (២០១៤). *ប្រវត្តិសាស្ត្រនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧ ព្រះមហាក្សត្រគំរូ*. ភ្នំពេញ: ការចេញផ្សាយរបស់អ្នកនិពន្ធ.

បណ្ឌិតសភាចារ្យ រស់ ចន្ទ្រាបុត្រ. (២០១៧). *សាធារណរដ្ឋខ្មែរ (១៩៧០-១៩៧៥)*. ភ្នំពេញ: CamED Business School.

បណ្ឌិតសភាចារ្យ រស់ ចន្ទ្រាបុត្រ. (២០២៣). *កម្ពុជាក្នុងយុទ្ធសាស្ត្រមហាអំណាច*. ភ្នំពេញ: លន់ តុណ.

វ៉ាន់ឌី កាអុន. (២០០៨). *ប្រវត្តិសាស្ត្រនៃប្រទេសកម្ពុជា ភាគ១ ភាគ២ ភាគ៣*. ក្រុងប៉ារីស ប្រទេសបារាំង: ការចេញផ្សាយរបស់អ្នកនិពន្ធ.

សម្តេចព្រះសង្ឃរាជគណៈមហានិកាយ ជ.ណ. ជាតញ្ញាណេ. (១៩៦៧). *វចនានុក្រមខ្មែរ*. ភ្នំពេញ: ការផ្សាយរបស់ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ.

សុខ សុផាត. (២០១៤). *មហាពលិកម្ម និងអនុស្សាវរីយ៍ចុងក្រោយរបស់ព្រះអីក្សត្រ*. ភ្នំពេញ: ម៉េង ហាវ.

ឥន្ទបញ្ញាកិក្ខុ ហ. មណីចិន្តា. (២០១៧). ព្រះបាទធម្មិក. ភ្នំពេញ: គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពផ្តាយកម្ពុជា.

รูปแบบภารกิจด้านสาธารณสุขของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล
หลังการถ่ายโอนไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด

The Model in Public Health Mission of Sub-District Health
Promoting Hospitals After Transferring to the
Provincial Administrative Organization

นิเทศ สันนารี¹ และ เดชา บัวเทศ²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น¹

สำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 4 จังหวัดสระบุรี²

Nites Sanannaree¹ and Decha Buathed²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University KhonKaen Campus¹

Office of Disease Prevention and Control 4, Saraburi Province²

Corresponding Author, E-mail: nites.san@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโครงสร้าง ความพร้อม การส่งมอบภารกิจ การจัดการระบบ การดูแลสุขภาพของประชาชน ความมั่นใจของบุคลากรสาธารณสุขต่อการถ่ายโอนภารกิจของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ไปยังองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เลือกมาแบบเจาะจง ประกอบด้วย นายกองคกรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกระดับที่รับการถ่ายโอน รพ.สต. ผู้อำนวยการกองสาธารณสุข อบจ. ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หัวหน้าสถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติสาธารณสุขอำเภอ (สสอ.) นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัด หรือรองนายแพทย์สาธารณสุขจังหวัด เจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่ปฏิบัติงานใน รพ.สต. รวม 25 คน ในพื้นที่ 6 จังหวัด ได้แก่ สิงห์บุรี สระบุรี หนองบัวลำภู นครราชสีมา ศรีสะเกษ และปราจีนบุรี เก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนเมษายน – กันยายน 2566 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการตีความ สร้างข้อสรุปและการวิเคราะห์เนื้อหา

* ได้รับบทความ: 21 พฤศจิกายน 2566; แก้ไขบทความ: 21 มีนาคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 28 มีนาคม 2567

ผลการวิจัยพบว่า อบจ. ทุกแห่งขาดความพร้อมในการปรับโครงสร้างรองรับการถ่ายโอน แต่ระดับ รพ.สต. สามารถปรับระบบการทำงานรองรับได้ดี การปฏิบัติงานของ รพ.สต. มีความอิสระ คล่องตัว รวดเร็ว และเข้าถึงปัญหาของชุมชนมากขึ้นมีทรัพยากรทั้งงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ ยา เวชภัณฑ์ ตลอดจนการพัฒนาสิ่งปลูกสร้างทำให้มีการปฏิบัติงานมีความคล่องตัวมากขึ้น ส่วนภารกิจด้านการดูแลสุขภาพยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง มีการพิจารณาปรับตัวชีวิตที่เหมาะสมและสะท้อนกับปัญหาของพื้นที่มากขึ้น สามารถทำงานกับภาคีเครือข่ายได้อย่างปกติ ปัญหาที่พบส่วนใหญ่เป็นการจัดสรรงบประมาณหรือรายได้ที่ถ่ายโอนมาจากสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) ของโรงพยาบาลแม่ข่ายให้กับ รพ.สต. น้อยลง หรือบางรายการไม่มีการจ่ายเลย ในด้านความก้าวหน้าของบุคลากร อบจ. ที่รับถ่ายโอน มีการปรับเลื่อนระดับที่สูงขึ้นในระดับชำนาญการพิเศษให้กับบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ข้อเสนอแนะ ต้องมีการปรับปรุงกฎ ระเบียบ ทางด้านการเงินของ สปสช. และกระทรวงมหาดไทยให้เอื้อต่อการบริหารจัดการทางการเงินของ รพ.สต. เอกสารสิทธิ์ที่ดิน และสิ่งปลูกสร้าง ของ รพ.สต.ต้องพร้อมส่งมอบให้กับ อบจ.

คำสำคัญ: โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล; การถ่ายโอน; องค์การบริหารส่วนจังหวัด

Abstract

The purpose of this research was to study the structure, readiness of mission transferring, management of public health care system, confidence of public health personnel in transferring missions of sub-district health promoting hospitals (SHPH) to provincial administrative organization (PAO). This research was conducted under the qualitative research methodology. Data were collected through in-depth interview and focus group discussion with a purposive group of key informants, including with chief executives of local administrative organizations at all levels, which transferred, sub-district health promoting hospitals, directors of the Public Health Division in Provincial Administrative Organization, directors of sub-district health promoting hospitals, Head of Chalmprakiat Health Center, District Public Health (DPH), Provincial Public Health Doctor or the provincial public health deputy doctor, public health officers working in sub-district health promoting hospitals with total of 25 in 6 provinces, namely Sing Buri, Saraburi, Nong Bua Lamphu, Nakhon Ratchasima, Si Sa Ket and Prachin Buri. Data was collected during April-September 2023 and analyzed by interpretation, created conclusions and content analysis.

The research results showed that all Provincial Administrative Organizations lack the readiness to adjust the structure to support the transfer, but the sub-district health promoting hospitals level can adjust the work system to support it well. Performance of the sub-district health promoting hospitals are independent, agile, fast, and has accessed to more community problems. There are resources including budget, materials, equipment, medicines, medical supplies, as well as the development of buildings leading to more flexible operations. The health care mission remains unchanged. There are considerations to obtain indicators that are appropriate and more reflective to the problems of the area and able to work with network partners as usual. Most of the problems encountered were budget allocations or revenues transferred from the National Health Security Office (NHSO) of the host hospitals to the sub-district health promoting hospitals or some items had been not paid. In the advancement of personnel in Provincial Administrative Organizations that accept the transfers have consistently promoted to higher levels of expertise for their personnel. Suggestions are the rules, financial regulations of NHSO and the Ministry of Interior need to be improved to facilitate financial management of SHPH Land and building rights documents of SHPH must be ready to be delivered to the PAO.

Keywords: Sub-district Health Promoting Hospital; Transfer; Provincial Administrative Organization

บทนำ

การถ่ายโอนภารกิจ “รพ.สต.” สู่ท้องถิ่นเป็นการกระจายอำนาจรูปแบบหนึ่งที่น่าสนใจ นับตั้งแต่ พ.ร.บ. กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 หรือ พ.ร.บ. กระจายอำนาจ ซึ่งหลังจากนั้นมีการแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2549 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2554 มีแผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ฉบับที่ 1 และฉบับที่ 2 โดยเริ่มแรก ประมาณปี 2550-2552 มีการถ่ายโอนสถานีนามัย/รพ.สต.ไปประมาณ 35 แห่ง ปี 2558 ถ่ายโอนรวม 51 แห่ง และล่าสุดถ่ายโอน รพ.สต. แล้วรวมทั้งสิ้น 84 แห่ง ทั้งในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาลตำบล เทศบาลเมือง จาก รพ.สต. ทั้งสิ้นกว่า 9,800 แห่ง ทั่วประเทศ (จรรยาพร ศรีศศลักษณ์, 2566; สำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, 2566)

ตลอดระยะเวลาของถ่ายโอนภารกิจสถานีนอนามัย/รพ.สต. ส่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตั้งแต่ปี 2558 ความก้าวหน้าในการถ่ายโอน ผลดี ผลเสีย ผลกระทบต่าง ๆ เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าการถ่ายโอน โอนภารกิจสถานีนอนามัย/รพ.สต. ส่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นเหมาะสมแล้วหรือไม่ ดังที่ ลือชัย ศรีเงินยวง และคณะ (2555) จรวยพร ศรีศศลักษณ์ (2566) กล่าวว่าเห็นด้วยกับการถ่ายโอนครั้งนี้ ถ้าทั้ง 3 ฝ่ายมีความพร้อมอย่างแท้จริง ทั้งกระทรวงสาธารณสุข (สธ.) สำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ก.ก.ถ.) กรมส่งเสริมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (มท.) ขณะเดียวกันต้องถามความสมัครใจของเจ้าหน้าที่ รพ.สต. (เจตน์ ศิธรานนท์, 2566; ริชกี สาริยะ, 2566) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องพร้อมทั้งในแง่ของโครงสร้างบุคลากร การเงิน และแผนพัฒนางาน ด้านสาธารณสุข และผลที่ได้จะตกอยู่กับประชาชนในพื้นที่ (บุญชู จันทร์สุวรรณ, 2566; ราชกิจจานุเบกษา, 2564)

การศึกษาวิจัยการถ่ายโอนภารกิจของสถานีนอนามัยหรือ รพ.สต. ไปยัง อปท. พบว่า ผลกระทบที่เกิดขึ้นส่งผลดีกับประชาชนมากมาย คุณภาพการให้บริการประชาชนในพื้นที่และการตอบสนองตอบปัญหาของประชาชนในพื้นที่ดีขึ้น สายบังคับบัญชาสั้นลง การบริหารงานได้คล่องตัว หลังการถ่ายโอน ยังคงมีความสัมพันธ์กับหน่วยงานสาธารณสุขในพื้นที่ (อานนท์ กุลธรรมานุสรณ์ และคณะ, 2561) ส่วน สงครามชัย ลีทองดี (2554) กล่าวว่า ปัญหาที่พบในระยะแรก คือ ขาดการวางแผนและแก้ไขอย่างเป็นระบบและศักยภาพของ อปท. ที่รับโอน ส่วนจุดเดือน ตั้งเสถียร และ ศศิพร โลจายะ (2562) กล่าวว่า ท้องถิ่นมีงบประมาณสนับสนุนเพียงพอ ลือชัย ศรีเงินยวง และคณะ (2555) กล่าวว่า สองในสามของสถานีนอนามัยไม่เปลี่ยนแปลงวิธีการทำงานไปจากก่อนการถ่ายโอน การบริหารจัดการเรื่องตำแหน่ง การเลื่อนขั้น โอกาสในการพัฒนาทางวิชาการ แต่การสนับสนุนทรัพยากรจาก CUP ยังคงเป็นไปอย่างไม่ราบรื่น

การถ่ายโอนภารกิจของ รพ.สต. ไปอยู่ในการดูแลและบริหารจัดการของ อบจ. ครั้งนี้ เป็นความท้าทายต่อระบบสุขภาพระดับปฐมภูมิครั้งสำคัญของ อบจ. การวิจัยนี้จะสะท้อนให้เห็นการปรับตัวของ รพ.สต. และ อบจ. หลังการถ่ายโอนในระยะเริ่มแรก จะทำให้ได้คำตอบสำหรับการออกแบบวางแผนในการบริหารจัดการระบบสุขภาพของชุมชนหลังการถ่ายโอนภารกิจของ รพ.สต. สู่การดูแลของ อบจ. ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภารกิจ/โครงสร้างของ อบจ. ในด้านการสาธารณสุขต่อการรับโอนย้ายของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) มาสังกัด
2. เพื่อศึกษาความพร้อมของ รพ.สต.และ อบจ.ในการถ่ายโอนภารกิจด้านสุขภาพในพื้นที่
3. เพื่อศึกษาระบบการดูแลสุขภาพของประชาชนในพื้นที่หลังการถ่ายโอน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

1.1 ประเด็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในประเด็นภารกิจ/โครงสร้างของ อบจ. ในด้านการสาธารณสุข ความพร้อมด้านการบริหารจัดการของ อบจ. ต่อการถ่ายโอน ความพร้อมด้านการส่งมอบภารกิจของหน่วยงานสาธารณสุขต่อการถ่ายโอน ระบบการดูแลสุขภาพของประชาชนในพื้นที่หลังการถ่ายโอน การสนับสนุนจาก สปสช. ต่อการถ่ายโอน ความมั่นใจของบุคลากรสาธารณสุขต่อการถ่ายโอน

1.2 ประเด็นสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในประเด็นภารกิจ/โครงสร้างของ อบจ. ในด้านการสาธารณสุข ความพร้อมด้านการบริหารจัดการของ อบจ. ต่อการถ่ายโอน ความพร้อมด้านการส่งมอบภารกิจของหน่วยงานสาธารณสุขต่อการถ่ายโอน ระบบการดูแลสุขภาพของประชาชนในพื้นที่หลังการถ่ายโอน การสนับสนุนจาก สปสช. ต่อการถ่ายโอน ความมั่นใจของบุคลากรสาธารณสุขต่อการถ่ายโอน

2. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

2.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลหลักในประเด็นตามตัวแปรที่กำหนดไว้ในเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

2.2 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยจัดกระบวนการสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในทุกกลุ่มประเด็นตามตัวแปรที่กำหนดไว้ในเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่เก็บรวบรวมเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีวิเคราะห์ด้วยการตีความ (interpretation) การสร้างข้อสรุป และการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

ผลการวิจัย

ความพร้อมของ อบจ. ในการรับถ่ายโอน

หลังจากมีประกาศให้ อบจ.ต้องรับโอน รพ.สต. ไปอยู่ในความดูแล ในระยะแรกของการดำเนินงานเกือบทุกจังหวัดมีปัญหาค่อนข้างมาก ทั้งในด้านผู้ปฏิบัติงานที่มีจำนวนน้อย การจัดโครงสร้างรองรับ ยังไม่มีความชัดเจน การประสานหรือสั่งการกับ รพ.สต. ไม่มีความครอบคลุมต่อเนื่อง การแก้ไขปัญหาในบางจังหวัดให้เจ้าหน้าที่จาก รพ.สต.เข้าไปรักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการกองสาธารณสุขเพื่อบริหารจัดการเนื่องจากมีประสบการณ์และรู้จักเครือข่ายบางจังหวัดมีการตั้งโชนการทำงานคล้าย ๆ กับเป็นสำนักงานสาธารณสุขอำเภอที่คอยเชื่อมประสาน รพ.สต. ในแต่ละโชนโดยให้ ผอ.รพ.สต. ที่มีศักยภาพสูงเป็นหัวหน้าโชน ทำให้การทำงาน การเชื่อมประสานของ รพ.สต. กับหน่วยงานอื่น ๆ คล่องตัวมากขึ้น

ในด้านการจัดการระบบข้อมูลและการดำเนินงาน รพ.สต. ยังต้องเชื่อมต่อข้อมูลกับฐานข้อมูลของกระทรวงสาธารณสุข หรือ HDC (Health Data Center) ในส่วนของกองสาธารณสุข อบจ. ยังไม่สามารถเชื่อมต่อได้

ในด้านที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง ส่วนใหญ่สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดยังไม่สามารถส่งมอบสิ่งปลูกสร้างพร้อมที่ดินให้กับ อบจ. ได้ทั้งหมด ปัญหาส่วนใหญ่มาจากความไม่ชัดเจนของผู้ถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำให้ อบจ. ยังไม่สามารถวางแผนหรือมีแผนแล้วแต่ไม่สามารถทำการพัฒนาสิ่งปลูกสร้างสำหรับให้บริการประชาชนในพื้นที่ได้

สำหรับประเด็นที่เป็นความละเอียดอ่อนสำหรับผู้ปฏิบัติงานที่ รพ.สต. หรือ สอน. คือ การถูกมอบหมายให้ปฏิบัติงานด้านการรักษาพยาบาล ส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันควบคุมโรคและการฟื้นฟูสภาพยังอยู่ในกำกับดูแลของนายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดเช่นเดิมไปพลางก่อน

ความพร้อมของ รพ.สต. กับการถ่ายโอน

การถ่ายโอน รพ.สต. ไปยัง อบจ. โดยส่วนใหญ่ในระยะเริ่มแรก ปีงบประมาณ 2566 รพ.สต. มีความพร้อมในการดำเนินงานตามภารกิจของกระทรวงสาธารณสุขอยู่ก่อนแล้วในทุกภารกิจที่ได้รับมอบหมาย รวมทั้งประสานและร่วมดำเนินงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ทั้งในระดับเทศบาล และ อบต. แต่ยังมีบุคลากรทางด้านสาธารณสุขที่มีจำนวนน้อยมากหากเทียบกับจำนวนประชากรและภาระงานในพื้นที่รับผิดชอบ และต้องการบุคลากรสายสนับสนุน ได้แก่ เจ้าหน้าที่การเงินหรือบัญชี เจ้าหน้าที่ธุรการ และเจ้าหน้าที่ทำความสะอาดอาคารสถานที่หรือแม่บ้าน มาช่วยแบ่งเบาภาระงานจะทำให้มีเวลาทำงานในพื้นที่มากขึ้น ส่วนทรัพยากรทางด้านวัสดุวิทยาศาสตร์ ยา และเวชภัณฑ์ต่าง ๆ ยังต้องเชื่อมต่อกับโรงพยาบาลแม่ข่ายในพื้นที่ ในส่วนของวัสดุ ครุภัณฑ์ สามารถขอเพิ่มเติมจาก อบจ. ได้อย่างต่อเนื่องเพียงพอ

ภารกิจของ รพ.สต. หลังการถ่ายโอน

ภายหลังจากการถ่ายโอนภารกิจของ รพ.สต. ไปยัง อบจ. พบว่า การดำเนินงานในเกือบทุกภารกิจยังไม่มีเปลี่ยนแปลงอะไรมากนัก ยังเชื่อมประสานภารกิจทางการดูแลสุขภาพไปพร้อม ๆ กับกระทรวงสาธารณสุขหรือหน่วยงานในพื้นที่ ภารกิจที่มีการเปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างชัดเจน คือ รพ.สต. มีเวลาที่จะทำการสำรวจปัญหาสุขภาพของประชาชนในพื้นที่มากขึ้น และตอบสนองกับปัญหาได้รวดเร็วมากขึ้น มีการพิจารณาตัวชี้วัดหรือเป้าหมายที่จะดำเนินงานให้ตอบสนองกับปัญหาของพื้นที่มากขึ้น และสามารถสร้างรายได้ให้กับ รพ.สต.

การสนับสนุนของ อบจ.กับภารกิจดูแลสุขภาพในพื้นที่

การสนับสนุนให้ภารกิจให้กับ รพ.สต. พบว่า มีการสนับสนุนในด้านงบประมาณและทรัพยากรที่จำเป็นอย่างต่อเนื่องเมื่อ รพ.สต. ร้องขอ รวมทั้งทรัพยากรต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับการให้บริการกับผู้ป่วย

และประชาชนในพื้นที่ บางพื้นที่มีการสนับสนุนหรือจัดจ้างบุคลากรสายสนับสนุน ได้แก่ เจ้าหน้าที่ธุรการ เจ้าหน้าที่การเงินหรือบัญชี เจ้าหน้าที่ดูแลอาคารสถานที่ หรือเจ้าหน้าที่บันทึกข้อมูล มาสนับสนุนให้เกิดประสิทธิผลในการดำเนินงาน รวมทั้งจัดหาบุคลากรสายวิชาชีพเพิ่มเติมให้เต็มกรอบอัตรากำลังที่กำหนดครอบคลุมในทุก รพ.สต.

การทำงานร่วมกับภาคีเครือข่าย

หลังจากการถ่ายโอน รพ.สต. ไปอยู่ในการกำกับดูแลของ อบจ. พบว่า การประสานการดำเนินงานร่วมกับสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด (สสจ.) หรือ สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ (สสอ.) หรือ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ในระดับพื้นที่ยังมีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นปกติ แต่ขั้นตอนการประสานงานจะผ่านไปที่กองสาธารณสุข อบจ. ก่อนที่จะส่งการลงมาที่ รพ.สต.

การบริหารจัดการงบประมาณที่สนับสนุนจาก สปสช.

การดำเนินงานร่วมกับโรงพยาบาลแม่ข่ายในพื้นที่ก็ยังคงดำเนินการเหมือนเดิม การปันส่วนของเงินรายได้จากสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ หรือ สปสช. ก็ยังมีการดำเนินการเหมือนเดิม แต่บางรายการ เช่น Fix cost หรือเงินที่เป็นรายจ่ายประจำ ส่วนใหญ่เป็นค่าสาธารณูปโภคต่าง ๆ อาจจะมีการจัดสรรให้ลดลงบ้าง เนื่องจาก รพ.สต. อาจจะได้รับ การจัดสรรจากกรมบัญชีกลางหรือ อบจ. ได้ในอนาคต

ความก้าวหน้าของบุคลากร

ความก้าวหน้าของเจ้าหน้าที่หลังการถ่ายโอน รพ.สต. ไปยัง อบจ. พบว่า บุคลากรที่ถ่ายโอนไปอยู่กับ อบจ. มีความก้าวหน้าในสายงานทุกตำแหน่ง และยังสามารถปรับเปลี่ยนสายงานได้อีกด้วย หากมีคุณสมบัติตรงกับสายงานที่จะขอปรับเปลี่ยนและมีผลสอบแล้ว ในระยะแรกของการถ่ายโอนอาจจะติดขัดเรื่องของระเบียบ กฎหมายที่ยังไม่มีความเข้าใจในทางปฏิบัติ แต่มีการเตรียมความพร้อมในการเลื่อนระดับที่สูงขึ้น ในบางจังหวัดเริ่มทยอยการประเมินเพื่อเลื่อนระดับกันไปแล้วในทุก ๆ ภาค ที่เห็นชัดเจนโดยเฉพาะจังหวัดในภาคอีสาน

อภิปรายผลการวิจัย

1. ความพร้อมของ อบจ. ในการรับถ่ายโอน จากผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า อบจ. ยังมีความไม่คล่องตัวหรือขาดความพร้อมในหลายประการ ได้แก่ การจัดโครงสร้างของกองสาธารณสุขเพื่อรองรับการถ่ายโอนจำนวนบุคลากรในการประสานการดำเนินงาน การบริหารข้อมูลสุขภาพและการเชื่อมต่อข้อมูลกับกระทรวงสาธารณสุข การประสานเครือข่ายโดยเฉพาะ สสจ. และ สสอ. ซึ่งเป็นปัญหาในทุก อบจ. ที่รับการถ่ายโอน อาจจะเป็นเรื่องใหม่ที่ อบจ. ยังไม่เคยทำมาก่อนจึงเกิดปัญหานี้ได้ ซึ่งไม่แตกต่างการศึกษาของ ปณิตา อธิษฐานกุล, ปัญญา พร้อมดิษฐ์ และ จันทิมา นวมะวัฒน์, 2561; วราภรณ์ ผ่องอ่วย, ปาณิสรา นาเลิศ

และ โชติ บดีรัฐ, 2565; ลือชัย ศรีเงินยวง, ประเจิญ ศิริวรรณ, สายสุดา วงศ์จินดา และสลักจิต ชื่นชม (2555) ทำให้เจ้าหน้าที่ รพ.สต. มีการรวมกลุ่มแบบไม่เป็นทางการลักษณะคล้าย ๆ สสอ. เพื่อเป็นตัวประสานการทำงานในระดับพื้นที่แทนกองสาธารณสุข อบจ. ทำให้การดำเนินงานราบรื่นขึ้นในระดับหนึ่ง ในขณะที่การส่งมอบที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง รพ.สต. ให้กับ อบจ. ยังไม่สามารถจัดการได้อย่างครบถ้วน ซึ่งตัดขาดการเรื่องของกรรมสิทธิ์ในที่ดินอยู่มาก

2. ความพร้อมของ รพ.สต. กับการถ่ายโอน ในระยะแรก รพ.สต. ที่ถ่ายโอนส่วนใหญ่มีความพร้อมและศักยภาพสูง ส่วนที่ถ่ายโอนไปทั้งจังหวัดก็สามารถพัฒนาความพร้อมได้ในภายหลัง (สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, 2564) ภารกิจในด้านดูแลสุขภาพของประชาชน รพ.สต. ยังดำเนินงานตามภารกิจของกระทรวงสาธารณสุขได้เหมือนเดิม (ลือชัย ศรีเงินยวง และคณะ, 2555)

3. ภารกิจของ รพ.สต. หลังการถ่ายโอน พบว่า การดำเนินงานในเกือบทุกภารกิจยังไม่มีเปลี่ยนแปลงอะไรมากนัก ยังเชื่อมประสานภารกิจทางด้าน การดูแลสุขภาพไปพร้อม ๆ กับกระทรวงสาธารณสุขหรือหน่วยงานในพื้นที่ (ลือชัย ศรีเงินยวง และคณะ, 2555) รพ.สต. มีเวลาที่จะทำการสำรวจปัญหาสุขภาพของประชาชนในพื้นที่มากขึ้น และตอบสนองกับปัญหาได้รวดเร็วมากขึ้น (อานนท์ กุลธรรมานุสรณ์ และคณะ, 2561) การดำเนินงานตามตัวชี้วัดที่ถูกถ่ายมาให้ รพ.สต. จะมีการพิจารณาว่าตัวชี้วัดนั้น ๆ สะท้อนกับปัญหาของพื้นที่หรือเกิดการสร้างรายได้ให้กับ รพ.สต. ด้วยหรือไม่

4. การสนับสนุนของ อบจ. กับภารกิจดูแลสุขภาพในพื้นที่ หลังการถ่ายโอน รพ.สต. แล้วมีการสนับสนุนให้ภารกิจของ รพ.สต. ดำเนินไปอย่างปกติราบรื่นทั้งการสนับสนุนงบประมาณที่ต่อเนื่อง (ปนิดา อีรสฤกุล, บัญชา พร้อมดิษฐ์ และ จันทิมา นวะมะวัฒน์, 2561) นอกจากนี้ยังมีการสรรหาบุคลากรให้เต็มกรอบอัตรากำลัง เพิ่มบุคลากรสายสนับสนุน เพื่ออำนวยความสะดวกและเพิ่มศักยภาพในการจัดการแก้ไขปัญหาสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างอิสระ สะดวกและรวดเร็วกับปัญหาที่เกิดขึ้น (ลือชัย ศรีเงินยวง และคณะ, 2555)

5. การทำงานร่วมกับภาคีเครือข่าย หลังการถ่ายโอนภารกิจของ รพ.สต. ไปอยู่ในการกำกับดูแลของ อบจ. การทำงานร่วมกับเครือข่ายที่เป็น Health และ non Health ยังสามารถดำเนินงานได้อย่างปกติ (ลือชัย ศรีเงินยวง และคณะ, 2555) มีบ้างในประเด็นของการจัดสรรงบประมาณหรือรายได้ที่ถ่ายโอนมาจาก สปสช. ที่โรงพยาบาลแม่ข่ายเริ่มตั้งแง่การจ่ายในบางรายการที่อ้างว่าได้รับจัดสรรจาก อบจ. ก็น่าจะพอจึงไม่พยายามที่จะจ่ายลงไป รพ.สต. เหมือนปกติก่อนการโอนย้าย (วารภรณ์ผ่องอ่วย, ปาณิสรา นาเลิศ และโชติ บดีรัฐ, 2565)

6. ความก้าวหน้าของบุคลากร รพ.สต. ที่มีการถ่ายโอนในหลายจังหวัดยังไม่สามารถดำเนินการในการเลื่อนระดับที่สูงขึ้นได้ ในบางจังหวัดได้ดำเนินการไปแล้วค่อยข้างมาก ทั้งนี้ทาง อบจ. บางแห่งต้องรอความชัดเจนในระเบียบวิธีในการเลื่อนระดับ แต่ให้เจ้าหน้าที่ได้เตรียมความพร้อมที่จะส่งเอกสาร

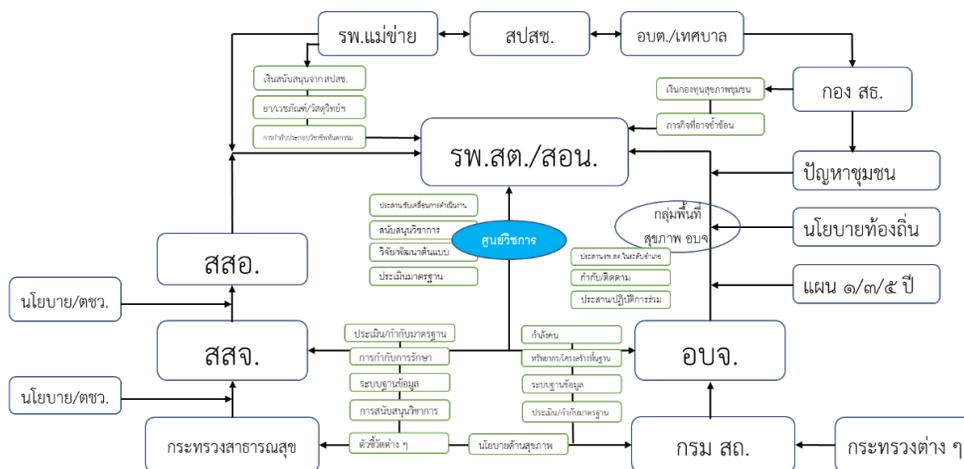
ในการเลื่อนระดับกันทั้งหมดแล้ว ซึ่งต่างจากการศึกษาของลือชัย ศรีเงินยวง และคณะ, 2555) ที่ก่อนหน้านี้ การเลื่อนระดับยังไม่มีผลความราบรื่นหลังการถ่ายโอน

ข้อเสนอแนะ

1. การถ่ายโอนภารกิจของ รพ.สต./สอ. ไปยัง อบจ. กระทรวงสาธารณสุขกับกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น จะต้องให้ความจริงจังในการถ่ายโอน มิฉะนั้นแล้วปัญหาจะตกอยู่กับบุคลากรที่ถ่ายโอน และจะเกิดการต่อต้านในภายหลัง
2. สปสช./กระทรวงสาธารณสุขและกระทรวงมหาดไทย ต้องปรับกฎ ระเบียบ ด้านการบริหารจัดการการเงินและงบประมาณ ให้สอดคล้องกันและสามารถบริหารจัดการได้
3. การทำงานของหน่วยงานในพื้นที่จะต้องไม่สร้างความแตกต่างระหว่างหน่วยงานที่สังกัด
4. การตรวจสอบเอกสารสิทธิ์ต่าง ๆ ที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง รพ.สต. และ สอ. ให้พร้อมส่งมอบให้กับ อบจ. หากเกิดความล่าช้าจะทำให้ อบจ. ไม่สามารถพัฒนาการให้บริการแก่ประชาชนในพื้นที่ได้ตามแผนที่กำหนด และไม่สามารถเข้าซ่อมแซมหากมีการชำรุดเสียหายจากอายุการใช้งานหรือที่เกิดจากภัยธรรมชาติ

องค์ความรู้ใหม่

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้และนวัตกรรมที่ได้จากผลการศึกษา โดยเสนอเป็นบทสรุปย่อหรือโมเดล ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

เอกสารอ้างอิง

- จรรยาพร ศรีศศลักษณ์. (2566). มุมมองนักวิชาการ สรรส.เสนอถ่ายโอน “รพ.สต.” ไป อบจ. แบบไหนเหมาะสม!! สืบค้นเมื่อ 18 มกราคม 2566, จาก <https://www.hfocus.org/content/2021/10/23528Search>.
- เจตน์ ศิรธรานนท์. (2566). “หมอเจตน์” ส่งหนังสือถึงนายกฯ ขอย้ายถ่ายโอน รพ.สต. สืบค้นเมื่อ 18 มกราคม 2566, จาก <https://www.hfocus.org/content/2021/12/23885>.
- ดุงเดือน ตั้งเสถียร และ ศศิพร โลจายะ. (2562). ความพร้อมการถ่ายโอนภารกิจโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดปทุมธานี. *วารสารวิชาการสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดมหาสารคาม*, 3(6), 21-33.
- บุญชู จันทร์สุวรรณ. (2566). ชมรม รพ.สต.-สมาคม อบจ.ขอเร่งรัดถ่ายโอนสาธารณสุขไปท้องถิ่น. สืบค้นเมื่อ 18 มกราคม 2566, จาก <https://www.hfocus.org/content/2021/12/23932>.
- ปณิตา อีรสฤกษ์กุล, ปัญญา พร้อมดิษฐ์ และ จันทิมา นวมะวัฒน์. (2561). การประเมินผลการถ่ายโอนภารกิจด้านสาธารณสุขไปสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในเขตสุขภาพที่ 3. *The Journal of Prapokkiao Hospital Clinical Medical Education Center*, 35(2), 101-111.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2566). เรื่อง หลักเกณฑ์และขั้นตอนการถ่ายโอนภารกิจสถานีนอนามัยเฉลิมพระเกียรติ 60 พรรษา นวมินทราชินี และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลให้แก่องค์กรบริหารส่วนจังหวัด. เล่ม 138 ตอนพิเศษ 254 ง 19 ตุลาคม 2564, หน้า 14-15. สืบค้นเมื่อ 18 มกราคม 2566, จาก <https://ratchakitcha.soc.go.th/search-result>.
- รัชกี สารี. (2566). เปิดมุมมอง; ข้อดีข้อเสียถ่ายโอนภารกิจ รพ.สต. สู่อำเภอ ภาพสะท้อนการดูแลสุขภาพของกระทรวงสาธารณสุข. สืบค้นเมื่อ 18 มกราคม 2566, จาก <https://www.hfocus.org/content/2021/10/23471>.
- ลือชัย ศรีเงินยวง และคณะ. (2555). การถ่ายโอนสถานีนอนามัยสู่อำเภอ : การสังเคราะห์บทเรียนจากกรณีศึกษาพื้นที่ถ่ายโอนและข้อเสนอเชิงนโยบาย. (รายงานการวิจัย). ภาควิชาสังคมและสุขภาพ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วรภรณ์ ผ่องอ่วย, ปาณิสรา นาเลิศ และ โชติ บดีรัฐ. (2565). ช่องว่างและอุปสรรคในการถ่ายโอนภารกิจโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. *วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ*, 2(4), 205-220.

- สงครามชัย ลีทองดี. (2554). การประเมินความก้าวหน้าและวิเคราะห์ผลกระทบในการดำเนินงานตามแผนกระจายอำนาจด้านสุขภาพ. (รายงานวิจัย). นนทบุรี: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- สำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. (2566). แนวทางการดำเนินการถ่ายโอนภารกิจสถานีนอนามัยเฉลิมพระเกียรติ 60 พรรษา นวมินทราชินีและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลให้แก่องค์การบริหารส่วนจังหวัด. สืบค้นเมื่อ 18 มกราคม 2566, จาก <https://odloc.go.th/transfer/คู่มือแนวทางการดำเนินงาน/>.
- อานนท์ กุศลธรรมานุสรณ์ และคณะ. (2561). การประเมินการถ่ายโอนหน่วยบริการปฐมภูมิไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น : สังเคราะห์บทเรียนจากพื้นที่ 51 แห่งและทางเลือกในเชิงนโยบาย. (รายงานวิจัย). นนทบุรี: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.).

การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน MARKET MODEL
เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะรายวิชาหลักการตลาดสำหรับนักศึกษา
ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) วิทยาลัยเทคนิคกำแพงเพชร
The Development of the MARKET MODEL to Enhance the Competency
of Principles of Marketing for High Vocational Certificate Student
of Kamphaengphet Technical College

ดัชนีย์ จะวรรณะ
วิทยาลัยเทคนิคกำแพงเพชร
Datchanee Jawanna
Kamphaeng Phet Technical College
Email: datchaneena1@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและความต้องการเกี่ยวกับการเรียนการสอนตามสมรรถนะรายวิชาหลักการตลาด 2) เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน MARKET MODEL เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะรายวิชาหลักการตลาด 3) เพื่อทดลองใช้รูปแบบ 4) เพื่อประเมินผลการใช้รูปแบบกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน ผู้ประกอบการ นักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ของวิทยาลัยเทคนิคกำแพงเพชร และวิทยาลัยอาชีวศึกษาอุตรดิตถ์ ในการศึกษาครั้งนี้ใช้รูปแบบการศึกษาแบบผสมผสานในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบบันทึกการวิเคราะห์เอกสาร การสนทนากลุ่ม การประชุมเชิงปฏิบัติการ และแบบสัมภาษณ์ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถามและแบบประเมิน การวิเคราะห์ข้อมูลคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้สถิติ ค่าร้อยละ ค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการทดสอบค่าที่

* ได้รับบทความ: 18 มีนาคม 2567; แก้ไขบทความ: 30 มีนาคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 31 มีนาคม 2567

Received: 18 March 2024; Revised: 30 March 2024; Accepted: 31 March 2024

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพปัจจุบันและความต้องการการจัดการเรียนการสอน พบว่า ควรจัดการเรียนการสอนที่เน้นสมรรถนะรายวิชาหลักการตลาดเป็นแกนหลัก โดยครูผู้สอนวางแผนการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับอาชีพและตรงกับสาขาวิชาของผู้เรียน มุ่งเน้นบทบาทสำคัญของผู้เรียน ซึ่งมีครูเป็นผู้แนะนำ มีการร่วมมือกันจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เสริมสร้างสมรรถนะรายวิชา ด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติของผู้เรียน มีการวัดและประเมินผล โดยวัดจากพฤติกรรมการปฏิบัติจริงเชิงประจักษ์ ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของสถานประกอบการที่ต้องการนักศึกษาที่สามารถนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน

2. รูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นมี 2 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) องค์ประกอบด้านการวางแผน ประกอบด้วย ผลิตภัณฑ์ (Product) ราคา (Price) การจัดจำหน่าย (Place) การส่งเสริมการตลาด (Promotion) บุคลากร (People) กระบวนการ (Process) และลักษณะทางกายภาพ (Physical Evidence) 2) องค์ประกอบด้านกิจกรรมการเรียนการสอนมี 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นสร้างแรงจูงใจ (M-Motivation) ขั้นคิดวิเคราะห์ (A-Analysis) ขั้นผลการเรียนรู้ (R-Result) ขั้นแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (K-Knowledge Sharing) ขั้นประเมินผล (E-Evaluation) และขั้นคิดอย่างสร้างสรรค์ (T-Thinking to Create) โดยใช้ชื่อว่า MARKET MODEL ซึ่งมีผลการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านความสอดคล้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ อยู่ในระดับมาก

3. นักศึกษาที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบที่พัฒนาขึ้น มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาหลักการตลาดสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 มีสมรรถนะรายวิชาหลักการตลาด และมีเจตคติในรายวิชาหลักการตลาด ทั้ง 3 ด้าน ผ่านเกณฑ์ ร้อยละ 80 คิดเป็นร้อยละ 100

4. นักศึกษาที่ได้รับการเรียนการสอนตามรูปแบบที่พัฒนาขึ้น มีการนำสมรรถนะรายวิชาหลักการตลาด ด้วยการใช้เครื่องมือการตลาดดิจิทัลสำหรับการขายสินค้าหรือบริการเพื่อหารายได้ระหว่างเรียน คิดเป็นร้อยละ 100 และมีความพึงพอใจในการเรียน อยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: รูปแบบการเรียนการสอน; การเสริมสร้างสมรรถนะ; วิทยาลัยเทคนิคกำแพงเพชร

Abstract

Abstract The objectives of this research are 1) to study the current teaching and the need for learning condition using the current principles of Marketing 2) to develop the teaching model: Market MODEL to enhance the competency of the principles of Marketing 3) to run trials on the model 4) to evaluate the use of the model. The target groups were educational administrators, instructors, entrepreneurs, and higher vocational certificate students at Kamphaeng Phet Technical College and Uttaradit Vocational College. A mixed study design was used in this study, including qualitative and quantitative. Tools used in qualitative studies were questionnaires and assessments, qualitative data analysis using content analysis, and quantitative data analysis using statistics, percentage, frequency, mean, and standard deviation from t-tests.

The research findings showed:

1. The current teaching and the need for learning condition should be changed to emphasize the competency of the principles of Marketing. Instructors should: plan learning arrangements that are linked to students' jobs and their fields of study; focus on the important role of students using instructors as a guide; cooperate in organizing learning activities that enhance the students' competency in knowledge, skills, and attitudes; and evaluate results by observing real-life empirical behaviors, which are consistent with the needs of the establishments who want students who can apply their knowledge to the job in today's world.

2. The developed teaching and learning model consisted of 2 components:

- 1) the planning component, which includes Product, Price, Place, Promotion, People, Process and Physical Evidence. 2) The teaching and learning activity component, which includes 6 steps as follows: M-Motivation, A-Analysis, R-Result, K-Knowledge Sharing, E-Evaluation, and T-Thinking to Create, or MARKET Model for short. Experts agreed that the model has high relevancy, appropriation, possibility, and usability.

3. The students who were taught by the developed teaching and learning model had significantly statistically higher learning scores in Marketing at 0.01. Their competency and attitude in the Principles of Marketing course passed the criteria in all 3 aspects with 80 percent, accounting for 100 percent.

4. The students who were taught by the developed teaching and learning model could utilize the competency of the principles of Marketing by using digital marketing tools to sell products and services to earn money while studying, accounting for 100 percent. Also, the students had the highest satisfaction in learning.

Keywords: Teaching and Learning Model; Capacity Building; Kamphaeng Phet Technical College

บทนำ

สังคมโลกในปัจจุบันต้องเผชิญกับความผันผวนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว รวมทั้งความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีและการติดต่อสื่อสารที่ไร้พรมแดนส่งผลให้เกิดวิทยาการและความรู้ใหม่ ๆ ขึ้นมากมาย มนุษย์ในยุคปัจจุบันจึงต้องมีความพร้อมในรับมือกับความผันผวนเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ การศึกษาในศตวรรษที่ 21 ครูจะต้องปรับวิธีคิดเปลี่ยนการสอน ปรับบทบาทจากเดิมที่ครูเป็นศูนย์กลางของความรู้มาเป็นผู้อำนวยความสะดวกคอยชี้แนะเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดองค์ความรู้ด้วยตนเอง สอนเนื้อหา น้อยลงให้ผู้เรียนศึกษาเรียนรู้มากขึ้น เนื่องจากเมื่อผู้เรียนเป็นผู้รับฟังจากครูฝ่ายเดียว ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ที่น้อย แต่ถ้าผู้เรียนได้ปฏิบัติลงมือทำด้วยตนเองผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้แบบคงทนถาวร วิธีการจัดการเรียนการสอนที่เป็นที่นิยมแพร่หลายในปัจจุบัน คือ การเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติและการนำเทคโนโลยีเข้ามาประยุกต์ใช้ด้วย ดังนั้น จึงเป็นความท้าทายการทำงานในวิชาชีพครู ที่จะพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด มีความทันยุคทันสมัยอยู่เสมอและสามารถตอบสนองผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 และจะต้องส่งเสริมผู้เรียนเกิดการเรียนด้านความรู้ ทักษะหรือกระบวนการ และคุณลักษณะหรือเจตคติ จนผลสัมฤทธิ์ออกมาเป็นสมรรถนะของผู้เรียนและพัฒนาผู้เรียนอย่างเต็มที่ตามศักยภาพของแต่ละบุคคล โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ (สถาพร สมอุทัย, 2565)

ปัจจุบันประเทศไทยได้มีการเตรียมความพร้อมในการพัฒนากำลังคนของประเทศให้สามารถรองรับกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 21 และมุ่งเสนอแนวคิดการพัฒนาสังคมตามทิศทางการขับเคลื่อนแผนปฏิรูปราชการภาครัฐ โดยอธิบายถึงการขับเคลื่อนพัฒนาศักยภาพและโอกาสของคนรุ่นใหม่ สร้างความรู้ ทักษะ ความสามารถ และขับเคลื่อนการสร้างความสำเร็จของสถาบันครอบครัว การสร้างโอกาสและยกระดับการคุ้มครองทางสังคมสำหรับคนทุกช่วงวัย การพัฒนาทุนทางสังคม มีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม เสริมเศรษฐกิจฐานรากสู่การเป็นหุ้นส่วนการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน ส่งเสริมการลงทุนทางสังคมในรูปแบบใหม่ ปรับกลไกการขับเคลื่อนงานเชิงพื้นที่ที่มุ่งเน้นการพัฒนาสังคมแบบองค์รวม เสริมสร้างพลเมืองที่มีส่วนร่วม พลเมืองต้นรู้ และสังคมที่ยั่งยืน มุ่งพัฒนาองค์กรให้มีสมรรถนะและผลสัมฤทธิ์สูงเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล ขับเคลื่อนการพัฒนาหลักสูตร

สมรรถนะด้านดิจิทัล สำหรับข้าราชการและบุคลากรภาครัฐให้เข้าสู่กรอบมาตรฐานหลักสูตรในยุคดิจิทัล เร่งรัดการดำเนินกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ให้ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย และมุ่งเน้นส่งเสริมให้ทุกช่วงวัย มีศักยภาพอย่างเหมาะสม (ธีระพงษ์ ทศวัฒน์, 2566) สอดคล้องกับแนวคิดของสำนักมาตรฐาน การอาชีวศึกษาและวิชาชีพ สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ที่ได้กล่าวถึงคำว่า สมรรถนะ ในความหมายของงานอาชีพหรือวิชาชีพว่าหมายถึงความสามารถในการปฏิบัติงานอาชีพ โดยใช้ความรู้ ทักษะ และเจตคติที่บูรณาการกันอย่างแนบแน่น เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักมาตรฐาน การอาชีวศึกษาและวิชาชีพ, 2565)

สำหรับการปฏิรูปอาชีวศึกษาของประเทศไทยที่ผ่านมา มีข้อมูลจากรายงานการวิจัย จากสถาบันวิจัย เพื่อการพัฒนาประเทศ (Thailand Development Research Institute : TDRI) พบว่า อาจารย์ อาชีวศึกษาเกือบทั้งหมดไม่มีประสบการณ์การทำงานในภาคเอกชน ทำให้หลักสูตรอาชีวศึกษาเต็มไปด้วย เนื้อหาที่กำหนดโดยอาจารย์อาชีวศึกษาผู้ซึ่งไม่มีความรู้ความเข้าใจโลกของสถานประกอบการจริง เนื้อหา หลักสูตรที่ได้มาจึงมีลักษณะเป็น “เชิงวิชาการ” มากกว่า “เชิงปฏิบัติ” และไม่สามารถตอบสนองความต้องการ ของสถานประกอบการได้และพบว่า มีกลุ่มจังหวัดซึ่งมีผลคะแนนระดับต่ำกว่ามาตรฐานจำนวน 33 จังหวัดนั้น ส่วนใหญ่อยู่ในภาคอีสานและภาคกลางตอนบน เช่น อุบลราชธานี ชัยภูมิ หนองบัวลำภู กำแพงเพชร แม่ฮ่องสอน รวมทั้ง 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นต้น (ณัฐสิฏี รัชเกียรติวงศ์, 2563)

จากการศึกษาข้อมูลด้านเอกสารและข้อมูลภาคสนามที่ผู้วิจัยได้สังเกตการณ์การเรียนการสอน และ สัมภาษณ์ครูผู้สอนและผู้เรียนได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนรายวิชาหลักการตลาดในระดับ ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) พบว่า สภาพการจัดการเรียนการสอนโดยทั่วไป เป็นการสอน รวมกลุ่มใหญ่ทั้งชั้นเรียน โดยครูจะสอนโดยใช้วิธีการบรรยายตามเนื้อหาในแบบเรียนเป็นหลัก ครูเน้น การสอนเนื้อหาที่เป็นข้อเท็จจริงต่าง ๆ มากกว่ากระบวนการเรียนรู้ ผู้เรียนต้องจำความรู้ที่ครูสอนให้ได้มากที่สุด เพื่อนำไปใช้ในการสอบ ครูขาดทักษะและประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการ จัดการเรียนรู้นี้ให้กับผู้เรียนที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ผู้เรียนส่วนใหญ่ยังไม่เคยชินกับบริบทของ การเรียนที่จะต้องทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะสร้างรูปแบบการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้าง สมรรถนะรายวิชาหลักการตลาด เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมระหว่าง ครูกับนักศึกษา ในอันที่จะช่วยกันเสริมสร้างทักษะเด่นที่มีอยู่ในนักศึกษาให้มีความโดดเด่นและนำไปสู่ การพัฒนาสมรรถนะทางวิชาชีพการตลาดอย่างสร้างสรรค์ต่อไป นอกจากนี้รูปแบบการเรียนการสอนที่ผู้ วิจัยพัฒนาขึ้นในครั้งนี้ ยังจะเป็นต้นแบบให้กับสถานศึกษาในสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา เพื่อนำไปจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ผู้เรียนมีสมรรถนะรายวิชาและ สมรรถนะทางวิชาชีพตามมาตรฐานที่กำหนด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและความต้องการเกี่ยวกับการเรียนการสอน เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะรายวิชาหลักการตลาด สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) วิทยาลัยเทคนิคกำแพงเพชร
2. เพื่อสร้างรูปแบบการเรียนการสอน เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะรายวิชาหลักการตลาด สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) วิทยาลัยเทคนิคกำแพงเพชร
3. เพื่อทดลองใช้และยืนยันการใช้รูปแบบการเรียนการสอน เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะรายวิชาหลักการตลาด สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) วิทยาลัยเทคนิคกำแพงเพชร
4. เพื่อประเมินผลการใช้รูปแบบการเรียนการสอน เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะรายวิชาหลักการตลาด สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) วิทยาลัยเทคนิคกำแพงเพชร

วิธีดำเนินการวิจัย

การพัฒนาการเรียนการสอน เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะรายวิชาหลักการตลาด สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) วิทยาลัยเทคนิคกำแพงเพชร ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบันและความต้องการเกี่ยวกับการเรียนการสอนตามสมรรถนะรายวิชาหลักการตลาด สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) วิทยาลัยเทคนิคกำแพงเพชร

ขั้นตอนที่ 1.1 การศึกษาเอกสารแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนตามสมรรถนะรายวิชาหลักการตลาด โดยการศึกษาเอกสาร

ขั้นตอนที่ 1.2 การศึกษาสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับการเรียนการสอน โดยใช้แบบสอบถามผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ครูผู้สอนสาขาวิชาการตลาด จำนวน 215 คน ที่สอนในสถานศึกษากลุ่มภาคกลาง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) จำนวน 121 แห่ง

ขั้นตอนที่ 1.3 การศึกษาความต้องการของสถานประกอบการเกี่ยวกับการเรียนการสอน โดยการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการการผลิต การค้าและการบริการ ที่มีความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์ด้านการตลาดดิจิทัล จำนวน 18 คน

ขั้นตอนที่ 1.4 การยืนยันผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและความต้องการเกี่ยวกับการเรียนการสอน โดยการสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย 1) ผู้บริหารสถานศึกษาของวิทยาลัยเทคนิคกำแพงเพชรจำนวน 2 คน 2) ครูผู้สอนที่เป็นผู้ที่มีอิสระในความคิด มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ กล้าแสดงความคิดเห็นและยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น จำนวน 8 คน 3) ผู้ประกอบการที่มีความรู้ ความเข้าใจ

และประสบการณ์ด้านการตลาดดิจิทัล จำนวน 5 คน และ 4) นักศึกษาที่เรียนรายวิชาหลักการตลาด ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2565 ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง โดยเลือกนักศึกษากลุ่มที่มีลักษณะ เป็นผู้นำและมีลักษณะเป็นผู้ตาม จำนวน 8 คน รวมทั้งสิ้น 23 คน

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างรูปแบบการเรียนการสอน MARKET MODEL เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะ รายวิชาหลักการตลาด สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) วิทยาลัยเทคนิค กำแพงเพชร

ขั้นตอนที่ 2.1 การสร้างรูปแบบการเรียนการสอน MARKET MODEL เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะ รายวิชาหลักการตลาด โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการ ผู้ให้ข้อมูล เป็นผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 11 คน

ขั้นตอนที่ 2.2 การตรวจสอบและประเมินคุณภาพรูปแบบและคู่มือการใช้รูปแบบที่พัฒนาขึ้น โดยใช้เทคนิคเดลฟาย ผู้ให้ข้อมูล เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 17 คน

ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอน MARKET MODEL เพื่อเสริมสร้าง สมรรถนะรายวิชาหลักการตลาด สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) วิทยาลัย เทคนิคกำแพงเพชร

ขั้นตอนที่ 3.1 การทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอน MARKET MODEL กับนักศึกษาระดับ ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.1) ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2566 ณ วิทยาลัยเทคนิคกำแพงเพชร จำนวน 98 คน

ขั้นตอนที่ 3.2 การยืนยันผลการใช้รูปแบบการเรียนการสอน MARKET MODEL กับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.1) ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2566 ณ วิทยาลัยอาชีวศึกษา อุดรดิตถ์ จำนวน 59 คน

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลการใช้รูปแบบการเรียนการสอน MARKET MODEL เพื่อเสริมสร้าง สมรรถนะรายวิชาหลักการตลาด สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) วิทยาลัย เทคนิคกำแพงเพชร

ขั้นตอนที่ 4.1 การประเมินผลการนำสมรรถนะรายวิชาหลักการตลาด ด้วยการใช้เครื่องมือ การตลาดดิจิทัลสำหรับการขายสินค้าหรือบริการ เพื่อหารายได้ระหว่างเรียนของนักศึกษา จำนวน 98 คน

ขั้นตอนที่ 4.2 การประเมินผลความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อการเรียนรู้ด้วยรูปแบบ ที่พัฒนาขึ้น จำนวน 98 คน

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน MARKET MODEL เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะรายวิชาหลักการตลาด สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) วิทยาลัยเทคนิคกำแพงเพชร สรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและความต้องการเกี่ยวกับการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะรายวิชาหลักการตลาด สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) วิทยาลัยเทคนิคกำแพงเพชร พบว่า สภาพปัจจุบัน มีการจัดการเรียนรู้ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 และความต้องการ คือ ควรจัดการเรียนการสอนที่เน้นสมรรถนะรายวิชาหลักการตลาดเป็นแกนหลัก ควรมีการวางแผนการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับอาชีพที่ตรงกับสาขาวิชาของผู้เรียน โดยมุ่งเน้นบทบาทสำคัญของผู้เรียน มีครูเป็นผู้แนะนำ มีการร่วมมือกันจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เสริมสร้างสมรรถนะรายวิชาด้านความรู้ ทักษะและเจตคติของผู้เรียน มีใช้การพัฒนาเนื้อหาเป็นหลัก มีสื่อการสอนที่ทันสมัยและกิจกรรมการเรียนการสอนโดยการมีส่วนร่วมของผู้เรียน บรรยากาศในชั้นเรียนมีความสนุกสนาน และการเข้าใจได้ง่าย ผู้เรียนได้รับการพัฒนาสมรรถนะหลัก ที่สำคัญต่อการเรียนรู้ การใช้ชีวิต และการทำงาน ส่งผลให้มีเวลาในการพัฒนาตนเองและวางแผนอาชีพที่เหมาะสมกับตนเอง วิถีชีวิตและชุมชนได้มากขึ้น อีกทั้งมีการวัดและประเมินผล ที่มีความสอดคล้องกัน โดยวัดจากพฤติกรรม การปฏิบัติจริงและตรวจสอบได้ ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของสถานประกอบการที่ต้องการนักศึกษาที่สามารถนำความรู้มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับตัวเองในการประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับยุค

2. ผลการสร้างรูปแบบการเรียนการสอน MARKET MODEL เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะรายวิชาหลักการตลาด สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) วิทยาลัยเทคนิคกำแพงเพชร พบว่า

2.1 ผลการสร้างรูปแบบการเรียนการสอน MARKET MODEL มี 2 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) องค์ประกอบด้านการวางแผน มี 7 ข้อ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ (Product) ราคา (Price) การจัดจำหน่าย (Place) การส่งเสริมการตลาด (Promotion) บุคลากร (People) กระบวนการ (Process) และลักษณะทางกายภาพ (Physical Evidence) 2) องค์ประกอบด้านกิจกรรมการเรียนการสอน มี 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นสร้างแรงจูงใจ (M-Motivation) ขั้นคิดวิเคราะห์ (A-Analysis) ขั้นผลการเรียนรู้ (R-Result) ขั้นแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (K-Knowledge Sharing) ขั้นประเมินผล (E-Evaluation) และขั้นคิดอย่างสร้างสรรค์ (T-Thinking to Create)

2.2 ผลการตรวจสอบรูปแบบการเรียนการสอน MARKET MODEL เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะรายวิชาหลักการตลาด สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) วิทยาลัยเทคนิคกำแพงเพชร มีผลการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านความสอดคล้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ อยู่ในระดับมาก

3. ผลการทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอน MARKET MODEL เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะรายวิชา หลักการตลาด สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) วิทยาลัยเทคนิคกำแพงเพชร และวิทยาลัยอาชีวศึกษาอุตรดิตถ์ พบว่า

3.1 นักศึกษาที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบที่พัฒนาขึ้น ทั้งมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาหลักการตลาดสูงขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

3.2 นักศึกษาที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบที่พัฒนาขึ้น มีสมรรถนะรายวิชา หลักการตลาด ผ่านเกณฑ์ ร้อยละ 80 คิดเป็นร้อยละ 100

3.3 นักศึกษาที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบที่พัฒนาขึ้น มีเจตคติ ในรายวิชา หลักการตลาด ผ่านเกณฑ์ ร้อยละ 80 คิดเป็นร้อยละ 100

4. ผลประเมินผลการใช้รูปแบบการเรียนการสอน MARKET MODEL เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะ รายวิชาหลักการตลาด สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) วิทยาลัยเทคนิค กำแพงเพชร พบว่า

4.1 นักศึกษาที่ได้รับการเรียนการสอนตามรูปแบบที่พัฒนาขึ้น มีการนำสมรรถนะในรายวิชา หลักการตลาดไปใช้ในการหารายได้ระหว่างเรียน คิดเป็นร้อยละ 100

4.2 นักศึกษาที่ได้รับการเรียนการสอนตามรูปแบบที่พัฒนาขึ้น มีความพึงพอใจในการเรียน อยู่ในระดับมากที่สุด

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและความต้องการเกี่ยวกับการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้าง สมรรถนะรายวิชาหลักการตลาด สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) วิทยาลัย เทคนิคกำแพงเพชร พบว่า สภาพปัจจุบัน มีการจัดการเรียนรู้ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 และความต้องการของสถานประกอบการและการจัดการสอนของครูยังมุ่งเน้นเนื้อหามากกว่าการเน้น สมรรถนะรายวิชาเป็นแกนหลัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ครูผู้สอนยังไม่ค่อยมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนและการวัดประเมินผลที่มุ่งเน้นการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยของ พิไลวรรณ มาตเลิง และ ธัชชัย จิตรนันท์ (2565) ที่ได้ทำการพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้าง สมรรถนะครูด้านการบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานอาชีวศึกษา จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ครูมีความต้องการจำเป็นในการเสริมสร้างสมรรถนะครูด้านการบริหารหลักสูตร และการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษา โดยเรียงลำดับจากความต้องการจากมากไปหาความต้องการน้อย ได้แก่ 1) ด้านการใช้สื่อ นวัตกรรม เทคโนโลยีเพื่อการจัดการเรียนรู้ 2) ด้านการสร้างและพัฒนาหลักสูตร 3) ด้านการออกแบบการเรียนรู้ 4) ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ และ 5) ด้านการจัดการเรียน การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

2. ผลการสร้างรูปแบบการเรียนการสอน MARKET MODEL เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะรายวิชา หลักการตลาด สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) วิทยาลัยเทคนิคกำแพงเพชร พบว่า ผลการตรวจสอบรูปแบบการเรียนการสอน MARKET MODEL เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะรายวิชา หลักการตลาด สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) วิทยาลัยเทคนิคกำแพงเพชร มีผลการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านความสอดคล้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่ารูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น ได้พัฒนาจากทฤษฎี แนวความคิด และรูปแบบการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียน ที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ และแก้ไขตามข้อเสนอแนะ เมื่อนำไปทดลองใช้พบว่ารูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นนี้มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของรูปแบบ คือ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เสริมสร้างสมรรถนะรายวิชาด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติของผู้เรียน และสอดคล้องกับแนวคิดของ จอยส์และเวล (Joyce and Weil, 1986) ซึ่งสรุปแนวทางการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน คือ ควรมี ทฤษฎีรองรับ ออกแบบให้เป็นกลาง ๆ ใช้สอนได้หลายเนื้อหาหรืออาจออกแบบเพื่อจุดมุ่งหมายการเรียน การสอนเฉพาะ มีจุดมุ่งหมายหลักเสมอและเมื่อสร้างรูปแบบการเรียนการสอนแล้วควรนำไปทดลองใช้ เพื่อตรวจสอบคุณภาพในเชิงการใช้ในสถานการณ์จริงก่อนนำไปเผยแพร่

3. ผลการทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอน MARKET MODEL เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะรายวิชา หลักการตลาด สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) วิทยาลัยเทคนิคกำแพงเพชร และวิทยาลัยอาชีวศึกษาอุตรดิตถ์ พบว่า นักศึกษาที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบที่พัฒนาขึ้น มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาหลักการตลาดสูงขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 มีสมรรถนะ รายวิชาหลักการตลาด และมีเจตคติในรายวิชาหลักการตลาด ผ่านเกณฑ์ ร้อยละ 80 คิดเป็นร้อยละ 100 ทั้ง ๆ ที่ในระยะแรกของการทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอน นักศึกษาส่วนใหญ่ไม่กล้าแสดงพฤติกรรม การแสวงหาและการสร้างความรู้ต่าง ๆ ทั้งนี้อาจเกิดจากการขาดความมั่นใจในตัวเองและเป็นเรื่องใหม่ที่ นักศึกษาต้องคิดและแสดงออกด้วยตนเอง แต่จากผลการวิจัยกลับพบว่า นักศึกษาที่ได้รับการจัดการเรียน การสอนตามรูปแบบที่พัฒนาขึ้น สามารถมีผลการเรียนรู้สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า เมื่อครูผู้สอนได้ทำความเข้าใจและปฏิบัติตามองค์ประกอบของรูปแบบทั้ง 2 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบ ด้านการวางแผน ทั้ง 7 ข้อ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้อที่กำหนดให้การจัดการเรียนการสอนที่เน้นบทบาทสำคัญของครูผู้สอนและบทบาทสำคัญของผู้เรียนในการร่วมมือกันจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และครูผู้สอนต้องเปลี่ยน จุดเน้นจากการถ่ายทอดความรู้ตามเนื้อหาวิชามาเป็นการพัฒนาทักษะการคิด และเปิดโอกาสให้ ผู้เรียนได้คิดด้วยตนเองผ่านการแก้ปัญหาของเขาเอง และครูผู้สอนได้ปฏิบัติตามองค์ประกอบของรูปแบบ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทั้ง 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นสร้างแรงจูงใจ ขั้นคิดวิเคราะห์ ขั้นผล การเรียนรู้ ขั้นแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ขั้นประเมินผล และขั้นคิดอย่างสร้างสรรค์

โดยในทุก ๆ ชั้นการสอนครูจะคอยให้แรงจูงใจกับนักศึกษาได้แสดงออกอย่างเต็มที่ และมีโอกาสประเมินผลงานของตนเอง ทำให้นักศึกษาทุกคนได้พบความสำเร็จ ได้รับการยอมรับจากกลุ่มและครูจึงทำให้นักศึกษามีความ สามารถสร้างความรู้ด้วยตนเองได้ทำให้นักศึกษาเกิดความมั่นใจในตัวเอง มีข้อมูลความรู้ และได้สรุปผลการเรียนรู้เกิดองค์ความรู้ นำไปประยุกต์ใช้ในการฝึกคิดวิเคราะห์ตามใบงานได้อย่างมั่นใจ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ กิ่งแก้ว พรอภิรัชสกุล (2564) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาใน รายวิชา MKT392 การจัดการโฆษณาและสื่อโฆษณาดิจิทัล มหาวิทยาลัยศรีปทุม พบว่า รูปแบบการเรียนรู้เชิงรุกมีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยรวม ในทิศทางบวกอยู่ในระดับปานกลางโดยมีค่าสหสัมพันธ์เท่ากับ 0.75 และรูปแบบการเรียนรู้เชิงรุกมีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ร้อยละ 59.6 โดยพบว่าด้านประสพการณ์ (AE) มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงสุด รองลงมาคือ ด้านการปฏิบัติหรือประยุกต์แนวคิด (AP) และด้านเข้าใจและเกิดความคิดรวบยอด (AC) ตามลำดับ

4. ผลประเมินผลการใช้รูปแบบการเรียนการสอน MARKET MODEL เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะรายวิชาหลักการตลาด สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) วิทยาลัยเทคนิคกำแพงเพชร พบว่า ผลการประเมินการนำสมรรถนะในรายวิชาหลักการตลาดไปใช้ในการหารายได้ระหว่างเรียน คิดเป็นร้อยละ 100 และนักศึกษามีความพึงพอใจในการเรียน อยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะครูผู้สอนเปลี่ยนจุดเน้นจากการถ่ายทอดความรู้ตามเนื้อหาวิชาเป็นการพัฒนาทักษะตามสมรรถนะรายวิชา และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติงานด้านการตลาดดิจิทัลเพื่อเป็นการหารายได้ระหว่างเรียน ด้วยการคิดด้วยตนเองผ่านการแก้ปัญหาของเขาเองจากกิจกรรมในชั้นคิดอย่างสร้างสรรค์ รวมถึงการจัดกิจกรรมการเรียนในขั้นตอนการคิดอย่างสร้างสรรค์ (T-Thinking to Create) ที่มีการนำแนวคิดการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมระหว่างครูในสาขาวิชาการตลาดได้เข้ามาช่วยส่งเสริมสนับสนุนสมรรถนะรายวิชาหลักการตลาดของนักศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ มิตรชัย สมสำราญกุล (2565) ที่ได้พัฒนารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมเพื่อยกระดับกระบวนการจัดการเรียนการสอนของครู พบว่าพบว่ากระบวนการจัดการเรียนการสอนของครูอยู่ในระดับมาก ซึ่งมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยกระบวนการจัดการเรียนการสอนของครูหลังใช้รูปแบบ มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าก่อนใช้รูปแบบ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ จิรภัฏ สวัสดิพัชรกุล และ สัญชัย พัฒนสิทธิ์ (2560) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับผลการใช้รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคอนสตรัคชันนิซึมเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ของนักศึกษาอาชีวศึกษาของประเทศไทย พบว่า การพัฒนาด้านความคิดสร้างสรรค์ของนักศึกษาแต่ละภาคของประเทศไทยมีคะแนนความคิดสร้างสรรค์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักศึกษาอาชีวศึกษาทั้ง 4 ภาคของประเทศไทยมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการเรียนการสอนบนเว็บตามแนวคอนสตรัคชันนิซึม เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์อยู่ในระดับมาก

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 รูปแบบการเรียนการสอนแบบ MARKET MODEL เหมาะสำหรับผู้สอนที่ต้องการเปลี่ยนกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นจากการถ่ายทอดความรู้ตามเนื้อหารายวิชา มาเป็นการพัฒนาทักษะตามสมรรถนะรายวิชา

1.2 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบ MARKET MODEL ควรเป็นลักษณะเป็น Active Learning โดยให้ผู้เรียนได้ลงมือกระทำและได้ใช้กระบวนการคิดเกี่ยวกับสิ่งที่ผู้เรียนได้กระทำลงมือปฏิบัติให้มากที่สุด สื่อและแหล่งเรียนรู้อย่างหลากหลายใบบอบหมายงานหรือใบงาน และเตรียมการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริงให้พร้อม

1.3 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบ MARKET MODEL ให้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอนการเรียนรู้ทั้ง 6 ขั้นตอน จะข้ามขั้นตอนหรือขาดขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งไม่ได้ เพราะเป็นการจัดการเรียนรู้ที่แต่ละขั้นตอนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างต่อเนื่อง มีลักษณะเป็นวงจร M-A-R-K-E-T

1.4 รูปแบบการเรียนการสอนแบบ MARKET MODEL ครูต้องมีลักษณะเป็นกัลยาณมิตร ยอมรับความคิดเห็นที่หลากหลายและแตกต่าง ทำหน้าที่สร้างแรงจูงใจให้คำปรึกษาแนะนำวิธีการเรียนต่าง ๆ เป็นผู้คอยส่งเสริมและช่วยเหลือให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ โดยครูจะต้องมีความยืดหยุ่น เพราะในการเรียนการสอนบางครั้งครูอาจไม่สามารถดำเนินการตามแผนการเรียนรู้ที่วางไว้ได้ทั้งหมด

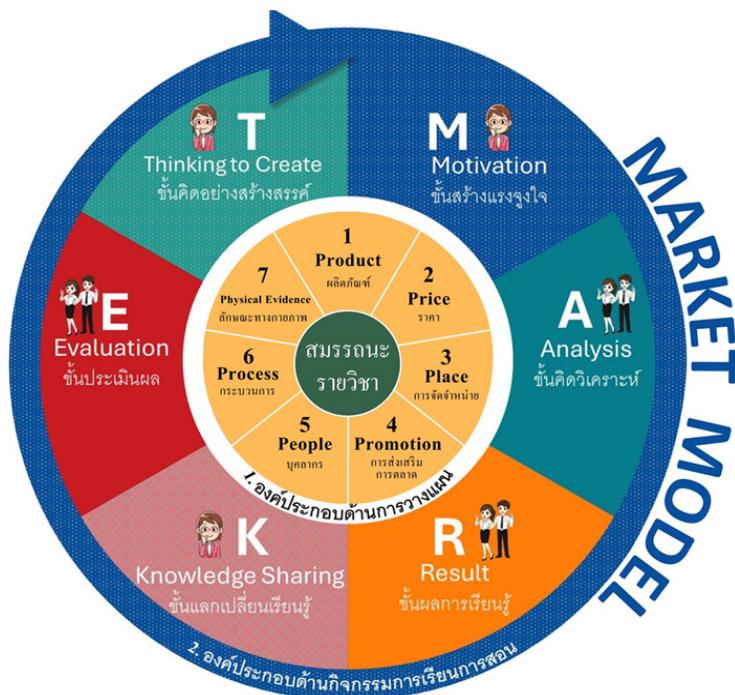
2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรวิจัยเพื่อศึกษาเปรียบเทียบประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ MARKET MODEL ระหว่างการเรียนในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพกับการเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง

2.2 ควรวิจัยเพื่อศึกษาประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ MARKET MODEL เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะรายวิชาอื่น ๆ ทั้งในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน อาชีวศึกษาและอุดมศึกษา

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษา การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน MARKET MODEL เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะรายวิชาหลักการตลาด สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) วิทยาลัยเทคนิคกำแพงเพชร ผู้วิจัยเขียนภาพรูปแบบที่พัฒนาขึ้น แสดงดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 รูปแบบการเรียนการสอน MARKET MODEL เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะรายวิชาหลักการตลาด

เอกสารอ้างอิง

- กิ่งแก้ว พรอภีรัชสกุล. (2564). รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาในรายวิชา MKT392 การจัดการโฆษณาและสื่อโฆษณาทางดิจิทัล มหาวิทยาลัยศรีปทุม กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเชีย.
- จิรัฐ สวัสดิพัชรกุล และ สัญชัย พัฒนสิทธิ์. (2560). ผลการใช้รูปแบบการเรียนการสอนตามแนคอนสตรัคชันนิซึมเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงของประเทศไทย. *วารสารวิชาการครุศาสตร์อุตสาหกรรม พระจอมเกล้าพระนครเหนือ*, 8(1), 231-240.

- ณัฐสิฏ รักษ์เกียรติวงศ์. (2559). การปฏิรูปอาชีวศึกษาของประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 15 มีนาคม 2566, จาก <http://tdri.or.th/2016/08/vocational-education-reform>
- ธีระพงษ์ ทศวัฒน์. (2566). การพัฒนาสังคมตามทิศทางการขับเคลื่อนแผนปฏิบัติการภาครัฐของไทย. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์*, 11(1), 15-163.
- มิตรชัย สมสำราญกุล. (2565). การพัฒนารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมเพื่อยกระดับกระบวนการจัดการเรียนการสอนของครูโรงเรียนดอนเมืองจตุรจินดา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต 2. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, 7(3), 269-282.
- สถาพร สมอุทัย. (2565). “การนิเทศการศึกษา” หนึ่งตัวช่วยในการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 5(3), 275–288.
- สำนักมาตรฐานการอาชีวศึกษาและวิชาชีพ. (2563). *หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงพุทธศักราช 2557 ประเภทวิชาบริหารธุรกิจ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา.

คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี
Characteristics of School Administrators in 21st Century Under
the Secondary Educational Service Area Office Kanchanaburi

ธีรพงศ์ จิตเจริญ¹ และ ประเมศร์ กลิ่นหอม²

มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี^{1,2}

Thiraphong Chitchaloen¹ and Poramet Klinhom²

Kanchanaburi Rajabhat University^{1,2}

Corresponding Author; Email: suriya9eiei@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำนวน 308 คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ ตามขนาดสถานศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่าชนิด 5 ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธีของเซฟเฟ่ กำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

ผลการวิจัยพบว่า

1. คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ระดับมากที่สุด คือ ด้านการมีวิสัยทัศน์ รองลงมาคือด้านการมีภาวะผู้นำทางวิชาการ ด้านนักสร้างสรรค์ ด้านนักการสื่อสาร ด้านการบริหารนวัตกรรมและเทคโนโลยี และด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วม

* ได้รับบทความ: 4 กรกฎาคม 2566; แก้ไขบทความ: 11 มีนาคม 2567; ตอปรับตีพิมพ์: 21 มีนาคม 2567

2. การเปรียบเทียบคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษาในภาพรวมไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านการมีวิสัยทัศน์มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

คำสำคัญ: คุณลักษณะ; ผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21; สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี

Abstract

This research aimed to study and compare the characteristics of school administrators in 21st century under the secondary educational service area office Kanchanaburi classified by school size. The sample was 308 teachers in the secondary educational service area office Kanchanaburi, selected by stratified random sampling classified by school size. The research instrument was a 5-level rating scale, to collect data which were analyzed in terms of percentage, mean, standard deviation, one-way ANOVA, and Scheffe's pair comparison at statistical significance of 0.05.

The findings:

1. The level of the characteristics of school administrators in 21st century under the secondary educational service area office Kanchanaburi was high overall and in separate aspects as written in descending order: vision, academic leadership, Creativity, Communication, Innovation and Technology Management and participative management.

2. The comparison of the characteristics of school administrators in 21st century under the secondary educational service area office Kanchanaburi classified by school size showed that overall, there was no statistically significant difference at the 0.05 level. with statistical significance at the 0.05 When considering each aspect, it was found that the vision was significantly different at the 0.01 level.

Keywords: Characteristics; School Administrators In 21st Century; The Secondary Educational Service Area Office Kanchanaburi

บทนำ

สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลกในการปฏิวัติอุตสาหกรรมได้ก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัล (digital age) ที่กำลังเกิดการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กิจกรรมหรือธุรกิจต่าง ๆ จะต้องแข่งขันกันด้วยความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม นำพาให้เกิดโลกใหม่ที่เผชิญกับรูปแบบของงานที่กำลังพัฒนา หรือเผชิญกับวิธีการทำงานร่วมกันในภารกิจต่าง ๆ ซึ่งในศตวรรษที่ 21 นี้เป็นยุคที่เทคโนโลยีมีความเจริญก้าวหน้า ส่งผลให้วิถีชีวิตของคนไทยมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และด้านการศึกษา (จุฬามาส จันทรมณี, 2563 : 12)

การศึกษาเป็นสิ่งที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งการจัดการศึกษา ในศตวรรษที่ 21 เทคโนโลยีสารสนเทศได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการศึกษาอย่างมาก โดยเฉพาะเทคโนโลยีทางด้านคอมพิวเตอร์ และการสื่อสารมีการนำมาใช้ในการจัดการศึกษาโดยช่วย พัฒนาการเรียนการสอนให้มีความทันสมัยมากขึ้น การเรียนการสอนจะเปลี่ยนแปลงไป เกิดกระบวนการ เรียนรู้แบบใหม่ จึงจำเป็นต้องปรับปรุงโครงสร้างหลักสูตรใหม่ ๆ ให้ทันสมัย ผู้บริหารจะต้องรู้เท่าทัน การเปลี่ยนแปลง สถานศึกษาต้องพัฒนาผู้เรียนด้านวิชาหลัก และทักษะในศตวรรษที่ 21 ซึ่งประกอบด้วย ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ทักษะชีวิตและอาชีพ ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อและเทคโนโลยี ซึ่งผู้บริหาร จะต้องจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ คิดหายุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการใหม่ ๆ ปรับเปลี่ยนรูปแบบ การจัดการเรียนการสอนของครู ปรับเปลี่ยนเนื้อหาตามหลักสูตรควบคู่กับการพัฒนาทักษะใหม่ ๆ ส่งเสริม ให้ครูนำเทคโนโลยีมาใช้ เพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (วาสนา สุดหนองบัว, 2564 : 164)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี (2564 : 61) เป็นหน่วยงานทางการศึกษา ที่ดูแลรับผิดชอบการจัดการศึกษา มีภารกิจหลักในด้านการส่งเสริม สนับสนุน และบริหารจัดการศึกษา ขึ้นพื้นฐานของจังหวัดกาญจนบุรีอย่างทั่วถึงให้มีคุณภาพตามมาตรฐาน มีประเพณีประสงค์ที่เกี่ยวข้องกับ ผู้บริหารสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาประการหนึ่งว่า ผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาเป็นบุคคล แห่งการเรียนรู้ มีความรู้จรรยาบรรณตาม มาตรฐานวิชาชีพ และหลักธรรมาภิบาล การที่ผู้บริหาร สถานศึกษาจะปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี กำหนดไว้นั้น ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคลที่เหมาะสมกับศตวรรษที่ 21 แต่ผู้บริหารสถานศึกษาบางส่วนมีคุณลักษณะไม่พึงประสงค์บางประการ เช่น ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ เต็มตามศักยภาพในสถานศึกษาที่ตนบริหารงานอยู่อาจจำเป็นต้องไปช่วยราชการที่สำนักงานเขต หรือ ย้ายสับเปลี่ยนโรงเรียน ขาดคุณธรรมในการบริหาร ขาดความยุติธรรม ทำให้องค์กรเกิดความขัดแย้ง จะเห็นได้ว่าคุณลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษานั้น ยังส่งผลให้เกิดปัญหาในการบริหาร สถานศึกษา นอกจากนี้ยังส่งผลให้ขาดการยอมรับจากครูผู้ปฏิบัติงานและชุมชนอีกด้วย (จตุพร ชาขุนทด, 2564 : 4)

จากความเป็นมาและความสำคัญของคุณลักษณะของผู้บริหารในศตวรรษที่ 21 ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาคุณลักษณะของผู้บริหารในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี เพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้เป็นสารสนเทศที่มีประโยชน์สำหรับผู้บริหาร เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาตนเอง ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางการบริหารสถานศึกษาของตนเองและเป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ในการส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนาในการบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี
2. เพื่อเปรียบเทียบคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเพื่อศึกษาและเปรียบเทียบคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา มีขอบเขตครอบคลุมประเด็นต่อไปนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยเรื่องคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ซึ่งผู้วิจัยได้สังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ของ เบนนิส (Bennis, 2000 : 23) แมกนุสัน (Magnuson, 2001 : 190) อีแลนด์ (Eland, 2010 : 304) และชียยนต์ เพาพาน (2559 : 301-312) เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งประกอบไปด้วย 6 ด้าน คือ ด้านการมีวิสัยทัศน์ ด้านการบริหารนวัตกรรมและเทคโนโลยี ด้านนักรังสรรค์ ด้านการมีภาวะผู้นำทางวิชาการ ด้านนักรสื่อสาร และด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วม

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ครูผู้สอนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำนวน 1,549 คน จากสถานศึกษาจำนวน 28 แห่ง

2.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ครูผู้สอนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำนวน 308 คน การกำหนดจำนวนของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970 : 607-610) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 โดยการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (stratified random sampling) ตามขนาดสถานศึกษา

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามแบ่งเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ (checklist) เกี่ยวกับสภาพของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับ เพศ อายุ ประสบการณ์ทำงานในสถานศึกษาปัจจุบันและขนาดของสถานศึกษา จำนวน 4 ข้อ

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (rating Scale) ชนิด 5 ระดับ จำนวน 30 ข้อ เกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี

3.2 คุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย พบว่า ค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 0.67 จำนวน 2 ข้อ ค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 1 จำนวน 28 ข้อ และค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.95

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

4.1 นำหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากงานบัณฑิตศึกษา สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรีถึงผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี เพื่อให้ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูล

4.2 ผู้วิจัยดำเนินการส่งแบบสอบถามทางออนไลน์และประสานงานทางโทรศัพท์ในการติดตามเก็บแบบสอบถามจากผู้ตอบแบบสอบถามด้วยตนเอง โดยผู้วิจัยส่งแบบสอบถามไปยังโรงเรียนเพื่อแจกให้กับผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 308 ชุด โดยกำหนดเวลาในการตอบแบบสอบถามและกลับคืนให้ผู้วิจัยทางออนไลน์ และผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลเอง

5. การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยนำแบบสอบถามมาวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาค่าสถิติด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ดังนี้

5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ (frequency) และร้อยละ (percentage)

5.2 การวิเคราะห์คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าเฉลี่ย (mean หรือ) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation หรือ S.D.) โดยภาพรวมรายด้าน รายข้อ และภาพรวมทุกด้าน

5.3 การวิเคราะห์การเปรียบเทียบคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามพื้นที่จัดการศึกษา โดยวิเคราะห์ด้วยการหาค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (one-way analysis of variance) และทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ้ (Scheffe)

ผลการวิจัย

1. คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษากาญจนบุรี ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี โดยภาพรวม

คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21	\bar{x}	S.D.	ระดับปฏิบัติ
1. ด้านการมีวิสัยทัศน์	4.49	0.37	มาก
2. ด้านการบริหารนวัตกรรมและเทคโนโลยี	4.45	0.38	มาก
3. ด้านนักสร้างสรรค์	4.46	0.41	มาก
4. ด้านการมีภาวะผู้นำทางวิชาการ	4.48	0.41	มาก
5. ด้านนักรสื่อสาร	4.46	0.46	มาก
6. ด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วม	4.45	0.43	มาก
รวมเฉลี่ย	4.46	0.32	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็น รายด้าน พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ระดับมากทุกด้านเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย คือ ด้านการมีวิสัยทัศน์ รองลงมา คือ ด้านการมีภาวะผู้นำทางวิชาการ ด้านนักสร้างสรรค์ ด้านนักรสื่อสาร ด้านการบริหารนวัตกรรมและ เทคโนโลยี และด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วม ตามลำดับ

2. การเปรียบเทียบคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา

คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษา ในศตวรรษที่ 21	ขนาดสถานศึกษา						F	Sig.
	สถานศึกษา ขนาดกลาง		สถานศึกษา ขนาดใหญ่		สถานศึกษา ขนาดใหญ่			
	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.		
1. ด้านการมีวิสัยทัศน์	4.19	0.26	4.50	0.38	4.54	0.36	14.33**	0.000
2. ด้านการบริหารนวัตกรรมและเทคโนโลยี	4.41	0.41	4.48	0.39	4.43	0.37	0.76	0.471
3. ด้านนักสร้างสรรค์	4.42	0.39	4.46	0.43	4.47	0.40	0.25	0.783

4. ด้านการมีภาวะผู้นำทางวิชาการ	4.46	0.29	4.47	0.41	4.48	0.43	0.04	0.957
5. ด้านน้การสื่อสาร	4.48	0.31	4.53	0.44	4.40	0.50	2.47	0.087
6. ด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วม	4.48	0.41	4.48	0.50	4.42	0.36	0.70	0.499
รวมเฉลี่ย	4.41	0.28	4.49	0.36	4.46	0.28	0.98	0.377

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 2 พบว่า การเปรียบเทียบคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษาในภาพรวมไม่มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านการมีวิสัยทัศน์มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ดังนั้นจึงทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธีของเซฟเฟ่ ดังตารางที่ 3

ขนาดสถานศึกษา	\bar{x}	สถานศึกษา ขนาดกลาง (Sig.)	สถานศึกษา ขนาดใหญ่ (Sig.)	สถานศึกษา ขนาดใหญ่พิเศษ (Sig.)
		4.19	4.50	4.54
สถานศึกษาขนาดเล็ก	4.19	-	-0.31** (0.000)	-0.35** (0.000)
สถานศึกษาขนาดกลาง	4.50	-	-	-0.04 (0.635)
สถานศึกษาขนาดใหญ่	4.54	-	-	-

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 3 พบว่า การทดสอบค่าเฉลี่ยรายคู่ของการเปรียบเทียบคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ด้านการมีวิสัยทัศน์ ระหว่างสถานศึกษาขนาดกลางกับสถานศึกษาขนาดใหญ่และระหว่างสถานศึกษาขนาดกลางกับสถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 นั่นคือสถานศึกษาขนาดกลางผู้บริหารสถานศึกษามีการปฏิบัติด้านการมีวิสัยทัศน์น้อยกว่าสถานศึกษาขนาดใหญ่และสถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ แต่สถานศึกษาขนาดใหญ่กับสถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

อภิปรายผลการวิจัย

1. คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษากาญจนบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เพราะผู้บริหารสถานศึกษาแต่ละแห่ง มีคุณลักษณะในศตวรรษที่ 21 เหมาะสมกับบริหารจัดการงานในสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีวิสัยทัศน์ มีการกำหนดนโยบาย วิธีการดำเนินงานฝ่ายต่าง ๆ ในสถานศึกษาที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในปัจจุบัน เพื่อนำพาสถานศึกษาไปสู่จุดมุ่งหมายที่กำหนด สอดคล้องกับงานวิจัยของ คณิงนิตย์ กิจวิธิ (2561) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ ลานนา รักงาม (2562) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ในอำเภอแม่สาย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3 พบว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 โดยภาพรวมในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ วาสนา สุธหนองบัว (2564) ได้ศึกษาเรื่องคุณลักษณะผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ตามความคิดเห็นของครูสหวิทยาเขตวิทย์ปรากฏ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสมุทรปราการ เขต 6 พบว่า คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ตามความคิดเห็นของโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

2. การเปรียบเทียบคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษาในภาพรวมไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านการมีวิสัยทัศน์มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้เพราะผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรีแต่ละแห่ง มีวิสัยทัศน์ที่จะกำหนดทิศทางการพัฒนาสถานศึกษาตลอดจนการบริหารสถานศึกษาที่เป็นระบบชัดเจนเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา มีการพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศให้ทันสมัยอยู่เสมอ รวมทั้งส่งเสริมให้ครูและนักเรียนได้พัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีโดยสนับสนุนการใช้สื่อเทคโนโลยีในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การสอนอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถสื่อสารให้เกิดความเข้าใจในการทำงานได้ง่าย สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น รับฟังความคิดเห็นของเพื่อนร่วมงาน ตลอดจนเปิดโอกาสให้บุคลากรผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายมาร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันรับผิดชอบ ด้วยความเต็มใจ จึงทำให้ไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ คณิงนิตย์ กิจวิธิ (2561) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 พบว่า การเปรียบเทียบคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 จำแนกตามขนาดโรงเรียนโดยภาพรวมและรายด้านไม่มีความแตกต่างกัน

สอดคล้องกับงานวิจัยของ ลานนา รังงาม (2562) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ในอำเภอแม่สาย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3 พบว่า การเปรียบเทียบคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ในอำเภอแม่สาย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3 จำแนกตามขนาดของโรงเรียนโดยภาพรวมและรายด้านไม่มีความแตกต่าง และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุรินทร์ นามอยู่ (2563) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท พบว่า การเปรียบเทียบคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท จำแนกตามอายุและระดับการศึกษาไม่แตกต่างกัน เช่นเดียวกัน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1.1 สำนักงานเขตพื้นที่ศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ควรใช้เป็นแนวทางในการสำรวจและพัฒนาคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วม เพื่อเพิ่มประสิทธิผลและประสิทธิภาพในการบริหารจัดการศึกษา

1.2 ผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี สามารถนำข้อมูลนำมาใช้สำหรับพัฒนาตนเองเพื่อให้มีคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป มีดังนี้

2.1 ควรมีการศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21

2.2 ควรมีการศึกษาเรื่องแนวทางในการส่งเสริมคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษา

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษาวิจัยเรื่อง คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ก่อให้เกิดองค์ความรู้ซึ่งเป็นองค์ประกอบคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย 6 ด้าน คือ ด้านการมีวิสัยทัศน์ ด้านการบริหารนวัตกรรมและเทคโนโลยี ด้านนักสร้างสรรค์ ด้านการมีภาวะผู้นำทางวิชาการ ด้านนักการสื่อสาร และด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วม

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

เอกสารอ้างอิง

- คณิงนิตย์ กิจวิธิ. (2561). การศึกษาคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- จตุพร ชาขุนทด. (2564). คุณลักษณะของผู้บริหารในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). ชัยภูมิ: มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ.
- จุฑามาส จันทร์มณี. (2563). บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาบุคลากรยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา ในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 3. (การค้นคว้าอิสระศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชัยยนต์ เพาพาน. (2559). ผู้บริหารสถานศึกษายุคใหม่ในศตวรรษที่ 21. NATIONAL EDUCATION CONFERENCE 1st Educational Management for Local Development towards ASEAN Community New Direction in the 21st Century, 59(9), 301-312.

- ลานนา รักงาม. (2562). การศึกษาคูณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ในอำเภอแม่สาย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3. (การศึกษา ค้นคว้าด้วยตนเองการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). พะเยา: มหาวิทยาลัยพะเยา.
- วาสนา สูดหนองบัว. (2564) คุณลักษณะผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ตามความคิดเห็นของครู สหวิทยาเขตวิทย์ปราการ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสมุทรปราการ เขต 6. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุรินทร์ นามอยู่. (2564). การศึกษาคูณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท. (การค้นคว้าอิสระ ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). นครสวรรค์: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- Bennis, W. G. (2000). *Origins and Prospects*. Massachusetts: Addison-Wesley.
- Eland, G. C. (2023). The 21st Century Principal. Retrieved from <http://connectedprincipals.com/archives/1663>.
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610.
- Magnuson, W. C. (2001). *The Characteristics of Successful School Business Managers*. Dissertation Abstracts International. California: University of Southern California

คุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษายุคฐานวิถีชีวิตใหม่ New Normal
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี
Characteristics of Administrators in Secondary Schools in New Normal Era,
Under the Secondary Education Area Office, Nonthaburi

วงศ์เดือน สวาทพร
มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์
Wongduean Sawatporn
Rajapruck University
Corresponding Author, Email: maiwongduean@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาคุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษายุคฐานวิถีชีวิตใหม่ และ 2) เปรียบเทียบคุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษายุคฐานวิถีชีวิตใหม่ จำแนกตามกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหารและครูในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี จำนวน 322 คน การสุ่มแบบแบ่งชั้นตามขนาดของโรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามมาตรฐานประมาณค่า 5 ระดับ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น มีค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา IOC ระหว่าง 0.67-1.0 ความเชื่อมั่น คือ ค่าแอลฟาครอนบราวน์ 0.97 การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่า (t-test Independent) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA)

ผลการวิจัยพบว่า

1) คุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษายุคฐานวิถีชีวิตใหม่ ทั้งในภาพรวมและรายด้าน ทั้ง 5 ด้าน อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านวิสัยทัศน์ต่อการเปลี่ยนแปลง ด้านการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศด้านการบริหารเชิงกลยุทธ์ ด้านการสื่อสารและมนุษยสัมพันธ์

* ได้รับบทความ: 5 พฤศจิกายน 2566; แก้ไขบทความ: 30 มีนาคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 31 มีนาคม 2567

Received: 5 November 2023; Revised: 30 March 2024; Accepted: 31 March 2024

และลำดับสุดท้ายคือด้านการสร้างแรงบันดาลใจ 2) ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามตำแหน่ง พบว่า ผู้บริหารและครู โดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันจำแนกตามวุฒิการศึกษา พบว่า ภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อจำแนกตามประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน พบว่า ครูที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อคุณลักษณะของผู้บริหารในภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และเมื่อจำแนกตามขนาดโรงเรียน พบว่า ผู้บริหารและครูที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ และขนาดใหญ่พิเศษ มีความคิดเห็นต่อคุณลักษณะของผู้บริหารในภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

คำสำคัญ: คุณลักษณะของผู้บริหาร; ยุควิถีชีวิตใหม่ (New Normal)

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the characteristics of administrators in secondary schools in the New Normal era and 2) To compare the characteristics of administrators in secondary schools in the New Normal era. The sample is Administrators and teachers in secondary schools under the Secondary Educational Service Area Office, Nonthaburi. Number of 322 people by stratified random sampling according to the size of the school. The research tool was 5-level questionnaire. created by the researcher There was an IOC content validity between 0.67-1.0. and reliability alpha Cronbach of 0.97. Data were analyzed using percentage, mean, standard deviation, independent t-test and one-way analysis of variance (ANOVA).

The results showed that.

1) The characteristics of administrators in secondary schools in the New Normal era, both in overall and in each of the 5 aspects, were at high levels. In order from the highest average is vision utilization of information technology Strategic Management Communication and human relations and lastly is the aspect of inspiration. 2) The results of comparing the opinion levels of respondents Classified by position, it was found that administrators and teachers The overall picture and each aspect are different. Classified by educational qualifications, it was found that overall and each aspect were not different. But when classified by work experience, it was found that teachers with different work

experience. have opinions on the characteristics of the executives Overall and each aspect were significantly different at the .01 level. And when classified by school size, it was found that administrators and teachers working in small, medium, large and extra large schools have opinions on the characteristics of the executives Overall and each aspect were significantly different at the .01 level.

Keywords: Executive characteristics; New way of life era (New Normal)

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกปัจจุบัน ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม เนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (Covid-19) ประชาชนทั่วโลกตื่นตัวและปรับตัวเพื่อความเป็นอยู่รอดกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นการปรับตัวเข้าสู่ยุค New Normal ระบบการศึกษาไทยก็เช่นกัน มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่การศึกษาแบบดิจิทัลผ่านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลที่จะทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากร ความรู้และสื่อการเรียนการสอนมีคุณภาพได้อย่างเท่าเทียม ซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการเรียนรู้ภายใต้ความปกติใหม่ที่เกิดขึ้นหลังวิกฤตโควิด-19 ผู้บริหารสถานศึกษาที่ต้องบริหารจัดการศึกษาภายใต้รูปแบบการดำเนินชีวิตอย่างใหม่ที่แตกต่างจากอดีต มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่วิถีใหม่ เช่น การเว้นระยะห่างทางสังคม การใส่หน้ากากอนามัย ผู้บริหารจึงต้องมีการบริหารจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความปกติใหม่หรือวิถีชีวิตใหม่ (พัชรภรณ์ ดวงชื่น, 2563)

แนวทางการบริหารจัดการศึกษาเข้าสู่ยุควิถีใหม่ New Normal ที่มีปัญหาการจัดการศึกษาแตกต่างจากเดิม สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดำเนินการขับเคลื่อนสถานศึกษาให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างเต็มศักยภาพและปลอดภัย โดยเพิ่มโอกาสทางการศึกษาการเรียนรู้ ด้วยการนำเทคโนโลยีมาใช้พัฒนาคุณภาพของผู้เรียน ซึ่งสถานศึกษาบางแห่งยังประสบปัญหาการเข้าถึงเทคโนโลยีที่เข้ามามีบทบาทในโลกการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีความจำเป็นต้องแสวงหาวิธีการในการบริหารจัดการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้นำจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญ อย่างยิ่งในการปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ เพื่อบริหารจัดการศึกษาในรูปแบบใหม่ การเปลี่ยนแปลงในระบบการศึกษาที่เห็นได้ชัดคือ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี ส่งเสริมสนับสนุนครูจัดการเรียนการสอนแบบออนไลน์ อันเนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัส โคโรนา 2019 ทำให้การเปิดภาคเรียน 1/2563 เลื่อนออกไปเป็น 1 กรกฎาคม 2563 การเรียนการสอนแบบไม่ใช่สภาวะปกติ แนวทางการเรียนรู้โดยใช้การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม (DLTV) และการเรียนแบบออนไลน์จึงเป็นทางเลือกที่ครูต้องพร้อมให้นักเรียนทุกคนได้เรียนอย่างเสมอภาคกัน ครูมีความรู้ความสามารถนำเทคโนโลยีไปใช้ในการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

และมีทักษะความเข้าใจและใช้เทคโนโลยีดิจิทัลให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ การสร้างบทเรียนออนไลน์ ประกอบการใช้เทคโนโลยีในการเรียน การสอนแบบออนไลน์ และผ่านการนิเทศออนไลน์จากศึกษานิเทศก์ที่รับผิดชอบตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ นั้น ๆ นอกจากนี้ ผู้บริหารสถานศึกษายังสามารถเทคโนโลยีในการสื่อสารการปฏิบัติงาน การทำงานร่วมกันหรือใช้พัฒนา กระบวนการทำงาน ระบบงานในองค์กรให้มีความทันสมัยและมีประสิทธิภาพ สถานการณ์ที่ยังต้องรักษา ระยะห่างทางสังคม

ผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งเป็นผู้นำในการจัดการศึกษาที่ใกล้ชิดกับผู้เรียน จึงต้องมีการปรับประยุกต์ ใช้หลักการแนวคิดทฤษฎีทางการบริหารให้เหมาะสมโดยส่วนสำคัญที่จะทำให้ นำพาองค์กรก้าวเดินไปสู่ เป้าหมายได้สำเร็จ ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีวิสัยทัศน์สามารถมองไปในอนาคตอย่างสร้างสรรค์ มีความสามารถในการจูงใจ สนับสนุนให้บุคลากร กล้าคิดในเชิงสร้างสรรค์ มีความสามารถในการปรับตัว ให้เข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ สามารถเผชิญกับสถานการณ์ที่ซับซ้อนและแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างสร้างสรรค์ (จนารณ นิลพัทพันธ์, 2562) การบริหารสถานศึกษาภายใต้สถานการณ์การระบาดของโควิด 19 ซึ่งมีนโยบายและแนวปฏิบัติต่าง ๆ จากภาครัฐค่อนข้างมากมาย บางเรื่องเป็นข้อจำกัดและเป็นความปกติ ใหม่ของสถานศึกษาที่จะต้องจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบาย โดยถือว่าเป็นความปกติใหม่สำหรับการจัดการศึกษา

จากสภาพดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาคูณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียน มัธยมศึกษาคุณครูฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี เพื่อนำผลวิจัยไปเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับผู้บริหารโรงเรียนและแนวทางในการพัฒนาคุณลักษณะของ ผู้บริหารโรงเรียน เพื่อให้การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ดีขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคูณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาคุณครูฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี
2. เพื่อเปรียบเทียบคุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาคุณครูฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูที่จำแนกตาม ตำแหน่ง วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน และขนาดโรงเรียน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) ผู้วิจัยได้ศึกษาคุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี

ประชากร หรือ กลุ่มเป้าหมาย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้บริหาร และครูในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี จาก 18 โรงเรียน จำนวน 2,009 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารและครูในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี จำนวน 322 คน กำหนดขนาดตัวอย่าง โดยใช้สูตรของเครซีและมอร์แกน ใช้สุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ตามขนาดของโรงเรียนเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มใหญ่พิเศษ กลุ่มใหญ่ กลุ่มกลางลงมา (ขนาดกลางและเล็ก) เป็นกลุ่มเดียวกัน ได้ตัวอย่างตามสัดส่วน จำนวน 10 โรงเรียน แล้วสุ่มด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่ายตามสัดส่วนของแต่ละโรงเรียน

ขั้นตอนดำเนินการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. ผู้วิจัยประสานงานกับมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ในการทำหนังสือแจ้งขออนุญาตการเก็บข้อมูลถึงโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดนนทบุรี จำนวน 10 โรงเรียน
2. ผู้วิจัยทำหนังสือโดยตรงถึงผู้บริหารโรงเรียน เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลรวบรวมข้อมูลและเก็บข้อมูลโดย Google form จำนวน 322 คน
3. ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสอบถามที่รับกลับคืนแล้วดำเนินการลงรหัสข้อมูลตามตัวแปรและการตอบรายชื่อเพื่อนำไปวิเคราะห์สรุปผลตามขั้นตอนการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย คุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ตำแหน่ง วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ในการปฏิบัติงานและขนาดโรงเรียน

ตอนที่ 2 แบบสอบถามมาตราประมาณค่า (Rating Scale) มี 5 ระดับ ด้านคุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

1. ผู้วิจัยประสานงานกับมหาวิทยาลัยราชภัฏฯ ในการทำหนังสือแจ้งขออนุญาตการเก็บข้อมูลถึงโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดนนทบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี จำนวน 10 โรงเรียน เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บตัวอย่าง
2. ผู้วิจัยทำหนังสือโดยตรงถึงผู้บริหารโรงเรียน เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลรวบรวมข้อมูลและเก็บข้อมูลโดย Google form จำนวน 322 คน
3. ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสอบถามที่รับกลับคืนแล้วดำเนินการลงรหัสข้อมูลตามตัวแปรและการตอบรายชื่อเพื่อนำไปวิเคราะห์สรุปผลตามขั้นตอนการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม คือ ตำแหน่ง วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน และขนาดโรงเรียน ด้วยการหาค่าความถี่ และค่าร้อยละ
2. ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อ 1 วิเคราะห์ด้วยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviations) ในภาพรวมและรายด้าน
3. เปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม ตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อ 2 จำแนกตามตำแหน่ง วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน และขนาดโรงเรียน วิเคราะห์ความแปรปรวน (One-way ANOVA) ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเมื่อพบแตกต่างกันจะนำไปทดสอบรายคู่ ด้วยวิธี Least Significant Difference (LSD) กำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง คุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษายุคฐานวิถีชีวิตใหม่ New Normal สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการแปลผลระดับคุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษายุคฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี เป็นรายด้าน

(n=322)

คุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียน	\bar{x}	S.D.	แปลผล	อันดับ
1. ด้านวิสัยทัศน์ทันต่อการเปลี่ยนแปลง	4.16	0.40	มาก	1
2. ด้านการบริหารเชิงกลยุทธ์	4.12	0.41	มาก	3
3. ด้านการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศ	4.13	0.41	มาก	2
4. ด้านการสื่อสารและมนุษยสัมพันธ์	4.12	0.44	มาก	4
5. ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ	4.10	0.45	มาก	5
รวม	4.13	0.38	มาก	

จากตารางที่ 1 พบว่า คุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาอุษาคณาวิทยาลัยชีวิตใหม่ (New Normal) โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านวิสัยทัศน์ทันต่อการเปลี่ยนแปลง มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดอยู่ในระดับมาก รองลงมาด้านการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศ ด้านการบริหารเชิงกลยุทธ์ ด้านการสื่อสารและมนุษยสัมพันธ์ และด้านการสร้างแรงบันดาลใจ

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบระดับ ตามความคิดเห็นของของผู้บริหารและครูต่อคุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาอุษาคณาวิทยาลัยชีวิตใหม่ (New Normal) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี จำแนกตาม ตำแหน่ง

(n = 322)

คุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียน	ผู้บริหาร		ครู		t	p-value
	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.		
1. ด้านวิสัยทัศน์ทันต่อการเปลี่ยนแปลง	4.48	.48	4.11	.36	4.69*	.00
2. ด้านการบริหารเชิงกลยุทธ์	4.48	.44	4.08	.38	5.48*	.00
3. ด้านการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศ	4.49	.46	4.08	.37	5.28*	.00
4. ด้านการสื่อสารและมนุษยสัมพันธ์	4.46	.46	4.08	.42	4.97*	.00
5. ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ	4.50	.45	4.05	.42	5.93*	.00
รวม	4.48	.44	4.08	.34	5.53*	.00

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้บริหารและครูที่มีต่อคุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาอุษาคณาวิทยาลัยชีวิตใหม่ (New Normal) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี จำแนกตาม ตำแหน่ง พบว่า ผู้บริหารและครู โดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกัน

ตารางที่ 3 การเปรียบเทียบระดับ ความคิดเห็นของของผู้บริหารและครูต่อคุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาอุษาคณาวิทยาลัยชีวิตใหม่ (New Normal) จำแนกตาม วุฒิการศึกษา

(n = 322)

คุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียน	ระดับการศึกษา				t	p-value
	ปริญญาตรี		สูงกว่าปริญญาตรี			
1. ด้านวิสัยทัศน์ทันต่อการเปลี่ยนแปลง	4.13	.37	4.22	.47	1.47	.14
2. ด้านการบริหารเชิงกลยุทธ์	4.10	.38	4.20	.49	1.68	.10
3. ด้านการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศ	4.11	.38	4.21	.47	1.70	.09

4. ด้านการสื่อสารและมนุษยสัมพันธ์	4.10	.41	4.19	.54	1.23	.22
5. ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ	4.09	.42	4.16	.53	1.15	.25
รวม	4.11	.34	4.20	.47	1.55	.12

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 3 พบว่า คุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาয়คฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ตามความคิดเห็นของของผู้บริหารและครูต่อคุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาয়คฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี จำแนกตามประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน

(n=322)

คุณลักษณะของผู้บริหาร ในโรงเรียน	ประสบการณ์ ในการปฏิบัติงาน	n	\bar{x}	S.D.	f-ratio	p-value
1. ด้านวิสัยทัศน์ทันต่อการ เปลี่ยนแปลง	น้อยกว่า 5 ปี	205	4.12	.37	3.80*	.023
	ระหว่าง 6 – 10 ปี	69	4.17	.40		
	11 ปีขึ้นไป	48	4.29	.45		
2. ด้านการบริหารเชิงกลยุทธ์	น้อยกว่า 5 ปี	205	4.08	.39	4.55*	.011
	ระหว่าง 6 – 10 ปี	69	4.16	.37		
	11 ปีขึ้นไป	48	4.27	.49		
3. ด้านการใช้ประโยชน์จาก เทคโนโลยีสารสนเทศ	น้อยกว่า 5 ปี	205	4.09	.39	4.06*	.018
	ระหว่าง 6 – 10 ปี	69	4.15	.38		
	11 ปีขึ้นไป	48	4.27	.46		
4. ด้านการสื่อสารและ มนุษยสัมพันธ์	น้อยกว่า 5 ปี	205	4.10	.43	1.25	.287
	ระหว่าง 6 – 10 ปี	69	4.14	.42		
	11 ปีขึ้นไป	48	4.21	.53		
5. ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ	น้อยกว่า 5 ปี	205	4.08	.41	1.76	.173
	ระหว่าง 6 – 10 ปี	69	4.10	.47		
	11 ปีขึ้นไป	48	4.21	.55		

รวม	น้อยกว่า 5 ปี	205	4.09	.36	3.51*	.031
	ระหว่าง 6 – 10 ปี	69	4.14	.36		
	11 ปีขึ้นไป	48	4.25	.46		

** อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01

จากตารางที่ 4 พบว่า ผู้บริหารและครู ที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานทั้งสามกลุ่ม มีความคิดเห็นต่อคุณลักษณะของผู้บริหารในภาพรวมและรายด้านทั้ง 5 ด้าน อยู่ในระดับมาก ผู้บริหารและครูที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อคุณลักษณะของผู้บริหารในภาพรวมแตกต่างกัน พิจารณารายด้าน ผู้บริหารและครูที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานที่แตกต่างกันมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ตามความคิดเห็นของของผู้บริหารและครูต่อคุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาคุณฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี จำแนกตามขนาดโรงเรียน

(n=322)

คุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียน	ขนาดโรงเรียน	n	\bar{x}	S.D.	f-ratio	p-value
1. ด้านวิสัยทัศน์ทันต่อการเปลี่ยนแปลง	เล็กและกลาง	50	3.98	.34	15.42*	.000
	ใหญ่	106	4.06	.32		
	ใหญ่พิเศษ	166	4.27	.42		
2. ด้านการบริหารเชิงกลยุทธ์	เล็กและกลาง	50	4.01	.30	11.49*	.000
	ใหญ่	106	4.02	.32		
	ใหญ่พิเศษ	166	4.23	.45		
3. ด้านการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศ	เล็กและกลาง	50	4.04	.32	8.86*	.000
	ใหญ่	106	4.04	.36		
	ใหญ่พิเศษ	166	4.22	.44		
4. ด้านการสื่อสารและมนุษยสัมพันธ์	เล็กและกลาง	50	4.02	.34	5.81*	.000
	ใหญ่	106	4.04	.40		
	ใหญ่พิเศษ	166	4.20	.48		

5. ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ	เล็กและกลาง	50	3.97	.34	10.05*	.000
	ใหญ่	106	4.00	.37		
	ใหญ่พิเศษ	166	4.21	.49		
รวม	เล็กและกลาง	50	4.00	.28	12.41*	.000
	ใหญ่	106	4.03	.31		
	ใหญ่พิเศษ	166	4.22	.42		

** อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01

จากตารางที่ 5 พบว่า ผู้บริหารและครูที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ และขนาดใหญ่พิเศษ มีความคิดเห็นต่อคุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาคุณฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) ในภาพรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมาก ผู้บริหารและครูที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อคุณลักษณะของผู้บริหาร ในภาพรวมและรายด้านแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากการศึกษาคุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาคุณฐานวิถีชีวิตใหม่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่นบุรี สามารถสรุปผลวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. การศึกษาคุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาคุณฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่นบุรี ทั้งในภาพรวมและรายด้านแต่ละด้านมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านวิสัยทัศน์ทันต่อการเปลี่ยนแปลง รองลงมาคือ ด้านการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศ ด้านการบริหารเชิงกลยุทธ์ ด้านการสื่อสารและมนุษยสัมพันธ์และด้านการสร้างแรงบันดาลใจ ตามลำดับ การวิเคราะห์เป็นรายข้อ ดังนี้

1) ด้านวิสัยทัศน์ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูที่มีต่อคุณลักษณะของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาคุณฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) ด้านนี้โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในรายข้อ อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยสูงสุดไปหารต่ำสุด ดังนี้

ผู้บริหารกำหนดวิสัยทัศน์ชัดเจนทันต่อสถานการณ์ รองลงมาคือ ผู้บริหารมีการกำหนดนโยบายและแนวปฏิบัติ กำหนดวิสัยทัศน์ในการบริหารจัดการเรียนรู้โดยคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้เรียน มีมุมมองปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ในการขับเคลื่อนที่สำคัญสู่ยุคการสร้างนวัตกรรม ส่งเสริมความมุ่งมั่นพัฒนาครูและบุคลากรเพื่อเตรียมความพร้อมการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการจัดการเรียนการสอน สามารถสร้างภาพลักษณ์ของโรงเรียนในอนาคตได้อย่างชัดเจน

2) ด้านการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศ ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูที่มีต่อคุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาคุณครูฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) ด้านการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในรายข้อ พบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากสูงไปหาต่ำได้ดังนี้ ผู้บริหารโรงเรียนสามารถพัฒนาตนเองด้านเทคโนโลยีให้ทันสมัยตามสถานการณ์ รองลงมาคือ ผู้บริหารโรงเรียนเตรียมความพร้อมในการเรียนรู้ทางออนไลน์ ด้านอุปกรณ์เทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสม สามารถใช้นวัตกรรม เทคโนโลยีสารสนเทศ สื่อดิจิทัล เป็นเครื่องมือช่วยบริหารจัดการให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายชุมชนแห่งการเรียนรู้และส่งเสริมสนับสนุนให้ครูพัฒนาตนเอง ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้งานให้เกิดประโยชน์สูงสุด

3) ด้านการบริหารเชิงกลยุทธ์ ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูที่มีต่อคุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาคุณครูฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) ด้านภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์การบริหารจัดการ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก และพิจารณาในรายข้อ พบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากสูงไปหาต่ำได้ดังนี้ ผู้บริหารสามารถวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม การจัดสภาพแวดล้อมที่เน้นความปลอดภัยของครูและนักเรียน รองลงมาคือ ผู้บริหารมีภาวะผู้นำทางวิชาการในการพัฒนาหลักสูตร และการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับยุค New Normal กระตุ้นให้ครูและบุคลากร มีความคิดเชิงกลยุทธ์ ยืดหยุ่นปรับตัวและใช้เทคโนโลยีสารสนเทศได้เหมาะสม ปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินงานแบบ work from home ของครูและบุคลากร กำหนดแนวทางปรับปรุงและพัฒนากลยุทธ์ของโรงเรียน ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน นำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาใช้ในการศึกษา มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล มีการบริหารจัดการข้อมูลสารสนเทศโดยใช้เป็นฐานข้อมูลของโรงเรียน

4) ด้านการสื่อสารและมนุษยสัมพันธ์ ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูที่มีต่อคุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาคุณครูฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) ด้านการสื่อสารและมนุษยสัมพันธ์ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก และพิจารณาในรายข้อ พบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากสูงไปหาต่ำได้ดังนี้ ผู้บริหารเปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมการประเมินผลการปฏิบัติงานของโรงเรียน รองลงมาคือ ผู้บริหารใจกว้าง ใจกว้างใจให้บุคลากรในโรงเรียนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแบ่งปันข้อมูลข่าวสารต่างๆ ผ่านสื่อให้เข้าใจตรงกัน สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับครูและบุคลากรในโรงเรียน เพื่อให้ทำงานร่วมกันด้วยความเต็มใจ เปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการนำผลประเมินพัฒนาโรงเรียน

5) ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อคุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาคุณครูฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก และพิจารณาในรายข้อ พบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจาก

สูงไปหาต่ำได้ดังนี้ ผู้บริหารรับฟังความคิดเห็นมุมมองใหม่ ๆ แนวคิดใหม่ ๆ ของครูและนักเรียน รองลงมา คือ ผู้บริหารมีความยุติธรรม สร้างความมั่นใจในการประเมินผลการปฏิบัติงาน ผู้บริหารสนับสนุนส่งเสริมบุคลากรอย่างต่อเนื่อง เพื่อความก้าวหน้าในวิชาชีพ ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรในโรงเรียน มีความเชื่อมั่น และภาคภูมิใจในตนเอง สร้างความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงระบบการเรียนรู้กับนักเรียน สนับสนุนให้บุคลากรร่วมงานกล้าคิดนอกกรอบ กล้าทำสิ่งใหม่ๆ เพื่อสร้างสรรค์มาพัฒนาโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง

2. ผลการเปรียบเทียบคุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาคุณภาพชีวิตใหม่ (New Normal) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี

1) ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อคุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาคุณภาพชีวิตใหม่ (New Normal) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี จำแนกตาม ตำแหน่ง พบว่า ผู้บริหารและครู ในภาพรวมและรายด้านแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 คือ ผู้บริหารมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าครู

2) ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้บริหารและครูต่อคุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาคุณภาพชีวิตใหม่ (New Normal) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี จำแนกตาม วุฒิการศึกษา ในภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน

3) ผลการเปรียบเทียบคุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาคุณภาพชีวิตใหม่ (New Normal) ทั้งภาพรวมและรายด้าน จำแนกตามประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน พบว่า ครูที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อคุณลักษณะของผู้บริหาร ในภาพรวมแตกต่างกัน พิจารณารายด้าน มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 คือ ด้านวิสัยทัศน์ ท้นต่อการเปลี่ยนแปลง ด้านการบริหารเชิงกลยุทธ์ และด้านการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศ ส่วนด้านการติดต่อสื่อสารและมนุษยสัมพันธ์ และด้านการสร้างแรงบันดาลใจ ไม่แตกต่างกัน เมื่อพบความแตกต่างผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์ ความแตกต่างเป็นรายคู่ตามวิธี LSD

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ในภาพรวมและรายด้านทั้งสามด้านความคิดเห็นของผู้บริหารและครูต่อคุณลักษณะผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาคุณภาพชีวิตใหม่ (New Normal) แตกต่างกัน 1 คู่ คือ ผู้บริหารและครูที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานน้อยกว่า 5 ปี มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้บริหารและครูที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน 11 ปี ขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยที่ผู้บริหารและครูที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน 11 ปี ขึ้นไป มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าทั้ง 3 ด้าน และในภาพรวม ส่วนรายคู่อื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน

4) ผลการเปรียบเทียบคุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาคุณภาพชีวิตใหม่ (New Normal) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี จำแนกตาม ขนาดโรงเรียน

พบว่า ผู้บริหารและครูที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ และขนาดใหญ่พิเศษ มีความคิดเห็นต่อคุณลักษณะของผู้บริหาร ในภาพรวมแตกต่างกัน พิจารณารายด้าน ผู้บริหารและครูที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนขนาดต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกันในทั้ง 5 ด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพบความแตกต่างผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์ความแตกต่างเป็นรายคู่ตามวิธี LSD

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ในภาพรวมและรายด้านในทั้ง 5 ด้าน พบว่า ผู้บริหารและครูที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษ มีความคิดเห็นต่อคุณลักษณะของผู้บริหาร ในโรงเรียนมัธยมศึกษาคุณฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) แตกต่างจากครูในโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่ ขนาดเล็กและขนาดกลางทุกด้าน ส่วนโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดเล็กและกลาง ไม่แตกต่างกัน

อภิปรายผลการวิจัย

คุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาคุณฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี ซึ่งผลการวิจัยสามารถนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. คุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาคุณฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี มีโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านวิสัยทัศน์ทันต่อการเปลี่ยนแปลง มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดอยู่ในระดับมาก รองลงมา ด้านการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศ ด้านการบริหารเชิงกลยุทธ์ ด้านการสื่อสารและมนุษยสัมพันธ์ และลำดับสุดท้าย คือ ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จินดา พุ่มสกุล (2557) ได้ศึกษาคุณลักษณะผู้บริหารที่พึงประสงค์ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์เขต 3 พบว่า คุณลักษณะผู้บริหารที่พึงประสงค์ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย 3 ลำดับแรก ได้แก่ ด้านวิสัยทัศน์ความรู้และมนุษยสัมพันธ์ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธงชัย เจนโกศล (2557) ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษามีอาชีพอาชีพตามความคิดเห็นของครูผู้สอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดกาญจนบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 8 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษามีอาชีพอาชีพอยู่ในระดับมาก และมากที่สุด เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ คือ ด้านการนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการศึกษา ด้านการมีความรู้ความสามารถในการบริหารและด้านการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง

2. ผลการเปรียบเทียบ คุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาয়คฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี

2.1 ผลการเปรียบเทียบ คุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาয়คฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี จำแนกตาม ตำแหน่ง พบว่า ผู้บริหารและครู โดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกัน เนื่องจากผู้บริหารและครูปฏิบัติหน้าที่ที่ต่างกัน ผู้บริหารปฏิบัติเป็นผู้นำและบริหารสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพและสำเร็จตามเป้าหมาย ส่วนครูมีหน้าที่ ปฏิบัติงานสอนเป็นหลัก จึงสอดคล้องกับงานวิจัย วสันต์ บัวชุม (2561) ได้ทำการวิจัย เรื่องคุณลักษณะ อันพึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้บริหาร สถานศึกษา โดยรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้บริหาร สถานศึกษาตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน จำแนกตามสภาพการดำรง ตำแหน่งทั้งโดยรวมและรายด้าน ทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2.2 ผลการเปรียบเทียบ คุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาয়คฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี จำแนกตาม วุฒิการศึกษา พบว่า โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ผู้บริหารให้ความสำคัญดูแลเอาใจใส่ครูในโรงเรียนเป็นอย่างดี อีกทั้งยังส่งเสริมสนับสนุนให้ครูที่มีวุฒิ การศึกษาระดับปริญญาตรี และครูที่มีวุฒิสองกว่าปริญญาตรีได้เข้ารับการพัฒนา และอบรมจากหน่วยงาน ต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ณรงค์ นามเหลา (2560 : 159) ได้ศึกษาคุณลักษณะ อันพึงประสงค์ของผู้บริหารโรงเรียนที่ส่งผลต่อประสิทธิผลโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 23 พบว่า ผู้บริหารและครู จำแนกตาม วุฒิการศึกษา พบว่า โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน พบว่า โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ด้านบุคลิกภาพแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2.3 ผลการเปรียบเทียบคุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาয়คฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) จำแนกตามประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน พบว่า ผู้บริหารและครูที่มีประสบการณ์ ในการปฏิบัติงานที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อคุณลักษณะของผู้บริหาร ในภาพรวมแตกต่างกัน พิจารณารายด้าน ผู้บริหารและครูที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานที่แตกต่างกันมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ใน 3 ด้าน คือ ด้านวิสัยทัศน์ต่อการเปลี่ยนแปลง ด้านการบริหาร เชิงกลยุทธ์และด้านการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศ ส่วนด้านการติดต่อสื่อสารและมนุษยสัมพันธ์ ด้านการสร้างแรงบันดาลใจไม่แตกต่างกัน

ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารและครูมีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานที่แตกต่างกัน ทำให้มุมมองต่อคุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ แตกต่างกัน ซึ่งการศึกษาในยุค New Normal การเรียนการสอนในสถานศึกษาเป็นการสร้างการเปลี่ยนแปลงให้กับการศึกษาโดยมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในระบบการศึกษามากขึ้น ซึ่งส่งผลให้ผู้บริหารและครูที่มีประสบการณ์ในการทำงานแตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธงชัย เจนโกศล (2557) พบว่า ผลการเปรียบเทียบคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษามีอาชีพตามความคิดเห็นของครูผู้สอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดกาญจนบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษา เขต 8 จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน ในภาพรวมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ หัตยา ชนะสิทธิ์ (2560) เรื่อง คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 โรงเรียนกลุ่มเกาะแก้ว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 โดยรวม และรายด้านอยู่ในระดับมาก ประสบการณ์ในการปฏิบัติงานต่างกัน มีความคิดเห็นของคุณลักษณะผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ในภาพรวมและรายด้านแตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

2.4 ผลการเปรียบเทียบคุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) ผู้บริหารและครูที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ และขนาดใหญ่ พิเศษ มีความคิดเห็นต่อคุณลักษณะของผู้บริหาร ในภาพรวมแตกต่างกัน พิจารณารายด้าน ผู้บริหารและครูที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนขนาดต่างกันมีความคิดเห็นแตกต่างกันในทั้ง 5 ด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้บริหารและครูที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษ มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้บริหารและครูที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลางและขนาดใหญ่ ในทั้ง 5 ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 คือ ด้านวิสัยทัศน์ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ด้านการบริหารเชิงกลยุทธ์ ด้านการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศ ด้านการติดต่อสื่อสารและมนุษยสัมพันธ์ และด้านการสร้างแรงบันดาลใจ เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนแต่ละขนาดมีการบริหารงานโรงเรียนแตกต่างกันตามสภาพของโรงเรียน โรงเรียนที่มีขนาดแตกต่างกันย่อมมีความแตกต่างกันในแต่ละด้าน ไม่ว่าจะเป็นสภาพแวดล้อมของชุมชน สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชน สิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการจัดการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สดุดี จีระออน (2561) คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษายุคประเทศไทย 4.0 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิเขต 3 ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษายุคประเทศไทย 4.0 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นระหว่างผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 3 ต่อคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษายุคประเทศไทย 4.0

พบว่า ไม่แตกต่างกัน ผลการตรวจเทียบความแตกต่างของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษา ยุคประเทศไทย 4.0 จำแนกตามขนาดของสถานศึกษาโดยภาพรวม พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยยะสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

คุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ (New Normal) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านวิสัยทัศน์ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ด้านการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศ ด้านการบริหารเชิงกลยุทธ์ ด้านการสื่อสารและมนุษยสัมพันธ์ และด้านการสร้างแรงบันดาลใจ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลวิจัยไปส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้บริหารสถานศึกษามีการพัฒนาตนเองในหลาย ๆ ด้าน การนำเทคโนโลยีการใช้สื่อและใช้ทักษะดิจิทัลมาใช้ในการบริหารจัดการสถานศึกษาให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในยุควิถีชีวิตใหม่

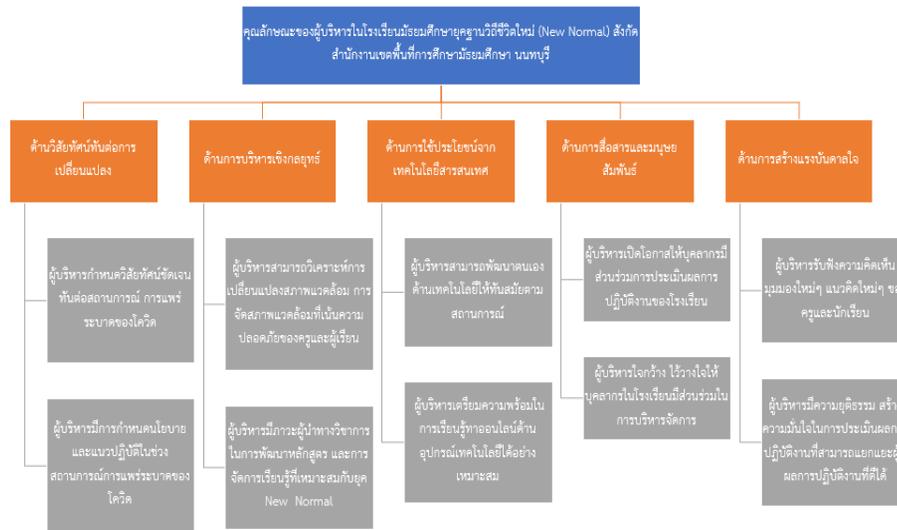
2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะของผู้บริหารโรงเรียนที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของการบริหารสถานศึกษา

2) ควรศึกษาแนวทางการสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้ร่วมงาน กล้าคิด กล้าทำสิ่งใหม่ ๆ เพื่อสร้างสรรค์มาพัฒนาสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยคุณลักษณะของผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี พบองค์ความรู้ที่สามารถสรุปได้ ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

เอกสารอ้างอิง

- จินดา พุ่มสกุล. (2557). คุณลักษณะผู้บริหารที่พึงประสงค์ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 3. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต). ลพบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
- ณรงฤทธิ์ นามเหลา. (2560). คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้บริหารโรงเรียนที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 23. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- ณัฐชา พิกุลทอง. (2559). คุณลักษณะผู้บริหารมืออาชีพกับการบริหารเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 9. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- ธนาภรณ์ นิลพันธันท์. (2562). ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 32. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). บุรีรัมย์: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- ธงชัย เจนโกศล. (2557). คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษามีอาชีพตามความคิดเห็นของครูผู้สอน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดกาญจนบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 8. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). กาญจนบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี.
- พัชรภรณ์ ดวงชื่น. (2563) การบริหารจัดการศึกษาับความปกติใหม่หลังวิกฤตโควิด-19. *วารสารศิลปการจัดการ มหาวิทยาลัยคริสเตียน*, 4(3), 783-795.
- ลัดดาวลัย เพชรโรจน์, สุภมาส อังสุโชติ และ อัจฉรา ชำนิประศาสน์. (2562). สถิติสำหรับการวิจัยและเทคนิคการใช้ SPSS = Statistics for research and SPSS application techniques ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: เจริญดีมั่งคั่ง การพิมพ์.
- สดดี จีระออน. (2561). คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษายุคประเทศไทย 4.0 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิเขต 3. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). ชัยภูมิ: มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ.
- หัตทยา ชนะสิทธิ์. (2560). คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 โรงเรียนกลุ่มเกาะแก้ว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยองเขต 1. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

ภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
มาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี
Leadership of Administrators Affecting the Application of Sufficiency
Economy Philosophy in Private School teacher Management
in Pathum Thani Province

วารางคณา จงไกรจักร¹ และ อีรพนธ์ คงนาวัง²

คณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ^{1,2}

Warangkana Chongkrajak¹ and Teerapon Kongnawang²

School of Education and Liberal Arts, Suvarnabhumi Institute of Technology^{1,2}

Corresponding Author, Email: beam6380@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี 2) ศึกษาระดับการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี และ 3) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 343 คน เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation Coefficient)

ผลการวิจัยพบว่า

1) ระดับภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ภาวะผู้นำทางวิชาการ ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ และภาวะผู้นำทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ตามลำดับ

* ได้รับบทความ: 25 สิงหาคม 2566; แก้ไขบทความ: 20 กันยายน 2566; ตอรับตีพิมพ์: 21 มีนาคม 2567

Received: 25 August 2023; Revised: 20 September 2023; Accepted: 21 March 2024

2) ระดับการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษา ด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ด้านการพัฒนาครูและบุคลากรของสถานศึกษา และด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ตามลำดับ

3) ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหาร (X_{tot}) และการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ (Y_{tot}) โรงเรียนเอกชนจังหวัดปทุมธานี พบว่า โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกอยู่ในระดับสูง ($r_{xy} = .870$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณาภาวะผู้นำของผู้บริหารเป็นรายด้าน พบว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารทุกด้าน ($X_1 - X_5$) มีความสัมพันธ์กันในระดับสูงกับการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนโดยรวม (Y_{tot})

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ; ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง; การบริหารจัดการ

Abstract

The aims of this research were to study 1) the levels of private school administrator leadership, 2) the levels of applying the Sufficiency Economy Philosophy in private school management, Pathum Thani Province, and 3) the relationship between school administrator leadership and applying of the Sufficiency Economy Philosophy in private school management, Pathum Thani Province. The data was collected from a sample group, 343 people. The research instrument was a 5-rating scale questionnaire. The statistics used in data analysis were percentage, mean, standard deviation, and Pearson's product moment correlation coefficient.

The results of research found that

1) the level of private school administrator leadership in Pathum Thani Province for overall and every aspect was at a high level, sorted in decreasing order: academic leadership, strategic leadership, transformational leadership, creative leadership, and information and communication technology leadership

2) the level of applying the Sufficiency Economy Philosophy in private school management, Pathum Thani Province for overall and every aspect was at a high level, sorted in decreasing order: the school management, the student development activities

organizing, the teacher and education personnel development, and the curriculum and teaching management

3) the relationship between administrator leadership (X_{tot}) and applying of the Sufficiency Economy Philosophy in private school management (Y_{tot}), Pathum Thani Province, overall there was positive relationship at a high level ($r_{xy} = .870$) and statistically significant correlation at the .01 level. The all aspect of school administrator leadership ($X_1 - X_5$) related at a high level with the all aspect of applying the Sufficiency Economy Philosophy in private school management (Y_{tot}).

Keywords: Leadership; Sufficiency Economy Philosophy; School Administration

บทนำ

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้รับการยอมรับในวงกว้าง ในการนำไปใช้เพื่อการบริหารและแก้ปัญหา ด้านเศรษฐกิจกับการจัดการองค์กรต่าง ๆ ให้มีความสมดุลและอยู่รอดได้ ไม่เว้นแม้แต่โรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชนที่มีอยู่จำนวน 87 โรงเรียน ซึ่งพบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นกับโรงเรียนเอกชนทั่วไปในขณะนี้คือ ปัญหาด้านการลงทุนที่มีค่าใช้จ่ายสูงมาก ทั้งด้านอาคารสถานที่ ค่าเงินเดือนผู้บริหาร ครู และพนักงาน ค่าอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวก ตลอดจนสิ่งสนับสนุนส่งเสริมการจัดการศึกษา ได้แก่ รถรับส่งนักเรียนค่าบริหารดูแลรักษาสระว่ายน้ำ สนามเด็กเล่น ค่าภาษีบุคคล ภาษีโรงเรือน ค่าอาหารนักเรียน ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าจ้างครูชาวต่างชาติ ค่าอุปกรณ์การเรียนการสอน ค่าอุปกรณ์กิจกรรมต่าง ๆ ค่าคอมพิวเตอร์ ค่าประกันนักเรียน ค่าประกันภัยอาคาร ค่าการพัฒนาอบรมบุคลากร ค่าซ่อมแซมในแต่ละปีและค่าดอกเบี้ยต่าง ๆ เป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน, 2565) โดยมีงานวิจัยเกี่ยวกับกลยุทธ์การบริหารสถานศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 19 พบว่า ผลการศึกษาแนวคิดในการบริหารต้องใช้กระบวนการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 3 ห่วง 2 เงื่อนไข คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผลและการสร้างภูมิคุ้มกันครอบคลุมภาระงานของโรงเรียนทั้ง 4 ด้าน คือ การบริหารวิชาการ การบริหารงบประมาณ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานทั่วไป และการบริหารเชิงกลยุทธ์ (ธารา พิลาแสง และพา อักษรเสื่อ, 2562 : 219-234)

เพื่อความอยู่รอดขององค์กรผู้บริหารจึงควรมีแนวคิดที่ถูกต้องเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายการจัดการศึกษาของโรงเรียนอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะแนวคิดอันเกี่ยวกับภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนในจังหวัด

ปทุมธานี (สิริรัตน์ สังสุทธิ และ ต้องลักษณ์ บุญธรรม, 2560 : 169-178) ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหาร 5 แบบที่ส่งผลต่อการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี

บทความวิจัยนี้นำเสนอสภาพภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี การนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี และความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี เพื่อนำไปสู่การพัฒนางานองค์ความรู้ทางการวิจัยทางการบริหารการศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี
2. เพื่อศึกษาระดับการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) พื้นที่วิจัย คือ โรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี ประชากร คือ ครูผู้สอนในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดปทุมธานี จากโรงเรียนเอกชนทั้งหมด 27 โรงเรียน จำนวน 343 คน ขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของ Krejcie and Morgan กำหนดสัดส่วนตามจำนวนครู รายโรงเรียน แล้วดำเนินการสุ่มอย่างง่าย (Simple Sampling) ด้วยการจับสลาก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล ซึ่งได้ตรวจสอบคุณภาพด้วยการหาความเที่ยงตรง (Validity) จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน โดยผลของการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อความพบว่า ทุกข้อผ่านเกณฑ์ โดยมีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.60 - 1.00 นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) กับครูของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามด้วยวิธีการของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่น 0.97 ซึ่งมีค่ามากกว่า 0.70 แสดงว่าแบบสอบถามมีความน่าเชื่อถือและสามารถนำไปใช้ในการศึกษาได้อย่างเหมาะสม โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ แบบสอบถามที่มีคุณภาพจะนำไปใช้เก็บข้อมูลได้ มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา มากกว่า 0.7 ขึ้นไป (ไพศาล วรคำ, 2559)

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ระดับภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานีแสดงดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เกี่ยวกับระดับภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวม

(n=343)

ภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี	\bar{x}	S.D.	ระดับ	ลำดับ
1. ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง	3.86	0.66	มาก	3
2. ภาวะผู้นำทางวิชาการ	3.87	0.66	มาก	1
3. ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์	3.86	0.67	มาก	2
4. ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์	3.83	0.66	มาก	4
5. ภาวะผู้นำทางเทคโนโลยีสารสนเทศ	3.82	0.71	มาก	5
รวม	3.85	0.63	มาก	

จากตารางที่ 1 พบว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.85$, S.D.=0.63) และเมื่อพิจารณาจำแนกตามรายด้าน พบว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี อยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ภาวะผู้นำทางวิชาการ ($\bar{x} = 3.87$, S.D.=0.66) รองลงมาคือ ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ($\bar{x} = 3.86$, S.D.=0.67) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ($\bar{x} = 3.86$, S.D.= 0.66) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ ($\bar{x} = 3.83$, S.D.=0.66) และ ภาวะผู้นำทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ($\bar{x} = 3.82$, S.D.=0.71) ตามลำดับ

2. ผลการวิเคราะห์ระดับการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานีแสดงดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับระดับการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวม

(n=343)

การนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี	\bar{x}	S.D.	ระดับ	ลำดับ
ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษา	3.81	0.70	มาก	1
ด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน	3.79	0.70	มาก	3
ด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน	3.79	0.71	มาก	2
ด้านการพัฒนาครูและบุคลากรของสถานศึกษา	3.79	0.70	มาก	3
รวม	3.80	0.67	มาก	

จากตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับระดับการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.80$, S.D.=0.67) และเมื่อพิจารณาพบว่าเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยตามรายด้าน พบว่า ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.81$, S.D. = 0.70) รองลงมา คือ ด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.79$, S.D. = 0.71) ด้านการพัฒนาครูและบุคลากรของสถานศึกษา และด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.79$, S.D. = 0.70) ตามลำดับ

3. ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหาร (X_{tot}) และการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ (Y_{tot}) โรงเรียนเอกชนจังหวัดปทุมธานี

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหาร (X_{tot}) และการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ (Y_{tot}) โรงเรียนเอกชนจังหวัดปทุมธานี พบว่าเป็นความสัมพันธ์ทางบวกอยู่ในระดับสูง ($r_{xy} = .87$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณาภาวะผู้นำของผู้บริหาร เป็นรายด้าน พบว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหาร ทุกด้าน ($X_1 - X_5$) มีความสัมพันธ์กับการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโดยรวม (Y_{tot}) โดยมีความสัมพันธ์กันในระดับสูง

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ในแต่ละด้านของภาวะผู้นำของผู้บริหาร ($X_1 - X_5$) กับการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ ($Y_1 - Y_4$) พบว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหาร ด้านภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (X_1) มีความสัมพันธ์กับการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน (Y_3) อยู่ในระดับต่ำ ($r_{xy} = 0.47$)

ภาวะผู้นำของผู้บริหาร ด้านภาวะผู้นำทางวิชาการ (X_2) มีความสัมพันธ์กับการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ ด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน (Y_3) อยู่ในระดับปานกลาง ($r_{xy} = 0.58$)

ภาวะผู้นำของผู้บริหาร ด้านภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ (X_3) มีความสัมพันธ์กับการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ ด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน (Y_2) อยู่ในระดับปานกลาง ($r_{xy} = 0.58$)

ภาวะผู้นำของผู้บริหาร ด้านภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ (X_4) มีความสัมพันธ์กับการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ ด้านพัฒนาครูและบุคลากรของสถานศึกษา (Y_4) อยู่ในระดับสูง ($r_{xy} = 0.62$)

ภาวะผู้นำของผู้บริหาร ด้านภาวะผู้นำทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (X_5) มีความสัมพันธ์กับการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษา (Y_1) อยู่ในระดับปานกลาง ($r_{xy} = 0.59$)

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่องภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี จำนวน 5 ด้าน ซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจสามารถนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. ระดับภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี ด้านต่าง ๆ ผู้วิจัยมีความคิดเห็น ดังนี้ คือ

1.1 ด้านภาวะผู้นำทางวิชาการ การส่งเสริมให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบ Active Learning สร้างวิสัยทัศน์ที่แปลกใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Davis@ Tomas (1989) ผู้นำทางวิชาการมีบทบาทสำคัญที่จะเน้นกิจกรรมในด้านการเรียนการสอนและการปฏิบัติงานในห้องเรียนของครู และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิพัฒน์พงษ์ วิเศษ (2561 : 23) ภาวะผู้นำทางวิชาการ หมายถึงภารกิจหลักของผู้บริหารโรงเรียนที่จะต้องดำเนินการเกี่ยวกับการกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมายและพันธกิจการเรียนรู้ การบริหารจัดการหลักสูตรและการสอนการพัฒนาครูให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพตามความมุ่งหมายของหลักสูตร

1.2 ด้านภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ การนำผลการประเมินผลงาน/โครงการมาปรับปรุงการดำเนินงาน มีการนิเทศการสอน ณะงานอย่างสม่ำเสมอ ให้ครูมีส่วนร่วมกำหนดกลยุทธ์การพัฒนาสถานศึกษาและ

การแก้ปัญหาเชิงรุก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรวรรษ เทียมสุวรรณ และคณะ (2562 : 219-231) องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ในศตวรรษที่ 21 มี 3 ด้าน คือ 1) ด้านการนำตนเอง 2) ด้านการนำทีม 3) ด้านการนำองค์กร และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Nahavandi (2000) ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์คือ ความสามารถในการทำนายอนาคตด้วยสายตาวัดที่กว้างไกล รักษาความยืดหยุ่น และใจกว้างพอที่จะทำให้อำนาจหรือรับฟังบุคคลอื่นใน การสร้างสรรค์และเปลี่ยนแปลงเชิงกลยุทธ์เท่าที่จำเป็น

1.3 ด้านภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง การมีความเป็นมิตรไมตรี การแสดงออกให้เห็นถึงความตั้งใจจริงในการทำงาน และการดูแลเอาใจใส่ผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สิทธิชัย อุษาทรม (2563 : 106-117) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของด้านที่มีอำนาจพยากรณ์ประสิทธิผลการทำงานของกลุ่มสาระการเรียนรู้ในโรงเรียน ได้แก่ ด้านการกระตุ้นทางปัญญา ด้านการเป็นผู้สร้างความสัมพันธ์กับผู้ตามเป็นรายบุคคล ด้านการสร้างบาร์มี และด้านการสร้างแรงบันดาลใจ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิไลลักษณ์ สีดา (2562 : 11-21) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง เป็นระดับพฤติกรรมที่ผู้นำแสดงให้เห็นในการจัดการหรือการทำงาน โดยการเปลี่ยนสภาพหรือเปลี่ยนแปลงความพยายามของผู้ตามให้สูงขึ้นกว่าความพยายามที่คาดหวัง ซึ่งกระบวนการที่ผู้นำมีอิทธิพลต่อผู้ตามนี้ จะกระทำโดยผ่านองค์ประกอบพฤติกรรมเฉพาะ 4 ประการ ประกอบด้วย 1) การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ 2) การสร้างแรงบันดาลใจ 3) การกระตุ้นทางปัญญา 4) การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล

1.4 ด้านภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ การมีความมุ่งมั่นในการบริหารเพื่อความเป็นเลิศ สามารถกำหนดเป้าหมายที่ท้าทายได้ และสามารถบริหารจัดการท่ามกลางสถานการณ์ความไม่แน่นอน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเสาวณีย์ สมบูรณ์ศิริรัตน์. (2562 : 36) ความสามารถในการจูงใจหรือนำบุคคลอื่นอย่างมีวิสัยทัศน์ กระตุ้นและสนับสนุนให้เกิดการทดลองภายในองค์กรเพื่อที่จะทำให้อุบลากรสามารถคิดนอกกรอบ กล้าคิด กล้าตัดสินใจ มีความคิดสร้างสรรค์หาแนวทางใหม่ ๆ ในการบริหาร และสอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤษพล อัมระนันท์ (2559 : 24) ความสามารถในการจูงใจหรือนำบุคคลอื่น ๆ อย่างมีวิสัยทัศน์ กระตุ้นและสนับสนุนให้เกิดการทดลองภายในองค์กรเพื่อที่จะทำให้อุบลากรสามารถคิดนอกกรอบ กล้าคิด กล้าตัดสินใจ มีความคิดสร้างสรรค์หาแนวทางใหม่

1.5 ด้านภาวะผู้นำทางเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นการส่งเสริมให้ครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้เรียนทุกคน สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศได้ตรงกับความต้องการ การเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อการบริหารจัดการในสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ประเมศวร์ วรณทองสุก (2561 : 15-129) พฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่แสดงออกถึงการมีวิสัยทัศน์ทางเทคโนโลยี มีการส่งเสริมและใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Flanagan, & Jacobsen (2003) ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับนักเรียน มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมมีวิสัยทัศน์ที่กำหนดให้มีการใช้เทคโนโลยีสำหรับการศึกษามีการพัฒนาวิชาชีพอย่างมีประสิทธิภาพ (effective professional development) ส่งเสริมให้มีการพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอ

2. ระดับการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี ด้านต่าง ๆ ผู้วิจัยมีความคิดเห็น ดังนี้ คือ

2.1 ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษา การติดตาม พัฒนา นโยบาย/แผนงาน/โครงการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษา กำกับให้มีการดำเนินการตามแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมในรายวิชาต่าง ๆ ที่ส่งเสริมการบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธารา พิลาแสง และพา อักษรเสื่อ (2562 : 219-234) ผลการศึกษาแนวคิดในการบริหาร ต้องใช้กระบวนการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 3 ห่วง 2 เงื่อนไข คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผลและการสร้างภูมิคุ้มกันครอบคลุมภาระงานของโรงเรียนทั้ง 4 ด้าน คือ การบริหารวิชาการ การบริหารงบประมาณการบริหารงานบุคคล การบริหารงานทั่วไป โดยการบริหารเชิงกลยุทธ์ในการบริหารสถานศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2.2 ด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เป็นการจัดกิจกรรมแนะแนวให้ผู้เรียนได้รู้จักการปรับตัวของตนเองสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และนำผลการติดตามมาปรับปรุง/พัฒนา การดำเนินกิจกรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Crawford (2004) ภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาการฝึกปฏิบัติและความเชื่อในองค์กรแห่งการเรียนรู้เพื่อสำรวจการฝึกปฏิบัติและความเชื่อด้านภาวะผู้นำที่ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาใช้เพื่อสร้างโรงเรียนให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (professional learning organization) ตามกรอบพฤติกรรมกรรมการบริหารและความเชื่อของคชูส์และโพเนอร์

2.3 ด้านการพัฒนาครูและบุคลากรของสถานศึกษาและด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ผลการติดตาม พัฒนา นโยบาย/แผนงาน/โครงการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษา กำกับให้มีการดำเนินการตาม แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม ในรายวิชาต่าง ๆ ที่ส่งเสริมการบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Pual Willetto (2001) ผลจากการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาภาวะผู้นำ 4 กิจกรรม การพัฒนาภาวะผู้นำเป็นแนวทางในการนำไปสู่ความมีประสิทธิภาพของสถาบัน และมีการศึกษา/วิเคราะห์/วิจัย เพื่อพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ มนต์รัก วงศ์พุทธะ, ญัฐวรรณ พุ่มดียิ่ง และ พิชญญา ยืนยาว (2562 : 180-192) ผู้บริหารสถานศึกษาควรพัฒนาภาวะผู้นำในตนเองโดยยึดหลักการครองตน ครองคน และครองงานในการบริหารงานเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาตระหนักถึงความสำคัญของกระบวนการจัดการเรียนการสอนและการประเมินประสิทธิผลของสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง

3. ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี โดยมีค่าความสัมพันธ์ทางบวกระดับสูง ($r=0.87$) ซึ่งแสดงว่าภาวะผู้นำมีความสัมพันธ์กันกับการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 คือภาวะผู้นำ ประกอบด้วย ด้านภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ด้านภาวะผู้นำทางวิชาการ ด้านภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ด้านภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ ด้านภาวะผู้นำทางเทคโนโลยีสารสนเทศของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี กับการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี ประกอบด้วย ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษา ด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ด้านการพัฒนาครูและบุคลากรของสถานศึกษาของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานีในภาพรวมและทุกด้าน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ธารา พิลาแสง และ พา อักษรเสือ (2562 : 219-234) กลยุทธ์การบริหารสถานศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 4 กลยุทธ์ ได้แก่ 1) กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการ มี 6 มาตรการ 15 ตัวบ่งชี้ 2) กลยุทธ์การบริหารงาน งบประมาณ 6 มาตรการ 15 ตัวบ่งชี้ 3) กลยุทธ์การบริหารงานบุคคลมี 4 มาตรการ 10 ตัวบ่งชี้ และ 4) กลยุทธ์การบริหารงานทั่วไป ประกอบด้วย 5 มาตรการ 9 ตัวบ่งชี้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1) ผู้บริหารควรมีการพัฒนาการส่งเสริมให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อการบรรลุตามจุดหมายของหลักสูตร จัดให้มีการพัฒนาครูด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบ Active Learning และการสร้างวิสัยทัศน์เกี่ยวกับการเรียนการสอนที่แปลกใหม่ เช่น กิจกรรมฐานการเรียนรู้/โค้ดดิ้ง (Coding)/Best Practice

1.2) ผู้บริหารควรมีการส่งเสริมให้ครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้เรียนทุกคนสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศได้ การเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อการบริหารจัดการในสถานศึกษา แสดงออกถึงการมีความรู้ความสามารถก้าวหน้าเทคโนโลยีอยู่เสมอ

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ตามที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้า จึงมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

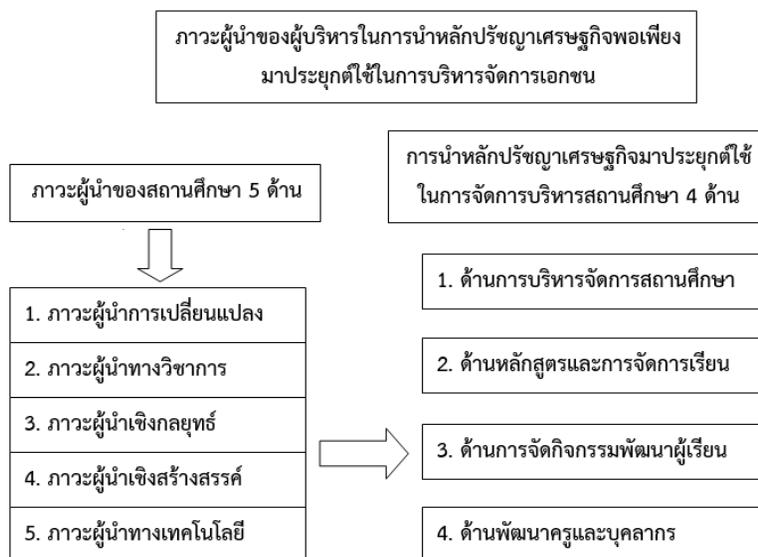
2.1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ควรหากลุ่มตัวอย่างอื่นจากวงกว้างเช่นกลุ่มตัวอย่างโรงเรียนรัฐบาลหรือเขตอื่น ๆ

2.2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ควรใช้แบบสอบถามปลายเปิดหรือใช้แบบสัมภาษณ์ เพื่อหาแนวทางพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ

2.3) ควรศึกษาผลกระทบของภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชน

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาภาวะผู้นำที่ส่งผลต่อการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี พบองค์ความรู้ด้านภาวะผู้นำทางเทคโนโลยีสารสนเทศมีการพัฒนาน้อยกว่าด้านอื่น ๆ ดังนั้น ผู้บริหารควรส่งเสริมให้ครู บุคลากรทางการศึกษาและ ผู้เรียนทุกคนเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างเท่าเทียมกันและพัฒนาครูบุคลากรในการใช้เทคโนโลยีในการสอนเพื่อให้ได้ประสิทธิภาพในโรงเรียนมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

แนวทางการพัฒนา

1. ด้านภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ควรมีการพัฒนาในเรื่องของการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชน
2. ด้านภาวะผู้นำทางวิชาการ ควรส่งเสริมให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดจนสร้างบรรยากาศในโรงเรียนให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน
3. ด้านภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ด้านผู้บริหารควรพัฒนาในเรื่องของการจัดให้มีการนำผลการประเมินผลงาน/โครงการมาปรับปรุงการดำเนินงานและการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ
4. ด้านภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ ควรมีการพัฒนาในเรื่องของการมีความมุ่งมั่นในการบริหารเพื่อความเป็นเลิศความสามารถในการจูงใจหรือการนำบุคคลอื่น อย่างมีวิสัยทัศน์ กระตุ้นและสนับสนุนให้เพื่อที่จะทำให้อุคลากรสามารถคิดนอกกรอบ กล้าคิด กล้าตัดสินใจ มีความคิดสร้างสรรค์หาแนวทางใหม่ ๆ ในการบริหาร
5. ด้านภาวะผู้นำทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ผู้บริหารควรมีการพัฒนา ส่งเสริมให้ครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้เรียนทุกคน สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศทั่วถึง

เอกสารอ้างอิง

- กฤษฎพล อัมระนันท์ (2559). ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอแม่वंก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 2. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). นครสวรรค์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- ธารา พิลาแสง และ พา อักษรเสื่อ. (2562). กลยุทธ์การบริหารสถานศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 19. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*, 19(4), 219-234.
- ปรเมศวร์ วรรณทองสุก. (2561). โปรแกรมการพัฒนาภาวะผู้นำทางเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการจัดการเรียนรู้ โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ). สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- พิพัฒน์พงษ์ วิเศษ. (2561). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

- ไพศาล วรคำ. (2559). การวิจัยทางการศึกษา. (พิมพ์ครั้งที่ 8). มหาสารคาม: ตักสิลาการพิมพ์
- มนตรีกร วงศ์พุทธะ, ณัฐวรรณ พุ่มดียิ่ง และ พิชญญา ยืนยาว. (2562). ทักษะภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อสมรรถนะหลักในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 2. *วารสารวิชาการสิรินธรปริทรรศน์*, 22(2), 180-192.
- วรวรรษ เทียมสุวรรณ และคณะ. (2562). ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ในศตวรรษที่ 21. *วารสารบัณฑิตวิทยาลัย วิทยาลัยมหาวิทยาลัยสวนดุสิต*, 15(2), 219-231.
- วิไลลักษณ์ สีดา. (2562). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงกับการบริหารงานบุคคลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3. *วารสารการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร*, 8(29), 11-21.
- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน. (2565). ข้อมูลทั่วไป. สืบค้นเมื่อ 25 พฤศจิกายน 2565, จาก <https://opec.go.th/>
- สิทธิชัย อุสาพรหม, ไชยา ภาวะบุตร และ วิจิตรา วงศ์อนุสสิทธิ. (2563). ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ ที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการทำงานของ กลุ่มสาระการเรียนรู้ในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 23. *วารสารการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร*, 8(30), 106-117.
- สิริรัตน์ สังสุทธิ และ ต้อยลักษณ์ บุญธรรม. (2560). การบริหารตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่ส่งผลต่อความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 11(2), 169-178.
- เสาวณีย์ สมบูรณ์ศิริโรรัตน์. (2562). การศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- Crawford, L. M. (2004). High school principal leadership: Practices and beliefs within the learning organization. Retrieved November 8,27.2022, <http://www.lib.umi.com/dissertations/fullcit/142664>
- Davis, G.A. & Thomas, M.A. (1989). *Effective Schools and Effective Teacher*. Boston: Allyn & Bacon.

Nahavandi. (2000). Organization Behavior. A Simon & Schuster Company, Prentice - Hall Inc.
Pual Willeto. (2001). The leader's edge: Six creative competencies for navigating complex challenges. San Francisco: Jossey Bass.

ผลของกลยุทธ์ อาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวกความคิดหกใบ
ต่อความสามารถในการอ่านภาษาไทยอย่างมีวิจารณญาณ
ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

The Effect of Reap Strategy Supplemented with Using the Six Thinking
Hats Questions on Thai Critical Reading Ability
of Mathayomsuksa 3 Students

รัชชัย ดีสร้อย¹ และ ศศิพงษ์ ศรีสวัสดิ์²

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี^{1,2}

Thatchai Deesoi¹ and Sasipong Srisawat²

Udon Thani Rajabhat University^{1,2}

Corresponding Author, E-mail: 64120609123@udru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เปรียบเทียบความสามารถในการอ่านภาษาไทยอย่างมี
วิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ก่อนและหลังเรียนโดยใช้กลยุทธ์ อาร์ อี เอ พี (REAP)
เสริมด้วยการใช้คำถามหมวกความคิดหกใบ 2) เปรียบเทียบความสามารถในการอ่านภาษาไทยที่ได้รับการ
สอนโดยใช้กลยุทธ์ อาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวกความคิดหกใบกับวิธีปกติ เป็นการ
วิจัยแบบกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Design) โดยใช้แบบแผนกลุ่มไม่เท่าเทียมทดสอบก่อน
และหลัง (Nonequivalent Control Group Design) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2566 จำนวน 40 คน ได้มาจากการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random
Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบทดสอบวัดความสามารถในการอ่าน
อย่างมีวิจารณญาณ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบ
สมมติฐานด้วยสถิติทดสอบที่แบบกลุ่มไม่เป็นอิสระกัน

* ได้รับบทความ: 11 ตุลาคม 2566; แก้ไขบทความ: 18 มกราคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 21 มีนาคม 2567

Received: 11 October 2023; Revised: 18 January 2024; Accepted: 21 March 2024

ผลการวิจัยพบว่า

1) นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้กลวิธี อาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวดความคิดหกใบ มีความสามารถในการอ่านภาษาไทยอย่างมีวิจารณญาณหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน คะแนนก่อนเรียนมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 16.65 หลังเรียนมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 33.45 เมื่อทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยพบว่า นักเรียนมีความสามารถในการอ่านภาษาไทยอย่างมีวิจารณญาณหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2) นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้กลวิธี อาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวดความคิดหกใบ มีความสามารถในการอ่านภาษาไทยอย่างมีวิจารณญาณหลังเรียนสูงกว่าวิธีปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: การอ่านภาษาไทยอย่างมีวิจารณญาณ; กลวิธี อาร์ อี เอ พี (REAP); หมวดความคิดหกใบ

Abstract

The objectives of this research were 1) to compare the critical reading ability of MathayomSuksa 3 students before and after learning by using the REAP method supplemented by using the six thinking hats 2) to compare the critical reading ability of Thai language students after learning of MathayomSuksa 3 students who were taught by using the REAP method, supplemented by using the six thinking hats with normal method. In the first semester of the academic year 2023, 40 students were obtained from cluster random sampling. The tools used for data collection were the critical reading ability test. Data analysis by means, percentage, standard deviation. The hypothesis was tested with an independent group t-test.

The results of the research were as follows:

1) Students who are taught by using REAP tactics are supplemented by the use of six thinking hats. Ability to read Thai critically after studying was higher than before. The mean score before learning was 16.65, after learning was 33.45. The students' ability to read critically in Thai after learning was statistically significantly higher than before the level of .05.

2) The students who were taught by using the REAP tactics were supplemented by the use of six thinking hats. The ability to read Thai critically after learning was statistically significantly higher than the normal method at .05.

Keywords: Critical reading of Thai; R.E.A.P. Tactics; Six Thinking Hats

บทนำ

การอ่านเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์มาก เพราะการอ่านเป็นพื้นฐานที่จะทำให้มนุษย์สามารถรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งการอ่านเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนโต แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560 : 1) ได้กำหนดให้นักเรียนต้องมีความสามารถและทักษะต่าง ๆ ที่มีความจำเป็นในการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในศตวรรษที่ 21 ด้วยทักษะที่เรียกตามคำย่อว่า 3Rs+8Cs ซึ่งกำหนดให้ทักษะการอ่าน (Reading) ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณและทักษะในการแก้ปัญหา (Critical Thinking and Problem Solving) เป็นทักษะที่ต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกใน 3Rs+8Cs ซึ่งการพัฒนาทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณมีหลายวิธี เช่น การจัดการเรียนรู้แบบอุปนัยของจอห์น สจีวิต มิลล์ การจัดการเรียนรู้แบบวัฏจักร 4 MAT การจัดการเรียนรู้แบบกลุ่มผลสัมฤทธิ์ (STAD) การจัดการเรียนรู้แบบทีมการแข่งขัน (TGT) การจัดการเรียนรู้แบบกลุ่มผสมผสานการอ่านและการเขียน (CIRC) การจัดการเรียนรู้แบบปฏิสัมพันธ์ KWL- PLUS กลวิธีอาร์ อี เอ พี (REAP) เป็นต้น

ในปัจจุบันนักเรียนค่อนข้างมีปัญหาเกี่ยวกับการอ่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ ผู้วิจัยได้สำรวจสาเหตุปัญหาโดยใช้แบบสอบถามออนไลน์เพื่อสำรวจความคิดเห็นของครูและนักเรียน พบว่า สาเหตุของปัญหาเกิดจากกระบวนการสอนของครูเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับ ธนวิทย์ กวินธนเจริญ และ อธิกมาส มากจ้อย (2564 : 432) ได้กล่าวถึงสาเหตุของปัญหาการอ่านโดยจำแนกออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ด้านที่ 1 คือด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านที่ 2 คือ ด้านเนื้อหา และ ด้านที่ 3 คือ ด้านผู้เรียน อาจสรุปได้ว่าสาเหตุที่ทำให้ผลสัมฤทธิ์ด้านทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณไม่เป็นไปตามจุดประสงค์ เกิดจากปัจจัยหลายด้าน เช่น กระบวนการสอนของครูที่เน้นการบรรยายมากเกินไปจนทำให้ผู้เรียนขาดการฝึกฝนทักษะในการอ่าน ขาดแรงจูงใจในการเรียน วิธีชีวิตของนักเรียนที่ไม่ได้ใช้เวลาว่างเพื่อการอ่านอย่างแท้จริง อ่านเพื่อการเรียนการสอน ไม่ได้อ่านเพื่อพัฒนาในด้านอื่น ๆ ทำให้ไม่เห็นความสำคัญของการอ่าน ขาดสมาธิ ทำให้การอ่านไม่บรรลุวัตถุประสงค์ ส่งผลให้การอ่านไม่มีประสิทธิภาพ โดยผลการทดสอบผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาตินิยมขั้นพื้นฐาน หรือ O-NET (Ordinary National Educational Test) รายวิชาภาษาไทยของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านดุงวิทยาคมอำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี ปีการศึกษา 2562-2564 พบว่า มีคะแนนเฉลี่ยในสาระการอ่าน ดังนี้

ปีการศึกษา 2562 คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 46.35 ปีการศึกษา 2563 คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 59.24 ปีการศึกษา 2564 คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 57.14 (โรงเรียนบ้านดุงวิทยา, 2564) ซึ่งมีคะแนนเฉลี่ยรวม 3 ปี ต่ำกว่าคะแนนเฉลี่ยในระดับประเทศ แสดงให้เห็นว่านักเรียนค่อนข้างมีปัญหาเกี่ยวกับการอ่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งการอ่านอย่างมีวิจารณญาณในระดับชั้นมัธยมศึกษายังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร นักเรียนขาดทักษะการอ่านโดยไม่เข้าใจความหมาย ไม่สามารถวิเคราะห์ วิวิจารณ์ ตีความ จากเรื่องที่อ่าน อีกทั้งนักเรียนยังขาดการพัฒนาการอ่านอย่างต่อเนื่อง

จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยย้อนหลังพบว่า มีผู้วิจัยหลายท่านใช้วิธีการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณอยู่หลายวิธี ผู้วิจัยเห็นว่าการจัดการเรียนรู้สำหรับทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณนั้นควรพัฒนาทักษะให้นักเรียนสามารถอ่านแล้วจับใจความสำคัญ สรุปสาระสำคัญของเรื่อง แยกแยะข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็น แสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล ประเมิน และตัดสินคุณค่าจากสิ่งที่อ่านได้อย่างเหมาะสม จากสภาพปัญหาข้างต้นผู้วิจัยจึงสนใจนำกระบวนการสอน โดยใช้กลวิธีอาร์ อี เอ พี มาแก้ปัญหาดังกล่าว กลวิธีอาร์ อี เอ พี เป็นวิธีการสอนที่แตกต่างจากวิธีอื่น คือ มีขั้นตอนการสอนที่ชัดเจนและช่วยพัฒนาทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณได้ ผู้วิจัยได้ศึกษากลวิธี อาร์ อี เอ พี (REAP) ซึ่งเป็นกลวิธีที่จะสามารถพัฒนาทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณได้ ตามที่ อาเนต และ แมนโซ (Eanet and Manzo, 1976 : 647) ผู้คิดค้นแนวคิดกลวิธี กลวิธีอาร์ อี เอ พี (REAP) ได้กล่าวว่า กลวิธี REAP เป็นกลวิธีที่สนับสนุนและส่งเสริมการอ่านให้มีประสิทธิภาพ โดยทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจ เรื่องที่อ่านและวิเคราะห์สาระสำคัญของเรื่องได้ ผ่านกระบวนการทางความคิดและกระบวนการเขียน ประเภทต่าง ๆ ทั้ง 7 รูปแบบ โดยกลวิธี REAP ประกอบไปด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 R Read ให้นักเรียนอ่านบทอ่านที่กำหนดไว้ ขั้นที่ 2 E Encode ให้นักเรียนถ่ายทอดผลการอ่านออกมาแล้วเรียบเรียง เป็นภาษาของตนเอง ขั้นที่ 3 A Annotate ให้นักเรียนเขียนนำเสนอผลจากการอ่าน ขั้นตอนนี้ถือว่าเป็น ขั้นตอนที่สำคัญที่สุดของกลวิธี REAP เพราะก่อนจะลงมือเขียนนั้น นักเรียนจะต้องผ่านกระบวนการคิด ระดับสูง และตกผลึกออกมาเป็นงานเขียน และขั้นที่ 4 P Ponder ให้นักเรียนสะท้อนผลจากการอ่านและการคิด ผ่านการนำเสนองานเขียนของตนเอง และแลกเปลี่ยนความเห็นกับผู้อื่น จากการศึกษางานวิจัย พบว่ากลวิธี REAP ช่วยพัฒนาความสามารถในการอ่าน การเขียนและการคิดควบคู่ไปพร้อมกันได้ ดังที่ แมนโซ และคณะ (Manzo and etc. อ้างถึงใน วีรภัทร ศุภรสิงห์, 2562 : 18) ศึกษาผลการใช้กลวิธี การอ่านแบบ REAP ในรูปแบบ REAP ซึ่งเป็นการปรับรูปแบบการเรียนแบบ REAP ร่วมกับการใช้งาน ทางอินเทอร์เน็ต เพื่อทำการประเมินผลทักษะการอ่าน การเขียน และการคิดขั้นสูง ผลที่ได้สรุปว่า ผู้ทดลองใช้ มีพัฒนาการทางด้านการคิดขั้นสูง พัฒนาการด้านการอ่านและการเขียน รวมไปถึงมีความรู้ด้านเนื้อหา และคะแนนสอบอยู่ในเกณฑ์ดี ซึ่งงานวิจัยที่ผู้วิจัยได้ศึกษาล้วนมีผลการวิจัยไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ สามารถพัฒนาทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของผู้เรียนได้

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้กลวิธี อาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวกความคิดหกใบ

บทความวิจัยนี้นำเสนอการเปรียบเทียบความสามารถในการอ่านภาษาไทยอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ก่อนและหลังเรียนโดยใช้กลวิธี อาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวกความคิดหกใบ พร้อมกับเปรียบเทียบความสามารถในการอ่านภาษาไทยอย่างมีวิจารณญาณหลังเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการสอนโดยใช้กลวิธี อาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวกความคิดหกใบกับวิธีปกติ ซึ่งจะนำผลที่ได้ไปพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้สูงขึ้นและใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการอ่านภาษาไทยอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ก่อนและหลังเรียนโดยใช้กลวิธี อาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวกความคิดหกใบ
2. เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการอ่านภาษาไทยอย่างมีวิจารณญาณหลังเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการสอนโดยใช้กลวิธี อาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวกความคิดหกใบ กับวิธีปกติ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยแบบกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Design) โดยใช้แบบแผนกลุ่มไม่เท่าเทียมทดสอบก่อนหลัง (Nonequivalent Control Group Design)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านดุงวิทยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุดรธานี ภาคเรียนที่ 1 ในปีการศึกษา 2566 จำนวน 14 ห้องเรียน รวม 584 คน

กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/11 โรงเรียนบ้านดุงวิทยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุดรธานี ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2566 มีนักเรียนจำนวน 40 คน ได้มาจากการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) และกลุ่มควบคุมคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/9 จัดการเรียนการสอนด้วยวิธีปกติ

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

1. แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการเรียนการสอนกลวิธีอาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวกความคิดหกใบ ในการสร้างแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการเรียนการสอน

กลวิธีอาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหวนทวนความคิดทบทวน วิชาภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารต่าง ๆ และดำเนินการสร้างตามขั้นตอน โดยศึกษาหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 วิเคราะห์หลักสูตร วิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ ตัวชี้วัด จุดประสงค์การเรียนรู้และเนื้อหา กำหนดโครงสร้างเนื้อหา สาระการเรียนรู้ ที่จะนำไปสร้างแผนการจัดการเรียนรู้ โดยแบ่งเนื้อหาทั้งหมดออกเป็น 6 เรื่อง เรื่องละ 2 คาบ จะได้แผนการจัดการเรียนรู้ทั้งหมด 6 แผน ใช้เวลา 12 คาบ ดำเนินการสร้างแผนการจัดการเรียนรู้ แล้วนำแผนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัย สร้างขึ้น ให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบ ข้อบกพร่องและทำการปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นไปนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน แล้วนำแผนการจัดการเรียนรู้ ที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้กับนักเรียน ในโรงเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง เพื่อแก้ไขปรับปรุง ข้อบกพร่อง ต่าง ๆ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ และนำแผนการจัดการเรียนรู้ที่ปรับปรุงแก้ไขสมบูรณ์แล้ว ไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างต่อไป

2. แบบทดสอบวัดความสามารถในการอ่านภาษาไทยอย่างมีวิจารณญาณ ศึกษาเอกสารหลักสูตร คู่มือครู คู่มือการวัดและการประเมินผล และเทคนิควิธีสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนศึกษา จุดประสงค์การเรียนรู้และเนื้อหา ดำเนินการสร้างแบบทดสอบ เป็นแบบปรนัยชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก นำแบบทดสอบที่สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิจัยแล้วเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน นำแบบทดสอบ ที่ปรับปรุงแก้ไขไปทดลองใช้กับนักเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง ที่ผ่านการเรียนเรื่องนี้มาแล้ว เพื่อหาค่า ความยากง่าย นำแบบทดสอบที่ได้คัดเลือก ไปทดสอบกับนักเรียนที่ผ่านการเรียนเรื่องนี้ เพื่อหาความเชื่อมั่น ของแบบทดสอบทั้งฉบับโดยคำนวณจาก สูตร K-R 20 ของ Kuder Richardson และจัดทำแบบทดสอบ ฉบับจริง พร้อมทั้งนำไปใช้ในการทดลองต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. กำหนดกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 3 โรงเรียนบ้านดุงวิทยา อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี ในปีการศึกษา 2566 มีนักเรียนจำนวน 40 คน ได้มาจากการสุ่มแบบกลุ่ม

2. ทดสอบก่อนเรียน (Pretest) กับกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบทดสอบวัดความสามารถในการอ่าน ภาษาไทยอย่างมีวิจารณญาณ

3. ผู้วิจัยดำเนินการสอนตามแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการเรียนการสอนกลวิธีอาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหวนทวนความคิดทบทวน เวลาที่ใช้ทดลองสอนสัปดาห์ละ 3 ชั่วโมง เป็นเวลา 4 สัปดาห์ รวม 12 คาบ 6 แผนการจัดการเรียนรู้

4. ผู้วิจัยทำการทดสอบหลังเรียน (Posttest) กับกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้แบบทดสอบวัดความสามารถ ในการอ่านภาษาไทยอย่างมีวิจารณญาณ ชุดเดียวกันกับแบบทดสอบก่อนเรียนและจดบันทึกผลของ คะแนน จากนั้นนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำผลการทดสอบแบบวัดความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณก่อนเรียนและหลังเรียนมาหาค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน โดยใช้การทดสอบทีแบบไม่เป็นอิสระ (t-test Dependent) และเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนด้วยกลวิธี อาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวกความคิดหกใบกับการสอนด้วยวิธีปกติ โดยใช้สถิติ t-test for independent samples

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
2. สถิติที่ใช้ในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

1) ทดสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) ของแบบทดสอบวัดความสามารถในการอ่านภาษาไทยอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งใช้กระบวนการเรียนการสอนกลวิธีอาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวกความคิดหกใบ โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์ (IOC)

2) หาค่าความยาก ค่าอำนาจจำแนก ของแบบทดสอบวัดความสามารถในการอ่านภาษาไทยอย่างมีวิจารณญาณ โดยใช้โปรแกรม Microsoft Excel

3) หาค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบวัดความสามารถในการอ่านภาษาไทยอย่างมีวิจารณญาณ โดยใช้สูตรของคูเดอร์-ริชาร์ดสัน (Kuder-Richardson) : KR-20

3. สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน ทดสอบสมมติฐานข้อที่ 1 และ 2 โดยใช้สถิติ t-test for dependent samples และ t-test for independent samples คำนวณโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติสำหรับวิเคราะห์ข้อมูลทางสังคมศาสตร์

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาเปรียบเทียบความสามารถในการอ่านภาษาไทยอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ก่อนและหลังเรียนโดยใช้กลวิธี อาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวกความคิดหกใบ

ตารางที่ 1 ผลการเปรียบเทียบความสามารถในการอ่านภาษาไทยอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนโดยใช้กลวิธีอาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวกความคิดหกใบ

การทดสอบ	N	\bar{x}	S.D.	t	p
ก่อนเรียน	40	16.65	2.06	44.89*	.000
หลังเรียน	40	33.45	1.36		

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 1 พบว่า คะแนนความสามารถในการอ่านภาษาไทยอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้กลวิธี อาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวกความคิดหกใบ ก่อนการจัดการเรียนรู้โดยใช้กลวิธี อาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวกความคิดหกใบ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 16.65 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน(S.D.) เท่ากับ 2.06 โดยหลังเรียนมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 33.45 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 1.36 และการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของการทดสอบพบว่า ค่า t เท่ากับ 44.89 แสดงว่าความสามารถในการอ่านภาษาไทยอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้กลวิธี อาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวกความคิดหกใบ สูงกว่าก่อนการจัดการจัดการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้

2. ผลการศึกษาเปรียบเทียบความสามารถในการอ่านภาษาไทยอย่างมีวิจารณญาณหลังเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการสอนโดยใช้กลวิธี อาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวกความคิดหกใบกับวิธีปกติ

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบความสามารถในการอ่านภาษาไทยอย่างมีวิจารณญาณหลังเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการสอนโดยใช้กลวิธี อาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวกความคิดหกใบกับวิธีปกติ

กลุ่มตัวอย่าง	จำนวน	\bar{x}	S.D.	t-test	p
การสอนโดยใช้กลวิธี อาร์ อี เอ พี (REAP)	40	33.45	1.36		
เสริมด้วยการใช้คำถามหมวกความคิดหกใบ				5.07*	.000
การสอนด้วยวิธีปกติ	40	29.98	4.12		

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 2 พบว่านักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้กลวิธี อาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวกความคิดหกใบ มีความสามารถในการอ่านภาษาไทยอย่างมีวิจารณญาณหลังเรียนเฉลี่ย 33.45 ส่วนนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้วิธีปกติมีคะแนนเฉลี่ย 29.98 ซึ่งนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้กลวิธี อาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวกความคิดหกใบ สามารถทำคะแนนได้สูงกว่าวิธีปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาผลของกลวิธีอาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวกความคิดหกใบ ต่อความสามารถในการอ่านภาษาไทยอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผู้วิจัยอภิปรายผลการวิจัยตามสมมติฐานของการวิจัยตามลำดับ ดังต่อไปนี้

1. นักเรียนที่ได้รับที่ได้รับการสอนโดยใช้กลวิธี อาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวกความคิดหกใบ มีความสามารถในการอ่านภาษาไทยอย่างมีวิจารณญาณหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่กำหนดไว้ ทั้งนี้อาจมีสาเหตุเนื่องจากการได้รับการสอนด้วยกลวิธี อาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวกความคิดหกใบ โดยในขั้นที่ 2 Encode ผู้วิจัยได้นำเอาการใช้คำถามหมวกความคิดหกใบมาช่วยเสริม ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 ได้รับการสอนโดยใช้กลวิธีอาร์ อี เอ พีเป็นกลวิธีที่ช่วยส่งเสริมการอ่านให้มีประสิทธิภาพ ประกอบด้วยขั้นตอนการสอน 4 ขั้นตอนคือ 1) ขั้นอ่านบทความ (Read) 2) ขั้นถ่ายทอดผลการอ่านด้วยภาษาของตนเอง (Encode) 3) ขั้นการเขียนนำเสนอผลการอ่านในรูปแบบต่าง ๆ (Annotate) 4) ขั้นคิดพิจารณาผลการอ่าน (Ponder) จากขั้นตอนการสอนทั้งหมดนั้นพบว่าใน ขั้นถ่ายทอดผลการอ่านด้วยภาษาของตนเอง (Encode) ในขั้นนี้ครูให้นักเรียนนำข้อมูลจากการตั้งคำถามที่สามารถหาคำตอบจากเนื้อเรื่องได้มาสรุปเรื่องโดยใช้ภาษาของตนเองโดยเขียนไม่เกิน 5 บรรทัด นักเรียนสามารถจับใจความสำคัญ แยกแยะข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็นจากเรื่องที่อ่านได้แล้วสามารถนำข้อมูลที่ได้จากการจับใจความสำคัญ มาสรุปเรื่องโดยใช้ภาษาของตนเองโดยครอบคลุมสาระสำคัญของเรื่องได้ ทำให้นักเรียนเข้าใจและสามารถวิเคราะห์บทอ่านรวมถึงตีความเรื่องได้ดียิ่งขึ้นและใช้เวลาในการทำความเข้าใจในเรื่องได้รวดเร็วขึ้น ดังที่ เรเนตเต้ (Renette, 2016 : 280) กล่าวว่า กลวิธีอาร์ อี เอ พี ช่วยให้นักเรียนเข้าใจในเรื่องที่อ่านได้ดี เพราะการย้ายแนวคิดหลักและประเด็นสำคัญของข้อความจากภาษาของตนเองจะช่วยสร้างความเข้าใจระหว่างตนเองกับบทอ่านได้ดี ในขั้นนี้หากนักเรียนฝึกฝนการสรุปเรื่องจากใจความสำคัญจนเกิดความชำนาญจะส่งผลให้นักเรียนมีทักษะการอ่านดีขึ้น นอกจากนี้ ขั้นการเขียนนำเสนอผลการอ่านในรูปแบบต่าง ๆ (Annotate) ในขั้นนี้ครูให้นักเรียนเขียนแสดงความคิดเห็นต่อบทอ่านในด้านต่าง ๆ เช่น จุดประสงค์ของผู้แต่ง การคาดคะเนเหตุการณ์ต่าง ๆ จากเรื่อง การประยุกต์ใช้ความรู้หรือข้อคิดกับชีวิตประจำวัน

ทำให้นักเรียนเกิดความสนใจและกระตือรือร้นกับบทอ่านมากยิ่งขึ้น ดังงานวิจัย สอดคล้องกับงานวิจัยของ ญัฐพร สายกฤษณะ (2563 : 107) ได้ศึกษาการพัฒนาความสามารถในการอ่านวิเคราะห์และการเขียนสรุปความของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามกลวิธี REAP ร่วมกับเทคนิคการใช้ผังกราฟิก โดยการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เปรียบเทียบความสามารถในการอ่านวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามกลวิธี REAP ร่วมกับเทคนิคการใช้ผังกราฟิก 2) เปรียบเทียบความสามารถในการเขียนสรุปความของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามกลวิธี REAP ร่วมกับเทคนิคการใช้ผังกราฟิก ผลการวิจัยพบว่า 1) ความสามารถในการอ่านวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามกลวิธี REAP ร่วมกับเทคนิคการใช้ผังกราฟิก หลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สูงกว่าก่อนจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2) ความสามารถในการเขียนสรุปความของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามกลวิธี REAP ร่วมกับเทคนิคการใช้ผังกราฟิก หลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สูงกว่าก่อนจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

1.2 การใช้คำถามหมวกความคิดหกใบเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ด้วยการใช้คำถาม เป็นวิธีการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาการคิดของผู้เรียนให้มีความสามารถด้านทักษะการคิดอย่างเป็นระบบ โดยมีจุดเน้น คือ การกระตุ้นผู้เรียนให้สามารถคิดและตั้งคำถาม ตามหมวกแต่ละสี ได้แก่ หมวกสีขาว (ข้อมูล) เกี่ยวข้องกับความเป็นจริง ภาพที่เป็นภววิสัย หมวกสีแดง (ความรู้สึก) เป็นการมองทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก หมวกสีดำ (เหตุผลด้านลบ) เกี่ยวข้องกับความคิดทางด้านลบการปฏิเสธและการคัดค้าน หมวกสีเหลือง (เหตุผลด้านบวก) การมองโลกในแง่ดีมีความหวังและคิดในทางบวก หมวกสีเขียว (ความคิดสร้างสรรค์) เป็นการหลบหลีกความคิดเก่า ๆ มุมมองเก่า ๆ สู่ความคิดใหม่ ๆ มุมมองใหม่ ๆ หมวกสีฟ้า (ควบคุมวิธีการระดมความคิด) เกี่ยวข้องกับการจัดระบบ การควบคุมการจัดระเบียบ กระบวนการคิด เพื่อให้เกิดความชัดเจนในเรื่องของความคิดรวบยอด ข้อสรุป การยุติข้อขัดแย้ง การมองเห็นภาพ ซึ่งกระบวนการคิดดังกล่าวกระตุ้นให้เกิดความสนใจใฝ่รู้ และคิดหาคำตอบที่ถูกต้อง คำถามมีส่วนสำคัญที่จะจุดประกายให้ผู้เรียนฉุกคิด เกิดข้อสงสัย ใคร่รู้ เพื่อแสวงหาคำตอบและความรู้ต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด การใช้คำถามจึงเป็นการกระตุ้นผู้เรียนให้คิดเป็น คิดได้ การใช้คำถามเพื่อให้เกิดกระบวนการคิดมีวิธีหลากหลาย สอดคล้องกับ ทิศนา ขแมมณี (2562 : 242) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของเทคนิคการคิดแบบหมวกหกใบว่าเป็นการพัฒนาความคิดของผู้เรียน สามารถนำไปใช้ได้โดยง่าย เพราะไม่มีความซับซ้อน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้พยายามคิด ซึ่งเป็นการคิดอย่างรอบด้าน คิดทั้งจุดดี จุดด้อย จุดที่น่าสนใจ ความรู้สึกที่มีต่อสิ่งนั้น ๆ แทนที่จะยึดติดอยู่กับความคิดเพียงด้านเดียว ดังงานวิจัยของ ชญาพร ทับบุญ (2565 : 148) ได้ศึกษาการพัฒนาความสามารถการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบปรากฏการณ์เป็นฐานร่วมกับแนวคิดแบบหมวกหกใบ

ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการวัดความสามารถการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีคะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2) ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด

2. นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้โดยใช้กลวิธี อาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวกความคิดหกใบมีความสามารถในการอ่านภาษาไทยอย่างมีวิจารณญาณหลังเรียนสูงกว่านักเรียนที่ได้รับวิธีปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุ คือ การสอนโดยใช้โดยใช้กลวิธี อาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวกความคิดหกใบ นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียนด้วยโดยใช้กลวิธี อาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวกความคิดหกใบมากขึ้น นักเรียนได้ฝึกฝนการจับใจความสำคัญ คติวิเคราะห์และแยกข้อมูล นอกจากนี้นักเรียนได้ช่วยเหลือพูดคุยกัน แลกเปลี่ยนความคิดจนเกิดความเข้าใจอย่างชัดเจน จนสามารถประเมินค่าและตัดสินข้อมูลได้อย่างมีเหตุผล การอ่านอย่างมีวิจารณญาณมีความสำคัญเนื่องจากเน้นให้ผู้เรียนได้รู้จักคติวิเคราะห์ วิเคราะห์ ประเมินหาทางเลือก และตัดสินความน่าเชื่อถือของข้อมูลได้ ความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณจะเกิดขึ้นได้ ถ้ากิจกรรมการเรียนการสอนนั้นส่งเสริมให้ผู้เรียนได้คติวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินค่า ดังที่สุปรียานทีนิ (Supriyantini, 2017 : 97) กล่าวว่าขั้นเขียนโต้ตอบบทอ่านจะช่วยเพิ่มทักษะการอ่านและการเขียนควบคู่กัน เพราะขั้นนี้นักเรียนไม่เพียงแต่เข้าใจความหมายของเรื่อง แต่จะช่วยเพิ่มความสนใจของนักเรียนในขณะที่อ่าน กลวิธีอาร์ อี เอ พี ยังช่วยพัฒนาทักษะการอ่านอย่างอิสระจากการอธิบายแนวคิดหลักของเรื่องเป็นภาษาของตนเอง การเพิ่มความเห็นจากเรื่องจะช่วยเพิ่มการประมวลผลข้อมูล ทำให้จำเรื่องได้ดีขึ้น และการสรุปเป็นคำพูดของตัวเองจะทำให้ง่ายต่อการเข้าใจเนื้อหาในขณะที่อ่าน ซึ่งสอดคล้องกับวิจัยของ ทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ คายานิงตียัส (Cahyaningtyas, 2017) ได้ศึกษาผลการใช้กลวิธีอ่านอาร์ อี เอ พี เพื่อการอ่านเพื่อความเข้าใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ในโรงเรียน ณ ประเทศอินโดนีเซีย ผลการวิจัยพบว่า กลวิธีอาร์ อี เอ-พี ให้ผลในเชิงบวกและมีนัยสำคัญต่อความเข้าใจการอ่านของนักเรียน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะด้านวิชาการ

การวัดและประเมินผลการอ่านอย่างมีวิจารณญาณควรเน้นหรือให้ค่าน้ำหนักคะแนนการประเมินผลขั้นวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินค่ามากกว่าความรู้ความจำ ความเข้าใจและการนำไปใช้ เพราะขั้นวิเคราะห์ สังเคราะห์และประเมินค่าผู้เรียนต้องใช้ทักษะการอ่านในระดับสูงเพื่อให้เกิดทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

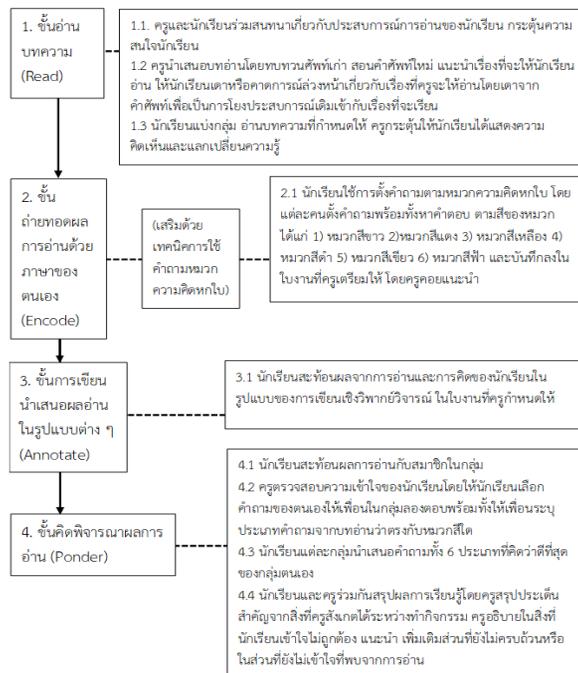
การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้กลวิธี อาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวดความคิดทหใบ ครูต้องฝึกฝนให้นักเรียนเข้าใจการใช้คำถามหมวดความคิดทหใบ ให้นักเรียนเข้าใจความหมาย และลักษณะของการตั้งคำถามตามหมวดแต่ละสี โดยฝึกจากบทอ่านสั้น ๆ หรือเลือกเนื้อหาที่ไม่ยากเกินไปก่อน เพื่อให้นักเรียนได้เข้าใจรูปแบบของคำถาม ไม่สับสนและไม่เกิดความเครียด ครูต้องคอยสังเกตพฤติกรรมและคอยให้ความช่วยเหลือกับผู้เรียนทุกระยะ

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามกลวิธีอาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวดความคิดทหใบ ที่มีต่อความสามารถภาษาไทยด้านอื่น ๆ เช่น การอ่านเพื่อความเข้าใจ การอ่านตีความ การอ่านจับใจความ หรือการสอนวรรณคดี เป็นต้น

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาผลของกลวิธี อาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวดความคิดทหใบ ต่อความสามารถในการอ่านภาษาไทยอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบองค์ความรู้ที่สามารถพัฒนาการเรียนการสอนเพื่อแก้ปัญหาความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณได้ โดยสรุปกลวิธี อาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวดความคิดทหใบ ต่อความสามารถในการอ่านภาษาไทยอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ภาพที่ 1 การสอนด้วยกลวิธี อาร์ อี เอ พี (REAP) เสริมด้วยการใช้คำถามหมวดความคิดทหใบ

เอกสารอ้างอิง

- ชฎาพร ทับบุญ. (2565). การพัฒนาความสามารถการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบปรากฏการณ์เป็นฐานร่วมกับแนวคิดแบบหมวกหกใบ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ณัฐพร สายกฤษณะ. (2563). การพัฒนาความสามารถในการอ่านวิเคราะห์และการเขียนสรุปความของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามกลวิธี REAP ร่วมกับเทคนิคการใช้ผังกราฟิก. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ทิตินา แคมมณี. (2562). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 23). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธนวิทย์ กวินธนเจริญ และ อธิกมาส มากจ้อย. (2564). การพัฒนาความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ และการทำงานเป็นทีมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามกลวิธี SQP2RS. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์*, 6(2), 11-21.
- โรงเรียนบ้านดุงวิทยา. (2564). ผลการทดสอบผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาตินี้พื้นฐานหรือ O-NET (Ordinary National Educational Test) รายวิชาภาษาไทย ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. อุดรธานี: โรงเรียนบ้านดุงวิทยา.
- วีรภัทร ศุภรสิงห์. (2562). ผลของการจัดการเรียนรู้โดยใช้กลวิธี REAP ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวรรณคดีไทยและความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- Cahyaningtyas, A.P. (2017). The effect of REAP strategy on reading comprehension. *Global Conference on Teaching, Assessment, and Learning in Education*, 42(1), 1-6.
- Eanet, M.G., & Manzo, A.V. (1976). REAP-strategy for improving reading/writing/study skill. *Jornal of Reading*, 19(1), 647-652.
- Renette, R. (2016). Using REAP (Read, Encode, Annotate, Ponder) in teaching reading. *Proceedings of the 4th International Seminar on English Language & Teaching (ISELT)*, 4(2), 278-282.
- Supriyantini. (2017). Using read encode annotate and ponder (Reap) technique to increase reading comprehension: Case of the eleventh grade students of SMA Negeri 6 Semarang. *Psychology*, 8(1), 95-116.

การเปรียบเทียบการบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4
ของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาส
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2
The Comparison of the Personnel Administration According to Brahmavihara 4
in Opportunity of School Administrators Expansion Schools Under
Ratchaburi Primary Educational Service Area Office 2

ชิตชนก กองแก้ว¹ และ ประเมศร์ กลิ่นหอม²

มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี^{1,2}

Chitchanok Kongkaew¹ and Poramet Klinhom²

Kanchanaburi Rajabhat University^{1,2}

Corresponding Author, Email: Kruchitchanok27@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาส 2) เปรียบเทียบการบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาส ตามความคิดเห็นของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2 จำแนกตามขนาดสถานศึกษา ตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูผู้สอนในโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2 จำนวน 223 คน โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิตามขนาดสถานศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่าชนิด 5 ระดับ มีค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาอยู่ระหว่าง 0.67-1.00 และมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.98 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยรายคู่ ด้วยวิธีของเซฟเฟ่ กำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

* ได้รับบทความ: 15 กรกฎาคม 2566; แก้ไขบทความ: 15 มีนาคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 21 มีนาคม 2567

ผลการวิจัย พบว่า

1. การบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2 ในภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

2. การเปรียบเทียบการบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2 จำแนก ตามขนาดสถานศึกษา ในภาพรวมและรายด้านทุกด้าน ไม่มีความแตกต่างกัน

คำสำคัญ: การบริหารงานบุคคล; หลักธรรมพรหมวิหาร 4

Abstract

The research aimed to study and compare the personnel administration according to Brahmavihara 4 in opportunity of school administrators Expansion School under Ratchaburi Primary Educational Service Area Office 2, classified by school size. The sample was 223 teachers in opportunity of school administrators Expansion School under Ratchaburi Primary Educational Service Area Office 2, using stratified random sampling according to school size. The research instrument was a 5-level rating scale questionnaire with content validity 0.67-1.00 and a reliability 0.98. to collect data which were analyzed in terms of percentage, mean, standard deviation, One-way ANOVA Analysis and test the pairwise mean difference by Scheffe's method. The level of statistical significance was set at 0.05.

The findings were as follows:

1. The personnel administration according to Brahmavihara 4 in opportunity of school administrators Expansion School under Ratchaburi Primary Educational Service Area Office 2, had a high level of personnel management according to Brahmavihara 4.

2. A Comparison of personnel administration according to Brahmavihara 4 in opportunity of school administrators Expansion School under Ratchaburi Primary Educational Service Area Office 2 classified by school size in overall and all aspects, there is no difference.

Keywords: The personnel administration; Brahmavihara 4

บทนำ

พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 มาตรา 35(2) มีการแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2553 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2562 เป็นฉบับปัจจุบัน ได้กำหนดให้สถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานมีฐานะเป็นนิติบุคคล ซึ่งเป็นผลให้ภารกิจอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของสถานศึกษาเกี่ยวกับการบริหารบุคลากรปรับเปลี่ยนไปเช่นกัน ประกอบกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562 ได้กำหนดให้กระทรวงศึกษาธิการกระจายอำนาจการบริหารจัดการ ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไปไปยังคณะกรรมการและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาโดยตรง โดยให้อำนาจหน้าที่ของสถานศึกษาและของผู้อำนวยการสถานศึกษาที่เป็นอำนาจโดยแท้ ตามกฎหมายกำหนด โดยมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในภารกิจของสถานศึกษา 4 ด้าน คือ ด้านการบริหารงานวิชาการ ด้านการบริหารงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และด้านบริหารงานทั่วไป โดยที่การบริหารงานบุคคลตามแนวการบริหารสถานศึกษาที่เป็นนิติบุคคลของโรงเรียนอยู่ในภารกิจงานของสถานศึกษา ซึ่งเป็นภารกิจหลักของสถานศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2562 : 12)

การบริหารงานบุคลากรในสถานศึกษาเป็นภารกิจสำคัญที่มุ่งส่งเสริมให้สถานศึกษาสามารถปฏิบัติงานเพื่อตอบสนองภารกิจของสถานศึกษา สถานศึกษาจึงมีนโยบายส่งเสริมการพัฒนาครูและบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถ มีขวัญกำลังใจ ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติ มีความมั่นคงและก้าวหน้าในวิชาชีพ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของผู้เรียนเป็นสำคัญและจำเป็นต้องจัดทำแผนคัดเลือก สรรหาบรรจุ แต่งตั้งบุคลากร โดยการวิเคราะห์วางแผนอัตรากำลังคน วิเคราะห์ภารกิจและประเมินสภาพความต้องการกำลังคนกับภารกิจของสถานศึกษา จัดทำแผนอัตรากำลังข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาของสถานศึกษา สถานศึกษากำหนดภาระงานสำหรับข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาให้เหมาะสมกับการจัดการศึกษาในสถานศึกษา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2557 : 43)

การบริหารงานของผู้บริหารการศึกษาจะให้สำเร็จต้องมีหลักธรรมหรือนำธรรมะมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ จึงจะสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น บุคลากรในองค์กรจะทำงานได้ดียิ่งขึ้นจะต้องมีหลักปฏิบัติที่ดีในทางธรรม คือ ต้องมีพรหมวิหารธรรม 4 ประการ คือ 1) เมตตา คือ ความรักปรารถนาดี อยากให้เขามีสุข มีจิตอันแผ่ไมตรี และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า 2) กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ 3) มุทิตา คือ ความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดี มีสุข มีจิตมุ่งใฝ่บันเทิงด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสัตว์ทั้งหลาย ผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วย เมื่อเขาได้ดีมีสุขเจริญงอกงามยิ่งขึ้น และ 4) อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรง

เที่ยงธรรมดุจดาราซึ่ง ไม่ลำเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุอันตนประกอบ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559 ; 124-127)

ซึ่งในปัจจุบันการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ราชบุรี เขต 2 มีความเจริญก้าวหน้าด้านการจัดการศึกษาและมีการนำเอาเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ ในด้านการเรียนการสอน แต่พบว่าการพัฒนาทางด้านวัตถุมากกว่าด้านจิตใจ มีการนำคุณธรรม จริยธรรม และหลักธรรมของพุทธศาสนาใช้ในการบริหารงานน้อยกว่าที่ควร จึงทำให้เกิดปัญหาและจะส่งกระทบ ต่อการบริหารบุคลากรในสถานศึกษา เช่น การบริหารงานที่ไม่เป็นไปตามเป้าประสงค์ที่กำหนดไว้ เนื่องจาก ผู้ใต้บังคับบัญชาไม่ให้ความร่วมมือในการพัฒนางานในสถานศึกษา ผลงานด้านทางวิชาการไม่เป็นที่ยอมรับ ของประชาชนทั่วไป ดังนั้น การบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องได้ทั้งงานและได้ทั้งน้ำใจของ เพื่อนร่วมงาน ในการนี้ผู้บริหารจะต้องใช้ทั้งพระเดชพระคุณ ผู้บริหารที่หวังจะใช้อำนาจหรือพระเดช ในการสั่งการแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างเดียวย่อมไม่เกิดประโยชน์ในการทำงาน กล่าวคือ ผู้บริหาร สถานศึกษาบางครั้งไม่ให้ความสำคัญกับการใช้คุณธรรมในการบริหารงาน ทำให้ครูขาดขวัญและกำลังใจ ทำให้การปฏิบัติงานไม่ได้ผลเท่าที่ควร ผู้บริหารจึงจำเป็นต้องสร้างเสริมสภาพงานให้เป็นที่ศรัทธาและ เชื่อถือ ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติ คือ มีความรัก ความสงสาร ความชื่นชม ยินดี ความมีน้ำใจ เป็นกลาง ไม่ลำเอียง ทั้งรายบุคคล และคณะผู้บริหารที่ดีควรใช้พระคุณมากกว่าพระเดชหรือใช้อำนาจบารมีมากกว่า อำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง การบริหาร งานบุคคลตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ราชบุรี เขต 2 โดยศึกษาการบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาสว่ามีการบริหารงานบุคคลเป็นอย่างไรในความคิดเห็นของ ครูผู้สอน เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้ไปเป็นข้อมูลสำคัญในการวางแผน พัฒนาส่งเสริม และยกระดับคุณภาพ การบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ในโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษา ราชบุรี เขต 2 ให้มีมาตรฐานและมีประสิทธิภาพสูงขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา ในโรงเรียนขยายโอกาส ตามความคิดเห็นของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ราชบุรี เขต 2

2. เพื่อเปรียบเทียบการบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา ในโรงเรียนขยายโอกาส ตามความคิดเห็นของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ราชบุรี เขต 2 จำแนกตามขนาดสถานศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ครูผู้สอนในโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2 จำนวนประชากรทั้งหมด 529 คน

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ครูผู้สอนในโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2 จำนวน 223 คน ซึ่งกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ตารางจซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970 : 607-610) ที่ระดับค่าความเชื่อมั่นร้อยละ 95 โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (stratified random sampling) ตามขนาดสถานศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้น โดยแบ่งเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามตรวจสอบรายการ(checklist) เกี่ยวกับสภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 4 ข้อ ประกอบด้วย เพศ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน และขนาด สถานศึกษา

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ซึ่งมี 4 ด้าน ได้แก่ ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และด้านอุเบกขา โดยใช้แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) ชนิด 5 ระดับ จำนวน 32 ข้อ เกี่ยวกับการบริหารตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ นำแบบสอบถามให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรง มีค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาอยู่ระหว่าง 0.67-1.00 และนำแบบสอบถามไปทดลองหาค่าความเชื่อมั่น ทดลองใช้ (tryout) กับครูผู้สอนในโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2 จำนวน 30 คน แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α - coefficient) ของครอนบัค ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.98

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล จากงานบัณฑิตศึกษา สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรีถึงผู้บริหารโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2 เพื่อให้ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ (frequency) และหาร้อยละ (percentage)

2. วิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม โดยนำมาหาค่าเฉลี่ย (mean หรือ) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation หรือ S.D.) จำแนกเป็นรายด้านและรวมทุกด้าน โดยใช้เกณฑ์การแปรความหมายของเบสต์

3. การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (one-way Analysis of Variance) และทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธีของเซฟเฟ (Scheffe')

ผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบการบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2 สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

ตารางที่ 1 การบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาสตามความคิดเห็นของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาราชบุรี เขต 2 โดยภาพรวม

การบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4	\bar{x}	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. ด้านเมตตา	4.29	0.35	มาก
2. ด้านกรุณา	4.32	0.35	มาก
3. ด้านมุทิตา	4.35	0.30	มาก
4. ด้านอุเบกขา	4.54	0.25	มากที่สุด
รวมเฉลี่ย	4.38	0.22	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า การบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2 โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.38$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด คือ ด้านอุเบกขา ($\bar{x} = 4.54$) สำหรับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ ด้านมุทิตา ($\bar{x} = 4.35$) ด้านกรุณา ($\bar{x} = 4.32$) และด้านเมตตา ($\bar{x} = 4.29$) ตามลำดับ

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบการบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2 จำแนกตามขนาดสถานศึกษา ในภาพรวม

การบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4	ขนาดของสถานศึกษา						F	Sig.
	ขนาดเล็ก		ขนาดกลาง		ขนาดใหญ่			
	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.		
1. ด้านเมตตา	4.32	0.31	4.29	0.37	4.31	0.27	0.16	0.852
2. ด้านกรุณา	4.29	0.19	4.33	0.40	4.27	0.20	0.57	0.566

3. ด้านมูทิตา	4.35	0.25	4.35	0.32	4.34	0.18	0.03	0.971
4. ด้านอุเบกขา	4.51	0.27	4.54	0.24	4.54	0.24	0.20	0.816
รวมเฉลี่ย	4.37	0.18	4.38	0.24	4.36	0.15	0.06	0.938

จากตารางที่ 2 พบว่า การเปรียบเทียบการบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2 จำแนกตามขนาดของสถานศึกษาในภาพรวมและรายด้านทุกด้าน ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัย เรื่อง การบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2 สามารถอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

1. การบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2 ในภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารสถานศึกษามีความตระหนักถึงความสำคัญของการบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ซึ่งเป็นคุณธรรมหลักของการเป็นผู้บริหารโดยบูรณาการใช้กับหลักธรรมพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ในการบริหารงานบุคคลากรในสถานศึกษา เพื่อให้เกิดความประทับใจต่อผู้ร่วมงาน เกิดขวัญกำลังใจ และแรงจูงใจในการทำงานอย่างดียิ่งขึ้น ส่งผลให้เกิดการพัฒนาสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดดังที่ พระครูวิจิตรสาธุรส (2560) กล่าวว่า ผู้บริหารในฐานะผู้นำทางการศึกษา ควรมีแนวปฏิบัติที่อยู่ในกรอบของคุณธรรม เพราะคุณธรรมเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งจิตใจบุคคลให้ประพฤติในทางที่ถูกที่ควร และเป็นเครื่องมือช่วยส่งเสริมให้บุคคลนั้นเป็นที่ยอมรับนับถือแก่ผู้ร่วมงาน ทำให้ผู้ร่วมงานเกิดขวัญและกำลังใจ รู้สึกมีความมั่นคงในการปฏิบัติงาน ซึ่งจะส่งผลให้การปฏิบัติงานดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และคุณธรรมที่ผู้บริหารพึงมีนั้นปรากฏอยู่ในหลักของศาสนาทุกศาสนา ระเบียบ กฎหมาย คำสั่ง จรรยาบรรณ ระเบียบวินัยข้าราชการครู ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งสำหรับผู้ประกอบวิชาชีพครู เพราะคุณธรรมเป็นเครื่องประกันคุณภาพของผู้บริหารสถานศึกษา และเป็นวิธีการสำหรับพัฒนาคนหรือทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนิภาพร ลาดวงษ์ (2563) ศึกษางานวิจัยเรื่อง องค์ประกอบการบริหารงานบุคคลากรตามหลักพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดร้อยเอ็ด ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบและตัวบ่งชี้การบริหารงานบุคคลากรตามหลักพรหมวิหาร 4

ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับปฏิบัติมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กานต์ธิดา วิชากุล (2564) ศึกษา งานวิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมการบริหารงานบุคคลตามหลักพรหมวิหาร 4 ของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดหนองบัวลำภู ผลการศึกษาพบว่า สภาพการบริหารงานบุคคล ตามหลักพรหมวิหาร 4 ของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดหนองบัวลำภู โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของไพโรจน์ ชาละวัน (2564) ศึกษางานวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของครูและบุคลากรทางการศึกษาที่มีต่อการปฏิบัติตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารวิทยาลัยเทคนิคดอนเมือง สังกัดอาชีวศึกษากรุงเทพฯ ผลการศึกษาพบว่า ความคิดเห็นของครูและบุคลากรทางการศึกษาที่มีต่อการปฏิบัติตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารวิทยาลัยเทคนิคดอนเมือง สังกัดอาชีวศึกษากรุงเทพฯ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน

2. การเปรียบเทียบการบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา ในโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2 จำแนกตามขนาดสถานศึกษา ในภาพรวมไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2 ทุกคนในแต่ละขนาดสถานศึกษาให้ความสำคัญในการบริหารงานบุคคลอย่างเท่าเทียมกัน ดังที่ พิชญภา ขันทอง (2554) กล่าวว่าผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่จะนำสถานศึกษาไปสู่ความสำเร็จ เพราะเป็นผู้ที่ได้รับการมอบหมายจากผู้บังคับบัญชา ให้เป็นผู้ใช้อำนาจ หน้าที่ และทำหน้าที่บริหารทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการเรียนการสอน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ และการเป็นผู้บริหารสถานศึกษาที่ดีนั้นจะต้องเข้าใจสภาพปัจจุบันปัญหา และความต้องการของสถานศึกษาและชุมชน เพื่อสามารถกำหนดนโยบายและวางแผนการดำเนินงานให้สอดคล้องกับความต้องการของสถานศึกษาและชุมชนบังเกิดผลดีและมีประสิทธิภาพรวมทั้งต้องรู้จักศาสตร์และศิลป์ในการบริหารงาน นำมาซึ่งความสำเร็จตามวัตถุประสงค์หลักของสถานศึกษาประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษาในทุกขนาดของสถานศึกษานั้นนำหลักธรรมพรหมวิหาร 4 เป็นหลักสำคัญในการปฏิบัติตนและการบริหารงานบุคคล เมื่อผู้บริหารสถานศึกษาแม้ว่าจะอยู่ในขนาดสถานศึกษาที่ต่างกัน แต่มีการยึดคุณธรรมเดียวกันแล้วนั้นย่อมส่งผลดีต่อผู้บังคับบัญชา สถานศึกษา และนักเรียนเพราะเมื่อในองค์กรมีการอยู่ร่วมกันด้วยความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ความประสบความสำเร็จของผู้บริหารสถานศึกษาด้านการบริหารงานด้วยหลักพรหมวิหาร 4 ย่อมไม่ต่างกัน แม้ว่าจะใช้เกณฑ์ใดในการเปรียบเทียบก็ตาม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของรพีพรรณ สีสด (2560) ศึกษาวิจัยเรื่องการบริหารงานตามหลักคุณธรรมพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครู โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า การบริหารงานตามหลักคุณธรรมพรหมวิหาร 4

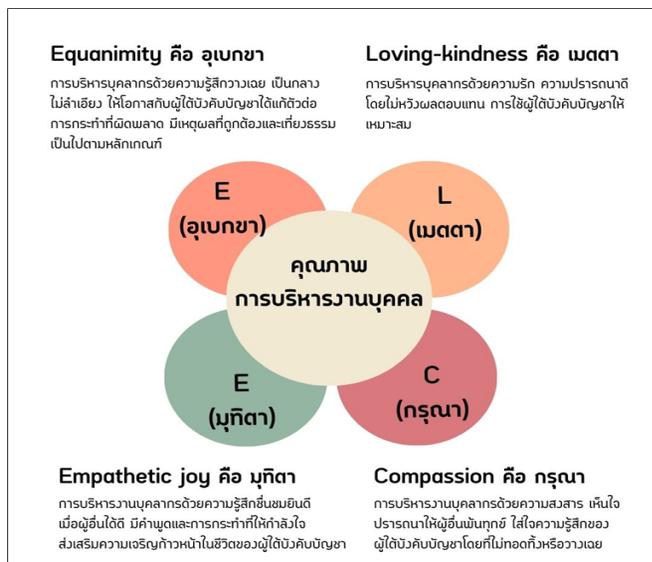
ของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และสอดคล้องกับงานวิจัยของไพโรจน์ ชาละวัน (2564) ศึกษาวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของครูและบุคลากรทางการศึกษาที่มีต่อการปฏิบัติตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารวิทยาลัยเทคนิคดอนเมือง สังกัดอาชีวศึกษากรุงเทพ ผลการศึกษาพบว่า ความคิดเห็นของครูและบุคลากรทางการศึกษาต่อการปฏิบัติตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารไม่แตกต่างกันเช่นกัน

ข้อเสนอแนะ

1. ผู้บริหารสถานศึกษาควรบริหารงานบุคคลโดยมีการมอบหมายงานที่คำนึงถึงความสามารถ ความถนัดของบุคลากรอย่างเหมาะสม และควรจัดโครงการกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างหลักคุณธรรมและจริยธรรมในความเป็นข้าราชการของครูและบุคลากรทางการศึกษา
2. ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการปฏิบัติตนตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับครู บุคลากรทางการศึกษา นักเรียน และผู้พบเห็น เพื่อให้ครูเกิดความเคารพ ศรัทธา และดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

องค์ความรู้ใหม่

การบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ในโรงเรียนขยายโอกาสได้องค์ความรู้ใหม่ ดังนี้

ภาพที่ 1 การบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา ในโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 2

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2562). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4) พุทธศักราช 2562. กรุงเทพฯ: ครูสภาลาดพร้าว.
- กานต์ธิดา วิชากุล. (2564). แนวทางการส่งเสริมการบริหารงานบุคคลตามหลักพรหมวิหาร 4 ของโรงเรียน เอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดหนองบัวลำภู. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- นิภาพร ลาตวงษ์. (2563). องค์ประกอบการบริหารงานบุคลากรตามหลักพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดร้อยเอ็ด. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระครูวิจิตรสาธิต. (2560). การใช้หลักพรหมวิหารธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา ตามทัศนะของครูกลุ่มโรงเรียนการกุศล จังหวัดสงขลา. *วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 4(1), 4-8.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2559). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 34). นนทบุรี: พิมพ์การพิมพ์.
- พิชญาภา ชันทอง. (2554). กระบวนการบริหารของโรงเรียนที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชุมพรเขต 2 จังหวัดชุมพร. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- ไพโรจน์ ชาละวัน. (2560). ความคิดเห็นของครูและบุคลากรทางการศึกษาที่มีต่อการปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารวิทยาลัยเทคนิคดอนเมือง สังกัดอาชีวศึกษากรุงเทพ. (สารนิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ.
- รพีพรรณ สีสด. (2560). การบริหารงานตามหลักคุณธรรมพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครู โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2. (2563). ขอบข่ายงานกลุ่มบริหารงานบุคคล ปี 2563 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2. ราชบุรี: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2.
- _____. (2566). ข้อมูลโรงเรียนขยายโอกาส สพ.รบ 2. สืบค้นเมื่อ 6 พฤษภาคม 2566, จาก http://data.bopp-obec.info/emis/school.php?Area_CODE=7002.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2557). รายงานการวิจัยแนวทางการพัฒนาการศึกษาไทยกับการเตรียมความพร้อมศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

Best, J. W. (1981). *Research in education* (4th ed.). New Journal: Prentice hall.

Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610.

Likert, R. (1976). *Management styles and the human component*. New York: AMACOM.

การศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็น
ของการบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล
ในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร
The Study of the Current State, Desirable State and Needs of
Administration of Student Care System using Digital Technology
in Schools under Sakon Nakhon Secondary
Educational Service Area Office

สรารุท วิเชียรลอม¹ และ ปาริชาติ บัวเจริญ²

มหาวิทยาลัยพายัพ^{1,2}

Sarawoot Wichianlom¹ and Parichat Buacharoen²

Payap University^{1,2}

Corresponding Author, E-mail: parichat_b@payap.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร ใช้รูปแบบการวิจัยเป็นแบบผสมผสาน กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหารสถานศึกษา รองผู้อำนวยการสถานศึกษา ครูผู้รับผิดชอบงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ครูที่ปรึกษา และครูแนะแนวในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร จำนวน 225 คน ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ และแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่า PNI_{modified}

* ได้รับบทความ: 11 ธันวาคม 2566; แก้ไขบทความ: 30 มีนาคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 31 มีนาคม 2567

Received: 11 December 2023; Revised: 30 March 2024; Accepted: 31 March 2024

ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันของการบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการส่งต่อ สภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการพัฒนาและส่งเสริมนักเรียน และค่าดัชนีของความต้องการจำเป็นโดยรวมเท่ากับ 0.340 (PNI_{modified} = 0.340) เมื่อพิจารณารายด้านเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหา ด้านการพัฒนาและส่งเสริมนักเรียน ด้านการคัดกรองนักเรียน ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล และด้านการส่งต่อ ตามลำดับ

คำสำคัญ: ความต้องการจำเป็น; ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน; เทคโนโลยีดิจิทัล

Abstract

The purpose of this research was to study the current state, desirable state and needs of administration of student care system using digital technology in schools under the Sakon Nakhon Secondary Educational Service Area Office. This study was mixed-methods research. The sample consisted of 225 school administrators, deputy directors, teachers responsible for the student care system, advisors and guidance teachers in schools under the Sakon Nakhon Secondary Educational Service Area Office. The sample was selected based on purposive sampling. The research instruments included five-rating scale questionnaire and the semi – structured interview. Data were analyzed using the statistics to determine mean, standard deviation and Modified Priority Needs Index (PNI modified).

The results indicated that overall current state of administration of student care system using digital technology in schools under the Sakon Nakhon Secondary Educational Service Area Office was at a moderate level. When individual aspects were considered, an aspect with the highest mean was student referral. The overall desirable state of administration of student care system using digital technology in schools under the Sakon Nakhon Secondary Educational Service Area Office was at a high level. An aspect with the highest mean was student development and promotion. The overall Modified Priority Needs Index (PNI modified) was 0.340. When individual aspects were

considered, an aspect with the highest mean was prevention and problem solving, followed by student screening, knowing individualized students and student referral, respectively.

Keywords: Needs; Student Care System; Digital Technology

บทนำ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาระดับขั้นพื้นฐานกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ มาตรการ และจุดเน้น ในการพัฒนาการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยมีมอบหมายให้ศูนย์เฉพาะกิจคุ้มครอง และช่วยเหลือเด็กนักเรียน ดำเนินการขับเคลื่อนการดำเนินงาน โดยคำนึงถึงสิทธิของนักเรียนให้ได้รับ โอกาสทางการศึกษาด้วยรูปแบบที่เหมาะสม พัฒนาบุคลากรของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและ สถานศึกษา ให้มีความรู้ความสามารถในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ซึ่งระบบการดูแล ช่วยเหลือนักเรียนเป็นกระบวนการหนึ่งในเชิงการบริหารที่สำคัญ สถานศึกษาทุกแห่งต้องดำเนินงาน อย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาระดับขั้นพื้นฐานได้ดำเนินงานระบบการดูแล ช่วยเหลือนักเรียนและกำหนดจุดเน้น การพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็น แนวทางสู่การปฏิบัติ ในปี พ.ศ. 2566 ซึ่งเป็นปีแห่งการดูแลช่วยเหลือนักเรียน คุ้มครอง ห่วงใย เพื่อความ ปลอดภัยของนักเรียน (ศูนย์เฉพาะกิจคุ้มครองและช่วยเหลือเด็กนักเรียน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาระดับ ขั้นพื้นฐาน, 2566)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร ได้มอบนโยบายให้สถานศึกษาทุกแห่งในสังกัด ดำเนินงาน ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างต่อเนื่อง สนับสนุนส่งเสริมให้จัดกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ การเยี่ยมบ้าน นักเรียน การจัดประชุมผู้ปกครองนักเรียน การเสริมสร้างทักษะชีวิต การพัฒนาวินัยเชิงบวก การเสริมสร้าง คุณธรรมจริยธรรมนักเรียน โดยมุ่งพัฒนานักเรียนในทุกระดับให้มีสมรรถนะและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตามเจตนารมณ์และจุดมุ่งหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 เนื่องด้วย สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา-2019 ในช่วงปี พ.ศ. 2564 เป็นอุสรรคในการ ดำเนินการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ส่งผลให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร และโรงเรียน ต้องมีการวางแผนปรับปรุงหาแนวทาง และวิธีการในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ที่ได้รับผลกระทบและเปลี่ยนแปลงไป โดยการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล มาใช้ในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน แต่การดำเนินงานยังไม่เป็นระบบ ทีมนำ ทีมประสาน และทีมทำ ยังไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเองตามขอบข่ายระบบดูแลช่วยเหลือเด็กนักเรียน ขาดการนิเทศ ติดตาม ประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนการดำเนินงานระบบดูแล ช่วยเหลือเด็กนักเรียน 5 ชั้น คือ การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล การคัดกรองนักเรียน การป้องกันและแก้ไข

ปัญหา การพัฒนาและส่งเสริมนักเรียน และการส่งต่อ ส่งผลให้การดำเนินงานของระบบดูแลช่วยเหลือ นักเรียนในยุคชีวิตวิถีใหม่ ของแต่ละโรงเรียนยังไม่ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายของโรงเรียน และ เป้าหมายของสำนักงานเขตพื้นที่ศึกษามัธยมศึกษาสกลนครเท่าที่ควร ปัจจุบันเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นส่วนหนึ่ง ในการผลักดันให้ผู้เรียนมีการใช้นวัตกรรมต่าง ๆ มากยิ่งขึ้นส่งผลให้มีการนำมาใช้ในการศึกษาอย่างกว้างขวาง เป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการศึกษาทั้งเป็นสื่อกลางในการเรียนรู้ ในการเข้าถึงองค์ความรู้ สู่การจัดการ ศึกษา ยุทธศาสตร์และสังคมดิจิทัล ในด้านการศึกษา นำมาใช้เพื่ออำนวยความสะดวกในการจัด การเรียนการสอน โดยการนำสื่อดิจิทัลรูปแบบต่าง ๆ มาใช้เป็นเครื่องมือในการเพิ่มประสิทธิภาพการเรียน การสอน รวมถึงการบริหารการศึกษา เทคโนโลยีดิจิทัลมีผลกระทบต่อการบริหารงานของสถานศึกษา ในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการบริหารงานวิชาการ การจัดการเรียนการสอน

การบริหารทรัพยากรบุคคล การบริหารอาคาร สถานที่และสภาพแวดล้อม การบริหารกิจการ นักเรียน และการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ซึ่งงานของสถานศึกษาในทุกด้านจะต้องมีระบบจัดการ ฐานข้อมูลของสถานศึกษา เพื่อการตัดสินใจในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา จึงมีความจำเป็น อย่างยิ่งที่ต้องใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มาใช้ในการสร้างระบบฐานข้อมูลเพื่อการบริหาร จัดการ และการจัดการความรู้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ประโยชน์และความสำคัญของเทคโนโลยี บริหารการศึกษา การใช้เทคโนโลยีบริหารการศึกษาของผู้บริหารการศึกษาระดับต่าง ๆ นั้นก็เพื่อให้ งานต่าง ๆ ที่ต้องรับผิดชอบสำเร็จได้ตามเป้าหมายของสถานศึกษา (กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและ การสื่อสาร, 2559)

จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยในฐานะผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร มีความสนใจศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของ การบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของโรงเรียน สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร เพื่อให้ผู้บริหารการศึกษาระดับเขตพื้นที่การศึกษา ผู้บริหาร สถานศึกษา ครูผู้รับผิดชอบระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ครูที่ปรึกษา ครูแนะแนว และบุคลากรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ในโรงเรียน ให้สามารถขับเคลื่อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลต่อนักเรียน ให้มีทักษะชีวิตที่ดี มีความรู้ ความสามารถ และทักษะจำเป็น ได้รับการส่งเสริมพัฒนาเต็มตามศักยภาพ ส่งเสริมให้นักเรียน รู้จักตนเอง และสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีทักษะชีวิต สามารถหลีกเลี่ยงป้องกัน อันตรายและพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์เป็นคณดี ของครอบครัว ชุมชน และสังคม ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของการบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร
2. เพื่อศึกษาสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร
3. เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นของการบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน ด้วยวิธีการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร ปีการศึกษา 2566 จำนวน 45 โรงเรียน ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 45 คน รองผู้อำนวยการสถานศึกษา จำนวน 94 คน ครู จำนวน 2,276 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร ปีการศึกษา 2566 จำนวน 45 โรงเรียน โรงเรียนละ 5 คน รวมจำนวน 225 คน มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) โดยการกำหนดคุณสมบัติเป็นผู้นำที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา รองผู้อำนวยการสถานศึกษา ครูผู้รับผิดชอบงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ครูที่ปรึกษา และครูแนะแนว ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร

1.3 กลุ่มผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้รับผิดชอบงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โรงเรียนละ 2 คน ของโรงเรียนที่ปฏิบัติเป็นเลิศด้านการบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน จำนวน 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนโพธิแสนวิทยา โรงเรียนโพนงามศึกษา และโรงเรียนสกลราชวิทยานุกูล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร

2. เครื่องมือในการวิจัย

2.1 แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โรงเรียนที่มีการปฏิบัติเป็นเลิศด้านบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร

2.2 แบบสอบถามสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

มัธยมศึกษาสกลนคร แบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 60 ข้อ โดยการนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้รับผิดชอบงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนที่มีการปฏิบัติเป็นเลิศ มาใช้ในการสร้างข้อคำถามของแบบสอบถาม

3. การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบคุณภาพแบบสอบถามสภาพปัจจุบัน และสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร ซึ่งแบบสอบถามสภาพปัจจุบัน มีค่า IOC ระหว่าง 0.80 – 1.00 มีค่าอำนาจจำแนกระหว่าง 0.31 - 0.78 มีค่าความเชื่อมั่น (α) เท่ากับ 0.95 และแบบสอบถามสภาพที่พึงประสงค์ มีค่า IOC ระหว่าง 0.80 – 1.00 มีค่าอำนาจจำแนกระหว่าง 0.30 - 0.79 และมีค่าความเชื่อมั่น (α) เท่ากับ 0.96

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยยื่นเสนอขอรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ขอหนังสือขอความร่วมมือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพายัพ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ส่งหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ระบบสแกนคิวอาร์โค้ด เพื่อตอบแบบสอบถามผ่าน google form ใช้เวลา 15 วัน และส่งหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้รับผิดชอบงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โรงเรียนละ 1 วัน ใช้เวลา 3 วัน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 ข้อมูลจากแบบสอบถามใช้การหาค่าเฉลี่ย (\bar{x}) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และค่าดัชนีความต้องการจำเป็น PNIModified (Modified Priority Need index , PNI) โดยใช้สูตร ดังนี้

$$PNI_{\text{modified}} = \frac{I - D}{D}$$

5.2 ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

การศึกษาสภาพปัจจุบันสภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร ผลปรากฏดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และค่าดัชนีความต้องการจำเป็นของการบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร

การดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์			PNI ^{modified} (ลำดับ)
	\bar{x}	S.D.	ระดับ	\bar{x}	S.D.	ระดับ	
1. ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล	3.44	0.59	ปานกลาง	4.54	0.40	มากที่สุด	0.326 (4)
2. ด้านการคัดกรองนักเรียน	3.30	0.42	ปานกลาง	4.39	0.44	มาก	0.331 (3)
3. ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหา	3.23	0.55	ปานกลาง	4.45	0.50	มาก	0.380 (1)
4. ด้านการพัฒนาและส่งเสริมนักเรียน	3.42	0.40	ปานกลาง	4.57	0.64	มากที่สุด	0.355 (2)
5. ด้านการส่งต่อ	3.45	0.48	ปานกลาง	4.48	0.38	มาก	0.308 (5)
รวม	3.37	0.49	ปานกลาง	4.49	0.47	มาก	0.340

จากตารางที่ 1 พบว่า สภาพปัจจุบันของการบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.37$) เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการส่งต่อ ($\bar{x} = 3.45$) ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ($\bar{x} = 3.44$) ด้านการพัฒนาและส่งเสริมนักเรียน ($\bar{x} = 3.42$) ด้านการคัดกรองนักเรียน ($\bar{x} = 3.30$) และด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหา ($\bar{x} = 3.23$) ตามลำดับ

สภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.49$) เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการพัฒนาและส่งเสริมนักเรียน ($\bar{x} = 4.57$) ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ($\bar{x} = 4.54$) ด้านการส่งต่อ ($\bar{x} = 4.48$) ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหา ($\bar{x} = 4.45$) และด้านการคัดกรองนักเรียน ($\bar{x} = 4.39$) ตามลำดับ

ลำดับความต้องการจำเป็นของการบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร โดยรวมอยู่มีค่า PNI^{modified} = 0.340 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับความต้องการจำเป็นจากมากไปหาความต้องการน้อย พบว่า ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหา (PNI^{modified} = 0.380) ด้านการพัฒนาและส่งเสริมนักเรียน (PNI^{modified} = 0.355) ด้านการคัดกรองนักเรียน (PNI^{modified} = 0.331) ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล (PNI^{modified} = 0.329) และด้านการส่งต่อ (PNI^{modified} = 0.308) ตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพพึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร พบว่า สภาพปัจจุบันโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง รายด้านทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการส่งต่อ ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ด้านการพัฒนาและส่งเสริมนักเรียน ด้านการคัดกรองนักเรียน และด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหา ตามลำดับ สภาพที่พึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับมาก รายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการพัฒนาและส่งเสริมนักเรียน ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ด้านการส่งต่อ ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหา และด้านการคัดกรองนักเรียน ตามลำดับ และค่าดัชนีความต้องการจำเป็นโดยรวมมีค่าเท่ากับ 0.340 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับความต้องการจำเป็นจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหา ด้านการพัฒนาและส่งเสริมนักเรียน ด้านการคัดกรองนักเรียน ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล และด้านการส่งต่อ ตามลำดับ โดยด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหา นักเรียนมีความต้องการจำเป็นสูงสุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูในบางโรงเรียนยังขาดความรู้ความเข้าใจในการนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาช่วยในการบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ทำให้ไม่สามารถดำเนินงานตามขั้นตอนหรือตามแผนที่วางไว้ได้ นอกจากนี้ยังมีสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกเกี่ยวกับเทคโนโลยีดิจิทัล ได้แก่ 1) คลาวด์คอมพิวเตอร์ ซึ่งเป็นหน่วยเก็บข้อมูลและประมวลผล เช่น ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนออนไลน์ , Google form , Google doc 2) เครือข่ายสังคมออนไลน์ เช่น Line, Facebook, Zoom, Google meet และ 3) เครื่องมือสื่อสาร เช่น โทรศัพท์มือถือ Tablet ตลอดจนสัญญาณอินเทอร์เน็ต ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการบริหารจัดการ นอกจากนี้สภาพความเป็นอยู่ของผู้ปกครองนักเรียนบางส่วน ก็เป็นอุปสรรคในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ในการประสานงานให้ความร่วมมือ ดำเนินงานตามขั้นตอนการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เช่น การกรอกข้อมูลพื้นฐานของนักเรียน หรือการเยี่ยมบ้านนักเรียนผ่านระบบออนไลน์ เพื่อรวบรวมข้อมูลนักเรียนสำหรับดำเนินการคัดกรองนักเรียน อีกทั้งในด้านป้องกันและแก้ไขปัญหา บางกรณีการดำเนินการผ่านระบบออนไลน์ก็ไม่สามารถดำเนินการได้ทุกรณี ยังมีความจำเป็นที่ต้องมีการเชิญผู้เกี่ยวข้องมาปรึกษาหารือ และดำเนินการปรับปรุงแก้ไขปัญหานักเรียนร่วมกันที่โรงเรียน เพราะปัญหาบางอย่างของนักเรียนมีความละเอียดอ่อน กระทบกับความรู้สึกของนักเรียนและผู้ปกครอง ต้องมีการพูดคุย ปรึกษาหารือกัน ด้านการพัฒนาและส่งเสริมนักเรียนสามารถดำเนินการได้ในส่วนของการส่งเสริมด้านวิชาการ สำหรับด้านดนตรี กีฬา อาชีพ หรือด้านอื่น ๆ ยังมีข้อจำกัดบางอย่าง และด้านการส่งต่อ สามารถดำเนินการได้สะดวกรวดเร็ว ทันทีที่ เมื่อต้องการดำเนินการประสานงานด้านข้อมูลสารสนเทศหรือช่วยเหลือนักเรียนเบื้องต้นผ่านระบบออนไลน์ เช่น การส่งต่อให้นักจิตวิทยาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร เพื่อให้คำปรึกษานักเรียน

ทำให้ประหยัดเวลา ประหยัดค่าใช้จ่ายในการเดินทาง แต่บางกรณีการส่งต่อก็ยังมีข้อจำกัดไม่สามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลได้ทุกกรณี ในด้านบุคลากรครูมีภาระหน้าที่หลักคือ การสอนและยังมีหน้าที่พิเศษอื่น ๆ ค่อนข้างมาก ทำให้ครูมีเวลาในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนได้น้อยลง ซึ่งในการดำเนินการดูแลช่วยเหลือ นักเรียนครูควรให้ความเอาใจใส่กับนักเรียนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะด้านการป้องกันและแก้ไข ปัญหา นักเรียนกลุ่มเสี่ยง/มีปัญหานั้น จำเป็นอย่างมากที่ต้องให้ความดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด หาวิธีการช่วยเหลือทั้งการป้องกันและการแก้ไขปัญหา โดยไม่ปล่อยปะละเลยนักเรียนจนกลายเป็นปัญหาของสังคม การสร้างภูมิคุ้มกัน การป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียน จึงเป็นภาระงานที่ยิ่งใหญ่และมีคุณค่าอย่างมาก ในการพัฒนาให้นักเรียนเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพของสังคมต่อไป ซึ่งการป้องกันและการแก้ไขปัญหา ให้กับนักเรียนนั้นมีหลายเทคนิค วิธีการ แต่สิ่งที่ครูที่ปรึกษา จำเป็นต้องดำเนินการมี อย่างน้อย 2 ประการ คือ การให้คำปรึกษาเบื้องต้น และการจัดกิจกรรมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา (สำนักวิชาการและมาตรฐาน การศึกษา, 2552) แต่เนื่องจากสภาพปัจจุบันของโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษาสกลนคร ประสบปัญหาและมีข้อจำกัดในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนอยู่หลาย ประการ เช่น ครูแนะแนวไม่เพียงพอ หรือไม่มีเลยในบางโรงเรียน ครูที่ทำหน้าที่ครูแนะแนวส่วนใหญ่ไม่ได้ จบการศึกษาด้านการแนะแนวโดยตรง มีความรู้หรือประสบการณ์ด้านการแนะแนวน้อย ครูมีภาระงานมาก ทำให้การดูแลช่วยเหลือนักเรียนทำได้ไม่เต็มที่และไม่เป็นระบบ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้น พื้นฐาน, 2562) ส่งผลให้การบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนขาดความเข้มแข็ง กอปรกับสังคม ปัจจุบันที่อ่อนแอ ปัญหาเด็กและเยาวชนที่ทวีความรุนแรงและซับซ้อนยิ่งขึ้นยากต่อการให้ความช่วยเหลือ รวมทั้งการป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียนต้องอาศัยความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ส่งผลทำให้การบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ไม่ประสบผลสำเร็จตามที่พึงประสงค์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญเลิศ ทัดเทียม (2557) ที่ได้ศึกษาความต้องการจำเป็นในการพัฒนางาน ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนคลองหาดพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 7 พบว่า ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียน มีความต้องการจำเป็นมากที่สุด โดยได้ให้ข้อเสนอแนะ ต่อการดำเนินงานด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียนเรียงตามลำดับ ได้แก่ การกำกับ ติดตาม ป้องกัน ปัญหาที่จะเกิดขึ้นของนักเรียนอย่างใกล้ชิด ครูให้ความเข้าใจและพูดคุยกับนักเรียนให้มากขึ้น ครูต้อง ทำความเข้าใจปัญหาของนักเรียนและวางแผนทางในการแก้ไขและประสานความร่วมมือกับทุกฝ่ายเพื่อป้องกัน และแก้ไขปัญหานักเรียน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ญัฐพรณ แสงน้ำผึ้ง (2562) ที่ได้ศึกษาแนวทางการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 2 พบว่า ปัญหาการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านที่มีปัญหามากที่สุดคือ ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหา โดยได้เสนอแนวทางการดำเนินงานในการป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียน ได้แก่ การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเชิญผู้เชี่ยวชาญ

มาให้ความรู้เกี่ยวกับเทคนิควิธีการให้คำปรึกษาแก่ครูที่ปรึกษา ประชุมชี้แจงให้ผู้ปกครองรับทราบนโยบายในการป้องกันและแก้ไขปัญหาร่วมกันกับคณะครูในโรงเรียน ร่วมกันปรึกษาหารือ หาวิธีการป้องกันและแก้ไขปัญหามีการตั้งกลุ่มไลน์ระหว่างครูที่ปรึกษาและผู้ปกครองในการกำกับ ติดตาม ดูแลนักเรียน จัดโครงการ/กิจกรรมป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียนกับหน่วยงานภายนอก สอดคล้องกับงานวิจัยของแดนไพโร สีมาคาม (2564) ได้พัฒนากลยุทธ์การดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพสำหรับโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่า สภาพปัจจุบันอยู่ในระดับปานกลาง สภาพที่คาดหวังโดยรวมอยู่ในระดับมาก ความต้องการจำเป็นในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีค่าดัชนีของความต้องการจำเป็นโดยรวมเท่ากับ 0.302 เรียงตามลำดับความต้องการจำเป็นจากมากไปน้อย ดังนี้ ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียน ด้านการส่งต่อ ด้านการคัดกรองนักเรียน ด้านการส่งเสริมและพัฒนานักเรียน และด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล สอดคล้องกับงานวิจัยของ แพรพลอย พัฒนะแสง (2565) ได้ศึกษาการพัฒนาแนวทางการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 3 พบว่า สภาพปัจจุบันปัจจุบันของการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 3 โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง สภาพที่พึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับมาก และยังสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2559) ที่กล่าวว่า การดูแลช่วยเหลือนักเรียน ครูควรให้ความเอาใจใส่กับนักเรียนทุกคนอย่างเท่าเทียมกันแต่สำหรับนักเรียนกลุ่มเสี่ยงและกลุ่มมีปัญหา นั้น จำเป็นอย่างมากที่ต้องให้ความดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดและหาวิธีการช่วยเหลือทั้งการป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียน โดยไม่ปล่อยปละละเลยนักเรียนจนกลายเป็นปัญหาของสังคม การสร้างภูมิคุ้มกัน การป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียนจึงเป็นภาระงานที่ยิ่งใหญ่และมีคุณค่าอย่างมากในการพัฒนาให้นักเรียนเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพของสังคมต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

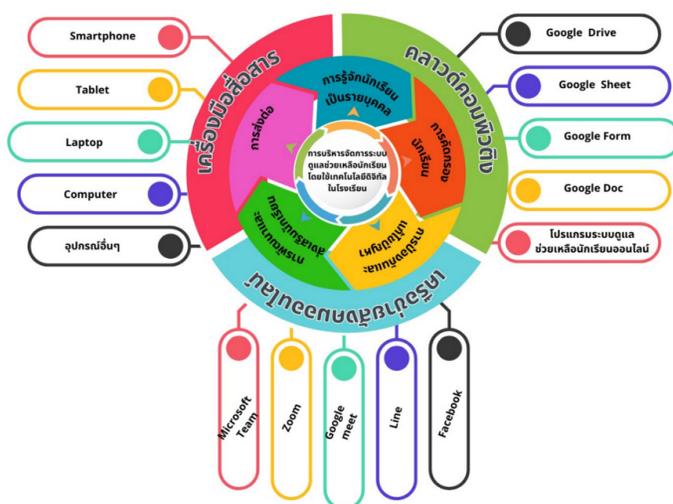
ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้รับผิดชอบระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ครูที่ปรึกษา และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ต้องกำหนดนโยบาย แนวปฏิบัติ โครงการ/กิจกรรม ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหามาให้สอดคล้องกับความพร้อมของคลาวด์คอมพิวเตอร์ เครือข่ายสังคมออนไลน์ และอุปกรณ์สื่อสาร ของโรงเรียน ผู้ปกครองนักเรียน ตลอดจนภาคีเครือข่ายทั้งภายในและภายนอก เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการการบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในครั้งต่อไป

ควรทำวิจัยในการพัฒนารูปแบบ แนวทาง หรือกลยุทธ์การบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือ นักเรียนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลให้มีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และมีประสิทธิภาพ โดยใช้ข้อมูล จากผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการบริหารจัดการระบบ ดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา สกลนคร

องค์ความรู้ใหม่

จากการทำวิจัยทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ คือ ทำให้ทราบสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และ ความต้องการจำเป็น เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้ เทคโนโลยีดิจิทัล โดยการบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนทั้ง 5 ขั้นตอน สามารถนำเทคโนโลยี ดิจิทัล ได้แก่ คลาวด์คอมพิวเตอร์ เครือข่ายสังคมออนไลน์ และเครื่องมือสื่อสารมาใช้ในการบริหารจัดการ ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนได้ เพื่อให้เกิดความสะดวก รวดเร็ว ประหยัดทรัพยากร ทำให้ผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ ทีมนำ (ผู้บริหารสถานศึกษา) ทีมประสาน (หัวหน้างานกิจกรรมนักเรียน ครูผู้รับผิดชอบงานระบบดูแล ช่วยเหลือนักเรียน) และทีมทำ (ครูที่ปรึกษา ครูแนะแนว ครูอนามัยโรงเรียน) ตลอดจนภาคีเครือข่าย ทั้งภายในและภายนอกที่เกี่ยวข้อง ดำเนินงานได้อย่างสอดคล้องกับบริบท ความพร้อมของแต่ละ สถานศึกษา อย่างมีประสิทธิภาพ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. (2559). แผนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. กรุงเทพฯ: กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.
- ณัฐพรรณ แสงน้ำผึ้ง. (2562). แนวทางการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 2. (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต). นครสวรรค์: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- แดนไพร สีมาคม. (2564). กลยุทธ์การดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพสำหรับโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- บุญเลิศ ทัดเทียม. (2557). ความต้องจำเป็นในการพัฒนางานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนคลองหาดพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 7. (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- แพรวพลอย พัฒนแสง. (2565). การพัฒนาแนวทางการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 3. (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ศูนย์เฉพาะกิจคุ้มครองและช่วยเหลือนักเรียนสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2566). คู่มือการคุ้มครองและช่วยเหลือเด็กนักเรียน. กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2559). การพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน. กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2552). เอกสารสรุปย่อองค์ความรู้สำหรับการพัฒนาทีมงานขับเคลื่อนระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนเพื่อการก้าวอย่างยั่งยืน ปี 2552 ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน หลักการ แนวคิด และทิศทางในการดำเนินงาน. กรุงเทพฯ: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.

การประเมินโครงการโรงเรียนสุจริตของโรงเรียนบ้านซับสนุ่น
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2
An Evaluation of Upright School Project at Bansubsanoon School Under
Saraburi Primary Educational Service Area Office 2

อมรเทพ มุลสุตร์¹ และ ปาริชาติ บัวเจริญ²

มหาวิทยาลัยพายัพ^{1,2}

Amornteb moonlasoot¹ and Parichat Buacharoen²

Payap University^{1,2}

Corresponding Author, Email: parichat_b@payap.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ประเมินโครงการโรงเรียนสุจริตของโรงเรียนบ้านซับสนุ่น โดยประยุกต์ใช้การประเมินรูปแบบชิโมเดล ประกอบด้วย ด้านบริบท ด้านปัจจัยเบื้องต้น ด้านกระบวนการ และด้านประสิทธิผล และ 2) หาแนวทางการส่งเสริมการจัดกิจกรรม ตามโครงการโรงเรียนสุจริตโรงเรียนบ้านซับสนุ่น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้รับผิดชอบกิจกรรม ครูผู้ร่วมกิจกรรม คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครองนักเรียนระดับชั้นปฐมวัย ผู้ปกครองนักเรียนระดับประถมศึกษา ผู้ปกครองนักเรียนมัธยมศึกษา ตอนต้น ผู้บริหารระดับเขตพื้นที่การศึกษา และศึกษานิเทศก์ผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนสุจริต รวมทั้งสิ้น 246 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบประเมิน และแบบสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลการประเมินด้านบริบทและด้านกระบวนการ ในภาพรวมมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด ส่วนผลการประเมินด้านปัจจัยเบื้องต้นและด้านประสิทธิผล ในภาพรวมมีความเหมาะสมในระดับมาก

* ได้รับบทความ: 11 ธันวาคม 2566; แก้ไขบทความ: 30 มีนาคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 31 มีนาคม 2567

2. แนวทางการส่งเสริมการจัดกิจกรรม ตามโครงการโรงเรียนสุจริตโรงเรียนบ้านซับสนุ่น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2 คือ 1) โรงเรียนควรศึกษาวัตถุประสงค์ หลักการ และวิธีการดำเนินงานตามโครงการให้เข้าใจอย่างชัดเจน เพื่อให้ได้ปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน ส่งผลกระทบต่อผลการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ 2) โรงเรียนควรแต่งตั้งผู้รับผิดชอบหรือจำนวนผู้รับผิดชอบให้เหมาะสมกับกิจกรรม และบูรณาการกิจกรรมต่าง ๆ ที่สามารถทำร่วมกันได้ เพื่อลดระยะเวลาหรือการปฏิบัติงานซ้ำซ้อน 3) โรงเรียนควรประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมมีความสอดคล้องกับบริบท ของโรงเรียนและชุมชน 4) โรงเรียนควรจัดกิจกรรมต่าง ๆ บูรณาการกับรายวิชาในการเรียน เพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การประเมินโครงการ; โรงเรียนสุจริต; รูปแบบประเมินชิป

Abstract

The objectives of this research were to evaluate the Upright School Project at Bansubsanoon school under the jurisdiction of Saraburi Primary Educational Service Area Office 2, by applying CIPP model which consisted of context, input, process and effectiveness. The second objective sought to identify strategies for promoting activities according to the upright school project. The study involved a total of 246 participants which included school administrators, teachers, school board, students' guardians, administrators of educational service area and the supervisor who is project responsible person. The tools used to collect data are assessments and interviews. Data analysis using basic statistics including percentage, mean, standard deviation and content analysis.

The research results were shown:

1. The evaluation of context and process, overall, it is appropriate at the highest level. As for the results of the evaluation of input and effectiveness, overall, it is appropriate at a high level.

2. Guidelines for promoting activities according to the Upright School Project at Bansubsanoon school under the jurisdiction of Saraburi Primary Educational Service Area Office 2 are 1) The school should study their objectives, principles and methods for

implementing the project is clearly understood, in order to act in the same direction affecting the results of operations to meet the objectives. 2) The school should appoint a responsible person or the number of responsible persons appropriate to the activity and integrate various activities that can be done together to reduce time or redundant work. 3) The school should coordinate with relevant agencies, takes part in project implementation so that activities are consistent with the context of the school and community. 4) The school should organize various activities integrated with study subjects, to achieve sustainable development of student characteristics.

Keywords: Project Evaluation; Upright School Project; CIPP Assessment Model

บทนำ

พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช “...ความซื่อสัตย์สุจริต เป็นพื้นฐานของความดีทุกอย่าง เด็ก ๆ จึงต้องฝึกฝนอบรมให้เกิดขึ้น มีในตนเอง เพื่อจักได้เติบโตขึ้นเป็นคนดีมีประโยชน์ และมีชีวิตที่สะอาด ที่เจริญมั่นคง...”พระราชทานเพื่อเชิญลงพิมพ์ในหนังสือวันเด็ก ปี พ.ศ. 2531

จากสถานการณ์ปัญหาการคอร์รัปชันที่เพิ่มทวีความรุนแรงในสังคมไทยดังกล่าว สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) จึงได้จัดทำยุทธศาสตร์แห่งชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต การเสริมสร้าง และพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล ให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีการดำเนินชีวิตในสังคมไทย โดยสร้างกระบวนการเรียนรู้ปลูกฝังจิตสำนึก ค่านิยม วัฒนธรรมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลแก่เยาวชน และประชาชนทุกระดับอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งพัฒนาภาวะความเป็นผู้นำประชาธิปไตยที่มีคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาล ในสังคมทุกระดับเพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีในสังคม นอกจากนี้สำนักวิจัยและพัฒนากระบวนการบุคคลยังได้กำหนดวิสัยทัศน์ประเทศไทยไว้ว่า “ประเทศไทยใสสะอาด ไทยทั้งชาติต้านทุจริต” (Zero Tolerance & Clean Thailand) มีพันธกิจคือ สร้างวัฒนธรรมต่อต้านการทุจริต ยกย่องธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการทุกภาคส่วนแบบบูรณาการ และปฏิรูปกระบวนการป้องกันและปราบปรามการทุจริตทั้งระบบให้มีมาตรฐานสากล (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2558 : 8) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในฐานะเป็นองค์กรที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาของเยาวชนส่วนใหญ่ของประเทศ จึงอนุมัติให้สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษาดำเนินโครงการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาลในสถานศึกษา “ป้องกันการทุจริต” (โรงเรียนสุจริต) โดยให้ความสำคัญกับการเตรียมการด้านการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในสถานศึกษา เพื่อวางรากฐานการปลูกฝังจิตสำนึกซึ่งเป็นกลไกในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตของประเทศชาติ (สำนักวิจัยและพัฒนากระบวนการบุคคล สำนักงานข้าราชการพลเรือน, 2560 : 8)

โครงการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาลในสถานศึกษา (โครงการโรงเรียนสุจริต) เป็นโครงการที่เกิดจากการบูรณาการความร่วมมือระหว่างสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) กับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) เพื่อตอบสนองต่อแผนปฏิบัติการต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบ ซึ่งปัจจุบันเป็นระยะที่ 6 (พ.ศ.2565 - 2570) โดยได้ใช้แผนฯ เป็นเครื่องมือสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปกำหนดแนวทางการป้องกันและปราบปรามการทุจริตประพฤติมิชอบ ให้สอดคล้องกับการพัฒนาตามแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็น (21) การต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบ (พ.ศ. 2561 - 2580) เพื่อขับเคลื่อนจากนโยบายสู่การปฏิบัติ ให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี มีพันธกิจในการสร้างวัฒนธรรมต่อต้านการทุจริต ยกระดับธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการทุกภาคส่วนแบบบูรณาการและปฏิรูปกระบวนการป้องกันและปราบปรามการทุจริตทั้งระบบ ให้มีมาตรฐานสากลในการพัฒนาผู้บริหาร ครู และนักเรียน ให้เกิดคุณลักษณะ 5 ประการของโรงเรียนสุจริต ได้แก่ ทักษะกระบวนการคิด มีวินัย ซื่อสัตย์สุจริต อยู่อย่างพอเพียง และจิตสาธารณะ โดยดำเนินการตามแนวทางของปฏิญญาโรงเรียนสุจริตทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการป้องกัน ด้านการปลูกฝัง และด้านการสร้างเครือข่าย (สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, 2558)

โรงเรียนบ้านซับสนุ่น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2 ได้เข้าร่วมโครงการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาลในสถานศึกษา (โครงการโรงเรียนสุจริต) ในปีการศึกษา 2565 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปลูกฝังค่านิยมความซื่อสัตย์ สุจริตในสถานศึกษา การปลูกจิตสำนึก ทักษะกระบวนการคิด มีวินัย ซื่อสัตย์ อยู่อย่างพอเพียง จิตสาธารณะ ยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรม แก่นักเรียน ครู ผู้บริหาร บุคลากรทางการศึกษาและ สร้างเครือข่ายความซื่อสัตย์สุจริตระหว่างโรงเรียน พัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ ชุมชนแนวปฏิบัติการเรียนรู้อย่างเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งโครงการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาลในสถานศึกษา (โครงการโรงเรียนสุจริต) มีโรงเรียนที่เข้าร่วมมาตรฐานโรงเรียนสุจริตโดย ปิยะมาศ ฉายชูวงศ์ (2560) ได้ทำวิจัยเรื่อง การประเมินโครงการโรงเรียนสุจริตของโรงเรียนบ้านประดู่งาม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 5 โดยประยุกต์ใช้การประเมินผลรูปแบบซิโม่เดลใน 5 ด้าน คือ ด้านบริบท ด้านปัจจัยเบื้องต้น ด้านกระบวนการ ด้านประสิทธิผล และด้านผลกระทบ โรงเรียนบ้านประดู่งาม จังหวัดนครราชสีมา ได้นำแนวคิดการประเมินโครงการของ สตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam) เพื่อนำผลการประเมินไปใช้ในการพัฒนาปรับปรุงในการดำเนินงานโครงการ ในครั้งต่อไปให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังนั้นผู้วิจัยในฐานะข้าราชการครูผู้รับผิดชอบโครงการ จึงมีความสนใจที่จะศึกษาและประเมินโครงการโรงเรียนสุจริตของโรงเรียนบ้านซับสนุ่น จากการศึกษา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้ การประเมินผลรูปแบบซิโม่เดล 4 ด้าน คือ ด้านบริบท ด้านปัจจัยเบื้องต้น ด้านกระบวนการ ด้านประสิทธิผล เพื่อประเมินโครงการโรงเรียนสุจริตของโรงเรียนบ้านซับสนุ่นว่าบรรลุวัตถุประสงค์ตามโครงการหรือไม่ ปัจจัยเบื้องต้นและกระบวนการดำเนินงาน

ของโครงการมีความเหมาะสมระดับใด รวมทั้งโครงการเกิดปัญหาหรืออุปสรรคใดในการดำเนินกิจกรรม เพื่อจะได้นำผลการประเมินไปเป็นข้อมูลสารสนเทศเสนอต่อผู้บังคับบัญชาเพื่อนำผลการศึกษาไปใช้ในการวางแผนและพัฒนาการดำเนินงาน เพื่อหาแนวทางการส่งเสริมการจัดกิจกรรม ตามโครงการโรงเรียนสุจริตต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประเมินโครงการโรงเรียนสุจริตของโรงเรียนบ้านซับสนุ่น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2 โดยประยุกต์ใช้การประเมินรูปแบบชิปโมเดล ทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านบริบท ด้านปัจจัยเบื้องต้น ด้านกระบวนการและด้านประสิทธิผล
2. เพื่อหาแนวทางการส่งเสริมการจัดกิจกรรม ตามโครงการโรงเรียนสุจริตโรงเรียนบ้านซับสนุ่น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยการประเมินโครงการโรงเรียนสุจริตของโรงเรียนบ้านซับสนุ่น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2 จังหวัดสระบุรี โดยประยุกต์ใช้รูปแบบการประเมินชิปโมเดลของสตัฟเฟิลบีม ซึ่งมีวิธีการดำเนินการ มีรายละเอียด ดังนี้

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

การประเมินโครงการโรงเรียนสุจริตของโรงเรียนบ้านซับสนุ่นครั้งนี้ ได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยรวมทั้งสิ้น 246 คน โดยเลือกแบบเจาะจง ได้แก่

1. บุคลากรในโรงเรียนบ้านซับสนุ่น ตำบลบ้านซับสนุ่น อำเภออมกเหล็ก จังหวัดสระบุรี จำนวน 26 คน ประกอบด้วย 1) ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 1 คน 2) ครูผู้รับผิดชอบกิจกรรม จำนวน 5 คน 3) ครูผู้ร่วมกิจกรรม จำนวน 20 คน
2. ชุมชนผู้รับบริการของโรงเรียนบ้านซับสนุ่น ตำบลบ้านซับสนุ่น อำเภออมกเหล็ก จังหวัดสระบุรี จำนวน 215 คน ประกอบด้วย 1) คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 14 คน 2) ผู้ปกครองนักเรียนระดับชั้นปฐมวัย จำนวน 37 คน 3) ผู้ปกครองนักเรียนระดับประถมศึกษา จำนวน 115 คน 4) ผู้ปกครองนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 49 คน
3. ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์แนวทางการส่งเสริมการจัดกิจกรรมตามโครงการ จำนวน 5 คน ประกอบด้วย 1) ผู้บริหารระดับเขตพื้นที่การศึกษา จำนวน 3 คน 2) ศึกษาพิเศษผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนสุจริต จำนวน 2 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วยแบบประเมินมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า และแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโครงการโรงเรียนสุจริตของโรงเรียนบ้านซับสนุ่น โดยมีแบบประเมิน 2 ฉบับ และแบบสัมภาษณ์ 1 ฉบับ ดังนี้

1. แบบประเมินมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 2 ฉบับ คือ

ฉบับที่ 1 เป็นแบบประเมินโครงการโรงเรียนสุจริตของโรงเรียนบ้านซับสนุ่น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2 ซึ่งประเมิน 4 ด้าน คือ 1) ด้านบริบท เพื่อประเมินความสอดคล้องความเป็นไปได้ในการดำเนินโครงการ 2) ด้านปัจจัยเบื้องต้น เพื่อประเมินด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ และด้านวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการดำเนินโครงการ 3) ด้านกระบวนการ เพื่อประเมินการดำเนินการจัดกิจกรรมการวัดประเมินผล ปัญหา อุปสรรคจากการดำเนินโครงการ 4) ด้านประสิทธิผล เพื่อประเมินคุณลักษณะ 5 ประการ ของโรงเรียนสุจริต โดยมีผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้รับผิดชอบกิจกรรม และครูผู้ร่วมกิจกรรม เป็นผู้ตอบแบบประเมิน

ฉบับที่ 2 เป็นแบบประเมินโครงการโรงเรียนสุจริตของโรงเรียนบ้านซับสนุ่น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2 ซึ่งประเมินด้านประสิทธิผล เพื่อประเมินผลที่เกิดขึ้นตามจุดประสงค์ที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนของโครงการและความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการ โดยมีผู้ปกครองและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นผู้ตอบแบบประเมิน

2. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เพื่อหาแนวทางการส่งเสริมการจัดกิจกรรม โครงการโรงเรียนสุจริตของโรงเรียนบ้านซับสนุ่น ใน 4 ด้าน คือ ด้านบริบท ปัจจัยเบื้องต้น กระบวนการ ด้านประสิทธิผล เพื่อนำไปประกอบการพิจารณาให้โครงการนั้น คงอยู่ หรือดำเนินการปรับปรุงแก้ไข และส่งเสริมพัฒนาโครงการในครั้งต่อไป สำหรับสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบประเมิน ผู้วิจัยสร้างแบบสอบถาม ขอความอนุเคราะห์ทำหนังสือถึงผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูล และดำเนินการเก็บข้อมูลของแบบประเมินจากกลุ่มเป้าหมาย ทั้ง 2 ฉบับ นำแบบประเมินมาตรวจสอบความถูกต้อง ดูความครบถ้วนสมบูรณ์ ของการตอบแบบประเมิน และนำข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบประเมินทั้ง 2 ฉบับ มาสรุปประเด็นเพื่อกำหนดข้อคำถามที่จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

2. การสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ โดยผู้วิจัยสัมภาษณ์ด้วยตนเองตามแบบสัมภาษณ์ และบันทึกผล การสัมภาษณ์ด้วยการจดบันทึก

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์หาค่าคุณภาพเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องกับข้อคำถาม (IOC) มีค่าเท่ากับ 1.00
2. การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบประเมิน ผู้วิจัยรวบรวมแบบประเมินที่ได้รับคืนมาตรวจสอบความถูกต้อง ความครบถ้วน ของการกรอกแบบประเมิน และดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบประเมิน วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการแจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละ และข้อมูลเกี่ยวกับการประเมินด้านบริบท ด้านปัจจัยเบื้องต้น ด้านกระบวนการ และด้านประสิทธิผล ในการดำเนินงานโครงการโรงเรียนสุจริตของโรงเรียนบ้านซับสนุ่น ซึ่งประเมินโดยการหาค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
3. ผู้วิจัยรวบรวมแบบสัมภาษณ์ที่ได้จากผู้ทรงคุณวุฒิมาตรวจสอบความถูกต้องความครบถ้วนของการตอบแบบสัมภาษณ์
4. ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ที่รวบรวมครบแล้ว นำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการ สรุปเนื้อหา และนำเสนอประเด็นข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมการจัดกิจกรรมตามโครงการ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาโรงเรียนสุจริตของโรงเรียนซับสนุ่น สระบุรี เขต 2

ผลการวิจัย

1. การประเมินโครงการโรงเรียนสุจริตของโรงเรียนบ้านซับสนุ่น ผู้วิจัยได้สรุปผลตามแบบประเมิน ทั้ง 2 ฉบับ โดยพิจารณาเป็นรายด้าน ทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านบริบท (Context) ด้านปัจจัยเบื้องต้น (Input) ด้านกระบวนการ (Process) และด้านประสิทธิผล (Effectiveness) สรุปได้ ดังนี้
 - 1.1 ด้านบริบท (Context)

ผลการประเมิน ด้านบริบท (Context) ของโครงการตามแบบประเมินของผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้รับผิดชอบกิจกรรมและครูผู้ร่วมกิจกรรม โดยภาพรวม พบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับมากที่สุด คือ วัตถุประสงค์ของโครงการมีความชัดเจน สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด อยู่ในระดับมาก คือ ชุมชนให้การยอมรับกิจกรรมของโครงการโรงเรียนสุจริต
 - 1.2 ด้านปัจจัยเบื้องต้น (Input)

ผลการประเมิน ด้านปัจจัยเบื้องต้น (Input) ของโครงการตามแบบประเมินของผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้รับผิดชอบกิจกรรมและครูผู้ร่วมกิจกรรม โดยภาพรวม พบว่าอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับมากที่สุด คือ สถานที่ในการจัดโครงการโรงเรียนสุจริตมีความพร้อมและเหมาะสม ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด อยู่ในระดับมาก คือ งบประมาณที่ได้รับการจัดสรรในการดำเนินงานโครงการโรงเรียนสุจริตมีความพอเพียง

1.3 ด้านกระบวนการ (Process)

ผลการประเมิน กระบวนการ (Process) ของโครงการตามแบบประเมินของผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้รับผิดชอบกิจกรรมและครูผู้ร่วมกิจกรรม โดยภาพรวม พบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับมากที่สุด มีการแต่งตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบในการบริหารงานและปฏิบัติงานอย่างชัดเจน และมีการประชุมชี้แจงการดำเนินงานแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องก่อน - หลัง การดำเนินโครงการ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด อยู่ในระดับมาก คือ มีการประสานงานในการช่วยเหลือระหว่างโรงเรียนชุมชนหรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง

1.4 ด้านประสิทธิผล (Effectiveness)

ผลการประเมิน ด้านประสิทธิผล (Effectiveness) ของโครงการตามแบบประเมินของผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้รับผิดชอบกิจกรรม ครูผู้ร่วมกิจกรรม ผู้ปกครองนักเรียนระดับชั้นปฐมวัย ผู้ปกครองนักเรียนระดับประถมศึกษา ผู้ปกครองนักเรียนมัธยมศึกษา ตอนต้น และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยภาพรวม พบว่าอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับมากที่สุด คือ ความพึงพอใจต่อโครงการ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด อยู่ในระดับมาก คือ คุณลักษณะทักษะกระบวนการคิด

ตารางที่ 1 สรุปผลการประเมินโครงการโรงเรียนสุจริตโรงเรียนบ้านซับสนุ่น

ด้าน	ระดับความเหมาะสม				
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
ด้านบริบท					☐
ด้านปัจจัยเบื้องต้น				☐	
กระบวนการ					☐
ด้านประสิทธิผล				☐	
โดยรวม					☐

จากตารางที่ 1 สรุปผลการประเมินโครงการโรงเรียนสุจริตของโรงเรียนบ้านซับสนุ่นพบว่า ผลการประเมินด้านบริบท (Context) และ ด้านกระบวนการ (Process) ในภาพรวมมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด ส่วนผลการประเมินด้านปัจจัยเบื้องต้น (Input) และด้านประสิทธิผล (Effectiveness) พบว่า ในภาพรวมมีความเหมาะสมในระดับมาก

2. แนวทางการส่งเสริมการจัดกิจกรรม ตามโครงการโรงเรียนสุจริตโรงเรียนบ้านซับสนุ่น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2 ผู้วิจัยได้สรุปผลจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ โดยพิจารณาเป็นรายด้าน ทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านบริบท (Context) ด้านปัจจัยเบื้องต้น (Input) ด้านกระบวนการ (Process) และด้านประสิทธิผล (Effectiveness) สรุปได้ ดังนี้

2.1 ด้านบริบท โรงเรียนควรวัดวัตถุประสงค์ หลักการและวิธีการดำเนินงานตามโครงการให้เข้าใจอย่างชัดเจน เพื่อให้ผู้รับผิดชอบโครงการ ได้ปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน และจะส่งผลต่อผลการดำเนินงานที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์

2.2 ด้านปัจจัยเบื้องต้น โรงเรียนควรแต่งตั้งผู้รับผิดชอบหรือจำนวนผู้รับผิดชอบให้เหมาะสมกับกิจกรรม บูรณาการกิจกรรมต่าง ๆ ที่สามารถทำร่วมกันได้ และกิจกรรมใกล้เคียงกันเพื่อลดระยะเวลาหรือการปฏิบัติงานซ้ำซ้อน และลดงบประมาณต่าง ๆ ในการดำเนินกิจกรรม

2.3 ด้านกระบวนการ โรงเรียนควรประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และควรให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมมีความสอดคล้องกับบริบท ของโรงเรียนและชุมชนมากที่สุด

2.4 ด้านประสิทธิผล โรงเรียนควรวัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่สามารถบูรณาการเข้าไปในรายวิชาเพื่อความยั่งยืนในการทำกิจกรรม เพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนอย่างยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

จากการประเมินโครงการโรงเรียนสุจริตของโรงเรียนบ้านซับสนุ่น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2 มีประเด็นสำคัญที่ควรนำมาอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

1. ด้านบริบท (Context)

ผลการประเมิน ด้านบริบท (Context) ของโครงการ โดยภาพรวม พบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับ ปิยมาศ ฉายชูวงศ์ (2560) ได้ศึกษาการประเมินโครงการโรงเรียนสุจริตของโรงเรียนบ้านประดู่งาม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 5 พบว่าด้านบริบท โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และยังสอดคล้องกับ จักรกฤษณ์ น้อยคำภา (2565) ได้ศึกษาการประเมินโครงการโรงเรียนปลอดภัยของโรงเรียนอนุบาลมณีราษฎร์คุณาลัย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 2 พบว่า ด้านบริบท โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

2. ด้านปัจจัยเบื้องต้น (Input)

ผลการประเมิน ด้านปัจจัยเบื้องต้น (Input) ของโครงการ โดยภาพรวม พบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับ ปิยมาศ ฉายชูวงศ์ (2560) ได้ศึกษาการประเมินโครงการโรงเรียนสุจริตของโรงเรียนบ้านประดู่งาม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 5 พบว่าด้านปัจจัยเบื้องต้น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุดและยังสอดคล้องกับ พัทธวีพิไล วงศ์ละ (2560) ได้ศึกษาการประเมินโครงการโรงเรียนดีประจำตำบลของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุตรธานีเขต 4 พบว่า ด้านปัจจัยเบื้องต้น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

3. ด้านกระบวนการ (Process)

ผลการประเมิน กระบวนการ (Process) ของโครงการ โดยภาพรวม พบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับ ปิยะมาศ ฉายชูวงษ์ (2560) ได้ศึกษาการประเมินโครงการโรงเรียนสุจริตของโรงเรียนบ้านประดู่งาม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 5 พบว่าด้านกระบวนการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และยังสอดคล้องกับ จักรกฤษณ์ น้อยคำภา (2565) ได้ศึกษาการประเมินโครงการโรงเรียนปลอดภัยของโรงเรียนอนุบาลมณีราษฎร์คุณาลัย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 2 พบว่าด้านกระบวนการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

4. ด้านประสิทธิผล (Effectiveness)

ผลการประเมิน ด้านประสิทธิผล (Effectiveness) ของโครงการ โดยภาพรวม พบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับ ชารดา จิตต์อำมาตย์ (2560) ได้ศึกษาการประเมินโครงการสถานศึกษาแบบอย่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการบริหารจัดการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (สถานศึกษาพอเพียง) ของโรงเรียนเหล่าฝ้ายผดุงวิทย์ จังหวัดหนองคาย พบว่าด้านประสิทธิผล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และยังสอดคล้องกับ พิมพ์วิภา บำรุงทรัพย์ (2561) ได้ศึกษาการประเมินโครงการโรงเรียนปลอดภัยของโรงเรียนอนุบาลราชบุรี โดยใช้รูปแบบการประเมิน CIPPI พบว่าด้านประสิทธิผล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัยในครั้งนี้

1.1 ด้านบริบท โรงเรียนควรศึกษาวัตถุประสงค์ หลักการและวิธีการดำเนินงานตามโครงการ ให้เข้าใจอย่างชัดเจน เพื่อให้ผู้รับผิดชอบโครงการ ได้ปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน และจะส่งผลต่อการดำเนินงานที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์

1.2 ด้านปัจจัยเบื้องต้น โรงเรียนควรแต่งตั้งผู้รับผิดชอบหรือจำนวนผู้รับผิดชอบให้เหมาะสมกับกิจกรรม บูรณาการกิจกรรมต่าง ๆ ที่สามารถทำร่วมกันได้ และกิจกรรมใกล้เคียงกันเพื่อลดระยะเวลา หรือการปฏิบัติงานซ้ำซ้อน และลดงบประมาณต่าง ๆ ในการดำเนินกิจกรรม

1.3 ด้านกระบวนการ โรงเรียนควรประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และควรให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมมีความสอดคล้องกับบริบท ของโรงเรียนและชุมชนมากที่สุด

1.4 ด้านประสิทธิผล โรงเรียนควรจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่สามารถบูรณาการเข้าไปในรายวิชา เพื่อความยั่งยืนในการทำกิจกรรม เพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนอย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินโครงการโรงเรียนสุจริตของโรงเรียนบ้านซับสนุ่น

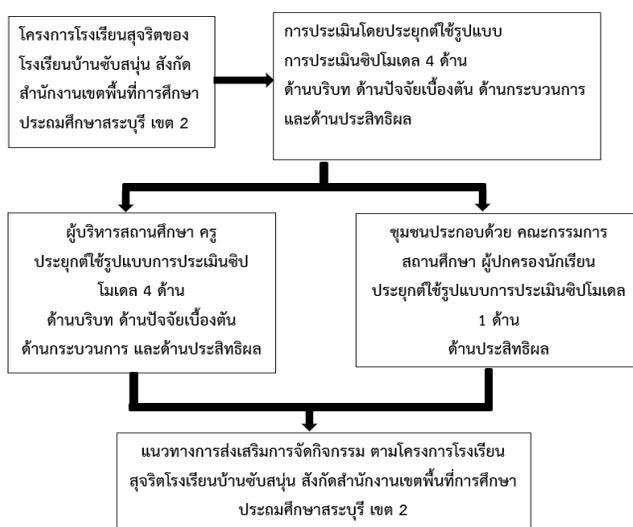
2.2 ควรศึกษาความสัมพันธ์ ของโรงเรียนขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก เพื่อหาองค์ประกอบที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของการประเมินโรงเรียนสุจริต เนื่องจากบริบทของโรงเรียนมีความแตกต่างกัน เพราะฉะนั้นถ้าโรงเรียนมีสภาพแวดล้อมที่พร้อมก็จะมีประโยชน์ต่อการประเมินโครงการโรงเรียนสุจริต

2.3 ควรดำเนินการวิจัย ประเมินผลโครงการโรงเรียนสุจริตตามรูปแบบชิปโมเดล (Stufflebeam’s CIPP Model) หรือรูปแบบของ Tyler ของโรงเรียนอื่น ๆ

2.4 ควรจะมีการประเมินโครงการทุกโครงการที่เกิดขึ้น เพื่อใช้ในการตัดสินใจของผู้บริหาร

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง การประเมินโครงการโรงเรียนสุจริตของโรงเรียนบ้านซับสนุ่น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2 ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่ เกี่ยวกับผลการประเมินโครงการทั้งด้านบริบท (Context) ด้านปัจจัยเบื้องต้น (Input) ด้านกระบวนการ (Process) และด้านประสิทธิผล (Effectiveness) ตลอดทั้งกระบวนการประเมินที่เป็นระบบได้ข้อมูลที่จะนำไปปรับปรุงและพัฒนาโครงการให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น นำความรู้ไปถ่ายทอดและขยายผลให้ผู้อื่นได้ ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

เอกสารอ้างอิง

- จักรกฤษณ์ น้อยคำภา. (2565). การประเมินโครงการโรงเรียนปลอดภัยของโรงเรียนอนุบาลมณีราษฎร์ ฅณาลัย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2. (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต). นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- ซารดา จิตต์อำมาตย์. (2560). การประเมินโครงการสถานศึกษาแบบอย่างการจัดกิจกรรมเรียนรู้และ การบริหารจัดการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (สถานศึกษาพอเพียง) ของโรงเรียน เหล่าฝ้ายผดุงวิทย์ จังหวัดหนองคาย. (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ปิยมาศ ฉายชวงษ์. (2560). การประเมินโครงการโรงเรียนสุจริตของโรงเรียนบ้านประดู่งาม สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 5. (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต). นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- พัทตร์พิไล วงศ์ละ. (2560). การประเมินโครงการโรงเรียนดีประจำตำบลของโรงเรียนในสังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 4. (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- พิมพ์วิภา บำรุงทรัพย์. (2561). การประเมินโครงการโรงเรียนปลอดภัยของโรงเรียนอนุบาลราชบุรี โดยใช้รูปแบบการประเมิน CIPPI. (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต). ราชบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏ หมูบ้านจอมบึง.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2558). มาตรฐานและแนวทางดำเนินงานโรงเรียนสุจริต. สืบค้นเมื่อ 6 ธันวาคม 2566, จาก <http://www.uprightschool.net/>.
- สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา. (2558). แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนสุจริต. สืบค้นเมื่อ 6 ธันวาคม 2566, <http://web.uprightschool.net/>.
- สำนักวิจัยและพัฒนาระบบงานบุคคล สำนักงานข้าราชการพลเรือน. (2560). ประเทศไทยในบริบท ไทยแลนด์ 4.0 ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. สำนักวิจัยและ พัฒนาระบบงานบุคคล สำนักงาน ก.พ..

อิทธิพลของเครือข่ายอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
ต่อการจัดการสวัสดิการสังคมเพื่อดูแลผู้สูงอายุที่มีความพิการร่วม
ในเขตพื้นที่จังหวัดยโสธร

The Impact of Social Development and Human Security Volunteer Networks
on Social Welfare Administration for Older Persons
with Disabilities in Yasothon Province

กิตติยา ศิริโสตา¹ และ อจิริภาส เพียรขุนทด²

มหาวิทยาลัยขอนแก่น¹

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์²

Kitiya Sirisoda¹ and Ajirapa Pienkhuntod²

Khon Kaen University¹

Thammasart University²

Corresponding Author, E-mail: Kitiya.si@kkumail.com

บทคัดย่อ

การจัดการสวัสดิการสังคมสำหรับผู้พิการให้มีประสิทธิภาพเกี่ยวข้องกับอาสาสมัครชุมชนเป็นตัวจักรสำคัญหนึ่งในการเชื่อมประสานระหว่างภาครัฐและประชาชน การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาอิทธิพลของเครือข่ายอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) ที่มีต่อการจัดสวัสดิการสังคม และ 2. ศึกษาอุปสรรคปัญหาของ อพม. ในการจัดสวัสดิการสังคมเพื่อดูแลผู้สูงอายุที่มีความพิการร่วมในเขตพื้นที่จังหวัดยโสธร โดยมีระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และใช้เครื่องมือวิจัยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญคืออาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดยโสธร จำนวน 26 คน การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการวิเคราะห์แก่นสาระ โดยอิงตามแนวคิดเครือข่าย

* ได้รับบทความ: 18 ตุลาคม 2566; แก้ไขบทความ: 16 มีนาคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 30 มีนาคม 2567

Received: 18 October 2023; Revised: 16 March 2024; Accepted: 30 March 2024

ผลการศึกษา พบว่า การมีเครือข่ายในพื้นที่ที่หลากหลายและกว้างขวาง ทั้งเครือข่ายครอบครัว ญาติ เพื่อนบ้าน ผู้นำชุมชน วัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ทำให้ผู้สูงอายุที่พิการมีส่วนร่วมในชุมชนและเข้าถึงสวัสดิการและความช่วยเหลือได้มากขึ้น ดังนี้ 1) การรับรู้มุมมองร่วมกัน เพื่อการจัดการสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุที่พิการเป็นไปอย่างต่อเนื่อง 2) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน ช่วยให้การจัดเก็บข้อมูลเป็นไปอย่างแม่นยำเข้าได้ถูกต้องและรวดเร็ว 3) การมีผลประโยชน์ร่วมกัน อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ปฏิบัติหน้าที่โดยต้องการได้รับการยอมรับการมีตัวตน 4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง นำไปสู่การร่วมกันในการวางแผน และตัดสินใจ อย่างครอบคลุมและเกิดประโยชน์สูงสุด 6) การพึ่งพิงร่วมกัน นำมาซึ่งทรัพยากรต่าง ๆ 7) การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน นำไปสู่การสื่อสารที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น การจัดให้มีเจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด ทำงานควบคู่กับอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ทุกพื้นที่ สามารถให้คำแนะนำ พัฒนาทักษะการขับเคลื่อนงานด้านการจัดการสวัสดิการ โดยผ่านระบบเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อให้ผู้สูงอายุที่พิการเข้าถึงสวัสดิการสังคมสูงสุด

คำสำคัญ: เครือข่าย; การจัดการสวัสดิการ; ผู้สูงอายุที่พิการ; อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

Abstract

Effective management of social welfare for people with disabilities involves community volunteers which are one of key contributors coordinating between the government and the public. This study aimed to understand the importance of social development and human security volunteers (SDHSV) in providing social welfare, and problems and obstacles of SDHSV in providing social welfare to take care the elderly with disabilities in Yasothon Province. This qualitative research used semi-structure interview as a data collection tool. Key informants were 26 social development and human security volunteers of Yasothon Province. Content analysis and thematic analysis were applied based on the social network concept.

Findings uncovered that having diverse and wide networks, including family members, relatives, neighbors, community leaders, temples, local government organizations, sub-district health promoting hospitals, and social development and

human security office, allowed elderly people with disabilities to participate in communities and to have better access to welfare and assistance as follows: 1) Common perception which is for continuously managing social welfare for the elderly with disabilities; 2) Common vision that increases precise data recording which contributes to quick and accurate identification of targets; 3) Mutual interests, since social development and human security volunteers wants to be recognized from their duties; 4) All stakeholder participation which leads to collaboration in planning and decision-making to extensively maximize the benefits; 6) Interdependence that brings in resources, knowledge, capital, and human resources; 7) Interaction which results in relevant communications. With that, coordination between social development and human security office employees and local social development and human security volunteers in all areas can help provide advices and develop welfare management skills through digital technology systems in order to provide the maximum access to social welfare for the elderly people with disabilities.

Keywords: Network; Social Welfare Administration; Older Persons with Disabilities; Social Development and Human Security Volunteers

บทนำ

ประเทศทั่วโลกกลายเป็น “สังคมผู้สูงอายุ” ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 เมื่อประชากรอายุ 60 ปี ขึ้นไป มีสัดส่วนสูงขึ้นร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด และประชากรโลกยังคงมีอายุสูงขึ้นเรื่อย ๆ โดยในปี พ.ศ. 2564 ประชากรโลกได้เพิ่มเป็น 7,875 ล้านคน มีประชากรอายุ 60 ปี ขึ้นไป จำนวน 1,082 ล้านคน หรือ คิดเป็นร้อยละ 13.7 ของประชากรทั้งหมดจำนวนประชากรในภูมิภาคอาเซียน มีทั้งสิ้น 671 ล้านคน มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปในอาเซียน จำนวน 76 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 11.4 ของประชากรทั้งหมด ในปี ค.ศ.2020 ประเทศสมาชิกอาเซียน มากถึง 7 ประเทศ ได้เข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุแล้ว เหลือเพียง 3 ประเทศ ที่ยังไม่เป็นสังคมผู้สูงอายุ ได้แก่ ลาว กัมพูชา และฟิลิปปินส์ (UN, 2019) การสูงวัยของประชากร เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นทั่วโลก ในขณะที่ประเทศที่พัฒนาแล้วได้เป็นสังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์เกือบจะทั้งหมด ประเทศกำลังพัฒนามีอายุสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว เนื่องจากอัตราการเกิดลดลง และผู้คนมีชีวิตยืนยาวขึ้น ในปี พ.ศ. 2564 ในประเทศไทยมีประชากรรวม 66.7 ล้านคน ประชากรสูงอายุของประเทศไทยได้เพิ่มจำนวนขึ้น อย่างเร็วมาก ใน 50 ปีก่อน ประเทศไทยมีผู้สูงอายุไม่ถึง 2 ล้านคน แต่ในปี พ.ศ. 2564 จำนวนผู้สูงอายุ

เพิ่มเป็น 12.5 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 19 ของประชากรทั้งหมด (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2565) (ซึ่งในปี 2565 จำนวนผู้สูงอายุในประเทศไทย ยอดไม่ต่างกันมากนักกับปี 2564 กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2565 และกรมการปกครอง)

ประชากรที่สูงอายุเป็นกลุ่มที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาด้านสุขภาพ ย่อมส่งผลให้ประชากรสูงอายุมีภาวะทุพพลภาพ ไม่สามารถปฏิบัติกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตนเอง ทั้งนี้ภาวะทุพพลภาพจะพบมากยิ่งขึ้น และมีความรุนแรงมากขึ้นเมื่ออายุเพิ่มสูงขึ้น ประชากรสูงอายุจึงต้องการความช่วยเหลือจากผู้อื่นในการใช้ชีวิตประจำวันที่แตกต่างกันออกไป ตามระดับความรุนแรงของภาวะทุพพลภาพ (กุศลสุนทรธาดา, สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, 2552 : 15) ทำให้อัตราการมีคนพิการจากวัยสูงอายุเพิ่มมากขึ้น ปัญหานี้จะทวีความรุนแรง เป็นปัญหาและภาระของคนรุ่นหลัง เป็นปัญหาครอบครัวในอีก 10-20 ปี ข้างหน้า หากไม่มีมาตรการรองรับปัญหาดังกล่าว ซึ่งประเทศไทยมีผู้สูงอายุที่มีความพิการร่วมด้วยจำนวน 1,219,036 คน คิดเป็นร้อยละ 56.1 ของคนพิการที่ได้รับการออกบัตรคนพิการทั่วประเทศ โดยพบความพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกายมากที่สุด รองลงมาคือ ความพิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย และการมองเห็นตามลำดับ (กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ, 2565) โดยจำนวนผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีจำนวนมากที่สุด คือ 1,412,218 คน คิดเป็นร้อยละ 11.28 ของจำนวนผู้สูงอายุทั้งหมดในประเทศไทย และผู้พิการในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีจำนวน 847,460 คน คิดเป็นร้อยละ 39.35 ของคนพิการ โดยสถานการณ์จังหวัดยโสธรมีกลุ่มเปราะบางที่เป็นผู้สูงอายุ จำนวน 101,412 คน คิดเป็นร้อยละ 19.08 ของจำนวนประชากรทั้งจังหวัด และมีผู้สูงอายุที่พิการ จำนวน 13,192 คน คิดเป็นร้อยละ 60.15 ของจำนวนผู้การที่ขึ้นทะเบียนทั้งจังหวัด

ปัจจุบันปัญหาสังคมของผู้สูงอายุที่มีความพิการร่วมด้วย มีความหลากหลายและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น การทำงานกับปัญหาที่เกิดขึ้น ไม่สามารถแก้ได้ด้วยวิธีการเดียวกันในทุกปัญหา หรือแก้ด้วยเพียงวัตตูลักษณ์ของ แต่ต้องใช้ศาสตร์และศิลป์ในการเยียวยาทางจิตใจและป้องกันแก้ไขปัญหาไม่ให้เกิดขึ้นในอนาคตการสร้างพลังอาสาสมัคร/จิตอาสา แต่ปัญหาของประชาชนเกิดขึ้นได้ในทุกพื้นที่ อาสาสมัครสาธารณสุข และอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) จึงเป็นกลไกหลักสำคัญในระดับพื้นที่ เพื่อสนับสนุนภารกิจด้านการดูแล เฝ้าระวัง ป้องกันปัญหาทางสังคม ที่ช่วยให้ผู้สูงอายุที่พิการร่วมด้วยเข้าถึงสิทธิ สวัสดิการต่าง ๆ ในการพึ่งพาตนเองได้ โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จำนวน 117,158 คน อาสาสมัครสาธารณสุข จำนวน 351,021 คน ประกอบกับจังหวัดยโสธร มีอาสาสมัครพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์ จำนวน 4,883 คน คิดเป็นร้อยละ 4.17 ของอพม.

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อาสาสมัครสาธารณสุข จำนวน 9,639 คนคิดเป็นร้อยละ 2.75 ของ อสม. ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่ยังไม่เพียงพอในการดูแลประชาชนกลุ่มเป้าหมายให้ทั่วถึงได้

(กองกิจการอาสาสมัครและภาคประชาสังคม, 2566) อีกทั้งในปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 จังหวัดยโสธร ได้จัดทำโครงการจัดทำข้อมูลสถิติและสารสนเทศที่สำคัญของจังหวัด เพื่อพัฒนาประกอบการ พิจารณา กำหนดนโยบาย วางแผน ตัดสินใจ วิเคราะห์ ศึกษาและอ้างอิง สนับสนุนการพัฒนาข้อมูลให้เป็นดิจิทัล (Digitized Data) การจัดทำบัญชีข้อมูลภาครัฐจังหวัดยโสธร เพื่อนำไปสู่การเปิดเผยข้อมูลภาครัฐ (Open Data) และรัฐบาลดิจิทัล โดยมีรายการชุดข้อมูลที่ต้องจัดเก็บ ตามประเด็นการพัฒนาจังหวัด 3 ประเด็น ซึ่งประเด็นดังกล่าว จำเป็นต้องประสานสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดยโสธร เพื่อให้ให้เครือข่ายอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดยโสธร เพื่อลงพื้นที่สำรวจ และเป็นผู้จัดเก็บข้อมูล เพื่อรายงานข้อมูลดังกล่าวให้คณะกรรมการสถิติระดับจังหวัดได้ทราบ (สำนักงาน สถิติจังหวัดยโสธร, 2566)

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงมีคำถามการวิจัยว่า เครือข่ายอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) มีผลต่อการจัดสวัสดิการสังคมเพื่อดูแลผู้สูงอายุที่มีความพิการร่วม ในเขตพื้นที่จังหวัดยโสธรอย่างไร เพื่อเป็นการสนับสนุนรูปแบบการให้บริการ การอำนวยความสะดวก ในการเข้าถึงสวัสดิการทางสังคมของผู้สูงอายุที่มีความพิการร่วมด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาอิทธิพลของเครือข่ายอาสาสมัครในชุมชนที่มีผลต่อการจัดสวัสดิการสังคมเพื่อดูแลผู้สูงอายุที่มีความพิการร่วม ในเขตพื้นที่จังหวัดยโสธร
2. เพื่อศึกษาอุปสรรคปัญหาของอาสาสมัครในชุมชนในการจัดสวัสดิการสังคมเพื่อดูแลผู้สูงอายุที่มีความพิการร่วม ในเขตพื้นที่จังหวัดยโสธร

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ใช้รูปแบบการศึกษาแบบกรณีศึกษา (Case study) โดยคัดเลือกศึกษาจังหวัดยโสธรผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างมีแนวทางการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ จากกลุ่มประชากรแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยจากอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดยโสธร จำนวน 9 อำเภอ โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เป็นอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มาแล้ว ไม่นต่ำกว่า 2 ปี ทั้งที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในชุมชนเมืองและไม่ใช่ชุมชนเมือง จำนวนทั้งสิ้น 26 คน

วิธีการและเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างเครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อนำไปใช้รวบรวมข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ถูกตรวจสอบคุณภาพโดยเครื่องมือผ่านการปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาในการทำวิจัยและตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือโดยผู้เชี่ยวชาญ มีข้อคำถามในประเด็นการจัดสวัสดิการผ่านระบบกลไกอาสาสมัครในชุมชน เพื่อดูแลผู้สูงอายุที่มีความพิการร่วมให้เกิดความยั่งยืนตามกรอบแนวคิด ด้วยคำถามปลายเปิด โดยเปิดโอกาสให้ตอบคำถามได้อย่างกว้างขวาง และผู้สัมภาษณ์ถามเพิ่มในประเด็นที่ต้องการความลึกซึ้งเพื่อทำความเข้าใจใช้เวลาประมาณ 30-60 นาที ตรวจสอบความซ้ำซ้อนอีกครั้งเพื่อความถูกต้องและสมบูรณ์ครบถ้วน ซึ่งลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกร่วมกับอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์รายบุคคล จำนวน 26 คน ในการวิจัยครั้งนี้ทำการเก็บข้อมูล ระหว่างเดือนมิถุนายน ถึง เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2566

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพในประเด็นต่าง ๆ ในลักษณะกระบวนการวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis) และมีขั้นตอน ดังนี้ 1) เมื่อได้ข้อมูลจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกแล้ว ผู้วิจัยทำการทบทวนข้อมูลในเบื้องต้น โดยข้อมูลที่ได้นั้นมีทั้งการจดบันทึกและการขออนุญาตบันทึกเสียง หลังจากนั้นถอดไฟล์เสียงโดยการพิมพ์เป็นความเรียงในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ และตรวจเช็คความถูกต้องของข้อมูลอย่างเป็นระบบ โดยจัดกลุ่มข้อมูลที่มีลักษณะร่วมหรือมีความหมายเหมือนกันไว้ด้วยกัน จากนั้นจำแนกประเด็นสำคัญตามกรอบแนวคิดการวิจัย 2) นำข้อมูลใส่ในตารางเพื่อเปรียบเทียบการวิเคราะห์ข้อมูลโดยทำการเปรียบเทียบจากข้อมูลจัดไว้ในแต่ละส่วนแล้ว เพื่อหาข้อเปรียบเทียบระหว่างข้อมูล หาความเหมือนและความต่างเพื่อหาความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อให้สอดคล้องกับข้อเท็จจริงของข้อมูล รวมถึงวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย ซึ่งเป็นการนำข้อมูลที่ได้จากเหตุการณ์ในการสัมภาษณ์ที่เกิดขึ้นมาหาบทสรุป 3) ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกจะนำมาวิเคราะห์ และประมวลผลเชื่อมโยงความสัมพันธ์อย่างเป็นองค์รวม

ผลการวิจัย

1. อิทธิพลของเครือข่ายอาสาสมัครในชุมชนที่มีผลต่อการจัดสวัสดิการสังคมเพื่อดูแลผู้สูงอายุที่มีความพิการร่วมในเขตพื้นที่จังหวัดยโสธร แยกเป็นรายองค์ประกอบ ดังนี้

1.1 การรับรู้มุมมองร่วมกัน (Common perception) พบว่า อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มีประสบการณ์ และรับรู้ปัญหาสังคมที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ หรือผู้สูงอายุที่มีความพิการร่วม โดยมีความเข้าใจในปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น มีใจ มีจิต สำนึกในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นมีความต้องการในการแก้ปัญหาของคนในชุมชน

มีแรงบันดาลใจในการทำงานร่วมกัน จึงได้สมัครเข้ามาปฏิบัติหน้าที่เป็นอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เช่น บุคคลในครอบครัว ญาติ และเพื่อนบ้าน เป็นผู้สูงอายุที่มีความพิการร่วม มีฐานะยากจน ไม่มีผู้ดูแล หรือมีประสบการณ์จากการเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หรือเป็นผู้นำชุมชนมาก่อน เป็นต้น

1.2 การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common vision) พบว่า อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มีความสำคัญในการร่วมจัดสวัสดิการสังคมในพื้นที่ เนื่องด้วยองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบางพื้นที่ มีการเชิญเข้าร่วมประชุมในรูปแบบของคณะกรรมการต่าง ๆ เป็นที่น่าสังเกตว่า การจัดสวัสดิการสังคมกลไกที่สำคัญที่จะได้ข้อมูลอย่างแม่นยำ และรวดเร็ว อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จะมีข้อมูล สามารถชี้เป้า ผู้ที่ประสบปัญหาสังคมด้านต่าง ๆ ในชุมชนแล้ว ยังต้องมีการทำงานร่วมกับผู้นำในชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยต้องคำนึงถึงบทบาทหน้าที่ตนเองให้มากที่สุด ในการประสาน ติดตาม เสนอแนวทางการช่วยเหลือ ตามภารกิจของกระทรวงการพัฒนาสังคมฯ

1.3 การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (Mutual interests/benefits) รวมถึงผลประโยชน์และความสนใจที่เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงิน ซึ่งการเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมเพื่อการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่มีความพิการร่วมในชุมชนของเครือข่าย พบว่า อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดยโสธรที่ให้อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

1.4 การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (All stakeholders participation) พบว่า อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดยโสธร ที่ให้อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดยโสธร ทำให้ข้อมูลจะมีบทบาทในการประชาสัมพันธ์ ชักชวนคนในชุมชน ให้เกิดความสนใจเข้าร่วมกระบวนการทำงานเครือข่าย หรือมีการติดต่อสื่อสารเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเป็นประจำทุกเดือน ซึ่งการมีส่วนร่วมจากเครือข่ายในพื้นที่ ตั้งแต่ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็มีส่วนสำคัญในการดำเนินการในการจัดสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุที่มีความพิการ ในด้านข้อมูล การวางแผนการดำเนินงาน การติดตามผล

1.5 การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary relationship) พบว่า อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนซึ่งกันและกันในการทำงาน เมื่อเครือข่ายที่เกี่ยวข้องมีทรัพยากร ที่แตกต่างกัน สามารถนำไปสู่การจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้ประสบปัญหาสังคมที่ต้องการขอรับความช่วยเหลือได้

1.6 การพึ่งพิงร่วมกัน (Interdependence) อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดโยธธธรที่ให้ข้อมูลว่า การทำงานช่วยเหลือประชาชนที่เดือดร้อน อยู่ในภาวะยากลำบากไม่สามารถทำงานได้เพียงลำพัง เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านทรัพยากร งบประมาณ ทักษะในการประสานขอความช่วยเหลือเพื่อนำมาซึ่งทรัพยากร ความรู้ เงินทุน กำลังแรงงานคน

1.7 การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction) พบว่า อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดโยธธธร มีการปฏิสัมพันธ์ร่วมกับเครือข่ายทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละพื้นที่ ไปจนถึงความสามารถในการประสานงาน โดยเฉพาะการประสานงานการสื่อสารแลกเปลี่ยนข้อมูลด้านการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุที่พิการ เกี่ยวข้องโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมากกว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2. อุปสรรคปัญหาของอาสาสมัครในชุมชนในการจัดสวัสดิการสังคมเพื่อดูแลผู้สูงอายุที่มีความพิการร่วม ในเขตพื้นที่จังหวัดโยธธธร มีดังนี้

2.1 สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในการกำกับดูแลเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในการประสานการดำเนินงานในการช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาทางสังคมในพื้นที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการประสานงานกับอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ขึ้นต้นแต่จะประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก่อนเป็นอันดับแรก

2.2 อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดโยธธธร ขาดการยอมรับความน่าเชื่อถือ จากคนในชุมชน หรือคนในครอบครัวผู้ที่ประสบปัญหาทางสังคม เนื่องจากไม่มีอะไรที่บ่งบอกถึงการมีตัวตน ในเชิงสัญลักษณ์ที่ชัดเจนของการปฏิบัติหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือคนชุมชน

2.3 การลงพื้นที่ในการจัดสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุที่มีความพิการร่วม ต้องมีค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ยังต้องคงต้องการค่าตอบแทนในการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งเป็นการสร้างแรงจูงใจในการทำงานให้เกิดการทำงานที่รวดเร็วและต่อเนื่อง

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาการจัดสวัสดิการสังคมผ่านระบบกลไกอาสาสมัครในชุมชนเพื่อดูแลผู้สูงอายุที่มีความพิการร่วมในเขตพื้นที่จังหวัดโยธธธร ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเครือข่ายอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ที่มีผลต่อการจัดสวัสดิการสังคมเพื่อดูแลผู้สูงอายุที่มีความพิการร่วมและศึกษาปัญหาอุปสรรคของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในเขตพื้นที่จังหวัดโยธธธร โดยสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

จากวัตถุประสงค์การศึกษา เครือข่ายสำคัญของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในการจัดสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุที่มีความพิการร่วม ในเขตพื้นที่จังหวัดโยธธธร มีเครือข่ายในพื้นที่

ที่หลากหลายและกว้างขวาง ทั้งเครือข่ายครอบครัว ญาติ เพื่อนบ้าน ผู้นำชุมชน วัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในชุมชนในการเข้าถึงสวัสดิการของผู้สูงอายุที่การร่วมมือนี้ สามารถเข้าถึงสวัสดิการและความช่วยเหลือได้มากขึ้น โดยจะมีการติดต่อประสานงาน รับ-ส่งข้อมูล เพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชนที่เกิดขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนิต โตดิเทพย์ (2562) ที่พบว่า กลไกการขับเคลื่อนงานผ่านการประสานงานเครือข่ายชุมชน อปท. รพ.สต. หน่วยงานรัฐ ทำให้ผู้สูงอายุได้รับสวัสดิการและความช่วยเหลืออย่างทั่วถึงมากขึ้น

ผลการศึกษารวบรวมโดยศึกษาจากแนวคิดของ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543) พบว่า องค์ประกอบของเครือข่ายอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ทำให้เห็นว่า เครือข่ายในการเข้าถึงสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุที่มีความพิการร่วมที่มีความเข้มแข็งจะต้องประกอบไปด้วย 7 องค์ประกอบ ดังนี้ การรับรู้มุมมองร่วมกัน พบว่า ทำให้เกิดการประสานงาน มีการให้ความร่วมมือกันเกิดขึ้นของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์กับสมาชิกเครือข่าย ซึ่งต้องมีความเข้าใจตรงกัน โดยการมีวิสัยทัศน์ร่วมกันในจุดมุ่งหมายการทำงาน มีความเข้าใจตรงกัน โดยการจัดประชุมในรูปแบบของคณะกรรมการ คณะทำงานต่าง ๆ มีการถ่ายทอดให้กับสมาชิกเครือข่ายอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ด้วยกันเอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เพื่อที่จะทำให้การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุที่พิการ มีการเปลี่ยนแปลงหรือมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกันตามวัตถุประสงค์ของเครือข่าย พบว่า อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มีความต้องการช่วยเหลือผู้อื่น ปฏิบัติหน้าที่โดยไม่ได้หวังสิ่งตอบแทนในสิ่งที่เป็นสิ่งของ หากได้รับการยอมรับการมีตัวตน จะสร้างขวัญกำลังใจในการทำงานได้มากขึ้น จะส่งผลให้การปฏิบัติหน้าที่ในการจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุที่พิการได้อย่างต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง หากมีการใช้ระบบเทคโนโลยีช่วยอำนวยความสะดวกและช่วยให้ผู้สูงอายุที่พิการส่งผลให้การเข้าถึงด้านข้อมูล การวางแผนการดำเนินงาน การติดตามผลและบริการต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็วและทั่วถึง โดยสอดคล้องกับงานวิจัยของ วงศ์ตระกูล มาเกตู (2561) ที่ได้ศึกษาเครือข่ายความร่วมมือของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) ในการพัฒนาสังคม และพบว่า การมีเครือข่ายเพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชน เพื่อติดต่อ ประสานงาน รับ-ส่งข้อมูล โดยภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อการเสริมสร้างซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกเครือข่ายต่าง ๆ มีทรัพยากรที่แตกต่างกัน สามารถนำไปสู่การจัดสวัสดิการสังคมหลากหลายครอบคลุม แต่อย่างไรก็ตามหากสมาชิกเครือข่ายมีข้อจำกัดในด้านทรัพยากร จำเป็นต้องมีการพึ่งพิงร่วมกันของสมาชิกเครือข่าย ที่มีความพร้อมในการพึ่งพาอาศัยของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือให้ผู้สูงอายุที่พิการต้องได้รับการช่วยเหลือให้ได้รับการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมจากเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสอดคล้องกับ ฐานริณทร์ หาญเกียรติวงศ์ และ

คณะ (2564) ที่กล่าวว่า เครือข่ายทางสังคมเป็นช่องทางความสัมพันธ์ของบุคคลที่เชื่อมโยงกัน ในการร่วมมือกันทำกิจกรรมใด ๆ หรือและแลกเปลี่ยน เรียนรู้ แบ่งปัน ซึ่งกันและกันในเครือข่าย ทรัพยากร ที่สมาชิกครอบครอง ได้แก่ ข่าวสาร ความรู้ เครื่องมือ เงิน อิทธิพล หรือจำนวนบุคคลที่เชื่อมโยงกัน โดยมี social media เป็นเครื่องมือ ซึ่งสอดคล้องกับ เศรษฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และจิตวิทยา เพียร์ซุนท (2565) ควรมีกระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจ หรือเพิ่มทักษะในการใช้เทคโนโลยี เพื่อใช้ในการเข้าถึงสวัสดิการแก่กลุ่มเป้าหมาย จึงนำไปสู่การจัดสวัสดิการทางสังคมซึ่งมีผลกระทบในเชิงบวกต่อสุขภาพ ทั้งทางร่างกายและจิตใจของผู้สูงอายุที่มีความพิการ การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน การสื่อสารแลกเปลี่ยน ข้อมูลเป็นแกนกลางที่ทำให้สมาชิกเครือข่ายสามารถเชื่อมโยงกันได้ เพื่อที่จะนำไปใช้ในการปฏิบัติงาน ให้เกิดความสำเร็จเกิดการจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุที่พิการได้อย่างครบถ้วน

จากการศึกษาพบอุปสรรคปัญหาของอาสาสมัครในชุมชนในการจัดสวัสดิการสังคมเพื่อดูแล ผู้สูงอายุที่มีความพิการร่วม ในเขตพื้นที่จังหวัดยโสธร ดังนี้

1. สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในการกำกับดูแล เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในการประสานการดำเนินงานในการช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาทางสังคมในพื้นที่ ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการประสานงานกับอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ขึ้นต้น แต่จะประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก่อนเป็นอันดับแรก
2. อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดยโสธร ขาดการยอมรับ ความน่าเชื่อถือ จากคนในชุมชน หรือคนในครอบครัวผู้ประสบปัญหาทางสังคม เนื่องจากไม่มีอะไรที่บ่งบอกถึงการมีตัวตน ในเชิงสัญลักษณ์ที่ชัดเจนของการปฏิบัติหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือคนชุมชน
3. การลงพื้นที่ในการจัดสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุที่มีความพิการร่วม ต้องมีค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ยังต้องคงต้องการค่าตอบแทนในการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งเป็นการสร้างแรงจูงใจในการทำงานให้เกิดการทำงานที่รวดเร็วและต่อเนื่อง โดยสอดคล้องกับ ฐานริณทร์ หาญเกียรติวงศ์ และคณะ (2564) ที่กล่าวว่า เครือข่ายทางสังคมเป็นช่องทางความสัมพันธ์ของบุคคลที่เชื่อมโยงกัน จำเป็นต้องให้การร่วมมือกันทำกิจกรรมใด ๆ หรือและแลกเปลี่ยน เรียนรู้ แบ่งปัน ซึ่งกันและกัน ในเครือข่าย ทรัพยากรที่สมาชิกครอบครอง ได้แก่ ข่าวสาร ความรู้ เครื่องมือ เงิน อิทธิพล หรือจำนวน บุคคลที่เชื่อมโยงกัน

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยเห็นว่า ยังมีประเด็นที่สำคัญในการจัดสวัสดิการสังคมผ่านระบบกลไกอาสาสมัครในชุมชน เพื่อดูแลผู้สูงอายุที่มีความพิการร่วมในเขตพื้นที่จังหวัดยโสธร ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1.1 สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด ควรจัดทำเอกสารชุดความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานที่ไม่ใช่ชุดความรู้เฉพาะของกระทรวง พม. เพื่อเป็นคู่มือในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ในการเสริมสร้างศักยภาพในการปฏิบัติงาน และการประสานงานกับเครือข่ายอื่น ๆ เพิ่มมากขึ้น

1.2 ควรให้มีเจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด เป็นผู้ให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษา กำกับ ดูแล คอยช่วยเหลือในการปฏิบัติหน้าที่ของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ทุกพื้นที่ผ่านช่องทางออนไลน์ต่าง ๆ ได้ เพื่อให้กลไกเครือข่ายเกิดการประสานส่งต่อข้อมูลที่ถูกต้อง แม่นยำ รวดเร็ว และต่อเนื่อง

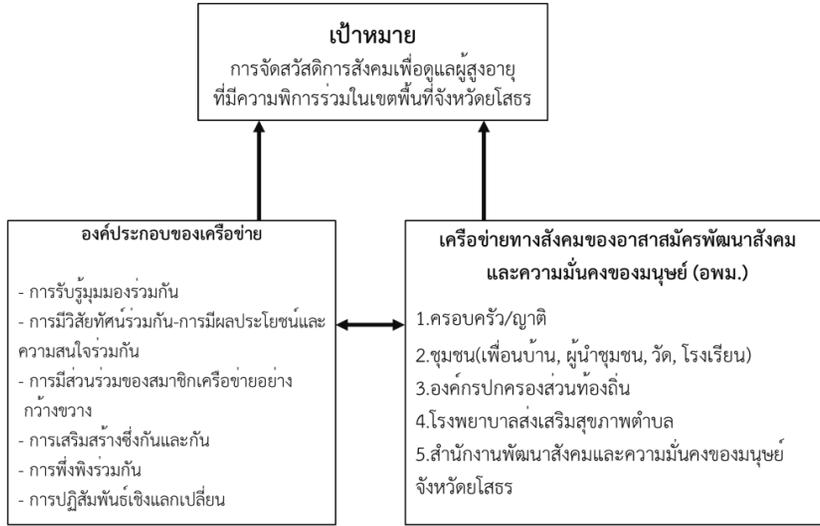
2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การสร้างแรงจูงใจในการทำงาน อาจทำได้ด้วยการให้ค่าตอบแทนสำหรับการลงพื้นที่เพื่อส่งเสริมการทำงานที่รวดเร็วและต่อเนื่อง นอกจากนี้ การมีบัตรประจำตัวหรือชุดยูนิฟอร์ม (Uniform) ยังสามารถนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ในการแสดงตัวตน และเพิ่มความน่าเชื่อถือในการปฏิบัติหน้าที่เป็นอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์อีกด้วย

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาครั้งต่อไปควรเพิ่มกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นเครือข่ายอื่น ๆ เพื่อให้เห็นมุมมองหลากหลายมากขึ้น เช่น ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เป็นต้น

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 สามารถอธิบายได้ว่า สิ่งที่เป็นปัจจัยหลักในการจัดการสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่พิการ ให้กับประชาชนในพื้นที่หรือชุมชนนั้น โดยผ่านกลไกอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์นั้นต้องมีการสร้างความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ซึ่งจะอยู่บนพื้นฐานของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีแลกเปลี่ยนทรัพยากรด้านการประสานผลประโยชน์ร่วมกัน ต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้ร่วมกัน เช่น มีความเข้าใจในปัญหาและมีสำนึกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน มีประสบการณ์ในปัญหาร่วมกัน มีความต้องการความช่วยเหลือที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกของเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกันเพื่อช่วยเหลือหรือแก้ปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุที่มีความพิการร่วมด้วย กลายเป็นเครือข่ายทางสังคม โดยมีองค์ประกอบ 7 ด้าน คือ 1. การรับรู้มุมมองร่วมกัน 2. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน 3. การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน 4. การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง 5. การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน 6. การพึ่งพิงร่วมกัน 7. การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ. (2565). สถานการณ์คนพิการ 31 ธันวาคม 2565 (รายไตรมาส). สืบค้นเมื่อ 10 กันยายน 2566, จาก <https://dep.go.th/th/law-academic/knowledge-base/disabled-person-situation>
- กองกิจการอาสาสมัครและภาคประชาสังคม. (2566). ระบบทะเบียนอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.). สืบค้นเมื่อ 31 มีนาคม 2566, จาก <https://volunteer.dsdw.go.th/InfoGraphic/InfoMap.aspx?inside=1>
- กุศล สุนทรธาดา. (2552). รูปแบบครอบครัวกับการเกื้อหนุนและสวัสดิการผู้สูงอายุ. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2543). การจัดการเครือข่ายกลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ: บริษัท ชัคเซสมิเดีย จำกัด.
- ฐานรินทร์ หาญเกียรติวงศ์, รุจิกายูจน์ สานนท์ และ นิติพัฒน์ กิตติรักษกุล. (2564). เครือข่ายทางสังคมกับการส่งเสริมสุขภาพ. *วารสารวิชาการสังคมศาสตร์เครือข่ายวิจัยประชาชน*, 3(1), 58-68.
- ธนิต โตดิเทพย์. (2563). กลไกการพัฒนาผู้สูงอายุในท้องถิ่น : กรณีศึกษาจังหวัดชลบุรี. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 28(1), 120-140.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.). (2565). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2564. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วงศ์ตระกูล มาเกต. (2561). เครือข่ายความร่วมมือของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) ในการพัฒนาสังคม : กรณีศึกษาตำบลพระอาจารย์ อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เศรษฐศักดิ์ มูลดามาศย์ และ อจิรภาส เพียรขุนทด. (2565). การเข้าถึงสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุที่พิการในจังหวัดขอนแก่น. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 7(2), 325-341.
- สำนักงานสถิติจังหวัดยโสธร. (2566). ประชุมคณะกรรมการสถิติระดับจังหวัด. การประชุมคณะกรรมการสถิติระดับจังหวัด จังหวัดยโสธร ครั้งที่ 1/2566 (หน้า 3-6). ยโสธร: สำนักงานสถิติจังหวัดยโสธร.
- United Nations. (2019). World Population Prospect : The 2019 Revision. Retrieved 10 September 2023, from <https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Population/>

พฤติกรรมการณ์เทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี
School Administrators' Supervisory Behavior Under
the Secondary Educational Service Area Office Kanchanaburi

นีรนุช จิตเจริญ¹ และ ประเมษฐ์ กลิ่นหอม²

มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี^{1,2}

Neeranuch Chitchaloen¹ and Poramet Klinhom²

Kanchanaburi Rajabhat University^{1,2}

Corresponding Author, Email: hawpdechneera@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบพฤติกรรมการณ์เทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา ตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำนวน 308 คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ ตามขนาดสถานศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 1.00 และค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.93 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธีของเซฟเฟ่ กำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

ผลการวิจัยพบว่า

1. พฤติกรรมการณ์เทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี โดยภาพรวม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ามีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุดคือ การนิเทศแบบไม่ชี้หน้า มีความคิดเห็นอยู่ระดับมาก เรียงตามลำดับ

* ได้รับบทความ: 4 กรกฎาคม 2566; แก้ไขบทความ: 12 มีนาคม 2567; ตอบรับตีพิมพ์: 30 มีนาคม 2567

ค่าเฉลี่ย คือ การนิเทศแบบร่วมมือ รองลงมาคือ การนิเทศแบบชี้แนะให้ข้อมูล ตามลำดับ ส่วนความคิดเห็น อยู่ระดับปานกลาง คือ การนิเทศแบบชี้แนะควบคุม

2. การเปรียบเทียบพฤติกรรมการนิเทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา ในภาพรวมไม่มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการนิเทศแบบชี้แนะควบคุม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยสถานศึกษาขนาดใหญ่มีพฤติกรรมการนิเทศ ภายในของผู้บริหารสถานศึกษามากกว่าสถานศึกษาขนาดกลางและสถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ

คำสำคัญ: พฤติกรรมการนิเทศภายใน; ผู้บริหารสถานศึกษา; การบริหารการศึกษา

Abstract

This research aimed to study and compare the School Administrators' supervisory behavior under the Secondary Educational Service Area Office Kanchanaburi classified by school size. The sample group for this study was 308 teachers in the secondary educational service area office Kanchanaburi, selected by stratified random sampling, classified by school size. The research instrument was a 5-level rating scale questionnaire with content validity amount 1 and reliability of 0.93 to collect data which were analyzed in terms of percentage, mean, standard deviation, one-way ANOVA, and Scheffe's pair comparison at statistical significance of 0.05

The findings:

1. The level of the characteristics of School Administrators' supervisory behavior under the Secondary Educational Service Area Office Kanchanaburi was high overall and in separate aspects as written in descending order: non-directive approach was rated at the highest level. with ranking of rating means from top to bottom as follows collaborative approach, directive information approach was rated at the high level and directive control approach was rated at the medium level.

2. The comparison of the characteristics of School Administrators' supervisory behavior under the Secondary Educational Service Area Office Kanchanaburi classified by school size showed that significant not difference overall. with statistical significance

at the 0.05 When considering each aspect, it was found that directive control approach was significantly different at the 0.01 level. With large school have School Administrators' supervisory behavior more than medium school and extra large school.

Keywords: Supervisory Behavior; Administrators; Educational Administration

บทนำ

เนื่องจากสังคมไทยและสังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลา การศึกษาจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมในศตวรรษที่ 21 ทั้งการพัฒนาในด้านเทคโนโลยีดิจิทัล ความก้าวหน้าในศาสตร์ความรู้ต่าง ๆ ซึ่งหากต้องการจะพัฒนาการศึกษาให้เป็นที่มาตามความคาดหวังของสังคมได้นั้น การพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะการศึกษาที่มีคุณภาพย่อมได้มาจากบุคลากรที่มีคุณภาพเช่นกัน การนิเทศมีความสำคัญต่อพัฒนาการศึกษาของประเทศ เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามมาตรฐานการศึกษาของชาติจะต้องมีการควบคุมดูแลด้วยระบบนิเทศ ซึ่งเป็นกระบวนการที่จะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสถานศึกษาได้ เนื่องจากจะช่วยให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาได้สะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นในสถานศึกษาได้รับการชี้แนะวิธีการแก้ไขปัญหาลดจนพัฒนาการปฏิบัติงานให้ดียิ่งขึ้นและยังช่วยพัฒนาให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีความรู้ทันสมัยอยู่เสมอ

สภาพปัจจุบันของการจัดการศึกษาของแต่ละสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจากรายงานผลการนิเทศของหน่วยศึกษานิเทศก์สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า กระบวนการนิเทศภายในโรงเรียนมีความแตกต่างกัน มีทั้งปัจจัยที่เอื้อและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการนิเทศ การนิเทศยังขาดความต่อเนื่องและความเป็นเอกภาพที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ สอดคล้องกับสภาพปัญหาการนิเทศภายในโรงเรียนของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ปัญหาหลายประการที่ทำให้การนิเทศภายในโรงเรียนไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากผู้บริหารและบุคลากรในโรงเรียนส่วนใหญ่ไม่ตระหนักว่าตนมีส่วนสำคัญที่จะผลักดันให้เกิดการพัฒนาผู้บริหารโรงเรียนมี ความรู้สึกรู้ว่าการนิเทศภายในโรงเรียนเป็นงานประจำ จึงมอบให้เป็นงานของผู้ช่วยฝ่ายวิชาการ ครูวิชาการหรือคณะกรรมการนิเทศภายในโรงเรียนรับผิดชอบดำเนินการแทนนอกจากนี้ผู้บริหารขาดความมั่นใจในการนิเทศภายในโรงเรียน สื่อ เครื่องมือ นวัตกรรมใหม่ ๆ ทาง การ นิเทศไม่ได้นำมาใช้เพื่อสนับสนุนให้เกิดการนิเทศภายในโรงเรียนอย่างแท้จริง (ปฏิพัทธ์ น้อมสูงเนิน และคณะ, 2564 : 90-102)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ประกอบด้วยโรงเรียนมัธยมในทุกอำเภอของจังหวัดกาญจนบุรี เนื่องจากจังหวัดกาญจนบุรี เป็นจังหวัดใหญ่อันดับ 3 ของประเทศ ทำให้การเดินทางติดต่อค่อนข้างยากลำบากอันเนื่องมาจากอุปสรรคด้านภูมิประเทศ

และแต่ละโรงเรียนก็มีบริบทที่แตกต่างกันไปทั้งที่ตั้ง ชุมชน และขนาดของโรงเรียนที่มีทั้งโรงเรียนขนาดเล็ก โรงเรียนขนาดกลาง โรงเรียนขนาดใหญ่ และโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษ เป้าหมายหลัก คือ สถานศึกษามีสมรรถนะในการบริหารจัดการเชิงบูรณาการ มีการกำกับ ติดตาม ประเมินผล มีระบบข้อมูลสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ และการรายงานผลอย่างเป็นระบบ ใช้นวัตกรรม เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษา แต่เนื่องด้วยความกว้างขวางของพื้นที่ และศึกษานิเทศก์ที่อยู่ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรีมีจำนวนน้อย ดังนั้นการนิเทศภายในสถานศึกษาจึงมีความจำเป็น เพราะปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในสถานศึกษานั้นควรเร่งดำเนินการแก้ไข ผู้บริหารสถานศึกษาจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งในการการนิเทศ เพื่อเร่งติดตามและดำเนินการแก้ไขปัญหาให้ทันเวลาที่ การสร้างบรรยากาศที่ดีในการนิเทศ การแสดงพฤติกรรมการณ์เทศอย่างเหมาะสมของผู้บริหารสถานศึกษา จะส่งผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของครู ทำให้ครูเกิดความตระหนักในหน้าที่ ยอมรับการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษา และปฏิบัติงานของตนอย่างมุ่งมั่นตั้งใจ สามารถพัฒนาคุณภาพของการศึกษาและจัดการศึกษาให้ประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายของสถานศึกษา ซึ่งกลิคแมน กอร์ดอน และรอสกอร์ดอน (Glickman, Gordon & Ross-Gordon, 2009 : 114-149) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมการณ์เทศไว้ 4 แบบ คือ การนิเทศแบบชี้แนะควบคุม (directive control approach) การนิเทศแบบชี้แนะให้ข้อมูล (directive information approach) การนิเทศแบบร่วมมือ (collaborative approach) และการนิเทศแบบไม่ชี้แนะ (non-directive approach) โดยกระบวนการนิเทศการศึกษาจะมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้นั้น ต้องขึ้นอยู่กับบริบทแวดล้อมของสถานศึกษาด้วย

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาจึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษา เรื่องพฤติกรรมการณ์เทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี เพื่อให้ผู้บริหารได้แนวทางในการพัฒนาพฤติกรรมการณ์เทศภายในสถานศึกษาที่เหมาะสมกับสถานศึกษา และได้แนวทางในการพัฒนากระบวนการนิเทศภายในสถานศึกษา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี, 2564)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการณ์เทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี
2. เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมการณ์เทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำนวน 1,549 คน จากสถานศึกษาจำนวน 28 แห่ง

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำนวน 308 คน การกำหนดจำนวนของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของเครจซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970 : 607-610) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 โดยการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (stratified random sampling) ตามขนาดสถานศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามแบ่งเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ (checklist) เกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 4 ข้อ ได้แก่ เพศ ช่วงอายุ ประสบการณ์การทำงาน และขนาดสถานศึกษา กาญจนบุรี ซึ่งมี 4 ด้าน ดังนี้ ด้านที่ 1 การนิเทศแบบชี้หน้าควบคุม ด้านที่ 2 การนิเทศแบบชี้หน้าให้ข้อมูล ด้านที่ 3 การนิเทศแบบร่วมมือ และด้านที่ 4 การนิเทศแบบไม่ชี้หน้า

ตอนที่ 2 แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) ชนิด 5 ระดับ จำนวน 25 ข้อ เกี่ยวกับพฤติกรรมการนิเทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี

2. คุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย พบว่า ค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 1.00 จำนวน 25 ข้อ และค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.93

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. นำหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากงานบัณฑิตศึกษา สำนักส่งเสริมวิชาการ และงานทะเบียน มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ถึงผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี เพื่อให้ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูล

2. ผู้วิจัยดำเนินการส่งแบบสอบถามทางออนไลน์และประสานงานทางโทรศัพท์ในการติดตามเก็บแบบสอบถามจากผู้ตอบแบบสอบถามด้วยตนเอง โดยผู้วิจัยส่งแบบสอบถามไปยังโรงเรียน เพื่อแจกให้กับครูผู้สอนในโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 308 ชุด โดยกำหนดเวลาในการตอบแบบสอบถามและกลับคืนให้ผู้วิจัยภายใน 7-15 วัน ทางออนไลน์ และผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลเอง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยนำแบบสอบถามมาวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาค่าสถิติด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ (frequency) และร้อยละ (percentage)
2. การวิเคราะห์พฤติกรรมการณ์เทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ทั้ง 4 แบบ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย (mean หรือ \bar{x}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation หรือ S.D.) จำแนกเป็นรายข้อ รายด้านและรวมทุกด้าน
3. การวิเคราะห์การเปรียบเทียบพฤติกรรมการณ์เทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (one-way analysis of variance) และทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ (Scheffe')

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์พฤติกรรมการณ์เทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี

ตารางที่ 1 พฤติกรรมการณ์เทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี โดยภาพรวม

พฤติกรรมการณ์เทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษา	\bar{x}	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. การนิเทศแบบชี้หน้าควบคุม	3.42	0.79	ปานกลาง
2. การนิเทศแบบชี้หน้าให้ข้อมูล	4.39	0.49	มาก
3. การนิเทศแบบร่วมมือ	4.46	0.47	มาก
4. การนิเทศแบบไม่ชี้หน้า	4.51	0.44	มากที่สุด
รวมเฉลี่ย	4.21	0.39	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า พฤติกรรมการณ์เทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.21$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุดคือ การนิเทศแบบไม่ชี้หน้า ($\bar{x} = 4.51$) มีความคิดเห็นอยู่ระดับมาก เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย คือ การนิเทศแบบร่วมมือ ($\bar{x} = 4.46$) รองลงมาคือ การนิเทศแบบชี้หน้าให้ข้อมูล ($\bar{x} = 4.39$) ส่วนความคิดเห็นอยู่ระดับปานกลาง คือ การนิเทศแบบชี้หน้าควบคุม ($\bar{x} = 3.42$)

ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบพฤติกรรมการณ์เทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบพฤติกรรมการนิเทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษาในภาพรวม

พฤติกรรมการนิเทศภายใน ของผู้บริหารสถานศึกษา	ขนาดสถานศึกษา						F	Sig.
	สถานศึกษา ขนาดกลาง		สถานศึกษา ขนาดใหญ่		สถานศึกษา ขนาดใหญ่			
	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.		
1. การนิเทศแบบชี้แนะควบคุม	2.92	0.44	3.57	0.89	3.42	0.71	10.51**	0.000
2. การนิเทศแบบชี้แนะให้ข้อมูล	4.25	0.33	4.41	0.48	4.40	0.53	1.60	0.203
3. การนิเทศแบบร่วมมือ	4.45	0.39	4.46	0.49	4.46	0.47	0.02	0.985
4. การนิเทศแบบไม่ชี้แนะ	4.57	0.40	4.48	0.44	4.51	0.45	0.57	0.564
รวมเฉลี่ย	4.07	0.27	4.24	0.42	4.21	0.38	2.91	0.056

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 2 พบว่า การเปรียบเทียบพฤติกรรมการนิเทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา ในภาพรวมไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการนิเทศแบบชี้แนะควบคุม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ดังนั้นจึงทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธีของเซฟเฟ่ ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยรายคู่ของการเปรียบเทียบพฤติกรรมการนิเทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา ด้านการนิเทศแบบชี้แนะควบคุม

ขนาดสถานศึกษา	\bar{x}	สถานศึกษา ขนาดกลาง (Sig.)	สถานศึกษา ขนาดใหญ่ (Sig.)	สถานศึกษา ขนาดใหญ่พิเศษ (Sig.)
		2.92	3.57	3.42
สถานศึกษาขนาดกลาง	2.92	-	-0.65** (0.000)	-0.50** (0.002)
สถานศึกษาขนาดใหญ่	3.57	-	-	-0.16 (0.248)
สถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ	3.42	-	-	-

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 3 พบว่า การทดสอบค่าเฉลี่ยรายคู่ของพฤติกรรมการนิเทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษาด้านการนิเทศแบบชี้แนะควบคุมระหว่างสถานศึกษาขนาดกลางกับสถานศึกษาขนาดใหญ่ และสถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นั่นคือ สถานศึกษาขนาดใหญ่มีพฤติกรรมการนิเทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษามากกว่าสถานศึกษาขนาดกลางและสถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ

อภิปรายผลการวิจัย

1. พฤติกรรมการนิเทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เพราะผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี มีการปฏิบัติหน้าที่ คอยให้คำแนะนำช่วยเหลือ เพื่อปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนการสอนและการปฏิบัติงานของครู ด้วยวิธีการที่หลากหลาย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของครูและพัฒนาคุณภาพการศึกษาของผู้เรียน ตลอดจนพัฒนาสถานศึกษาให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด สอดคล้องกับงานวิจัยของ เกลื้อกุล พงไทยสง (2557) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการนิเทศภายในกับประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต 2 พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการนิเทศภายในกับประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต 2 นั้น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ มะระอพี เจาะละ (2561) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการนิเทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษากับขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองบัวลำภู พบว่า พฤติกรรมการนิเทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองบัวลำภู โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ กัตติกา สุกุลสวน, ภารดี อนันต์นาวิ และ มนสิข สิทธิสมบุรณ์ (2565) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการนิเทศแนวใหม่เพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 พบว่า รูปแบบการนิเทศแนวใหม่เพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

2. การเปรียบเทียบพฤติกรรมการนิเทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา ในภาพรวมไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเพราะผู้บริหารสถานศึกษาที่บริหารงานในสถานศึกษาที่มีขนาดต่างกัน

พฤติกรรมการณ์เทศของผู้บริหารสถานศึกษาก็จะมีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นภายในสถานศึกษาคือ การที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะกระทำหรือการแสดงออกทางร่างกายและจิตใจที่ปรากฏให้ผู้อื่นรับรู้ได้ผ่านทางประสาทสัมผัส เครื่องมือ หรือกระบวนการต่าง ๆ ของนิเทศภายในสถานศึกษา โดยทำหน้าที่คอยให้คำแนะนำช่วยเหลือ เพื่อปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนการสอนและการปฏิบัติงานของครู ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ซึ่งไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษาขนาดใดก็ตามผู้บริหารสถานศึกษาย่อมเลือกพฤติกรรมการณ์เทศที่เหมาะสมกับสถานการณ์และบริบทของสถานศึกษานั้น ๆ ทั้งนี้ก็เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของครูและพัฒนาคุณภาพการศึกษาของผู้เรียน ตลอดจนพัฒนาสถานศึกษาให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด พฤติกรรมการณ์เทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษาจึงไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ โศรยา สาและ และ สุดารัตน์ สารสว่าง (2558) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการนิเทศภายในของโรงเรียนที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในเหตุการณ์ 3 จังหวัด ชายแดนภาคใต้ ในโรงเรียนอำเภอกรงปินัง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 1 พบว่า ไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ เมธินี สะไร (2559) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การนิเทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มสหพัฒนา อำเภอเรือเสาะ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต 1 พบว่า ไม่แตกต่างกัน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรวิรัตน์ เกษมสุข และ สุภาวดี ลาภเจริญ (2566) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของครูผู้สอนที่มีต่อผู้บริหารสถานศึกษา โดยใช้การนิเทศแบบสอนแนะ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 พบว่า ไม่แตกต่างกันเช่นเดียวกัน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1) ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีพฤติกรรมการณ์เทศภายในสถานศึกษาด้านการนิเทศแบบชี้แนะควบคุมที่เหมาะสมกับสถานศึกษา และนำมาปฏิบัติกับครูที่ในบริบทของการควบคุมมาตรฐานในการปฏิบัติงานอย่างเหมาะสมด้วย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของครู

2) ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมให้มีนิเทศภายในสถานศึกษาระหว่างครูกับครูให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เทคนิควิธีการจัดการเรียนรู้ของครู เพื่อได้ทราบแนวทางกระบวนการนิเทศภายในสถานศึกษา เพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป มีดังนี้

- 1) ควรมีการศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการณ์เทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษา
- 2) ควรมีการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการณ์เทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา

องค์ความรู้ใหม่

ความรู้จากการศึกษาวิจัยเรื่อง พฤติกรรมการนิเทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ก่อให้เกิดองค์ความรู้ซึ่งเป็นลักษณะของพฤติกรรมการนิเทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งควรมีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นภายในสถานศึกษาคือ การที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะกระทำหรือการแสดงออกทางร่างกายและจิตใจที่ปรากฏให้ผู้อื่นรับรู้ได้ผ่านเครื่องมือ หรือกระบวนการต่าง ๆ ของนิเทศภายในสถานศึกษา โดยมีหน้าที่คอยให้คำแนะนำช่วยเหลือ เพื่อปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนการสอนและการปฏิบัติงานของครูในแต่ละสถานศึกษาสามารถกระทำได้ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ทั้งการนิเทศแบบชี้หน้าควบคุม การนิเทศแบบชี้หน้าให้ข้อมูล การนิเทศแบบร่วมมือ หรือการนิเทศแบบไม่ชี้หน้า ซึ่งไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษาขนาดใดก็ตามผู้บริหารสถานศึกษาอย่ามองเล็งพฤติกรรมการนิเทศที่เหมาะสมกับสถานการณ์และบริบท เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของครูและพัฒนาคุณภาพการศึกษาของผู้เรียน ตลอดจนพัฒนาสถานศึกษาให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

เอกสารอ้างอิง

- กัตติกา สกุสสวน, ภาวดี อนันต์นาวิ และ มนสิข สิทธิสมบูรณ์. (2565). รูปแบบการนิเทศแนวใหม่ เพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2. *วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์*, 9(1), 85-101.
- เกลื้อกุล พงไทยสง. (2557). ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการนิเทศภายในกับประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต 2. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). ร้อยเอ็ด: มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด.
- ปฏิพัทธ์ น้อมสูงเนิน และคณะ. (2564). สภาพและปัญหาการนิเทศภายในของสถานศึกษาในอำเภอบุณฑริก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 5. *วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย*, 5(1), 90-102.
- มะรอฟี เจะเลาะ. (2561). ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการนิเทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษากับขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- เมธินี สระไร. (2560). การนิเทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มสหพัฒนา อำเภอรือเสาะ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 1. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). ยะลา: มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.
- รพีรัตน์ เกษมสุข และ สุภาวดี ลาภเจริญ. (2566). ความคิดเห็นของครูผู้สอนที่มีต่อผู้บริหารสถานศึกษา โดยใช้การนิเทศแบบสอนแนะ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, 8(1), 313-326.
- โศรยา สาและ และ สุดารัตน์ สารสว่าง. (2558). กระบวนการนิเทศภายในของโรงเรียนที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในเหตุการณ์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในโรงเรียนอำเภอกองบินัง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 1. *วารสารครุศาสตร์*, 43(1), 128-138.
- สำนักงานเขตพื้นที่ศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี. (2564). แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565. สืบค้นเมื่อ 30 มิถุนายน 2566, จาก <http://www.kan1.go.th/main/>
- Glickman, C.D., Gordon, S. P. & Ross-Gordon, J. M. (1995). *Supervision of Instruction : A development approach* (3rd ed.). Boston: Allen and Bacon.
- _____. (2004). *Supervision and instructional leadership: A developmental approach*. New York: Pearson.

_____. (2009). *The basic guide to supervision and instructional leadership*. (2nd ed.). Boston: n.p.

Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610.

ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูผู้สอน
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี
Technological Leadership of School Administrators by Opinion of Teachers
Under the Secondary Educational Service Area Office Kanchanaburi

สุพัฒน์ กนกพจนานนท์¹ และ ประเมศร์ กลิ่นหอม²

มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี^{1,2}

Supat Kanocpodchananon¹ and Poramet Klinhom²

Kanchanaburi Rajabhat University^{1,2}

Corresponding Author, E-mail: kru.supat.kan@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา ตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำนวน 308 โดยการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ ตามขนาดสถานศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 0.67 – 1.00 และค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.94 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธีของเซฟเฟ่ กำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ผลการวิจัย พบว่า

1. ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีความคิดเห็นอยู่ระดับมากทุกด้าน เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย คือ ด้านความเป็นเลิศ

* ได้รับบทความ: 4 กรกฎาคม 2566; แก้ไขบทความ: 12 มีนาคม 2567; ตอปรับตีพิมพ์: 30 มีนาคม 2567

ในการปฏิบัติอย่างมืออาชีพ ด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ด้านการเป็นผู้นำวิสัยทัศน์
ด้านการปรับปรุงอย่างเป็นระบบ และด้านการเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัล

2. การเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครู
ผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา
ในภาพรวมและรายด้านมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยสถานศึกษา
ขนาดใหญ่พิเศษมีภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษามากกว่าสถานศึกษาขนาดใหญ่ และ
สถานศึกษาขนาดกลาง

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยี; ความคิดเห็นของครูผู้สอน; ผู้บริหารสถานศึกษา; การบริหารการศึกษา

Abstract

The objectives of this research are to study and compare the technological leadership of school administrators based on the opinions of teachers under supervision of Secondary Educational Service Area Office Kanchanaburi in which classified by school size. The samples that used in the research were teachers under supervision of Secondary Educational Service Area Office Kanchanaburi was 308 samples with random sampling by school size. The instruments used in this research were a 5-point Likert scale questionnaire with a concordance index of 0.67 – 1.00 and a reliability of 0.94. Statistics used in data analysis were percentage, mean, standard deviation with one-way analysis of variance and test the pairwise mean difference by Scheffe's method. The level of statistic was significant at .05.

The results the research found that

1. Technological leadership of school administrators according to teachers' opinions under supervision of Secondary Educational Service Area Office Kanchanaburi in overall opinions were at a high level. When considering each aspect, it was found that the opinions were at a high level in all aspects. Ranking by average are the excellence in professional practice, the creation of learning culture in the digital age, the visionary leadership systematic improvement and the citizenship in the digital age.

2. The comparison of the technological leadership of school administrators according to teachers' opinions under the supervision of Secondary Educational Service Area Office Kanchanaburi classified by school size. The overall and individual aspects were significantly different level at .01 especially extra-large schools possess more technological leadership of school administrators than other large schools and medium-sized school.

Keywords: Technological Leadership; Opinion of teachers; School Administrators; Educational Administration

บทนำ

ปัจจุบันเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในทุก ๆ ด้าน ไม่เว้นแม้แต่เรื่องของการบริหารงานของสถานศึกษา และการจัดการเรียนการสอน ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องใช้เทคโนโลยีในการบริหารสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถ ทักษะในด้านเทคโนโลยีและภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีในการบริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษาทั้งในส่วนของการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่าย การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและการจัดการเรียนการ แต่หากประสิทธิภาพการใช้เทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากรในสถานศึกษา ยังอยู่ในระดับต่ำก็ย่อมส่งผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงานให้ต่ำได้เช่นกัน จากสภาพปัญหาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสามารถสรุปได้ว่าการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศมีความจำเป็น ครูและนักเรียนแต่สถานศึกษายังเกิดปัญหาในการใช้เทคโนโลยีในการบริหารงานสถานศึกษา ดังนั้นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา จึงต้องตระหนักถึงการจ้ดระบบบริหารที่เป็นเชิงระบบที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษาที่ส่งผลถึงคุณภาพผู้เรียนให้มากที่สุด จากปัญหาดังกล่าว จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีโดยผู้บริหาร (อานิสฟาชีรา ฮาซานีย์, 2565 : 8-9)

ประเทศไทยมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ สถานศึกษาหลายแห่งจึงมีการวางระบบเครือข่ายที่มีความเสถียรภาพและมีความเร็วสูง ทำให้ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และนักเรียน สามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้ซึ่งมีปัจจัยหลาย ๆ อย่างที่เป็นส่วนทำให้สถานศึกษาขาดการส่งเสริมทางด้านเทคโนโลยี (สมบัติ อารงธัญวงศ์, 2552 : 413) ซึ่งการจัดการศึกษาจะต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญของปัจจัยทางการบริหารการศึกษา นั่นคือผู้บริหารสถานศึกษา กล่าวคือ ผู้บริหารสถานศึกษาในยุคปัจจุบันนั้นจะต้องมีลักษณะของการเป็นผู้นำที่สามารถเชื่อมโยงและนำเทคโนโลยีไปสู่การปฏิบัติในสถานศึกษาได้ ทั้งในด้านการจัดการเรียนรู้ของครู และด้านการบริหารจัดการภายในสถานศึกษาของผู้บริหาร

รวมถึงต้องมีการส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมเพื่อการจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นภายในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง (สฤัญญา แซ่มซ้อย, 2561 : 5-6) ภายในสถานศึกษาจะมีครูและตำราเรียนเป็นแหล่งความรู้ของผู้เรียน ในขณะที่การสอนครูจะเป็นศูนย์กลาง ผู้เรียนจะได้รับการถ่ายทอดความรู้ด้วยการบอกกล่าวจากครูหรือความรู้จากการเปิดตำราที่มีข้อจำกัดการใช้งานทั้งในด้านเวลาและสถานที่ ความแตกต่างกันของข้อจำกัดดังกล่าวทำให้ผู้เรียนมีองค์ความรู้ที่แตกต่างกัน มีทักษะที่แตกต่างกัน ส่งผลให้ไม่สามารถพัฒนาผู้เรียนได้เต็มตามศักยภาพที่ควรจะเป็นได้ ในด้านของครูที่มีความมุ่งมั่นในการจัดการเรียนการสอน แต่ขาดสื่อวัสดุอุปกรณ์ทางเทคโนโลยีที่เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอน ไม่สามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดองค์ความรู้ได้อย่างเต็มที่ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีตลอดจนขาดเครื่องมือทางเทคโนโลยีที่อำนวยความสะดวกสำหรับการปฏิบัติงานนอกเหนือจากการจัดการเรียนการสอน ขาดฐานข้อมูลที่ใช้ในการปฏิบัติงานสนับสนุนการสอน นอกจากนั้นด้านการบริหารจัดการ ผู้บริหารขาดข้อมูลที่ถูกต้องแม่นยำที่จะใช้สนับสนุนการตัดสินใจในการดำเนินงานต่าง ๆ หากแต่ในปัจจุบันมีเทคโนโลยีเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้เรียนในการเข้าถึงความรู้ที่ไม่จำกัด ข้อมูลมหาศาลเหล่านี้ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และการทำงานร่วมกันกับผู้อื่นสามารถเชื่อมต่อกับบุคคลอื่นทั่วโลกได้ง่ายและรวดเร็ว สถานศึกษาในปัจจุบันควรเป็นมากกว่าแหล่งที่มีแต่ตำราและข้อมูล แต่ควรที่จะต้องเป็นศูนย์การเรียนรู้รอบด้านที่บ่มเพาะ สรรวจ และประดิษฐ์คิดค้น เพื่อพัฒนาทักษะต่าง ๆ ให้แก่ผู้เรียน ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยี (technology leadership) ซึ่งมีความแตกต่างจากแนวคิด ทฤษฎีภาวะผู้นำดั้งเดิมในรูปแบบต่าง ๆ ที่มุ่งเน้นถึงการกระทำ บุคลิกและคุณลักษณะของการเป็นผู้นำ หากแต่แนวคิดภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีนั้น มุ่งเน้นไปในด้านของการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการ กล่าวคือ ผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีจะต้องแสดงออกถึงพฤติกรรมที่มีความรู้ ความเข้าใจ สามารถนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาประยุกต์ใช้และบูรณาการในการบริหารจัดการองค์การ มีการจัดหาอุปกรณ์ทางเทคโนโลยีที่เหมาะสม ทันสมัยและเพียงพอต่อการใช้งาน เพื่อสร้างโอกาสในการเข้าถึงเทคโนโลยีของสมาชิกในองค์การ พร้อมทั้งส่งเสริมอำนวยความสะดวก ผลักดัน และสร้างแรงบันดาลใจให้สมาชิกในองค์การได้ใช้เทคโนโลยีในการปฏิบัติงานและพัฒนาตนเองได้อย่างเหมาะสม ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีได้กลายเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีของครูและบุคลากรในสถานศึกษา เพื่อนำมาใช้ในการปฏิบัติงานและการจัดการเรียนการสอน สามารถทำให้นักเรียนได้รับความรู้ ข้อมูลข่าวสารมากมายเกิดทักษะการใช้เทคโนโลยีมีความพร้อมที่จะก้าวสู่การเป็นพลโลกที่มีคุณภาพ และมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ตรงตามเป้าหมายของการจัดการศึกษา (เจษฎา ชวนะไพศาล, 2563 : 4-6)

จากความเป็นมาและความสำคัญของภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษา ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ซึ่งมีความสำคัญในการมุ่งส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน

ให้ประสบผลสำเร็จไปด้วยดี เพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้เป็นสารสนเทศที่มีประโยชน์สำหรับผู้บริหาร เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาตนเอง ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางการบริหารสถานศึกษาของตนอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการบริหารจัดการข้อมูลที่ดีย่อมจะต้องมีเทคโนโลยีเป็นตัวช่วยสำคัญ และผู้บริหารสถานศึกษานั้นมีความเป็นภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีอยู่ในตัวด้วย กล่าวคือภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีเป็นทักษะที่จำเป็นสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งมีอิทธิพลต่อความเป็นเลิศทางการศึกษาและเป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ในการส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาการบริหารสถานศึกษาในยุคการศึกษาที่ต้องใช้เทคโนโลยีเป็นส่วนสำคัญ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี
2. เพื่อเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำนวน 1,549 คน จากสถานศึกษาจำนวน 28 แห่ง
2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำนวน 308 คน การกำหนดจำนวนของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของเครจซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970 : 607-610) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 โดยการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (stratified random sampling) ตามขนาดสถานศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม โดยแบ่งเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ (checklist) เกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ซึ่งมี 4 ข้อ ดังนี้ เพศ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน ขนาดสถานศึกษา

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) เกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ซึ่งมี 5 ด้าน ดังนี้ ด้านการเป็นผู้นำวิสัยทัศน์ ด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ด้านความเป็นเลิศในการปฏิบัติอย่างมืออาชีพ ด้านการปรับปรุงอย่างเป็นระบบ ด้านการเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัล

ผลการวิจัย

1. ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี โดยภาพรวม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีความคิดเห็นอยู่ระดับมากทุกด้าน เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย คือ ด้านความเป็นเลิศในการปฏิบัติอย่างมืออาชีพ ด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ด้านการเป็นผู้นำวิสัยทัศน์ ด้านการปรับปรุงอย่างเป็นระบบ และด้านการเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัล ตามลำดับ เมื่อพิจารณารายด้านได้ ดังนี้

1.1 ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ด้านการเป็นผู้นำวิสัยทัศน์ โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย 3 ลำดับ คือ ผู้บริหารมีทักษะทางด้านการคิดอย่างเป็นระบบและมองภาพอนาคต รองลงมาคือ ผู้บริหารสามารถบริหารคน บริหารตน และบริหารงาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และผู้บริหารพัฒนาวิสัยทัศน์ทางเทคโนโลยี เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน สำหรับข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารสนับสนุนให้ครูใช้เทคโนโลยี มีการสื่อสารข้อมูลส่วนได้ ส่วนเสียกับสถานศึกษา

1.2 ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ ในยุคดิจิทัล โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุดคือ ผู้บริหารวัฒนธรรมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล โดยจัดและส่งเสริมให้ผู้เรียนทุกคนได้รับการเรียนรู้อย่างทั่วถึง สำหรับความคิดเห็นที่อยู่ในระดับมาก โดยเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย 3 ลำดับ คือ สถานศึกษามีโครงสร้างการบริหารงานที่ยืดหยุ่นและมีความคล่องตัวสูง รองลงมาคือ ผู้บริหารให้ครูใช้นวัตกรรมดิจิทัลให้เป็นปกติในองค์กร จนเกิดเป็นวัฒนธรรมการเรียนรู้ในโลกดิจิทัลในองค์กร และผู้บริหารส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูและบุคลากรพัฒนาตนเองด้านการใช้เทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง สำหรับข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารสร้างบรรยากาศการทำงานที่เปิดเผย มีการเปิดกว้างทางความคิดและยอมรับการเปลี่ยนแปลง มีวัฒนธรรมการทำงานร่วมกัน

1.3 ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ด้านความเป็นเลิศในการปฏิบัติอย่างมืออาชีพ โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีความคิดเห็นในระดับมาก คือ ผู้บริหารให้ความเชื่อมั่นกับครู ให้เรียนรู้เท่าทันต่อการเติบโตทางเทคโนโลยี อย่างต่อเนื่อง รวดเร็ว และผู้บริหารจัดสรรเวลา ทรัพยากร และการเข้าถึงเทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสมสำหรับความคิดเห็นระดับมาก เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย 2 ลำดับ คือ ผู้บริหารจัดสภาพแวดล้อมของการเรียนรู้และนวัตกรรมที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพให้กับผู้เรียน และผู้บริหารพัฒนาตนเองให้เป็นผู้บริหารมืออาชีพ สำหรับข้อที่มีค่าเฉลี่ย น้อยที่สุด คือ ผู้บริหารอำนวยความสะดวกและส่งเสริมให้ครูได้จัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีเครื่องมือ และแหล่งเรียนรู้ดิจิทัลต่าง ๆ

1.4 ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ด้านการปรับปรุงอย่างเป็นระบบ โดยภาพรวมมีประสิทธิผล อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีความคิดเห็นในระดับมากทุกข้อ เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย 3 ลำดับ คือ ผู้บริหารวัดผลการเรียนของนักเรียน วินิจฉัยปัญหาที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยี และประเมินคุณภาพ ของเทคโนโลยี รองลงมา คือ ผู้บริหารสถานศึกษาสร้างและวางกลยุทธ์เพื่อให้เกิดการร่วมมือสนับสนุน การพัฒนาอย่างเป็นระบบ และผู้บริหารสถานศึกษาต้องส่งเสริมความเป็นผู้นำในยุคดิจิทัลและการบริหารจัดการ คุณภาพอย่างต่อเนื่อง สำหรับข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเก็บรวบรวม วิเคราะห์ แปรผลข้อมูลการเรียนของนักเรียนและการสอนของครู

1.5 ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ด้านการเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัล โดยภาพรวมมีความ คิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีความคิดเห็นในระดับมากทุกข้อ เรียงตามลำดับ ค่าเฉลี่ย 3 ลำดับ คือ ผู้บริหารมีพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างเหมาะสม ปกป้องตนเองและ องค์กรจากความเสี่ยงในการใช้สื่อออนไลน์ รองลงมา คือ ผู้บริหารใช้งานดิจิทัลอย่างมีความรับผิดชอบ ปลอดภัยและสร้างนวัตกรรมดิจิทัล และผู้บริหารเข้าใจถึงผลกระทบและเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีอย่างชาญฉลาด สำหรับข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารใช้เครือข่ายอินเทอร์เน็ตบริหารจัดการ ควบคุม กำกับตนเอง และองค์กร เพื่อทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

2. การเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครู ผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา ในภาพรวม และรายด้านมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยสถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ มีภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษามากกว่าสถานศึกษาขนาดใหญ่ และสถานศึกษาขนาดกลาง

อภิปรายผลการวิจัย

1. ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เพราะผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี มีความเป็นเลิศในการปฏิบัติอย่างมืออาชีพเตรียมความพร้อมสู่การจัดการศึกษาจากตามยุคสมัยที่เหมาะสม การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลและการเป็นผู้นำวิสัยทัศน์ สอดคล้องกับงานวิจัยของธีรโชติ หล่ายโท (2559) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีและทักษะด้านการเรียนรู้และนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุตรดิตถ์ เขต 2 พบว่า ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาและครูวิชาการสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุตรดิตถ์ เขต 2 นั้น ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ รัศมี แสงซุ่ม (2562) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาตามการรับรู้ของครู ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาประจวบคีรีขันธ์ เขต 2 พบว่า ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ เจษฎา ชวนะไพศาล (2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษากลุ่มสหวิทยาเขตทวารวดี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุพรรณบุรี พบว่า ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษากลุ่มสหวิทยาเขตทวารวดี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

2. การเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา ในภาพรวมและรายด้านมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้เพราะผู้บริหารสถานศึกษามีการวางแผนและนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการบริหารจัดการสถานศึกษา ทั้งการจัดหาอุปกรณ์ทางเทคโนโลยีที่เหมาะสมและเพียงพอต่อการใช้งาน ส่งเสริมการเข้าถึงการสร้างแรงบันดาลใจ ความมั่นใจในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาและสอดคล้องกับความต้องการของครู บุคลากร นักเรียน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานศึกษาซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จีระศักดิ์ ชุมภู (2564) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารโรงเรียนในกลุ่มสหวิทยาเขตสุถินไทย จังหวัดเชียงราย พบว่า การเปรียบเทียบผู้บริหารและครูผู้สอนที่มีความคิดเห็นต่อการศึกษาภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารโรงเรียนในกลุ่มสหวิทยาเขตสุถินไทย จังหวัดเชียงราย จำแนกตามระดับการศึกษาภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน ภาพรวมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 สอดคล้องกับงานวิจัยของวิโรจน์ ราชพล (2565) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอแม่สรวย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 2

พบว่า ผลการเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 2 จำแนกตามขนาดของสถานศึกษาโดยรวมและรายด้านแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สอดคล้องกับงานวิจัยของ อธิธิฤทธิ์ กลิ่นเดช (2563) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษากับการบริหารงานวิชาการของ ผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดสระบุรี พบว่า ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดสระบุรี พบว่า มีความสัมพันธ์กันในระดับมาก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ข้อเสนอแนะ

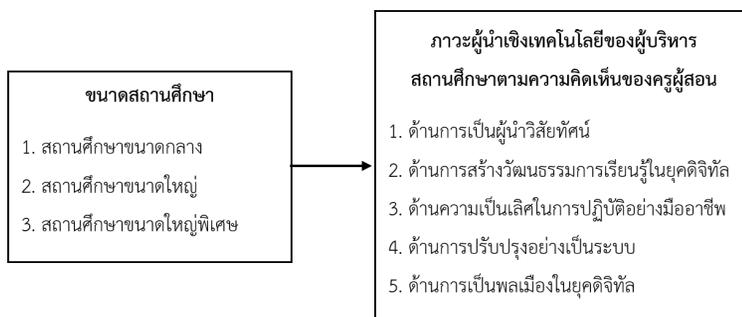
1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

ผู้บริหารสถานศึกษาใช้เครือข่ายอินเทอร์เน็ตบริหารจัดการ ควบคุม กำกับตนเอง และองค์กร เพื่อทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขตามบริบทโดยสอดคล้องกับสังคมยุคดิจิทัล ประยุกต์ใช้ข้อมูลจากระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ และนำการประชุมด้วยระบบทางไกลผ่านสัญญาณเครือข่ายมาใช้ในการทำงานมาปรับใช้ในสถานศึกษาให้มากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษา แนวทางในการส่งเสริมภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษา ควรมีการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

เอกสารอ้างอิง

- เจษฎา ชวนะไพศาล. (2563). แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มสหวิทยาเขตทวารวดี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุพรรณบุรี. (การค้นคว้าอิสระศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จิระศักดิ์ ชุมภู. (2564). การศึกษาภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารโรงเรียนในกลุ่มสหวิทยาเขต สุดลันไทย จังหวัดเชียงราย. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต). พะเยา: มหาวิทยาลัยพะเยา.
- ธีรโชติ หล่ายโท. (2560). การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีและทักษะ ด้านการเรียนรู้และนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา อุดรดิตต์ เขต 2. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- รัศมี แสงชุ่ม. (2562). ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาตามการรับรู้ของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาประจวบคีรีขันธ์ เขต 2. (การศึกษาค้นคว้าอิสระ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สุกัญญา แซ่ม้อย. (2561). การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- สมบัติ อารังธัญวงศ์. (2552). นโยบายสาธารณะแนวความคิด การวิเคราะห์ และกระบวนการ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: เสมาธรรม.
- อานิสฟาซีรา อาชานีย์. (2564). ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชนจังหวัดนราธิวาส เขต 2. (วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- อิทธิฤทธิ์ กลิ่นเดช. (2563). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษา กับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดสระบุรี. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and psychological measurement*, 30(3), 607-610.

การส่งเสริมการรู้ดิจิทัลของครูในสถานศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี
Risk Management of Schools Under the Secondary Educational
Service Area Office Kanchanaburi

ศิวัช ภูระหงษ์¹ และ มิตรภาณี พุ่มกล่อม²

มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี^{1,2}

Siwat Purahong¹ and Mitparnee Pumklom²

Kanchanaburi Rajabhat Universit^{1,2}

Corresponding Author, Email: siwatsone@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและการเปรียบเทียบการส่งเสริมการรู้ดิจิทัลของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำนวน 321 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ ตามขนาดสถานศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถามแบบมาตราประมาณค่า 5 ระดับ มีค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาเท่ากับระหว่าง 0.67-1.00 และมีความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.97 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ้ กำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

ผลการวิจัยพบว่า

1. การส่งเสริมการรู้ดิจิทัลของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ในภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด คือ ด้านการใช้เครื่องมือและเทคโนโลยี สำหรับการปฏิบัติระดับมาก เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย

* ได้รับบทความ: 6 กรกฎาคม 2566; แก้ไขบทความ: 30 มีนาคม 2567; ตอปรับตีพิมพ์: 31 มีนาคม 2567

จากมากไปน้อย คือ ด้านการประเมิน รองลงมา คือ ด้านการสร้างและด้านการเข้าถึง ตามลำดับ

2. การเปรียบเทียบการส่งเสริมการรู้ดิจิทัลของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษาโดยภาพรวมและรายด้านทุกด้าน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยภาพรวมและการเข้าถึง สถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษมีการปฏิบัติมากกว่าสถานศึกษาขนาดกลางและสถานศึกษาขนาดใหญ่ สำหรับด้านการประเมิน ด้านการสร้าง และด้านการใช้เครื่องมือและเทคโนโลยี สถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษมีการปฏิบัติมากกว่าสถานศึกษาขนาดใหญ่

คำสำคัญ: การรู้ดิจิทัล; ขนาดสถานศึกษา

Abstract

This research aimed to study and compare promoting digital literacy of teachers in schools under the Secondary Educational Service Area Office Kanchanaburi classified by school size.

The sample consisted of 321 teachers in schools under the Secondary Educational Service Area Office Kanchanaburi, obtained by stratified random sampling according to school size. The research instrument was a five-level rating scale questionnaire with content validity of 0.67-1.00 and a reliability of 0.97. The statistics under in the data analysis were percentage, mean, standard deviation. The data were treated with one-way analysis of variance and found the difference of the means, and paired tests were carried out according to Scheffe's method. The statistical significance level was set at 0.05.

The findings were as follows:

1. Promoting digital literacy of teachers in schools under the Secondary Educational Service Area Office Kanchanaburi There was practice at the highest level, which was the use of tools and technology and each aspect were at a high level. The aspects, ranked in descending order of average. assessment, construction and accessibility.

2. A Comparison of Teachers' Promotion of Digital Literacy in under the Secondary Educational Service Area Office Kanchanaburi classified by size of school, overall, there was a significant difference Overview and Access extra large schools have more practice

than medium schools and large schools. for assessment, construction, and use of tools and technology extra large schools have more practice than large schools.

Keywords: Digital literacy; School Size

บทนำ

ความท้าทายที่เป็นพลวัตของโลกศตวรรษที่ 21 ทั้งในส่วนที่เป็นแรงกดดันภายนอก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของบริบทเศรษฐกิจและสังคมโลก อันเนื่องจากการปฏิวัติดิจิทัล (digital revolution) การเปลี่ยนแปลงสู่อุตสาหกรรม 4.0 (the fourth industrial revolution) การดำเนินงานเพื่อบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ 2573 ผลกระทบของการเป็นประชาคมอาเซียน และความต้องการกำลังคนที่มีทักษะในศตวรรษที่ 21 เพื่อให้ระบบการศึกษาเป็นกลไกหลักของการขับเคลื่อนประเทศ ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับใหม่ กรอบยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560–2579) และกรอบทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560–2564) เพื่อให้สามารถนำพาประเทศไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนในอีก 20 ปีข้างหน้า (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) การศึกษาผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการศึกษาสำหรับคนทุกช่วงวัย มีตัวชี้วัดที่สำคัญ เช่น มีระบบเครือข่ายเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อการศึกษาที่ทันสมัย สนองตอบความต้องการของผู้เรียนและผู้ให้บริการอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ และสถานศึกษาทุกแห่งมีอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงและมีคุณภาพ ได้กำหนดแนวทางการพัฒนา คือ เพิ่มโอกาสและความเสมอภาคในการเข้าถึง การศึกษาที่มีคุณภาพ พัฒนาระบบเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการศึกษาสำหรับคนทุกช่วงวัย พัฒนารฐานข้อมูลด้านการศึกษามีมาตรฐาน เชื่อมโยงและเข้าถึงได้ และมีแผนงานและโครงการสำคัญ เช่น โครงการจัดทำฐานข้อมูลรายบุคคล ทุกช่วงวัย ทั้งด้านสาธารณสุข สังคม ภูมิสารสนเทศแรงงานและการศึกษา กล่าวถึงในจากยุทธศาสตร์ที่ 4 ของแผนการศึกษาแห่งชาติ ข้อย่อย 4.2 ว่าด้วยเรื่องการเพิ่มโอกาสทางการศึกษาผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการศึกษาสำหรับคนทุกช่วงวัย

ทักษะด้านดิจิทัลของข้าราชการและบุคลากรทางภาครัฐเพื่อปรับเปลี่ยนเป็นรัฐบาลดิจิทัล ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ความสามารถ ความรู้และประสบการณ์ ซึ่งความสามารถ ด้านความเข้าใจและใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (digital literacy) อยู่ในองค์ประกอบด้านความสามารถของข้าราชการและบุคลากรทางภาครัฐ (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน 2562 : 4) ทั้งนี้ กระทรวงศึกษาธิการยังกล่าวไว้ใน แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ยุทธศาสตร์ 5 ยุทธศาสตร์ คือ ผู้เรียน สถานศึกษา และหน่วยงานทางการศึกษาทุกระดับทุกประเภทการศึกษาเข้าถึงทรัพยากร และระบบเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ มีองค์ความรู้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาเพื่อเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงขึ้น

รวมทั้งมีศูนย์กลางในการจัดเก็บรวบรวมสื่อการเรียนการสอนแบบดิจิทัลที่ทันสมัย และระบบฐานข้อมูลกลางทางการศึกษาของประเทศที่ถูกต้องและเป็นปัจจุบัน

ปัญหาคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษาในทุกๆระดับ จุดอ่อนของระบบการศึกษาและการพัฒนาบุคลากรด้านวิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ เทคโนโลยี และการบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่ยังไม่เหมาะสม ขาดความคล่องตัว ยังมีความเหลื่อมล้ำในด้านโอกาส การเข้าถึงข้อมูลและความเสมอภาคทางการศึกษา รวมทั้งปัญหาด้านคุณธรรม จริยธรรม และการขาดความตระหนักถึงความสำคัญของการมีวินัยความซื่อสัตย์สุจริต และการมีจิตสาธารณะของคนไทยส่วนใหญ่ ส่งผลกระทบต่อระบบการศึกษา ที่ต้องปรับเปลี่ยนให้สนองและรองรับความท้าทายดังกล่าว จึงมีความจำเป็นที่ประเทศไทยต้องปฏิรูปการศึกษา (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.), 2560) และในขณะที่การประเมินวิทยฐานะของครูในปัจจุบัน ในรูปแบบข้อตกลงในการพัฒนางาน (ว.ป.อ.) ซึ่งใช้ประเมินวิทยฐานะในระบบการประเมินแบบดิจิทัล ซึ่งครูทุกคนจำเป็นต้องเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และจำเป็นต้องทำไฟล์วิดีโอเพื่อแสดงผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2564 : 18) ซึ่งปัญหาในโรงเรียนเกี่ยวกับเทคโนโลยี เช่นพบปัญหาทางด้านฮาร์ดแวร์ ขาดอุปกรณ์ต่อพ่วง คอมพิวเตอร์ที่ใช้สอนมีประสิทธิภาพต่ำ หรือแม้กระทั่งความเร็วอินเทอร์เน็ต มีประสิทธิภาพไม่เพียงพอ (ณัฐวดี ศิลปะศักดิ์ขจร, 2558 : 628-638) จึงเห็นถึงความจำเป็นว่า การรู้ดิจิทัลหรือการเข้าใจดิจิทัล (digital literacy) เป็นที่ต้องได้รับการส่งเสริมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับอำนาจหน้าที่และบริบท สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ที่ว่าด้วยการประสาน ส่งเสริม สนับสนุน การจัดการศึกษาของสถานศึกษาเอกชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งบุคคลองค์กรชุมชนองค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันอื่นที่จัดการศึกษารูปแบบที่หลากหลายในเขตพื้นที่การศึกษาและต้องศึกษาวิเคราะห์ วิจัย และรวบรวมข้อมูลสารสนเทศด้านการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา ซึ่งมีความเกี่ยวข้องโยงกับการรู้และเข้าใจดิจิทัลเพื่อพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี, 2564 : 2)

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาที่ได้กล่าวมานั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่องการส่งเสริมการรู้ดิจิทัลของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี เพื่อให้ทราบความเกี่ยวข้องแต่ละตัวชี้วัดในด้านการรู้ดิจิทัล โดยทำแบบสอบถามครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี โดยแบ่งเป็นโรงเรียน ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ และขนาดใหญ่พิเศษ เพื่อให้รู้จุดแข็งจุดอ่อนของครูในทักษะการรู้ดิจิทัล ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการให้ครูมีความรู้ดิจิทัลมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการส่งเสริมการรู้ดิจิทัลของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี
2. เพื่อเปรียบเทียบการส่งเสริมการรู้ดิจิทัลของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำนวน 1,549 คน จากสถานศึกษา 28 แห่ง
2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำนวน 308 คน ซึ่งได้จากการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางเครจซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970 : 607-610) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 โดยการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (stratified random sampling) ตามขนาดสถานศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ตอนที่ 1 แบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ (checklist) เกี่ยวกับสภาพผู้ตอบแบบสอบถามของครู จำนวน 4 ข้อ ได้แก่ เพศ ประสบการณ์การทำงาน วุฒิการศึกษา ขนาดของสถานศึกษา

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการส่งเสริมการรู้ดิจิทัลของครู ซึ่งมี 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการเข้าถึง ด้านการประเมิน ด้านการสร้าง และด้านการใช้เครื่องมือและเทคโนโลยี โดยใช้แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) ชนิด 5 ระดับ จำนวน 32 ข้อ ด้านที่ 1 การเข้าถึง จำนวน 8 ข้อ ด้านที่ 2 การประเมิน จำนวน 8 ข้อ ด้านที่ 3 การสร้าง จำนวน 8 ข้อ ด้านที่ 4 การใช้เครื่องมือและเทคโนโลยี จำนวน 8 ข้อ

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. นำแบบสอบถามที่ได้รับตอบคืนจากครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี มาตรวจสอบความถูกต้องและมีความสมบูรณ์ในการตอบ
2. นำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามทั้งหมดมาจัดระเบียบข้อมูล ลงรหัส และทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป
3. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ (frequency) และร้อยละ (percentage)

4. การวิเคราะห์การบริหารความเสี่ยงของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าเฉลี่ย (mean และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation หรือ S.D.) จำแนกเป็นรายชื่อ รายด้านและรวมทุกด้าน โดยใช้เกณฑ์การแปลความหมายของเบสต์ (Best, 1981 : 195)

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. สถิติพื้นฐาน ได้แก่ 1) ร้อยละ 2) ค่าเฉลี่ย 3) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
2. สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
 - 1) ความเที่ยงตรงของเนื้อหา โดยคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้อง
 - 2) ความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับโดยคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา

ของครอนบัก

สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน คือ การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธีของเซฟเฟ

ผลการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การส่งเสริมการรู้ดิจิทัลของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. การส่งเสริมการรู้ดิจิทัลของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี

ตารางที่ 1 การส่งเสริมการรู้ดิจิทัลของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ในภาพรวม

การส่งเสริมการรู้ดิจิทัลของครูในสถานศึกษา	\bar{x}	S.D.	ระดับปฏิบัติ
1. ด้านการเข้าถึง	4.37	0.56	มาก
2. ด้านการประเมิน	4.49	0.51	มาก
3. ด้านการสร้าง	4.45	0.50	มาก
4. ด้านการใช้เครื่องมือและเทคโนโลยี	4.53	0.48	มากที่สุด
รวมเฉลี่ย	4.46	0.47	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า การส่งเสริมการรู้ดิจิทัลของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ในภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.46$) เมื่อพิจารณาทางด้านพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด คือ ด้านการใช้เครื่องมือและเทคโนโลยี ($\bar{x} = 4.53$) สำหรับการปฏิบัติระดับมาก เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ ด้านการประเมิน ($\bar{x} = 4.49$) รองลงมา คือ ด้านการสร้าง ($\bar{x} = 4.45$) และด้านการเข้าถึง ($\bar{x} = 4.37$) ตามลำดับ

1.1 ด้านการเข้าถึง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.37$) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับ คือ สถานศึกษามีการติดตั้งเครือข่ายอินเทอร์เน็ตอย่างครอบคลุม ($\bar{x} = 4.48$) รองลงมา คือ สถานศึกษามีการใช้ข้อมูลดิจิทัล หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) หรือห้องสมุดออนไลน์สำหรับครูผู้สอนและนักเรียน ($\bar{x} = 4.42$, S.D. = 0.73) และผู้บริหารสถานศึกษามีการสนับสนุนการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่ถูกลิขสิทธิ์ ($\bar{x} = 4.42$, S.D. = 0.74) ตามลำดับ สำหรับการปฏิบัติที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ สถานศึกษามีอุปกรณ์เทคโนโลยีเพียงพอต่อครูผู้สอน เช่น แท็บเล็ต คอมพิวเตอร์ ($\bar{x} = 4.27$)

1.2 ด้านการประเมิน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.49$) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับ คือ ผู้บริหารสถานศึกษามีการผลักดันให้ครูผู้สอนใช้แอปพลิเคชันในการบริหารจัดการชั้นเรียน ($\bar{x} = 4.52$, S.D. = 0.61) รองลงมา คือ ผู้บริหารสถานศึกษาสนับสนุนให้ครูใช้ข้อมูลทางด้านดิจิทัลอย่างถูกต้องและถูกกฎหมาย ($\bar{x} = 4.52$, S.D. = 0.65) และผู้บริหารสถานศึกษามีนโยบายให้ครูใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลในการประเมินวิทยฐานะ ($\bar{x} = 4.51$) ตามลำดับ ส่วนการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับ คือ ผู้บริหารสถานศึกษามีการผลักดันให้ครูสามารถตัดสินคุณภาพสื่อสารสนเทศสื่อดิจิทัลที่เป็นจริงหรือเท็จ ($\bar{x} = 4.50$, S.D. = 0.62) รองลงมา คือ ผู้บริหารสถานศึกษาแนะนำครูผู้สอนสามารถเลือกใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลที่เหมาะสมในการบริหารชั้นเรียน ($\bar{x} = 4.50$, S.D. = 0.65) และ ผู้บริหารสถานศึกษาสนับสนุนครูผู้สอนสามารถใช้สื่อภาพ วีดีโอดิจิทัล อย่างมีวิจารณญาณและมีจริยธรรม ($\bar{x} = 4.49$) ส่วนการปฏิบัติที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารสถานศึกษาสนับสนุนให้ครูสามารถตัดสินคุณภาพของสื่อภาพ วีดีโอดิจิทัล ($\bar{x} = 4.41$)

1.3 ด้านการสร้าง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.45$) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับ คือ ผู้บริหารสถานศึกษาสนับสนุนให้ครู ใช้แอปพลิเคชันจากสมาร์ทโฟนและแท็บเล็ต ในการสร้างสื่อภาพ หรือวีดีโอ ($\bar{x} = 4.49$) รองลงมา คือ ผู้บริหารสถานศึกษาสนับสนุนให้ครูสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล ($\bar{x} = 4.48$) และผู้บริหารสถานศึกษาผลักดันให้ครูใช้แอปพลิเคชันจากสมาร์ทโฟน คอมพิวเตอร์และแท็บเล็ต ในการสร้างแบบฝึก ข้อสอบ และเนื้อหาในการเรียนรู้ ($\bar{x} = 4.46$) ส่วนการปฏิบัติที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารสถานศึกษาสนับสนุนให้ครูสร้างสื่อภาพ วีดีโอ ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำหรับการจัดการเรียนรู้ ($\bar{x} = 4.42$, S.D. = 0.66)

1.4 การส่งเสริมการรู้ดิจิทัลของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กาญจนบุรี ด้านการสร้าง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.45$) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีการปฏิบัติ

อยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับ คือ ผู้บริหารสถานศึกษา สนับสนุนให้ครู ใช้แอปพลิเคชันจากสมาร์ทโฟนและแท็บเล็ต ในการสร้างสื่อภาพ หรือวิดีโอ ($\bar{x} = 4.49$) รองลงมา คือ ผู้บริหารสถานศึกษาสนับสนุนให้ครูสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล ($\bar{x} = 4.48$) และผู้บริหารสถานศึกษาผลักดันให้ครูใช้แอปพลิเคชันจากสมาร์ทโฟน คอมพิวเตอร์ และแท็บเล็ต ในการสร้างแบบฝึก ข้อสอบ และเนื้อหาในการเรียนรู้ ($\bar{x} = 4.46$) ส่วนการปฏิบัติที่มีค่าเฉลี่ย น้อยที่สุดคือ ผู้บริหารสถานศึกษาสนับสนุนให้ครูสร้างสื่อภาพ วิดีโอ ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำหรับการจัดการเรียนรู้ ($\bar{x} = 4.42$, S.D. = 0.66)

2. การเปรียบเทียบการส่งเสริมการรู้ดิจิทัลของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี

การเปรียบเทียบการส่งเสริมการรู้ดิจิทัลของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา โดยภาพรวมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ 0.01 เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการเข้าถึง ด้านการประเมิน ด้านการสร้าง และ ด้านการใช้เครื่องมือและเทคโนโลยี มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ดังนั้น จึงทำการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีของเซฟเฟ

1. ด้านการเข้าถึง ระหว่างสถานศึกษาขนาดกลาง กับสถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ และระหว่าง สถานศึกษาขนาดใหญ่กับสถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ พบว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.01 นั่นคือ สถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษมีการปฏิบัติมากกว่าสถานศึกษาขนาดกลาง และ สถานศึกษาขนาดใหญ่

2. ด้านการประเมิน ระหว่างสถานศึกษาขนาดใหญ่กับสถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ มีความแตกต่าง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 นั่นคือ สถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษมีการปฏิบัติที่มากกว่า สถานศึกษาขนาดใหญ่

3. ด้านการสร้าง ระหว่างสถานศึกษาขนาดใหญ่กับสถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ มีความแตกต่าง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 นั่นคือสถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษมีการปฏิบัติที่มากกว่า สถานศึกษาขนาดใหญ่

4. ด้านการใช้เครื่องมือและเทคโนโลยี ระหว่างสถานศึกษาขนาดใหญ่กับสถานศึกษาขนาดใหญ่ พิเศษ มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 นั่นคือ สถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ มีการปฏิบัติที่มากกว่าสถานศึกษาขนาดใหญ่

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องการส่งเสริมการรู้ดิจิทัลของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรีสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. การส่งเสริมการรู้ดิจิทัลของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ในภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน นั้นอาจสืบเนื่องมาจากในปัจจุบันนี้ หน่วยงานทางการศึกษาได้ให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยีและข้อมูลดิจิทัลในหน่วยงานงานทางการศึกษาเพิ่มมากขึ้น ดังนั้น จึงได้จัดทำนโยบายและมีการกระตุ้นให้ผู้บริหารสถานศึกษา ได้มีการดำเนินการส่งเสริมสมรรถนะดิจิทัล เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์กับสถานศึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของ มนรัตน์ แก้วเกิด (2562) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการโรงเรียนมัธยมศึกษาตามแนวคิดความเป็นพลเมืองดิจิทัล โดยสภาพปัจจุบันของการบริหารงานวิชาการโรงเรียนมัธยมศึกษาตามแนวคิดความเป็นพลเมืองดิจิทัล ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุขญา โกลมวานิช (2563) ได้ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 23 โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับ เกตุชัย กัญจนชูมาบุรพ (2564) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาการเรียนรู้ฐานสมรรถนะตามแนวคิดการเรียนรู้โครงงานเป็นฐานร่วมกับสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสุขศึกษาและทักษะการรู้ดิจิทัลของนักเรียนประถมศึกษา โดยนักเรียนมีทักษะการรู้ดิจิทัลอยู่ในระดับดีมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

1.1 ด้านการเข้าถึง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะนโยบาย วิสัยทัศน์ พันธกิจ แผนกลยุทธ์ของสถานศึกษา ซึ่งเป็นหลักการดำเนินงานด้านอื่น ๆ ในการเข้าถึงข้อมูลดิจิทัลและการให้บริการอินเทอร์เน็ตไร้สายฟรีภายในสถานศึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของ ภาณุพงศ์ พรหมมาลี (2562) ได้ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์ การรู้ดิจิทัลของอาจารย์ระดับอุดมศึกษาโดยใช้แผนภูมิต้นไม้การจำแนกและการถอดถอยกรณีศึกษาสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข โดยความสามารถในการเข้าถึงอยู่ในระดับมาก

1.2 ด้านการประเมิน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกข้อ ผู้บริหารสถานศึกษาสนับสนุนให้ครูใช้ข้อมูลทางด้านดิจิทัลอย่างถูกต้องและถูกกฎหมาย และผู้บริหารสถานศึกษามีนโยบายให้ครูใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลในการประเมินวิทยฐานะตาม สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุขญา โกลมวานิช (2563) ได้ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 23 โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

1.3 ด้านการสร้าง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกข้อ ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาสนับสนุนให้ครู ใช้แอปพลิเคชันจากสมาร์ทโฟนและแท็บเล็ต ในการสร้างสื่อภาพ หรือวิดีโอ และให้ความสำคัญเกี่ยวกับการสร้างสื่อการเรียนการสอนสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภาณุพงศ์ พรหมมาลี (2562) ได้ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์การรู้ดิจิทัลของอาจารย์ระดับอุดมศึกษาโดยใช้แผนภูมิต้นไม้การจำแนกและการถดถอยกรณีศึกษาสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข โดยความสามารถในการสร้างอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับ ฤชณพงศ์ เลิศบำรุงชัย และปณิตา วรรณพิรุณ (2562 : 221-228) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการเรียนรู้ดิจิทัลตามแนวคิดคอนเน็กทีวิสต์ผ่านคลาวด์เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมสื่อสร้างสรรค์ การเรียนรู้ผ่านการสังเคราะห์การสร้างสื่อสร้างสรรค์ มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด

1.4 ด้านการใช้เครื่องมือและเทคโนโลยี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่ามีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกข้อ เช่นนี้ อาจเป็นเพราะนโยบาย วิสัยทัศน์ พันธกิจ แผนกลยุทธ์ของสถานศึกษาเพื่อให้ครูใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอนและระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน สอดคล้องกับงานวิจัยของ กนกภรณ์ เทศผล และจิตติมา วรรณศรี (2565 : 77-88) ได้ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างการรู้ดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษากับการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1 โดยการบริหารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในสถานศึกษามีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

2. การเปรียบเทียบการส่งเสริมการรู้ดิจิทัลของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา โดยภาพรวม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานงานวิจัยที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารในสถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ มีการปฏิบัติที่มากกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดกลาง อาจเป็นเพราะความพร้อมทั้งด้านงบประมาณและนโยบายในการจัดซื้ออุปกรณ์ดิจิทัล สอดคล้องกับงานวิจัยของ มนรัตน์ แก้วเกิด (2562) กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการโรงเรียนมัธยมศึกษาตามแนวคิดความเป็นพลเมืองดิจิทัล โดยพบว่า กรอบแนวคิดความเป็นพลเมืองดิจิทัล มี 4 กลุ่มองค์ประกอบหลัก ซึ่งหนึ่งในกลยุทธ์บริหารงาน ได้แก่ ความฉลาดรู้ดิจิทัล ซึ่งกลยุทธ์ในการบริหารของสถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สถานศึกษาใหญ่และสถานศึกษาขนาดกลาง อาจมีความแตกต่างกันตามงบประมาณเงินอุดหนุนรายหัวที่ขึ้นกับจำนวนนักเรียน จัดสรรให้นักเรียนทุกคน ตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาจนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งทำให้งบประมาณที่ได้แตกต่างกันตามขนาดของโรงเรียนจึงทำให้มีการส่งเสริมการรู้ดิจิทัลของสถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษมีการปฏิบัติมากกว่าสถานศึกษาขนาดใหญ่และขนาดกลาง

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยการส่งเสริมการรู้ดิจิทัลของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี มีการส่งเสริมการรู้ดิจิทัลของครูในสถานศึกษาผลการปฏิบัติอยู่ในระดับมากสมควรที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะนำไปพัฒนาโรงเรียน และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ควรนำไปพิจารณาเพื่อพัฒนาสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

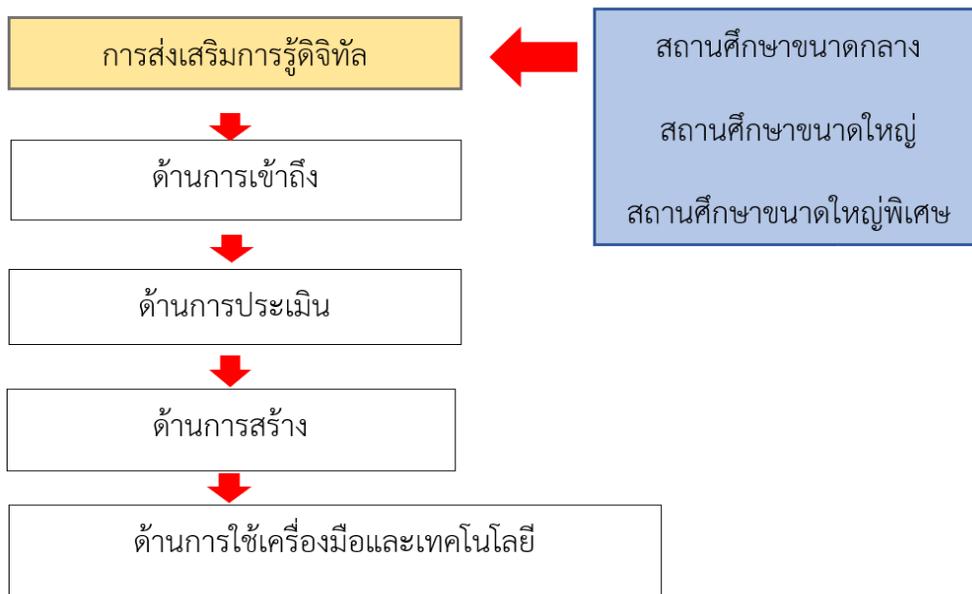
- 1) ผู้บริหารสถานศึกษาส่งเสริมสนับสนุนการเข้าถึงข้อมูลดิจิทัล เพื่อพัฒนาระบบการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ
- 2) ผู้บริหารควรส่งเสริมสนับสนุนให้ครูสามารถประเมินสื่อการเรียนการสอน ข้อมูลดิจิทัล เพื่อพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษา
- 3) ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการพัฒนาระบบการควบคุม ดูแล และสร้างเครือข่ายดิจิทัลเพื่อใช้ในการแก้ปัญหา ส่งเสริมระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
- 4) ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการอบรมและพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความเข้าใจในกฎระเบียบ กฎหมายและระเบียบวินัยในการปฏิบัติงานและใช้เทคโนโลยีได้อย่างถูกต้องและมีจริยธรรม

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ศึกษาเรื่องแนวทางการส่งเสริมการรู้ดิจิทัลของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี
- 2) ศึกษาเรื่องปัญหาการส่งเสริมการรู้ดิจิทัลของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี
- 3) ศึกษาเรื่องการส่งเสริมการรู้ดิจิทัลของครูในสถานศึกษากับคุณภาพผู้เรียนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัย การส่งเสริมการรู้ดิจิทัลของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี พบองค์ความรู้ที่สามารถสรุปได้ ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

เอกสารอ้างอิง

กนกภรณ์ เทศผล และ จิตtima วรรณศรี. (2565). ความสัมพันธ์ระหว่างการรู้ดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษากับการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระถมศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1. *Education Journal*, 5(1), 77-88.

กฤษณพงศ์ เลิศบำรุงชัย และ ปณิตา วรรณพิรุณ. (2561). รูปแบบการเรียนรู้ดิจิทัลตามแนวคิดคอนเนกติวิสต์ผ่านคลาวด์เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมสื่อสร้างสรรค์. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี*, 12(29), 221-228.

เกตุธัช กัญจนชุมมาบุรพ. (2564). การพัฒนาการเรียนรู้ฐานสมรรถนะตามแนวคิดการเรียนรู้โครงงานเป็นฐานร่วมกับสื่อสังคมออนไลน์เพื่อส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสุขศึกษาและทักษะการรู้ดิจิทัลของนักเรียนประถมศึกษา. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ณัฐวดี ศิลปะศักดิ์ขจร และ อีระศักดิ์ อุ๋นอารมณเลิศ. (2558). การศึกษาสภาพการใช้ปัญหาและอุปสรรคในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษาภายในโรงเรียน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดนครปฐม. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 8(2), 628-638.
- ภาณุพงศ์ พรหมมาลี. (2562). การวิเคราะห์การรับรู้ดิจิทัลของอาจารย์ระดับอุดมศึกษาโดยใช้แผนภูมิต้นไม้ การจำแนกและการถดถอยกรณีศึกษาสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข. (วิทยานิพนธ์เภสัชศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มนรัตน์ แก้วเกิด. (2562). กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการโรงเรียนมัธยมศึกษาตามแนวคิดความเป็นพลเมืองดิจิทัล. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.). (2560). คู่มือการใช้หลักสูตรสาระเทคโนโลยี (วิทยาการคำนวณ) กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2566, จาก <https://www.scimath.org/e-books/8376/8376.pdf>
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี. (2564). แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2565 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2566, จาก <http://www.sesaok.go.th/>
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2562). ทักษะด้านดิจิทัลของข้าราชการและบุคลากรภาครัฐเพื่อการปรับเปลี่ยนภาครัฐเป็นรัฐบาลดิจิทัล. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2566, จาก https://www.ocsc.go.th/digital_skills2
- สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2564). แผนบริหารความเสี่ยงสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2564. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2566, จาก <https://shorturl.asia/8OTmu>
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ 2560-2579. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2566, จาก <https://backoffice.onec.go.th/uploaded/Outstand/2017-EdPlan60-79.pdf>
- สุชญา โคมลวานิช. (2563). ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 23. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและพัฒนาคุณภาพการศึกษา). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- Krejcie, R.V., & Morgan, D.W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610.

แนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลของครู
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา หนองคาย เขต 2
Guideline for Developing Digital Citizenship of Teachers Under
Nongkhai Primary Education Service Area Office 2

นพพร ลิ้มตระกูล¹ และ สิทธีชัย สอนสุภี²
มหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาเขตหนองคาย^{1,2}

Nopporn Limtrakul¹ and Sittichai Sonsupee²

Khon Kaen University Nong Khai Campus^{1,2}

Corresponding Author, E-mail: nopporn.l@kkumail.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ความเป็นพลเมืองดิจิทัลของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 และ 2) ศึกษาแนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา กลุ่มตัวอย่างคือผู้บริหารสถานศึกษาและครู จำนวน 279 คน เก็บระยะที่ 1 เป็นการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสถิติ ค่าความถี่ ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และจัดเรียงลำดับความต้องการจำเป็น ระยะที่ 2 การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยแบบสัมภาษณ์ โครงสร้าง กลุ่มเป้าหมายจำนวน 5 คน ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง เพื่อหาแนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลของครู วิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอโดยวิธีพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า

1. ค่าเฉลี่ยของระดับสภาพปัจจุบัน อยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ความปลอดภัยดิจิทัล และสภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การสื่อสารดิจิทัล ความต้องการจำเป็นในการแนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัล โดยภาพรวม พบว่า ด้านที่มีความ

* ได้รับบทความ: 19 กรกฎาคม 2566; แก้ไขบทความ: 30 มีนาคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 31 มีนาคม 2567

ต้องการจำเป็นสูงสุด คือ การสื่อสารดิจิทัล และด้านที่มีความต้องการจำเป็นต่ำที่สุด คือ ด้านการเข้าถึงดิจิทัล

2. แนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคายเขต 2 พบว่า 1) ครูที่วางแผนพัฒนาตนเอง ให้สามารถปฏิบัติงานมีทักษะในการใช้เทคโนโลยีมาช่วยในการจัดการเรียนการสอน 2) ส่งเสริมการสื่อสารดิจิทัลที่มีประสิทธิภาพ ความสำคัญกับจุดประสงค์ในการสื่อสาร 3) หน่วยงานต้นสังกัดต้องจัดสรรงบประมาณที่เพียงพอเหมาะสมต่อความต้องการของสัญญาณอินเทอร์เน็ตเพื่อสนองความต้องการใช้งานของครูให้สามารถใช้ได้ 4) ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญา กฎหมายดิจิทัลของครู หลีกเลี่ยงการละเมิดลิขสิทธิ์ 5) ส่งเสริมการใช้งานข้อมูลดิจิทัลด้วยความระมัดระวัง มีความรู้เท่าทันภัยอันตรายอันเกิดจากการใช้งานดิจิทัล

คำสำคัญ: ความเป็นพลเมืองดิจิทัลของครู; แนวทางการพัฒนา

Abstract

The objectives of this research article are 1. To study the present and desirable conditions of digital citizenship among teachers. under the Office of Nong Khai Primary Educational Service Area Office 2 and 2) Study the digital citizenship development guidelines for teachers under the Office of Nong Khai Primary Educational Service Area Office 2. This research was descriptive research. The sample group consisted of 279 school administrators and teachers. Phase 1 was a quantitative data collection using a questionnaire. Data were analyzed by statistical values, frequency, percentage, and standard deviation. and prioritize the necessary needs. Phase 2: qualitative data collection by structured interview forms The target group of 5 people was derived from the specific selection. To find ways to develop teachers' digital citizenship. Analyze the content and present it in a descriptive way.

1. The study found that the Average current condition level was at a high level The aspect with the highest average was digital security. and the desirable condition was at the highest level. The area with the highest average was digital communications. The need for digital citizenship development guidelines Overall, it was found that digital communication was the area with the highest need. And the area with the lowest need is digital access.

2. The result of the Guidelines for Developing Digital Citizenship of Teachers under Nong Khai Primary Educational Service Area Office 2 was found that 1) teachers with self-development plans Are able to work and have skills in using technology to assist in teaching and learning management. 2) Promote effective digital communication. 3) Parent agencies must allocate sufficient budgets that are suitable for the needs of the Internet signal to meet the needs of teachers to be able to use it. 4) Promote knowledge related to intellectual property. Teacher's Digital Law Avoid copyright infringement. 5) Promote the use of digital information with caution. Be up to date with the dangers arising from digital use.

Keywords: Digital Citizenship; Guideline For Development

บทนำ

ปัจจุบันโลกเทคโนโลยีดิจิทัลได้เข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของผู้คนอย่างรวดเร็วต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และจะเกิดขึ้นต่อไปอีกในอนาคต ที่เห็นได้ชัดคือ ในภาคเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม เทคโนโลยีดิจิทัลช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ เพิ่มคุณภาพ การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษา ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ทั้งในระดับผู้เรียน สร้างความเสมอภาคในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ ลดความเหลื่อมล้ำของคุณภาพ การศึกษาระหว่างโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดเล็ก ประโยชน์ในระดับครู/อาจารย์ผู้สอน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2565) เพื่อให้สอดคล้องนโยบายของกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ที่ต้องการสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมดิจิทัล ต่อยอดการวิจัยและพัฒนา รวมทั้ง การพัฒนากำลังคนด้านดิจิทัล (กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2565) ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความจำเป็นในการเป็นพลเมืองดิจิทัลของครู

พลเมืองในยุคดิจิทัลจะมีทักษะที่เกี่ยวข้องกับเครื่องมือเทคโนโลยีดิจิทัล รวมถึงทักษะในการรู้คิดขั้นสูงและมีวิจารณญาณ และเนื่องจากการใช้เทคโนโลยีออนไลน์มากขึ้น ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กับผู้คนมากขึ้น การรู้จักสิทธิของตนเอง เคารพผู้อื่น นอกจากนี้พลเมืองดิจิทัลยังสามารถใช้อินเทอร์เน็ตในการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง และการแสดงความคิดเห็นได้มากขึ้น (ณภัทร เรืองนภากุล, 2564) แนวทางสำหรับพฤติกรรมที่รับผิดชอบและเหมาะสมเมื่อใช้เทคโนโลยี สิ่งเหล่านี้เป็นบรรทัดฐานสำหรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเหมาะสมและมีความรับผิดชอบ นอกจากนี้ ความสามารถยังช่วยให้พลเมืองใช้เทคโนโลยีดิจิทัลได้อย่างชาญฉลาดและปลอดภัย (Olga Fediy, 2021) ดังนั้น พลเมืองดิจิทัลควรตระหนักถึงโอกาสและความเสี่ยงในโลกดิจิทัล

ความเป็นพลเมืองดิจิทัลของครู เป็นเรื่องสำคัญเนื่องจากการเรียนในปัจจุบันได้ถูกปรับเปลี่ยนรูปแบบไปด้วยการใช้อุปกรณ์ที่ทันสมัย สภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ที่เปลี่ยนไปทำให้ความรู้และทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ต้องแสดงออกถึงทักษะด้านข้อมูลและการสื่อสาร ทักษะในการคิดและการแก้ไขปัญหา ทักษะการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและทักษะในการรู้จักใช้ประโยชน์จากเครื่องมือสมัยใหม่ (รพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง, 2562) การเรียนรู้ดิจิทัลเป็นแนวคิดที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในระดับสากล ในโลกดิจิทัลสื่อสังคม ถือว่ามีบทบาทที่สำคัญมากในการจัดการการศึกษา ซึ่งในเวลาเดียวกันเด็กและเยาวชนอาจได้รับข่าวสาร ข้อมูลที่ไม่เป็นไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการขาดการรู้เท่าทันสื่อ การเข้าถึงข้อมูลที่ไม่เหมาะสม ค่านิยมที่ผิด และอาชญากรรมทางอินเทอร์เน็ต (สุภารักษ์ จูตระกูล, 2559) ดังนั้นครูผู้สอนที่ทำหน้าที่คอยดูแลการใช้งานสื่อดิจิทัลเองก็ควรทราบถึงทักษะการใช้งานดิจิทัลที่ปลอดภัยเพื่อการดูแลเด็กและเยาวชนในการใช้งานสื่อดิจิทัล

แนวทางพัฒนากำลังคนให้พร้อมเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจและสังคมดิจิทัล จะให้ความสำคัญกับการพัฒนากำลังคน ทั้งบุคลากรภาครัฐและภาคเอกชน ให้มีความสามารถในการสร้างสรรค์ และใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างชาญฉลาดในการประกอบ จะมุ่งใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการปรับปรุง ประสิทธิภาพ การบริหารจัดการของหน่วยงานรัฐ ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคให้เกิดบริการภาครัฐในรูปแบบดิจิทัล (สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) ทำให้เห็นได้ว่าการพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลรับการพัฒนาในระดับบุคคลของครู เพื่อการส่งเสริมคิดอย่างมีวิจารณญาณ การสร้างความตระหนักถึงผลกระทบจากข้อมูลที่จะเกิดขึ้นกับผู้รับสาร การเสริมสร้างความรู้ด้านการสื่อสารอย่างมีจริยธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความเป็นพลเมืองในระดับสากล ส่งเสริมการเผยแพร่ข้อมูลเชิงสร้างสรรค์สู่สาธารณชน องค์การการศึกษาควรเตรียมความพร้อมด้านแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ เพื่อสนับสนุนและพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมแก่ผู้เรียนด้วยกระบวนการดิจิทัล (Digital Platform) ให้มีทักษะการคิดวิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ และสามารถสร้างนวัตกรรมได้เพื่อการก้าวสู่ความเป็นพลเมืองดิจิทัลที่สมบูรณ์ (พัทธรวิภา โพธิ์ศรี, 2562)

การพัฒนาการศึกษาให้เกิดเป็นการศึกษาของพลเมืองในศตวรรษที่ 21 ให้เกิดพลเมืองดิจิทัลที่มีทักษะในการใช้ชีวิตในโลกยุคดิจิทัลนั้นย่อมเกิดจากการเรียนรู้ไม่ว่าจะเกิดจากการเรียนการสอนในโรงเรียน หรือการเรียนรู้ด้วยตนเอง ครูมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับนักเรียนในการส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล ความเป็นพลเมืองดิจิทัลของครูมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อเป็นการผลักดันการพัฒนาเปลี่ยนแปลงโรงเรียนได้ทั้งระบบ การพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลของครูจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษารูปแบบการพัฒนาสู่การแข่งขันในระดับที่สูงขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของความเป็นพลเมืองดิจิทัลของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) ผู้วิจัยได้วิเคราะห์องค์ประกอบของความเป็นพลเมืองดิจิทัล (Digital Citizenship) จากนักวิชาการ และองค์กรต่าง ๆ พบว่า มีองค์ประกอบเชิงทฤษฎี ได้องค์ประกอบของความเป็นพลเมืองดิจิทัล (Digital Citizenship) จำนวน 5 องค์ประกอบ ได้แก่ การรู้ดิจิทัล, การสื่อสารดิจิทัล, การเข้าถึงดิจิทัล, จริยธรรมดิจิทัล, ความปลอดภัยดิจิทัล การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบ เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยออกเป็น 2 ระยะสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของความเป็นพลเมืองดิจิทัลของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 เป็นการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดิจิทัลของครู แบบประเมินค่า (rating Scale) 5 ระดับ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้ผู้วิจัยได้ทำการออกแบบการวิจัย ได้แก่ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ ครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 จำนวน 104 แห่ง ครู จำนวน 1,003 คน กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามตารางของเครซี มอร์แกน ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 237 คน โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบตรวจสอบรายการ (Checklist) และแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับการวิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) หาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) จัดเรียงลำดับความคาดหวังจากมากไปน้อย โดยปรับจากสูตร $PNI_{modified}$ เดิมโดยใช้วิธี Priority Need Index ($PNI_{modified}$) ซึ่งเป็นดัชนีการจัดการเรียงลำดับความสำคัญของความคาดหวังผลต่างของสภาพปัจจุบันและหารด้วยค่าสภาพปัจจุบันเพื่อถ่วงน้ำหนักก่อนจะนำมาจัดอันดับความสำคัญความคาดหวัง (สุวิมล ว่องวานิช, 2558)

ระยะที่ 2 การศึกษาแนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลของครู ผู้วิจัยได้นำข้อค้นพบที่ได้จากระยะที่ 1 มาสรุปเพื่อร่วมกำหนดประเด็นข้อคำถามในการสร้างแบบสัมภาษณ์ เพื่อจะนำไปใช้สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้บริหารและครู จำนวน 5 ท่าน ซึ่งมีเกณฑ์ในการคัดเลือกเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์สูงสุด โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview)

ที่ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบในระยะเวลาที่ 1 มาสร้างประเด็นคำถามเพื่อหาแนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยเพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นของความเป็นพลเมืองดิจิทัลของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 สรุปผลได้ ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของความเป็นพลเมืองดิจิทัลของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2

สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ความเป็นพลเมืองดิจิทัลของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 ในภาพรวมพบว่า ค่าเฉลี่ยของระดับสภาพปัจจุบัน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.17$) ส่วนค่าเฉลี่ยระดับสภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.50$) จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า สภาพปัจจุบันมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าระดับสภาพที่พึงประสงค์เป็นรายข้อทุกด้าน

ผลการจัดลำดับความต้องการจำเป็นความเป็นพลเมืองดิจิทัลของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 ภาพรวมพบว่า ค่า PNI_{modified} อยู่ระหว่าง 0.066 – 0.091 ด้านความต้องการจำเป็นที่จะพัฒนาพบว่ามีค่า PNI_{modified} สูงที่สุด คือ การสื่อสารดิจิทัล จริยธรรมดิจิทัล ความปลอดภัยดิจิทัล การรู้ดิจิทัล และการเข้าถึงดิจิทัล ตามลำดับ

2. แนวทางการแนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 ควรมีดำเนินการ ดังนี้

1. ด้านการพัฒนาครู กำหนดนโยบายและแผนการส่งเสริมการพัฒนาครู สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีครูสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 ให้สามารถปฏิบัติงานผู้สอนต้องมีทักษะในการใช้เทคโนโลยีมาช่วยในการจัดการเรียนการสอน เนื่องจากกิจกรรมการเรียนการสอนที่ใช้เทคโนโลยีจะช่วยกระตุ้นความสนใจให้แก่ผู้เรียน การออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพจะส่งเสริมทักษะที่ต้องการได้เป็นอย่างดี ควรมีการจัดประชุมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) เพื่อพัฒนาการใช้ดิจิทัลเพื่อการจัดการเรียนรู้ และเตรียมพร้อมสำหรับการเปลี่ยนทางเทคโนโลยีดิจิทัล

2. ด้านการสื่อสารดิจิทัล ส่งเสริมการสื่อสารดิจิทัลที่มีประสิทธิภาพให้ความสำคัญกับจุดประสงค์ของการสื่อสารว่าต้องการสื่อสารในเรื่องใด มีขอบเขตการสื่อสารอย่างไร และสมควรเลือกวิธีการ แพลตฟอร์มดิจิทัลที่เหมาะสมในการสื่อสารดิจิทัลที่เป็นสาธารณะ เพื่อเป็นสื่อกลางในการสื่อสารทั้งภายในและภายนอกองค์กรที่เข้าถึงได้ง่าย สะดวก และรวดเร็ว โดยการสื่อสารดิจิทัลต้องมีความระมัดระวังคำนึงถึงข้อกฎหมายการสื่อสารดิจิทัลของครูนั้นต้องมีทั้งการสื่อสารทางเดียวที่ใช้สำหรับประชาสัมพันธ์ แจ้งข่าวและการสื่อสารสองทางเพื่อในการขับเคลื่อนงาน

หรือแก้ปัญหาได้อย่างทันทั่วทั้งที่ แสดงให้เห็นถึงการให้บริการ ลดโอกาสที่จะเกิดความขัดแย้ง เกิดความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และทำให้เกิดการทำงานเป็นทีมซึ่งเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของการทำงาน

3. ด้านการสนับสนุน โรงเรียนต้องจัดสรรงบประมาณที่เพียงพอเหมาะสมต่อความต้องการของสัญญาณอินเทอร์เน็ตเพื่อสนองความต้องการใช้งานของครูให้สามารถใช้ได้ในทุกพื้นที่ของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา สนับสนุนช่วยเหลือโรงเรียนที่ขาดแคลนอุปกรณ์ที่ทันสมัย ส่งเสริมการเข้าถึงอุปกรณ์ดิจิทัลสมัยใหม่ เพื่อลดข้อจำกัดในการใช้งานแอปพลิเคชันที่จำเป็นต้องใช้อุปกรณ์ที่มีประสิทธิภาพสูง

4. ด้านจริยธรรมและกฎหมาย ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญา กฎหมายดิจิทัลของครู หลีกเลี่ยงการละเมิดลิขสิทธิ์ ส่งเสริมการใช้งานซอฟต์แวร์ที่ถูกลิขสิทธิ์ การใช้ข้อมูลสารสนเทศจากอินเทอร์เน็ต ต้องให้ความเคารพต่อผลงาน โดยอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูลเพื่อป้องกันการละเมิดลิขสิทธิ์ ครูมีความเข้าวัฒนธรรมอันเป็นสากลในการใช้งานดิจิทัล ตระหนักสิทธิเสรีภาพและความเป็นส่วนตัวผู้อื่น ให้ความเคารพต่อผู้อื่นแม้ว่าจะเป็นการโต้ตอบบนพื้นดิจิทัล

5. ด้านความปลอดภัยดิจิทัล โรงเรียนส่งเสริมการใช้งานข้อมูลดิจิทัลด้วยความระมัดระวัง ความรู้เท่าทันภัยอันตรายอันเกิดจากการใช้งานดิจิทัล ใช้งานข้อมูลสารสนเทศดิจิทัลด้วยความรอบครอบด้วยความตระหนักถึงความเสี่ยงด้านข้อมูลบนพื้นที่ดิจิทัล หลีกเลี่ยงการเปิดเผยข้อมูลสำคัญ หรือมีมัลแวร์ละเมิดของบุคคลอื่นหรือองค์กร ส่งเสริมความปลอดภัยข้อมูลโดยการตั้งรหัสผ่านที่มีความปลอดภัยเป็นไปตามหลักการตั้งรหัสผ่าน เพื่อความปลอดภัยของข้อมูลองค์กรและความเป็นส่วนตัวของบุคคลอื่น

อภิปรายผลการวิจัย

จากการค้นพบในงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยอภิปรายผล ดังนี้

เมื่อพิจารณาจากผลสัมภาษณ์ พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิเสนอแนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 ประกอบไปด้วยแนวทางที่สำคัญ ดังนี้

1. กำหนดนโยบายและแผนการส่งเสริมการพัฒนาครู สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้มีครูสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 ให้สามารถปฏิบัติงานผู้สอนต้องมีทักษะในการใช้เทคโนโลยีมาช่วยในการจัดการเรียนการสอน เนื่องจากกิจกรรมการเรียนการสอนที่ใช้เทคโนโลยีจะช่วยกระตุ้นความสนใจให้แก่ผู้เรียน การออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพจะส่งเสริมทักษะที่ต้องการได้เป็นอย่างดี ควรมีการจัดประชุมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) เพื่อพัฒนาการใช้ดิจิทัลเพื่อการจัดการเรียนรู้ และเตรียมพร้อมสำหรับการเปลี่ยนทางเทคโนโลยีดิจิทัลสอดคล้องกับ มนรัตน์ แก้วเกิด (2563) ที่ได้ศึกษากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการโรงเรียนมัธยมศึกษาตามแนวคิดความเป็นพลเมืองดิจิทัล ได้ให้เสนอกลยุทธ์ที่ว่า การศึกษาในปัจจุบันจำเป็นต้องพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะความเป็นพลเมืองดิจิทัล

ด้านความปลอดภัยทางดิจิทัลและการมีส่วนร่วมทางดิจิทัล โดยการกำหนดนโยบายของสถานศึกษา ในการพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัล โดยมุ่งเน้นความปลอดภัยทางดิจิทัล สอดคล้องกับ บอร์ โกรวิชฌ์ (2560) ที่ได้ศึกษากลยุทธ์การพัฒนาผู้บริหารโรงเรียนตามแนวคิดความเป็นพลเมืองดิจิทัล ได้ให้กลยุทธ์ การพัฒนาว่า เร่งพัฒนาผู้บริหารให้มีความเป็นพลเมืองดิจิทัล ให้รู้เรื่องสิทธิ ความรับผิดชอบ และการใช้งาน ดิจิทัลอย่างปลอดภัย

2. ส่งเสริมการสื่อสารดิจิทัลที่มีประสิทธิภาพ ความสำคัญกับจุดประสงค์ของการสื่อสารว่าต้องการ สื่อสารในเรื่องใด มีขอบเขตการสื่อสารอย่างไร และสมควรเลือกวิธีการ แพลตฟอร์มดิจิทัลที่เหมาะสม ในการสื่อสารดิจิทัลที่เป็นสาธารณะเพื่อเป็นสื่อกลางในการสื่อสารทั้งภายในและภายนอกองค์กรที่เข้าถึง ได้ง่าย สะดวก และรวดเร็ว โดยการสื่อสารดิจิทัลต้องมีความระมัดระวังคำนึงถึงข้อกฎหมาย การสื่อสาร ดิจิทัลของครูนั้นต้องมีทั้งการสื่อสารทางเดียวที่ใช้สำหรับประชาสัมพันธ์ แจ้งข่าวและการสื่อสารสองทางเพื่อในการขับเคลื่อนงาน หรือแก้ปัญหาได้อย่างทันทั่วทั้งที่ แสดงให้เห็นถึงการให้บริการ ลดโอกาส ที่จะเกิดความขัดแย้ง เกิดความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และทำให้เกิดการทำงานเป็นทีมซึ่งเป็นการเพิ่ม ประสิทธิภาพของการทำงานสอดคล้องกับ อรณี เอี่ยมเสถียร (2564) ได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาการสื่อสาร ดิจิทัลไว้ว่า ครูและบริหารมีการสร้างเครือข่ายกับองค์กรภายนอกทั้งภาครัฐ และเอกชน ที่มีความโดดเด่น ด้านเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ด้านเทคโนโลยี ครู และผู้บริหารนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการสื่อสารระหว่างองค์กรมากขึ้น ส่งเสริมให้ ผู้บริหารใช้ Platform ในการสื่อสารบนโลกออนไลน์อย่างหลากหลาย รวมถึงมีการกำกับ ติดตาม ด้านการสื่อสารดิจิทัลภายในองค์กร สอดคล้องกับ ฌอนอมพร เลหาจรัสแสง (2561) ได้กล่าวถึงครูสำหรับยุค แห่งเทคโนโลยีและการสื่อสารที่เต็มไปด้วยข้อมูลสารสนเทศหลากหลายไว้ว่า ครูนั้นต้องมีทักษะที่สำคัญ สำหรับยุคนี้ที่เรียกว่า C-Teacher ซึ่งการสื่อสารดิจิทัลทำให้ครูกลายเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเรียน การสอนในลักษณะการเรียนรู้แบบร่วมมือระหว่างนักเรียนกับนักเรียน และระหว่างนักเรียนกับครู เพื่อฝึกทักษะ การทำงานเป็นทีม การเรียนรู้ด้วยตนเอง การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและสารสนเทศระหว่างกัน ซึ่งจะ ส่งผลต่อการพัฒนาผู้เรียนในด้านทักษะอาชีพและทักษะชีวิต การสื่อสารดิจิทัลนั้นส่งเสริมความเข้าใจ ต่อชุมชนกับโรงเรียน สอดคล้องกับ กนกนาล ลิขิตไพรวัลย์ (2563) ได้พบว่า การใช้งานพื้นที่ดิจิทัล เพื่อการสื่อสาร ทุกคนสามารถสร้างเนื้อหาและใช้ประโยชน์ในการประชาสัมพันธ์ ซึ่งการสื่อสารผ่านช่องทาง ดิจิทัล ดังนั้นผู้สร้างสารจำเป็นต้องเรียนรู้ที่จะสื่อสารให้ส่งต่อข้อมูลข่าวให้บรรลุตามจุดประสงค์ที่ต้องการ

3. โรงเรียนต้องจัดสรรงบประมาณที่เพียงพอเหมาะสมต่อความต้องการของสัญญาณอินเทอร์เน็ต เพื่อสนองความต้องการใช้งานของครูให้สามารถใช้ได้ในทุกพื้นที่ของโรงเรียนระดมทรัพยากรสนับสนุน ช่วยเหลือโรงเรียนที่ขาดแคลนอุปกรณ์ที่ทันสมัย ส่งเสริมการเข้าถึงอุปกรณ์ดิจิทัลสมัยใหม่ เพื่อลดข้อจำกัด ในการเข้าใช้งานแอปพลิเคชันที่จำเป็นต้องใช้อุปกรณ์ที่มีประสิทธิภาพสูง เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดเรียนรู้

ของนักเรียน สอดคล้องกับ พีรวิชญ์ คำเจริญ (2561) ได้ให้แนวทางไว้ว่า การจัดการเรียนรู้ควรเน้น การลงมือปฏิบัติในการเรียนการสอนการรู้เท่าทันดิจิทัล เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการประสบการณ์จริง เพื่อให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติในการใช้สื่อดิจิทัล การทำกิจกรรมเพื่อสังคมผ่านสื่อออนไลน์และสื่อออฟไลน์ เป็นต้น อีกทั้งการนำดิจิทัลเข้ามาใช้ในการบริหารจัดการในองค์กร สอดคล้องกับ จีระนนท์ มูลมาตร (2563) ได้พบว่า ดิจิทัลได้เข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการศึกษาที่มีความจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีในการปฏิรูประบบการบริหารสถานศึกษา ให้พร้อมรับมือกับสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพื่อยกระดับความสามารถในการจัดการศึกษาและส่งเสริมผู้เรียน ได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การจะทำให้การเปลี่ยนแปลงบรรลุผล

4. โรงเรียนส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญา กฎหมายดิจิทัลของครู หลีกเลียง การละเมิดลิขสิทธิ์ ส่งเสริมการใช้งานซอฟต์แวร์ที่ถูกลิขสิทธิ์ การใช้ข้อมูลสารสนเทศจากอินเทอร์เน็ต ต้องให้ความเคารพต่อผลงาน โดยอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูล ครูมีความเข้าวัฒนธรรมอันเป็นสากลในการ ใช้งานดิจิทัล ตระหนักสิทธิเสรีภาพและความเป็นส่วนตัวผู้อื่น ให้ความเคารพต่อผู้อื่นแม้ว่าจะเป็นการโต้ตอบบนพื้นดิจิทัล สอดคล้องกับ พิมพ์ลักษณ์ เจริญวานิชกูร (2564) ได้ศึกษาความเหมาะสมของ โมเดลการวัดความเป็นพลเมืองดิจิทัลของนักเรียนแบบสะท้อนและแบบก่อตัว พบว่า จริยธรรมในการใช้ ดิจิทัลต้องส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้กฎหมายหรือข้อพึงปฏิบัติต่างๆที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินทางปัญญา ในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลมากขึ้น และกระตุ้นให้นักเรียนมีระยะเวลาในการใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อการศึกษา สอดคล้องกับ ฉันทนา ปาปีตธา (2565) ได้ศึกษาเรื่อง คุณลักษณะทางจริยธรรมและคุณลักษณะที่จำเป็น ของนักศึกษาสื่อสารมวลชนในยุคดิจิทัล ได้กล่าวว่า คุณลักษณะทางจริยธรรมของนักศึกษาสื่อสารมวลชน ในยุคดิจิทัลมีความรับผิดชอบตนเองและส่วนรวม ยอมรับและเคารพความคิดเห็นของคนอื่น เข้าใจ ความขัดแย้ง เคารพซึ่งกันและกันการยอมรับความแตกต่าง เคารพสิทธิของผู้อื่น รู้กาลเทศะ มีจริยธรรม เทคโนโลยีสารสนเทศ สอดคล้องกับ วรพจน์ กิจรุ่งเรือง (2561) ได้อธิบายไว้ในหนังสือ คู่มือพลเมืองดิจิทัล ว่า พลเมืองที่ดีจะต้องรู้จักคุณค่าและจริยธรรมจากการใช้เทคโนโลยี ต้องตระหนักถึงผลพวงทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่เกิดจากการใช้อินเทอร์เน็ต รวมถึงรู้จักสิทธิและความรับผิดชอบต่อ ออนไลน์

5. โรงเรียนส่งเสริมการใช้งานข้อมูลดิจิทัลด้วยความระมัดระวัง ความรู้เท่าทันภัยอันตราย อันเกิดจากการใช้งานดิจิทัล ใช้งานข้อมูลสารสนเทศดิจิทัลด้วยความรอบครอบด้วยความตระหนักถึง ความเสี่ยงด้านข้อมูลบนพื้นที่ดิจิทัล หลีกเลียงการเปิดเผยข้อมูลสำคัญ หรือมีความละเอียดอ่อนของ บุคคลอื่นหรือองค์กร ส่งเสริมความปลอดภัยข้อมูลโดยการตั้งรหัสผ่านที่มีความปลอดภัย เป็นไปตาม หลักการตั้งรหัสผ่าน เพื่อความปลอดภัยของข้อมูลองค์กรและความเป็นส่วนตัวของบุคคลอื่น ได้สอดคล้อง กับ วรยุทธ วิลามาต (2563) ได้ศึกษาความต้องการจำเป็นในการเป็นพลเมืองดิจิทัลของครูและบุคลากร

ทางการศึกษา จังหวัดสระบุรี พบว่า ครูและบุคลากรทางการศึกษาต้องสามารถปกป้องอุปกรณ์ดิจิทัลข้อมูลที่จัดเก็บและข้อมูลส่วนตัวไม่ให้ สอดคล้องกับ สรานนท์ อินทนนท์ (2561) กล่าวว่า การเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัล ด้านการป้องกันตนเองและผู้อื่น คือ ทักษะในการรักษาความปลอดภัยของตนเองในโลกไซเบอร์สามารถป้องกันข้อมูลด้วยการสร้างระบบความปลอดภัยที่เข้มแข็ง และป้องกันการโจรกรรมข้อมูลหรือการโจมตีออนไลน์ได้ มีทักษะในการรักษาความปลอดภัยของตนเองในโลกออนไลน์ การรักษาความปลอดภัยของตนเองในโลกไซเบอร์ คือ การปกป้องอุปกรณ์ดิจิทัลข้อมูลที่จัดเก็บและข้อมูลส่วนตัวไม่ให้เสียหาย หรือถูกโจรกรรมจากผู้ไม่หวังดีในโลกไซเบอร์ และสอดคล้องกับ โสภิตา วีรกุลเทวัญ (2563) เสนอว่า พลเมืองดิจิทัล ควรมีทักษะด้านการป้องกันตนเองและป้องกันผู้อื่น คือ การรักษา ความปลอดภัยของตนเองในโลกออนไลน์ ความสามารถในการปกป้องข้อมูลของตนเองโดยการสร้างรหัสผ่านที่ซับซ้อนเพียงพอในการเข้าถึงและจัดการกับการคุกคามทางไซเบอร์แบบต่างๆ และความ เข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น ความสามารถในการแสดงความเข้าใจความรู้สึก หรือความต้องการของตนเอง

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้นำมาพบจากงานวิจัยขึ้นมาใช้อธิบาย เพื่อเสนอแนะแนวทางในการนำผลการวิจัยไปใช้ปรับปรุงพัฒนาโรงเรียนสาธิต เพื่อให้เป็นไปตามเกณฑ์โรงเรียนมาตรฐานสากล ดังที่กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดไว้ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อไป ซึ่งในการนี้ ขอเสนอแนะรายละเอียดประกอบด้วยข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย มีรายละเอียด ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะสำหรับนำผลการวิจัยไปใช้

1) ผู้บริหารควรส่งเสริมให้ครูมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายดิจิทัล การนำข้อมูลมาใช้ประโยชน์ให้เป็นไปตามหลักของการใช้งานดิจิทัลส่งเสริมให้ครูต่อไป

2) ผู้บริหารควรส่งเสริมการสื่อสารดิจิทัลเพื่อให้เกิดการสื่อสารในทางที่ดีทั้งจากการประชาสัมพันธ์ และการติดต่อสื่อสารทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน และตรงตามความต้องการของผู้เรียนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมากขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

ผลการวิจัยครั้งนี้ทำให้เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2563). แผนปฏิบัติการดิจิทัลเพื่อการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2563 -2565. สืบค้นเมื่อ 25 สิงหาคม 2565, จาก <https://bict.moe.go.th/wp-content/uploads/2022/03/digital-63-65.pdf>
- กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. (2565). แผนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. กรุงเทพฯ: กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.
- กนกนาถ ลิขิตไพรวัลย์. (2563). กลยุทธ์การสื่อสารข้อมูลข่าวสารผ่านเฟซบุ๊กเพจในจังหวัดพิษณุโลก. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.

- ฉันทนา ปาปัดถา (2565). คุณลักษณะทางจริยธรรมและคุณลักษณะที่จำเป็นของนักศึกษาสื่อสารมวลชนในยุคดิจิทัล. *วารสารศิลปศาสตร์ราชวมงคลสุวรรณภูมิ*, 4(1), 69-83.
- ณภัทร เรืองนภากุล. (2564). ความเป็นพลเมืองยุคดิจิทัลกับการรับมือด้านมีดออนไลน์ในวิถีปรกติใหม่. สืบค้นเมื่อ 25 สิงหาคม 2565, จาก <https://blog.cofact.org/digitalcitizen>
- พัทตร์วิภา โปธีศร. (2562). แนวทางพัฒนาบทบาทการศึกษาต่อการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดิจิทัลสู่ทักษะการคิดเชิงนวัตกรรม. *วารสารการศึกษาและการพัฒนาสังคม*, 15(2), 327-341.
- พิมพ์ลักษณ์ เจริญวานิชกูร. (2564). การเปรียบเทียบการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลการวัดความเป็นพลเมืองดิจิทัลของนักเรียนระหว่างการประมาณค่าความน่าจะเป็นสูงสุดและการวิเคราะห์แบบเบย์. *วารสารการวัดประเมินผลการศึกษา*, 40(107), 201-217.
- พีรวิชญ์ คำเจริญ. (2563). การศึกษาพฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัล และทักษะการรู้เท่าทันดิจิทัลของนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนต้น. *วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม*, 8(1), 54-64.
- วรรณภากร พรประเสริฐ และ รักชิต สุทธิพงษ์. (2562). ความเป็นพลเมืองดิจิทัลของนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาตรีในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ. (การค้นคว้าอิสระปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). พะเยา: มหาวิทยาลัยพะเยา.
- วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง. (2561). คู่มือพลเมืองดิจิทัล. กรุงเทพฯ: สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัลกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.
- สรานนท์ อินทนนท์. (2561). การรักษาความปลอดภัยบนโลกไซเบอร์ : Cybersecurity. กรุงเทพฯ: มูลนิธิส่งเสริมสื่อเด็กและเยาวชน (สสย.).
- สุภารัตน์ จูตระกูล. (2559). ครอบครัวยุคกับการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล (Digital Literacy) ของดิจิทัลเนทีฟ (Digital Natives). *วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย*, 11(1), 131-150.
- สุวิมล ว่องวานิช และคณะ. (2558). การวิจัยและพัฒนาระบบประเมินภายในของสถานศึกษา. กรุงเทพฯ: อมรการพิมพ์.
- โสภิตา วีรกุลเทวัญ. (2563). เท่าทันสื่อ : สร้างเมืองด้วยมือของทุกคน MIDL for Inclusive Cities. กรุงเทพฯ: สถาบันเด็กเยาวชน.
- อรณี อิมเสถียร. (2565). การพัฒนาตัวบ่งชี้ความเป็นพลเมืองดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดกาฬสินธุ์. (ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- Choi, M. (2015). Development of a Scale to Measure Digital Citizenship among Young Adults for Democratic Citizenship Education. Ohio: Ohio State University.
- Choi, M., Glassman, M. & Cristol, D. (2017). What it means to be a citizen in the Internet age : Development of a reliable and valid digital citizenship scale. *Computers & Education*, 107, 100-112.
- Netsafe. (2018). From literacy to fluency to citizenship: Digital citizenship in education. (2nd ed.). Wellington, NZ: Netsafe.
- Onuma Suphattanakul. (2022). Digital Citizenship of People. Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Srivijaya, Thailand.
- Prarichart Ruenphongphun. (2021). Developing Thai Undergraduate Online Digital Citizenship Skills (DCS) Under the New Normal. *Journal of Higher Education Theory and Practice*, 22(9), 16-30.
- Ribble, M. (2011). Digital Citizenship in Schools. International Society for Technology in Education. Retrieved on august 26, 2022, from <https://www.iste.org/docs/excerpts/DIGC12-excerpt.pdf>

แนวทางการป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม
ของนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1
Guidelines for Preventing the Problem of Students Inappropriate Behaviors
in Expansion Opportunity Schools Under the Suphanburi Primary
Educational Service Area Office 1

สุรียา นิลเปี้ยง¹ และ ประเมศร์ กลิ่นหอม²

มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี^{1,2}

Suriya Nilaphiyang¹ and Poramet Klinhom²

Kanchanaburi Rajabhat University^{1,2}

Corresponding Author, Email: rakchatniyomthai@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและหาแนวทางการป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมของนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 จำนวน 184 คน โดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิตามพื้นที่จัดการศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิการสนทนากลุ่มจำนวน 8 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม มีค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา ระหว่าง 0.67-1.00 มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.98 และแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

* ได้รับบทความ: 8 สิงหาคม 2566; แก้ไขบทความ: 30 มีนาคม 2567; ตอปรับตีพิมพ์: 31 มีนาคม 2567

ผลการวิจัยพบว่า

1. การป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมของนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 ในภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านการป้องกันปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร รองลงมา คือ ด้านการป้องกันปัญหาการเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ด้านการป้องกันปัญหาการมีคุณธรรมและจริยธรรมลดลง ด้านการป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรง ด้านการป้องกันปัญหาการใช้เวลาว่างเชิงสร้างสรรค์ลดลง และด้านการป้องกันปัญหาการก่ออาชญากรรม ตามลำดับ

2. แนวทางการป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมของนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 มีดังนี้ อบรมเรื่องเพศวิถี ดำเนินงานตามนโยบายคนดีศรีสุพรรณ อบรมเรื่องพฤติกรรมที่ก้าวร้าวรุนแรง รับฟังปัญหาช่วยเหลือนักเรียน อบรมเรื่องโทษและภัยที่เกิดจากยาเสพติด สุ่มตรวจหาสารเสพติด อบรมเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม อบรมการปฏิบัติตนในเชิงสร้างสรรค์และการเสพสื่อต่าง ๆ อบรมเกี่ยวกับโทษและผลกระทบของการพกพาอาวุธ ประสานผู้ปกครองผู้นำชุมชน ดูแลพฤติกรรมของนักเรียน

คำสำคัญ: การป้องกันปัญหา; พฤติกรรมไม่เหมาะสม; นักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา

Abstract

This research aimed to study the administration for preventing the problem of students and the guidelines for preventing the problem of students inappropriate behaviors in expansion opportunity school under the Suphanburi Primary Education Service Area office 1.

The samples consisted of 184 school administrators and teachers of expansion opportunity school under the Office of Suphanburi Primary Education Service Area office 1, sampling to the study area and key informants, 8 people discussions by choosing a specific. The research instrument was questionnaires with a five-level-rating scale questionnaires with content validity between 0.67-1.00 and reliability of 0.98 and group discussion recordings. The statistics in data analysis were percentage, mean, and standard deviation and content analysis.

The findings were as follows:

1. Administration for preventing the problem of students inappropriate behaviors in expansion opportunity school under the Suphanburi Primary Education Service Area office 1 in was at a high level. On a side-by-side basis, it was found that When considering each aspect, it was found that there was a high level of practice in all aspects. In order of average, descending order was the prevention of premature sexual intercourse problems, followed by the prevention of drug-related problems. In the field of prevention of problems with morality and decreased ethics Prevention of violent aggressive behavior Problem prevention Decreased creative free time and crime prevention, respectively.

2. Guidelines for preventing the problem of students inappropriate behaviors in expansion opportunity schools under the Suphanburi Primary Education Service Area office 1. sexuality training Operate according to the Sri Suphan good people policy. Training on aggressive behavior Listen to students problems Training on penalties and dangers caused by drugs random drug testing Training on morality and ethics Training on creative behavior and media consumption Training on the dangers and consequences of carrying weapons Coordinate with parents, community leaders, supervise student behavior.

Keywords: Problem Prevention; Inappropriate Behavior; School Students Expand Their Educational Opportunities

บทนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศไทย ที่ยังคงเจตนารมณ์ ยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยได้ระบุมাত্রาที่ต้องนำไปใช้บังคับในการจัดการศึกษาการส่งเสริม และสนับสนุนการจัดการศึกษาและการเข้ารับบริการการศึกษาของประชาชน ในประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ รัฐต้องดำเนินการให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาเป็นเวลาสิบสองปี ตั้งแต่ก่อนวัยเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับอย่างมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย และรัฐต้องดำเนินการให้ประชาชนได้รับการศึกษาตามความต้องการในระบบต่าง ๆ รวมทั้งส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต และตรวจสอบการดำเนินการให้เป็นไปตามแผนการศึกษาแห่งชาติ (สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2560 : 1)

แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ.2560-2564 ได้ระบุสถานการณ์เสี่ยงด้านพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนไว้ ดังนี้ เด็กและเยาวชนในชุมชนเมืองและท้องถิ่นที่กำลังเติบโตเป็นเมืองใหญ่ มีพฤติกรรมเสี่ยงที่จำเป็นต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน ได้แก่ การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร การมีพฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรง การเกี่ยวข้องกับยาเสพติด การมีคุณธรรม และจริยธรรมลดลง การใช้เวลาว่างเชิงสร้างสรรค์ลดลง และการก่ออาชญากรรม (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2560 : 16)

นอกจากนี้กระทรวงศึกษาธิการยังได้กำหนดนโยบาย 3 ป. คือ “ป้องกัน ปลูกฝัง ปรอบปราม” รวมถึงการสร้างทักษะให้ผู้เรียนมีความสามารถในการดูแลตนเองจากภัยอันตรายต่าง ๆ เช่น อุบัติเหตุ ภัยจากการถูกล่วงละเมิด การทำร้ายตัวเอง การใช้สารเสพติด การอุปโภคบริโภค การทะเลาะวิวาท การถูกล่อลวงลักพา สื่อบริการออนไลน์ อบายมุข พฤติกรรมชู้สาว อินเทอร์เน็ต เกม สุขภาพอนามัยของนักเรียน หรือแม้แต่สัตว์มีพิษ โดยเฉพาะปัญหายาเสพติด และภัยร้ายจากเหตุอาชญากรรม จะต้องไม่เกิดขึ้นภายในสถานศึกษาโดยเด็ดขาด เพราะเรื่องความไม่ปลอดภัยในสถานศึกษาเป็นวาระสำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อชีวิตและจิตใจ (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการออนไลน์, 2565)

จากความเป็นมา และความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมของนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 เพื่อนำผลการศึกษาไปเป็นข้อมูลให้กับผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 และเป็นแนวทางสำหรับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ในการป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมของนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมของนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1
2. เพื่อศึกษาแนวทางการป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมของนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 จำนวน 350 คน

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 จำนวน 184 คน กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยเทียบจากตารางเครจซี่และมอร์แกน (Krejice & Morgan, 1970 : 607-610) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 โดยการ สุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (stratified random sampling) ตามพื้นที่จัดการศึกษา

3. ผู้ร่วมการสนทนากลุ่ม คือ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนซึ่งปฏิบัติหน้าที่หัวหน้างานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน และคณะกรรมการสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 จำนวน 8 คน โดยเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสอบถามสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 เป็นกลุ่มตัวอย่าง แบ่งเป็น 2 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 แบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ เกี่ยวกับสภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ ตำแหน่ง ประสบการณ์การทำงานและพื้นที่จัดการศึกษา

ตอนที่ 2 แบบสอบถามแบบมาตราประมาณค่า (rating scale) ชนิด 5 ระดับ จำนวน 30 ข้อ เกี่ยวกับการป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมของนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 ซึ่งมี 6 ด้าน

2. แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม เกี่ยวกับประเด็นคำถามแนวทางการป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมของนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 ซึ่งมี 6 ด้าน คือ การป้องกันปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร การป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรง การป้องกันปัญหาการเกี่ยวข้องกับยาเสพติด การป้องกันปัญหาการมีคุณธรรม และจริยธรรมลดลง การป้องกันปัญหาการใช้ เวลาว่างเชิงสร้างสรรค์ลดลง และการป้องกันปัญหาการก่ออาชญากรรม

3. คุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยพบว่า มีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาระหว่าง 0.67-1.00 และมีความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.98

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยดำเนินการส่งแบบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 184 ชุด และเก็บรวบรวมแบบสอบถามด้วยตนเอง สามารถเก็บแบบสอบถามคืนได้ 184 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100 ของแบบสอบถามทั้งหมด โดยทำการตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์แล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

2. การจัดสนทนากลุ่ม (focus group) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีสนทนากลุ่มจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 8 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนซึ่งปฏิบัติหน้าที่หัวหน้างานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน และคณะกรรมการสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ (frequency) และร้อยละ (percentage)

2. การวิเคราะห์แนวทางการป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมของนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าเฉลี่ย (mean หรือ \bar{x}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation หรือ S.D.) จำแนกเป็นรายข้อ รายด้านและรวมทุกด้าน โดยใช้เกณฑ์การแปลความหมายของเบสต์ (Best, 1981 : 195)

3. การวิเคราะห์แนวทางการป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมของนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 ด้วยการจัดสนทนากลุ่ม โดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis)

ผลการวิจัย

ตารางที่ 1 การป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมของนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 ในภาพรวม

การป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมของนักเรียน ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา	\bar{x}	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
1. ด้านการป้องกันปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ ก่อนวัยอันควร	4.15	0.62	มาก
2. ด้านการป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรง	4.09	0.63	มาก
3. ด้านการป้องกันปัญหาการเกี่ยวข้องกับยาเสพติด	4.14	0.62	มาก
4. ด้านการป้องกันปัญหาการมีคุณธรรมและจริยธรรมลดลง	4.10	0.60	มาก
5. ด้านการป้องกันปัญหาการใช้เวลาว่างเชิงสร้างสรรค์ลดลง	4.04	0.57	มาก
6. ด้านการป้องกันปัญหาการก่ออาชญากรรม	3.83	0.57	มาก
รวมเฉลี่ย	4.06	0.52	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า การป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมของนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 ในภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.06$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีการปฏิบัติ อยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านการป้องกันปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ($\bar{x} = 4.15$) รองลงมา คือ ด้านการป้องกันปัญหาการเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ($\bar{x} = 4.14$) ด้านการป้องกันปัญหาการมีคุณธรรมและจริยธรรมลดลง ($\bar{x} = 4.10$) ด้านการป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรง ($\bar{x} = 4.09$) ด้านการป้องกันปัญหาการใช้เวลาว่างเชิงสร้างสรรค์ลดลง ($\bar{x} = 4.04$) และด้านการป้องกันปัญหาการก่ออาชญากรรม ($\bar{x} = 3.83$) ตามลำดับ

2. แนวทางการป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมของนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 มีดังนี้ ด้านการป้องกันปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูควรใช้กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน กิจกรรมแนะแนว และกิจกรรมลูกเสือ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องเพศวิถีกับนักเรียน โดยการลงมือปฏิบัติและสร้างแนวคิดที่ถูกต้อง ด้านการป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรง สนับสนุนการดำเนินงานหรือร่วมกันทำกิจกรรมเพื่อป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมที่อาจจะเกิดขึ้นกับนักเรียนตามนโยบายคนดีศรีสุพรรณของผู้ว่าราชการจังหวัดสุพรรณบุรี อบรมให้ความรู้กับนักเรียนในกิจกรรมหน้าเสาธงเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ก้าวร้าวรุนแรง รับฟังปัญหาของนักเรียนอย่างจริงจัง และพร้อมให้การช่วยเหลือผ่านระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ด้านการป้องกันปัญหาการเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ผู้บริหารและคณะครูอบรมให้ความรู้เรื่องโทษและพิษภัยที่เกิดจากยาเสพติดอย่างสม่ำเสมอ สุ่มตรวจหาสิ่งที่เป็นสารเสพติดอย่างสม่ำเสมอ สอดส่องดูแลให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย จัดกิจกรรมส่งเสริมทักษะชีวิต ด้านการป้องกันปัญหาการมีคุณธรรมและจริยธรรมลดลง ส่งเสริมการอบรมในกิจกรรมหน้าเสาธงเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม การกระทำความดี พฤติกรรมที่ดี ระเบียบวินัย และจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ด้านการป้องกันปัญหาการใช้เวลาว่างเชิงสร้างสรรค์ลดลง ให้ความรู้ในกิจกรรมหน้าเสาธง เกี่ยวกับการปฏิบัติตนในเชิงสร้างสรรค์และการเสพสื่อต่าง ๆ อย่างมีวิจารณญาณ เข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน จัดกิจกรรมตามความเหมาะสมของแต่ละสถานศึกษา จัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อโซเชียลเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบในการใช้ชีวิต ด้านการป้องกันปัญหาการก่ออาชญากรรม อบรมให้ความรู้เกี่ยวกับโทษและผลกระทบของการพกพาอาวุธไปในสถานที่ต่าง ๆ คอยตรวจหาอาวุธอย่างสม่ำเสมอ ประสานผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน ส่วนราชการทุกภาคส่วนช่วยกำกับดูแลพฤติกรรมของนักเรียนที่อยู่นอกสถานศึกษา จัดกิจกรรมกีฬา ศิลปะ ดนตรี และน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาส่งเสริมให้นักเรียนได้ร่วมฝึกเป็นทักษะอาชีพได้ในอนาคต

อภิปรายผลการวิจัย

1. การป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมของนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 ในภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะโรงเรียนตระหนักถึงความสำคัญของการป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมของนักเรียน อีกทั้งผู้บริหารและครูที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายสนับสนุนการดำเนินงานหรือร่วมกันทำกิจกรรม เพื่อป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมที่อาจจะเกิดขึ้นกับนักเรียน ตามนโยบายคนดีศรีสุพรรณของผู้ว่าราชการจังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อให้เด็กนักเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์เป็นพลเมืองดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ อรัญธิดา ศรีบุญเรือง และ ประภัสสร บุขหมั่น (2561) ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาแนวทางการดำเนินงานป้องกัน และแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสุพรรณบุรี เขต 4 ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาสภาพปัจจุบันของพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสุพรรณบุรี เขต 4 พบว่า โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัฐดนัย บุตรพลับ (2555) ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของครูและนักเรียนในการลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของนักเรียนในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น กรณีศึกษา ผลการวิจัยพบว่า การลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของนักเรียนอยู่ในระดับมาก นักเรียนกลุ่มทดลองมีพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ในชั้นเรียนลดลง

2. แนวทางการป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมของนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสุพรรณบุรี เขต 1 อภิปรายผลการวิจัยแต่ละด้านได้ ดังนี้

2.1 ด้านการป้องกันปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร มีแนวทางการป้องกันปัญหา ดังนี้ ผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูควรใช้กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน กิจกรรมแนะแนว และกิจกรรมลูกเสือ สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องเพศวิถีให้กับนักเรียน โดยการลงมือปฏิบัติและสร้างแนวคิดที่ถูกต้อง เนื่องจากกิจกรรมที่กล่าวมาจะทำให้เกิดความรู้และความเข้าใจเรื่องเพศวิถี โดยวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถ ทั้งนี้หากมีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องเพศวิถี การปฏิบัติตนที่ดีและการให้เกียรติต่อเพศตรงข้าม จะทำให้นักเรียนรู้จักวิธีปฏิบัติตนที่ดีต่อเพศตรงข้ามและแสดงออกทางเพศในทางที่ดีตามค่านิยมและวัฒนธรรมไทย ซึ่งมีความสอดคล้องกับ วิริยา บุญรินทร์ และ กวิสธารินทร์ คณะพันธ์ (2563 : 114) ซึ่งได้สรุปไว้ว่า การให้ข้อมูลข่าวสารและการให้คำปรึกษาแก่นักเรียนและครอบครัว เพื่อป้องกันการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร สถาบันครอบครัว และสถาบันการศึกษามีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังค่านิยมที่ถูกต้อง ส่งเสริมทัศนคติที่ดีในเรื่องการมีเพศสัมพันธ์ และให้ความรู้ในเรื่องการป้องกันการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัย อันควรในกลุ่มวัยรุ่น

2.2 ด้านการป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรงมีแนวทางการป้องกันปัญหา ดังนี้ ผู้บริหารคณะครูควรอบรมนักเรียนหน้าเสาธงเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ก้าวร้าวรุนแรง จัดกิจกรรมให้นักเรียน สวดมนต์ นั่งสมาธิเพื่อฝึกจิตใจให้สงบ ทำบุญตักบาตรทุกวันพระ เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนเข้าวัดฝึกจิตใจ ให้อุทิศความอดทนอดกลั้น ครูควรเปิดใจและเป็นกันเองกับนักเรียน รับฟังปัญหาของนักเรียนอย่างจริงจัง และพร้อมให้การช่วยเหลือผ่านระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ในกรณีที่เด็กมีพฤติกรรมที่รุนแรงมากขึ้น ต้องมีการว่ากล่าวตักเตือนทำบันทึกความประพฤติ ตัดคะแนนความประพฤติ และเชิญผู้ปกครองร่วม รับทราบและแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ควรจัดอบรมเกี่ยวกับการลดปัญหาพฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรงของวัยรุ่น จากวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถ หรือนักจิตวิทยา ทั้งนี้หากมีการอบรมให้ความรู้ มีการจัดกิจกรรม ที่สร้างสรรค์ที่นักเรียนมีความสนใจ การเข้าวัดทำบุญ สวดมนต์ นั่งสมาธิ เพื่อฝึกสมาธิและความอดทน อดกลั้นก็จะสามารถทำให้นักเรียนไม่เป็นบุคคลที่มีพฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรงทั้งทางด้านร่างกายและ วาจาได้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับ เปมิกา สุขสำราญ, อินตา ศิริวรรณ และ ระวัง เรื่องสังข์ (2565 : 88) ซึ่งได้สรุปไว้ว่า กระบวนการลดพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน ประกอบด้วย (1) ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน (2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียน (3) ขั้นตอนการลดพฤติกรรมความก้าวร้าว (4) หลักพุทธธรรม (ไตรสิกขา) ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา และ (5) โครงการสำหรับลดพฤติกรรม ความก้าวร้าว

2.3 ด้านการป้องกันปัญหาการเกี่ยวข้องกับยาเสพติดมีแนวทางการป้องกันปัญหา ดังนี้ ผู้บริหาร คณะครู ให้การอบรมเรื่องโทษและพิษภัยที่เกิดจากยาเสพติด ในกิจกรรมหน้าเสาธงทุกเช้าและนำข่าว เรื่องยาเสพติด มาเล่าให้นักเรียนฟังหน้าเสาธง ผู้บริหาร ครูเวร ครูประจำชั้น สุ่มตรวจหาสิ่งที่เป็น สารเสพติด มอบหมายให้สถานักเรียนสอดส่องดูแลภายในโรงเรียนให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เมื่อมีผู้ กระทำผิดให้รายงานครูผู้รับผิดชอบ จัดกิจกรรมส่งเสริมทักษะด้านดนตรี กีฬา ศิลปหัตถกรรม การทำอาหาร ทักษะอาชีพตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามบริบทของแต่ละสถานศึกษา จัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เข้าค่ายลูกเสือต้านภัยยาเสพติด กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ ประสานผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน ส่วนราชการทุกภาคส่วนในการส่งเสริมดูแลความประพฤติของนักเรียนในเขตพื้นที่รับผิดชอบ ทั้งนี้ หากมีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับยาเสพติด และจัดกิจกรรมกีฬา ดนตรี ศิลปะให้นักเรียนได้แสดงออก ในสิ่งที่ถนัดจะทำให้นักเรียนไม่ยุ่งเกี่ยวกับสิ่งเสพติดให้โทษ มีความสุขกับการเรียน และไม่หนีเรียน ซึ่งมีความสอดคล้องกับ นิภาวรรณ ตติยนันทพร (2565 : 581) ซึ่งได้สรุปไว้ว่า การมีส่วนร่วมของครอบครัว และชุมชนโดยเฉพาะโรงเรียน มีแนวทาง 5 ขั้นตอน ทำให้กิจกรรมการป้องกันยาเสพติดในโรงเรียน และชุมชนเพิ่มมากขึ้น

2.4 ด้านการป้องกันปัญหาการมีคุณธรรมและจริยธรรมลดลง มีแนวทางการป้องกันปัญหา ดังนี้ ผู้บริหาร คณะครู อบรมให้ความรู้ในกิจกรรมหน้าเสาธงเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมการกระทำความดี พฤติกรรมที่ดีมีระเบียบวินัย การปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของโรงเรียนและสังคม จัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียนเข้าวัดทำบุญใส่บาตร ในวันพระและวันสำคัญต่าง ๆ สอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม การปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของสังคมและการเป็นพลเมืองที่ดี ในการเรียน การสอนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ จัดกิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ หากมีการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมให้กับนักเรียนและเยาวชน ย่อมจะส่งผลให้นักเรียนและเยาวชนเป็นพลเมืองที่ดีมีคุณภาพในอนาคต สอดคล้องกับคณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ (2560 : 16) ได้สรุปว่า สถานการณ์เกี่ยวกับสถานการณ์ด้านคุณธรรม จริยธรรม และความเป็นพลเมืองไว้ว่า คนไทยส่วนใหญ่ ยังมีปัญหาด้านคุณธรรมจริยธรรม และไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ สุจริตและการมีจิตสาธารณะ หากมีการเสริมสร้างความ เป็นพลเมืองให้เกิดในกลุ่มเด็ก และเยาวชน ย่อมจะส่งผลให้กลุ่มเด็ก และเยาวชนเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพนำไปสู่การพัฒนาให้สังคมเข้มแข็ง และยั่งยืน และสอดคล้องกับ ชวน ภารังกุล และคณะ (2564) ที่พบว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์ 8 ประการ เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ส่งผลต่อความพึงพอใจของครูและผู้บริหาร

2.5 ด้านการป้องกันปัญหาการใช้เวลาว่างเชิงสร้างสรรค์ลดลง มีแนวทางการป้องกันปัญหา ดังนี้ ผู้บริหาร คณะครู อบรมให้ความรู้ในกิจกรรมหน้าเสาธง เกี่ยวกับการปฏิบัติตนในเชิงสร้างสรรค์และการเสพสื่อต่าง ๆ อย่างมีวิจารณญาณ น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการส่งเสริมทักษะอาชีพ จัดกิจกรรมสัปดาห์วิชาการตามความเหมาะสมของแต่ละบริบทของสถานศึกษา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ การใช้เวลาว่างก่อให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน อีกทั้งการใช้เวลาว่างที่ทรงคุณค่าจะมีความหมาย ส่งผลต่อการพัฒนาอารมณ์ ร่างกาย สังคม และปัจจัยด้านอื่น ๆ อีกด้วย ซึ่งมีความสอดคล้องกับ เขตไทย สินธุสุวรรณ์ และคณะ (2562 : 25) ได้สรุปไว้ว่า พฤติกรรมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เป็นการแสดงออกด้วยการปฏิบัติ กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเป็นที่สังเกตได้หรือประเมินได้ในช่วงเวลาที่นอกเหนือจากการดำเนินภารกิจประจำวัน เป็นเวลาแห่งอิสระ โดยกิจกรรมที่บุคคลนำมาใช้ในช่วเวลาว่างต้องปราศจากข้อผูกมัดใด ๆ โดยการกระทำนั้นมีประโยชน์ในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกิดกระบวนการพัฒนาความเข้าใจหรือทักษะในการใช้ความรู้เรื่องการใช้เวลาว่างมีประสบการณ์การใช้เวลาว่าง เพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตในเวลาว่าง สามารถใช้ความรู้ในการตัดสินใจ เพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตระหว่างเวลาว่าง สามารถกำกับประสบการณ์การใช้เวลาว่างของตน และเกิดปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในระหว่างการใช้เวลาว่าง

2.6 ด้านการป้องกันปัญหาการก่ออาชญากรรม มีแนวทางการป้องกันปัญหา ดังนี้ ผู้บริหาร คณะครู อบรมให้ความรู้ในกิจกรรมหน้าเสาธงเกี่ยวกับโทษ และผลกระทบของการพกพาอาวุธไปในสถานที่ต่าง ๆ การตรวจหาอาวุธ ของมีคม ไฟแช็ก หรือสิ่งทีอาจก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้อื่นได้ประสาน

ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน ส่วนราชการทุกภาคส่วนช่วยกำกับดูแลพฤติกรรมนักเรียนที่อยู่นอกสถานศึกษา น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาส่งเสริมให้นักเรียนได้ร่วมฝึกกิจกรรมที่มีประโยชน์ เสริมสร้างพลังความรักความสามัคคีให้เกิดขึ้นกับชุมชน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการก่ออาชญากรรม เป็นการกระทำที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อย คุณภาพสวัสดิภาพของผู้อื่นในสังคม ปัญหาอาชญากรรมเป็นปัญหาร้ายแรง และอันตรายต่อสังคม จึงควรมีแนวทางการป้องกันปัญหาดังกล่าวไม่ให้เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งมีความสอดคล้องกับ ยุวดี วงศ์วีระประเสริฐ (2561 : 114) ได้สรุปไว้ว่า อาชญากรรมในแง่สังคมวิทยา เป็นการมุ่งวิเคราะห์ถึงพฤติกรรมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ที่แสดงหรือสื่อเจตนาเป็นปฏิปักษ์ และภัยอันตรายต่อผลประโยชน์พื้นฐานแห่งความสงบเรียบร้อยของสังคม และมีเหตุผลเพียงพอที่รัฐจะได้อำนาจกำหนดวิธีการปฏิบัติหรือแทรกแซงเพื่อควบคุม และระงับพฤติกรรมอันเป็นภัยต่อสังคมเหล่านั้นโดยชอบธรรม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1) ผู้บริหารสถานศึกษาส่งเสริมการจัดกิจกรรมเพื่อป้องกันปัญหาการก่ออาชญากรรมในโรงเรียนโดยประสานหน่วยงานของรัฐหรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง อบรมให้ความรู้เกี่ยวกับโทษของการก่ออาชญากรรม ตลอดจนการป้องกันตนเองเมื่อถูกคุกคาม

2) ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่มีความหลากหลายและน่าสนใจ เพื่อให้ นักเรียนใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ โดยเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมทั้งด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิต เพื่อให้ นักเรียนมีความพร้อมที่จะเป็นพลเมืองที่ดีในอนาคต

3) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานำผลการวิจัยไปใช้ในการดำเนินงานเชิงนโยบายในการป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมของนักเรียน

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาเรื่องบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการดำเนินงานป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา สุพรรณบุรี

2) ควรมีการศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานการป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สุพรรณบุรี เขต 1

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษา เรื่อง แนวทางการป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมของนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 ดังแผนภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แนวทางการป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมของนักเรียน

จากแผนภาพที่ 1 แนวทางการป้องกันปัญหาการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมของนักเรียน ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 มีดังนี้
 อบรมเรื่องเพศวิถี ดำเนินงานตามนโยบายคนดีศรีสุพรรณ อบรมเรื่องพฤติกรรมที่ก้าวร้าวรุนแรง รับฟังปัญหาและช่วยเหลือนักเรียน อบรมเรื่องโทษและภัยที่เกิดจากยาเสพติดสู่มตรวจหาสารเสพติด อบรมเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม อบรมการปฏิบัติตนในเชิงสร้างสรรค์และการเสพติดต่าง ๆ อบรมเกี่ยวกับโทษผลกระทบของการพกพาอาวุธและการก่ออาชญากรรม ประสานผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน ดูแลพฤติกรรมของนักเรียน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2560). แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2560-2564. กรุงเทพฯ: เจเอสการพิมพ์.
- เขตไทย สินธุสุวรรณ, อังศินันท์ อินทรกำแหง และ ฐาศุภร์ จันประเสริฐ. (2563). การวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผสานวิธีเพื่อพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ของนัศึกษานอกระบบ ในจังหวัดนครปฐม. *วารสารพฤติกรรมศาสตร์เพื่อการพัฒนา*, 12(2), 22-30.
- ชวน ภาวิฑูล และคณะ. (2564). การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมในการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนภวนาภิมนตรีพิทยาศาสตร์ จังหวัดสุพรรณบุรี. *วารสารลีลนธรรมปริทรรศน์*, 22(1), 325-337.
- ณัฐดนัย บุตรพลับ. (2555). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของครูและนักเรียนในการลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ในชั้นเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น : กรณีศึกษา. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิภาวรรณ ตติยันทพร. (2565). การมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนในการป้องกันและบำบัดยาเสพติด อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ. *วารสารศูนย์อนามัยที่ 9*, 16(2), 581-596
- เปมิกา สุขสำราญ. (2564). ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนเพื่อการลดพฤติกรรมความก้าวร้าวของนักเรียน ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา. *วารสารนวัตกรรมการพัฒนาจิตและปัญญา*, 1(1), 64-77.
- ยุวดี วงศ์วีระประเสริฐ. (2561). ความหมายและแนวทางการศึกษาความปลอดภัยสาธารณะ. *วารสารธรรมศาสตร์*, 37(1), 110-127.
- วิรยา บุญรินทร์ และ กวิศรารินทร์ คณะพันธ์. (2563). พฤติกรรมการป้องกันการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย กรณีศึกษาในเขตเทศบาลอำเภอ กันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ. *วารสารวิจัยสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 9(12), 114-154.
- สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (2565). คู่มือเรื่องบ้าน คู่มือเรื่องเมือง คู่มือเรื่องกับรัฐมนตรี. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2566, จาก <https://ops.moe.go.th/>
- สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ. (2560). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.

อรัญติตา ศรีบุญเรือง และ ประภัสสร บุขหมั่น. (2561). การพัฒนาแนวทางการดำเนินงานป้องกันและ
แก้ไขพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาประถมศึกษาอุตรธานี เขต 4. *วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 12(3),
248-259.

Best, J. W. (1981). *Research in education* (4th ed.). Englewood Cliff: Prentice Hall.

Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities.
Educational and Psychological Measurement, 30(3), 607-610.

การบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา
ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี
School Curriculum Administration Of School Administrators Under
The Secondary Educational Service Area Office Kanchanaburi

พรพิมล ศุภवार¹ และ พงษ์ศักดิ์ รวมชมรัตน์²

มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี^{1,2}

Phonphimon Suphawan¹ and Pongsak Ruamchomrat²

Kanchanaburi Rajabhat University^{1,2}

Corresponding Author, E-mail: 64h61270211@kru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและข้าราชการครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำนวน 312 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิตามขนาดสถานศึกษา เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม มีค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาอยู่ระหว่าง 0.67-1.00 มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.97 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธีของเซฟเฟ่ กำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

ผลการวิจัย พบว่า

1. การบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ในภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ามีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ ด้านการกำกับดูแลคุณภาพรองลงมาคือ ด้านการจัดทำหลักสูตร และด้านการส่งเสริมสนับสนุน

* ได้รับบทความ: 9 สิงหาคม 2566; แก้ไขบทความ: 30 มีนาคม 2567; ตอปรับตีพิมพ์: 31 มีนาคม 2567

2. การเปรียบเทียบการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา โดยภาพรวม พบว่า ไม่มีความแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการกำกับดูแลคุณภาพ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยสถานศึกษาขนาดใหญ่ มีการปฏิบัติมากกว่าสถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ

คำสำคัญ: การบริหารหลักสูตรสถานศึกษา; การเปรียบเทียบการบริหารหลักสูตรสถานศึกษา; ผู้บริหารสถานศึกษา

Abstract

This research aimed to study and comparison the school curriculum administration of school administrators under the Secondary Educational Service Area Office Kanchanaburi, classified by schools' size.

The sample consisted of 312 administrators and teachers in schools under the Secondary Educational Service Area Office Kanchanaburi obtained by stratified random sampling according to schools' size. Content validity between 0.67-1.00 and reliability of 0.97. The statistics used in the data analysis were percentage, mean, standard deviation, one-way analysis of variance and Scheffe's pair comparison with a statistical significance level at 0.05.

The findings were as follows:

1. School curriculum administration of school administrators under the Secondary Educational Service Area Office Kanchanaburi overall at a high level of practice. Considered on each aspect, every practice was at a high level: aspects as written in descending order, oversee quality, preparation invent curriculum, supporting respectively.

2. The comparison of School curriculum administration of school administrators under the Secondary Educational Service Area Office Kanchanaburi, categorized by school sizes, overall was found no significant difference. In oversee quality was found significant difference. Consequently, the pair comparison showed that oversee quality large schools took more action than those in the extra-large schools.

Keywords: School curriculum administration; A comparison of school curriculum administration; School administrators

บทนำ

โลกในยุคปัจจุบันได้มีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว ประเทศไทยเองต้องการพัฒนาก้าวทันประเทศอื่น ๆ โดยตั้งเป้าหมายไว้ว่าจะเปลี่ยนจากประเทศที่กำลังพัฒนาเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะมีการปฏิรูปโครงสร้างพื้นฐานเพื่อปรับปรุงคุณภาพมาตรฐานการศึกษา แต่ยังไม่สามารถทำได้จนถึงปัจจุบัน ปัจจัยหลักของปัญหาจากคุณภาพประชากรของประเทศที่มีสภาพความแตกต่างกันบนความหลากหลายที่เป็นความหวังของสังคม โครงสร้างการบริหารการศึกษาที่ใหญ่เกินไปและการใช้หลักเกณฑ์เดียวกันในการวัดมาตรฐานการศึกษาทั้งระบบ การพัฒนาการศึกษาของชาติต้องอาศัยองค์ประกอบหลักที่เป็นหัวใจสำคัญของการจัดการศึกษาทุกระดับ คือ การบริหารหลักสูตร ประเทศไทยได้ปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรมาหลายยุคหลายสมัยมีการพัฒนาปรับปรุง โดยได้เปิดรับนำเอาวิธีการศึกษาของชาติตะวันตก มาปรับใช้ในประเทศไทยมากขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบันทำให้ประชากรมีศักยภาพพร้อมแข่งขันรวมไปถึงวิทยาการความรู้ทางเทคโนโลยีวิทยาศาสตร์อุตสาหกรรมที่รับเข้ามาพัฒนาเยาวชน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560 : 1-4)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 และ ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2553 มาตรา 27 กล่าวว่า ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตร มีการปฏิรูปการศึกษาไทยให้ “มีคุณภาพเท่าเทียมและมีความหลากหลายในทางปฏิบัติ” ส่งผลให้ทุกสถานศึกษาต้องจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา และมีอำนาจในการบริหารหลักสูตรของตนเอง โดยมีเอกสารแนบแนวทาง คือ แนวทางการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา จัดทำโดยกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2553 : 5-22) กระทรวงศึกษาธิการได้มีการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีพุทธศักราช 2544 ที่ไม่ตอบสนองความต้องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในประเทศ นำไปสู่การประกาศใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งต้องมีการบริหารจัดการหลักสูตรระดับสถานศึกษาให้มีความยืดหยุ่นคล่องตัวและส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนอย่างสูง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553 : 1-3)

ทั้งนี้ผู้บริหารแต่ละสถานศึกษาทั่วประเทศจึงมีการบริหารจัดการหลักสูตรระดับสถานศึกษาที่แตกต่างกันตามบริบทท้องถิ่นของตนเองเน้นพยายามที่จะพัฒนาผู้เรียนอย่างดีที่สุดจากสภาพปัญหาความต้องการของผู้เรียนและชุมชนสอดคล้องความต้องการของท้องถิ่นและต้องสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาบนแนวทางหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ ผู้บริหารสถานศึกษาบางแห่งมิได้รังสรรค์หลักสูตรสถานศึกษาของตนเอง รวมถึงไปขาดการเรียนรู้จากสถานศึกษาอื่นที่ได้สร้างแล้วนำหลักสูตรสถานศึกษาของตนเองไปปฏิบัติแล้ว ผู้บริหารมิได้คำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงรองรับในอนาคต จากสถานการณ์ปัจจุบันในบางสถานศึกษาผู้บริหารสถานศึกษาปรับเปลี่ยนหลักสูตร

ไปตามทรัพยากรบุคคลที่มี ส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนโดยตรง คือ ความเหลื่อมล้ำที่จะช่วยให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามหลักสูตรที่วางไว้ตามความตั้งใจแรกหรือไม่ ทำให้เห็นถึงความแตกต่างในการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาจากการดำเนินงานและสภาพปฏิบัติปัญหาต่าง ๆ

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาข้างต้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่อง การบริหารหลักสูตรสถานศึกษา ของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี เพื่อผู้บริหารสถานศึกษาสามารถนำข้อมูลผลการวิจัยไปปรับปรุงพัฒนาการบริหารหลักสูตรภายในสถานศึกษาให้ดียิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี
2. เพื่อเปรียบเทียบการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและข้าราชการครู ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำนวน 1,654 คน
2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและข้าราชการครู ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำนวน 312 คน กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยเทียบจากตารางเครจซี่และมอร์แกน (Krejice & Morgan, 1970 : 607-610) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 โดยการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (stratified random sampling) ตามขนาดสถานศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาและข้าราชการครู ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี เป็นกลุ่มตัวอย่าง แบ่งเป็น 2 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 แบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ เกี่ยวกับสภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ ตำแหน่ง ประสบการณ์ในการทำงาน และขนาดสถานศึกษา ตอนที่ 2 แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) ชนิด 5 ระดับ จำนวน 30 ข้อ เกี่ยวกับบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งมี 3 ด้าน

2. คุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยพบว่า มีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาอยู่ระหว่าง 0.67-1.00 และมีความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.97

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยดำเนินการส่งแบบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 312 ฉบับ และเก็บรวบรวมแบบสอบถามด้วยตนเอง สามารถเก็บแบบสอบถามคืนได้ 312 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100 ของแบบสอบถามทั้งหมด โดยทำการตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์แล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ (frequency) และร้อยละ (percentage)

2. การวิเคราะห์การบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย (mean หรือ \bar{x}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation หรือ S.D.) จำแนกเป็นรายข้อ รายด้าน และรวมทุกด้าน โดยใช้เกณฑ์การแปลความหมายของเบสต์ (Best, 1981 : 195)

4.3 การวิเคราะห์การเปรียบเทียบการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา โดยการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (one-way analysis of variance) และทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยรายคู่ ด้วยวิธีของเชฟเฟ้ (Scheffé)

ผลการวิจัย

1. การบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี โดยการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานจำแนกเป็นรายด้าน และรวมทุกด้าน

ตารางที่ 1 การบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ในภาพรวม

การบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา	\bar{x}	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
1. ด้านการส่งเสริมสนับสนุน	3.96	0.59	มาก
2. ด้านการจัดทำหลักสูตร	4.00	0.58	มาก
3. ด้านการกำกับดูแลคุณภาพ	4.00	0.57	มาก
รวมเฉลี่ย	3.99	0.55	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า การบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ในภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.99$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้านเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ย คือ ด้านการกำกับดูแลคุณภาพ ($\bar{x} = 4.00$, S.D. = 0.57) ด้านการจัดทำหลักสูตร ($\bar{x} = 4.00$, S.D. = 0.58) และด้านการส่งเสริมสนับสนุน ($\bar{x} = 3.96$) ตามลำดับ

2. การเปรียบเทียบการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา โดยการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (one-way analysis of variance) และทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยรายคู่ ด้วยวิธีของเชฟเฟ (Scheffé)

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา ในภาพรวม

การบริหารหลักสูตรสถานศึกษา ของผู้บริหารสถานศึกษา	ขนาดสถานศึกษา						F	Sig.
	ขนาดกลาง		ขนาดใหญ่		ขนาดใหญ่พิเศษ			
	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.		
1. ด้านการส่งเสริมสนับสนุน	3.99	0.56	4.04	0.63	3.90	0.56	1.89	0.152
2. ด้านการจัดทำหลักสูตร	3.94	0.54	4.11	0.62	3.94	0.55	3.31*	0.038
3. ด้านการกำกับดูแลคุณภาพ	3.99	0.53	4.10	0.60	3.93	0.54	3.12*	0.046
รวมเฉลี่ย	3.97	0.53	4.09	0.59	3.92	0.52	2.92	0.055

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 2 พบว่า การเปรียบเทียบการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา ในภาพรวมพบว่า ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการจัดทำหลักสูตร และด้านการกำกับดูแลคุณภาพ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 3 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ด้านการจัดทำหลักสูตร

ขนาดสถานศึกษา	\bar{x}	ขนาดสถานศึกษา		
		ขนาดกลาง (Sig.)	ขนาดใหญ่ (Sig.)	ขนาดใหญ่พิเศษ (Sig.)
		3.94	4.11	3.94
ขนาดกลาง	3.94	-	-0.17 (0.250)	0.00 (1.000)
ขนาดใหญ่	4.11	-	-	0.17 (0.050)
ขนาดใหญ่พิเศษ	3.94	-	-	-

จากตารางที่ 3 พบว่าการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี การดำเนินการจัดทำหลักสูตรพบว่า ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 4 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ด้านการกำกับดูแลคุณภาพ

ขนาดสถานศึกษา	\bar{x}	ขนาดสถานศึกษา		
		ขนาดกลาง (Sig.)	ขนาดใหญ่ (Sig.)	ขนาดใหญ่พิเศษ (Sig.)
		3.99	4.10	3.93
ขนาดกลาง	3.99	-	-0.11 (0.555)	0.06 (0.814)
ขนาดใหญ่	4.10	-	-	0.17* (0.046)
ขนาดใหญ่พิเศษ	3.93	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4 พบว่าการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ด้านการกำกับดูแลคุณภาพระหว่างสถานศึกษาขนาดใหญ่กับสถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 นั่นคือ สถานศึกษาขนาดใหญ่มีการปฏิบัติมากกว่าสถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ

อภิปรายผลการวิจัย

1. การบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ในภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า ผู้บริหารให้ความสำคัญเกี่ยวกับหลักสูตรสถานศึกษาเป็นหัวใจสำคัญต่อวงการศึกษามีการปรับปรุงพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งมีโครงสร้างมาจากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานจากการประกาศใช้ของกระทรวงศึกษาธิการ (2553 : 1) ได้กำหนดไว้ว่า การพัฒนาและใช้หลักสูตรจะประสบความสำเร็จได้ จำเป็นต้องอาศัยการบริหารจัดการหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพ ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องมีความเข้าใจที่ชัดเจนตรงกัน เกี่ยวกับหลักสูตร รวมทั้งเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของตนเอง และสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สถานศึกษามีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจในการพัฒนาหลักสูตร ต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงแนวคิด วิธีการ รูปแบบ และปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ จากกรอบแนวคิดเดิมสู่แนวคิดใหม่ ความรู้ใหม่ วิธีการบริหารจัดการและแนวปฏิบัติใหม่ ๆ ซึ่งต้องมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันหลายระดับ ตั้งแต่ ระดับชาติ ระดับท้องถิ่น และระดับสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชนิษฐา วรชาติ และดวงใจ ชนะสิทธิ์ (2558) ได้ศึกษาเรื่องการบริหารจัดการคุณภาพหลักสูตรสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 9 ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการคุณภาพหลักสูตรสถานศึกษาในภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก และเช่นเดียวกับ อารมณ จินดาพันธ์ (2562) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของผู้บริหารที่มีต่อการจัดทำและการใช้หลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนเอกชน ประเภทสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

1.1 ด้านการส่งเสริมสนับสนุน ในภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า ผู้บริหารมีการส่งเสริมสนับสนุนครู บุคลากร ผู้เรียน ในทุก ๆ ด้าน มีการการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสานความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา ตามกรอบแนวทางการส่งเสริมสนับสนุนการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ โดยมีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาซึ่งมีการวางแผนร่วมกันระหว่าง ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้และพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา จึงสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรนัชชา ราชคม (2557) ได้ศึกษาเรื่องการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3 ผลการวิจัยพบว่า ด้านการส่งเสริมสนับสนุนมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เช่นเดียวกับ ชีระเดช เรือนแก้ว และ ชูชีพ พุทธิประเสริฐ (2562) ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนอเมก้อยวิทยาคม จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ด้านการส่งเสริมสนับสนุนมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เช่นเดียวกัน

1.2 ด้านการจัดทำหลักสูตร ในภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า มีการจัดทำหลักสูตรโดยบุคลากรที่มีความชำนาญโดยยึดหลักแนวทางตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษา ขั้นพื้นฐานวิเคราะห์สภาพแนวโน้มและออกแบบปรับให้เข้ากับบริบทของชุมชน ผ่านความเห็นชอบจาก ผู้ที่เกี่ยวข้องรวมถึงการนำหลักสูตรไปใช้ จึงสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภาณี ชำนาญศรี และ สุวิมล ตั้งประเสริฐ (2564) ได้ศึกษาเรื่องการบริหารหลักสูตรสถานศึกษา โรงเรียนในสังกัดงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 3 ผลการวิจัยพบว่า ด้านการจัดทำหลักสูตรมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เช่นเดียวกับ รุ่งทวี พรรณนา (2565) ได้ศึกษาเรื่องการใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารหลักสูตรของสถานศึกษา ขั้นพื้นฐานในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ผลการวิจัยพบว่า ด้านการจัดทำหลักสูตรมีการปฏิบัติ อยู่ในระดับมาก

1.3 ด้านการกำกับดูแลคุณภาพในภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ที่เป็นเช่นนี้เพราะ ว่า ผู้บริหารมีการดูแลกำกับติดตามวัดผลประเมินผลการใช้หลักสูตรของสถานศึกษาอย่างต่อเนื่องเป็นระยะ ๆ ด้วยเทคนิควิธีการที่หลากหลายอย่างมีคุณภาพ โดยนำผลที่ได้นั้นมาวิเคราะห์ปัจจัยและพัฒนาหลักสูตร ต่อไป จึงสอดคล้องกับงานวิจัยของ สงกรานต์ เรื่องประทีป (2559) ได้ศึกษาเรื่องการบริหารหลักสูตร สถานศึกษาโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 4 ผลการวิจัยพบว่า ด้านการกำกับ ดูแลคุณภาพมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เช่นเดียวกับ เหมือนฝัน วงเดช ภูวดล จุลสุคนธ์ และ เฉลิมชัย หาญกล้า (2562) ได้ศึกษาเรื่องการบริหารหลักสูตรสถานศึกษา ตามทัศนะของผู้บริหารสถานศึกษาและ ครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จังหวัดลพบุรี ผลการวิจัยพบว่า ด้านการกำกับดูแล คุณภาพมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

2. การเปรียบเทียบการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดของสถานศึกษาโดยภาพรวมไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานของงานวิจัยที่ตั้งไว้ ทั้งนี้เพราะ ผู้บริหารสถานศึกษาและข้าราชการครูในขนาดสถานศึกษาที่ต่างกันล้วนมีการเตรียมความพร้อมและ ให้ความสำคัญกับการบริหารหลักสูตรของสถานศึกษา ส่งผลต่อการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาไม่ แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับ พิทักษ์ ดวงตะวงษ์ (2556) ได้ศึกษาเรื่อง สภาพการบริหารหลักสูตร สถานศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3 ผลการวิจัยพบว่า สภาพการบริหารหลักสูตรสถานศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 จำแนกตามขนาดสถานศึกษา พบว่า โดยภาพรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และสอดคล้องกับ ภูคำ มีชัย (2556) ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนในอำเภอเรณูนคร จังหวัด นครพนม ผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบการดำเนินงานการบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษา จำแนกตามประเภทโรงเรียน พบว่า โดยภาพรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

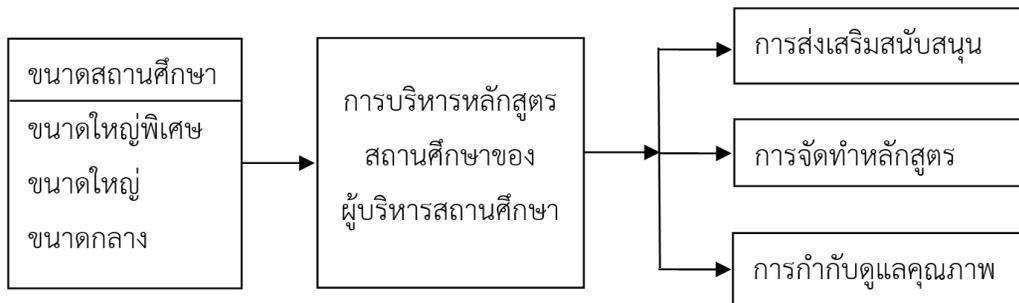
สำหรับด้านการกำกับดูแลคุณภาพ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยสถานศึกษาขนาดใหญ่มีการปฏิบัติมากกว่าสถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสถานศึกษาขนาดใหญ่มีแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา มีเป้าหมายการพัฒนาที่ชัดเจน มีแผนปฏิบัติการที่เน้นผลคุณภาพผู้เรียนสอดคล้องกับหลักสูตรสถานศึกษาและมีแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา กำหนดนโยบายกรอบแนวคิดทิศทางเกณฑ์อย่างชัดเจนว่า ต้องประเมินคุณภาพหลักสูตรสถานศึกษารายการใดบ้างมากกว่าสถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เหมือนฝัน วงเดช, ภูวดล จุลสุคนธ์ และ เฉลิมชัย หาญกล้า (2562) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารหลักสูตรสถานศึกษาตามทัศนะของผู้บริหารสถานศึกษาและครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จังหวัดลพบุรี ผลการวิจัยพบว่า ด้านการนิเทศ กำกับติดตาม ประเมินผล มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์
 - 1) ผู้บริหารนำผลของการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาไปปรับปรุงและพัฒนาการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
 - 2) ผู้บริหารมีการส่งเสริมสนับสนุน การจัดทำหลักสูตร และการกำกับดูแลคุณภาพการบริหารหลักสูตรให้มีคุณภาพตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้
 - 3) ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษต้องพิจารณาเกี่ยวกับการพัฒนาการกำกับดูแลคุณภาพการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาให้มากขึ้น
2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป
 - 1) ควรมีการศึกษาเรื่องแนวทางการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี
 - 2) ควรศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทผู้บริหารสถานศึกษากับการบริหารหลักสูตรสถานศึกษา ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี
 - 3) ควรศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี พบองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา สามารถนำไปปฏิบัติในการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาซึ่งสามารถสรุปได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). แนวทางการบริหารจัดการหลักสูตรตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- _____. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579. กรุงเทพฯ: พริกหวาน กราฟฟิค.
- ชนิษฐา วรฮาด และ ดวงใจ ชนะสิทธิ์. (2558). การบริหารจัดการคุณภาพหลักสูตรสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 9. *วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย*, 7(1), 138-321.
- ธีระเดช เรือนแก้ว และ ชูชีพ พุทธิประเสริฐ. (2562). แนวทางการพัฒนาการบริหารหลักสูตรสถานศึกษา โรงเรียนอมก๋อยวิทยาคม จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 13(1), 136-139.
- พรนัชชา ราชม. (2557). การบริหารหลักสูตรสถานศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ของสถานศึกษาในสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3. *วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 37(4), 99-100.

- พิทักษ์ ดวงตะวงษ์. (2556). สภาพการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษา
ขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 3.
(วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ภูคำ มีชัย. (2556). กระบวนการบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนในอำเภอเรณูนคร จังหวัด
นครพนม. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). นครพนม: มหาวิทยาลัยนครพนม.
- รุ่งทวี พรรณนา. (2565). การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารหลักสูตรของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก. *วารสารปัญญาภิธาน*, 7(1), 55-56.
- สงกรานต์ เรื่องประทีป. (2559). การบริหารหลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษามัธยมศึกษา เขต 4. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- สุภาณี ขำนาญศรี และ สุวิมล ตั้งประเสริฐ. (2564). การบริหารหลักสูตรสถานศึกษา โรงเรียนในสังกัด
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 3. *วารสารราชพฤกษ์*, 19(2), 146-147.
- เหมือนฝัน วงเดช, ภูวดล จุลสุคนธ์ และ เฉลิมชัย หาญกล้า. (2562). การบริหารหลักสูตรสถานศึกษา
ตามทัศนะของผู้บริหารสถานศึกษาและครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จังหวัด
ลพบุรี. *วารสารลวະศรี มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี*, 3(1), 144-145.
- อารมณี จินดาพันธ์. (2562). บทบาทของผู้บริหารที่มีต่อการจัดทำและการใช้หลักสูตรสถานศึกษาของ
โรงเรียนเอกชน ประเภทสามัญศึกษาในกรุงเทพมหานคร. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัย
ราชภัฏสกลนคร*, 16(73), 48-49.
- Best, J. W. (1981). *Research in education* (4th ed.). New Jersey: Prentice Hall.
- Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika*,
16(3), 297-334.
- Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities.
Educational and Psychological Measurement, 30(3), 607-610.

การบริหารจัดการระบบอุตสาหกรรม :
กรณีศึกษาบริษัท ฟีนิกซ์ พัลป์ แอนด์ เพเพอร์ จำกัด (มหาชน)
ตำบลกุตน้ำใส อำเภอป่าพอง จังหวัดขอนแก่น
Industrial Management : A Case Study of Fhoenix Pulp & Paper Public
Company Limited, Kud Nam Sai Sub-District, Nam Pong District,
Khonkaen Province

ทศพร พรหมเทศ¹,
ราเมศร์ กลางประพันธ์², ธนศักดิ์ สรรพกิจจำนง³,
อัษฎางค์ แสวงการ⁴, แทน พระนคร⁵,
เมวิกา ขอบสูงเนิน⁶ และ เมธา ศิริประยูรศักดิ์⁷
วิทยาลัยมหานครขอนแก่น^{1,2,3,4,5,6,7}
Tossaporn Promtes¹,
Ramate Klamgprapan², Tanasak Supakitjumpnong³,
Aussadang Savangkan⁴, Thaen Pranakorn⁵
Maywika Chorpsoongern⁶ and Metha Siriprayoonsak⁷
Mahanakorn Khon Kaen College^{1,2,3,4,5,6,7}
Corresponding Author, Email: tosapon240613@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการบริหารจัดการระบบอุตสาหกรรมของบริษัทฟีนิกซ์ พัลป์ แอนด์ เพเพอร์ จำกัด (มหาชน) โรงงานขอนแก่น 2) นำเสนอแนวทางการบริหารจัดการระบบ อุตสาหกรรมของบริษัท ฟีนิกซ์ พัลป์ แอนด์ เพเพอร์ จำกัด (มหาชน) โรงงานขอนแก่น เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาข้อมูลเอกสารตำราวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 25 คน นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ด้วยวิธีพรรณนา

* ได้รับบทความ: 16 กรกฎาคม 2566; แก้ไขบทความ: 30 มีนาคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 31 มีนาคม 2567

Received: 16 July 2023; Revised: 30 March 2024; Accepted: 31 March 2024

ผลการวิจัยพบว่า

1. การบริหารจัดการได้มีการนำทฤษฎี 4 M's มาใช้การบริหารจัดการ ประกอบด้วย คน เงิน วัสดุ และการบริหารจัดการ ซึ่งหลักการทั้ง 4 นี้ ทรัพยากรมนุษย์ หรือคน เป็นเงื่อนไขสำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรให้บรรลุความสำเร็จ เพราะทรัพยากรมนุษย์เป็นทั้งผู้ประกอบการ และผู้ปฏิบัติการ

2. แนวทางการบริหารจัดการระบบอุตสาหกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับคน เงิน วัสดุ อุปกรณ์ และการบริหารจัดการแล้ว จะต้องปฏิบัติตามแนวทางการจัดการระบบอุตสาหกรรม 4 ด้าน คือ สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ สุขภาพ และการอยู่ร่วมกันในชุมชน แนวทางทั้ง 4 ด้านนี้ เป็นองค์รวมของการบริหารจัดการระบบอุตสาหกรรมที่จะขาดมิติใดมิติหนึ่งไม่ได้ เพราะทุกมิติมีความสอดคล้องเชื่อมโยงกัน เป็นแนวทางที่จะนำไปสู่ความเป็นเลิศอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การบริหาร; การจัดการ; ระบบอุตสาหกรรม

Abstract

The objectives of this research article are 1) to study the management of the industrial system of Phoenix Pulp and Paper Public Company Limited, Khon Kaen Factory 2) to present guidelines for the management of the industrial system of Phoenix Pulp and Paper Company. Paper Public Company Limited, Khon Kaen Factory is conducted by qualitative research. By studying information, documents, and academic textbooks. On the other hand, and also related research there were 25 key informants. The obtained data were analyzed using descriptive methods.

The research results found that

1. Management has adopted the 4 M's theory of management, consisting of people, money, materials, and management. These 4 principles, human resources or people, are an important condition in driving the organization to achieve success. Because human resources are both entrepreneurs and operators.

2. Guidelines for managing industrial systems that are related to people, money, materials, equipment, and management. To achieve success in this, they should follow the guidelines for managing the industrial system in 4 areas: environment, ecosystem, health, and coexistence in the community. These 4 guidelines are crucial points for the

whole of industrial system management that cannot lack any one dimension, because every dimension is consistent and connected. It is a guideline that will lead to sustainable excellence.

Keywords: Administration; Management; System Industry

บทนำ

การบริหารจัดการโรงงานอุตสาหกรรมในปัจจุบันมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะนำกลยุทธ์เชิงการบริหารมาใช้เพื่อแนวทางในการจัดการด้านอุตสาหกรรมเพราะในการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาโรงงานอุตสาหกรรมสู่ความเป็นเลิศนั้นจะต้องมีการผลักดันให้ภาคการผลิตจะนำไปสู่ความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน ทั้งยังต้องมีสอดคล้องกับศักยภาพพื้นฐานของประเทศด้วยการนำวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีสารสนเทศ และนวัตกรรม มาประยุกต์ใช้ที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในกระบวนการผลิตซึ่งจะนำไปสู่การสร้างมูลค่าและมาตรฐานรวมถึงพัฒนาศักยภาพของผู้ประกอบการให้มีความเข้มแข็งและแข่งขันได้ในเวทีโลก แนวทางดังกล่าวมานี้ยังต้องมีการปรับปรุงกฎหมาย กฎระเบียบ และกระบวนการต่าง ๆ ให้เอื้อต่อการลงทุน และกำหนดทิศทางการพัฒนาอุตสาหกรรมที่จะต้องพัฒนาอยู่บนข้อมูลเชิงลึกด้านเศรษฐกิจอุตสาหกรรม เพื่อชี้แนะ และเตือนภัยภาคอุตสาหกรรมในประเทศไทย (กฤษฎีกา กฤษฎีกาฉบับที่ 2564 : 200) จากแนวคิดดังกล่าวมานี้มีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560- 2564 ว่าด้วยกรอบแนวคิดเรื่องยุทธศาสตร์ของกระทรวงอุตสาหกรรม พ.ศ. 2560-2564 ที่มีการนำแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศ และภาคอุตสาหกรรมให้เป็นไปตามกรอบแนวคิด แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ที่มีการน้อมนำ และประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ด้วยการยึดคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมโดยมีหลักการสำคัญ คือ การพัฒนาต้องยึดหลักสมดุล ยั่งยืน มุ่งสู่ประเทศที่มีรายได้สูง มีการกระจายรายได้ และการพัฒนาอย่างเท่าเทียม มีระบบนิเวศน์ที่ดีสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (สำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม, 2559 : 2)

สภาพการบริหารจัดการในระบบโรงงานอุตสาหกรรมในปัจจุบันพบว่ามีปัญหามากมายที่ต้องคอยแก้ไขไม่จบสิ้นแม้ว่าจะได้รับการส่งเสริมจากนโยบายภาครัฐที่คอยกำกับให้เป็นไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติก็ตาม จากปัญหาที่พบจึงได้มีการนำเอาแนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์มาใช้กับการบริหารจัดการ โดยมีเป้าหมาย คือ 1) พัฒนามาตรฐาน การตรวจสอบรับรองกระบวนการ และผลิตภัณฑ์ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถให้กับภาคอุตสาหกรรม 2) พัฒนาอุตสาหกรรมที่สอดคล้องกับศักยภาพพื้นฐานของประเทศ และอุตสาหกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในอนาคต 3) พัฒนาผู้ประกอบการ และบุคลากรภาคอุตสาหกรรมตลอดห่วงโซ่อุปทานให้เป็นผู้มีสมรรถนะสูง

4) ด้านทักษะการผลิต การบริหารจัดการเทคโนโลยี และนวัตกรรม การต่อยอดงานวิจัย และนวัตกรรม เพื่อเพิ่มผลิตภาพ และพัฒนามาตรฐานให้ภาคอุตสาหกรรมตลอดห่วงโซ่คุณค่าเสริมสร้างประสิทธิภาพ การจัดการโลจิสติกส์ และโซ่อุปทานของภาคอุตสาหกรรม มีความสามารถในการแข่งขันในระดับที่สูงขึ้น (กฤษฎา กาญจนรัตน์, 2564 : 201) นอกจากนี้ยังพบว่า ความเติบโตขึ้นของระบบอุตสาหกรรมที่ได้รับ การดูแลจากหน่วยงานภาครัฐจะต้องมีการพัฒนาให้เติบโตควบคู่ไปกับการรักษาสิ่งแวดล้อมด้วยการวาง ระบบสาธารณสุขไปโรคต่าง ๆ ให้ดี และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การทำถนน การวางท่อระบายน้ำ โรงบำบัดน้ำเสีย ระบบไฟฟ้า และระบบน้ำประปา เป็นต้น เพื่อรองรับความเติบโตของโรงงานอุตสาหกรรม ให้อยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นระบบ รวมทั้งการบริหารจัดการให้มีสาธารณสุขโรค สาธารณูปการ และสิ่งอำนวยความสะดวกที่เพียงพอต่อความต้องการ (กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากร ธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม, 2565) ซึ่งดังกล่าวนี้เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการองค์การสู่ความเป็น อุตสาหกรรมสีเขียวระดับที่ 3 ที่เกิดจากการประสานงานของหน่วยงานที่มีความเชื่อมโยงกันในด้านต่าง ๆ เช่น การควบคุม การจัดองค์กร การสั่งการ และการวางแผน ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญในการนำ ไปสู่ความสำเร็จในการบริหารจัดการระบบโรงงานอุตสาหกรรมทั้งสิ้น (ชีวัน ทรายอินทร และคณะ, 2562 : 63-64)

นอกจากนี้ยังพบว่า อุตสาหกรรมและบริการเป็นภาคการผลิตที่สำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ของประเทศ ที่ผ่านมาการพัฒนาอุตสาหกรรมของไทยมุ่งเน้นการผลิตเพื่อการส่งออก โดยให้ความสำคัญ กับการส่งเสริมการพัฒนาประสิทธิภาพในการผลิต และการให้บริการขั้นพื้นฐานในการสร้างรายได้ให้แก่ ประเทศ ซึ่งภาคอุตสาหกรรมและบริการของไทยมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอดทั้งในด้านมูลค่า และสัดส่วนต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศโดยมีมูลค่าเพิ่มขึ้นจาก 8.5 ล้านล้านบาท หรือคิดเป็นสัดส่วน ร้อยละ 88.7 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศในปี 2556 เป็น 9.6 ล้านล้านบาท หรือคิดเป็นสัดส่วน ร้อยละ 91.3 ของผลิตภัณฑ์มวลรวม ในประเทศในปี 2560 อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงของโลกทั้งในด้าน ความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและนวัตกรรม การติดต่อสื่อสารและคมนาคมขนส่งที่พัฒนา อย่างรวดเร็ว ตลอดจนการแข่งขันในตลาดโลกที่สูงขึ้น ทำให้ประเทศไทยจะต้องมีการปรับเปลี่ยน ภาคอุตสาหกรรม และบริการเข้าสู่การเป็นประเทศไทย 4.0 ซึ่งเป็นการเปลี่ยนจากการขับเคลื่อน ด้วยประสิทธิภาพ เป็นการขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม และปรับเปลี่ยนจากการให้บริการ พื้นฐานเป็นบริการที่ต้องใช้ทักษะและเทคโนโลยีขั้นสูงการพัฒนาและยกระดับอุตสาหกรรมและบริการ แห่งอนาคตจะเป็นแรงขับเคลื่อนให้เกิดการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เน้นการสร้างมูลค่าเพิ่มจาก ประสิทธิภาพมาเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มจากเทคโนโลยีและนวัตกรรมซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจของไทยขยายตัว อย่างต่อเนื่องท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีและโครงสร้างประชากรของไทย (กระทรวงอุตสาหกรรม, 2559 : 1)

จากประเด็นดังกล่าวมานี้ทำให้สถานประกอบการอุตสาหกรรมหรือโรงงานอุตสาหกรรมได้มีความตระหนักรู้ในการพัฒนาการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพด้วยการใส่ใจต่อสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ สุขภาพ และการอยู่ร่วมกันในชุมชน ที่จะนำไปสู่การบริหารจัดการที่เกิดความมั่นคง มั่นคง และยั่งยืน ตามนโยบายของภาครัฐ

จากความสำคัญ และสภาพปัญหาดังกล่าวมานี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการวิจัยถึงการบริหารจัดการระบบอุตสาหกรรม : กรณีศึกษาบริษัท ฟินิกซ์ พัลฟ์ แอนด์ เพเพอร์ จำกัด (มหาชน) ตำบลกุดน้ำใส อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น เพื่อหาคำตอบว่าการพัฒนาการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพที่เกิดจากการใส่ใจต่อสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ สุขภาพ และการอยู่ร่วมกันในชุมชน จะเป็นสิ่งสนับสนุนที่จะนำไปสู่การพัฒนา ปรับปรุง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานของโรงงานอุตสาหกรรมให้มีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้นจนนำไปสู่ความมั่นคง มั่นคง และยั่งยืน และงานวิจัยนี้เมื่อเสร็จสมบูรณ์แล้วจะเป็นข้อมูลสารสนเทศแก่ผู้สนใจทั่วไป และเป็นแนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการสู่ความเป็นเลิศในระบบโรงงานอุตสาหกรรมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบริหารจัดการระบบอุตสาหกรรมของบริษัทฟินิกซ์ พัลฟ์ แอนด์ เพเพอร์ จำกัด (มหาชน) โรงงานขอนแก่น
2. เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการระบบอุตสาหกรรมของบริษัท ฟินิกซ์ พัลฟ์ แอนด์ เพเพอร์ จำกัด (มหาชน) โรงงานขอนแก่น

วิธีดำเนินการวิจัย

การทำวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งวิเคราะห์ถึงการบริหารจัดการระบบอุตสาหกรรม : กรณีศึกษา บริษัท ฟินิกซ์ พัลฟ์ แอนด์ เพเพอร์ จำกัด (มหาชน) ตำบลกุดน้ำใส อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น โดยกำหนดวิธีดำเนินการวิจัยไว้ ดังนี้

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวกับแนวทางที่เหมาะสมในการวิเคราะห์ถึงการบริหารจัดการระบบอุตสาหกรรม
2. ลงพื้นที่เพื่อศึกษาข้อมูลบริษัท ฟินิกซ์ พัลฟ์ แอนด์ เพเพอร์ จำกัด (มหาชน) ตำบลกุดน้ำใส อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น
3. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาร่วมวิเคราะห์กับข้อมูลเชิงพื้นที่ เพื่อสรุปเป็นประเด็นปัญหา และแนวทางการจัดการระบบอุตสาหกรรม

4. จัดการสนทนากลุ่มเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ถึงปัญหาและแนวทางการบริหารจัดการระบบอุตสาหกรรม แล้วนำไปสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อต่อบวัตฤประสงค์การวิจัย
5. การสร้างเครื่องมือในการสัมภาษณ์เชิงลึก ด้วยการนำเอาผลที่ได้จากการสนทนากลุ่มมาสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก
6. การสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยเครื่องมือที่สร้างขึ้นและได้ผ่านตรวจสอบความเชื่อมั่นจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน แล้วหาข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นที่ยังไม่ครบถ้วนและชัดเจน จากบุคคลที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม ซึ่งบุคคลดังกล่าวนั้นผู้วิจัยได้พิจารณาแล้วว่าจะเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย
7. การวิเคราะห์ข้อมูล หลังจากได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้ 1) จัดหมวดหมู่ข้อมูลจากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและการสัมภาษณ์เชิงลึกที่ได้มาทั้งหมด 2) แยกแยะข้อมูลในด้านต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์อย่างเป็นระบบ 3) เปรียบเทียบข้อมูล ลักษณะที่เหมือนกันและแตกต่างกัน 4) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาด้วยการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อการบริหารจัดการระบบอุตสาหกรรม และ 5) สรุปการวิเคราะห์ข้อมูลและอภิปรายผล

ผลการวิจัย

จากการทำวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการระบบอุตสาหกรรม : กรณีศึกษาบริษัท ฟินิกซ์ พัลฟ์ แอนด์ เพเพอร์ จำกัด (มหาชน) ตำบลกุดน้ำใส อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และผลการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 25 คน มีผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

1. การบริหารจัดการระบบอุตสาหกรรมของบริษัทฟินิกซ์ พัลฟ์ แอนด์ เพเพอร์ จำกัด (มหาชน) โรงงานขอนแก่น พบว่า บริษัทฟินิกซ์ฯ ได้มีการนำเอาหลักการจัดการการมาใช้เพื่อการบริหารจัดการสู่ความเป็นเลิศ เพราะการบริหารเป็นการดำเนินงานที่มีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ที่ความเกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกันตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป การนำวิธีการจัดการการมาใช้เพื่อให้การดำเนินการนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดเอาไว้ที่มีการคำนึงถึงการจัดสรรทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพด้วยการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัย และระบบการมีส่วนร่วมของคนในองค์กรมาใช้เพื่อให้เกิดการประสานงานด้วยการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้เงื่อนไขที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1) เป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน องค์กรต้องรู้ว่า การบริหารจัดการนั้นควรทำอย่างไรที่จะบรรลุถึงเป้าหมายจะต้องมีการวางแผนการผลิตที่ต้องใส่ใจเรื่องเรื่องการจัดการต่าง ๆ เช่น กำลังคน วัตถุดิบ เป็นต้น เพราะมีการวางแผนที่ดีจะทำให้บรรลุเป้าที่ชัดเจน 2) ทรัพยากรในการบริหาร ทรัพยากรในการบริหาร ได้แก่ วัสดุ และอุปกรณ์ เพื่อประกอบการดำเนินงานไปถึงความสามารถในการจัดการที่มีพื้นฐานจากความรู้และเทคโนโลยี

เกี่ยวกับการบริหารที่อาจซื้อหามาได้ด้วย และ 3) การประสานงานที่ดี ในการบริหารจัดการที่มีเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ และมีทรัพยากรเพื่อการบริหารที่ดีแล้ว สิ่งสำคัญคือคนในองค์กรจะต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีด้วยการประสานงานที่เป็นไปในเชิงสร้างสรรค์ต่อกัน

นอกจากนี้ยังพบว่า การบริหารจัดการที่ดีมีความเกี่ยวข้องกับคน เงิน วัสดุ อุปกรณ์ และการบริหารจัดการ หรือเรียก ว่า 4 M's ซึ่งปัจจัยทั้ง 4 ด้าน นี้ คนหรือทรัพยากรมนุษย์ ถือว่าเป็นเงื่อนไขสำคัญในการบริหารจัดการองค์กร เพราะคนนั้นเป็นทั้งผู้ประกอบการ และผู้ปฏิบัติงาน บริษัทพินิกซ์ฯ ได้นำหลักการบริหารดังกล่าวนี้มาใช้เพื่อเพิ่มศักยภาพในองค์กรที่มุ่งไปสู่ความสำเร็จที่ยั่งยืน ดังนี้

1) ด้านบุคลากร พบว่า คนเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการบริหารหน่วยงานจึงจำเป็นต้องมีบุคลากรที่มีคุณภาพ หรือบุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญ และมีประสบการณ์ที่เหมาะสมกับงานที่ปฏิบัติ สิ่งนี้จึงถือได้ว่าเป็นภารกิจสำคัญของผู้บริหารที่จะต้องใช้ความรู้ ความสามารถที่จะได้มาซึ่งบุคลากรที่มีคุณภาพ ด้วยกระบวนการสรรหา การฝึกอบรม เพื่อยกระดับความสามารถของบุคลากร รวมถึงวิธีการประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างมีคุณภาพ

2) ด้านงบประมาณ งบประมาณ หมายถึง แผนเบ็ดเสร็จที่แสดงออกในรูปของตัวเงินที่ต้องใช้จ่ายในการดำเนินงานในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ ซึ่งด้านงบประมาณมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการบริหารงาน เพราะงบประมาณเป็นแผนสำหรับอนาคต โดยหลักการแล้ว การบริหารงบประมาณนั้น รวมถึงการจัดทำงบประมาณประจำปี จัดทำงบประมาณเพิ่มเติม การจัดทำแผนการใช้งบประมาณ การแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับงบประมาณ การของบประมาณฉุกเฉิน และการประเมินผลการใช้งบประมาณ

3) ด้านวัสดุ อุปกรณ์ การบริหารงานด้านวัสดุ อุปกรณ์ เป็นการดำเนินงานเกี่ยวกับการใช้วัสดุ ครุภัณฑ์ อุปกรณ์ ตลอดจนเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยการดำเนินการที่ครอบคลุมถึงการศึกษาที่ต้องใช้วัสดุอุปกรณ์ การสำรวจ การรับรู้ ความจำเป็นในการใช้ การให้บริการ รวมถึงการเก็บบำรุงรักษา

4) ด้านการบริหารจัดการ ปัจจัยด้านการบริหารจัดการมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นกิจกรรมที่เป็นของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีการร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกันในการปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ การบริหารเป็นกิจกรรมที่เริ่มตั้งแต่การวางแผน การจัดองค์การการบังคับบัญชาสั่งการ การประสานงาน รวมถึงการควบคุมซึ่งในแต่ละหน้าที่ดังกล่าว อาจมีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันไป ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะ และจุดมุ่งหมายขององค์การ เช่น ถ้าเป็นองค์การของรัฐก็จะเน้นในเรื่องการให้บริการที่มีประสิทธิภาพ และถ้าเป็นองค์การเอกชนจะเน้นเรื่องของผลกำไรเข้ามาเป็นส่วนสำคัญ

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลถึงการบริหารจัดการระบบอุตสาหกรรมของบริษัทพินิกซ์ พัลท์ แอนด์ เพเพอร์ จำกัด (มหาชน) โรงงานขอนแก่น ด้วยการนำหลัก 4 M's มาใช้เพื่อการบริหารจัดการทำให้ผลการประกอบการเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นเป็นลำดับ แต่เมื่อลงสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ได้มีผลสะท้อนให้เห็นถึงความพึงพอใจต่อการบริหารจัดการในด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ สุขภาพ การอยู่ร่วมกันในชุมชน ที่ทางบริษัทจะต้องตระหนัก และให้ความสำคัญในการใส่ใจ ต่อสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นอย่างมากเพราะผลการประกอบการแม้จะใช้ผลกำไรเป็นตัววัดความสำเร็จ แต่ถ้าขาดการตระหนักในสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ สุขภาพ และการอยู่ร่วมกันในชุมชน จะทำให้การดำเนินงาน ขาดความยั่งยืน และไม่สามารถบรรลุถึงความเป็นเลิศในการประกอบการได้

2. แนวทางการบริหารจัดการระบบอุตสาหกรรมของบริษัท ฟินิกซ์ พัลท์ แอนด์ เพเพอร์ จำกัด (มหาชน) โรงงานขอนแก่น พบว่า จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ทำให้รู้ว่าการบริหารจัดการเป็นกระบวนการในการดำเนินระบบอุตสาหกรรม ให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยการใช้ศาสตร์ และศิลป์ในการนำทรัพยากรทางการบริหารต่าง ๆ ประกอบด้วย คน เงิน วัสดุ อุปกรณ์ และการบริหารจัดการ ผ่านกระบวนการทางการบริหารเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างสูงสุด ด้วยวิธีการที่กล่าวไว้ในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คือ ด้านบุคลากร จะต้องเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพ มีความรู้ ความชำนาญ และมีประสบการณ์ต่องานที่ได้รับผิดชอบด้วยกระบวนการสรรหา การฝึกอบรม เพื่อยกระดับ ความสามารถของบุคลากรให้มีคุณภาพ เพราะบุคลากรเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีสำคัญต่อการดำเนินการ เพราะเป็นทั้งผู้ประกอบการและผู้ปฏิบัติการ 2) งบประมาณ มีการวางแผนจัดทำงบประมาณประจำปี และการวางแผนทางการเงินเพื่ออนาคตอย่างรอบคอบ 3) ด้านวัสดุ อุปกรณ์ มีการดำเนินการ ที่ครอบคลุมถึงการศึกษาที่ต้องใช้วัสดุอุปกรณ์ การสำรวจ การรับรู้ ความจำเป็นในการใช้ และการเก็บ บำรุงรักษา และ 4) ด้านการบริหารจัดการ เป็นการดำเนินงานที่เริ่มตั้งแต่การวางแผน รวมถึงการจัดองค์กร ในสายบังคับบัญชาการสั่งการ เป็นต้น จากปัจจัยทั้ง 4 ด้าน มานี้เป็นปัจจัยที่สนับสนุนให้การดำเนินการ บรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดเอาไว้ แต่สิ่งที่จะทำให้การบริหารจัดการระบบอุตสาหกรรม สู่อุบัติการณ์ที่ยั่งยืนจะต้องใส่ใจในสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ คือ สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ สุขภาพ และการอยู่ร่วมกันในชุมชน ซึ่งเป็นแนวทางการบริหารจัดการระบบอุตสาหกรรมฯ สู่อุบัติการณ์ที่ยั่งยืน ซึ่งมีผลสรุปการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า การบริหารจัดการอุตสาหกรรมสู่ความเป็นเลิศจะต้องใส่ใจในการดูแล สิ่งแวดล้อมเพราะสิ่งแวดล้อมเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของการดำเนินการที่จะทำให้องค์กรได้ประโยชน์ จากการจัดทำระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมจะช่วยให้มีโอกาสเพิ่มการลงทุนการผลิตเพราะได้มีการใช้ วัสดุดิบทรัพยากร และพลังงานอย่างคุ้มค่าด้วยการลดปริมาณของเสียจึงส่งผลต่อการลดต้นทุนในการ ดำเนินงานได้ นอกจากนี้ยังช่วยลดความเสี่ยงที่จะเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการวางแผนจัดการ ความเสี่ยงไว้ถือเป็นการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุมากกว่าการแก้ไขที่ปลายเหตุ และเป็นไปตามกฎหมาย สิ่งแวดล้อมที่ต้องนำมาเป็นแนวทางในการจัดการและควบคุมด้านสิ่งแวดล้อม และเป็นการแสดงถึง ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ยังพบว่า การบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อมจะต้องเกิดจากการสร้างจิตสำนึกให้กับพนักงาน ในการแก้ไขและป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อม เพราะระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมจะช่วยให้พนักงานเข้าใจ และตระหนักถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และสุขภาพอนามัยของพนักงานเองที่เกิดจากการปฏิบัติงาน ของตน และเป็นการ สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างหน่วยงานกับชุมชน เพราะการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงงานจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนั้น ถ้าหน่วยงานได้มี แผนงานในด้านการป้องกัน และแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ และสอดคล้องกับกฎหมายแล้วจะทำให้ โรงงานและชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

2. ด้านระบบนิเวศ พบว่า การบริหารสิ่งแวดล้อมภายในองค์กรได้มีการนำเอาหลักนิเวศ อุตสาหกรรม มาใช้ในการจัดการระบบโรงงานที่เป็นไปตามข้อกำหนดของกฎหมาย และบทบัญญัติ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจการของโรงงานอุตสาหกรรม เพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาโรงงานอุตสาหกรรม สู่อุตสาหกรรมที่ยั่งยืนทั้งในระยะสั้น และระยะยาว เพราะปัจจุบันระบบอุตสาหกรรมได้พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว เป็นเพราะความเจริญทางด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนในการเจริญเติบโตของระบบโรงงาน อุตสาหกรรม ซึ่งถ้ามองในด้านผลผลิตที่เกิดจากการประกอบการจะเป็นตัวชี้วัดให้เห็นถึงความสำเร็จของ ผู้ประกอบการ แต่สิ่งที่โรงงานอุตสาหกรรมจะต้องตระหนักรู้ คือ ทรัพยากรธรรมชาติในอนาคตที่จะใช้ เป็นวัตถุดิบในการผลิตหรือแปรรูปจะมีเพียงพอหรือไม่ เพราะสถานการณ์ปัจจุบันได้แสดงความจริงให้เรา ทราบว่า ทรัพยากรทางธรรมชาติกำลังลดน้อยลง ถ้าไม่มีวัตถุดิบป้อนสู่ระบบอุตสาหกรรมก็จะดำเนิน ต่อไปไม่ได้ และเมื่อโรงงานอุตสาหกรรมมีการขยายตัวมากขึ้น การผลิตก็จะมาก และเร็วขึ้น สิ่งที่เกิดตามมา คือ กากของเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมก็จะมีจำนวนมากขึ้น นอกจากนี้เทคโนโลยีอุตสาหกรรมที่ทันสมัย จะมาพร้อมกากของเสียชนิดใหม่ซึ่งยากต่อการกำจัด ซึ่งถ้าหากอุตสาหกรรมยังคงพัฒนาไปอย่างขาด การควบคุม ความวิกฤตทางอุตสาหกรรมก็จะเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จะทำให้เกิดปัญหามลภาวะ ต่อระบบนิเวศ เพราะโรงงานอุตสาหกรรมนั้นถูกมองว่าเป็นต้นเหตุสำคัญของปัญหามลภาวะ ดังนั้น เพื่อความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศ จำเป็นที่จะต้องให้ความใส่ใจต่อการพัฒนาระบบโรงงาน อุตสาหกรรมรูปแบบใหม่มาเป็นแนวทางการจัดการระบบโรงงานอุตสาหกรรมที่ดีที่จะนำไปสู่ การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตของคนในปัจจุบัน ละอนาคต

3. ด้านสุขภาพ พบว่า การบริหารจัดการด้านสุขภาพทางโรงงานได้ใส่ใจสุขภาพของบุคลากร ภายในองค์กร และสุขภาพชุมชน เพราะผลของการประกอบการนั้นเป็นต้นเหตุของการเกิดมลภาวะ ที่เกิดจากควันทัน และน้ำเสียที่ปล่อยจากโรงงานสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคน ต่อระบบทางเดินหายใจ และสารปนเปื้อนในน้ำดื่ม และอาหาร จากการผลิตที่เพื่อการสำภาษณ์บุคลากร ฝ่ายบริหารถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวมานี้พบว่า โรงงานได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เคยเกิดขึ้น ในอดีตที่มีผลกระทบต่อสุขภาพชุมชนว่าจะเป็นสารปนเปื้อนในแหล่งน้ำธรรมชาติที่เกิดจากการรั่วไหลของ

น้ำเสียจากโรงงานซึ่งเป็นเหตุสุดวิสัยที่เกิดขึ้น ปัจจุบันทางโรงงานได้มีแนวทางการแก้ไขด้วยการทำบ่อบำบัดน้ำเสียที่ได้รับการรับรองมาตรฐานของกรมโรงงานอุตสาหกรรม และมีการติดตามตรวจมาตรฐานอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังพบว่า โรงงานได้มีนโยบายในการดูแลสุขภาพบุคลากรภายในทุกระดับด้วยการให้สวัสดิการ และตรวจสุขภาพประจำปี และมีการลงพื้นที่เพื่อตรวจสอบผลกระทบที่เกิดกับระบบนิเวศโดยรอบ และบริบทใกล้ของโรงงานในส่วนของสุขภาพชุมชนได้มีทีมงานติดตามความเป็นอยู่ และการดำเนินชีวิตคนในชุมชนให้ได้รับการดูแลด้านสุขภาพให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานของกรมอนามัย และสิ่งแวดล้อมด้วยการมีน้ำดื่มที่สะอาด อากาศไม่มีมลพิษ อาหารปลอดภัยปนเปื้อน วิธีการดังกล่าวนี้เป็นแนวทางเพื่อการบริหารจัดการที่สำคัญที่ทางโรงงานให้ความใส่ใจ และได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง

4. การอยู่ร่วมกันในชุมชน พบว่า ทางโรงงานได้มีนโยบายเพื่อการอยู่ร่วมกันกับชุมชนด้วยการวางกรอบการดำเนินการไว้ ดังนี้ 1) การวางแผนและการแก้ไขปัญหาการร้องเรียนจากชุมชน ด้วยวิธีการประชาสัมพันธ์ มีการจัดตั้งแผนกรับข้อร้องเรียน มีการวางแผนการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากโรงงานร่วมกับชุมชน 2) การสร้างเครือข่ายทางสังคม ได้มีการสร้างเครือข่ายด้านสิ่งแวดล้อมโดยให้ตัวแทนของชุมชนเป็นสมาชิก และมีการประชุมอย่างต่อเนื่องถึงผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินงานของโรงงานในด้านกลิ่น คับ และน้ำเสีย เป็นต้น 3) การแลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อสร้างความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันระหว่างบริษัทและชุมชนรอบข้าง เป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันเพื่อสร้างความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันโดยทางโรงงานได้มีการจัดตั้งแผนกรับข้อร้องเรียนเอาไว้เพื่อรับผิดชอบในเรื่องนี้โดยเฉพาะ และมีการประชุมเพื่อการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และ 4) การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนทางโรงงานได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนใน 3 ด้าน คือ 1) ด้านการศึกษา ได้มีการสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เยาวชนในชุมชนเพื่อความเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชน 2) ด้านการสร้างอาชีพ ได้มีการให้โอกาสแก่คนในชุมชนรอบโรงงานให้ได้เข้ามาทำงานเพื่อนำรายได้ไปดูแลครอบครัว และ 3) ด้านกิจกรรมชุมชน ได้มีการให้การสนับสนุนกิจกรรมของชุมชนด้วยการบริจาคสิ่งของ และเงินทุนเพื่อใช้จ่ายในกิจกรรมวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันเข้าพรรษา วันสงกรานต์ วันปีใหม่ และวันเด็ก เป็นต้น ซึ่งทางโรงงานโดยนโยบายของผู้บริหารได้ให้ความสำคัญในเรื่องดังกล่าวนี้มาอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผลการวิจัย

การบริหารจัดการระบบอุตสาหกรรม : กรณีศึกษาบริษัท ฟินิกซ์ พัลฟ์ แอนด์ เพเพอร์ จำกัด (มหาชน) ตำบลกุดน้ำใส อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ได้พบประเด็นที่น่าสนใจหลายประเด็น จึงนำประเด็นที่น่าสนใจเหล่านั้นเพื่อการอภิปรายผล ดังนี้

1. การบริหารจัดการระบบอุตสาหกรรมเป็นการดำเนินการเพื่อให้งานหรือสิ่งที่ต้องการกระทำบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งเอาไว้ด้วยการนำเอาปัจจัยการบริหาร ได้แก่ คน เงินทุน วัสดุอุปกรณ์

และการบริหารจัดการ มาใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ท้นเวลา และเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด ในการบริหารเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อการดำเนินงานขององค์กร เพราะเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญที่จะทำให้ถึงความสำเร็จหรือล้มเหลว และในการบริหารจัดการระบบอุตสาหกรรมนี้ ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญเพราะคนเป็นทั้งผู้ประกอบการและผู้ปฏิบัติการ และเป็นผู้นำองค์กรไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับ (ปฎิมา ถนิมกาญจน์ และคณะ, 2561) ได้ทำวิจัยเรื่อง รูปแบบเชิงสาเหตุของคุณภาพชีวิตในการทำงานพฤติกรรมความเป็นสมาชิกที่ดี และประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานในภาคอุตสาหกรรม การบริการ พบว่า ทรัพยากรมนุษย์มีบทบาทสำคัญที่เป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นถึงความสำเร็จขององค์กรที่นำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี และประสิทธิภาพของงาน เมื่อทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรได้รับการพัฒนาทักษะด้านการทำงาน และทักษะการสื่อสาร ที่เป็นนโยบายหลักขององค์กร และผู้บริหารได้ให้ความสำคัญ และสนับสนุนในการพัฒนาด้วยกิจกรรมที่เหมาะสมทรัพยากรมนุษย์เหล่านี้จะเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรให้บรรลุเป้าหมาย และสอดคล้องกับเทพนารินทร์ ประพันธ์พัฒน์ (2563) ได้ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาปัญหาและความต้องการช่วยเหลือในการดำเนินธุรกิจของอุตสาหกรรมหล่อหลอมโลหะของไทย พบว่า ปัญหาในการดำเนินธุรกิจนั้นมีคนเป็นตัวแปรที่สำคัญ เพราะคนจะมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงไปถึงอีก 3 มิติ คือ เงิน วัสดุ และการบริหารจัดการ เมื่อรู้ว่าคนเป็นตัวแปรสำคัญขององค์กรจะต้องหาแนวทางเพื่อการพัฒนาคนให้มีศักยภาพและประสิทธิภาพในแต่ละด้านอย่างสม่ำเสมอ

2. แนวทางการบริหารจัดการระบบอุตสาหกรรมสู่ความเป็นเลิศอย่างยั่งยืนที่มีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยสำคัญ คือ สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ สุขภาพ และการอยู่ร่วมกันในชุมชน ปัจจัยทั้งหมดนี้ถือได้ว่าแนวทางที่เป็นองค์รวมของการบริหารจัดการระบบอุตสาหกรรมที่จะขาดมิติใดมิติหนึ่งไม่ได้ เพราะทุกมิติมีความสอดคล้องเชื่อมโยงต่อเนื่องกัน ซึ่งสอดคล้องกับ (ครรชิต เชื้อขำ, 2565 : 998-999) ได้ทำวิจัยเรื่อง เงื่อนไขความสำเร็จในการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนของโรงงานอุตสาหกรรมและชุมชน กรณีศึกษา บริษัทศรีตรังแอโกรอินดสทรีและชุมชนบางรัก-ชุมชนบ้านสะพานช้าง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง พบว่า ความสำเร็จในการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนของบริษัทกับชุมชน มี 6 เงื่อนไขที่สำคัญ คือ 1) การวางแผนและการแก้ไขปัญหาข้อร้องเรียน 2) การดำเนินนโยบายด้านสังคมและรักษาสิ่งแวดล้อม 3) การดูแลสุขภาพกายและสุขภาพจิต 4) การสร้างเครือข่ายทางสังคม 5) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการสร้างความเข้าใจ 6) การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน และนอกจากนี้บริษัทควรเพิ่มการรับรู้ การมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการช่วยเหลือไปยังชุมชนรอบนอก เพื่อให้เกิดความเข้าใจบริบทของการจัดการองค์กรในวงกว้าง และสอดคล้องกับ (เยาว์ธิดา รัตนพลแสน, 2564) ได้ทำวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนากิจการโรงงานเพื่อเข้าสู่ธุรกิจสีเขียวในเขตพื้นที่จังหวัดเลย พบว่า แนวทางการพัฒนากิจการโรงงานเพื่อเข้าสู่ธุรกิจสีเขียวในเขตพื้นที่จังหวัดเลยจะต้องเป็นรูปแบบของการจัดการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และมีการพัฒนากระบวนการที่ให้ความสำคัญในการดูแลสิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศของชุมชน ด้วยการสนับสนุนกิจกรรมของชุมชน และมีการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ และบริการสีเขียว เป็นต้น

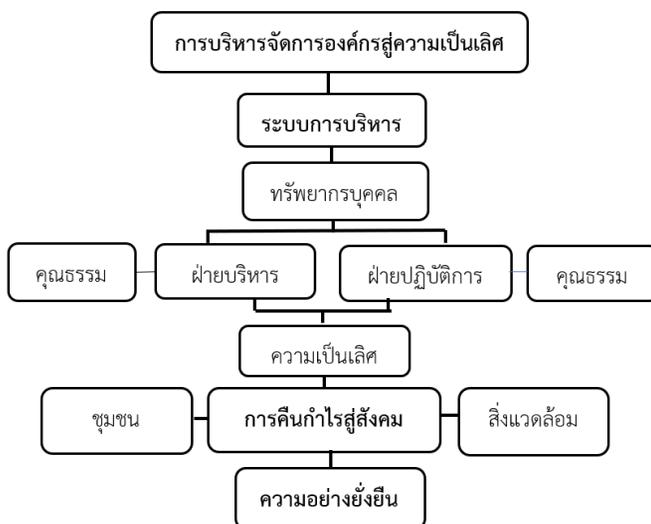
ข้อเสนอแนะ

การทำวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการระบบอุตสาหกรรม : กรณีศึกษาบริษัท ฟินิกซ์ พัลฟ์ แอนด์ เพเพอร์ จำกัด (มหาชน) ตำบลกุดน้ำใส อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น มีบางประเด็นที่ผู้วิจัยมีความสนใจที่ศึกษาวิจัยจึงนำประเด็นที่สนใจเหล่านั้นเป็นข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. ควรทำวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการระบบอุตสาหกรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
2. ควรทำวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการระบบอุตสาหกรรมสู่ความเป็นเลิศอย่างยั่งยืน
3. ควรทำวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาโรงงานอุตสาหกรรมสู่ความเป็นธุรกิจสีเขียว

องค์ความรู้ใหม่

การทำวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการระบบอุตสาหกรรมกรณีศึกษาบริษัท ฟินิกซ์ พัลฟ์ แอนด์ เพเพอร์ จำกัด (มหาชน)ตำบลกุดน้ำใส อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ทำให้ได้ความรู้ว่าการบริหารจัดการองค์กรสู่ความเป็นเลิศจะต้องเกิดจากความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายโดยเฉพาะบุคลากรในองค์กร ที่ต้องให้การดูแลด้วยความเป็นธรรมเพราะเมื่อบุคลากรได้รับความเป็นธรรมแล้วจะนำไปสู่การใส่ในการพัฒนาศักยภาพของตนเพื่อความเจริญก้าวหน้าของหน่วยงาน และเมื่อองค์ประสบความสำเร็จแล้ว สิ่งสำคัญที่ต้องทำคือการคืนกำไรให้กับชุมชน และสิ่งแวดล้อมจนนำไปสู่การบริหารจัดการที่ยั่งยืนตลอดไป สรุปลงเป็นแผนภูมิภาพได้ ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

เอกสารอ้างอิง

- สำนักงานสิ่งแวดล้อมและควบคุมมลพิษ. (2565). รายงานการติดตามประเมินผลประสิทธิภาพระบบบำบัดน้ำเสียรวมชุมชนปี 2565. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- กระทรวงอุตสาหกรรม. (2559). แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (4) ประเด็น อุตสาหกรรมและบริการแห่งอนาคต (พ.ศ. 2561 - 2580). สืบค้นเมื่อ 12 ธันวาคม 2566, จาก <http://surl.li/smbav>
- กฤษฎา กาญจนรัชต์. (2564). แนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์มาใช้ในการจัดการด้านอุตสาหกรรมในประเทศไทย. *วารสาร มจร เลย์ปริทัศน์ journal of mcu loei review*, 2(3), 200-213.
- ครุชิต เชื้อขำ. (2565). เงื่อนไขความสำเร็จในการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนของโรงงานอุตสาหกรรมและชุมชนกรณีศึกษา : บริษัทศรีตรังแอกโรอินดัสทรีและชุมชนบางรัก-ชุมชนบ้านสะพานช้าง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 10(3), 998-1012.
- ชีวัน ทรายอินทร และคณะ. (2562). ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการองค์การสู่ความเป็นอุตสาหกรรมสีเขียวระดับที่ 3 โรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดชลบุรี. *Southeast Bangkok Journal*, 5(2), 63-76.
- เทพนารินทร์ ประพันธ์พัฒน์. (2563). การศึกษาปัญหาและความต้องการช่วยเหลือในการดำเนินธุรกิจของอุตสาหกรรมหล่อหลอมโลหะของไทย. (รายงานการวิจัย). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ.
- ปฎิมา ถนิมกาญจน์ และคณะ. (2561). รูปแบบเชิงสาเหตุของคุณภาพชีวิตในการทำงาน พฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีและประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานในภาคอุตสาหกรรมบริการ. (รายงานการวิจัย). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน.
- เยาว์ธิดา รัตนพลแสน. (2564). แนวทางการพัฒนากิจการโรงงานเพื่อเข้าสู่ธุรกิจสีเขียวในเขตพื้นที่จังหวัดเลย. (รายงานการวิจัย). เลย: มหาวิทยาลัยมหาวิทยาลัราชภัฏเลย.
- สำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม. (2559). แผนยุทธศาสตร์กระทรวงอุตสาหกรรม พ.ศ. 2560-2564. กรุงเทพฯ: กระทรวงอุตสาหกรรม.

บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในงานบุญเบิกฟ้า
ที่มีอิทธิพลต่อประชาชนจังหวัดมหาสารคาม

Integration of Theravada Buddhist Philosophy Principle that Appeared
in the Boon Berk Fa Event that Influenced to the People
in Maha Sarakham Province

พระครูญาณโพธารักษ์ อภิญญาโณ (ปาปะขำ)¹,

พระราชปริยัติวิมล² และ อุทัย กมลศิลป์³

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด^{1,2,3}

PhrakruYanphodharak Abhiyano (Papakham)¹,

Phrarachpriyatiwimol² and Uthai Kamolsil³

Mahamakut Buddhist University Roi-Et Campus^{1,2,3}

Corresponding Author, Email: Uthai@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับงานบุญเบิกฟ้า 2) ศึกษาหลักพุทธปรัชญาที่ปรากฏในงานบุญเบิกฟ้า 3) บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในงานบุญเบิกฟ้าที่มีอิทธิพลต่อประชาชนจังหวัดมหาสารคาม และ 4) นำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในงานบุญเบิกฟ้าที่มีอิทธิพลต่อประชาชนจังหวัดมหาสารคาม โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มพระสงฆ์ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านประเพณีบุญเบิกฟ้า จำนวนทั้งสิ้น 8 รูป/คน นำมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลจากการวิจัย พบว่า

1. แนวคิดเกี่ยวกับงานบุญเบิกฟ้า เป็นชื่องานประเพณีภูมิปัญญาของสังคมเกษตรกรรมชาวอีสานในวันเดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ จะเป็นวันเริ่มต้นของฤดูฝน

* ได้รับบทความ: 4 มีนาคม 2567; แก้ไขบทความ: 30 มีนาคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 31 มีนาคม 2567

2. หลักพุทธปรัชญาที่ปรากฏในงานบุญเบิกฟ้าจังหวัดมหาสารคาม คือ กรรมเป็นตัวเจตนาเจตสิก และไตรสิกขา

3. บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในงานบุญเบิกฟ้าที่มีอิทธิพลต่อประชาชน เสียหายในงานบุญเบิกฟ้า เสียหายคางไก่และเสียหายผิวไข่ ประกาศทิศฟ้าร้อง เพื่อทราบปริมาณน้ำฝน ซึ่งเป็นประโยชน์และมีอิทธิพลต่อภาคเกษตรกรรมของประชาชนในการตัดสินใจลงทุนต่อไป

4. ได้องค์ความรู้ใหม่ที่เรียกว่า “ TM_1BM_2 MODEL” T = Theravada Buddhist philosophy คือ หลักพุทธปรัชญาเถรวาท, M_1 = Merit คือ บุญเบิกฟ้าเป็นประเพณีพื้นบ้านที่สืบทอดมา, B = Benefits of merit คือ อาณิสสรของบุญ และ M_2 = Merit-making behavior in Maha Sarakham Province คือ พฤติกรรมการทำบุญในจังหวัดมหาสารคาม 1) การทำบุญคือทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ 2) การทำบุญด้วยการบริจาคแบ่งปัน 3) การทำบุญจะไม่มีการเบียดเบียนกัน

คำสำคัญ: หลักพุทธปรัชญาเถรวาท; บุญเบิกฟ้า; อาณิสสรของบุญ

Abstract

The objectives of this research are to 1) study the concept of the Boon Berk Fa event, 2) study the principles of Buddhist philosophy that appear in the Boon Berk Fa event, 3) integrate the principles of Theravada Buddhist philosophy that appear in the Boon Berk Fa event that influence the people. Maha Sarakham Province and 4) present knowledge about the integration of Theravada Buddhist philosophy that appears in the Bun Berk Fa event that has an influence on the people of Maha Sarakham Province. Using in-depth interviews. Group of monks with knowledge and expertise in the Bun Berk Fa tradition A total of 8 photos/person were used for content analysis. and present descriptive information

The results of the research found that

1. Concepts about the Bun Berk Fa event It is the name of the traditional wisdom event of the Isan agricultural society on the 3rd day of the 3rd lunar month, the 3rd day of the waxing moon, which is the beginning of the rainy season.

2. The principles of Buddhist philosophy that appear in the Bun Berk Fah event in Maha Sarakham Province are karma as the intention, cetasika, and threefold conduct.

3. Integrate the principles of Theravada Buddhist philosophy that appear in the Bun Berk Fa event that influences the people. Try your luck at the Bun Berk Fa event. Take a guess at a chicken chin and take a guess at an egg's skin. Announcement of thunder To know the amount of rainfall, which is beneficial and influences the agricultural sector of people in making further investment decisions.

4. Got a new idea called “ TM_1BM_2 MODEL” T = Theravada Buddhist philosophy is Theravada Buddhist philosophy, M_1 = Merit is merit that is a folk tradition that has been inherited, B = Benefits of merit is the benefits of merit and M_2 = Merit-making behavior in Maha Sarakham Province is the behavior of making merit in Maha Sarakham Province: 1) Merit-making is to understand fully. 2) Merit-making is divided into donations. 3) Merit-making is without encroachment.

Keywords: Theravada Buddhist philosophy; Benefits of merit; Merit-making behavior in Maha Sarakham Province

บทนำ

พิธีกรรมและความเชื่อ มีความเป็นมาและเริ่มต้นอย่างไร พิธีกรรมและความเชื่อต่าง ๆ ถ้าสังเกตให้ดีจะมีปรากฏให้พบเห็นในชีวิตประจำวันมากมาย ตั้งแต่เช้าตรู่เริ่มต้นวันใหม่ของการดำเนินชีวิตของคนในสังคมแต่ละวัน ซึ่งพิธีกรรมและความเชื่อที่ได้ปฏิบัติกันอยู่นั้นเราท่านอาจทราบหรือไม่สามารถจะทราบได้ว่ามีความเป็นมาอย่างไร ทำไมจึงต้องมีและจุดเริ่มต้นแหล่งที่มาพิธีกรรมและประเพณีหรือแหล่งกำเนิดใด แต่นักมานุษยวิทยาและนักสังคมศาสตร์ ท่านได้ให้ความสนใจ ศึกษา ค้นคว้า เพื่อหาเหตุผลสนับสนุนแนวคิดไว้หลายท่าน ขอนำมากล่าวอ้างเพียงท่านเดียว คือ อีแวน พริทซาร์ท กล่าวถึงความเชื่อที่สามารถโยงไปถึงพิธีกรรมที่เกิดขึ้นไว้อย่างน่าสนใจว่า “มนุษย์สัมพันธ์กับธรรมชาติและปรากฏการณ์หลายอย่างเกิดขึ้น มีผลกระทบต่อชีวิตที่มนุษย์ไม่สามารถหาคำตอบหรืออธิบายได้ เป็นเหตุให้มนุษย์เกรงกลัวและเคารพธรรมชาติเมื่อต้องการความปลอดภัยในชีวิตจึงเกิดการอ่อนน้อม ร้องขอ และการเช่นส่งเวทย์ด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามแต่มนุษย์ในชุมชนนั้น ๆ จะคิดค้น เมื่อประสบผลก็กลายเป็นความเชื่อเป็นพิธีกรรมที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา” (กรมการศาสนา, 2552) ถ้าหากนำแนวคิดดังกล่าวมาพิจารณาก็น่าจะมีความเป็นไปได้ดังตัวอย่างของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้น เช่น ฟ้าแลบ ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า มีผลทำให้บ้านเรือน ต้นไม้หักโค่น ไม่สามารถหาคำตอบได้ นี่ก็เป็นอย่างหนึ่ง และอีกตัวอย่างหนึ่ง คนในชุมชนเกิดล้มตายจำนวนมาก เขาไม่สามารถค้นหาคำตอบได้ก็ต้องกล่าวโทษธรรมชาติเกิดความ

เกรงกลัวธรรมชาติกลัวในสิ่งที่มองไม่เห็นและไม่สามารถค้นพบคำตอบ และก็มีอีกตัวอย่างอีกหลากหลาย เช่น ขณะที่ฝนตกมนุษย์เข้าไปอาศัยหลบฝนอยู่ใต้ต้นไม้แต่ด้วยความบังเอิญต้นไม้ที่ต้นสูงอยู่กลางที่โล่งในทางวิทยาศาสตร์ส่วนที่สูงของต้นไม้และความเปียกชื้นของพื้นดินก็เป็นสื่อไฟฟ้าอย่างดีเกิดฟ้าผ่าลงมา ผู้ที่หลบอยู่ใต้ต้นไม้ถึงเสียชีวิต ผู้ไม่รู้ก็พยายามหาคำตอบโดยสร้างจินตนาการให้เกิดเป็นความเชื่อว่าเป็นเพราะต้นไม้มีเทพเจ้าพิทักษ์รักษาบันดาลให้เกิดมีพลังอำนาจทำลายชีวิตมนุษย์การที่มนุษย์ค้นหาคำตอบไม่ได้จึงต้องสร้างสิ่งหนึ่งขึ้นมาเพื่อต้องการให้ส่งผลทางด้านจิตใจ คือ ความเชื่อ โดยมีความเชื่อว่าเป็นเพราะต้นไม้บันดาลให้เป็นอย่างนั้น เป็นอย่างนี้ เมื่อเกิดการเกรงกลัวธรรมชาติมนุษย์ก็ต้องมีการอ่อนวอนร้องขอธรรมชาติโดยการเซ่นสังเวยธรรมชาติเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ร้องขอแล้วแต่จะสร้างจินตนาการขึ้นมาและกรรมวิธีเซ่นสังเวยประกอบกรอกรออ่อนวอนต่อธรรมชาติตามแต่ชุมชนหรือคนในสังคมนั้นจะค้นคิดกรรมวิธีขึ้นมา เพื่อใช้เป็นสิ่งปลอบประโลมยึดเหนี่ยวทางจิตใจ นั่นก็คือ พิธีกรรม และในความหมายของพิธีกรรมนั้น

วัฒนธรรมต่าง ๆ มีลักษณะเฉพาะและมีความแตกต่างกันไปตามปัจจัยของสภาพแวดล้อม และวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน ในสังคมขนาดใหญ่จะมีวัฒนธรรมที่ประกอบขึ้นจาก สังคมวัฒนธรรมย่อยหลายส่วน ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มคนในภาคอีสานของประเทศไทยก็มีลักษณะเฉพาะและความแตกต่างทางสังคมวัฒนธรรมไปจากภูมิภาคอื่น ๆ วัฒนธรรมของชาวอีสานมีลักษณะสังคมตามความเชื่อของชาวอีสาน อาทิ เช่น วัฒนธรรมการสร้างบ้านเรือนสังคมอีสานเป็นสังคมเกษตร สถาปัตยกรรมครัวเริ่มจากขนาดเล็ก อยู่ในบ้านแบบอีสาน คือ เป็นห้องโถงห้องเดียว ด้านตะวันออกมีหิ้งพระเรียกว่าห้องเปิง การตั้งถิ่นฐานเป็นแบบกระจุก (Cluster) ใครตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างเพื่อนจะถูกมองว่าผิดปกติ ชาวบ้านจึงมีความใกล้ชิดสนิทสนมกันมาก วัฒนธรรมการเข้าสังคม สมาชิกในสังคมดำรงอยู่ด้วยการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน วัฒนธรรมประเพณีชาวอีสานยึดเกาะกันโดยมีฮีต - คอง (จารีตประเพณี - ครอบธรรม) เป็นการสร้างกฎระเบียบให้ปฏิบัติตาม ซึ่งการดำเนินชีวิตของสังคมเกษตรยึดถือปฏิบัติตามกรอบของฮีตสิบสองเป็นวัฏจักรในรอบปี วัฒนธรรมการเลือกคู่ครองชาวอีสานมีสถาบันครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นของสังคมที่สำคัญที่สุดการมีคู่ครองที่ดีลูกหลานต้องเชื่อฟังผู้ใหญ่ในการแนะนำนิยามยกย่องครอบครัวผู้เดียวเมียเดียว สังคมชุมชนประกอบด้วยผู้คนจากหลายตระกูลรวมกันตระกูลหนึ่ง ๆ เรียกว่า "ชุม" แปลว่า สายเลือด สายตระกูลเดียวกัน ชาวอีสานให้ความสำคัญต่อระบบเครือญาติ หรือชุม เป็นการเห็นความสำคัญของพันธกรรมมากกว่าสิ่งแวดล้อมแต่ไม่ละเลยอิทธิพลและความสำคัญของสิ่งแวดล้อมยกย่องนับถือคนที่จิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้เกียรติและยอมรับสิทธิส่วนบุคคล ไม่ล่วงละเมิดซึ่งกันและกัน วัฒนธรรมการทำมาหากิน การดำรงชีพให้ ความสำคัญต่อผู้ที่มีที่นาเป็นของตนเองไม่เช่าผู้อื่น และแสวงหาที่นาทำกินเป็นของตนเองเนื่องจากการให้ความสำคัญกับอาชีพเกษตรกร วัฒนธรรมกันด้วยปริมาณข้าวในเถ้า (ยุ้งข้าว) เป็นต้น (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2524) ประเพณีฮีต 12 หรือประเพณี 12 เดือน

ถ่ายทอดให้เห็นชนบทรรมนิยมประเพณีวิถีชีวิตของคนในชุมชนอีสานได้ชัดเจน ฉะนั้นประเพณี 12 เดือน ซึ่งชุมชนอีสานได้ยึดปฏิบัติตามความเชื่อจึงเป็นบ่อเกิดแห่งนาฏกรรมอีสานขึ้นมา ซึ่งเกิดจากการสร้างสรรค์จากสุนทรียศาสตร์ของปราชญ์ชาวอีสาน อาทิ เช่น การเล่นสาดน้ำนิยมเล่นในเดือน 4 (ประเพณีสงกรานต์) การแห่บั้งไฟเพื่อขอฝนปฏิบัติในเดือน 6 (ประเพณีบุญบั้งไฟ) ประเพณีการไหลเรือไฟนิยมในช่วงเทศกาลเดือนสิบเอ็ด (ประเพณีออกพรรษา) เป็นต้น (สวิง บุญเจิม, 2554)

จังหวัดมหาสารคาม เป็นอีกจังหวัดหนึ่งในภาคอีสานที่ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร อาทิ เช่น การทำนา ทำไร่ ทำสวน ดังนั้น จึงได้ให้ความสำคัญกับการเกษตรเป็นอย่างมากในทุก ๆ ปี จะมีการจัดงานประเพณีบุญเบิกฟ้าขึ้นในช่วงเดือน 3 ตามปฏิทินการนับเดือนของชาวอีสานในฮีตสิบสองคองสิบสี่ ซึ่งเป็นการทดแทนบุญคุณแผ่นดิน ที่ให้มนุษย์ได้อาศัยทำอาชีพทางการเกษตร ทำนาปลูกข้าว สร้างรายได้ให้ประชาชนไม่เดือดร้อนและมีความเชื่อว่าเป็นทุกปีต้องทำบุญใส่ปุ๋ยให้ดินเพื่อเป็นการทดแทนบุญคุณตลอดระยะเวลา 1 ปี และมีการเสียหายสภาพอากาศจากดินในแต่ละปีเกี่ยวกับผลผลิตด้านการเกษตรเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจ ให้กับประชาชนจะได้มีกำลังใจในการปลูกข้าวและทำนาในทางวิทยาศาสตร์เชื่อว่าเป็นการทดสอบคุณภาพความเป็นกรดเป็นด่างของดินเพื่อจะได้ให้ปุ๋ยที่เหมาะสมกับค่าดินที่วัดนำไปสู่การสร้างผลผลิตทางการเกษตรที่เพิ่มขึ้น ประเพณีบุญเบิกฟ้ามีตำนานการเริ่มประเพณีดังนี้ บุญเบิกฟ้า เป็นชื่องานประเพณีที่จังหวัดมหาสารคาม จัดเป็นประจำทุก ๆ ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2531 คำว่า บุญเบิกฟ้า เป็นชื่องานประเพณีที่ สืบเนื่องมาจากภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนอีสานที่จัดขึ้นด้วยความเชื่อที่ว่าพื้นดินมีพระคุณต่อมนุษย์ เพราะนอกจากพื้นดินจะให้ที่อยู่อาศัยแก่มนุษย์แล้วดินยังมีบุญคุณสร้างประโยชน์ต่อมนุษย์อีกด้วย ชาวมหาสารคามจึงจัดงานเพื่อทดแทนบุญคุณของแผ่นดินโดยสำนักเสมอว่าดินเป็นผู้ให้ผลผลิตแก่มนุษย์ มนุษย์จึงต้องรู้จักทดแทนบุญคุณ โดยการบำรุงดินด้วยการให้สารอาหารเป็นการตอบแทน อาหารของดิน คือ ปุ๋ย จะเห็นว่า ปุ๋ยคอก หรือขี้วัว ขี้ควาย นั้นมีแร่ธาตุที่ดินต้องการ ดังนั้น จึงจัดให้มีวันเติมปุ๋ยให้แก่ดิน ในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี โดยเลือกให้วันขึ้น 3 ค่ำ ตามความเชื่อของการทำนายว่า เดือน 3 เป็นวันที่จะให้อาหารแก่ดิน ซึ่งในอดีตเดือน 3 เป็นเดือนที่ชาวอีสานจะเสร็จสิ้นจากการเพราะปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหาร ชาวอีสานจะเก็บเกี่ยวผลผลิตผลต่าง ๆ เสร็จสิ้นสมบูรณ์ในเดือน 3 “เดือน 3” จึงเป็นเดือนที่คนอีสานเห็นว่าเป็นเดือนที่ “มหัศจรรย์” หลากอย่าง นอกจากเป็นเดือนที่อุดมสมบูรณ์ในรอบปีแล้วยังเป็นเดือนที่ “ฟ้าร้อง” เป็นครั้งแรกของปี คนอีสานจะสังเกตปฏิกิริยาว่าฟ้าจะร้องทางทิศใด จะเป็นสัญญาณบอกความอุดมสมบูรณ์ของฝนในปีนั้น ๆ ด้วย จากการวิจัยคนโบราณนั้น ได้พิสูจน์ความแม่นยำในการทำนายสถิติของฝนมาแล้ว และชาวอีสานได้บันทึกคำทำนายเป็นกลอนโคลงฝน

บุญเบิกฟ้า (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม, 2563) เป็นชื่องานประเพณีที่จังหวัดมหาสารคาม จัดเป็นประจำทุก ๆ ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 แล้ว ี่มีความเป็นมาของงาน คือ คำว่า บุญเบิกฟ้า

เป็นชื่องานประเพณีที่สืบเนื่องมาจากภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนอีสาน ที่ชาวอีสานจัดขึ้นด้วยความเชื่อที่ว่าพื้นดินมีพระคุณต่อมนุษย์ เพราะนอกจากพื้นดินจะให้ที่อยู่อาศัยแก่มนุษย์แล้ว ดินยังมีบุญคุณต่อคนที่ให้อาหารเลี้ยงดูมนุษย์อีกด้วย ดังนั้น คนอีสานจึงจัดงานเพื่อทดแทนบุญคุณของแผ่นดินโดยมีสำนึกที่ว่าเมื่อดินเป็นผู้ให้อาหารหรือผลิตผลอาหารแก่มนุษย์ มนุษย์จึงต้องรู้จักทดแทนบุญคุณ โดยจัดการบำรุงดินด้วยการให้อาหารแก่ดินเป็นการตอบแทน อาหารของดิน คือ ปุ๋ย คนอีสานเห็นว่า ปุ๋ยคอกหรือขี้วัวขี้ควายนั้นมีแร่ธาตุ ที่ดินต้องการเพื่อจะให้ความเจริญแก่พืชที่เกิดจากดิน ดังนั้น คนอีสาน จึงจัดให้มีวันเติมปุ๋ยให้แก่ดินขึ้น 3 คำเดือน 3 ของทุกปี ทำไมคนอีสานจึงถือเอา วันขึ้น 3 คำ เดือน 3 เป็นวันที่จะให้อาหารแก่ดิน ทั้งนี้ เพราะชาวอีสานแต่อดีตเห็นว่าเดือน 3 เป็นเดือนที่ชาวอีสานจะเสร็จสิ้นจากการเพราะปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหาร ชาวอีสานจะเก็บเกี่ยวผลผลิตต่างๆเสร็จสิ้นสมบูรณ์ในเดือน 3 “เดือน 3” จึงเป็นเดือนที่คนอีสานเห็นว่า เป็นเดือนที่ “มหัศจรรย์” หลายอย่าง นอกจากเป็นเดือนที่อุดมสมบูรณ์ในรอบปีแล้วยังเป็นเดือนที่ “ฟ้าร้อง” เป็นครั้งแรกของปีที่ฟ้าร้องครั้งแรกของปีนั้น คนอีสานจะสังเกตปฏิกิริยาว่าฟ้าจะร้องทางทิศใด การร้องของฟ้าในวันขึ้น 3 คำ เดือน 3 นี้จะเป็นสัญญาณที่บอกความอุดมสมบูรณ์ของฝนในปีนั้น ๆ ด้วย พิธีกรรม “บุญเบิกฟ้า” (พระอริยานุวัตร เขมจารี, 2532) ของคนอีสานที่ได้ปฏิบัติสืบเนื่องมานั้น นับเป็นอีกมรดกความเชื่อหนึ่งของชุมชนเกษตรกรรม เป็นตำนานแห่งวิถีการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐานที่มีการเพาะปลูกข้าวเป็นปัจจัยหลัก โดยถือกำหนดเอาวันขึ้น 3 คำ เดือน 3 เป็นวันเริ่มกระทำพิธีด้วยเชื่อว่าในวันดังกล่าวฟ้าจะไขประตูปนให้พรั่งพรั่งสู่โลกมนุษย์เกษตรกรชาวอีสานทุกหมู่เหล่า (กมลเสวร ภัตตาคารย์, 2526) ต่างก็เงี่ยหูคอยฟังเสียงฟ้าร้องครั้งแรกว่าจะมาจากทางทิศใด ทั้งนี้เพื่อที่จะพยากรณ์ลักษณะของฝนที่จะอำนวยประโยชน์ในปีนั้น ๆ ว่ามีมากน้อยเพียงใด ในภาคอีสาน คือ ถ้ายังไม่ถึงวันขึ้น 3 คำ เดือน 3 จะไม่ยอมเปิดยั้งฉางเพื่อนำข้าวไปขายหรือไปทำบุญเด็ดขาด เมื่อถึงวันขึ้น 3 คำ เดือน 3 จึงจะมีการเปิดยั้งฉาง การนำข้าวเปลือกไปทำบุญหรือไปขาย และทำพิธีกรรมอย่างอื่นที่เชื่อว่าจะเป็นประโยชน์แก่ตนเองและชุมชนที่ตนอาศัยอยู่

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำวิจัยเรื่อง บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในงานบุญเบิกฟ้าที่มีอิทธิพลต่อประชาชนจังหวัดมหาสารคาม เพื่อทำการเสนอแนวทางและการสร้างองค์ความรู้ใหม่ อันจะนำมาซึ่งแนวทางแห่งการแก้ปัญหาและพัฒนาสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับงานบุญเบิกฟ้า จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาที่ปรากฏในงานบุญเบิกฟ้า จังหวัดมหาสารคาม
3. เพื่อบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในงานบุญเบิกฟ้าที่มีอิทธิพลต่อประชาชนจังหวัดมหาสารคาม

4. เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในงานบุญเบิกฟ้าที่มีอิทธิพลต่อประชาชนจังหวัดมหาสารคาม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในงานบุญเบิกฟ้าที่มีอิทธิพลต่อประชาชนจังหวัดมหาสารคาม ใช้รูปแบบงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการวิเคราะห์ข้อมูลจึง ต้องใช้เทคนิคในการตรวจสอบด้านวิธีการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งที่มาของข้อมูล เพื่อรวบรวมข้อมูลเป็นเรื่องเดียวกัน โดยใช้วิธีการค้นคว้าแบบวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ประกอบด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 1) เจ้าคณะจังหวัดมหาสารคาม จำนวน 2 รูป คือ (1) พระเทพสิทธิอาจารย์เจ้าคณะจังหวัดมหาสารคาม และ (2) พระสุทธิธรรมโสภณ เจ้าคณะจังหวัดมหาสารคาม (ธ) 2) ผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศาสนา/นักวิชาการศาสนา จำนวน 3 รูป/คน คือ (1) พระสารคามมุนี รองเจ้าคณะจังหวัดมหาสารคาม (2) พระครูพิสัยสารคุณ, ดร. รองเจ้าคณะจังหวัดมหาสารคาม และ (3) พระครูสารกิจประยุต, ดร. รองเจ้าคณะอำเภอเมืองมหาสารคาม 3) นักวิชาการศาสนา/วัฒนธรรม จำนวน 3 คน คือ (1) นายสมพร จันอูด ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดมหาสารคาม (2) นายชูชาติ ราชจันทร์ วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม และ (3) ดร.สุวัฒน์พงษ์ ร่มศรี รองศึกษาธิการจังหวัดมหาสารคาม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) หรือการสัมภาษณ์แบบปลายเปิด 2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation observe) 3) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) การวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายและพรรณนา (Descriptive Research)

ผลการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับงานบุญเบิกฟ้า ได้แก่ บุญเบิกฟ้า เป็นชื่องานประเพณีที่สืบเนื่องมาจากภูมิปัญญาความเชื่อดั้งเดิม ของสังคมเกษตรกรรมชาวอีสานมาตั้งแต่สมัยโบราณว่า เมื่อถึงวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 จะเป็นวันที่ “กบป่มีปาก นากบ่มีหู ชีฟ้าสื้อ ปักตุฝน” แสดงว่าฤดูแห่งการทำนาเริ่มขึ้นแล้ว ผู้สูงอายุในชุมชนที่มีประสบการณ์จะบอกให้ลูกหลาน และคนทั้งหลายช่วยกันขุดขี้วัว ขี้ควายไปใส่ना ให้อาหารแก่ดิน ตอบแทนบุญคุณของแผ่นดิน โดยมีสำนึกว่าเมื่อดินเป็นผู้ให้อาหาร หรือผลิตผลอาหารแก่มนุษย์ มนุษย์จึงต้องรู้จักทดแทนบุญคุณ เดือน 3 ยังเป็นเดือนที่คนอีสานเห็นว่าเป็นเดือนที่อุดมสมบูรณ์ในรอบปี ถือเป็นเดือนแห่งความอุดมสมบูรณ์ที่สุดของปี เพราะคนอีสานจะเก็บเกี่ยวผลิตผลขึ้นยั้งฉางเก็บตุนไว้ อย่างเพียงพอพร้อม นอกจากนี้ ขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ยังเป็นเดือนที่ “ฟ้าร้อง” เป็นครั้งแรกของปี คนอีสานจะสังเกตว่าฟ้าจะร้องทางทิศใด การร้องของฟ้า จะมีคำทำนายเป็นสัญญาณบอกความอุดมสมบูรณ์ของ

ปริมาณน้ำฝนในปีนั้น ๆ ด้วย เช่น 1. ฟาร์มทางทิศตะวันออก ฟ้าเปิดประตูน้ำฝน ทายว่าฝนจะดีน้ำงาม ข้าวกล้าในนาออกงามดี 2. ฟาร์มทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ฟ้าเปิดประตูลม ทายว่าฝนมีน้อย นาจะแล้ง คนจักอดอยากและเกิดโรคระบาด 3. ฟาร์มทางทิศใต้ ฟ้าเปิดประตูทอง ทายว่าฝนดีน้ำมาก ข้าวในนาจะเสีย 2 ส่วน ได้ 3 ส่วน นาลุ่มเสียหายนาตอนใต้ผลดี ปู ปลา อุดมสมบูรณ์ดี 4. ฟาร์มทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ฟ้าเปิดประตูตะกั่ว ทายว่าฝนจะดี น้ำงามพอประมาณ ผลาหาร มัจฉาหารอุดมดี 5. ฟาร์มทางทิศตะวันตก ฟ้าเปิดประตูเหล็ก ทายว่าฝนค่อนข้างน้อย ข้าวในนาจะเสียหาย นาตอนจะไม่ได้ผล 6. ฟาร์มทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ฟ้าเปิดประตูหิน ทายว่าฝนตกปานกลางข้าวกล้าได้กึ่งเสียกึ่ง ปู ปลา มีน้อย คนจักป่วยไข้ 7. ฟาร์มทางทิศเหนือ ฟ้าเปิดประตูเงิน ทายว่าฝนดีตลอดข้าวกล้าออกงามดี ผูกคนจักมีความสุข 8. ฟาร์มทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ฟ้าเปิดประตูดิน ทายว่าฝนจะดีสม่ำเสมอตั้งแต่ต้นปี กลางปี ปลายปี ข้าวกล้าอาหารบริบูรณ์ดี คนทั้งปวงจักมีความสุขถ้วนหน้า

2. หลักพุทธปรัชญาที่ปรากฏในงานบุญเบิกฟ้าจังหวัดมหาสารคาม บุญ หมายถึง ทำให้ฟู หรือ พองขึ้น บวมขึ้น นูนขึ้น เป็นเครื่องชำระสันดาน เป็นความดี เป็นความสุข รวมไปถึงความประพฤติอันเป็นสิ่งที่ดีด้วย กายวาจา และใจ มี 2 ลักษณะ กล่าวคือ ลักษณะที่ 1 เป็นลักษณะของบุญที่ดี คือ นอกจากจะเป็นการกระทำความดีทั้งหลายแล้ว บุญจะสมบูรณ์สูงสุดให้พลังและมีอานุภาพสูงสุดต้องเป็นบุญบริสุทธิ์ ลักษณะที่ 2 เป็นลักษณะของบุญที่ไม่ดี คือ เป็นบุญที่ไม่บริสุทธิ์ เป็นบุญที่เมาได้ ก็คือบุญที่ทำให้ฟูใจสบายใจนั้นแหละ เมาได้เหมือนกับกินของเมา ผลมาจากการทำบุญให้ทาน จะเห็นได้ว่าพระสุตรนี้ได้เน้นถึงบุคคลผู้ที่มีศรัทธาเป็นผู้ให้ทานอย่างสม่ำเสมอได้ขาดเท่านั้นจึงจะได้รับผลหรืออานิสงส์ของทานอย่างสมบูรณ์ พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงผลความดีในการกระทำบุญในการทานในระดับพื้นฐานไว้อีก 5 ประการ คือ 1. ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักที่พอใจของคนหมู่มาก 2. สัตบุรุษผู้สงบยอมคบหาผู้ให้ทาน 3. กิตติศัพท์อันงามของผู้ให้ทานย่อมขจรไป 4. ผู้ให้ทานย่อมไม่ห่างเหินจากกรรมของคฤหัสถ์ 5. ผู้ให้ทานหลังจากตายแล้วย่อมเกิดในสุคติโลกสวรรค์ การให้ทาน ผู้ให้และผู้รับ ย่อมได้รับอานิสงส์ทั้ง 2 ฝ่าย ไม่สูญหายไปไหน สมดังพุทธภาษิตว่า “ทายกผู้ให้โภชนะชื่อว่าให้ฐานะ 5 ประการแก่ปฎิคาหก คือ 1. ให้อายุ 2. ให้อวรรณะ (ผิวพรรณ) 3. ให้สุขะ (ความสุข) 4. ให้พลัง (กำลัง) 5. ปฏิภาณ ให้ปัญญาแล้ว

3. บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในงานบุญเบิกฟ้าที่มีอิทธิพลต่อประชาชนจังหวัดมหาสารคาม การเสี่ยงทายในงานบุญเบิกฟ้าที่มีอิทธิพลต่อประชาชนจังหวัดมหาสารคาม จะมีพราหมณ์หรือหมอธรรมประจำหมู่บ้านเป็นผู้เสี่ยงทายดูลักษณะของเสี่ยงทายคางไก่และเสี่ยงทายผิวไข่ ประกาศทิศฟาร์ม ก็จะทราบว่ามีน้ำมากหรือน้ำน้อย จะได้ผลผลิตจากการทำนามากหรือน้อย ซึ่งเป็นประโยชน์และมีอิทธิพลต่อภาคเกษตรกรรมของประชาชนในการตัดสินใจลงทุนต่อไป

4. องค์ความใหม่ที่เรียกว่า “ TM_1BM_2 MODEL” T = Theravada Buddhist philosophy คือ หลักพุทธปรัชญาเถรวาท, M_1 = Merit คือ บุญเบิกฟ้าเป็นประเพณีพื้นบ้านที่สืบทอดมา, B = Benefits

of merit คือ อานิสงส์ของบุญ และ M_2 = Merit-making behavior in Maha Sarakham Province คือ พฤติกรรมการทำบุญในจังหวัดมหาสารคาม 1) การทำบุญคือทำความเข้าใจให้่องแท้ 2) การทำบุญด้วยการบริจาคแบ่งปัน 3) การทำบุญจะไม่มีการเบียดเบียนกัน

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในงานบุญเบิกฟ้าที่มีอิทธิพลต่อประชาชนจังหวัดมหาสารคาม มีข้อค้นพบที่ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่และมีคุณค่าทางวิชาการ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป จึงนำมาอภิปรายผล เพื่อให้ตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังต่อไปนี้

บุญเบิกฟ้า เป็นชื่องานประเพณีที่สืบเนื่องมาจากภูมิปัญญาความเชื่อดั้งเดิมของสังคมเกษตรกรรม ชาวอีสานมาตั้งแต่สมัยโบราณว่า เมื่อถึงวันเดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ จะเป็นวันที่ "กบปมีปาก นากบมีฮู้ชี ฟ่าสี่ไซ่ ปักตุฝน" แสดงว่าฤดูแห่งการทำนาเริ่มขึ้นแล้ว ผู้สูงอายุในชุมชนที่มีประสบการณ์จะบอกให้ลูกหลาน และคนทั้งหลายช่วยกันขน ปุ๋ยขี้วัว ขี้ควายไปใส่นา ให้อาหารแก่ดิน ตอบแทนบุญคุณของแผ่นดิน โดยมีสำนึกว่าเมื่อดินเป็นผู้ให้อาหาร หรือผลิตผลอาหารแก่มนุษย์ มนุษย์จึงต้องรู้จักทดแทนบุญคุณ เดือน 3 ยังเป็นเดือนที่คนอีสานเห็นว่าเป็นเดือนที่อุดมสมบูรณ์ในรอบปี ถือเป็นเดือนแห่งความอุดมสมบูรณ์ที่สุดของปี เพราะคนอีสานจะเก็บเกี่ยวผลิตผลขึ้นยุ้งฉางเก็บตุนไว้อย่างเพียบพร้อม นอกจากนี้ ขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ยังเป็นเดือนที่ "ฟ้าร้อง" เป็นครั้งแรกของปี คนอีสานจะสังเกตว่าฟ้าจะร้องทางทิศใด การร้องของฟ้า จะมีคำทำนายเป็นสัญญาณบอกความอุดมสมบูรณ์ของปริมาณน้ำฝนในปีนั้น ๆ ด้วย เช่น 1. ฟ้าร้องทางทิศตะวันออก ฟ้าเปิดประตูน้ำฝน ทายว่าฝนจะดีน้ำงามข้าวกล้าในนาออกงามดี 2. ฟ้าร้องทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ฟ้าเปิดประตูลม ทายว่าฝนมีน้อย นาจะแล้ง คนจักอดอยากและเกิดโรครະบาด 3. ฟ้าร้องทางทิศใต้ ฟ้าเปิดประตูทอง ทายว่าฝนดีน้ำมาก ข้าวในนาจะเสีย 2 ส่วน ได้ 3 ส่วน นาหลุ่มเสียหายนาดอนได้ผลดี ปู ปลา อุดมสมบูรณ์ดี 4. ฟ้าร้องทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ฟ้าเปิดประตูตะกั่ว ทายว่าฝนจะดี น้ำงามพอประมาณ ผลาหาร มัจฉาหารอุดมดี 5. ฟ้าร้องทางทิศตะวันตก ฟ้าเปิดประตูเหล็ก ทายว่าฝนค่อนข้างน้อย ข้าวในนาจะเสียหาย นาดอนจะไม่ได้ผล 6. ฟ้าร้องทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ฟ้าเปิดประตูหิน ทายว่าฝนตกปานกลาง ข้าวกล้าได้กึ่งเสียกึ่ง ปู ปลา มีน้อย คนจักป่วยไข้ 7. ฟ้าร้องทางทิศเหนือ ฟ้าเปิดประตูเงิน ทายว่าฝนดีตลอดข้าวกล้าออกงามดี ผูกคนจักมีความสุข 8. ฟ้าร้องทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ฟ้าเปิดประตูดิน ทายว่าฝนจะดีสม่ำเสมอตั้งแต่ต้นปี กลางปี ปลายปี ข้าวกล้าอาหารบริบูรณ์ดี คนทั้งปวงจักมีความสุขถ้วนหน้า

บุญ หมายถึง ทำให้ฟู หรือ ฟองขึ้น บวมขึ้น นูนขึ้น เป็นเครื่องชำระสันดาน เป็นความดี เป็นความสุข รวมไปถึงความประพฤติดันเป็นสิ่งที่ชอบด้วย กายวาจาและใจ มี 2 ลักษณะ กล่าวคือ ลักษณะที่ 1 เป็นลักษณะของบุญที่ดี คือ นอกจากจะเป็นการกระทำความดีทั้งหลายแล้ว บุญจะสมบูรณ์สูงสุดให้พลัง และมีอานุภาพสูงสุดต้องเป็นบุญบริสุทธิ์ ลักษณะที่ 2 เป็นลักษณะของบุญที่ไม่ดี คือ เป็นบุญที่ไม่บริสุทธิ์

เป็นบุญที่มาได้ พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงผลความดีในการกระทำบุญในการทำงานในระดับพื้นฐานไว้อีก 5 ประการ คือ 1. ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักที่พอใจของคนหมู่มาก 2. สัตบุรุษผู้สงบยอมคบหาผู้ให้ทาน 3. กิตติศัพท์อันงามของผู้ให้ทานย่อมขจรไป 4. ผู้ให้ทานย่อมไม่ห่างเหินจากธรรมของคฤหัสถ์ 5. ผู้ให้ทานหลังจากตายแล้วย่อมเกิดในสุคติโลกสวรรค์ การให้ทาน ผู้ให้และผู้รับ ย่อมได้รับอานิสงส์ทั้ง 2 ฝ่าย ไม่สูญหายไปไหน สมดังพุทธภาษิตว่า “ทายกผู้ให้โภชนะชื่อว่าให้ฐานะ 5 ประการแก่ภิกษาคหค คือ 1. ให้อายุ 2. ให้อวรรณะ (ผิวพรรณ) 3. ให้อสุขะ (ความสุข) 4. ให้อภะ (กำลัง) 5. ปฏิภาณ ให้อภัยญาติอันให้สิ่งเหล่านี้แก่ผู้อื่นแล้ว ตนเองก็เป็นผู้พึงได้รับอายุ อวรรณะ อสุขะ อภะ และปฏิภาณเช่นเดียวกัน” การเสี่ยงทายในงานบุญเบิกฟ้าที่มีอิทธิพลต่อประชาชนจังหวัดมหาสารคาม จะมีพราหมณ์หรือหมอธรรมประจำหมู่บ้านเป็นผู้เสี่ยงทายคุณลักษณะของเสี่ยงทายคางไก่และเสี่ยงทายผิวไข่ประกาศิตศัพทาร้อง ก็จะทราบว่าเป็นมีน้ำมากหรือน้ำน้อย จะได้ผลผลิตจากการทำนามากหรือน้อย ซึ่งเป็นประโยชน์และมีอิทธิพลต่อภาคเกษตรกรรมของประชาชนในการตัดสินใจลงทุนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ทางภาครัฐหรือผู้ที่เกี่ยวข้องทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ทั้งสื่อมวลชนของรัฐและเอกชน ควรควบคุม กำหนดนโยบายการแก้ปัญหาที่มีสาเหตุมาจากสื่อ อย่างรวดเร็วและเที่ยงตรง เพื่อบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในงานบุญเบิกฟ้าที่มีอิทธิพลต่อประชาชนจังหวัดมหาสารคาม ในแง่มุมต่าง ๆ เช่น การดำรงอยู่ของงานประเพณีบุญเบิกฟ้า

2) ส่งเสริมให้มีการศึกษาค้นคว้าถึงอิทธิพลในแง่มุมต่าง ๆ ที่ทำให้ประชาชนมีคติความเชื่อ ความเลื่อมใสศรัทธามากขึ้นจนก่อให้เกิดองค์กรใหม่ขึ้นมา

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

การวิจัยนี้ บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในงานบุญเบิกฟ้าที่มีอิทธิพลต่อประชาชนจังหวัดมหาสารคาม หากมีผู้ประสงค์จะทำวิจัยในครั้งต่อไปมีประเด็นที่น่าจะศึกษาวิจัยตามประเด็นดังต่อไปนี้

1) แนวทางการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณีบุญเบิกฟ้าตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท

2) การประยุกต์ใช้หลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจในประเพณีบุญเบิกฟ้าในจังหวัดมหาสารคาม

องค์ความรู้ใหม่

บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในงานบุญเบิกฟ้าที่มีอิทธิพลต่อประชาชนจังหวัดมหาสารคาม เป็นการนำหลักธรรม คือ บุญตามทัศนะทางปรัชญา บุญตามนัยแห่งความสุข (บุญเป็นชื่อความสุข) และบุญตามนัยแห่งกุศล (ความดี/สิ่งดี) ประกอบด้วยความคิด ความเชื่อ ความเลื่อมใสศรัทธาที่ปรากฏในงานบุญเบิกฟ้าที่มีอิทธิพลต่อประชาชนจังหวัดมหาสารคาม ได้มีการแสดงออกถึงความเลื่อมใสศรัทธา เช่น การเสี่ยงทาย การรำ การบูชาด้วยข้าวตอก ดอกไม้ เพื่อความเป็นสิริมงคล

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ ทำให้ทราบบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในงานบุญเบิกฟ้าที่มีอิทธิพลต่อประชาชนจังหวัดมหาสารคาม เพื่อการดำเนินชีวิตของประชาชนจังหวัดมหาสารคาม โดยสามารถสรุปเป็น “ TM_1BM_2 MODEL” ดังนี้

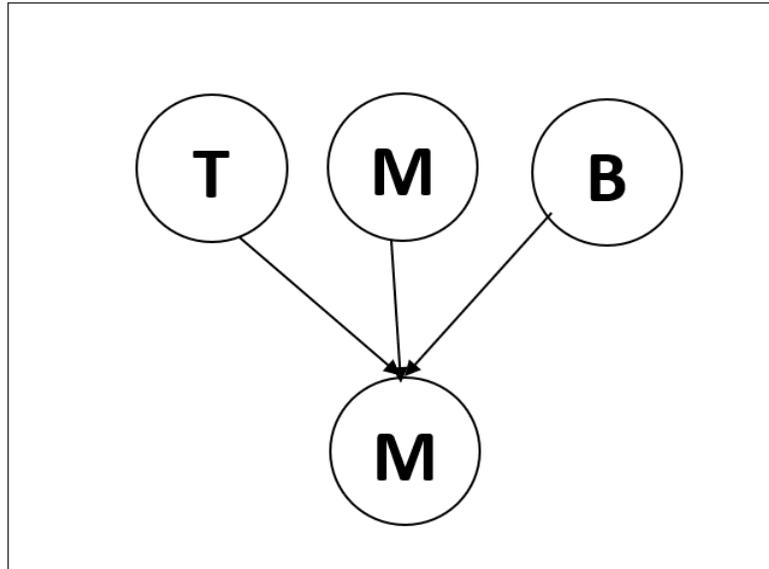
1. T = Theravada Buddhist philosophy คือ หลักพุทธปรัชญาเถรวาท ประกอบด้วยกรรม คือ กम्मสุสโก กम्मทายาโท กम्मโยนิ กम्मพนธู กम्मปฏิสรโณ, บุญกิริยาวัตถุ คือ ทานมัย ศีลมัย ภาวนามัย และไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา

2. M_1 = Merit คือ บุญเบิกฟ้า เป็นประเพณีพื้นบ้านที่สืบทอดมาจากความเชื่อเกี่ยวกับการทำนายฝนฟ้าของชาวอีสาน ดังมีหลักฐานบันทึกเป็นตำราไว้ในหนังสือก้อมหรือใบลานชื่อเรื่อง “ฟ้าไขประตูน้ำฝน” ความว่าในเดือนสามขึ้นสามค่ำคนแก่ในหมู่บ้านจะฟังเสียงฟ้าร้อง ถ้าฟ้าร้องทางทิศไหนก็จะมีคำทำนายเกณฑ์น้ำฝนและความเป็นอยู่ของคนในปีนั้น ในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3

3. B = Benefits of merit คือ อานิสงส์ของบุญ เป็นสิ่งที่ให้ผลที่น่าชื่นใจโดยยิ่ง ผลแห่งกุศลกรรม, ผลบุญ, ประโยชน์ที่เกิดจากการทำบุญ เป็นผลผลิตจากการประกอบความดี ตามคติที่ว่า ทำดีได้ดี

4. M_2 = Merit-making behavior in Maha Sarakham Province คือ พฤติกรรมการทำบุญในจังหวัดมหาสารคาม 1) การทำบุญคือทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ควรฝึกหัดในการคิดและกระทำแสดงให้เห็นว่าบุญเป็นคุณสมบัติที่ควรศึกษา ควรพัฒนาให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น 2) การทำบุญด้วยการบริจาคแบ่งปัน การเสียสละทรัพย์สิน แรงกาย การไม่เบียดเบียนกัน และในชั้นเจริญภาวนานั้น ทรงเน้นให้เจริญเมตตา คือ มีความรักความหวังดีต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์โลกอื่น 3) การทำบุญจะไม่มีเบียดเบียนกัน ไม่มีการใช้ความรุนแรงในสังคม

ดังนั้น การบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในงานบุญเบิกฟ้าที่มีอิทธิพลต่อประชาชนจังหวัดมหาสารคาม จึงเป็นไปตามหลัก TM_1BM_2 การมีเป้าหมาย ย่อมเป็นเข็มทิศ เป็นเส้นทางส่งสู่ความงดงามให้ชีวิตในยุคปัจจุบัน เพื่อการเสนอองค์ความรู้ใหม่เป็นเป็นไปตามรูปแบบในบริบทปัจจุบัน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 TM_1BM_2 MODEL บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในงานบุญเบิกฟ้า
ที่มีอิทธิพลต่อประชาชนจังหวัดมหาสารคาม

เอกสารอ้างอิง

- กมลเสวกร ภัตตาจารย์. (2526). วรรณคดีเกี่ยวกับชนบประเพณีไทย. กรุงเทพฯ: สุทธิสารการพิมพ์.
- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2552). พิธีกรรมและประเพณี. กรุงเทพฯ: ชุมชนสหกรณ์การเกษตร
แห่งประเทศไทย จำกัด.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2524). ชนบธรรมเนียมประเพณีของอีสาน. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- สวีน บุญเจิม. (2554). มรดกอีสาน. อุบลราชธานี: มรดก.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม. (2563). ประเพณีบุญเบิกฟ้า. มหาสารคาม: สำนักงานวัฒนธรรม
จังหวัดมหาสารคาม.
- อริยานุวัตร เขมจารี. (2532). กบปมีปากโน บุญเบิกฟ้า จังหวัดมหาสารคาม. มหาสารคาม: ปรีดา การพิมพ์.

บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด
ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด
Integration of Beliefs that Appeared in The Boon Phawet Tradition
According to Theravada Buddhist Philosophy Principle
to Promote Tourism in Roi-Et Province

พระครูสุตพัฒนาภรณ์ อมโร (ทองหูน)¹,
อุทัย กมลศิลป์² และ โสวิทย์ บำรุงภักดิ์³

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด^{1,2,3}

Phrakhru Sutaphatthanaporn Amaro (Tonghun)¹,

Uthai Kamolsilp² and Sowit Bumrungpak³

Mahamakut Buddhist University Roi-Et Campus^{1,2,3}

Corresponding Author, Email: mahajakapatt101@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวด 2) ศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด 3) บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด และ 4) เสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวนทั้งสิ้น จำนวน 8 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา นำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลจากการวิจัย พบว่า

1. แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีกิจกรรมที่สำคัญ คือ การแสดงพระธรรมเทศนา เรื่อง “ผะเหวดสันดรชาดก”

* ได้รับความเห็นชอบ: 4 มีนาคม 2567; แก้ไขบทความ: 30 มีนาคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 31 มีนาคม 2567

Received: 4 March 2024; Revised: 30 March 2024; Accepted: 31 March 2024

เกี่ยวข้องกับหลักทางพุทธศาสนา ความเชื่อและการดำรงชีวิตทางเกษตรกรรมซึ่งชาวอีสาน บุญพะเวด จัดอยู่ในฮีตที่ 4 หรือ บุญเดือนสี่ คำว่า “พะเวด” เป็นภาษาอีสาน

2. หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในประเพณีบุญพะเวดมองในแง่สุนทรียศาสตร์เกี่ยวกับ ความงามหรือคุณค่าทางสุนทรียะ ที่มุ่งศึกษาพุทธสุนทรียศาสตร์ มีความงามไว้ 2 มิติ คือ ความงามในมิติ ทางธรรมและความงามมิติทางโลก

3. บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญพะเวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด ด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาททั้ง 3 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีแรงจูงใจ ทฤษฎีความสุข หลักพุทธปรัชญา

4. ได้องค์ความใหม่ที่ได้เรียกว่า “BBBT MODEL” B = Beliefs คือ การยอมรับความเป็นจริง มีอยู่จริง และมีอำนาจ, B = Boon Phawet คือ ประเพณีการทำบุญตามฮีต 12 ซึ่งทำกันในเดือนสี่ หรือทำบุญพะเวด ฟังเทศน์มหาชาติ, B = Buddhist Philosophy คือ หลักพุทธปรัชญาเถรวาท และ T = Tourism in Roi Et คือ การท่องเที่ยวที่เกิดจากประเพณีบุญพะเวดซึ่งจังหวัดร้อยเอ็ด

คำสำคัญ: พุทธปรัชญาเถรวาท; ประเพณีบุญพะเวด; ส่งเสริมการท่องเที่ยว

Abstract

The objectives of this dissertation are 1) to study the concept of beliefs in the Bun Phawet tradition, 2) to study the principles of Theravada Buddhist philosophy that appear in the Bun Phawet tradition, 3) to integrate the beliefs that appear in the Bun Phawet tradition. Phawet according to Theravada Buddhist philosophy to promote tourism in Roi Et Province and 4) to present knowledge about integrating beliefs in the Phawet tradition to promote tourism. In-depth interviews with key informants Total number: 8 pictures/person. Content data were analyzed. Present descriptive information

The results of the research found that

1. Concepts about beliefs in the Bun Phawet tradition. Roi Et Province It is an important tradition in Buddhism. There is an important activity, which is the presentation of a sermon on the topic "Phawet Sandara Jataka" related to Buddhist principles. The belief and agricultural lifestyle of the Isan people, Bun Phawet, is classified as the 4th heat or Bun Duan Si. The word "Phawet" is in the Isan language.

2. Theravada Buddhist philosophy that appears in the Bun Phawet tradition. Looking at it from an aesthetic point of view regarding beauty or aesthetic value. that focuses on the study of Buddhist aesthetics, with two dimensions of beauty: beauty in the religious dimension and beauty in the worldly dimension.

3. Integrate the beliefs that appear in the Bun Phawet tradition according to Theravada Buddhist philosophy to promote tourism in the province. Roi Et With the principles of Theravada Buddhist philosophy, all 3 theories are motivation theory, happiness theory, Buddhist philosophy principles.

4. Get a new idea called “BBBT MODEL” B = Beliefs, which is the acceptance of reality, real existence, and power, B = Boon Phawet is a tradition of making merit according to the 12 heats, which is done in the fourth month. or make merit at Phawet Listen to the Mahachat sermon, B = Buddhist Philosophy is the principles of Theravada Buddhist philosophy and T = Tourism in Roi Et is tourism that comes from the merit-making tradition in Roi Et Province.

Keywords: Theravada Buddhist Philosophy; Merit-Making Tradition; Tourism Promotion

บทนำ

ประเทศไทยมีวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณ เช่น พิธีกรรมทางศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์อย่างแยกแยะไม่ได้ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่นตามภาคต่าง ๆ ของประเทศ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ชุมชนให้ความนับถือ เมื่อมีการจัดพิธีดังกล่าวขึ้น คนในชุมชนที่มาร่วมพิธีจะเกิดความรักความสามัคคีมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างความเจริญรุ่งเรืองและสร้างความเป็นปึกแผ่นแก่ชุมชนอย่างดียิ่ง ปัจจุบันวัฒนธรรมและประเพณีแบบโบราณกำลังเลือนหายไป ซึ่งคนสมัยใหม่มักจะละเลย แม้จะมีการนำมาปฏิบัติอยู่บ้าง แต่ยังขาดความรู้ความเข้าใจขั้นตอนในเรื่องพิธีกรรมต่าง ๆ จึงทำให้มีการปฏิบัติอย่างไม่ถูกต้อง ขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย หากหน่วยงานหรือส่วนราชการที่มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบไม่เผยแพร่ความรู้ที่ถูกต้อง อาจทำให้วัฒนธรรมและประเพณีที่ดีงามมีความเสื่อมถอยไปเรื่อย ๆ จนในที่สุดจะเลือนหายไปตามกาลเวลา (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2552) วัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องรวบรวมให้เป็นหนึ่งเดียว เพราะพิธีกรรมเป็นเรื่องหลักที่ต้องเรียนรู้และเข้าใจโดยถ่องแท้ พิธีกรรมตามพจนานุกรมฯ ให้ความหมายไว้ว่า “พิธีกรรม”

หมายถึง การบูชา แบบอย่างหรือแบบแผนต่าง ๆ ที่ปฏิบัติในทางศาสนา พิธีกรรม คือ การกระทำที่คนเราสมมติขึ้น เป็นขั้นเป็นตอน มีระเบียบวิธีเพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจและมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป เช่น พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา หรืออีกนัยหนึ่ง พิธีกรรม หมายถึง พฤติกรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อความเชื่อทางศาสนาของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นศาสนาใด ๆ ก็ตามต่างก็มีการปฏิบัติต่อศาสนาของตน ตามความเชื่อและความศรัทธาของตนเองในแต่ละศาสนา จึงก่อให้เกิดเป็น “พิธีกรรม” ทางศาสนาด้วยความเชื่อและความศรัทธา ประเพณีตามพจนานุกรมภาษาไทยฉบับบัณฑิตยสถาน ได้กำหนดความหมายประเพณีไว้ว่า ขนบธรรมเนียมแบบแผน ซึ่งสามารถแยกคำต่าง ๆ ออกได้เป็นชนบ มีความหมายว่า ระเบียบแบบอย่าง ธรรมเนียมมีความหมายว่า ที่นิยมใช้กันมา และเมื่อนำมารวมกันแล้วก็มีความหมายว่า ความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ยึดถือเป็นแบบแผนและได้ทำการปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นต้นแบบที่จะให้คนรุ่นต่อ ๆ ไปได้ประพฤติปฏิบัติตามกันต่อไป หรืออีกนัยหนึ่ง ประเพณี หมายถึง ระเบียบแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติสืบกันมา ถ้าคนใดในสังคมนั้น ๆ ผ่าฝืนมักถูกตำหนิจากสังคม ลักษณะประเพณีในสังคมนั้นระดับประเทศชาติมีทั้งประสมกลมกลืนเป็นอย่างเดียวกัน และมีผิดแผกกันไปบ้างตามความนิยมเฉพาะท้องถิ่น ประเพณีล้วนได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เข้าสู่สังคมรับเอาแบบปฏิบัติที่หลากหลายเข้ามาผสมผสานในการดำเนินชีวิต ประเพณีจึงเรียกได้ว่าเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม โดยเฉพาะศาสนาซึ่งมีอิทธิพลต่อประเพณีไทยมากที่สุด วัฒนาอารามต่าง ๆ ในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย และชี้ให้เห็นว่าชาวไทยให้ความสำคัญในการบำรุงพุทธศาสนาด้วยศิลปกรรมที่งดงามเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่โบราณกาล

พระเวสสันดรชาดกนี้เป็นเรื่องใหญ่จัดรวมไว้ในมหานิบาตชาดกเรื่องใหญ่ 10 เรื่อง ที่เรียกกันว่า ทศชาติแต่อีก 9 เรื่อง ไม่เรียกว่ามหาชาติคงเรียกแต่เวสสันดรชาดกเรื่องเดียวว่ามหาชาติข้อนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ โปรดประทานอธิบายว่าพุทธศาสนิกชนชาวไทยตลอดจนประเทศใกล้เคียงนับถือกันมาแต่โบราณว่า เรื่องมหาเวสสันดรชาดกสำคัญกว่าชาดกอื่น ๆ ด้วยปรากฏบารมีของพระโพธิสัตว์บริบูรณ์ในเรื่องมหาเวสสันดรชาดกทั้ง 10 บารมี อานิสงส์การฟังเทศน์มหาชาติ การตั้งใจฟังเทศน์มหาชาติให้จบเพียงวันเดียวครบบริบูรณ์ทั้ง 13 กัณฑ์ จะเป็นเหตุให้สำเร็จความปรารถนาทุกประการดังนี้ 1. เมื่อตายจากโลกนี้แล้ว จะมีโอกาสได้พบพระพุทธเจ้า พระนามว่า ศรีอริยะเมตไตย ในอนาคต 2. เมื่อดับขันธไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์จะเสวยทิพยสมบัติมิโหหาร 3. เมื่อตายไปแล้วจะไม่ตกนรก 4. เมื่อถึงยุคพระพุทธเจ้าพระนามว่า ศรีอริยะเมตไตยจะได้จุติไปเกิดเป็นมนุษย์ 5. ได้ฟังธรรมต่อหน้าพระพักตร์ของพระพุทธองค์จะได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นพระอริยบุคคล ในบวรพุทธศาสนา เมื่อถึงเดือนสี่ เป็นฤดูมีดอกไม้ตามชายทุ่งชายป่าแถวอีสานบานสะพรั่ง เช่น ดอกคูณ ดอกมันปลา ดอกลำดวน ตามปกติฝนก็มีมาบ้างแล้ว จักจั่น เไรไร มีการร้องตามชายทุ่งและชายป่าฟังเสนาะหูกมาก มีการเขียนไว้

ในหนังสือเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสนว่า พระผู้จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตคือพระศรีอริยเมตไตรย ใครอยากพบเห็นพระองค์ และร่วมในศาสนาของพระองค์ จะต้องไม่ด่าพ่อด่าแม่ ไม่ด่าสมณะชีพรามณ์ ไม่ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน และจะต้องฟังเทศน์พระเวสสันดรชาดกให้จบให้สิ้นในวันหนึ่งวันเดียว ดังนั้น ปราชญ์แห่งภาคอีสาน เห็นว่าเป็นเรื่องดี จึงได้บรรจุบุญมหาชาตินี้ ลงในฮีตที่ 4 (ในฮีต 4) บุญนี้ยิ่งใหญ่มาก เพราะกระทำกันตั้งแต่ในวังหลวงเป็นต้น จนถึงชาวบ้านและทำกันทั่วประเทศ ไม่ว่าพิธีอื่น หรือ บุญอื่น จะแตกต่างกันอย่างไร แต่คนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ จะต้อง ทำบุญพระเวสนี ดังนั้น จึงได้ชื่อว่า บุญมหาชาติ (สวิง บุญเจิม, 2548)

บุญผะเหวดหรือบุญเทศน์มหาชาติ คือ ประเพณีพิธีการทำบุญอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนาของคนไทยชาวพุทธ โดยเฉพาะในจังหวัดร้อยเอ็ดซึ่งเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยหรือภาคอีสาน ประเพณีบุญผะเหวดหรือบุญเทศน์มหาชาตินี้ เป็นประเพณีการทำบุญที่มีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และคติความเชื่อที่มีต่อประเพณีนี้ในหลาย ๆ ด้าน ได้มีการรักษาสืบทอดต่อเนื่องกันมาช้านานแฝงไว้ด้วยปรัชญาในการดำเนินชีวิตตามคตินิยมความเชื่อที่มีต่อเรื่องราวในประเพณีบุญผะเหวด และคติความเชื่อตามประเพณีและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน บุญผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติ ถือได้ว่าเป็นประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่งของคนไทยชาวภาคอีสาน โดยเฉพาะที่จังหวัดร้อยเอ็ด ถือได้ว่าเป็นประเพณีประจำปีของจังหวัดที่จัดได้ยิ่งใหญ่เพื่อให้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของจังหวัดร้อยเอ็ด และยังเป็นแหล่งของวัฒนธรรมที่ดึงดูดและช่วยเสริมสร้างวิถีชีวิตของชุมชนให้เข้มแข็ง และสอดคล้องกับหลักการดำเนินชีวิตที่ดีงามของสังคม ให้ดำเนินควบคู่ไปกับวิถีชีวิตของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างเช่นปัจจุบันนี้ได้เหมาะสมและกลมกลืน (ยศ สันตสมบัติ, 2537) บุญผะเหวดเป็นประเพณีการทำบุญที่ยิ่งใหญ่ของชาวพุทธในภาคอีสานมาช้านาน สำหรับชาวบ้านอีสานแล้ว ประเพณีการทำบุญที่มีรากเหง้ามาจากพุทธประวัติ เมื่อครั้งพระพุทธองค์เสวยพระชาติเป็นพระมหาเวสสันดรนี้ถือได้ว่า เป็นฮีต หรือจารีตในการทำบุญประจำเดือนสี่ในฮีตสิบสองหรือประเพณีการทำบุญ 12 เดือนของชาวอีสานที่ได้รับการสืบทอดมาจากอดีต ปริญญาณภิกขุหรือ ดร.ปรีชา พิณทอง ปราชญ์พื้นบ้านอีสานได้เขียนเล่าถึงมูลเหตุของประเพณีของการทำบุญผะเหวดว่า สืบเนื่องมาจากเนื้อเรื่องที่ปรากฏในหนังสือเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสนที่กล่าวถึงพระมาลัยเถระขึ้นไปไหว้พระธาตุเขตกแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และได้พบปะสนทนารวมกับพระศรีอริยเมตไตรยโพธิสัตว์ผู้ส่งความมาถึงมนุษย์กับพระมาลัยว่า ถ้ามนุษย์ต้องการพบและร่วมเกิดกับท่านจงอย่าฆ่า ตี วิ โบายพ่อแม่ สมณพราหมณาจารย์ อย่าทำร้ายพระพุทธเจ้า และยุยงให้พระสงฆ์แตกกัน ให้ตั้งใจฟังมหาเวส (เทศน์มหาชาติ) ให้จบในวันหนึ่งวันเดียว (ปรีชา พิณทอง, 2534) เนื้อหาหลักของบุญผะเหวดก็คือจริยวัตรของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรซึ่งเป็นพระชาติที่ 10 หรือพระชาติสุดท้ายก่อนที่จะประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ จริยวัตรของพระเวสสันดรก็คือการบำเพ็ญทานบารมีซึ่งเป็นบารมีที่ชาวพุทธเชื่อกันว่าได้อานิสงส์ประเสริฐที่สุด

ในบรรดาการบำเพ็ญบุญบารมีทานหรือการให้ในรูปแบบต่าง ๆ จึงถือว่าเป็นเสาหลักของอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาของชาวพุทธ ครั้งที่ครองเพศเป็นคฤหัสถ์และฆราวาส จริยวัตรของพระเวสสันดรทั้งหมดปรากฏในพุทธชาดกที่เรียกว่ามหาเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นรากฐานของวรรณกรรมทางพุทธศาสนาชิ้นสำคัญ และแพร่หลายไปทั่วในสังคมชาวพุทธดั้งเดิมทั่วโลก โดยเฉพาะในประเทศต่าง ๆ ในดินเอเชียอาคเนย์ (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด, 2538)

แม้ว่าบุญผะเหวดเป็นประเพณีของชาวอีสานมาช้านาน แต่บุญผะเหวดก็ไม่ได้กลายมาเป็นประเพณีการทำบุญประจำปีของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด จนกระทั่งปี พ.ศ. 2534 นายสุพร สุภสร ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด ได้ประชุมหัวหน้าส่วนราชการจังหวัดคัดเลือกและตัดสินใจยกเอาบุญผะเหวดขึ้นเป็นแกนกลางของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวเมืองร้อยเอ็ด กำเนิดบุญผะเหวดร้อยเอ็ดจึงเริ่มจากวิถีคิดและกระบวนการทำงานของข้าราชการและเพื่อวัตถุประสงค์ของทางราชการอย่างชัดเจน จุดเริ่มที่แท้จริงอยู่ที่ความพยายามของทางจังหวัดร้อยเอ็ดนำโดย นายสุพร สุภสร ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ดและผู้รับผิดชอบในส่วนราชการที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดและเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดในการคิดค้นหาลักษณะเด่นทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดร้อยเอ็ดเพื่อที่จะนำมาใช้เป็นศูนย์กลางในการจัดงานประเพณีประจำปีของทางจังหวัดให้ยิ่งใหญ่และอลังการ

ปัญหาที่สำคัญในปัจจุบันของประเพณีบุญผะเหวดหรือบุญเทศน์มหาชาติคือ อิทธิพลของวัฒนธรรมสมัยใหม่และคนยุคใหม่ โดยเฉพาะในหมู่เยาวชนชาวไทยที่ยังไม่เข้าใจในคติความเชื่อที่มีต่อประเพณีบุญผะเหวดอย่างแจ่มชัดว่า ประเพณีบุญผะเหวดในจังหวัดร้อยเอ็ดนี้มีความเป็นมาอย่างไร และเกี่ยวข้องกันกับหลักคำสอนของพุทธศาสนาในด้านใดบ้าง จึงทำให้ขาดความน่าสนใจในด้านความหมายของประเพณีที่ถือได้ว่าเป็นสาระที่สำคัญอันแท้จริงของประเพณีนี้ไป หรืออาจให้ความสนใจเพียงด้านเดียวเฉพาะความสนุกสนานรื่นเริง จนอาจทำให้สาระสำคัญของประเพณีนี้กลายเป็นเพียงพิธีกรรมที่มีวัตถุประสงค์คลาดเคลื่อนไปจากวัตถุประสงค์เดิมที่ได้สืบทอดปฏิบัติกันมาช้านานแล้ว โดยเฉพาะในกลุ่มของเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่กำลังได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาแทรกแซงในวิถีชีวิต ทำให้เปลี่ยนทัศนคติ และค่านิยมบางอย่างไปจากวิถีชีวิตเดิมของชุมชน จึงอาจทำให้ไม่เห็นคุณค่าที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของตนเองได้ และอาจเสื่อมสูญหรือมีการพัฒนาเปลี่ยนไปจากวัตถุประสงค์ดั้งเดิมของนักปราชญ์ผู้รู้ ฉะนั้น ประเพณีบุญผะเหวดของชาวจังหวัดร้อยเอ็ดนี้ จึงนับว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีค่าควรแก่ศึกษาถึงความเป็นมาและคติความเชื่อต่าง ๆ เพราะคติความเชื่อเหล่านั้นมีบทบาทและความสำคัญในหลาย ๆ ด้าน เช่น ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม ด้านการเมือง และหลักความเชื่อทางด้านศาสนา ที่คนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญว่า เป็นแนวทางแห่งการส่งเสริมในระบบของชีวิตที่ดี เช่น ความสามัคคีปรองดองของชุมชน และความสงบสุขสันติภาพของสังคม ประชาชนในภาคอีสานจึงมีความศรัทธาและยึดมั่นในประเพณีเทศน์มหาชาติหรือประเพณีบุญผะเหวด สืบเนื่องมาจากครั้งสมัยอาณาจักรล้านช้าง จึงปรากฏประเพณี

การทำบุญผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติหรือบุญมหาชาติของภาคอีสานอยู่ในจารีตสิบสองประการหรือฮีตสิบสอง ซึ่งเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญทางพระพุทธศาสนาและจังหวัดร้อยเอ็ดในอดีตเป็นเมืองที่รุ่งเรืองด้วยศิลปวัฒนธรรม เดิมชื่อเมืองสาเกตนคร ปรากฏในตำนานอุรังคธาตุว่าจะเป็นเมืองเอกแห่งพระพุทธศาสนาต่อไปในอนาคต (คณะกรรมการจัดงานบุญผะเหวด ปี 2545, 2545) จึงสรุปได้ว่าประเพณีบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดนั้น เป็นประเพณีที่จัดงานได้อย่างยิ่งใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในภาคอีสาน

ดังนั้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำวิจัยเรื่อง บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อทำการเสนอแนวทางการสร้างองค์ความรู้ใหม่ อันจะนำมาซึ่งแนวทางตามแบบอย่างสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวด
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด
3. เพื่อบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด
4. เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด” ใช้รูปแบบงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการวิเคราะห์ข้อมูลจึงต้องใช้เทคนิคในการตรวจสอบด้านวิธีการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งที่มาของข้อมูลเพื่อรวบรวมข้อมูลเป็นเรื่องเดียวกัน โดยใช้วิธีการค้นคว้าแบบวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ประกอบด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ 1. เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 2 รูป คือ 1) พระราชพรหมจริยคุณ เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด และ 2) พระราชปริยัติวิมล, ดร. เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธ) ผู้ได้รับมอบหมาย 2. ผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศาสนา/นักวิชาการศาสนา จำนวน 3 รูป/คน คือ 1) พระพรหมวชิรโสภณ ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค 10 (ธ) 2) พระสุขุมวาทเวที, ดร. รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด และ 3) พระญาณวิลาส รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธ) 3. นักวิชาการศาสนา/วัฒนธรรม จำนวน 3 คน คือ 1) นายยุทธนา บุคเนตร วัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด 2) ดร.ศักดิ์ศรี ไชยภุณิน ผู้อำนวยการกลุ่มยุทธศาสตร์และเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม และ 3) นางสาวพิมพ์ปวีณ์ ยอดแก้ว ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) หรือการสัมภาษณ์แบบปลายเปิด 2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation observe) 3) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) การวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายและพรรณนา (Descriptive Research)

ผลการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวด

ประเพณีบุญผะเหวด เป็นประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีกิจกรรมที่สำคัญ คือ การแสดงพระธรรมเทศนา เรื่อง “ผะเหวดสันตรชาตก” ในภาคอีสาน เรียกว่า “เทศน์ผะเหวด” ซึ่งตามตำนานมหาชาตก ผะเหวดสันตร ถือเป็นพระชาติสุดท้ายที่สำคัญยิ่งของพระพุทธเจ้า เนื่องจากเป็นพระชาติที่พระองค์ทรงบำเพ็ญมหาทานบารมีอันยิ่งใหญ่ ดังนั้น ผู้ที่มาร่วมงานประเพณีบุญผะเหวด จะได้ร่วมกันส่งเสริมและเผยแผ่พระพุทธศาสนา รวมถึงการบำเพ็ญทานบารมีขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และได้รับบุญผะเหวดบุญมหาชาติ ถือเป็นการอนุรักษ ส่งเสริมและสืบสานวัฒนธรรมประเพณี อันดีงามของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด ฮีตสิบสอง หมายถึง ประเพณี 12 เดือน ที่เกี่ยวเนื่องกับหลักทางพุทธศาสนา ความเชื่อและการดำรงชีวิตทางเกษตรกรรมซึ่งชาวอีสาน ยึดถือปฏิบัติกัน มาแต่โบราณ มีแนวปฏิบัติแตกต่างกันไปในแต่ละเดือนเพื่อให้เกิดสิริมงคลในการดำเนินชีวิต “ฮีตสิบสอง” มาจากคำว่า “ฮีต” หมายถึง จารีต การปฏิบัติที่สืบทอดกันมาจนกลายเป็นประเพณี “สิบสอง” คือ ประเพณีที่ปฏิบัติตามเดือนทางจันทรคติ ทั้งสิบสองเดือน บุญผะเหวด จัดอยู่ในฮีตที่ 4 หรือ บุญเดือนสี่ คำว่า “ผะเหวด” เป็นภาษาอีสาน มีที่มาจากงานประเพณีผะเหวดสันตรชาตกในภาษาภาคกลางหรืองานบุญมหาชาติ ที่เป็นพระนามขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าในชาติสุดท้ายก่อนที่พระองค์จะประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะและตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง บุญผะเหวดร้อยเอ็ดเป็นงานบุญอันเก่าแก่ที่ได้รับการฟื้นฟูให้เป็นประเพณีประจำจังหวัด ในปี พ.ศ. 2534 ชาวร้อยเอ็ดนั้น มีความเชื่อกันว่าหากได้ฟังเทศน์บุญผะเหวดครบ 13 กัณฑ์ จบภายในวันเดียวและจัดพิธีตั้งเครื่องคาย (บูชา) ได้ถูกต้อง อาานิสงส์จะลดบันดาลให้ไปเกิดในศาสนาของพระศรีอริยเมตไตร ซึ่งเป็นดินแดนแห่งความสุขสงบ แต่ในทางกลับกันหากตั้งเครื่องคายไม่ถูกต้อง ก็จะลดบันดาลให้เกิดอาเพศต่าง ๆ นานาประการ

2. หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด

ประเพณีบุญผะเหวด มองในแง่สุนทรียศาสตร์เป็นวิชาแขนงหนึ่งของปรัชญา ซึ่งมีปัญหาให้ถกเถียงกันในแง่ของความรู้หรือความจริงที่เกี่ยวกับความงามหรือคุณค่าทางสุนทรียะ การศึกษานี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ในเชิงปรัชญา โดยการศึกษาในขอบเขตของพุทธสุนทรียศาสตร์ในจังหวัดร้อยเอ็ด มีประเด็นสำคัญที่มุ่งศึกษาเกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์ โดยเฉพาะพุทธสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด ว่าเป็นอย่างไร เมื่อพูดถึงสุนทรียศาสตร์หรือความงามพุทธปรัชญาได้กล่าวถึง

ความงามไว้ 2 มิติ คือ ความงามในมิติทางธรรมและความงามมิติทางโลก ความงามในมิติทางธรรม หมายถึง ความงามที่เป็นลักษณะของธรรมะหรือความจริง อันเป็นผลจากคุณภาพหรือคุณสมบัติของธรรมะ ซึ่งปรากฏต่อการรับรู้ของมนุษย์ผู้มีญาณหรือแสดงออกทางพฤติกรรมของมนุษย์ผู้ทรงศีลทรงธรรม ทำให้ผู้คนทั่วไปรับรู้และเห็นได้ว่า เป็นผู้มีธรรมหรือผู้ที่งามโดยไม่จำกัดอายุ เพศ และวัย ความงามของธรรมะ จัดได้ว่าเป็นวัตถุวิสัย เนื่องจากเป็นความงามซึ่งเป็นคุณสมบัติเชิงวัตถุวิสัยของธรรม ปรากฏการณ์ความงามของธรรมะจึงเป็นสิ่งสากลทุกคนที่รู้หรือสัมผัสได้ย่อมมีความเข้าใจที่ตรงกัน และแม้ว่าผู้คนจะไม่อาจรับรู้ได้ ความงามของธรรมะก็ยังคงเป็นเช่นนั้น ความงามในมิติทางโลกจัดเป็นความงามทางวัตถุ พุทธปรัชญาถือว่าเป็นผลของการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างคุณภาพหรือคุณสมบัติของวัตถุกับกิเลส คือ ความพอใจหรือความยินดีในร้าย เป็นอารมณ์ที่เกิดการปรุงแต่งตามแต่จริตของแต่ละคน จึงเป็นความรู้สึกเกี่ยวกับความงามของวัตถุที่รับรู้และอารมณ์ที่เข้ามากระทบแตกต่างกันไปตามอำนาจและอิทธิพลของกิเลสของแต่ละคน สำหรับผู้ที่ไม่มีกิเลส ย่อมไม่มีความรู้สึกงามอันเป็นไปในลักษณะการใคร่หรือหลงใหลไปตามอำนาจกิเลสเลย หากแต่รับรู้อารมณ์ที่เข้ามากระทบด้วยความมีสติอยู่ตลอดเวลา ฉะนั้น ความงามในมิติทางโลกหรือความงามทางวัตถุนี้ พุทธปรัชญาถือว่าเป็นจิตวิสัยและกล่าวถึงความงามในลักษณะนี้ตามโลกิยะหรือตามบัญญัติของโลกเท่านั้น แต่ความงามลักษณะนี้หาเป็นความงามที่แท้จริงไม่ ซึ่งไม่มีคุณค่าหรือเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตสำหรับผู้ต้องการเข้าถึงความงามที่แท้จริงแต่อย่างใดเพราะความงามที่แท้จริง ต้องเป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์เพื่อการดับกิเลสเครื่องเศร้าหมองในทางพุทธปรัชญานั้น แม้พระพุทธเจ้าไม่ได้กล่าวจำแนกความงามที่เรียกว่า สุนทรียะไว้อย่างชัดเจน แต่เมื่อศึกษาเนื้อหาของสุนทรียศาสตร์ซึ่งมีปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแล้วจะเห็นได้ว่า วัตถุแห่งสุนทรียศาสตร์หรือวัตถุแห่งความงามนั้น ได้จำแนกไว้หลากหลายโดยหมายรวมเอาวัตถุทางสุนทรียศาสตร์ในทางปรัชญาตะวันตกไว้ด้วยแล้วยังกล่าวถึงวัตถุทางสุนทรียศาสตร์อื่น ๆ ซึ่งเป็นสิ่งปรากฏในชีวิตประจำวัน ดังเช่น ได้กล่าวถึงความงามของวัตถุ ความงามของมนุษย์ความงามของอากาศปภีรียา ความงามของธรรมชาติความงามของธรรมะที่ทรงยกขึ้นแสดง ซึ่งเป็นความงามอย่างสูงสุด

3. บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด ด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาททั้ง 4 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีแรงจูงใจ ทฤษฎีความสุข หลักพุทธปรัชญา คือ ทาน บุญกิริยาวัตถุ 10 จะเห็นได้ว่าหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ผู้วิจัยนำมาบูรณาการหรือเสริมทฤษฎีแรงจูงใจ ทฤษฎีความสุข ให้สมบูรณ์ขึ้น ได้แก่ หลักพุทธปรัชญา คือทาน บุญกิริยาวัตถุ 10 นั้นสามารถทำให้ทฤษฎีแรงจูงใจ ทฤษฎีความสุขสมบูรณ์ขึ้นหรือเกิดความสมดุลยิ่งขึ้นในประเพณีบุญผะเหวด

จังหวัดร้อยเอ็ดซึ่งชุมชนมีคติความเชื่อว่า บุคคลใดก็ตามที่ให้ทานแก่บุคคลอื่นโดยไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทนจะเป็นบุคคลที่ได้บุญมาก เป็นบุญบารมีที่สามารถปฏิบัติได้โดยการให้ทาน เมื่อบูรณาการด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาทแล้วสามารถแก้ไขหรือเสริมให้ดีขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Efficiency) โดยบูรณาการหรือเพิ่มเติมได้ด้วยหลักธรรมที่กล่าวมา จึงสามารถเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด” ซึ่งเป็นการบูรณาการตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น จะมีความสมบูรณ์ในงานวิจัยได้ต้องอาศัยการสัมภาษณ์จากผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีประสบการณ์โดยตรง และผู้ทรงภูมิปัญญาดังที่ได้ศึกษาผลสัมภาษณ์แต่ละปัจเจกบุคคลดังกล่าวในแบบสัมภาษณ์แล้วนั้น

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด มีข้อค้นพบที่ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่และมีคุณค่าทางวิชาการสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป จึงนำมาอภิปรายผล เพื่อให้ตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวด

ประเพณีบุญผะเหวด เป็นประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีกิจกรรมที่สำคัญ คือ การแสดงพระธรรมเทศนา เรื่อง “ผะเหวดสันดรชาดก” ในภาคอีสาน เรียกว่า “เทศน์ผะเหวด” ซึ่งตามตำนานมหาชาดก ผะเหวดสันดร ถือเป็นพระชาติสุดท้ายที่สำคัญยิ่งของพระพุทธเจ้า เนื่องจากเป็นพระชาติที่พระองค์ทรงบำเพ็ญมหาทานบารมีอันยิ่งใหญ่ ดังนั้น ผู้ที่มาร่วมงานประเพณีบุญผะเหวด จะได้ร่วมกันส่งเสริมและเผยแผ่พระพุทธศาสนา รวมถึงการบำเพ็ญทานบารมีขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และได้รับบุญผะเหวดบุญมหาชาติ ถือเป็น การอนุรักษ์ ส่งเสริมและสืบสานวัฒนธรรมประเพณี อันดีงามของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด ฮีตสิบสอง หมายถึง ประเพณี 12 เดือน ที่เกี่ยวเนื่องกับหลักทางพุทธศาสนา ความเชื่อและการดำรงชีวิตทางเกษตรกรรมซึ่งชาวอีสาน ยึดถือปฏิบัติกัน มาแต่โบราณ มีแนวปฏิบัติแตกต่างกันไปในแต่ละเดือนเพื่อให้เกิดสิริมงคลในการดำเนินชีวิต “ฮีตสิบสอง” มาจากคำว่า "ฮีต" อันหมายถึง จารีต การปฏิบัติที่สืบต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณี "สิบสอง" คือประเพณีที่ปฏิบัติตามเดือนทางจันทรคติทั้งสิบสองเดือน บุญผะเหวด จัดอยู่ในฮีตที่ 4 หรือ บุญเดือนสี่ คำว่า "ผะเหวด" เป็นภาษาอีสาน มีที่มาจากงานประเพณีผะเหวดสันดรชาดกในภาษาภาคกลาง หรืองานบุญมหาชาติ ที่เป็นพระนามขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าในชาติสุดท้ายก่อนที่พระองค์จะประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะและตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง สอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระมหาธวัช เขมธโช ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์ เรื่องการเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่า การเทศน์มหาชาติมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน (สมัยกรุงรัตนโกสินทร์) และนิยมจัดให้มีการเทศน์ระหว่างในพรรษาจนถึงออกพรรษา หรือในโอกาสที่เหมาะสม การเทศน์มหาชาติ จะมีทำนองการเทศน์ประจำทั้ง 13 กัณฑ์ เพื่อไม่ให้เกิดความเบื่อหน่ายและเมื่อเทศน์จบแต่ละกัณฑ์จะมี ปี่พาทย์ประโคมและมีการบรรเลงเพลงประจำกัณฑ์รับด้วย ชาวพุทธไทยนิยมฟังเทศน์มหาชาติ เพราะเชื่อว่า ถ้าใครได้ฟังจบทั้ง 13 กัณฑ์ ในวันเดียวจะได้รับผลานิสงส์ 5 ประการ คือ (1) จะได้เกิดในยุคศาสนาของ พระศรีอริยเมตไตรย ซึ่งจะเสด็จมาอุบัติและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต (2) จะได้ไปเกิดในสุคติ โลกสวรรค์ เสวยทิพย์สมบัติอันโอฬาร (3) จะไม่ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต (4) จะเป็นผู้มีลาภ ยศ ไม้ตรีและความสุข และ (5) ด้วยอานิสงส์จากการฟังเทศน์มหาชาตินี้จักส่งผลให้ได้บรรลุมรรคผล นิพพาน เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา นอกจากนี้เรื่องอานิสงส์ดังกล่าวแล้ว เวสสันดรชาดกยังมีอิทธิพลต่อ สังคมไทยในด้านต่าง ๆ เช่น ศิลธรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วรรณกรรม จิตรกรรม การศึกษา ตลอดจนการเมืองการปกครองของไทยอีกด้วย แม้กระทั่ง พระมหาวิเชียร วชิโร (ข้าอินทร์) (2555) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง บุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดแต่เดิมที่เป็นบุญประเพณีพื้นบ้านที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการประกอบพิธีกรรม ตามความเชื่อในทางศาสนาพุทธถือว่าพระพุทธศาสนากระทำให้ขึ้น เพื่อเป็นพุทธบูชาและเพิ่มพูนทั้งสติ ปัญญาอันเกิดแต่การฟังเทศนาด้วย แต่วิวัฒนาการปัจจุบันได้เปลี่ยนมาเป็นบุญประเพณีเชิงพาณิชย์ การเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยอาศัยพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนา ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ใช้เป็นเครื่องมือ อุปกรณ์ในการเผยแผ่ได้ในงานบุญผะเหวดหรือเทศน์เวสสันดรชาดก ก็เป็นส่วนหนึ่งที่กระตุ้นให้บุคคลสนใจ ในพระพุทธศาสนาซึ่งจังหวัดร้อยเอ็ดได้พยายามสร้างอัตลักษณ์โดยความร่วมมือทั้งส่วนคณะสงฆ์ ข้าราชการ ประชาชนทั่วไป ได้ร่วมพัฒนาบุญประเพณีดังกล่าวที่เป็นความเชื่อของคนอีสานที่มักจะกระทำ ในระหว่างเดือน 3 หรือ 4 ในทุกปี เมื่อบุญพิธีดังกล่าวได้ถูกวิวัฒนาการมาจากแรงผลักดันของภาครัฐ งานบุญดังกล่าวจึงได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระแสเศรษฐกิจและการเมืองในระดับประเทศ

2. หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด

ประเพณีบุญผะเหวด มองในแง่สุนทรียศาสตร์เป็นวิชาแขนงหนึ่งของปรัชญา ซึ่งมีปัญหาให้ ถกเถียงกันในแง่ของความรู้หรือความจริงที่เกี่ยวกับความงามหรือคุณค่าทางสุนทรียะ การศึกษานี้เป็น การศึกษาเกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ในเชิงปรัชญา โดยการศึกษาในขอบเขตของพุทธสุนทรียศาสตร์ในจังหวัด ร้อยเอ็ด มีประเด็นสำคัญที่มุ่งศึกษาเกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์ โดยเฉพาะพุทธสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏประเพณี บุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด ว่าเป็นอย่างใด เมื่อพูดถึงสุนทรียศาสตร์หรือความงามพุทธปรัชญาได้กล่าวถึง ความงามไว้ 2 มิติ คือ ความงามในมิติทางธรรมและความงามมิติทางโลก ความงามในมิติทางธรรม หมายถึง ความงามที่เป็นลักษณะของธรรมะหรือความจริง อันเป็นผลจากคุณภาพหรือคุณสมบัติของธรรมะ ซึ่งปรากฏ ต่อการรับรู้ของมนุษย์ผู้มีญาณหรือแสดงออกทางพฤติกรรมของมนุษย์ผู้ทรงศีลทางธรรม ทำให้ผู้คนที่ไป รับรู้และเห็นได้ว่า เป็นผู้มั่งมีธรรมหรือผู้ที่งามโดยไม่จำกัดอายุ เพศ และวัย

ความงามของธรรมะ จัดได้ว่าเป็นวัตถุวิสัย เนื่องจากเป็นความงามซึ่งเป็นคุณสมบัติเชิงวัตถุวิสัยของธรรม ปรากฏการณ์ความงามของธรรมะจึงเป็นสิ่งสากลทุกคนที่รู้หรือสัมผัสได้ย่อมมีความเข้าใจที่ตรงกัน และแม้ว่าผู้คนจะไม่อาจรับรู้ได้ ความงามของธรรมะก็ยังคงเป็นเช่นนั้น ความงามในมิติทางโลก จัดเป็นความงามทางวัตถุ พุทธปรัชญาถือว่าเป็นผลของการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างคุณภาพหรือคุณสมบัติของวัตถุกับกิเลส คือ ความพอใจหรือความยินดีในร้าย เป็นอารมณ์ที่เกิดการปรุงแต่งตามแต่จริตของแต่ละคน จึงเป็นความรู้สึกเกี่ยวกับความงามของวัตถุที่รับรู้และอารมณ์ที่เข้ามากระทบแตกต่างกันไปตามอำนาจและอิทธิพลของกิเลสของแต่ละคน สำหรับผู้ที่ไม่มิกิเลส ย่อมไม่มีความรู้สึกงามอันเป็นไปในลักษณะการใคร่หรือหลงใหลไปตามอำนาจกิเลสเลย หากแต่รับรู้อารมณ์ที่เข้ามากระทบด้วยความมีสติอยู่ตลอดเวลา ซึ่งสอดคล้องกับพระมหาธวัช เชมธโช (พุทธโส) (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การเทศน์มหาชาตินั้น เป็นการสั่งสอนคนให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์ และมิใช่ประโยชน์ รู้จักให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา และเป็นการสรรเสริญพระเกียรติคุณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สมัยที่พระองค์เสวยพระชาติเป็นพระโภทิสัตว์พระนามว่า เวสสันดรในพระชาติสุดท้ายก่อนที่จะได้ตรัสรู้จนตรัสสัมมาสัมโพธิญาณ โดยที่พระเวสสันดรทรงบำเพ็ญทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา กล่าวคือ ทรงบำเพ็ญทานด้วยการพระราชทาน วัตถุสิ่งของแก่ชาวเมือง พระราชทานช้างป้างัจยนาเคนทร์แก่พราหมณ์ชาวเมืองกาลิงคะพระราชทาน พระชาติและพระกัณหา ซึ่งเป็นพระโอรสและพระธิดาแก่พราหมณ์ชุก พระราชทานพระนางมัทรีซึ่งเป็นพระมเหสีแก่ท้าวสักกะ พระเวสสันดรทรงรักษาศีล รักษาคำสัตย์ คือ เมื่อพระองค์ตรัสว่าจะพระราชทานสิ่งใดแล้ว พระองค์ก็พระราชทานสิ่งนั้นดังที่ตรัสไว้ พระเวสสันดรได้เจริญภาวนาด้วยการเสด็จออกผนวช เจริญภาวนาอยู่ ณ เขาวงกต ทรงสละความเป็นอยู่อย่างกษัตริย์แล้วดำรงพระชนม์ชีพอย่างนักบวช จึงทำให้คนส่วนใหญ่ที่ได้ฟังเทศน์มหาชาติแล้วมีอุปนิสัยจิตใจอ่อนโยนมีศรัทธาอุปสาทาในพระพุทธานุชาตินิยมในการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา ตามพระจริยาวัตรของพระเวสสันดร นั่นคือ สามารถทำให้ความเห็นแก่ตัว หรือความยึดมั่นถือมั่นว่า “นั่นเรา นั่นของเรา” ค่อย ๆ เบาบางลง จนกระทั่งหมดสิ้นไปในที่สุด

3. การบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด ด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาททั้ง 4 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีแรงจูงใจ ทฤษฎีความสุข หลักพุทธปรัชญา คือ ทาน บุญกิริยาวัตถุ 10 จะเห็นได้ว่าหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ผู้วิจัยนำมาบูรณาการหรือเสริมทฤษฎีแรงจูงใจ ทฤษฎีความสุข ให้สมบูรณ์ขึ้น ได้แก่ หลักพุทธปรัชญา คือ ทาน บุญกิริยาวัตถุ 10 นั้นสามารถทำให้ทฤษฎีแรงจูงใจ ทฤษฎีความสุขสมบูรณ์ขึ้นหรือเกิดความสมดุลยิ่งขึ้นในประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดซึ่งชุมชนมีคติ ความเชื่อว่า บุคคลใดก็ตามที่ให้ทานแก่บุคคลอื่นโดยไม่หวังผล

ประโยชน์ตอบแทนจะเป็นบุคคลที่ได้บุญมาก เป็นบุญบารมีที่สามารถปฏิบัติได้โดยการให้ทาน เมื่อบูรณาการด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาทแล้วสามารถแก้ไขหรือเสริมให้ดีขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Efficiency)

4. องค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด” ซึ่งเป็นการบูรณาการตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น ซึ่งสอดคล้องกับพระมหากษัตริย์ เชมธโช (พุทธโส) (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่า การเทศน์มหาชาติ มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย จนถึงปัจจุบัน (สมัยกรุงรัตนโกสินทร์) และนิยมจัดให้มีการเทศน์ระหว่างในพรรษาจนถึงออกพรรษา หรือในโอกาสที่เหมาะสม การเทศน์มหาชาติจะมีทำนองการเทศน์ประจำทั้ง 13 กัณฑ์ เพื่อไม่ให้เกิดความเบื่อหน่ายและเมื่อเทศน์จบแต่ละกัณฑ์จะมีปีฟ้าพญาประโคนและมีการบรรเลงเพลงประจำกัณฑ์รับด้วย ชาวพุทธไทยนิยมฟังเทศน์มหาชาติ เพราะเชื่อว่า ถ้าใครได้ฟังจบทั้ง 13 กัณฑ์ ในวันเดียวจะได้รับผลานิสงส์ 5 ประการ คือ (1) จะได้เกิดในยุคศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย ซึ่งจะเสด็จมาอุบัติและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต (2) จะได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติ อันโอฬาร (3) จะไม่ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต (4) จะเป็นผู้มีลาภ ยศ ไม้ตรี และความสุข และ (5) ด้วยอานิสงส์จากการฟังเทศน์มหาชาตินี้จักส่งผลให้ได้บรรลุมรรคผล นิพพาน เป็นพระอริยบุคคล ในพระพุทธศาสนา นอกจากเรื่องอานิสงส์ดังกล่าวแล้ว เวสสันดรชาดกยังมีอิทธิพลต่อสังคมไทยในด้านต่าง ๆ เช่น ศิลปกรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วรรณกรรม จิตรกรรม การศึกษา ตลอดจนการเมือง การปกครองของไทยอีกด้วย และ พระสมหมาย ปวโร (ดิตะปัน) (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง วรรณกรรมมหาเวสสันดรชาดก กรณีศึกษาชุมชนกัณฑ์ในคัมภีร์ไบบลาน อักษรขอม ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาประวัติของชุมชน ที่ปรากฏในวรรณกรรมเวสสันดรอักษรขอม เพื่อศึกษาบุคลิกลักษณะและคุณสมบัติของชุมชนในวรรณกรรมเวสสันดรอักษรขอม และเพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าในแง่ต่าง ๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมเวสสันดรอักษรขอม ชุมชนกัณฑ์หลักธรรม การปกครอง วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การศึกษา

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ทางภาครัฐหรือผู้ที่เกี่ยวข้องทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ทั้งสื่อมวลชนของรัฐและเอกชน ควรควบคุม กำหนดนโยบายการแก้ปัญหาที่มีสาเหตุมาจากสื่อ อย่างรวดเร็วและเที่ยงตรง เพื่อบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด ในแง่มุมต่าง ๆ

2) ส่งเสริมให้มีการศึกษาค้นคว้าถึงอิทธิพลในแง่มุมต่าง ๆ ที่ทำให้ประชาชนมีคติ ความเชื่อ มากขึ้นจนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มีความแตกต่างกันออกไป

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1) แนวทางการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการทำบุญประเพณีบุญผะเหวดของชาวจังหวัด ร้อยเอ็ด

2) การประยุกต์ใช้หลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจในบุญผะเหวดจังหวัด ร้อยเอ็ดตามความเชื่อของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

องค์ความรู้ใหม่

บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริม การท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการนำหลักธรรม คือ ทาน 3 และบุญกิริยาวัตถุ 10 ประกอบด้วย ความคิด ความเลื่อมใสศรัทธาของพฤติกรรมของบุคคลที่มีต่อประเพณีบุญผะเหวด ได้แสดงออกถึง ความเลื่อมใสศรัทธา เช่น การให้ทานวัตถุสิ่งของ การเสียสละเวลาเพื่อฟังธรรมล้ำมหาชาติให้ครบ 13 กัณฑ์ ภายใน 1 วัน มีการถวายกัณฑ์จอบกัณฑ์หลอนให้กับพระภิกษุสงฆ์ที่เทศน์ในแต่ละกัณฑ์

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ ทำให้ทราบบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณี บุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อก่อให้เกิดคิต ความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวดเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในจังหวัดให้มีกระแสเงินหมุนเวียน ทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น ประชาชนดำเนินชีวิตด้วยความสุข โดยสรุปเป็น “BBBT MODEL” โดยมีที่มาดังนี้

1. B = Beliefs คือ การยอมรับต่าง ๆ ว่าเป็นจริง มีอยู่จริง และมีอำนาจที่จะบันดาลให้เกิดผลดี หรือผลร้ายต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ถึงแม้ว่าสิ่งนั้นจะไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริงด้วยเหตุผล แต่เป็นที่ยอมรับกันในกลุ่มชนหรือสังคมของจังหวัดร้อยเอ็ด

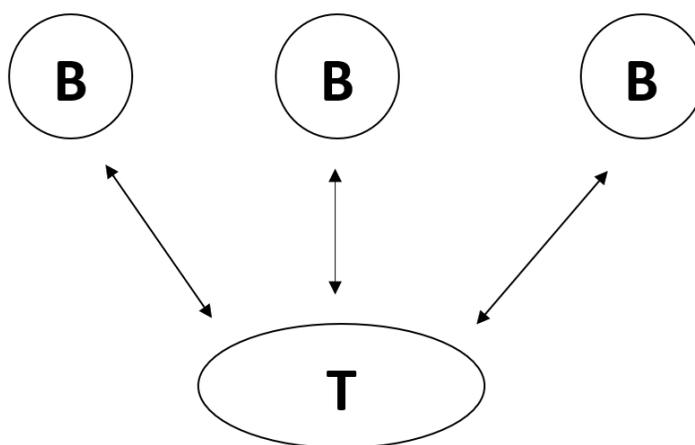
2. B = Boon Phawet คือ ประเพณีการทำบุญตามฮีต 12 ซึ่งทำกันในเดือนสี่ หรือทำ บุญผะเหวด ฟังเทศน์มหาชาติในงานบุญนี้มักจะมีผู้นำของมาถวายพระ ซึ่งเรียกว่า "กัณฑ์หลอน" หรือ ถ้าจะถวายเฉพาะเฉพาะพระนักเทศน์ที่ตนนิมนต์มากก็จะเรียกว่า "กัณฑ์จอบ" เพราะต้องแอบข่มดู ให้แน่เสียก่อนว่าใช่พระรูปที่จะถวายเฉพาะเจาะจงหรือไม่ บุญผะเหวดหรือบุญเดือนสี่ บุญที่มีการเทศน์ ผะเหวด หรือ มหาชาติ เรียกว่าบุญผะเหวด (ผะ-เหวด)

3. B = Buddhist Philosophy คือ หลักพุทธปรัชญาเถรวาท 1. ทาน 3 ได้แก่ อามิสทาน คือ การให้วัตถุ สิ่งของหรือเงินเป็นทาน, ธรรมทาน คือ การสอนให้ธรรมะเป็นความรู้เป็นทาน และอภัยทาน

คือ การให้อภัยในสิ่งที่คนอื่นทำไม่ดีกับเรา ไม่จองเวรหรือพยาบาทกัน 2. บุญกิริยาวัตถุ 10 คือ การกระทำความดี 10 ประการ เพื่อกำจัดกิเลส คือ บริจาคทาน รักษาศีล เจริญภาวนา (ทำสมาธิ) ถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ ช่วยทำกิจที่ควร แบ่งความดีให้ผู้อื่น อนุโมทนาส่วนบุญให้ผู้อื่น ฟังธรรม แสดงธรรม ทำความคิดเห็นให้ถูกต้อง

4. T = Tourism in Roiet คือ การท่องเที่ยวที่เกิดจากประเพณีบุญผะเหวดซึ่งจังหวัดร้อยเอ็ด มีสถานท่องเที่ยวทั้งทางด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตทั้ง 20 อำเภอ

ดังนั้น การบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด จึงเป็นไปตามหลัก BBBT เป็นการส่งเสริมขนบธรรมเนียม ประเพณีอันดีงามคือบุญผะเหวดและส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อเป็นแรงจูงใจให้ผู้มาร่วมงานบุญผะเหวด ได้ทัศนศึกษาตามเอกลักษณ์ประโยชน์ของแต่ละคน ดังแผนภูมิภาพด้านล่างนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของ “BBBT” MODEL

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2552). พิธีกรรมและประเพณี. กรุงเทพฯ: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

คณะกรรมการจัดงานบุญผะเหวดปี. (2545). สืบสานงานประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด. กาฬสินธุ์ : กาฬสินธุ์การพิมพ์.

- ปรีชา พิณทอง. (2534). ประเพณีโบราณไทยอีสาน. (พิมพ์ครั้งที่ 7). อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซ็ท.
- ยศ สันตสมบัติ. (2537). มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สวีน บุญเจิม. (2548). ตำรามรดกอีสาน. อุบลราชธานี: มรดกอีสาน.
- สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด. (2538). ประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด. กภาพสินธุ์: ประสานการพิมพ์.
- พระมหาธวัชชัย เขมรโซ (พุทธโส). (2555). การเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย. (วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาวิเชียร วชิโร (ชาอินทร์). (2555). การศึกษาผลสัมฤทธิ์ผลของการฟังเทศน์ในงานบุญผะเหวด
(เทศน์มหาชาติ) จังหวัดร้อยเอ็ด. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสมหมาย ปวโร (ติตะปัน). (2555). วรรณกรรมเวสสันดรชาดก. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต).
พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

บูรณาการคุณค่าของพระธาตุพนมที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต
ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนจังหวัดนครพนม
Integrating Phra That Phanom's Values Influencing Life According to
Theravada Buddhist Philosophy of the People of
Nakhon Phanom Province

พระครูปริยัติธรรมากร ฐานวโร (ทิพมาลา)¹,
อุทัย กมลศิลป์² และ โสวิทย์ บำรุงภักดิ์³
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด^{1,2,3}
Phrakhru Pariyatthamakorn Thanavaro (Thipmala)¹,
Uthai Kamolsil² and Sowit Bumrungpak³
Mahamakut Buddhist University Roi-Et Campus^{1,2,3}
Corresponding Author, Email: tummagon02@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติพัฒนาการและคุณค่าของพระธาตุ 2) ศึกษาการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท 3) บูรณาการคุณค่าของพระธาตุพนมที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท และ 4) เสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของพระธาตุพนมที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท การสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มพระสงฆ์จำนวนทั้งสิ้น จำนวน 10 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา นำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลจากการวิจัย พบว่า

1. ประวัติพัฒนาการและคุณค่าของพระธาตุ สร้างขึ้นตามตำนานอูรังคธาตุนิทาน เมื่อพระธาตุหนองคายพังถล่มลงแม่น้ำโขง จึงได้สร้างพระธาตุพนมขึ้นมา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 8 เป็นพระเจดีย์ที่ใช้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าส่วนนอก

* ได้รับบทความ: 4 มีนาคม 2567; แก้ไขบทความ: 30 มีนาคม 2567; ตอปรับตีพิมพ์: 31 มีนาคม 2567
Received: 4 March 2024; Revised: 30 March 2024; Accepted: 31 March 2024

2. การดำเนินชีวิตตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท มีการดำเนินการตามขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ประกอบด้วยฮีต 12 คอง 14 มีจุดศูนย์รวมทางด้านจิตใจอยู่ที่พระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

3. บูรณาการคุณค่าของพระธาตุพนมที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท พระธาตุพนมเป็นเอกลักษณ์ของชาวพุทธที่มีความเชื่อว่า บุคคลใดก็ตามที่ได้ไปสักการะบูชาจะทำให้ตนเองและครอบครัวมีชีวิตที่ดีขึ้นตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทโดยบูชา 2 ประการ ได้แก่ อามิสบูชา เป็นการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ และปฏิบัติบูชา เป็นการบูชาด้วยการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามอิทธิพลการบอกกล่าวเล่าแจ้งจากรุ่นสู่รุ่น

4. ได้องค์ความรู้ใหม่ที่เรียกว่า “AEW MODEL” A = Avail คือ คุณค่า เกิดจากการบูชาพระธาตุพนม, E = Effect คือ อิทธิพล ตามแนวความคิด ความเชื่อ ความศรัทธา และพฤติกรรม, W = Way of life คือ การดำเนินชีวิตของปัจเจกชน สังคม ชุมชน สาธารณชนมีความสงบร่มเย็น มีระเบียบวินัย

คำสำคัญ: บูรณาการคุณค่า; พระธาตุพนม; อิทธิพลการดำเนินชีวิต; พุทธปรัชญาเถรวาท (บูชา 2)

Abstract

This dissertation The objectives are 1) to study the history of the development and value of the relics, 2) to study living life according to Theravada Buddhist philosophy, 3) to integrate the values of Phra That Phanom that influence living life according to Theravada Buddhist philosophy, and 4) To present knowledge about the value of Phra That Phanom that influences living according to Theravada Buddhist philosophy. in-depth interview group of monks Total number: 10 photos/person. Content data were analyzed. Present descriptive information

The results of the research found that:

1. History of the development and value of the relics. Built according to the legend of Urangkhatat Fable. When Phra That Nong Khai collapsed and fell into the Mekong River. Therefore, Phra That Phanom was built in the year 8 as a pagoda used to house the Buddha's chest relics.

2. Living life according to Theravada Buddhist philosophy. It is carried out according to good traditions. Consisting of 12 heats, 14 canals, the spiritual center is at Phra That Phanom, That Phanom District, Nakhon Phanom Province.

3. Integrate the values of Phra That Phanom that influence living life according to Theravada Buddhist philosophy. Phra That Phanom is unique to Buddhists who believe that Any person who goes to worship will make himself and his family have a better life according to Theravada Buddhist philosophy by worshiping in two ways: Amis worship, which is worshiping with material things. and practice worship It is worship by practicing Vipassana meditation according to the influence of word of mouth from generation to generation.

4. There is a new element called "AEW MODEL". A = Avail is the value resulting from worshiping Phra That Phanom, E = Effect is the influence according to the principles. Thoughts, beliefs, faith and behavior, W = Way of life is the way of life of individuals, society, communities, and the public in peace and harmony, Disciplined

Keywords: Value integration; Phra That Phanom; Lifestyle influence; Theravada Buddhist Philosophy (Bucha 2)

บทนำ

พระมหาสุปเจดีย์ในพระพุทธศาสนา ถือเป็นสัญลักษณ์ทางศาสนาที่มีความสำคัญต่อชาวพุทธ เพราะเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อาจกล่าวได้ว่าเป็น ศูนย์กลางของการจาริกแสวงบุญของชาวพุทธจากที่ต่าง ๆ ในทุกภูมิภาคของประเทศไทยที่ผลัดกันมาบูชา กราบไหว้ บุคคลที่เดินทางมาทำการเคารพสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ไม่ว่าจะอยู่ในส่วนไหนของประเทศ ล้วนมีสิ่งเดียวกันในจิตใจ นั่นคือ ความเชื่อความเคารพศรัทธาที่มีต่อองค์พระบรมธาตุเจดีย์ จะเห็นได้ว่า ในประเทศไทยนั้นมีเจดีย์ พระธาตุเจดีย์ หรือพระบรมธาตุเจดีย์ประดิษฐานอยู่ในทุกภูมิภาคของประเทศ และนอกจากจะเป็นสถานที่เคารพสักการะของชาวพุทธโดยทั่วไปแล้ว พระบรมธาตุเจดีย์ยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงด้วย นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติต่างก็เดินทางท่องเที่ยวเยี่ยมชม พระบรมธาตุเจดีย์ในภูมิภาคต่าง ๆ กันอยู่อย่างต่อเนื่อง และนับวันจะมีเพิ่มขึ้นตลอดเวลาจนกลายเป็นรูปแบบ การท่องเที่ยวเชิงศาสนาสถาน หรือการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน ในส่วนของตำนานเกี่ยวกับการสร้างพระเจดีย์ในพระพุทธศาสนานั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ได้กล่าวไว้ในตำนานพระพุทธรูปเจดีย์ว่า อันพระสถูป (ซึ่งเรามักเรียกกันแต่ว่า “พระเจดีย์” เช่นที่ขอมสร้างตามวัด) นั้น มีประเพณีสร้างสำหรับบรรจุอัฐิธาตุมาก่อนพุทธกาล ไม่เฉพาะแต่สำหรับบรรจุอัฐิธาตุของพระเจ้าจักรพรรดิเท่านั้น สถูปที่สร้างบรรจุอัฐิธาตุบุคคลอื่น ๆ ก็มีดังปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทว่าพระพาหิยะเป็นพุทธสาวก ถูกโคชนถึงมรณภาพ พระพุทธองค์โปรดให้สร้างสถูปบรรจุอัฐิธาตุไว้เป็นตัวอย่าง ถ้าวัดตามโบราณวัตถุที่ตรวจพบในอินเดียถึงพวกที่ถือศาสนาอื่น เช่น พวกเดียรถีย์นิครนถ์ ก็สร้างสถูปบรรจุอัฐิธาตุของศาสตราจารย์เป็นทำนองเดียวกัน พิเคราะห์ดูตามลักษณะพระสถูปที่สร้างตั้งแต่โบราณเห็นว่าสถูปชั้นเดิมทีเดียวก็จะเป็นแต่ปูนดินขึ้นเป็นโคกตรงที่ฝังอัฐิธาตุอย่างที่เราก่อพระทราย (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2513) สำหรับพระธาตุเจดีย์ พระบรมธาตุเจดีย์ หรือที่เรียกกันทั่วไปว่าเจดีย์นั้น นอกจากจะสร้างขึ้นบนโลกมนุษย์แล้ว แม้แต่บนสวรรค์ชั้นฟ้า ก็มีการสร้างเจดีย์ด้วย อย่างกรณีพระจุฬามณีเจดีย์สวรรค์นั้น ถือเป็นพระเจดีย์ที่มีความพิเศษกว่าเจดีย์ทั้งหลาย เพราะเป็นเจดีย์ที่ประดิษฐานอยู่ที่เทวโลก คือ บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และผู้สร้างพระเจดีย์องค์นี้ก็มีไข่มมนุษย์ แต่กลับเป็นจอมเทพองค์สำคัญ คือ ท้าวสักกะ หรือที่มักเรียกกันว่า พระอินทร์ ผู้ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง ในหนังสือโลกทิพย์ อธิบายว่า เมืองฟ้าชั้นไตรตรึงษ์นี้ มีสถานที่สำคัญที่สุดอยู่แห่งหนึ่ง สถานที่ที่เวลานี้ ก็คือ พระจุฬามณีเจดีย์เจ้า เป็นเจดีย์ทรงสถูปฐานใหญ่ พระจุฬามณีเจดีย์องค์นี้เพิ่งจะสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระอมรินทราบาราชองค์ปัจจุบันนี้เอง พระองค์สร้างไว้เพื่อจะได้เป็นที่สักการบูชาของหมู่เทวดาในชั้นฟ้า โดยที่ภายในพระจุฬามณีเจดีย์องค์นี้เป็นที่ประดิษฐานสิ่งสำคัญอันหาค่ามิได้ 2 อย่าง คือ พระเกศโมลีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระบรมธาตุเขี้ยวแก้วเบื้องขวาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ฉะนั้น จึงปรากฏว่า เหล่าเทพยดาทั้งหลายต่างมีความเคารพเลื่อมใสในพระเจดีย์นี้ยิ่งนัก (พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร, ป.ศ.9), 2545) ความเชื่อเรื่องเจดีย์เป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นมาเป็นเวลาช้านาน โดยมีอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา เพราะเชื่อว่าเจดีย์เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระธาตุของพระอรหันต์ทั้งหลาย รวมถึงสิ่งสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า ชาวพุทธทั่วโลกจึงมีความศรัทธาเลื่อมใสต้องไปสักการบูชากระทำการเคารพกราบไหว้ เจดีย์จึงเปรียบเสมือนสิ่งที่ทดแทนพระพุทธเจ้า การได้กราบไหว้พระเจดีย์ หรือเจดีย์จึงเป็นเสมือนการได้กราบไหว้พระเจ้า เหตุนี้เองชาวพุทธในสังคมไทยต่างมีความเชื่อและมีความเคารพต่อพระเจดีย์ หรือพระบรมธาตุเจดีย์ในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศถือเป็นที่มาของการเกิดมีคติความเชื่อการบูชาพระธาตุเจดีย์และประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับเจดีย์มากมาย อันนี้แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวพุทธที่มีต่ออำนาจศักดิ์สิทธิ์ เพราะเชื่อว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์สามารถดลบันดาลให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ได้ มีการประกอบพิธีกรรมเป็นไปตามขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาด้วยความเคารพศรัทธาในองค์พระธาตุเจดีย์

เจดีย์ นับเป็นโบราณสถานเป็นสิ่งก่อสร้างเพื่อระลึกถึงอดีต “โบราณสถาน” เป็นคำที่มีมานานแล้ว ตั้งแต่เมื่อครั้งที่มีการจัดทำพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถานเล่มแรก พ.ศ. 2493 ก็ปรากฏคำว่าโบราณสถาน

ซึ่งให้ความหมายไว้ว่าหมายถึง “สถานที่ก่อสร้างซึ่งเป็นของโบราณ” ต่อมามีการชำระพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานเสียใหม่ในปี พ.ศ. 2525 คำว่าโบราณสถาน จึงได้เปลี่ยนความหมายไปเป็น “สิ่งเคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น โบสถ์ เจดีย์ สถูป วิหาร วัง มีอายุเก่ากว่า 100 ปีขึ้นไป” และเพิ่มความหมายทางกฎหมายไว้ด้วยว่าหมายถึง “อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ในทางศิลป ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ทั้งนี้ ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย” (กรมศิลปากร, 2553) ส่วนประเภทของโบราณสถานนั้นแบ่งแยกประเภทของโบราณสถานอาจะกระทำได้ 2 วิธี โดยแบ่งแยกจากหลักการที่ใช้ในการพิจารณา ได้แก่ หลักกรรมสิทธิ์และหลักการขึ้นทะเบียน หากใช้หลักกรรมสิทธิ์ในการพิจารณาก็จะแบ่งประเภทของโบราณสถานได้เป็น (กรมศิลปากร, 2553)

1. โบราณสถานที่มีเจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย 2. โบราณสถานที่ไม่ใช่เจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย ถ้าใช้หลักการขึ้นทะเบียนในการพิจารณาโบราณสถานก็จะถูกแบ่งออกเป็นสองประเภทเช่นเดียวกัน คือ โบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนและโบราณสถานที่มิได้ขึ้นทะเบียน โบราณคดีที่แสดงให้เห็นเรื่องราวในอดีตในด้านต่าง ๆ ของคนสมัยโบราณ รัฐจึงได้ตระหนักถึงความสำคัญถึงการอนุรักษ์มรดกทางศิลปกรรม จึงได้ออกพระราชบัญญัติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ซึ่งมีสาระสำคัญที่ควรศึกษา ดังนี้ เช่น ในการปฏิบัติตนในการเข้าชมโบราณสถานนั้นจะต้องไม่เคลื่อนย้ายสิ่งต่าง ๆ ภายในบริเวณโบราณสถาน ไม่ขีดเขียน ข้อความ ภาพ หรือรูปรอยใด ๆ ลงบนส่วนหนึ่งส่วนใดของโบราณสถาน ไม่กระทำการใด ๆ อันเป็นเหตุให้เกิดการชำรุด หรือเสียหายแก่โบราณสถาน ไม่เทหรือถ่ายทิ้งขยะมูลฝอย สิ่งปฏิกูล ลงภายในบริเวณโบราณสถานนอกจากที่จัดไว้ นอกจากนี้แหล่งโบราณสถานในการเข้าชมพิพิธภัณฑสถานนั้นจะต้องแต่งกายเรียบร้อย ไม่นำหีบห่อและสิ่งใด ๆ ที่อาจซ่อนเร้นสิ่งของในพิพิธภัณฑสถานออกไปได้ เข้าไปในห้องที่จัดตั้งโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ ไม่ก่อความรำคาญแก่ผู้อื่น ไม่จับต้องหรือหยิบฉวยสิ่งของที่จัดตั้งแสดงไว้ ไม่สูบบุหรี่ในห้องจัดตั้งโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ ไม่ขีดเขียน จารึก หรือทำความสกปรกแก่สิ่งของและอาคารสถานที่ ไม่ถ่ายรูปหรือเขียนรูปสิ่งของที่จัดตั้งแสดงไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ โดยไม่ได้รับอนุญาตจากอธิบดีกรมศิลปากร เป็นต้น พระราชบัญญัติเป็นพระอริราชทูตของบุคคล 4 ประเภท และหมายรวมถึงสถูปเจดีย์ที่สร้างขึ้นมาเพื่อประดิษฐานพระอริราชทูต จวบจนถึงรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงเห็นความเสื่อมของพระพุทธศาสนาเนื่องจากพวกเดียรถีย์เข้ามาปลอมบวชเป็นจำนวนมาก จนเป็นเหตุให้เกิดความวุ่นวายแตกแยกกันขึ้นในคณะสงฆ์ ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงได้ทรงให้ทำสังคายนาครั้งที่ 3 ขึ้น หลังจากนั้นได้ทรงส่งสมณะทูตออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วโลก จำนวน 9 สายด้วยกันกับทั้งทรงพระราชทานพระบรมสารีริกธาตุแก่สมณะทูตอัญเชิญไปประดิษฐานในดินแดนที่เดินทางไปเผยแผ่ด้วย

แนวคิดเรื่องการบูชาพระธาตุของชาวพุทธนั้นสืบเนื่องมาจากพระพุทธรูปเกี่ยวกับอุปการบุคคล โดยได้ตรัสถึงอันสงส์ของการสร้างสถูปและการสักการบูชาว่า “ชนเป็นอันมากทำจิตให้เลื่อมใส ด้วยคิดว่านี่เป็นสถูปของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวกและพระเจ้าจักรพรรดิ พวกเขาทำจิตให้เลื่อมใสในสถูปนั้นหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์” เมื่อกาลผ่านไปพระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองและแผ่ขยายไปทั่ว แนวคิดเรื่องการบูชาพระธาตุแผ่เข้าไปในดินแดนต่าง ๆ ทั้งยังคงรักษาแนวคิดเดิมและได้เปลี่ยนแปลงไปบ้างโดยการเข้าผสมกับความเชื่อที่มีอยู่เดิมในดินแดนที่พระพุทธศาสนาเข้าไปเผยแผ่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือถือเป็นดินแดนที่มีประวัติศาสตร์เจริญรุ่งเรืองทางด้านวัฒนธรรม ประเพณีและพระพุทธศาสนามีอาณาเขตรอบคลุมภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยและประเทศลาว ชาวพุทธในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้นมีคติความเชื่อในเรื่องหลักธรรมที่เป็นเหตุจูงใจให้มีการสร้างองค์พระธาตุขึ้นมาเพื่อเป็นสัญลักษณ์กราบไหว้บูชาพระธาตุนั้น ๆ มาอย่างยาวนาน ดังจะเห็นได้จากหลักฐานตำนานพระอัฐมครธาตุที่ได้มีการบันทึกเกี่ยวกับความเป็นมาของพระธาตุต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น พระธาตุพนมในจังหวัดนครพนม พระธาตุเชิงชุมในจังหวัดสกลนคร พระธาตุนาคูนในจังหวัดมหาสารคาม พระธาตุยาคูในจังหวัดกาฬสินธุ์ และพระธาตุอุ้มบุญในจังหวัดร้อยเอ็ด สภาพแวดล้อมทางสังคมในขณะนั้นความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีการผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมโดยเฉพาะความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์การนับถือผีฟ้าผีแถน มาก่อน มีการปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกันจนทำให้มีการนับถือพระพุทธศาสนา ไสยศาสตร์ และ โหราศาสตร์ไปด้วยกัน อิทธิพลของพระธาตุยังสอดแทรกเข้าไปในวิถีชีวิตของชาวพุทธในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีความนิยมสร้างเจดีย์เล็ก ๆ เพื่อเป็นที่บรรจุกระดูกของคนตายเรียกว่า “ธาตุ” หากเป็นผู้ที่มีคุณธรรม และเป็นที่เคารพสักการะของคนในชุมชน ก็จะทำเจดีย์ให้มีขนาดใหญ่ขึ้น แต่หากเป็นเจดีย์ที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า อัฐิธาตุของพระอรหันต์หรือแม้แต่ รอยพระบาท จะนิยมเอาคำว่า พระธาตุนานาหน้า เช่น พระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม พระธาตุนาคูน พระธาตุยาคู และพระธาตุอุ้มบุญ เป็นต้น ในการนี้ผู้วิจัยมีความมุ่งมั่นจะศึกษาการบูรณาการหลัก พุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในพระธาตุพนมที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนจังหวัดนครพนม

พระธาตุพนม จากตำนานพระอัฐมครธาตุจนมาถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น แสดงให้เห็นอย่างชัดเจน ถึงความสำคัญและประวัติศาสตร์อันยาวนานขององค์พระธาตุพนม ซึ่งในที่นี่ได้กล่าวไว้เพียงโดยย่อเท่านั้น ซึ่งในตำนานพระอัฐมครธาตุนอกจากจะบอกถึงเรื่องเล่าตามความเชื่อแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงสภาพบ้านเรือน ในอดีตตั้งแต่การตั้งถิ่นฐาน รูปแบบทางสังคม วัฒนธรรมของชนชาติแถบภูมิภาคลุ่มน้ำโขง แม้บางส่วน จะเป็นเรื่องเล่าหรือนิทาน แต่ก็บ่งบอกถึงสภาพการณ์ด้านต่าง ๆ ในช่วงเวลานั้นได้เป็นอย่างดีและเป็นแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ดำเนินกันมาหลายยุคสมัย การบูรณะวัดและ องค์พระธาตุพนมนั้น ได้บอกเล่าความเป็นมาของเมืองธาตุพนมในด้านการตั้งถิ่นฐาน สังคม วัฒนธรรม

และการปกครอง ตามแนวทางพุทธปรัชญาเถรวาท พุทธศาสนิกชนมีความเลื่อมใสศรัทธาต่อองค์พระธาตุ จึงได้ไปนมัสการพระธาตุตามเทศกาลต่าง ๆ โดยใช้หลักพุทธปรัชญาการบูชา 2 อย่าง ประกอบด้วย อามิสบูชา คือ การบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ และปฏิบัติบูชา คือการบูชาด้วยการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งการบูชาดังกล่าวตันเกิดจากความเลื่อมใสศรัทธา คติ ความเชื่อ ที่มีต่อองค์พระธาตุพนม เมื่อได้ปฏิบัติแล้ว มีความเชื่อว่าตนเอง ครอบครั้ว และญาติพี่น้องจะมีความสุขในการดำเนินชีวิต

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมา ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง บูรณาการคุณค่าของพระธาตุพนมที่มีอิทธิพล ต่อการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนจังหวัดนครพนม เพื่อศึกษาประวัติพัฒนาการ และคุณค่าของพระธาตุ การดำเนินชีวิตตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนจังหวัดนครพนม และ บูรณาการคุณค่าของพระธาตุพนมที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชน จังหวัดนครพนมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติพัฒนาการและคุณค่าของพระธาตุพนม
2. เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนจังหวัดนครพนม
3. เพื่อบูรณาการคุณค่าของพระธาตุพนมที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนจังหวัดนครพนม
4. เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของพระธาตุพนมที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนจังหวัดนครพนม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง บูรณาการคุณค่าของพระธาตุพนมที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนจังหวัดนครพนม เป็นงานเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ 1) พระสังฆาธิการ ทั้งหมด 5 รูป เป็นพระเถรานุเถระมีพรรษาไม่น้อยกว่า 20 พรรษา เป็นเจ้าคณะปกครอง เป็นพระอุปัชฌาย์ เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นผู้มีเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ ในหลักสมถกรรมฐาน และหลักวิปัสสนากรรมฐาน ในการบริหารจัดการวัด 2) ผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศาสนาทั้ง 5 คน เป็นผู้มีตำแหน่งหน้าที่ทางราชการระดับจังหวัด และการบริหารจัดการเกี่ยวกับวัดและการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่น เพื่อทำการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยทำการเลือกแบบเจาะจง (Purpose Sampling) 3) ประชาชนทั้ง 5 คน เป็นผู้มีความรู้ความสามารถและเข้าใจในการดำเนินชีวิตอยู่ภายใต้พระธาตุพนม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) หรือการสัมภาษณ์แบบปลายเปิด 2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation observe) 3) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) การวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายและพรรณนา (Descriptive Research)

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง บูรณาการคุณค่าของพระธาตุพนมที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนจังหวัดนครพนม ได้ศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากการทำวิจัยทุกชั้นตอนตามวัตถุประสงค์ เพื่อค้นหาคุณค่าของพระธาตุพนมที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตในรูปแบบการบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อทำให้ผู้วิจัยทราบว่า

1. ประวัติพัฒนาการและคุณค่าของพระธาตุพนม ได้แก่ ประวัติพัฒนาการและคุณค่าของพระธาตุ สร้างขึ้นตามตำนานอุรังคธาตุนิทาน ตำนานพระธาตุพนมภาคพิสดารว่าราชวงศ์ล้านช้างอุปถัมภ์ การปฏิสังขรณ์ครั้งที่ 2 และครั้งที่ 3 เมื่อพระธาตุหนองคายพังถล่มลงแม่น้ำโขง จึงได้สร้างพระธาตุพนมขึ้นมาแทนหน้าว่าเป็นพระเจดีย์หรือที่เรียกว่าสถูปที่ใช้บรรจุอัฐิธาตุหรือพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ส่วนนอก คุณค่าของพระธาตุพนมที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนชาวจังหวัดนครพนมและประชาชนผู้นับถือพระพุทธศาสนาทั่วประเทศไทยมี 6 ด้าน 1. คุณค่าด้านการสักการะเคารพในฐานะถาวรวัตถุ 2. คุณค่าด้านการเป็นศูนย์รวมใจของชาวพุทธ 3. คุณค่าด้านการแสวงบุญและสักการะเคารพ 4. คุณค่าด้านการเป็นสัญลักษณ์แห่งความมั่นคงของบ้านเมือง 5. คุณค่าด้านการเป็นสัญลักษณ์การทำนุบำรุงและสืบทอดพระพุทธศาสนา และ 6. คุณค่าด้านการเป็นปูชนียสถานโบราณวัตถุของชาวพุทธ

2. การดำเนินชีวิตตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนจังหวัดนครพนม

จังหวัดนครพนม ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ตอนบน) ของประเทศไทย แบ่งการปกครองออกเป็น 12 อำเภอ 99 ตำบล 1,131 หมู่บ้าน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 เทศบาลเมือง, 21 เทศบาลตำบล และ 81 องค์การบริหารส่วนตำบล มีแผนพัฒนาจังหวัดโครงการกิจกรรมในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น มีการดำเนินการตั้งชนบทธรรมนิยมประเพณีอันดีงาม ประกอบด้วยฮิต 12 คลอง 14 มีจุดศูนย์รวมทางด้านจิตใจอยู่ที่พระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม ก่อให้เกิดสร้างรายได้ให้กับประชาชน ทำให้การดำเนินชีวิตดีขึ้น เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พุทธศาสนิกชนที่มีความเลื่อมใสศรัทธาต่อองค์พระธาตุพนมก็จะมากกราบไหว้สักการะบูชาตามโอกาสอันควรของแต่ละบุคคล ฉะนั้นพระธาตุพนมจึงถือว่าเป็นดินแดนแห่งการดำรงชีวิตของประชาชนให้อยู่ได้ตามปกติสุขของตนเอง

3. บูรณาการคุณค่าของพระธาตุพนมที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนจังหวัดนครพนม ได้แก่ พระธาตุพนมเป็นเอกลักษณ์ของชาวพุทธที่มีความเชื่อว่า

บุคคลใดก็ตามที่ได้ไปสักการบูชาจะทำให้ตนเองและครอบครัวมีชีวิตที่ดีขึ้นในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพ หน้าที่การงาน สุขภาพร่างกายที่แข็งแรง เป็นการใช้ชีวิตที่เป็น มีชีวิตที่ดี และได้ทำ โดยต่อเนื่องและสม่ำเสมอ จะทำให้การดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น หล่อเลี้ยงชีวิตของลูกหลานตามอิทธิพล การบอกกล่าวเล่าแจ้งจากรุ่นสู่รุ่น เป็นการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น พระธาตุพนมจะบอกถึงความเชื่อความศรัทธาผนวกความคิดและพฤติกรรมของผู้คนในสังคมไปในทิศทางที่ดีก่อให้เกิดความสงบสุข ในสังคม

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง บูรณาการคุณค่าของพระธาตุพนมที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนจังหวัดนครพนม มีข้อค้นพบที่ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่และมีคุณค่าทางวิชาการ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป จึงนำมาอภิปรายผล เพื่อให้ต่อบัตถุประสงค์ของการวิจัยดังต่อไปนี้

ประวัติพัฒนาการและคุณค่าของพระธาตุ สร้างขึ้นตามตำนานอุรังคธาตุนิทาน ตำนานพระธาตุพนมภาคพิสดารว่าราชวงศ์ล้านช้างอุปลัมภ์การปฏิสังขรณ์ครั้งที่ 2 และครั้งที่ 3 เมื่อพระธาตุหนองคายพังถล่มลงแม่น้ำโขง จึงได้สร้างพระธาตุพนมขึ้นมาแทนนับว่าเป็นพระเจดีย์หรือที่เรียกว่าสตุปที่ใช้บรรจุอัฐิธาตุหรือพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าส่วนนอก คุณค่าของพระธาตุพนมที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนชาวจังหวัดนครพนมและประชาชนผู้นับถือพระพุทธศาสนาทั่วประเทศไทย มี 6 ด้าน 1. คุณค่าด้านการสักการะเคารพในฐานะถาวรวัตถุ 2. คุณค่าด้านการเป็นศูนย์รวมใจของชาวพุทธ 3. คุณค่าด้านการแสวงบุญและสักการะเคารพ 4. คุณค่าด้านการเป็นสัญลักษณ์แห่งความมั่นคงของบ้านเมือง 5. คุณค่าด้านการเป็นสัญลักษณ์การทำนุบำรุงและสืบทอดพระพุทธศาสนา และ 6. คุณค่าด้านการเป็นปูชนียสถานโบราณวัตถุของชาวพุทธ เป็นไปตามทฤษฎีทางประวัติศาสตร์ที่มีการพัฒนาตามหลักสากลที่ว่าโบราณสถานโบราณวัตถุยิ่งอยู่นานเท่าไรยิ่งมีคุณค่าทางด้านจิตใจมากเท่านั้น เหมือนดังพระธาตุพนม ตั้งแต่ยุคแรกจนถึงปัจจุบันได้มีการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่หลังจากการพังทลายเมื่อปี พ.ศ. 2518 สอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระคัมภีร์อุปลัมภ์ ที่กล่าวถึงตำนานว่าด้วยการสร้างพระสตุปเจดีย์กล่าวถึงพระเจ้าอโศกมหาราชสร้างพระสตุป 84,000 องค์ ว่าวันหนึ่ง พระเจ้าอโศกมหาราชประทับยืนอยู่ที่ช่องพระแกลได้ทอดพระเนตรเห็นนิโครธสามเณรผู้ได้รับการฝึกหัดอบรมมาดีแล้ว มีอกกับกิริยาเรียบร้อย มีความสงบเสถียรทุกอิริยาบถ เดินมาถึงหน้าพระลานหลวง ทรงมีพระหฤทัยเลื่อมใสและโปรดปรานนิโครธสามเณร นิมนต์เข้าวัง ถวายภัตตาหาร และสนทนาธรรมด้วย และให้สามเณรนิมนต์พระภิกษุมานฉันภัตตาหารทุกวันเพิ่มขึ้นถึงวันละ 60,000 องค์ ต่อมาได้สร้างวิหารถึง 84,000 กับพระเจดีย์ถึง 84,000 องค์ใน 84,000 เมือง ท่วมพุกทวีปโดยชอบธรรมฝ่ายเดียว หาได้สรรสร้างโดยมิชอบธรรมไม่

(พระคัมภีร์อุปัชฌาย์, 2511) นอกจากนี้พระราชปรีชาญาณมุนี (นวน เขมจารีป.ธ. 6) กล่าวถึงพระธาตุหล้าหนอง ว่าพระมหาธาตุ (เจดีย์) ที่ปรากฏประดิษฐานอยู่ ณ ท่ามกลางแม่น้ำโขง เคยเป็นปูชนียสถานของวัดมหาธาตุในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย บัดนี้พังไปอยู่กลางแม่น้ำโขงแล้ว พระมหาธาตุนั้นยังคงปรากฏตั้งมณฐานที่ก่อด้วยดินอิฐแบบลายสอง สูงพื้นผิวน้ำในหน้าแล้งประมาณ 3 เมตร โดยทอดปลายนอนไปตามทิศใต้ของแม่น้ำโขง (แต่เป็นทิศตะวันออกเฉียงเหนือของทิศตะวันออก) มีประเพณีการสักการบูชาด้วยปราสาทผึ้ง และแข่งขันเรือยาวถวาย (พระราชปรีชาญาณมุนี (นวน เขมจารี), 2542) แม้กระทั่ง พระมหามานตรี วลโกล (ป้อมสุข) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “อิทธิพลของวัดมุงมงคลที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน” ผลจากการวิจัยสรุปได้ว่า “ทัศนคติและความเชื่อในสังคมไทย มีความเชื่อเรื่องวัดมุงมงคล เชื่อในอำนาจของวัดมุงมงคลที่ได้รับการปลุกเสก และเชื่อว่าวัดมุงมงคลเป็นเรื่องของพระพุทธศาสนา จึงได้ยอมรับและศรัทธาต่อวัดมุงมงคลอย่างสนิทใจ ทั้งยังทำให้เกิดความเชื่อต่อความหลังและศักดิ์สิทธิ์ในด้านพุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ และสังฆานุภาพต่อวัดมุงมงคลว่าจะช่วยคุ้มครองให้รอดปลอดภัย (พระมหามานตรี วลโกล (ป้อมสุข), 2546) และ พระชุตินทร อานนโท (นามสมุท) ได้ทำการศึกษาเรื่อง อิทธิพลของเจดีย์ในพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคมไทย พบว่า การสร้างเจดีย์นั้น ได้วิวัฒนาการมาจากการจัดศพของผู้ตาย ซึ่งเดิมมีการฝังอย่างเดียว ส่วนการเผานั้นเพิ่งจะมีขึ้นภายหลังเมื่อนุชนิยมมีความเชื่อว่าคนที่ตายไปแล้วจะไม่กลับฟื้นคืนชีพขึ้น จึงได้มีการเผาศพขึ้น แต่ก็ยังเก็บเถ้าถ่านและอิฐบรรจุไว้ในเนินดินหรือในเจดีย์เพื่อการสักการบูชาหรือเพื่อเป็นอนุสาวรีย์เตือนใจแก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ การสร้างพระเจดีย์ในพระพุทธศาสนามีลักษณะใหญ่ 2 แบบ คือ (1) แบบทรงโอ่งคว่ำ มีแต่รูปอยู่บนยอด (2) แบบสี่เหลี่ยม ซึ่งมีลักษณะคล้ายเทวาลัยในศาสนาฮินดู (พระชุตินทร อานนโท (นามสมุท), 2552)

จังหวัดนครพนม ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ตอนบน) ของประเทศไทย แบ่งการปกครองออกเป็น 12 อำเภอ 99 ตำบล 1,131 หมู่บ้าน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย 1 องค์การบริหารส่วนจังหวัด, 1 เทศบาลเมือง, 21 เทศบาลตำบล และ 81 องค์การบริหารส่วนตำบล มีแผนพัฒนาจังหวัด โครงการกิจกรรมในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น มีการดำเนินการตั้งขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ประกอบด้วยฮีต 12 คอง 14 มีจุดศูนย์รวมทางด้านจิตใจอยู่ที่ พระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม ก่อให้เกิดสร้างรายได้ให้กับประชาชน ทำให้การดำเนินชีวิตดีขึ้น เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พุทธศาสนิกชนที่มีความเลื่อมใสศรัทธาต่อองค์พระธาตุพนมก็จะมากราบไหว้สักการบูชาตามโอกาสอันควรของแต่ละบุคคล ฉะนั้นพระธาตุพนมจึงถือว่าเป็นดินแดนแห่งการดำรงชีวิตของประชาชนให้อยู่ได้ตามปกติสุขของตนเอง เป็นไปตามทฤษฎีการดำเนินชีวิตตามขนบธรรมเนียมประเพณีฮีต 12 คอง 14 เป็นวัฒนธรรมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน เป็นรูปแบบในการดำเนินชีวิตของบุคคล และชุมชน ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากความคิดและความเชื่อของบรรพบุรุษ ซึ่งสอดคล้องกับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงศรีานุภาพ

ได้กล่าวไว้ในตำนานพระพุทธเจดีย์ว่า อันพระสถูป (ซึ่งเรามักเรียกกันแต่ว่า “พระเจดีย์” เช่นที่ขอพบสร้างตามวัด) นั้นมีประเพณีสร้างสำหรับบรรจุอัฐิธาตุมาแต่ก่อนพุทธกาล ไม่เฉพาะแต่สำหรับบรรจุอัฐิธาตุของพระเจ้าจักรพรรดิเท่านั้น สถูปที่สร้างบรรจุอัฐิธาตุบุคคลอื่น ๆ ก็มีดังปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทว่า พระพาหิยะเป็นพุทธสาวก ถูกโคชนถึงมรณภาพ พระพุทธองค์โปรดให้สร้างสถูปบรรจุอัฐิธาตุไว้เป็นตัวอย่าง ถ้าวาดตามโบราณวัตถุที่ตรวจพบในอินเดีย ถึงพวกที่ถือศาสนาอื่น เช่น พวกเดียรถีย์นิครนถ์ ก็สร้างสถูปบรรจุอัฐิธาตุของศาสดาจารย์เป็นทำนองเดียวกัน วิเคราะห์ดูตามลักษณะพระสถูปที่สร้างตั้งแต่โบราณ เห็นว่าสถูปชั้นเดิมที่เดียวกันจะเป็นแต่พูนดินขึ้นเป็นโคกตรงที่ฝังอัฐิธาตุอย่างที่เราก่อพระทราย (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2513) ที่ ศ.ธรรมรัตน์ ได้กล่าวไว้ว่า พระธาตุ หมายถึง พระอัฐิของพระพุทธเจ้าพระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ซึ่งหากเป็นอัฐิของพระพุทธเจ้า จะเรียกว่า พระบรมสารีหรือพระบรมธาตุ แต่ถ้าเป็นอัฐิของพระอรหันต์จะเรียกว่าพระธาตุ แต่โดยทั่วไปแล้วจะเรียกโดยรวมว่าพระธาตุ แต่สำหรับคำว่า พระธาตุ ในที่นี้ จะมีความหมายถึงส่วนสำคัญของพระสถูป หรือพระปรางค์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ หรือพระธาตุไว้ภายในที่เรียกว่า พระธาตุเจดีย์โดยพระธาตุเจดีย์แต่ละแห่งจะมีตำนานเล่าขานถึงมูลเหตุการณสร้างซึ่งสัมพันธ์กับการเสด็จโปรดสัตว์ของพระพุทธเจ้า ในดินแดนต่าง ๆ (ศ. ธรรมรัตน์, 2551) และมีข้อสังเกตว่า สถานที่ใดที่มีการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ ก็มักจะกลายเป็นเมืองสำคัญในเวลาต่อมา ซึ่งพระมหาสมชาย ธีรภาโส (บุญเกลี้ยง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย” ผลการวิจัยสรุปได้ว่า พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อว่า พระบรมสารีริกธาตุสูงยิ่ง และเชื่อมั่นในอำนาจของพระบรมสารีริกธาตุที่ประดิษฐานอยู่ในพระสถูปเจดีย์ ผู้มีพระบรมสารีริกธาตุไว้สักการบูชาจะมีความสุขความเจริญในชีวิต ดังนั้น พุทธศาสนิกชนจึงพยายามปฏิบัติตนให้บริสุทธิ์เพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุเพราะเชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุเป็นสิ่งแทนองค์พระพุทธเจ้า (พระมหาสมชาย ธีรภาโส (บุญเกลี้ยง), 2546) และพระมหาประสพฤกษ์ จารุวาโท (รัตนรงค์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการบูชาในพระพุทธศาสนา” ผลจากการศึกษาได้ข้อสรุปว่า “การบูชาเป็นหลักธรรมสำคัญประการหนึ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นมงคลอันสูงสุด พื้นฐานของการบูชา เกิดจากมนุษย์เห็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเชื่อว่าเป็นอำนาจของสิ่งที่มองไม่เห็น จึงเกิดกลัวภัย หวังความปลอดภัยในชีวิตจึงทำการอ้อนวอนบูชา แต่คำว่าศรัทธา คือความเชื่อ ความเลื่อมใส เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการบูชา แต่ความเชื่อ ความเลื่อมใสนั้นต้องอาศัยปัญญาเป็นเครื่องกำกับ (พระมหาประสพฤกษ์ จารุวาโท (รัตนรงค์), 2550)

พระธาตุพนมเป็นเอกลักษณ์ของชาวพุทธที่มีความเชื่อว่า บุคคลใดก็ตามที่ได้ไปสักการบูชา จะทำให้ตนเองและครอบครัวมีชีวิตที่ดีขึ้นในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพ หน้าที่การงาน สุขภาพร่างกายที่แข็งแรง เป็นการใช้ชีวิตที่เป็นสุข มีชีวิตที่ดี และได้ทำโดยต่อเนื่องและสม่ำเสมอ จะทำให้การดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น หล่อเลี้ยงชีวิตของลูกหลานตามอิทธิพลการบอกกล่าวเล่าแจ้งจากรุ่นสู่รุ่น

เป็นการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น พระธาตุพนมจะบอกถึงความเชื่อความศรัทธาผนวกความคิด และ พฤติกรรมของผู้คนในสังคมไปในทิศทางที่ดีก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม เป็นไปตามหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนาว่าด้วยการบูชา 2 ซึ่งสอดคล้องกับคณาจารย์สำนักพิมพ์เลี้ยงเชียง เพียรเพื่อพุทธศาสน์ วิธีการบูชาในทัศนะของพระพุทธศาสนาในส่วนของลักษณะวิธีของการบูชานั้น ตามหลักพระพุทธศาสนา สามารถกระทำได้ด้วย การแสดงออกซึ่งสิ่งที่ตั้งใจ เช่น การกราบไหว้ รุกข์ รับ ให้การยกย่อง นอบน้อม ตลอดถึง การบูชาด้วยวัตถุสิ่งของต่าง โดยจำแนกวิธีการบูชาออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ อามิสบูชา หมายถึง การนำวัตถุ สิ่งของต่าง ๆ ไปสักการบูชาต่อบุคคลหรือสิ่งที่ควรบูชา เช่น การให้ข้าว น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เป็นต้น รวมถึงการปรนนิบัติรับใช้ผู้มีพระคุณต่อตนด้วยสิ่งของหรือแรงกายของตน การทำ อามิสบูชาในพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ ได้แก่ การถวายปัจจัย 4 มี จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช รวมถึงเครื่องสักการบูชาอย่างอื่นมี ดอกไม้ ธูปเทียน ฯลฯ เป็นต้น แต่พระรัตนตรัยเพื่อเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชาและสังฆบูชา ซึ่งสอดคล้องกับ เทพพร มังธานี ที่กล่าวถึงปฏิบัติบูชา หมายถึง การบูชาด้วยการปฏิบัติตามแบบอย่างที่ท่านทำ ปฏิบัติตามคำที่ท่านสอนด้วยความเคารพ ไม่อวดดีถือถือรันด้วยมานะ ทิฎฐิ เป็นการปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ไม่ใช่จำยอมทำเพราะถูกบังคับ ส่วนการปฏิบัติบูชาในพระพุทธ ศาสนา ได้แก่ การตั้งใจปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าโดยสมควรแก่เพศภาวะที่ตนเป็นอยู่ จะเป็นพระหรือชาวบ้านก็ตั้งใจรักษาปฏิบัติตามแห่งเพศภาวะของตน ปฏิบัติตามคำสอนของบัณฑิต ฝึกฝนตนเองตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ปฏิบัติกัมมัฏฐาน 2 คือ สมถกัมมัฏฐาน และ วิปัสสนากัมมัฏฐาน เพื่อให้กาย วาจา และใจ สะอาด สงบ และรู้แจ้งเห็นจริงตามบัณฑิต (เทพพร มังธานี , 2541)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ทางภาครัฐหรือผู้ที่เกี่ยวข้องทางเทคโนโลยีสารสนเทศทั้งสื่อมวลชนของรัฐและเอกชน ควรควบคุม กำหนดนโยบายการแก้ปัญหาที่มีสาเหตุมาจากสื่อ อย่างรวดเร็วและเที่ยงตรง เพื่อบูรณาการ หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในงานบุญเบิกฟ้าที่มีอิทธิพลต่อประชาชนจังหวัดมหาสารคาม ในแง่มุมต่าง ๆ เช่น การดำรงอยู่ของงานประเพณีบุญเบิกฟ้า

2) ส่งเสริมให้มีการศึกษาค้นคว้าถึงอิทธิพลในแง่มุมต่าง ๆ ที่ทำให้ประชาชนมีคติความเชื่อ ความเลื่อมใสศรัทธามากขึ้นจนก่อให้เกิดองค์กรใหม่ขึ้นมา

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

การวิจัยนี้ บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในงานบุญเบิกฟ้าที่มีอิทธิพลต่อ ประชาชนจังหวัดมหาสารคาม หากมีผู้ประสงค์จะทำวิจัยในครั้งต่อไปมีประเด็นที่น่าจะศึกษาวิจัย ตามประเด็นดังต่อไปนี้

- 1) แนวทางการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณีบุญเบิกฟ้าตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท
- 2) การประยุกต์ใช้หลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจในประเพณีบุญเบิกฟ้าในจังหวัดมหาสารคาม

องค์ความรู้ใหม่

บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในงานบุญเบิกฟ้าที่มีอิทธิพลต่อประชาชนจังหวัดมหาสารคาม เป็นการนำหลักธรรม คือ บุญตามทัศนะทางปรัชญา บุญตามนัยแห่งความสุข (บุญเป็นชื่อความสุข) และบุญตามนัยแห่งกุศล (ความดี/สิ่งดี) ประกอบด้วยความคิด ความเชื่อ ความเลื่อมใสศรัทธาที่ปรากฏในงานบุญเบิกฟ้าที่มีอิทธิพลต่อประชาชนจังหวัดมหาสารคาม ได้มีการแสดงออกถึงความเลื่อมใสศรัทธา เช่น การเสี่ยงทาย การรำ การบูชาด้วยข้าวตอก ดอกไม้ เพื่อความเป็นสิริมงคล

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือทำให้ทราบบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในงานบุญเบิกฟ้าที่มีอิทธิพลต่อประชาชนจังหวัดมหาสารคาม เพื่อการดำเนินชีวิตของประชาชนจังหวัดมหาสารคาม โดยสามารถสรุปเป็น “TM1BM2 MODEL” ดังนี้

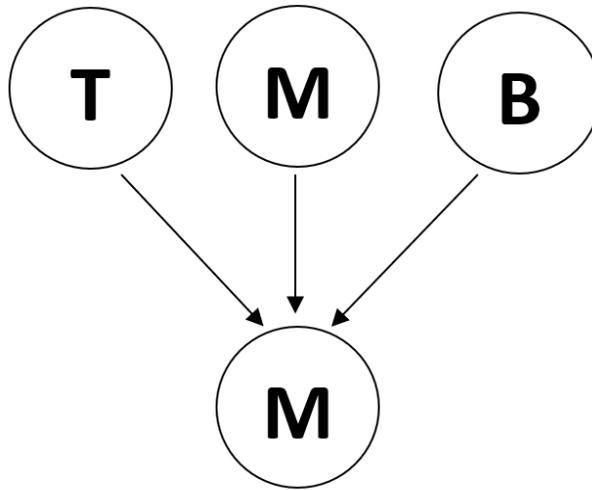
1. T = Theravada Buddhist philosophy คือ หลักพุทธปรัชญาเถรวาท ประกอบด้วยกรรม คือ กम्मสสโก กम्मททยาโท กम्मโยนิ กम्मพณฺฐุ กम्मปฏิสโรณ, บุญกิริยาวัตถุ คือ ทานมัย ศีลมัย ภาวนามัย และไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา

2. M₁ = Merit คือ บุญเบิกฟ้า เป็นประเพณีพื้นบ้านที่สืบทอดมาจากความเชื่อเกี่ยวกับการทำนายฝนฟ้าของชาวอีสาน ดังมีหลักฐานบันทึกเป็นตำราไว้ในหนังสือก้อมหรือโบลานชื่อเรื่อง “ฟ้าไขประตูน้ำฝน” ความว่าในเดือนสามขึ้นสามค่ำคนแก่ในหมู่บ้านจะฟังเสียงฟ้าร้อง ถ้าฟ้าร้องทางทิศไหนก็จะมีคำทำนายเกณฑ์น้ำฝนและความเป็นอยู่ของคนในปีนั้น ในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3

3. B = Benefits of merit คือ อานิสงส์ของบุญ เป็นสิ่งที่ให้ผลที่น่าชื่นใจโดยยิ่ง ผลแห่งกุศลกรรม, ผลบุญ, ประโยชน์ที่เกิดจากการทำบุญ เป็นผลผลิตจากการประกอบความดี ตามคติที่ว่า ทำดีได้ดี

4. M₂ = Merit-making behavior in Maha Sarakham Province คือ พฤติกรรมการทำบุญในจังหวัดมหาสารคาม 1) การทำบุญคือทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ควรฝึกหัดในการคิดและกระทำแสดงให้เห็นว่า บุญเป็นคุณสมบัติที่ควรศึกษา ควรพัฒนาให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น 2) การทำบุญด้วยการบริจาคแบ่งปัน การเสียสละทรัพย์สิน แรงกาย การไม่เบียดเบียนกัน และในชั้นเจริญภาวนานั้น ทรงเน้นให้เจริญเมตตา คือ มีความรักความหวังดีต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์โลกอื่น 3) การทำบุญจะไม่มีการเบียดเบียนกัน ไม่มีการไขความรุนแรงในสังคม

ดังนั้น การบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในงานบุญเบิกฟ้าที่มีอิทธิพลต่อประชาชน จังหวัดมหาสารคาม จึงเป็นไปตามหลัก TM_1BM_2 การมีเป้าหมาย ย่อมเป็นเข็มทิศ เป็นเส้นทางส่งสู่ความงดงามให้ชีวิตในยุคปัจจุบัน เพื่อการเสนอองค์ความรู้ใหม่เป็นเป็นไปตามรูปแบบในบริบทปัจจุบัน ดังแผนภูมิภาพด้านล่างนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2553). การอนุรักษ์โบราณสถาน : การขึ้นทะเบียนโบราณสถาน. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.
- เทพพร มังธานี. (2541). มงคลชีวิต. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง.
- พระคัมภีร์อุปวงศ์. (2511). ตำนานว่าด้วยการสร้างพระสุปเจดีย์. พระนครศรีอยุธยา: นนทชัย.
- พระชุตติพันธ์ อานนโท (นามสมุทฺธ). (2552). อิทธิพลของเจดีย์ในพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคมไทย. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร, ป.ธ.9). (2525). โลกที่ปณี. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- พระมหาประสพฤกษ์ จารุวาโท (รัตนรงค์). (2550). การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการบูชาในพระพุทธศาสนา. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระมหามนตรี วรลภ (ป้อมสุข). (2546). อิทธิพลของวัตถุมงคลที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน. (วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสมชาย ธีรปภาโส (บุญเกลี้ยง). (2546). การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุ
ในสังคมไทย. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชปรีชาญาณมูณี (นวน เขมจารี). (2542). สมณศักดิ์ก่อนมรณภาพเป็น พระธรรมปริยัติมูณี ประวัติ
พระมหาธาตุ (เจดีย์) กลางน้ำ อำเภอมืองหนองคาย. หนองคาย: มิตรไทย.
- ศ. ธรรมรัตน์. (2551). พระบรมธาตุศักดิ์สิทธิ์. กรุงเทพฯ: มิตรสัมพันธ์กราฟฟิค.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2513). ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์. ธนบุรี: รุ่งวัฒนา.

รูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท
ของประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์
The Model of Creating Emotional Well-Being Bases
on Theravada Buddhist Philosophy of People
in Kalasin Province

พระมหาฉัตรเพชร สมาจาโร¹,
โสวิทย์ บำรุงภักดิ์² และ อุทัย กมลศิลป์³
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด^{1,2,3}
Phramaha Chatpat Samajaro¹,
Sowit Bamrungphak² and Uthai Kamolsil³
Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus^{1,2,3}
Corresponding Author, Email: chatpatphuensantai@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสุขภาวะทางอารมณ์ 2) ศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวกับสุขภาวะทางอารมณ์ 3) สร้างรูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท และ 4) เสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก ตำรา และเอกสารที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก และมีการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ทรงคุณวุฒิพระสงฆ์ และประชาชนชุมชนวัดทัศนารามเตาไห จำนวน 25 รูป/คน มาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาแล้วนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา

* ได้รับบทความ: 4 มีนาคม 2567; แก้ไขบทความ: 30 มีนาคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 31 มีนาคม 2567

ผลการวิจัยพบว่า

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสุขภาวะทางอารมณ์ ได้แก่ 1) แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาวะทางอารมณ์ 3 แนวคิด คือ สุขภาวะตามแนวคิดของอดัมส์ สุขภาวะตามแนวคิดของไมเยอร์ และสุขภาวะองค์รวม แนวพุทธ 2) ทฤษฎีที่เกี่ยวกับสุขภาวะทางอารมณ์ ได้แก่ ทฤษฎีบัญญัตินิยมของแอร์ เป็นทฤษฎีข้อตัดสินทางจริยธรรมล้วนที่มีความหมายเชิงอารมณ์ และทฤษฎีอารมณ์นิยมของ ซี แอล สตีเวนสัน เป็นทฤษฎีการตอบปัญหาทางจิตศาสตร์เชิงวิเคราะห์

2. หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวกับสุขภาวะทางอารมณ์ ได้แก่ หลักโยนิโสมนสิการ หลักสติสัมปชัญญะ หลักสัมมาทิฏฐิ หลักสมาธิ และหลักปัญญา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ สามารถนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

3. รูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ คือ 1) รูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ตามหลักโยนิโสมนสิการ 2) รูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ตามหลักสติสัมปชัญญะ 3) รูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ตามหลักสัมมาทิฏฐิ 4) รูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ตามหลักสมาธิ และ 5) รูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ตามหลักปัญญา ซึ่งเป็นแนวทางการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ของประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ ได้เป็นอย่างดี

4. องค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ คือ 1) หลักโยนิโสมนสิการ 2) หลักสติสัมปชัญญะ นำไปแก้ปัญหาการขาดการควบคุมตนเอง 3) หลักสัมมาทิฏฐิ 4) หลักสมาธิ 5) หลักปัญญา

คำสำคัญ: สุขภาวะทางอารมณ์; รูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์; ประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์

Abstract

The purpose of this research is to 1) Study theoretical concepts regarding emotional health. 2) Study the principles of Theravada Buddhist philosophy regarding emotional health. 3) Create a model for creating emotional well-being according to Theravada Buddhist philosophy. and 4) present knowledge about the model for creating emotional well-being according to Theravada Buddhist philosophy for the people in Kalasin Province. It is mainly a study and analysis of information from the Tripitaka, textbooks, and related documents. and had in-depth interviews From experts,

monks and people from the Tassana Ram Tao Hai Temple community, totaling 25 monks/people, came to analyze the content data and present the information. Descriptive

The research results were as follows:

1. Theoretical concepts regarding emotional health include: 1) Three concepts of emotional health: Wellness according to Adams's concept. Well-being according to Meyer's concept and Buddhist holistic health 2) Theories regarding emotional health include Hare's normative theory. It is a theory of purely moral judgments that have emotional meanings. and C. L. Stevenson's theory of emotionalism is an analytical theory of ethical problem solving.

2. Principles of Theravada Buddhist philosophy regarding emotional health include the principles of *yonisommanasikāra*, principles of mindfulness and awareness. The principles of right view, the principles of concentration, and the principles of wisdom, which are the Dhamma principles that people in Kalasin Province Can be applied to daily life for a better quality of life

3. Models for creating emotional well-being according to Theravada Buddhist philosophy for people in Kalasin Province are 1) Models for creating emotional well-being according to the principles of *Yonisomanasikāra* 2) Models for creating emotional well-being according to the principles of mindfulness and awareness 3) *Rūpa*. A model for creating emotional well-being based on the principle of right view, 4) a model for creating emotional well-being based on the principle of meditation, and 5) a model for creating emotional well-being based on the principle of wisdom. This is a good guideline for creating the emotional health of the people in Kalasin Province.

4. Knowledge about the model for creating emotional well-being according to Theravada Buddhist philosophy of the people in Kalasin Province is 1) the principle of *Yonisomanasikāra* 2) the principle of mindfulness. Applied to solve the problem of lack of self-control 3) Principle of Right View 4) Principle of Concentration 5) Principle of Wisdom

Keywords: Emotional Well-Being; Models for Creating Emotional Well-Being; People in Kalasin Province

บทนำ

สังคมไทยในปัจจุบัน ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งอยู่ในกระแสของโลกาภิวัตน์หรือผ่านสื่อไร้พรมแดนของโลกไซเบอร์ที่ถือได้ว่าเป็นความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีทางด้านคอมพิวเตอร์ที่เปรียบเสมือนการปฏิวัติทางด้านข้อมูลข่าวสารที่ทำให้ทั่วโลกเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน เป็นเหตุให้คนไทยได้รับวัฒนธรรมของต่างชาติผ่านเข้ามาทางสื่อต่าง ๆ มีผลทำให้สภาพความเป็นอยู่ และการดำรงชีวิตที่คนไทยได้รับมาจากวัฒนธรรมต่างชาติ โดยเฉพาะโลกตะวันตก ก่อให้เกิดพฤติกรรม การเลียนแบบส่งผลให้คนไทยได้สร้างอัตลักษณ์ส่วนตัวผ่านเครือข่ายทางสังคมบนโลกออนไลน์ เกิดเป็นค่านิยมหรือวัฒนธรรมย่อยที่หลากหลาย การยึดถือและให้ความสำคัญกับค่านิยมทางวัตถุ และการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ไร้พรมแดน ทำให้เกิดการแข่งขัน การเอาัดเอาเปรียบ ความเห็นแก่ตัว เพื่อชิงความได้เปรียบในโลกธุรกิจมีสูงขึ้น ทำให้คนไทยสามารถทำได้ทุกอย่าง เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ ในยุคปัจจุบันจนเกิดภาวะความตึงเครียด สับสน วิดกกังวลเป็นจำนวนมากประกอบกับสภาพแวดล้อมรอบตัวมีแต่ความวุ่นวาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการจราจรปัญหาอาชญากรรม ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม ปัญหาครอบครัว ซึ่งจะเห็นได้จากข่าวสารจากสื่อออนไลน์ต่าง ๆ เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาทางเพศ ปัญหาการทำแท้ง ปัญหาการข่มขืน การฆ่าตัวตายเพิ่มขึ้น เกิดความเสื่อมทางด้านจริยธรรมศีลธรรมขึ้นในจิตใจและสังคม ซึ่งสืบเนื่องจากบุคคลเกิดภาวะความเครียดในชีวิต ยิ่งมีการแข่งขันสูงก็ยิ่งมีความเครียดมากขึ้น การที่บุคคลไม่สามารถควบคุมอารมณ์ความรู้สึกของตนได้ พฤติกรรมที่แสดงออกจึงเป็นไปในทางเบียดเบียนประทุษร้ายตนเองและผู้อื่นได้ ซึ่งหากไม่มีการระงับหรือปรับอารมณ์ให้เหมาะสม ไม่ควบคุมจิตใจให้รู้จักยั้งคิด ไม่ควบคุมสติ หรือระงับจิตไม่เบียดเบียน ละความโลภ โกรธ หลง ระงับตัณหา ความทะเยอทะยานแล้ว จะยิ่งทำให้ชีวิตมีความเสียหาย และมีความทุกข์มากขึ้น แต่หากเรารู้จักควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ ทำให้ตัวเองมีสติ รู้จักคิดพิจารณา ใช้ทั้งปัญญาและสติให้สอดคล้องกัน รู้จักรัก เมตตา กรุณา ต่อกันย่อมทำให้ชีวิตมีความสุข นอกจากนี้ ยังช่วยให้ดำรงชีพและการทำงานเป็นไปอย่างมีความสุข สามารถคิดหาวิธีการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ไปได้ด้วยดี

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยปีพุทธศักราช 2560 หมวด 5 หน้าที่ของรัฐ มาตรา 55 รัฐต้องดำเนินการให้ประชาชนได้รับบริการสาธารณสุขที่มีประสิทธิภาพอย่างทั่วถึง เสริมสร้างให้ประชาชนมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพ และการป้องกันโรคและส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการพัฒนาภูมิปัญญา ด้านแพทย์แผนไทยให้เกิดประโยชน์สูงสุด บริการสาธารณสุขตามวรรคหนึ่ง ต้องครอบคลุมการส่งเสริมสุขภาพ การควบคุม และป้องกันโรค การรักษาพยาบาลและการฟื้นฟูสุขภาพด้วย ประกอบกับ หมวด 5 แนวนโยบายแห่งรัฐ มาตรา 71 รัฐพึงเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวอันเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญของสังคม จัดให้ประชาชนมีที่อยู่อาศัยอย่างเหมาะสม ส่งเสริม และพัฒนาการสร้างเสริมสุขภาพ

เพื่อให้ประชาชนมีสุขภาพที่แข็งแรงและมีจิตใจเข้มแข็ง (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 : 15)

พระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2545 หมวด 5 หน่วยบริการและมาตรฐานบริการสาธารณสุข มาตรา 45 ให้หน่วยบริการมีหน้าที่ ดังนี้ 1) ให้บริการสาธารณสุข รวมทั้งการใช้เวชภัณฑ์ ยา เวชภัณฑ์ อุปกรณ์ในการรักษา ที่ได้มาตรฐานและมีคุณภาพ โดยให้ความเสมอภาคและอำนวยความสะดวกในการให้บริการ สาธารณสุข ที่จำเป็น ตลอดจนเคารพในสิทธิส่วนบุคคล ในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และความเชื่อทางศาสนา 2) ให้ข้อมูลการบริการสาธารณสุขของผู้รับบริการตามที่ผู้รับบริการร้องขอและตาม ประกาศที่มีการกำหนดเกี่ยวกับสิทธิของผู้ป่วยและผู้รับบริการโดยไม่บิดเบือน ทั้งในเรื่องผลการ วินิจฉัย แนวทาง วิธีการ ทางเลือกและผลในการรักษา รวมทั้งผลข้างเคียงที่อาจเกิดขึ้น เพื่อให้ผู้รับบริการตัดสินใจในการเลือกรับบริการหรือถูกส่งต่อในการให้บริการสาธารณสุขแก่ผู้รับบริการ และการจัดทำระบบข้อมูลการให้บริการสาธารณสุข ให้หน่วยบริการปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการและคณะกรรมการควบคุมคุณภาพและมาตรฐานกำหนด (พระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545 : 17)

ประเด็นที่เป็นปัญหา คือ ประชาชนในชุมชนวัดทัศนารามเตาไห ตำบลหลุบ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ บางส่วนยังไม่สามารถควบคุมอารมณ์ตนเองได้ ไม่มีสติรู้เท่าทันความคิดของตนเอง ไม่รู้จักตนเอง ไม่เข้าใจผู้อื่น และไม่สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ ซึ่งการขาดทักษะด้านอารมณ์ อันเนื่องมาจากการเปิดอายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ไปในการรับรู้สิ่งต่าง ๆ โดยขาดการไตร่ตรอง ไตร่ตรอง ไคร่ครวญ พิจารณาอย่างรอบด้าน เป็นคน “จิตประมาท รักง่าย หน่ายเร็ว ไม่อดทน และไม่รู้จักรอคอย” การขาดทักษะด้านอารมณ์ ทำให้การดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ และการทำกิจกรรมต่าง ๆ จะไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร การอยู่ร่วมกับคนในสังคมให้เป็นไปด้วยดีนั้นยาก ซึ่งเป็นปัญหาสุขภาพทางอารมณ์ของประชาชนในชุมชนวัดทัศนารามเตาไห หากศึกษาเกี่ยวกับประเด็นสุขภาพทางอารมณ์ดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของนักจิตวิทยาชาวอเมริกัน Daniel Goleman ได้กล่าวถึงความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) มีองค์ประกอบ 5 ด้าน คือ (1) การตระหนักรู้ในตนเอง (self-awareness) คือ ความสามารถในการตระหนักรู้ และเข้าใจอารมณ์ ความรู้สึกและแรงผลักดันของตนเอง รู้ถึงจุดอ่อนและจุดแข็งในตัวเอง รับรู้ผลกระทบที่จะเกิดต่อความรู้สึกของคนอื่น (2) การควบคุมตนเอง (self-regulation) คือ ความสามารถในการควบคุมและเปลี่ยนแปลงทั้งอารมณ์และการกระทำของตนเอง (3) การจูงใจในตนเอง (motivation) คือ ความรู้สึกที่ต้องการประสบความสำเร็จมีความมุ่งมั่นในการทำงานตั้งใจปฏิบัติตามเป้าหมายด้วยความกระตือรือร้น และความเพียรพยายามมองอุปสรรคให้เป็นโอกาสในการแก้ปัญหา มองว่าปัญหา ทุกอย่างสามารถแก้ไขได้ (4) การเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น (empathy) คือ ความสามารถในการเข้าใจที่มาหรือสาเหตุของอารมณ์และความรู้สึกของบุคคลอื่น การไม่ทำให้ผู้อื่นรู้สึกเสียหน้า

ในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น (5) ทักษะทางสังคม (social skills) คือ ความสามารถในการปรับตัว เข้ากับบุคคลทุกประเภทได้มีความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพกับเพื่อนร่วมงานภายในองค์กร และหน่วยงานภายนอกองค์กร (Daniel Goleman, 1998 : 38) จากหลักการดังกล่าว สามารถนำมาเป็น แนวทางศึกษาเทียบเคียงกับสุขภาวะทางอารมณ์ของประชาชนในชุมชนตำบลห้วยได้เป็นอย่างดี

ดังนั้น นโยบายการดำเนินงานด้านสุขภาพจิต (Mental Health in Thailand 4.0) ภายใต้ สาธารณสุขไทย 4.0 ตอบสนองต่อเป้าหมายยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้านความมั่นคงที่ขับเคลื่อน ด้วยการสร้างการมีส่วนร่วม (Inclusive Growth Engine) เพื่อให้หลุดพ้นจากกับดักความเหลื่อมล้ำ ในสังคมด้วยการเตรียมเมล็ดพันธุ์ คนไทยชุดใหม่ให้พร้อมก้าวสู่โลกที่หนึ่ง เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นพลเมือง ที่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง เป็นพลเมืองที่ตื่นรู้มีจิตสาธารณะ และทำประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยขับเคลื่อน ผ่านแผนพัฒนาสุขภาพจิตแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2561-2580) ที่มีกระบวนการจัดทำตั้งแต่ธันวาคม 2559 ในรูปแบบคณะกรรมการจัดทำนโยบาย และยุทธศาสตร์สุขภาพจิตแห่งชาติ 20 ปี คณะอนุกรรมการ จัดทำนโยบาย และยุทธศาสตร์สุขภาพจิตแห่งชาติ และคณะกรรมการสุขภาพจิตแห่งชาติใช้การวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์ (Evidence-based) อย่างเป็นระบบด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของ ทุกหน่วยงาน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้รับบริการกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งหน่วยงานใน/นอกสังกัด กระทรวงสาธารณสุข ด้วยการดำเนินงาน 4 ยุทธศาสตร์ อย่างประสานสอดคล้องกัน คือ 1) ยุทธศาสตร์ ส่งเสริมและป้องกันปัญหาสุขภาพจิตตลอดช่วงชีวิต 2) ยุทธศาสตร์พัฒนาระบบบริการสุขภาพจิตและ จิตเวช 3) ยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนและผลักดันมาตรการทางกฎหมาย สังคมและสวัสดิการ และ 4) ยุทธศาสตร์พัฒนาวิชาการและกลไกการดำเนินงานด้านสุขภาพจิต อันจะนำไปสู่เป้าหมายหลัก คือ “คนไทยมีปัญญา อารมณ์ดี และมีความสุข อยู่ในสังคมอย่างทรงคุณค่า” (กรมสุขภาพจิต, 2561) ซึ่งการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อให้ประชาชนในชุมชนวัดทัศนาราม เต่าไห ดำเนินชีวิตไปในวิถีที่ถูกต้องดีงาม การนำกระบวนการในการฝึกฝนอบรมฝึกหัด เพื่อพัฒนาคน ตามหลักไตรสิกขาใน 3 ด้าน คือ (1) พัฒนาด้านพฤติกรรม ระเบียบ เป้าหมายชีวิต เรียกว่า ศีล (2) พัฒนา ด้านจิตใจ ที่ตั้งใจมั่น ตามเป้าหมายชีวิต ตามหลักสมถกรรมฐานหรือวิปัสสนากรรมฐาน โดยนำหลักสติ ปัญญา 4 คือ การมีสติระลึกรู้ในกาย (กายานุปัสสนา) เวทนา (เวทนานุปัสสนา) จิต (จิตตานุปัสสนา) และ ธรรม (ธัมมานุปัสสนา) ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ทั้งทางกาย ทางจิตใจ และนำสติระลึกรู้ มาใช้ในการปฏิบัติธรรม เช่น การเดินจงกรม และนั่งสมาธิ เป็นต้น (3) พัฒนาด้านปัญญา และการแก้ปัญหา จึงสำเร็จตามเป้าหมายชีวิต เรียกว่า ปัญญา สิกขา 3 ประการนี้ ผู้มีความเพียร มีความเข้มแข็ง มีปัญญา เฟื่องพินิจ มีสติ คຸ້ມครองอินทรีย์ ครอบงำทุกทิศด้วยอัปนาสมาธิ ประพฤติตามอริศัลสิกขา อริจิตตสิกขา และอริปัญญาสิกขา มีความประพฤติบริสุทธิ์ จึงเป็นผู้ถึงที่สุดแห่งการปฏิบัติในโลกนี้ และโลกหน้า (อง.ตัก. (ไทย) 20/91/320)

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมา จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์” ซึ่งผู้วิจัยได้มองเห็นถึงผู้ที่มีสุขภาวะทางอารมณ์ จะเป็นผู้ที่มีสติรู้เท่าทันสภาวะอารมณ์ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง ทำให้ผู้นั้นสามารถทำงานบรรลุเป้าหมาย รวมทั้งการสื่อสารปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หน่วยงาน และองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสุขภาวะทางอารมณ์
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับสุขภาวะทางอารมณ์
3. เพื่อสร้างรูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์
4. เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) โดยการศึกษา และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิได้พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม มหามกุฏราชวิทยาลัย ปีพุทธศักราช 2534, พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณ์ 2500 และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ปีพุทธศักราช 2539 และเอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย และเอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการสร้าง การใช้ตัวชี้ และแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ ดังนี้ 1) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่น ๆ โดยอาศัยแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎีสุขภาวะทางอารมณ์ เพื่อเป็นกรอบในการวิจัย 2) ทำการศึกษาหลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับสุขภาวะทางอารมณ์ 3) ทำการศึกษาถึงการสร้างรูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ 4) เสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ 5) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบการประยุกต์ใช้ตัวชี้วัดความสำเร็จที่ใช้เป็นแนวคิดในการวิเคราะห์ถึงรูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์

2. การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ในรูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีขั้นตอนการศึกษาวิจัย ดังนี้ 1) ทำการศึกษาพื้นที่ที่วิจัย ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่เพื่อการวิจัย ได้แก่ ชุมชนวัดทัศนารามเตาไห (เขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์) ตำบลหลุบ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ และผู้วิจัยเห็นว่าสถานที่ดังกล่าวมานี้จะเป็นสถานที่ที่เหมาะสม และเป็นสถานที่ที่จะเป็นประโยชน์ในการทำวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างดี 2) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 25 รูป/คน โดยมีเกณฑ์ว่าบุคคลที่จะให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์นั้นจะต้องเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทมาอย่างต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 5 ปี และผู้วิจัยเห็นว่า บุคคลดังกล่าวมานี้จะเป็นผู้ให้ข้อมูลที่เป็ความจริงและเป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัยครั้งนี้ 3) ดำเนินการศึกษาถึงรูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ ที่มีเกี่ยวกับตัวชี้วัดความสำเร็จ ในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย 4) สรุป และนำเสนอผลการวิจัยที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ แนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการพัฒนา การใช้ตัวชี้วัดความสำเร็จ และนำไปใช้เป็นรูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ 5) สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสุขภาวะทางอารมณ์

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสุขภาวะทางอารมณ์ แบ่งออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาวะทางอารมณ์ และทฤษฎีเกี่ยวกับอารมณ์ สรุปได้ ดังนี้

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาวะทางอารมณ์ มี 3 แนวคิด คือ 1) สุขภาวะตามแนวคิดของอดัมส์ โมเดล มีลักษณะเป็นรูปกรวยหงาย ด้านบนสุดของกรวยเป็นภาวะที่มีสุขภาวะหรือมีสุขภาพที่ดี ซึ่งแบ่งออกเป็น 6 ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านจิตวิญญาณ ด้านปัญญาและการรู้คิด ด้านสังคม ด้านอารมณ์ และด้านจิตใจที่เชื่อมโยงกัน ส่วนด้านล่างของกรวยเป็นภาวะความเจ็บป่วย และเมื่อมิติใดมิติหนึ่งใน 6 ด้านมีการพัฒนา ก็จะส่งผลให้สุขภาวะในมิติที่เหลือเติบโตด้วย 2) สุขภาวะตามแนวคิดของไมเยอร์ เน้นการส่งเสริมคุณภาพชีวิตและการป้องกันปัญหา ด้านจิตใจในทุกช่วงวัย โดยเรียกโมเดลนี้ว่า “โมเดลกงล้อสุขภาพ” ไมเยอร์ และคณะ ระบุว่า กงล้อแห่งสุขภาวะเป็นการบูรณาการใน 5 ด้าน คือ ด้านจิตวิญญาณ ด้านการมีทิศทางของตนเองและมีเป้าหมายชีวิต ด้านการทำงานและการใช้เวลาว่าง ด้านมิตรภาพ และด้านความรักหลักของสุขภาพอย่างสมดุล หากด้านใดลดลงหรือเพิ่มขึ้นก็จะส่งผลต่อด้านอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน

3) สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ เป็นการพัฒนาตนตามหลักภาวา 4 คือ (1) กายภาวา เป็นการพัฒนากาย (2) ศีลภาวา เป็นการพัฒนาด้านพฤติกรรมโดยการพัฒนาด้านกายและวาจา ให้มีพฤติกรรมทางสังคมที่เหมาะสม (3) จิตภาวา คือ การพัฒนาด้านจิตใจเป็นการพัฒนาให้บุคคลมีจิตที่สมบูรณ์ มีชีวิตที่มีคุณภาพและสุขภาพจิตที่ดี (4) ปัญญาภาวา คือ การพัฒนาบุคคลให้รู้จักคิด พิจารณา วินิจฉัย ไตร่ตรอง ใช้วิจารณ์ญาณในการแก้ไขปัญหาและดำเนินการต่างๆ ด้วยปัญญา แนวคิดทั้ง 3 นี้ เป็นการดูแลรักษา การป้องกันและการเยียวยา ทั้งทางด้านร่างกาย สังคม และจิตใจ เพื่อสุขภาพทางอารมณ์ที่ดี เรียกว่าเป็นสุขภาวะทางอารมณ์ ส่วนแนวคิดที่เกี่ยวกับสุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ มีประเด็นสำคัญ สำหรับมนุษย์ทุกคนจำเป็นต้องปฏิบัติประยุกต์ใช้ในการดูแล การป้องกัน และการเยียวยาชีวิต โดยเฉพาะทางด้านจิตใจ เช่น ผู้ป่วยสามารถประคองจิตที่ดีของตนได้ตลอดไปจนกว่าจะสิ้นชีวิต หรือหากประคองจิตได้ถึงขั้นสูงสุด คือ การบรรลุธรรมได้พร้อมกับการสิ้นชีวิต ถือว่าเป็นการบรรลุเป้าหมายชีวิตในโอกาสสุดท้ายที่สูงสุด

1.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวกับสุขภาวะทางอารมณ์ ในงานวิจัยนี้มุ่งศึกษา 2 ทฤษฎี ดังนี้ 1) ทฤษฎีบัญญัตินิยมของแอร์ โดยมีจุดยืน คือ บรรดาข้อตัดสินทางจริยธรรมล้วนเป็นข้อความที่มีความหมายเชิงอารมณ์ เปิดเผยถึงอารมณ์ของผู้พูด แสดงว่าสิ่งนั้นเป็นเป้าของความรู้สึก สัจจะอันสำคัญที่สุด 3 ประการเกี่ยวกับข้อตัดสินทางจริยธรรม คือ (1) ข้อตัดสินเหล่านี้เป็นข้อตัดสินแบบบัญญัติ (2) มีลักษณะที่สามารถทำให้เป็นสากลได้ (3) มีระเบียบวิธีที่มีเหตุผลในการคิดเรื่องจริยธรรม เพราะมีความสัมพันธ์เชิงตรรกะระหว่างบรรดาข้อตัดสินแบบบัญญัติต่าง ๆ 2) ทฤษฎีอารมณ์นิยม ของซี แอล สตีเวนสัน (C.L Stevenson) สตีเวนสันต้องการตอบปัญหาทางจริยศาสตร์เชิงวิเคราะห์ เพื่อจะได้เข้าใจศัพท์ และวิธีการต่าง ๆ ในจริยศาสตร์เชิงตีค่าได้อย่างกระจ่างแจ้งขึ้น ซึ่งเป็นวิธีการที่ใช้ในการพิสูจน์หรือสนับสนุนการตัดสินค่าทางจริยธรรม โดยการพิจารณาปัญหาทางจริยะจากแง่ของการศึกษาภาษาและความหมายของคำ และยังใช้วิธีการรวบรวมข้อเท็จจริงจากการสังเกตพฤติกรรมของคนเราในกิจกรรมต่าง ๆ แล้วนำมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์

2. หลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับสุขภาวะทางอารมณ์

หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวกับสุขภาวะทางอารมณ์ มี 5 ประเด็น ได้แก่ หลักธรรมที่เป็นแนวทางการแก้ปัญหาสุขภาวะทางอารมณ์ ด้านการตระหนักรู้ตนเอง ด้านการควบคุมตนเอง ด้านการจูงใจตนเอง ด้านการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น และด้านทักษะทางสังคม มีดังนี้ 1) หลักธรรมที่เป็นแนวทางการแก้ปัญหาการตระหนักรู้ตนเอง ปัญหาการตระหนักรู้ตนเอง คือ การไม่รู้เท่าทันต่ออารมณ์ที่เกิดขึ้นไม่สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้หรือควบคุมอารมณ์ได้ไม่เท่าที่ควร และบางครั้งแสดงอารมณ์ที่ไม่ดีต่อผู้อื่น เข้าข่ายลักษณะเป็นคนมีโทสะจริต คือ พฤติกรรมในการแสดงออกอาการ ไม่พอใจ โกรธเมื่อโดนตำหนิ ขาดเหตุผล ไม่สงบนิ่ง ผูกใจเจ็บ จะต้องแก้ไขด้วยการเจริญพรหมวิหาร 4 และวิมลกสิณ 4 อีกทั้งยังมีโมหจริต คือ ขาดการไตร่ตรอง ขาดความรอบคอบ ขาดความอดทน ขาดความเพียร

ในการทำงาน ซึ่งในการตระหนักรู้ในตนเอง เมื่อบุคคลได้ปฏิบัติสมาธิแล้ว จะสามารถบริหารจัดการอารมณ์ตนเอง จะไม่แสดงอารมณ์ในด้านไม่ดีต่อผู้อื่น แตกต่างกับเมื่อยังไม่ได้ทำสมาธิ ผลการปฏิบัติสมาธิก่อให้เกิดประโยชน์จากการทำสมาธิ จะมีธรรมเป็นเครื่องอยู่ เป็นสุขและออกุศลธรรมชั่วร้ายที่เกิดขึ้นแล้วให้อันตรธานไปสงบไปโดยเร็ว หรือทำให้เกิดยถาภูตญาณทัสนะ ซึ่งจะนำไปสู่วิชชาและวิมุตติในที่สุด

2) หลักธรรมที่เป็นแนวทางการแก้ปัญหาควบคุมตนเอง ปัญหาควบคุมตนเอง คือ ไม่สามารถควบคุมตนเองได้ การแสดงออกทางคำพูดและทางกาย ที่ไม่เหมาะสมกับกาลเทศะในการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น โดยไม่ระมัดระวังในการใช้คำพูดและการใช้ภาษากาย แสดงกิริยาอาการรุ่มวาม ฉุนเฉียว ไม่พอใจ ออกมาโดยไม่เก็บความรู้สึก เข้าข่ายจิตหรือลักษณะนิสัยคนมีโทสะจิต ได้แก่ คนที่มีนิสัยหนักไปในทางโทสะ เช่น หงุดหงิดง่าย โกรธง่าย เป็นต้น จะต้องเจริญกรรมฐาน คือ พรหมวิหาร 4 หรืออ้อปมัญญา 4 และวิถนณกสิณ 4 และการเจริญวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 ด้วยการมีสติกำหนดรู้และพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงในฐานทั้ง 4 กาย เวทนา จิต ธรรม 3) หลักธรรมที่เป็นแนวทางการแก้ปัญหาควบคุมใจตนเอง ปัญหาควบคุมใจตนเอง คือ คนประเภทนี้ เป็นกลุ่มเดียวกับคนมีโมหะจิต ได้แก่ คนที่มีนิสัยหนักไปในทางโมหะ โง่เขลา งมงาย และคนมีวิตกจริต ได้แก่ คนที่มีนิสัยหนักไปในทางคิดจับจด ฟุ้งซ่าน จะต้องเจริญอานาปานสติ (สติกำหนดลมหายใจเข้า-ออก) ผู้มีจิตเช่นนี้ ควรเจริญอานาปานสติกัมมัฏฐาน ซึ่งอยู่เป็นไปตามแนวทางในการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ผู้ปฏิบัติสามารถนำวิธีปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน คือ การนารูปและนามมาเป็นอารมณ์ของวิปัสสนากรรมฐาน และผู้ปฏิบัติจะต้องมีสติคอยกำหนดตามอิริยาบถใหญ่ทั้ง 4 คือ ยืน เดิน นั่ง และนอน เมื่อจิตมีราคะ โทสะ และโมหะเข้าครอบงำ ก็พึงกำหนดรู้ว่าจิตมีราคะ มีโทสะ และมีโมหะ เช่น “ราคะหนอ ๆ” เป็นต้นที่เราต้องมีสติกำหนดรู้ให้ทันตามความเป็นจริงเมื่อจิตมีสมาธิ จะทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถจับความรู้สึก (จิต) มีราคะนั้นได้ และแล้วจิตมีราคะนั้นก็หายไปเอง เป็นต้น 4) หลักธรรมที่เป็นแนวทางการแก้ปัญหาควบคุมใจความรู้สึกของผู้อื่น คือ ใช้หลักอิทธิบาท 4 และการเจริญสมถกรรมฐาน การทำสมาธิจะทำให้มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นมากขึ้น เอาใจเขามาใส่ใจเรา มีความเมตตา และรู้จักเกรงใจผู้อื่น ให้อภัยคนที่มาทำให้โกรธหรือไม่พอใจ ไม่ทำให้ผู้อื่นรู้สึกเสียหน้า หรือไม่ทำอะไรที่เป็นการรบกวนผู้อื่น 5) หลักธรรมที่เป็นแนวทางการแก้ปัญหาควบคุมทางสังคม คือ การมีสติและสัมปชัญญะ (ความรู้ตัวทั่วพร้อม) ควบคู่กันไปด้วย และการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากการอยู่ร่วมกันก็จะลดลง เพราะสติส่งเสริมให้การคิด การพูด และการกระทำที่ติงามต่อกัน ทำให้เป็นที่รักเป็นที่เคารพกัน ไม่วิวาทกัน ด้วยอำนาจพลังแห่งสติ อันเป็นธรรมที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกันและกัน และมีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รวมเรียกว่า “สติสัมปชัญญะ” จะทำให้อยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสงบสุข

3. รูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ มี 5 รูปแบบ ได้แก่

3.1 รูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ด้านการตระหนักรู้ตนเอง

ด้านกายานุสสนาสติปัญญา คือ การมีสติระลึกรู้กายเป็นฐานนั้น ทำให้การเข้าใจตนเอง ในความต้องการ ความปรารถนา พฤติกรรม นิสัย อารมณ์ ความชอบ ความไม่ชอบ สิ่งทีกระตุ้นทำให้เกิด การเปลี่ยนแปลงทางนิสัย และความต้องการ

ด้านเวทนานุสสนาสติปัญญา คือ การใช้สติตั้งมั่นในการพิจารณาเวทนา อตถน และมีวิริยะ ในการปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติตระหนักตนเองในอิริยาบถต่างๆ ได้ หรือในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้

ด้านจิตตานุสสนาสติปัญญา คือ การพิจารณาตนเอง และค้นหา (ความอยาก) การใช้ปัญญา ไตร่ตรองทุกสิ่งทีเข้ามากระทบ ความเชื่อว่าตนเองสามารถคิด เข้าใจ เรียนรู้ ตัดสินใจ ในการแก้ปัญหา การเผชิญหน้ากับความท้าทาย หรืออุปสรรคต่าง ๆ ได้

ด้านธัมมานุสสนาสติปัญญา เป็นการนำความคิดหรือความเชื่อที่บั่นทอนอารมณ์ความรู้สึก ของตนเองมาแยกออกเป็น 2 ส่วน ที่สำคัญ คือ ความคิดทีเป็นการตีความเหตุการณ์ และความคิดทีเป็นการคาดการณ์ล่วงหน้า ตนเองมีคุณค่า มีความหมาย มีศักดิ์ศรีเท่าเทียมผู้อื่น และการได้รับการยอมรับ จากคนอื่น

3.2 รูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ด้านการควบคุมตนเอง

ด้านกายานุสสนาสติปัญญา คือ การมีสติระลึกรู้กายเป็นฐานนั้นจะทำให้ระงับหรือลดการแสดง อารมณ์โมโห ไม่พึงพอใจอย่างรุนแรง หรือสามารถควบคุมตนเองได้ การมีสติระลึกรู้กายอยู่ตลอดเวลา นั้น ย่อมทำให้เรามีการพัฒนาไปตามเป้าหมายทีเราต้องการได้มาก และเกิดประสิทธิวิภาพมาก

ด้านเวทนานุสสนาสติปัญญา คือ การให้มีสติอยู่เสมอเพื่อควบคุมอารมณ์ทีรุนแรงให้คลายลง เช่น อารมณ์วิตกกังวล อารมณ์โกรธ อิจฉาริษยา เป็นต้น พยายามควบคุมมันให้ได้ โดยใช้ “สติ” รวมถึง การข่มใจ การให้อภัยและมองโลกในแง่ดี รู้จักให้อภัยและพยายามฝึกลมองสิ่งทีเกิดขึ้นต่าง ๆ ในด้านดีเสมอ ๆ จะทำให้เรามีอารมณ์ทีเป็นสุขมากยิ่งขึ้น

ด้านจิตตานุสสนาสติปัญญา คือ การมีสติพิจารณาจิตใจ เป็นการช่วยให้จิตใจทีมีความสับสน วุ่นวาย เกิดความสงบและคลายความตึงเครียดลง การรู้จักผ่อนปรน ไม่ยึดติดกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง รู้จักปรับตัว ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทีมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

ด้านธัมมานุสสนาสติปัญญา คือ การรู้จักความพอดี ไม่โลภ ไม่อิจฉาริษยาผู้อื่นย่อมทำให้เรา มีจิตใจทีสงบ ไม่มีความวิตกกังวลและคลายความเครียดได้ และการเปลี่ยนความคิด โดยการหาแง่มุมมอง ทางบวกทีเป็นไปได้ในเหตุการณ์ทีเป็นทางลบ หรือการมองหาผลทางบวกทีเราอาจได้รับจากเหตุการณ์ ร้ายทีเราเผชิญอยู่

3.3 รูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ด้านการจูงใจตนเอง

ด้านกายานุสสนาสติปัญญา คือ การมีสติระลึกรู้กายอยู่ตลอดเวลา นั้น จะทำให้ผู้ปฏิบัติ

เกิดความมั่นใจในตนเองสามารถทำให้ตัวเองข้ามพ้นความกลัวต่าง ๆ ได้ การมีสติระลึกกายเป็นฐานสามารถเป็นการพัฒนาฝีมือของเราขึ้นมาก และเป็นแรงบันดาลใจในการต่อสู้

ด้านเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การปรับเปลี่ยนวิธีการคิดทางลบให้เป็นบวก เช่น คิดว่าการทำงานที่หนักและยากเป็นการเพิ่มประสบการณ์ให้กับตนเอง การแบ่งขอบเขต/แบ่งเวลาให้ชัดเจนเกี่ยวกับการทำงาน เวลาพัก เวลาส่วนตัว รวมถึงเวลาสำหรับสร้างสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานด้วย

ด้านจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การสร้างแรงจูงใจภายในให้เกิดขึ้นนั้น คือการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืน ชุมชนจะได้คนที่มี “ใจ” ให้กับชุมชนอย่างแท้จริง มีจิตใจที่มั่นคง มีสติอยู่ทุกเมื่อในการสร้างพลังใจเพื่อความสำเร็จตามที่เราได้มุ่งหมายไว้

ด้านธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การสร้างแรงจูงใจภายในตัวบุคคล ซึ่งอาจจะเป็นเจตคติ ความคิดเห็น ความสนใจ ความตั้งใจ การมองเห็นคุณค่า ความพอใจความต้องการ ซึ่งต้องมีสติในการพัฒนาการจูงใจตนเองทั้งสิ้น การย่อยเป้าหมายที่วางไว้ เมื่อเราทำสำเร็จก็จะสามารถนำไปสู่เป้าหมายใหญ่ได้ และต้องพิจารณาด้วยปัญญาอย่างมีสติ

3.4 รูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ด้านการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น

ด้านกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การเจริญสติระลึกทางกายเป็นฐานตลอดถึงปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร เพื่อเข้าถึงจิตใจของผู้อื่นได้ง่าย การมีกัลยาณมิตรต่อผู้อื่นและระลึกถึงตนเองตลอดและคอยช่วยเหลือ ตักเตือน และชักนำไปในทางที่ถูกต้อง

ด้านเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ ให้ความสนใจการแสดงออกของผู้อื่น โดยการสังเกตสีหน้า แววตา ท่าทาง การพูด น้ำเสียง ตลอดจนการแสดงออกอื่น ๆ เข้าใจอารมณ์ความรู้สึกผู้อื่น จากการสังเกตสนใจแสดงออกของผู้อื่นจะทำให้พอทราบว่าเขารู้สึกอย่างไร แต่บางสถานการณ์ อาจต้องถามเพื่อให้แน่ใจว่าสิ่งที่เราคิดตรงกับความรู้สึกจริงของเขาหรือไม่

ด้านจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ ความกลัวหรือความโกรธ เรา รู้ตัวว่ามีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายควรกำหนดพิจารณาให้เกิดความเคยชิน และสามารถเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น การเอาใจเขามาใส่ใจเรา เข้าใจซึ่งกันและกัน รับฟังปัญหาต่าง ๆ ซึ่งกันและกัน อย่างมีสติก็จะทำให้เข้าใจผู้อื่นและเข้าใจสังคมได้

ด้านธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ ปัจจัยด้านสภาวะจิต เช่น ความเหนียวรั้งคุณธรรม จริยธรรม ที่ประกอบด้วยปัญญา รวมถึงการสร้างความผูกพันและมิตรภาพ ด้วยการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน

3.5 รูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ด้านทักษะทางสังคม

ด้านกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การมีความมุ่งมั่นในตนเอง ส่งเสริมและสร้างแรงผลักดันสู่ความสำเร็จที่ไม่หยุดหย่อนและดำเนินอย่างมีสติ การปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท 4 คือ มีความพอใจ มีความเพียร มีความคิด และรู้จักไตร่ตรอง และระลึกในตนเองอย่างมีสติ

ด้านเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การขอโทษและการให้อภัย ควรฝึกให้คนในชุมชนและในครอบครัวรู้จักขอโทษ และการให้อภัยซึ่งกันและกัน การปฏิสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างกันในสังคม ได้แก่ ทักษะการสื่อสาร การพูด การฟัง การทำงานร่วมกันเป็นทีม ต้องมีสติทุกขณะในการพูด ฟัง คิด และการทำงานร่วมกับผู้อื่น

ด้านจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การริเริ่มผูกมิตรและหยิบบั้นไมตรีจิตให้กับผู้อื่นก่อนเสมอ เช่น การยิ้มอย่างจริงใจเข้าไปแนะนำตัวแสดงความรู้จักกับผู้อื่น การเรียนรู้การเป็นผู้ให้มากกว่าที่จะเป็นผู้รับฝ่ายเดียว ส่งเสริมให้คนในชุมชน และในครอบครัว แสดงออกถึงความคิดเห็นหรือสิ่งที่เป็แรงบันดาลใจของตน

ด้านธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การมีระเบียบวินัยในตนเองอยู่เสมอ สามารถช่วยให้คนในชุมชนประสบความสำเร็จในเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้ การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ทำให้ได้พบปะกับผู้คนมากมาย และทำให้พัฒนาทักษะที่จำเป็นต้องใช้ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม

4. องค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ ใน 4 ด้าน ดังนี้

1. ด้านสังคม : ชุมชนวัดทัศนารามเตาไ้ การควบคุมตนเองในการแสดงออกทางสังคม ในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม มีทักษะทางสังคมในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นโดยมีระเบียบวินัยตามกฎเกณฑ์และกฎหมายของสังคม และได้แสดงออกทางสังคม ทางกาย วาจาที่ติงาม การสร้างสรรค์พัฒนาสังคม การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีในสังคม และการประกอบอาชีพสุจริต ซึ่งเมื่อได้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 แล้วสามารถนำไปพัฒนาการแสดงออกทางสังคมได้ดีขึ้น ในการควบคุมตนเอง สติอยู่กับเนื้อกับตัวมากขึ้น การสำรวมกาย วาจา คิดก่อนพูด ไม่แสดงกิริยา อាកารโกรธง่าย ใจเย็นลง พูดไพเราะขึ้น บางคนแนะนำให้ความรู้ทางด้านคุณธรรมให้กับผู้อื่นได้ด้วย การปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 โดยเฉพาะด้านจิตตานุปัสสนา ช่วยลดระดับอารมณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทำให้จิตใจสงบเยือกเย็น มีสติปัญญา มีความฉลาดในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การวางตัวให้เหมาะสมกับกาลเทศะ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีจิตสาธารณะ และมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นดีขึ้น

2. ด้านครอบครัว : ชุมชนวัดทัศนารามเตาไ้ ได้แสดงออกทางด้านครอบครัว ในการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น เช่น 1) การแสดงออกซึ่งความรักและความเอื้ออาทรกัน ทั้งทางกาย วาจา และใจของสมาชิกในครอบครัว การให้ความรัก ดูแลเอาใจใส่ ให้ความเคารพนับถือ ให้กำลังใจซึ่งกันและกัน รวมทั้งการแสดงออกด้วยการมีสัมมาคารวะ การไหว้ และการสัมผัสอย่างอ่อนโยนของสมาชิกในครอบครัว 2) ร่วมกันทำกิจกรรมทางพุทธศาสนา สวดมนต์ ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ในวันสำคัญทางพุทธศาสนา ทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ร่วมกัน 3) การตระหนักรู้ในตนเอง ในการแสดงความคิดเห็นร่วมกัน ตัดสินใจร่วมกัน การได้ร่วมสนทนาพูดคุย และปรึกษาหารือในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของครอบครัว

การควบคุมตนเองให้อยู่ในกรอบของศีลธรรม มีความซื่อสัตย์ต่อกัน ซึ่งต้องมีธรรมในการอยู่ร่วมกัน ในครอบครัว เช่น หลักฆราวาสธรรม 4 ได้แก่ (1) สัจจะ ความซื่อสัตย์ ซื่อตรง จริ่งใจต่อกัน (2) ทมะ การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ ช่มใจระงับความรู้สึกต่อเหตุบกพร่องของกันและกัน รู้จักฝึกฝนปรับปรุงตน แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับนิสัยและอัธยาศัยให้กลมกลืน ประสานเข้าหากันได้ (3) ขันติ ความอดทน อดกลั้น เข้มแข็ง ทนทาน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย และมีสติคิดอุบายใช้ ปัญญาหาทางแก้ไขเหตุการณ์ ให้ลุล่วงไปด้วยดี (4) จาคะ ความเสียสละ สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนให้ใจกว้างพร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตัวเอง ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน ตลอดจนการเสียสละความพอใจและความสุขส่วนตัวได้ 4) การรู้จักมารยาท รู้จักกาลเทศะ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เป็นการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีในครอบครัว ทำให้ครอบครัว มีความสามัคคีและมีความสุข

3. ด้านอารมณ์ : ชุมชนวัดทัศนารามเตาไห ได้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 แล้วนำไปพัฒนาการแสดงออกทางอารมณ์ ในด้านการตระหนักรู้ในตนเอง รู้ว่าขณะนั้นตนเองรู้สึกอย่างไร มีสติรู้เท่าทันความคิดของตนเองเสมอ สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ดีมากขึ้น คุณธรรมที่เกิดจากการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 ด้านจิตตานุปัสสนา จะทำให้เกิดความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ไม่แสดงกิริยา อាកารโกรธง่าย ใจเย็นลงในการบริหารจัดการอารมณ์ตนเอง กำจัดอารมณ์ไม่ดีออกไป สร้างอารมณ์ที่ดี บริหารจัดการและใช้อารมณ์ดีนั้นให้เกิดประโยชน์แก่ตน คือ การควบคุมตนเอง ทางกาย ในการยืน เดิน นั่ง นอน การควบคุมตนเองทางวาจา ในการพูดความจริงที่มีประโยชน์ พูดจาไพเราะ และด้วยจิตมีเมตตา ไม่ประมาทในการใช้ชีวิตมีสติควบคุมตนเอง ซึ่งการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ทำให้การแสดงออกทางอารมณ์ดียิ่งขึ้น

4. ด้านตนเอง : ชุมชนวัดทัศนารามเตาไห ได้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ตามหลักสติปัฏฐาน 4 โดยใช้สติกำหนดรู้อาการที่ปรากฏทางจิต ถ้าความคิดเกิดขึ้นในขณะที่กำลังเดินจงกรมหรือนั่งสมาธิ ความคิดนั้นจะเป็นไปในทางที่ดีหรือไม่ดี ก็ให้กำหนดสติว่า “คิดหนอ ๆ” การที่ความคิดเกิดขึ้น ก็เพราะจิตจะนึกถึงความบกพร่องของตนเอง จึงคิดลักษณะเช่นนี้ ควรเตือนจิตของตนว่า สิ่งทีล่วงมาแล้วอย่าได้เก็บเอามาคิด สิ่งที่ยังมาไม่ถึงก็อย่าคิด ขอให้ใช้สติกำหนดอยู่กับปัจจุบันให้ดีที่สุด โดยพิจารณาเห็นในจิตเนื่อง ๆ จะทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความมั่นใจในตัวเองมากขึ้น มีความกล้าหาญ แข็งแกร่ง อดทน มีเหตุผล มีสติสัมปชัญญะ และมีปัญญาในการแก้ไขเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างฉับไว ผลจากการปฏิบัติทำให้รู้เท่าทันจิตที่วุ่นวาย ฟุ้งซ่าน จิตสงบลง และเปลี่ยนจากอกุศลจิตเป็นกุศลจิต การตระหนักรู้ในตนเอง การควบคุมตนเอง การจงใจในตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเอง และความสามารถตนเอง เชื่อมั่นว่าเมื่อเกิดปัญหาอะไร สามารถแก้ไขปัญหาทุกอย่างได้แน่นอน มีความเพียรและมีความมุ่งมั่นในการปฏิบัติธรรม มีเป้าหมายเพื่อหลุดพ้นจากสังสารวัฏ โดยยึดตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า

อภิปรายผลการวิจัย

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสุขภาวะทางอารมณ์ แบ่งออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาวะทางอารมณ์และทฤษฎีเกี่ยวกับอารมณ์ สรุปลได้ ดังนี้ 1) แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาวะทางอารมณ์ มี 3 แนวคิด คือ (1) สุขภาวะตามแนวคิดของอดัมส์ เป็นโมเดล (2) สุขภาวะตามแนวคิดของไมเยอร์ (โมเดลกงล้อสุขภาพ) และ (3) แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ 2) ทฤษฎีที่เกี่ยวกับสุขภาวะทางอารมณ์ มี 2 ทฤษฎี ได้แก่ (1) ทฤษฎีบัญญัตินิยมของแฮร์ (2) ทฤษฎีอารมณ์นิยมของซี แอล สตีเวนสัน เมื่อนำแนวคิด ทฤษฎีทั้งหมดนี้มาปรับใช้จะทำให้สุขภาวะทางอารมณ์พัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ อัจฉรา ประเสริฐสิน, ทัชชา สุริโย และ ปพน ญฐเมธาวิณ (2561 : 1) ได้กล่าวถึงสุขภาวะในบทความเรื่อง สุขภาวะของผู้สูงอายุ: แนวคิดและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปลได้ว่า สุขภาวะเป็นภาวะที่บุคคลสามารถแสดงออกได้เหมาะสมตามบทบาททางสังคมสามารถทำงานได้ตามบทบาทอย่างเต็มประสิทธิภาพ สามารถปรับตัวกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมได้เป็นภาวะที่แต่ละบุคคลรับรู้ต่อสภาวะการณ์ที่เป็นอยู่รู้สึกมีความสุขไม่ว่าความสุขนั้นจะเกิดจากความสุขภายนอกหรือความสุขภายใน มีคุณภาพชีวิต มองโลกในแง่ดี มีความพึงพอใจต่อการดำเนินชีวิต มีความสมบูรณ์ทั้งทางกาย จิตใจอารมณ์ปัญญา สังคม และสิ่งแวดล้อม

2. หลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับสุขภาวะทางอารมณ์ ได้แก่ หลักธรรมที่เป็นแนวทางการแก้ปัญหา สุขภาวะทางอารมณ์ ตามหลักพรหมวิหาร 4 วัฒนธรรม 4 อิทธิบาท 4 และหลักสติปัญญา 4 คือ ด้านการตระหนักรู้ตนเอง ด้านการควบคุมตนเอง ด้านการจูงใจตนเอง ด้านการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น และด้านทักษะทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับ สมพร เทพสิทธา (2542 : 52) ได้กล่าวถึง การพัฒนามนุษย์ไว้ในหนังสือ “ศาสนากับการพัฒนาคนและสังคม” สรุปลความได้ว่า การพัฒนาคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้แก่ มีความรู้ดี คือมีความรู้ทางโลกและทางธรรม มีสุขภาพอนามัยดี คือสุขภาพทางกายและจิตใจดี มีความสามารถดี คือสามารถนำความรู้ที่เรียนมาแล้วไปพัฒนาตนเองได้ มีความคิดดี คือคิดเห็นถูกต้อง เป็นสัมมาทิฐิ มีการกระทำดี คือเว้นจากทุจริตทางกาย 3 ประกอบสุจริตและมีจิตใจดีคือ มีจิตใจที่สะอาดสว่าง สงบ ยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรม เช่น ความมีเมตตากรุณา ความกตัญญูรู้คุณท่าน มีสัจจะ ทมะ ขันติ และจาคะ เป็นต้น

3. เพื่อสร้างรูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชน ในจังหวัดกาฬสินธุ์ ตามหลักสติปัญญา 4 คือ ด้านกายานุปัสสนาสติปัญญา ด้านเวทนานุปัสสนาสติปัญญา ด้านจิตตานุปัสสนาสติปัญญา และด้านอัมมานุปัสสนาสติปัญญา ใน 5 รูปแบบ ได้แก่ 1) รูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ด้านการตระหนักรู้ตนเอง 2) รูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ด้านการควบคุมตนเอง 3) รูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ด้านการจูงใจตนเอง 4) รูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ด้านการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น และ 5) รูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ด้านทักษะทางสังคม

ซึ่งสอดคล้องกับ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2552 : 1145) ได้กล่าวถึงอายตนะภายในและภายนอก (อารมณ์ว่าเป็นจุดเริ่มต้น) และเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อของทางแยกระหว่างกุศลกับอกุศล ทางสายหนึ่งนำไปสู่ความประมาทมัวเมา ความชั่วและการหมกคิอยู่ในโลก อีกสายหนึ่งนำไปสู่ความรู้เท่าทัน การประกอบกรรมดี และความหลุดพ้นเป็นอิสระ ซึ่งพอสรุปได้ความว่า หากไม่มีการมีฝึกฝนอบรมให้เข้าใจ และปฏิบัติในเรื่องอายตนะอย่างถูกต้องแล้ว ตามปกติมนุษย์ทั่วไปจะถูกชักจูงต่อดำเนินชีวิตในทางที่มุ่งเพื่อเสพสวຍโลก เทียวทำการต่าง ๆ เพียงเพื่อแสวงหารูป เสียง กลิ่น รส ในโณภูฏัพพะที่ชอบใจและความสนุกสนานบันเทิงต่าง ๆ มาปรนเปรอ ตา หู จมูก ลิ้น ผิวกาย และใจอยากของตน ก่อให้เกิดความวุ่นวายเดือดร้อนทั้งแก่ตนและผู้อื่นเป็นต้น และสอดคล้องกับ เมธาวิ อ้ออารีย์กุล และ กุณชลทิพย์ พานิชภักดิ์ (2563) ได้ทำวิจัยเรื่อง “สุขภาวะทางใจของผู้อยู่อาศัยในที่อยู่อาศัย: การทบทวนวรรณกรรมและข้อเสนอแนะ” พบว่า ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับสุขภาวะทางใจ สามารถสรุปเป็นหมวดหมู่ ได้แก่ ความปลอดภัย ความสวยงาม ความเป็นระเบียบ ความเป็นส่วนตัว ความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ความสะดวกสบาย ความสะอาด ขนาดพื้นที่ต่อคนที่เหมาะสม การควบคุมมลพิษทางเสียง และการเข้าถึงพื้นที่สีเขียว โดยเรื่องความปลอดภัยและความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมมีการคำนึงถึงมากที่สุดจากทั้งมาตรฐาน และบทความ รองลงมาคือขนาดพื้นที่ต่อคนที่เหมาะสม และความสวยงามที่คำนึงถึงในทุกมาตรฐานเช่นเดียวกับความปลอดภัย อย่างไรก็ตามมาตรฐานการออกแบบอาคารที่อยู่อาศัยที่เกี่ยวข้องกับสุขภาวะทางใจในประเทศไทยยังคงขาดความครอบคลุมเป็นต้น

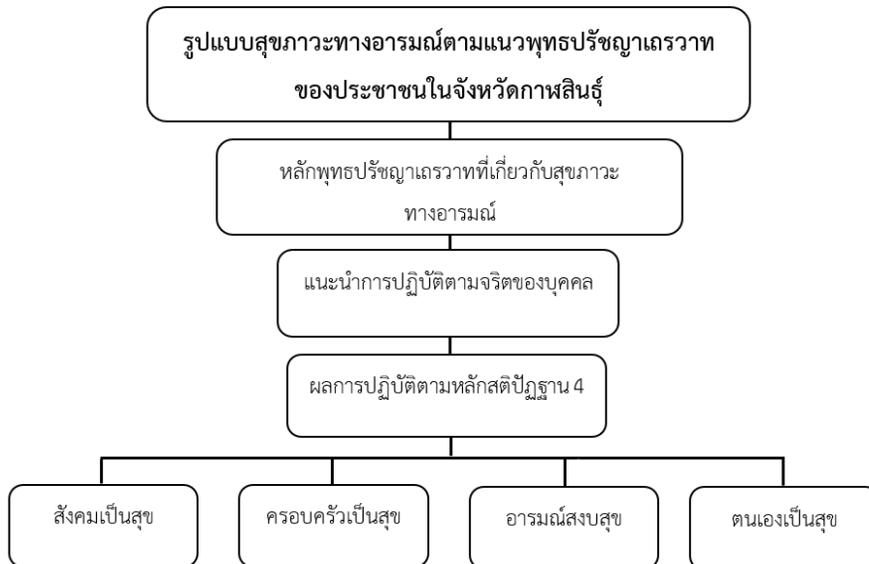
4. องค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ ใน 4 ด้าน คือ 1) ด้านสังคม ชุมชนวัดทัศนารามเตาไห การควบคุมตนเองในการแสดงออกทางสังคม ในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม 2) ด้านครอบครัว ชุมชนวัดทัศนารามเตาไห ได้แสดงออกทางด้านครอบครัวในการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น 3) ด้านอารมณ์ ชุมชนวัดทัศนารามเตาไห ได้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 แล้วนำไปพัฒนาการแสดงออกทางอารมณ์ในด้าน การตระหนักรู้ในตนเอง 4) ด้านตนเอง ชุมชนวัดทัศนารามเตาไห ได้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ตามหลักสติปัฏฐาน 4 โดยใช้สติกำหนดรู้อาการที่ปรากฏทางจิต ถ้าความคิดเกิดขึ้นในขณะที่กำลังเดินจงกรมหรือนั่งสมาธิ ความคิดนั้นจะเป็นไปในทางที่ดีหรือไม่ดีก็ให้กำหนดสติเพื่อการระงับอารมณ์ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับ ธนิตา จุลวนิชย์พงษ์ และคณะ (2562 : ง-ฉ) ได้ทำวิจัยเรื่อง “โครงการการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพของบุคลากรทางการศึกษาด้วยโปรแกรมทางจิตใจ อารมณ์ และจิตวิญญาณ” พบว่า บุคลากรทางการศึกษา เป็นทีมหลักในการหล่อหลอมวิชาการ ความรู้ และทักษะชีวิต ให้แก่นักเรียน ซึ่งการทำหน้าที่เหล่านี้ได้ดีย่อมขึ้นกับ ความเข้มแข็งทางจิตใจ อารมณ์ และจิตวิญญาณตลอดจนการมีคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นต้น และในทางนโยบายของสถานศึกษาควรปรับตารางงานเอื้อให้ครูได้มีโอกาสปฏิบัติตามที่ต้องการ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตทางสังคมและสิ่งแวดล้อม และสุขภาพให้ได้มากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ควรทำวิจัยเรื่อง การพลวัตรูปแบบการสร้างความสุขภาวะทางอารมณ์ของประชาชนในยุคโลกาภิวัตน์
2. ควรทำวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบสุขภาวะทางอารมณ์ของชุมชนที่ปฏิบัติธรรมเจริญจิตตานุัสสนากับชุมชนที่ไม่ได้ปฏิบัติธรรมเจริญจิตตานุัสสนา

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบสุขภาวะทางอารมณ์ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ ทำให้เกิดองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย ดังภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

เอกสารอ้างอิง

กรมสุขภาพจิต. (2561). แผนพัฒนาสุขภาพจิตแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2561 - 2580). กองยุทธศาสตร์และแผนงาน กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข.

ธนิดา จุลวนิชย์พงษ์ และคณะ. (2562). โครงการการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพของบุคลากรทางการศึกษาด้วยโปรแกรมทางจิตใจ อารมณ์และจิตวิญญาณ. (รายงานวิจัย). โครงการวิจัยประเภทงบประมาณเงินรายได้เงินอุดหนุนจากรัฐบาล: มหาวิทยาลัยบูรพา.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2552). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พุทธศักราช 2545. (2545, 18 พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 119 ตอนที่ 116 ก, หน้า 17.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เมธาวิ อื้ออารีย์กุล และ กุณฑลทิพย์ พานิชภักดิ์. (2563). สุขภาวะทางใจของผู้อยู่อาศัยในที่อยู่อาศัย : การทบทวนวรรณกรรมและข้อเสนอแนะ. (รายงานวิจัย). ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (2560, 6 เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก, หน้า 15.
- สมพร เทพสิทธิ์า. (2542). ศาสนากับการพัฒนาคนและสังคม. กรุงเทพฯ: สมชายการพิมพ์.
- อัจตรา ประเสริฐสิน, ทัชชา สุริโย และ ปพน ญัฐเมธาวิณ. (2561). สุขภาวะของผู้สูงอายุ: แนวคิดและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง. *วารสารสุขศึกษา*, 41(1), 1-15.
- Daniel Goleman, (1998). Working with Emotional Intelligence. New York: Bantam Books.

บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท
ของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์

Integration of The Beliefs of Building a Chapel According to Theravada
Buddhist Philosophy of Temples in Kalasin Province

พระครูสุขชัยมงคลกิจ สุคโต¹,

โสวิทย์ บำรุงภักดิ์² และ อุทัย กมลศิลป์³

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด^{1,2,3}

PhrakruSuchaimongkolkit Sukato¹,

Sowit Bamrungphak² and Uthai Kamolsil³

Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus^{1,2,3}

Corresponding Author, E-mail: Karsanciy59@Gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ 2) ศึกษาหลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ 3) บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ และ 4) เสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก ตำรา และเอกสารที่เกี่ยวข้องเป็นหลักและการสัมภาษณ์เชิงลึกจากพระสังฆาธิการที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านประเพณีบุญเบิกฟ้า จำนวน 5 รูป และผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศาสนา/นักวิชาการศาสนา จำนวน 5 รูป/คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 10 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา นำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา

* ได้รับบทความ: 4 มีนาคม 2567; แก้ไขบทความ: 30 มีนาคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 31 มีนาคม 2567

ผลจากการวิจัยพบว่า

1. แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ เมื่อเกิดความเชื่อความศรัทธาเพิ่มมากขึ้น ในชุมชนชาวพุทธจึงมีความต้องการสร้างวัดและอุโบสถเพิ่มมากขึ้น อุโบสถเป็นสิ่งปลูกสร้างที่มีความสำคัญ และทรงคุณค่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ เป็นสถานที่ประดิษฐานองค์พระพุทธรูปที่เป็นองค์แทนพระพุทธองค์ เป็นที่ยกย่องแสดงปาฏิโมกข์และเป็นสถานที่อุปสมบทของพุทธศาสนิกชนที่ต้องการเข้ามาสู่ร่มกาสาวพัสตร์ เพื่อประพฤติปฏิบัติที่ขัดเกลากาย วาจา และใจ ให้ถูกต้องตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา

2. หลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ หลักศรัทธา “สทฺธา สทฺทหนํ สทฺธา” แปลว่า ความเชื่อ ชื่อว่า ศรัทธา มี 9 ประการ คือ กรรมศรัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม, วิปากศรัทธา เชื่อผลของกรรม, กรรมสกตาศรัทธา เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน และตถาคตโพธิศรัทธา

3. บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ คือ อุโบสถเป็นสุนทรียธาตุ เกิดจาก อิฐ หิน ปูน ทราย หลอมรวมเข้าด้วยกัน สร้างสรรค์ปั้นแต่งให้เกิดความงามวิจิตรที่ประจักษ์อันทรงคุณค่า เชื่อมโยงเข้าสู่แห่งจิตวิญญาณ ทำให้เกิดพลังศรัทธา นำพาให้เกิดบุญกุศล เรียกว่า แดนแห่งบุญวัตถุทานมัยที่ปรากฏให้เต็มบริบูรณ์ประดุจตั้งวิมานบนพื้นปฐพี วิถีแห่งพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นแดนศักดิ์สิทธิ์เป็นเอกลักษณ์และเป็นเขตพระราชทานวิสุคามสีมา ทำให้เกิดสิทธิพิเศษของชุมชนชาวพุทธ โดยปฏิสัมพันธ์ คือ การนำหลักธรรมพุทธปรัชญามาประพฤติปฏิบัติ ทำให้เกิดความสงบสุข บริสุทธิ์ทางกาย วาจา และใจ จึงเป็นปาฏิหาริย์ในพระพุทธศาสนา ความเป็นอิสระจากเครื่องพันธนาการ หลุดพ้นจากกองทุกข์ ถึงบรมสุข คือ ความงามอันนิรันดร์

4. ได้องค์ความรู้ใหม่ที่ได้เรียกว่า “CPBV MODEL” C = Capel คือ การสร้างอุโบสถในวัดจังหวัดกาฬสินธุ์, P = Principles คือ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ส่งผลต่อความเชื่อในการสร้างอุโบสถ ได้แก่ หลักศรัทธา, อรรถประโยชน์, อนุสสติ และอริยวัตร, B = Belief หมายถึง คติความเชื่อ ความศรัทธา ในการสร้างอุโบสถ และ V = Virtue หมายถึง อานิสงส์ที่ได้จากการสร้างอุโบสถ

คำสำคัญ: อุโบสถ; พุทธปรัชญาเถรวาท; หลักธรรม

Abstract

The purpose of this research is to 1) Study the concept of beliefs about building a chapel. 2) Study the principles of Buddhist philosophy related to beliefs about building a chapel. 3) Integrate beliefs and beliefs about building a chapel according to Theravada Buddhist philosophy of temples in Kalasin Province and 4) Present knowledge about the

integration of beliefs and beliefs in building chapels according to Theravada Buddhist philosophy of temples in Kalasin Province. By mainly studying and analyzing information from the Tripitaka, textbooks and related documents, and conducting in-depth interviews. From the Sangha Administrators with knowledge and expertise in the Bun Berk Fa tradition, 5 monks and Buddhist experts/religious scholars, 5 monks/person, totaling 10 monks/person, content data was analyzed. Present descriptive information

The research results were as follows:

1. The concept of belief in building a chapel. As faith increased in the Buddhist community, there was an increased demand for building temples and chapels. The chapel is a unique and important building. It is a place where the Buddha image representing the Lord Buddha is enshrined, where it is raised to perform the Patimokkha, and as a place for ordination for Buddhists who wish to enter the kasavapastra umbrella. To practice practices that purify the body, speech, and mind according to the principles of faith in Buddhism.

2. Principles of Buddhist philosophy regarding the beliefs and beliefs of building a chapel. Principles of faith: “Saddha, saddhana ม, saddha” means belief. The name faith has 9 elements: karma faith, belief in karma, belief in the law of karma, vipāka faith, belief. The results of karma, karma sakta faith Believe that animals have their own karma. and Tathagata Bodhisattva

3. Integrate beliefs in building a chapel according to Theravada Buddhist philosophy of temples in Kalasin Province, that is, a chapel is an aesthetic element made from bricks, stones, cement, and sand fused together. Create and shape beauty that is evident and valuable. connected to the spirit It gives rise to the power of faith, leading to the creation of Punyakhet, called the land of merit that appears in its fullness, like a castle on the earth. The way of Buddhism, which is a sacred land, is unique and is a royal area bestowed by Wisungkhamsima. This creates special rights for the Buddhist community. By interaction, that is, bringing the principles of Buddhist philosophy into practice. bring about peace Pure in body, speech and mind, therefore it is a miracle in Buddhism. freedom from bondage Escape from suffering and reach happiness, which is eternal beauty.

4. Gained new knowledge called “CPBV MODEL” C = Capel is the construction of an ordination hall in a temple in Kalasin Province, P = Principles is the principles in Buddhism that affect beliefs in building an ordination hall, including the principles of faith, Utility, Anussati and Ariyawat, B = Belief refers to beliefs and beliefs in building the chapel and V = Virtue refers to the benefits gained from building the chapel.

Keywords: Chapel; Theravada Buddhist Philosophy; Principles

บทนำ

อุโบสถกรรมมีความสำคัญถูกกล่าวถึงไว้ในพระธรรมวินัยไว้ว่า พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระสาวกทำหน้าที่เป็นพระอุปัชฌาย์ พร้อมด้วยหมู่สงฆ์บวชให้ “ราคะ” ซึ่งถือว่าเป็นพระภิกษุรูปแรกที่ได้รับการอุปสมบทด้วยวิธีอุตตัจจุตถกรรม สถานที่ที่พระสงฆ์ประชุมกันทำสังฆกรรมในการอุปสมบทกรรมนั้น เรียกว่า อุโบสถ ปฐมสังฆาราม ที่เวฬุวันมหาวิหาร พระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งกรุงราชคฤห์ ทรงสร้างถวายพระพุทธเจ้า และยังมีผู้เลื่อมใสศรัทธาพระพุทธเจ้า คือ ท่านอนาถบิณฑิก มหาเศรษฐีซื้อสวนพระเจ้าเชตสร้างวัดพระเชตวัน พร้อมด้วยเสนาสนะและอุโบสถ เป็นปฐมทัศน์ ที่นครสาวัตถี ถวายพระพุทธเจ้า และต่อมา นางวิสาขา มหาอุบาสิกาเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธเจ้าจึงสร้างวัดบุพผาราม พร้อมด้วยเสนาสนะและอุโบสถ ที่สาเกตุนคร ถวายพระพุทธเจ้าและสงฆ์หมู่ใหญ่ และยังมีมหาเศรษฐีชื่อ โฆษิตะ เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธเจ้า สร้างวัดโฆษิตาราม พร้อมด้วยเสนาสนะและอุโบสถ ที่นครโกสัมพีถวายแด่พระพุทธเจ้าและสงฆ์หมู่ใหญ่ มีพระเจ้าอุเทนเป็นกษัตริย์แห่งราชวงศ์มังสะ ผู้เกรียงไกร ลานธรรมจักร (2562) พระเจ้าอโศกมหาราช ราชวงศ์โมริยะ ในนครปาฏลีบุตรทรงเลื่อมใสศรัทธาและฟื้นฟูพระพุทธศาสนาช่วงปี พ.ศ. 268 บูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม เสนาสนะ อุโบสถและเจดีย์สังเวชนียสถาน พร้อมด้วยบริวารแปดหมื่นสี่พันองค์ และทรงอุปถัมภ์การทำสังคายนาพระไตรปิฎกแล้วส่งสมณะทูตสายที่ 8 มีพระโสณะและพระอุตระมาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ สร้างวัด เสนาสนะ อุโบสถ และเจดีย์นครปฐม อุปสมบทกุลบุตร ประกาศพระพุทธศาสนาได้อย่างมั่นคง (สุรพศ ทวีศักดิ์, 2560 : 115-139)

สถานที่ที่พระสงฆ์ประชุมกันเพื่อทำสังฆกรรมต่าง ๆ เรียกว่าพระอุโบสถเป็นสถานที่สำคัญที่สุดของวัดวัดทุกวัดจำเป็นต้องมีพระอุโบสถเพราะพระอุโบสถเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่พุทธศาสนิกชน นอกจากนั้นพระอุโบสถยังมีศิลปะการก่อสร้างประดับตกแต่ง และสถาปัตยกรรมที่สำคัญลักษณะการตกแต่งพระอุโบสถแสดงให้เห็นถึงความสวยงามทางด้านสุนทรียภาพ โครงสร้างวิจิตรศิลป์ และเทคนิคของสถาปัตยกรรมแต่ละยุคสมัย

ดังเช่น พระอุโบสถของไทยเป็นศิลปะที่วิจิตรสวยงามสมบูรณ์ ตามลักษณะของศิลปะไทย และเป็นที่เชิดชูชื่อเสียงของประเทศไทย เป็นตัวแทนแห่งสุนทรียะในด้านศิลปะของไทยเป็นอย่างดี เป็นที่ดึงดูดใจชาวต่างประเทศ พระอุโบสถในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นสถานที่ทำสังฆกรรมของพระสงฆ์ ประเภทของพระอุโบสถในพระพุทธศาสนาเถรวาท นิยมสร้างพระอุโบสถอยู่ 2 ประเภท คือ (ฝ่ายวิชาการภาษาไทย, 2553) พระอุโบสถในน้ำ หรือเรียกอย่างภาษาคำพูดทั่วไปว่า “พระอุโบสถแพ” หรือ “พระอุโบสถน้ำ” หมายถึงพระอุโบสถที่สร้างขึ้นในน้ำ เพื่อใช้น้ำเป็นสิ่งที่กำหนดเขตแดนเพื่อทำสังฆกรรม แนวความคิดในการใช้มาลักษณะนี้ ในประเทศไทยมีอยู่บ้างบางพื้นที่แต่ไม่ค่อยมีมากนัก 2) พระอุโบสถบนบก หมายถึง พระอุโบสถที่สร้างขึ้นบนผืนดิน มีการกำหนดเขตสีมาด้วยใบเสมา เป็นแบบอย่างที่พบเห็นได้ทั่ว ๆ ไป ในประเทศไทย

ในปัจจุบันชุมชนเมืองกาฬสินธุ์หรือการดำเนินชีวิตของประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์นั้น ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เชื่อเรื่องของบุญ - บาป จากการปฏิบัติตนให้เกิดความสุขและความเจริญจะเห็นได้จากประชาชนส่วนใหญ่ของจังหวัดกาฬสินธุ์นั้น ได้นับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก จะเห็นได้จากอดีตมีการสร้างสิ่งเคารพและเพื่อสักการบูชา เช่น พระธาตุยาคู เป็นต้น “พระธาตุยาคูหรือพระธาตุใหญ่ ตั้งอยู่ในเขตอำเภอภมกลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นเจดีย์ที่ใหญ่ที่สุดในเมืองฟ้าแดดสงยาง เป็นหนึ่งในโบราณสถานที่พบในเขตเมืองฟ้าแดดสงยาง ซึ่งเป็นเมืองโบราณที่มีการขุดค้นพบหลักฐานต่าง ๆ มากมาย เป็นพระธาตุคู่บ้านคู่เมืองและเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวจังหวัด กาฬสินธุ์ ได้มีการสร้างขึ้นในสมัยทวารวดีได้สร้างขึ้นในราวปีพุทธศตวรรษที่ 14-15 และความเชื่อเกี่ยวกับ วัด อุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ ชาวชุมชน หรือประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ ก็ยังเคารพนับถือ เพราะเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้ได้มีความเชื่อเกี่ยวกับอุโบสถหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องด้วยการช่วยเหลือในการอุปถัมภ์ต่าง ๆ ทั้งได้เสียสละปัจจัย และสิ่งของเพื่อที่จะหวังเอาบุญกุศลด้วยการเชื่อเรื่องของบุญตามหลักพระพุทธศาสนาที่ได้ปฏิบัติกันมา

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ เป็นอย่างไร และได้มีคติความเชื่อตามหลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ เป็นอย่างไร การบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ ได้อย่างไร และองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ มีประเด็นอย่างไรบ้าง เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติได้อย่างถูกต้องต่อไปของพุทธศาสนิกชนของชาวจังหวัดกาฬสินธุ์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ
3. เพื่อบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์
4. เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งกำหนดขอบเขตไว้ 5 ด้าน ดังนี้

1. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษา และรวบรวมข้อมูล จากเอกสารปฐมภูมิ จากพระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม มหามกุฏราชวิทยาลัย ปีพุทธศักราช 2534, พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500 และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีพุทธศักราช 2539 และเอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย และเอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการสร้าง การใช้ตัวชี้ และแนวคิดเกี่ยวกับการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ ดังนี้ 1) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่น ๆ เพื่อเป็นกรอบในการวิจัย โดยอาศัยแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ 2) ทำการศึกษาหลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ 3) ทำการบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ 4) เสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ 5) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบการประยุกต์ใช้ตัวชี้วัดความสำเร็จที่ใช้เป็นแนวคิดในการวิเคราะห์แล้วนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์

2. การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ในการบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

1) ทำการศึกษาพื้นที่วิจัย ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่เพื่อการวิจัย ได้แก่ และผู้วิจัยเห็นว่าสถานที่ดังกล่าวมานี้จะเป็นสถานที่ที่เหมาะสม และเป็นสถานที่ที่จะเป็นประโยชน์ในการทำวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างดี 2) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 10 รูป/คน โดยมีเกณฑ์ว่าบุคคลที่จะให้ผลในการสัมภาษณ์นั้นจะต้องเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ พระสงฆ์จะต้องเป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่ที่มีพรรษาเกินกว่า 20 พรรษา และเป็นพระอุปัชฌาย์ มีอุโบสถภายในวัด มีประสบการณ์ในการอุปสมบทและร่วมในพิธีลงอุโบสถเป็นประจำ ผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศาสนา / นักวิชาการศาสนา เป็นเจ้าหน้าที่ของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด สำนักวัฒนธรรมจังหวัด ศึกษาธิการจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นนายอำเภอประจำท้องที่ และเป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นผู้มีความใกล้ชิดกับประชาชน ได้มีคติความเชื่อ ความศรัทธาในการทำพิธีกรรมในอุโบสถ และผู้วิจัยเห็นว่า บุคคลดังกล่าวมานี้จะเป็นผู้ให้ข้อมูลที่เป็นจริง และเป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัยครั้งนี้

3) ดำเนินการศึกษาถึงการบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ ที่มีเกี่ยวกับตัวชีวิตความสำเร็จในลักษณะของการวิเคราะห้เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย 4) สรุป และนำเสนอผลการวิจัยที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสาร และภาคสนาม โดยนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ แนวคิดหลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการพัฒนา การใช้ตัวชีวิตความสำเร็จ และนำไปใช้เป็นองค์ความรู้เพื่อการบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ 5) สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ พบว่า ความเชื่อ เป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่งการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสมัย โบราณที่มีความเจริญทางด้านวิชาการน้อยความเชื่อจึงเกิดจากการเกิดขึ้นและการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นการบันดาลให้เกิดขึ้นจากอำนาจของเทวดาพระเจ้าหรือภูตผีปีศาจดังนั้นเมื่อเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ขึ้น คติความเชื่อการสร้างอุโบสถนั้นมีเนื้อหาและขอบเขตที่กว้างมาก จึงได้ศึกษาทฤษฎีเกี่ยวกับคติความเชื่อ ความหมายของคติความเชื่อ แนวคิดและความเป็นมาของความเชื่อ ประเภทของความเชื่อ ประโยชน์ของความเชื่อ ความรู้เรื่องอุโบสถ ความหมายของอุโบสถ ความสำคัญของอุโบสถ ประเภทของอุโบสถ ตำแหน่งที่ตั้งอุโบสถ การกำหนดเขตในอวาส และคติความเชื่อการสร้างอุโบสถของชาวจังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นพื้นที่การวิจัยทั้ง 5 วัดในจังหวัดกาฬสินธุ์

2. หลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ พบว่า หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ ตีความ เพื่อแก้ปัญหาและหรือส่งเสริมอนุรักษ์ไว้ซึ่งอุโบสถโดยใช้หลักพุทธธรรม คือ หลักศรัทธา ได้แก่ กัมมสัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง วิปากสัทธา เชื่อวิปากเชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน และตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคต โดยมีหลักอรรถประโยชน์ คือ ประโยชน์หรือผลที่มุ่งหมายในปัจจุบัน หรือในภพชาตินี้เรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์หรือผลที่มุ่งหมายในชาติหน้า หรือในภพชาติหน้าเรียกว่า สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์หรือผลอย่างยิ่งหรือประโยชน์สูงสุด คือ พระนิพพาน เรียกว่า ปรมัตถะ และหลักอนุสสติ ความระลึกถึง สติอันสมควรแก่กัลปบุตร ผู้บวชด้วยศรัทธา เพราะเป็นไปในฐานอันควรจะเป็น และหลักอริยวฒน์/อารยวฒน์ เป็นธรรมสำหรับอริยะชน หรือสัตบุรุษ ประกอบด้วย ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา เพื่อใช้เป็นแนวทางบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

3. บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ ได้นำทฤษฎีทางปรัชญามาเป็นหลักในการบูรณาการ คือ ทฤษฎีพัฒนาการแห่งศรัทธา ทฤษฎีพัฒนาการแห่งความเชื่อ ความหมายของ ศรัทธา ทฤษฎีพัฒนาความเชื่อ ส่วนหลักพุทธธรรมในเรื่องของศรัทธา คือ ศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา มี 4 ประการ ได้แก่ 1) กัมมสัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง 2) วิปากสัทธา เชื่อวิปาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง 3) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน และ 4) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคต ส่วนพุทธวิธีสร้างอนาคต หรือพุทธวิธีในการสร้างฐานะในชาติหน้า คือ หลักธรรมที่เรียกว่า สัมปรายิกัตถะประโยชน์ 4 ประการ คือ 1) ศรัทธาสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยความเชื่อในพุทธคุณ 2) ศีลสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล 3) จาคสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยการเสียสละ และ 4) ปัญญาสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยปัญญา จึงได้บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยนำพุทธปรัชญาอันเป็นความรู้อันประเสริฐที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว คือ ผู้รู้หรือยัสัจ 4 อย่างถ่องแท้

4. เสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นการนำคติความเชื่ออันเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่งการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสมัยโบราณ ที่มีความเจริญทางด้านวิชาการน้อย ความเชื่อจึงเกิดจากการเกิดขึ้นและการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นการบันดาลให้เกิดขึ้นจากอำนาจของเทวดาพระเจ้าหรือภูตผีปีศาจดังนั้นเมื่อเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ขึ้น หลักศรัทธาอรรถประโยชน์, อนุสสติ และอริยวฒน์

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ ทำให้ทราบการบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ปัจจุบัน โดยสามารถสรุปเป็น “CPBV MODEL” โดยมีที่มา ดังนี้

1. C = Capel หมายถึง การสร้างอุโบสถในวัดจังหวัดกาฬสินธุ์
2. P = Principles หมายถึง หลักธรรมในพุทธศาสนาที่ส่งผลต่อความเชื่อในการสร้างอุโบสถในจังหวัดกาฬสินธุ์ ประกอบด้วย หลักศรัทธา, อรรถประโยชน์, อนุสสติ และอริยวัตร
3. B = Belief หมายถึง คติความเชื่อ ความศรัทธาในการสร้างอุโบสถของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์
4. V = Virtue หมายถึง อานิสงส์ที่ได้จากการสร้างอุโบสถประกอบด้วย 1) เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยอายุ คือ มีอายุชยยืนยาว 2) เป็นผู้ถึงพร้อมด้วย วรรณะ คือ มีผิวพรรณวรรณะผ่องใส เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้พบเห็น 3) เป็นผู้ถึงพร้อมด้วย สุขะ คือ มีความสุขกาย สุขใจอยู่เป็นนิจ 4) เป็นผู้ถึงพร้อมด้วย พละ คือ มีพละกำลัง มีเรี่ยวแรง 5) เป็นผู้ถึงพร้อมด้วย ปฏิภาณ คือ มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ปฏิภาณว่องไว 6) เป็นผู้ถึงพร้อมด้วย โภคทรัพย์สมบัติ เพราะได้บริจาคทานไว้ในพระพุทธานุภาพ 7) เป็นที่รักของมนุษย์และเทวาทั้งหลาย 8) เมื่อตายแล้ว ย่อมไปสู่โลกสวรรค์ และ 9) ทำให้บรรลุมรรค ผล นิพพาน และไปถึงที่สุดแห่งธรรมได้โดยง่าย

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ มีข้อค้นพบที่ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่และมีคุณค่าทางวิชาการ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป จึงนำมาอภิปรายผล เพื่อให้ต่อบัณฑิตผู้ประสงค์ของการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ เป็นความเชื่อในธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่งการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสมัย โบราณที่มีความเจริญทางด้านวิชาการน้อยความเชื่อจึงเกิดจากการเกิดขึ้น และการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นการบันดาลให้เกิดขึ้นจากอำนาจของเทวดาพระเจ้า หรือภูตผีปีศาจดังนั้นเมื่อเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ขึ้น คติความเชื่อการสร้างอุโบสถนั้นเพื่อป้องกันภัยคุกคามจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวส่วนหนึ่ง และเป็นการป้องกันตนไม่ให้ตกอบายส่วนหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับแผด็จ สุขเกษม (2535 : 11-12) ได้ทำวิจัยเรื่อง ศึกษา รูปแบบลิมที่พบในจังหวัดหนองคาย พบว่า ลิมเป็นศาสนสถานที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ลิมเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจของพุทธศาสนิกชนที่มีความเลื่อมใสศรัทธาต่อศาสนา อีกทั้งลิมยังเป็นตัวบ่งบอกถึงภูมิปัญญาของช่างที่สามารถถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด ทางด้านปรัชญาธรรมได้อย่างสมบูรณ์ ทำให้พบรูปแบบ คติความเชื่อ เกี่ยวกับลิมในด้านต่าง ๆ เช่น

1) รูปแบบการก่อสร้าง ส่วนมากขนาดเล็ก เตี้ย รูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า 2) ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ในการก่อสร้างสิม สิมจะต้องหันไปทางทิศตะวันออกเท่านั้น เพราะถือว่าเป็นทิศที่เป็นสิริมงคล 3) ความเชื่อเกี่ยวกับวัสดุในการก่อสร้าง กล่าว คือ ไม้ที่นำมาสร้างจะไม่นิยมนำไม้ที่มีชื่อไม่เป็นสิริมงคลมาทำการก่อสร้าง เช่น กะบก กะเบา พะยอม ตะเคียน เป็นต้น 4) ความเชื่อเกี่ยวกับการตกแต่ง คือเพื่อความสวยงาม และเพื่อป้องกันภัยอันตรายจากสิ่งที่ไม่ดี จึงมีการนำยักษ์ และสัตว์ในป่าหิมพานต์มาประดับไว้

2. หลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ ได้แก่ หลักศรัทธา ประกอบด้วย กัมมัสถา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม วิปากัสถา เชื่อผลของกรรม กัมมัสสกตาสถา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน และตถาคตโพธิสถา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ที่นำไปสู่การสร้างคุณดีมีการสร้างถาวรวัตถุเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา มีการสร้างพระอุโบสถเป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับ พระครูวชิรธรรมารม (วิเชียร ชินทตโต) (2556) ได้ทำวิจัยเรื่อง ศีลขารูปแบบและคุณค่าของอุโบสถในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า รูปแบบอุโบสถมี 15 รูปแบบ เป็นสถาปัตยกรรมของไทยในอดีตและมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และผู้ได้มีส่วนร่วมในการสร้างจะได้รับอานิสงส์ 5 ประการ คือ ชื่อเสียง ย่อมพุ่งขจรไป เป็นคนแก่แล้วกล้าอาจหาญในการเข้าในสมาคม เป็นที่รักใคร่ของเทวดา และมนุษย์ เป็นผู้ไม่หลงทำกาลละ และ เป็นชนผู้มีสุคติเป็นเบื้องหน้า

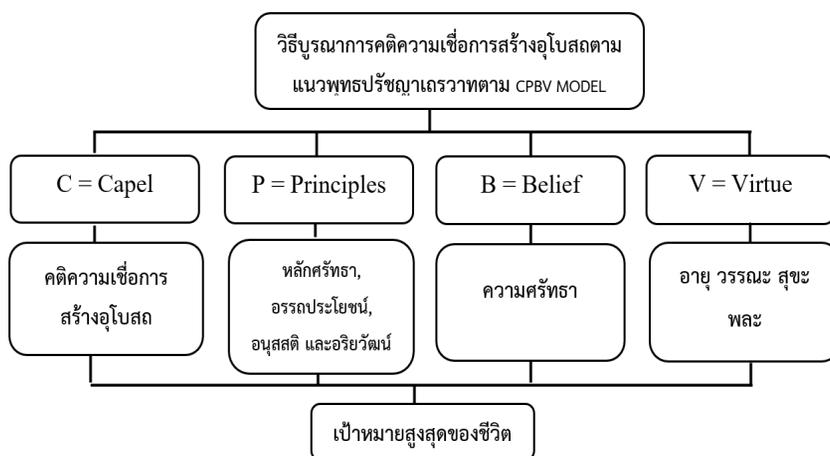
3. บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นการนำหลักหลักพุทธปรัชญาประกอบด้วย หลักศรัทธา 4 ประการ คือ กัมมัสถา วิปากัสถา กัมมัสสกตาสถา และตถาคตโพธิสถา มาเป็นพุทธวิธีในการสร้างคุณดีในปัจจุบันที่เรียกว่า ทัศนธรรมิกัตถประโยชน์ และนำหลักสัมปรายิกัตถประโยชน์ 4 ประการ คือ ศรัทธาสัมปทา ศีลสัมปทา จาคสัมปทา ปัญญาสัมปทา มาบูรณาการกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาไพฑูริย์ วิบูล (เลิศฤทธิ์ธนะกุล), (2550 : 53) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเสนาสนะในพระพุทธศาสนา” พบว่า พระอุโบสถเป็นสถานที่สำหรับประดิษฐานพระประธานหรือพุทธเขตที่พระสงฆ์ใช้ประชุมกันทำสังฆกรรมตามพระวินัย เป็นต้น ถือว่าเป็นกิจกรรมสำคัญที่พระสงฆ์ผู้อยู่ในวัดควรกระทำเป็นอย่างยิ่งเพื่อตอบแทนบุคคลผู้มีอุปการะด้วยการอบรมสั่งสอนประชุมชนให้ตั้งอยู่ในศีลหรือคุณงามความดีและความฉลาดเพื่อพัฒนาชีวิตของเขาเหล่านั้นให้มีคุณค่า มีมาตรฐานที่มั่นคงในหลักปฏิบัติตนให้ถูกต้อง เป็นการชี้ทางสวรรค์เป็นเบื้องต้น และมีพระนิพพานเป็นที่สุดซึ่งถือเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

- 1) ศึกษารูปแบบและคุณค่าของอุโบสถในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- 2) การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าและความสำคัญของอุโบสถในพระพุทธศาสนา

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ ได้วิธีการบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์เพื่อนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ในปัจจุบัน โดยสามารถสรุปเป็น “CPBV MODEL” คือ 1) C = Capel หมายถึง การสร้างอุโบสถในวัดจังหวัดกาฬสินธุ์ 2) P = Principles หมายถึง หลักธรรมในพุทธศาสนาที่ส่งผลต่อความเชื่อในการสร้างอุโบสถในจังหวัดกาฬสินธุ์ ประกอบด้วย หลักศรัทธา, อรรถประโยชน์, อนุสสติ และอริยวัณณ 3) B = Belief หมายถึง คติความเชื่อ ความศรัทธาในการสร้างอุโบสถของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ 4) V = Virtue หมายถึง อานิสงส์ที่ได้จากการสร้างอุโบสถ ประกอบด้วย 1) เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยอายุ คือ มีอายุชยยืนยาว 2) เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวรรณะ คือ มีผิวพรรณวรรณะผ่องใส เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้พบเห็น 3) เป็นผู้ถึงพร้อมด้วย สุขะ คือ มีความสุขกาย สุขใจอยู่เป็นนิจ 4) เป็นผู้ถึงพร้อมด้วย พละ คือ มีพละกำลัง มีเรี่ยวแรง 5) เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปฏิภาณ คือ มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ปฏิภาณว่องไว 6) เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยโภคทรัพย์สมบัติ เพราะได้บริจาคทานไว้ในพระพุทธศาสนา 7) เป็นที่รักของมนุษย์และเทวาทั้งหลาย 8) เมื่อตายแล้วย่อมไปสู่โลกสวรรค์ และ 9) ทำให้บรรลุมรรค ผล นิพพาน และไปถึงที่สุดแห่งธรรมได้โดยง่าย ดังภาพที่ 1

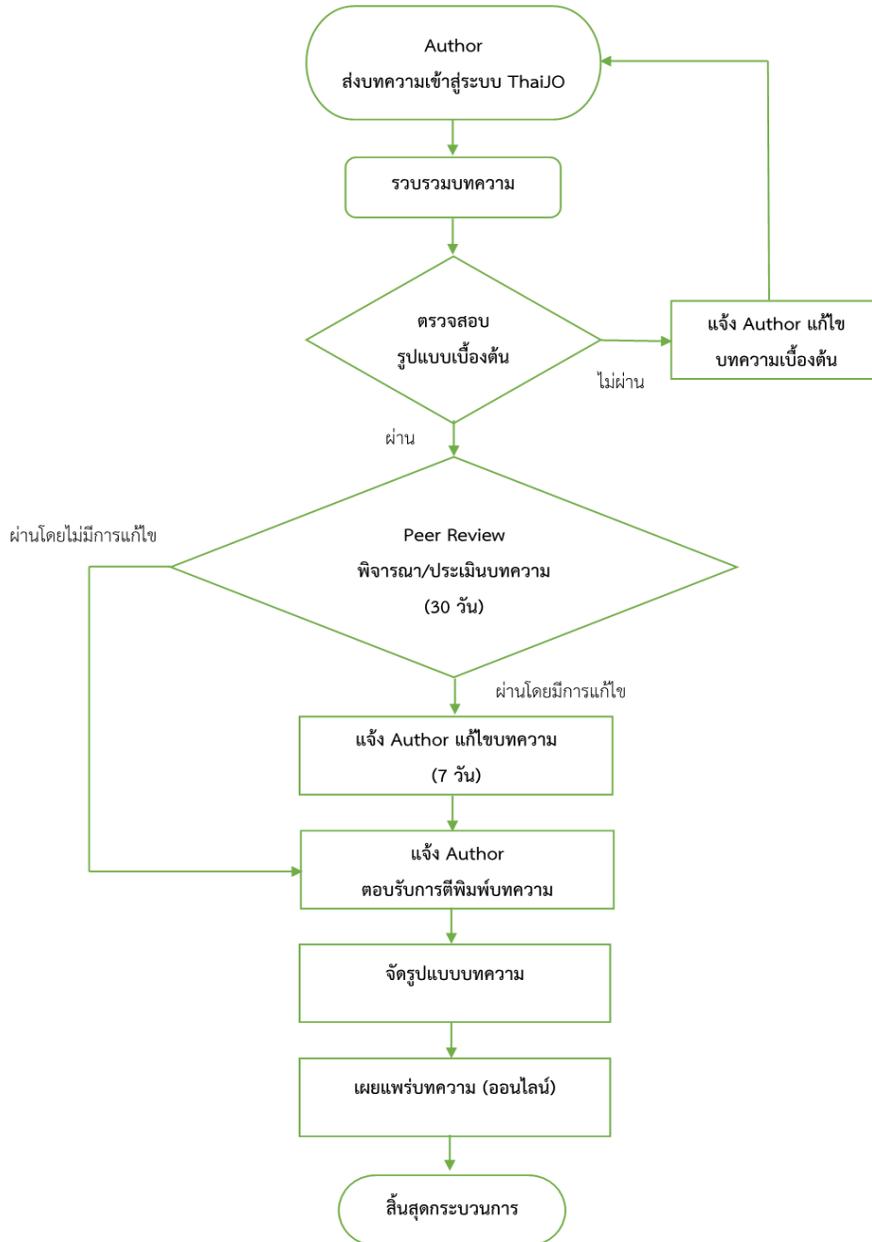
ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

เอกสารอ้างอิง

- ทัศนีย์ พิกุล. (2513). ทรวดทรงและการตกแต่งโบสถ์ไทย. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เผด็จ สุขเกษม. (2535). รูปแบบลิ่มที่พบในจังหวัดหนองคาย. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม.
- ฝ่ายวิชาการภาษาไทย. (2553). พจนานุกรมไทยฉบับทันสมัยและสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด มหาชน).
- พระครูวิชิตธรรมารม (วิเชียร ชินทนต์). (2556). ศึกษารูปแบบและคุณค่าของอุโบสถในพระพุทธศาสนา เถรวาท. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาไพฑูริย์ วิบุโล (เลิศฤทธิ์ธนะกุล). (2550). การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเสนาสนะในพระพุทธศาสนา. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ลานธรรมจักร. (2562). พระราชนิพนธ์ เอตทัคคะในทางผู้มีปฏิภาณแจ่มแจ้ง. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2566, จาก <http://www.dhammadjak.net/forums/viewtopic.php?f=70&t=57955>
- สุรพศ ทวีศักดิ์. (2560). ความ (ไม่) เป็นสมัยใหม่ : ความเปลี่ยนแปลงและย้อนแย้งของไทยกรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.

ภาคผนวก

กระบวนการพิจารณาบทความของวารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์
(Journal of Graduate MCU KhonKaen Campus)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

1. ส่วนประเภทของบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสาร

วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์ ตีพิมพ์บทความประเภทต่างๆ ดังนี้

1.1 บทความพิเศษ (Special Article) บทความทางวิชาการพิเศษ ที่เสนอเนื้อหาความรู้วิชาการอย่างเข้มข้น และผ่านการอ่านและพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชานั้น ๆ มีกลุ่มเป้าหมายเป็นนักวิชาการในวงการวิชาการ/วิชาชีพ

1.2 บทความทางวิชาการ (Academic Article) ที่เสนอเนื้อหาความรู้วิชาการมีความโดดเด่น เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ใหม่สู่สังคม

1.3 บทความวิจัย (Research Article) ได้แก่ รายงานผลงานวิจัยใหม่ที่มีองค์ความรู้อันเป็นประโยชน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารใดๆ มาก่อน

1.4 บทความปริทรรศน์ (Review Article) เป็นบทความที่รวบรวมความรู้จากตำรา หนังสือ และวารสารใหม่ หรือจากผลงานและประสบการณ์ของผู้เขียนมาเรียบเรียงขึ้น โดยมีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ วิเคราะห์ เปรียบเทียบ

1.5 ปกิณกะ (Miscellany) ได้แก่ บทความ ทบทวนความรู้ เรื่องแปล ย่อความจากวารสารต่างประเทศ การแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์ แนะนำเครื่องมือใหม่ ตำราหรือหนังสือใหม่ที่นำเสนอใจหรือข่าวการประชุมทั้งระดับชาติและระดับนานาชาติ

2. การส่งบทความ

บทความที่จะตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์ สามารถส่งเข้าในระบบออนไลน์ของวารสารที่ www.tci-thaijo.org/index.php/jg-mcukk/index

3. การตรวจสอบบทความและพิสูจน์อักษร

ผู้เขียนควรตระหนักถึงความสำคัญในการเตรียมบทความให้ถูกต้องตามรูปแบบของบทความที่วารสารกำหนด ตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องแน่นอน พร้อมทั้งพิสูจน์อักษรก่อนที่จะส่งบทความให้กับบรรณาธิการ การเตรียมบทความให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสารจะทำให้การพิจารณาตีพิมพ์มีความรวดเร็วมากยิ่งขึ้น และทางกองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ที่จะไม่พิจารณาบทความจนกว่าจะได้แก้ไขให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสาร

4. รูปแบบการจัดเตรียมบทความ

4.1 สำหรับการจัดเตรียมบทความภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ต้นฉบับเป็นไฟล์ Microsoft Word โดยใช้ชุดแบบอักษร (Font) ชนิดไทยสารบรรณ (TH Sarabun PSK) ขนาดอักษร 16 point ระยะห่างระหว่างบรรทัด 1 เท่า และการจัดหน้ากระจายแบบไทย (Thai Distributed) โดยตั้งค่าน้ำกระดาษขนาดเอ 4 (A4) (ระยะขอบกระดาษ ด้านบน 4.5 ซม. ด้านล่าง 4.01 ซม., ด้านซ้าย/ขวา 3.81 ซม.) พร้อมใส่หมายเลขหน้ากำกับทางมุมขวาบนทุกหน้า และบทความไม่ควรยาวเกิน 14 หน้ากระดาษ โดยนับรวมภาพประกอบและตาราง

4.2 ชื่อเรื่องภาษาไทย โดยใช้ชุดแบบอักษร (Font) ชนิดไทยสารบรรณ (TH Sarabun PSK) ขนาดอักษร 20 point, ตัวหนา (Bold) และในส่วนชื่อเรื่องภาษาอังกฤษ โดยใช้ชุดแบบอักษร (Font) ชนิดไทยสารบรรณ (TH Sarabun PSK) ขนาดอักษร 18 point, ตัวหนา (Bold)

4.3 ชื่อผู้เขียน, สังกัดหรือหน่วยงาน, และอีเมล (กรณีที่มีผู้เขียนมากกว่า 1 คน ให้เรียงจากผู้เขียนบทความ 1 ผู้ร่วม 2,3,4,5 โดยระบุสังกัดหรือหน่วยงาน และระบุเฉพาะอีเมลของผู้เขียนหลัก หรืออีเมลของผู้เขียนร่วมที่สามารถติดต่อได้ท่านใดท่านหนึ่ง)

4.4 บทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ไม่เกิน 350 คำ

4.5 กำหนดคำสำคัญ (Keywords) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ 3 คำ

4.6 การกำหนดหัวข้อ

- หัวข้อหลัก (Heading) ให้กำหนดเป็นอักษรตัวหนา (Bold) และขีดแนวพิมพ์ด้านซ้าย
- หัวข้อรอง (Sub-Heading) ผู้เขียนสามารถเลือกใช้รูปแบบใดรูปแบบหนึ่งต่อไปนี้ เช่น การย่อหน้า ชิดเส้นใต้หัวข้อย่อย กำกับด้วยตัวเลขหรือตัวอักษรอย่างใดอย่างหนึ่งหรือสลับกันระหว่างตัวอักษรกับตัวเลขก็ได้ แต่ต้องใช้รูปแบบเดียวกันตลอดทั้งบทความ

บทความวิจัยให้เรียงลำดับ ดังนี้

- 1) บทคัดย่อ (Abstract)
- 2) บทนำ (Introduction)
- 3) วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Research objectives)
- 4) วิธีดำเนินการวิจัย (Research methods)
- 5) ผลการวิจัย (Research results)

- 6) อภิปรายผลการวิจัย (Discussion of Research Findings)
- 7) ข้อเสนอแนะ (Suggestions)
- 8) องค์ความรู้ใหม่ (Originality and Body of Knowledge)
- 9) เอกสารอ้างอิง (References)

บทความวิชาการให้เรียงลำดับ ดังนี้

- 1) บทคัดย่อ (Abstract)
- 2) บทนำ (Introduction)
- 3) เนื้อหา (Content)
- 4) สรุป (Conclusion)
- 5) องค์ความรู้ใหม่ (Originality and Body of Knowledge)
- 6) เอกสารอ้างอิง (References)

บทวิจารณ์หนังสือให้เรียงลำดับ ดังนี้

- 1) ชื่อเรื่องของหนังสือ (Title) ให้ระบุทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
- 2) ชื่อผู้เขียนหนังสือ (Author) ให้ระบุชื่อเต็มทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษพร้อมระบุสถาบันหรือหน่วยงานที่ผู้เขียนสังกัด
- 3) ชื่อผู้วิจารณ์ (Name of Reviews) ให้ระบุชื่อเต็มทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมระบุสถาบันหรือหน่วยงานของผู้วิจารณ์สังกัด
- 4) เนื้อหาการวิจารณ์ (Reviews Content) ในการเขียนเกี่ยวกับหนังสือวิจารณ์เนื้อเรื่องจะเป็นส่วนแสดงความคิดเห็นและรายละเอียดในการวิจารณ์ โดยนำเสนอเรื่องราวจุดเด่น จุดบกพร่องของเรื่อง โดยทำการวิจารณ์หรือวิพากษ์อย่างมีหลักเกณฑ์และเหตุผลตามหลักวิชาการ
- 5) สรุป (Summarizing) เป็นวิธีการเขียนสรุปความคิดเห็นทั้งหมดที่วิจารณ์รวมถึงให้ข้อคิดหรือข้อสังเกตที่เป็นประโยชน์สำหรับผู้อ่าน
- 6) เอกสารอ้างอิง (References) ใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบแทรกในเนื้อหาตามหลักเกณฑ์ APA (American Psychological Association) ซึ่งมีรูปแบบการเขียนอ้างอิงที่นิยมแพร่หลาย โดยมีกฎเกณฑ์การอ้างอิงที่ออกแบบมาเพื่อให้ผู้ใช้มีความชัดเจนในการลงรายการงานเขียนต่าง ๆ ที่เป็นรูปแบบเดียวกัน

(ตัวอย่าง)

การเตรียมต้นฉบับบทความวิจัย

ชื่อบทความ (ภาษาไทย 20 pt)

ชื่อบทความ (ภาษาอังกฤษ 18 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน (ภาษาไทย 16 pt)

หน่วยงานต้นสังกัด (ภาษาไทย 16 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน (ภาษาอังกฤษ 16 pt)

หน่วยงานต้นสังกัด (ภาษาอังกฤษ 16 pt)

E-mail: (16 pt)

บทคัดย่อ (18 pt) (ไม่เกิน 300-350 คำ)

(16 pt) วัตถุประสงค์ประสงค์ของการวิจัย ประเภทของวิจัย ประชากรกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....

.....
ผลการวิจัยที่พบ (เลือกนำเสนอเฉพาะผลการวิจัยที่มีความน่าสนใจมากที่สุด).....
.....
.....

คำสำคัญ: 3-5 คำ

Abstract (18 pt) (ไม่เกิน 300-350 คำ)

(16 pt) ให้ตรงตามบทคัดย่อภาษาไทย.....
.....
.....

Keywords: 3-5 word

บทนำ (18 pt) (ไม่ควรเกิน 4 ย่อหน้า)

- (16 pt) 1. กล่าวถึงความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา โดยกว้าง ๆ (อ้างอิงนโยบาย กฎหมาย หรือแนวคิด ทฤษฎีมารองรับ)
2. กล่าวถึงสภาพปัญหาปัจจุบันที่เกิดขึ้น (อ้างอิงงานวิจัยหรือทฤษฎีมารองรับ)
3. กล่าวถึงสภาพปัญหาของประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษา
4. สรุปความเป็นมาทั้งหมดชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการวิจัยและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (18 pt)

1. (16 pt).....
2. (16 pt).....
3. (16 pt).....

วิธีดำเนินการวิจัย (18 pt)

(16 pt) ระบุรูปแบบของการวิจัย, ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง, วิธีการที่ได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง, การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ, การเก็บรวบรวมข้อมูล, การวิเคราะห์ข้อมูล.....

.....

.....

ผลการวิจัย (18 pt)

(16 pt) ผลการวิจัยต้องตอบวัตถุประสงค์ทุกข้อ.....

.....

.....

.....

ตารางที่ 1 (ชื่อตาราง) (ถ้ามี)

อภิปรายผลการวิจัย (18 pt)

(16 pt) อภิปรายผลผลการวิจัยที่พบตามวัตถุประสงค์ ผลการวิจัยสอดคล้องหรือไม่, สอดคล้องกับผลการวิจัยของใคร? สามารถนำมาอภิปรายได้ทั้งหมด.....

ข้อเสนอแนะ (18 pt)

(16 pt) ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย และการนำผลการวิจัยไปใช้ รวมถึงเสนอแนะแนวทางในการวิจัยครั้งต่อไป.....

องค์ความรู้ใหม่ (18 pt)

(16 pt) ระบุองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิจัย สั้นกระชับออกมาในรูปแบบโมเดล พร้อมคำอธิบายรูปแบบ/โครงสร้างของโมเดลอย่างกระชับและเข้าใจง่าย.....

เอกสารอ้างอิง (ต้องไม่ต่ำกว่า 5 รายการ)

(16 pt)

(ตัวอย่าง)

การเตรียมต้นฉบับบทความวิชาการ

ชื่อบทความ (ภาษาไทย 20 pt)

ชื่อบทความ (ภาษาอังกฤษ 18 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน (ภาษาไทย 16 pt)

หน่วยงานต้นสังกัด (ภาษาไทย 16 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน (ภาษาอังกฤษ 16 pt)

หน่วยงานต้นสังกัด (ภาษาอังกฤษ 16 pt)

E-mail: (16 pt)

บทคัดย่อ (18 pt) (ไม่เกิน 300-350 คำ)

(16 pt)

.....
.....
.....
.....
.....

คำสำคัญ: 3-5 คำ

Abstract (18 pt) (ไม่เกิน 300-350 คำ)

(16 pt) ให้ตรงตามบทคัดย่อภาษาไทย.....

.....
.....

Keywords: 3-5 word

บทนำ (18 pt) (ไม่ควรเกิน 4 ย่อหน้า)

(16 pt)

.....

.....

.....

เนื้อหา (18 pt)

(16 pt)

.....

.....

.....

สรุป (18 pt)

(16 pt)

.....

.....

.....

องค์ความรู้ใหม่ (18 pt)

(16 pt)

.....

.....

.....

เอกสารอ้างอิง (ต้องไม่ต่ำกว่า 5 รายการ)

(16 pt)

.....

.....

.....

(ตัวอย่าง)

การเตรียมต้นฉบับทวิจรรย์หนังสือ

ชื่อบทวิจรรย์หนังสือ (ภาษาไทย 20 pt)

ชื่อบทวิจรรย์หนังสือ (ภาษาอังกฤษ 18 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน (ภาษาไทย 16 pt)

หน่วยงานต้นสังกัด (ภาษาไทย 16 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน (ภาษาอังกฤษ 16 pt)

หน่วยงานต้นสังกัด (ภาษาอังกฤษ 16 pt)

E-mail: (16 pt)

บทคัดย่อ (18 pt) (ไม่เกิน 300-350 คำ)

(16 pt)

คำสำคัญ: 3-5 คำ

Abstract (18 pt) (ไม่เกิน 300-350 คำ)

(16 pt) ให้ตรงตามบทคัดย่อภาษาไทย.....

Keywords: 3-5 word

โครงสร้างของหนังสือ (18 pt)

(16 pt)

เนื้อหาโดยย่อ (18 pt)

(16 pt)

.....
.....
.....

สรุป (18 pt)

(16 pt)

.....
.....
.....

องค์ความรู้ใหม่ (18 pt)

(16 pt)

.....
.....
.....

เอกสารอ้างอิง

(16 pt)

.....
.....
.....

รูปแบบเอกสารอ้างอิงวารสารบัณฑิตศึกษมหาจุฬาลงกรณ

เอกสารที่นำมาใช้ในการอ้างอิงบทความ ควรมีที่มาจากแหล่งตีพิมพ์ที่ชัดเจน และมีความน่าเชื่อถือ สามารถสืบค้นได้ เช่น หนังสือ วารสาร หรืองานวิจัย เป็นต้น ผู้เขียนบทความจะต้องตรวจสอบความถูกต้องของรายการอ้างอิง เพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้อง จะไม่ได้รับการส่งต่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาจนกว่าการอ้างอิงเอกสารจะได้รับการแก้ไขให้สมบูรณ์ และรายการอ้างอิงจะต้องไม่ต่ำกว่า 5 รายการอ้างอิง / 1 บทความ

การอ้างอิงแบบแทรกในเนื้อหาตามหลักเกณฑ์ APA 6th (American Psychological Association)

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่องและท้ายเรื่อง ใช้วิธีการอ้างอิงระบบนามปี ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA) ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดยใช้วงเล็บเปิด-ปิด แล้วระบุชื่อ-นามสกุลของผู้เขียนและปีที่ตีพิมพ์กำกับท้ายเนื้อความที่ได้อ้างอิงเอกสารอ้างอิงที่ใช้อ้างอิงในบทความจะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความทุกรายการ โดยรูปแบบของเอกสารอ้างอิง มีดังนี้

การอ้างอิงจากเอกสารภาษาไทย

1) คัมภีร์พระไตรปิฎกให้อ้างชื่อคัมภีร์/เล่มที่/ข้อที่/เลขหน้ามาด้วย ตัวอย่างเช่น “ตุมกริกษุ์ทั้งหลายจักร 4 ประการนี้ เป็นเครื่องเป็นไปแก่มนุษย์และเทวดาผู้ประกอบเป็นเครื่องที่มนุษย์และเทวดาประกอบแล้วย่อมถึงความเป็นผู้ใหญ่และความไพบูลย์ในโภคะทั้งหลาย ต่อกาลไม่นานนัก” (อง.จตุกก.21/31/37) เป็นต้น

2) ผู้แต่งหนึ่งราย ให้อ้างชื่อผู้แต่งแล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (พระมหาสุทิตย อาภากร, 2560)

3) ผู้แต่ง 2 คน ให้อ้างชื่อของผู้แต่งทั้ง 2 คน โดยใช้คำว่า “และ” ในการเชื่อมผู้เขียนทั้ง 2 คน แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์เช่น (พระมหาสุทิตย อาภากร และ เขมณัฏฐ อินทรสุวรรณ, 2560)

4) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 คน ให้อ้างชื่อของผู้แต่งรายแรกแล้วเพิ่มคำว่า “และคณะ” แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (ศุศราภรณ์ แต่งตั้งลำ และคณะ, 2560)

5) กรณีที่เนื้อความเป็นเรื่องเดียวกัน หรือผลการวิจัยเหมือนกัน แต่มีผู้อ้างอิงหลายคนให้ใช้รายการอ้างอิงที่ใกล้เคียงปีปัจจุบันมากที่สุด

การอ้างอิงจากเอกสารภาษาอังกฤษ

- 1) ถ้ามีผู้แต่ง 1 คน ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และ ปีที่พิมพ์ เช่น (Keown, 2010)
- 2) ถ้ามีผู้แต่ง 2 คน ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งทั้ง 2 คน โดยใช้เครื่องหมายแอนด์ (&) คั่นกลางระหว่างนามสกุลของผู้แต่งทั้งสองแล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์เช่น (Hersey & Blanchard, 2010)
- 3) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 คน ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งคนที่ 1 ตามด้วย et al. ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ (Kaiser et al., 2010)

การเขียนเอกสารอ้างอิง

(1) คัมภีร์พระไตรปิฎก

รูปแบบ :

ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก./ (ครั้งที่พิมพ์ (ถ้ามี) ใส่พิมพ์ครั้งที่ 2 เป็นต้นไป)./สถานที่พิมพ์
:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย. พระนครศรีอยุธยา: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(2) หนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อหนังสือ./ (ครั้งที่พิมพ์)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

พระมหาสุทนต์ อากาศโร. (2548). เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ
: พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต.

(3) บทความจากวารสาร

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ชื่อวารสาร./ปีที่/ (ฉบับที่)/เลขหน้าแรกที่ตีพิมพ์-เลขหน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์.

ตัวอย่าง :

พระธีระพงษ์ นรินโท. (2562). คุณค่าการปกครองแบบธรรมาธิปไตยตามนัยพุทธจริยศาสตร์. *วารสาร
บัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*, 6(4), 47-60.

(4) สารนิพนธ์, วิทยานิพนธ์, ดุษฎีนิพนธ์, รายงานการวิจัย

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์) ./ ชื่อวิทยานิพนธ์ ./ (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตหรือวิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต).
/สถานที่พิมพ์./ สำนักพิมพ์หรือชื่อมหาวิทยาลัย.

ตัวอย่าง :

สมบูรณ์ ตาสนธิ. (2560). กระบวนการและขั้นตอนบรรลุนิยาม 4 ของพระอริยบุคคล. (ดุษฎีนิพนธ์พุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
มนัส ภาคภูมิ. (2540). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน.
(รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(5) หนังสือพิมพ์

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ (วันที่/เดือน/ปีที่พิมพ์) ./ ชื่อบทความ ./ ชื่อหนังสือพิมพ์./ น.เลขหน้า.

ตัวอย่าง :

สุชาติ เผือกสกนธ์. (9 มิถุนายน 2549). ประชาชนเศรษฐกิจพอเพียง. ผู้จัดการรายวัน, น.13.

(6) ราชกิจจานุเบกษา

รูปแบบ :

ชื่อพระราชบัญญัติ./ (ปีที่พิมพ์./ วันที่/เดือน) ./ ราชกิจจานุเบกษา ./ เล่มที่/ตอนที่./ หน้า/.

ตัวอย่าง :

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562, 1 พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136
ตอนที่ 57 ก, หน้า 49.

ประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2555, 20 มิถุนายน). เรื่องกำหนดประเภทและ
ขนาดของโครงการหรือกิจการซึ่งต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม และ
หลักเกณฑ์ วิธีการ ระเบียบปฏิบัติ และแนวทางการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบ
สิ่งแวดล้อม. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 129 ตอนพิเศษ 97 ง, หน้า 1.

(7) การสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์ให้ทำการอ้างอิงในเนื้อหาโดยไม่ต้องลงรายการในเอกสารอ้างอิง

(8) สื่อออนไลน์

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ (ปีที่เผยแพร่). /ชื่อเรื่อง./ สืบค้นเมื่อ./ จาก/แหล่งที่มาของข้อมูล (URL)

ตัวอย่าง :

ทวีศักดิ์ อุจน์จิตติกุล. (2561). พระพุทธศาสนาเถรวาท จะสืบทอดดำรงอยู่อย่างไร? สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2562, จาก <https://www.dailynews.co.th/article/666936>

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2561). เลื่อนข้าราชการให้ดำรงตำแหน่งประเภททั่วไประดับชำนาญงาน คำสั่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติที่ 593/2562. สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2562, จาก <http://www.onab.go.th/category/news/คำสั่ง-ประกาศ/>

ตัวอย่างเอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิง

ธิติวุฒิ หมั่นมี. (2557). การวางแผนและการติดต่อประสานงานเชิงพุทธ. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 3(1), 25-31.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562, 1 พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก, หน้า 49.

พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปญโญ). (2555). การจัดการศาสนาและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ. สืบค้นเมื่อ 4 กันยายน 2556, จาก http://www.mcu.ac.th/site/artidecontent_desc.php?artide_id=1304&art_iclegroup_id=274

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก 2500. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมบูรณ์ ตาสนธิ. (2560). กระบวนการและขั้นตอนบรรลอรียสัจ 4 ของพระอรียบุคคล. (ดุขฎีนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุขฎีบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Kiarash, A. (2007). Human Dignity in Islamic Bioethics. *The Iranian Journal of Allergy*, 6(5), 25-28.

วิธีเรียงบรรณานุกรม การเรียงบรรณานุกรมให้หลักการเดียวกับการเรียงคำในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หรือ Dictionary ที่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป โดยคำที่มีตัวสะกดจัดเรียงไว้ก่อนคำที่มีรูปสระตามลำดับตั้งแต่ กก - กอ ดังนี้

ก ข ค ด ฉ ง จ ฉ ช ช ฌ ฉ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ ค ต ถ ท ธ น บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม ย ร ฤ ฤ ล ฎ ฎ ฏ ฎ ษ
ช ส ห อ ฮ

ส่วนคำที่ขึ้นต้นด้วยพยัญชนะตัวเดียวกัน เรียงลำดับตามรูปสระ ดังนี้

อะ อัว อัวะ อา อ่า อี อี้ อู อู้อะ เอะ เออ เอะ เอา เอ็น เอีย เอียะ เอื้อ เอื้อะ แอ แอะ โอ โอะ โอ โอ

อ้างอิงจาก: <http://www.academy.rbru.ac.th/uploadfiles/books/133-2017-08-15-00-48-46.pdf>
(คณะทำงานฝ่ายวิชาการ การสัมมนา PULINET วิชาการ ครั้งที่ 3)